

İNGİLTERE'NİN YUNANİSTAN YILLIK RAPORLARI CİLT II

Türk İstiklal Harbi ve Lozan Barış Konferansı Dönemi
1920-1923

Çeviren
Pınar Güner

Hazırlayanlar
Ali Satan ♦ Resul Yavuz

TÜRK TARİH KURUMU

**İNGİLTERE'NİN
YUNANİSTAN YILLIK RAPORLARI
CİLT II**

**Türk İstiklal Harbi ve Lozan Barış Konferansı Dönemi
1920-1923**

**İNGİLTERE'NİN
YUNANİSTAN YILLIK RAPORLARI
CİLT II**

**Türk İstiklal Harbi ve Lozan Barış Konferansı Dönemi
1920-1923**

Çeviren
Pınar Güner

Hazırlayan
Ali Satan ♦ Resul Yavuz

TÜRK TARİH KURUMU
ANKARA ♦ 2026

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI IV/A-2-2.1. DİZİ - SAYI: 68^b
Sertifika No. 43191

İngiltere'nin Yunanistan Yıllık Raporları Cilt II
Türk İstiklal Harbi ve Lozan Barış Konferansı Dönemi 1920-1923

General Report on Greece For the Years 1920-1923
The Turkish War of Independence and the Period of the Lausanne Peace Conference

Çeviren

Pınar Güner

Hazırlayanlar

Ali Satan ♦ Resul Yavuz

İnceleyiciler

Dilşen İnce Erdoğan ♦ Behçet Kemal Yeşilbursa

e-ISBN 978-975-17-6577-2 (Tk)

978-975-17-6579-6 (2.c)

DOI: 10.37879/9789751765796.2026

Sayfa Tasarımı

Elif İrem Doğan

Kapak Tasarımı

Emine Çakır

Türk Tarih Kurumu

Sıhhiye Yerleşkesi

Hacettepe Mahallesi Kızılay Caddesi No. 1 06230 Altındağ/ANKARA

Bilkent Yerleşkesi

Üniversiteler Mahallesi Toplum Caddesi No. 5 06800 Çankaya/ANKARA

Tel: +90 312 310 23 68 ♦ Fax: +90 312 310 16 98

ttk.gov.tr ♦ emagaza-ttk.ayk.gov.tr

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Türk Tarih Kurumuna aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	XIX
KISALTMALAR	XXI

1920 YILI YUNANİSTAN YILLIK RAPORU

I. GİRİŞ	2
II. İÇ İŞLERİ.....	6
III. DIŞ İLİŞKİLER.....	19
Türkiye	19
Bulgaristan.....	23
Sırlar, Hırvatlar ve Sloven Krallığı	24
Romanya	24
Arnavutluk.....	25
İtalya	26
Fransa.....	28
Büyük Britanya	29
IV. MALİ	30
Bütçe.....	32
Emanet Tedavülü	33
V. TİCARİ	34
Ticaret	34
Yabancı Rekabet.....	35
Sermaye ve İş	35
Grevler	35
Göç.....	35
Nakliye.....	36
VI. DENİZ KUVVETLERİ	36
Malzeme	36
Yapım Programı ve Tahminler	37

Personel.....	37
Deniz Politikası.....	38
VII. ASKERÎ	38
Seferber Edilen Birlikler	39
Barış Zamanı Yapılanması	39

1921 YUNANİSTAN YILLIK RAPORU

I. KRAL VE KRALİYET AİLESİ	42
Kral.....	42
Kraliçe.....	43
II. İÇ İŞLERİ	45
Parlamentodaki Durumun ve Partilerin Genel Değerlendirmesi.....	45
Anayasa.....	55
Önemli Şahsiyetler Üzerine Biyografik Notlar	56
Venizelos Yanlılarının Konumu	63
Patrik	69
Girit	70
III. DIŞ POLİTİKA, ANADOLU HAREKÂTI VE MÜTTEFİK KONFERANSLARI	72
IV. DIŞ ÜLKELERLE İLİŞKİLER	87
Büyük Britanya	87
Fransa	89
İtalya	90
Türkiye	91
Bulgaristan	91
Yugoslavya	92
Romanya	92
Arnavutluk	93
Amerika Birleşik Devletleri	95
Almanya	95
V. MALİ.....	96
Genel Açıklamalar	96
Kredi	98
Bütçe.....	99

İtibari Dolaşım	99
VI. TİCARİ.....	101
Ticaret	101
Yabancı Rekabet.....	105
İş Gücü	106
Denizcilik	107
VII. DONANMA.....	107
Yeni İnşa	108
Personel.....	108
Malzeme Durumu	109
Deniz Politikası.....	109
Havacılık.....	110
VIII. ORDU	110

1922 YILI YUNANİSTAN YILLIK RAPORU

Birinci Bölüm

İçişleri

1. Venizeloşçulara Düşmanlık ve Kral Konstantin'in Konumu	116
2. Yılın Başındaki İç Durum	117
3. Mart Ayı Kabine Krizi.....	118
4. Yeni Hükümet ve Düşüşü	119
5. Meclisin ve Stratos Hükümeti'nin Yetkileri	121
6. Protopapadakis Hükümeti ve Zorunlu Kredisi	122
7. Lamia Davası ve 1922 Yazında Ülkenin Durumu.....	123
8. Ulusal Uyanış Partisi.....	124
9. Devrim Öncesi Olaylar.....	124
10. Triandiflajos Hükümeti.....	125
11. Paris Konferansı Öncesinde Durum	126
12. M. Triandiflajos ve Kral Konstantin.....	127
13. Kral Konstantin'in Tahttan Çekilişi	127
14. Devrimci Komite'nin Kurulması.....	128
15. Albay Gonatas ve Albay Plastiras ile Görüşme.....	129
16. Kral Konstantin ve Prens Nicholas ve Ailelerinin Ayrılışı Prens Andrew'un Konumu.....	129

17. Darbe Üzerine Düşünceler	130
18. Krokidas Hükümeti	131
19. Cumhuriyetçi Manifesto.....	132
20. Kral George'un Konumu	133
21. Devrimci Komite	134
22. 18 Ekim Manifestosu	135
23. Tutuklu Bakanlar Meselesi.....	136
24. Mahkeme Kurulacağına Dair Bildiri. Mahkumları Kurtarmak İçin Özel Müzakereler.....	137
25. Mahkumları Kurtarmak İçin Resmi Müzakereler	138
26. Resmi Müzakerelerin Devamı: M. Caclamanos'a Uyarı	139
27. Hükümetin İstifası.....	140
28. Duruşma	141
29. Gonatas Hükümeti ve Bakanların İdamı	142
30. Benim Ayrılışım. Diplomatik Heyetin Müdahalesine Rağmen Başarısızlığın Nedenleri.....	144
31. Kral ve Prens Andrew'un Konumu. Bay Gerald Talbot'un Görevi	145
32. Daha Fazla Sivil Mahkûmun Vurulmayacağına ve Kral'a Saygı Gösterileceğine Dair Söz.....	145
33. İdamlardan Sonra İç Durum	146
34. Patrikhane Meselesi. Atina'daki Patrik Duruşması	147
35. Meletios'un Londra Ziyareti ve Etkileri	148
36. Yunan Hükümeti'nin Patrikhane'ye Karşı Daha Fazla Eylemi; Yıl Sonunda Durum.....	149

İkinci Bölüm

Dış İlişkiler ve Savaşın Seyri

37. Yılın Başındaki Durum. Gounaris'in 15 Şubat Tarihli Notu	150
38. 22 Mart Ateşkes Teklifi	150
39. Mart Ayı Paris Barış Önerileri.....	151
40. Yunanistan'da Barış Önerilerinin Karşılanması.....	152
42. Türklerin Şartları Kabul Etmemesi. Yunan Hükümetinin Kararsızlığı	153
43. Anadolu'daki Yunan Ordusunun Durumu	154
44. İzmir'de Milli Savunma Hareketi	154
45. Yunan Hükümeti'nin Çözüm Konusunda İkilemi.....	155

46. Temmuz Ayında Bakanlar Kurulu ve Kraliyet Konseyleri.....	156
47. Lloyd George'un 4 Ağustos'taki Konuşması ve Buna Neden Olan Olaylar.....	157
48. İstanbul'a Yönelik Yunan Tehdidi	158
49. Anadolu Bildirgeleri	159
50. Yenilgi.....	160
51. Yenilginin Nedenleri ve Etkileri.....	161
52. Ateşkes Müzakereleri.....	162
53. 23 Eylül'deki Paris Önerileri.....	163
54. Paris Önerilerinin Yunanistan'daki Etkileri.....	164
55. Bulgar Teklifi	165
56. Trakya'daki Durum	165
57. Mudanya Konferansı	166
58. Yunanlılar ve Mudanya Mütarekesi	167
59. Türk Sularında Yunan Savaş Gemilerinin Varlığı	169
60. Trakya'nın Tahliyesi	169
61. Dr. Nansen'in Görevi	171
62. Yunanistan'daki Müslümanların Durumu	172
63. Yıl Sonundaki Durum	173

Üçüncü Bölüm

Diğer Güçlerle İlişkiler

64. Büyük Britanya. İlişkilerde Resmî Düzensizlik.....	174
65. Darbeye Kadar Genel İlişkiler	175
66. Darbe Sonrası	176
67. İngiliz Deniz ve Polis Misyonları.....	176
68. Devrim Öncesi Fransa ile İlişkiler	177
69. Devrim Sonrası Fransa ile İlişkiler.....	178
70. İtalya.....	179
71. On İki Ada	180
72. Sırbistan.....	181
73. Amerika Birleşik Devletleri	182
74. Bulgaristan.....	183
75. Romanya.....	184
76. Arnavutluk.....	185

77. Çekoslovakya	185
78. Almanya.....	185
79. Rusya	185

Dördüncü Bölüm

Mülteciler

80. Yunan Yenilgisi Öncesi	187
81. Sonbahar İstilası.....	187
82. Mültecilerin Sayısı ve Özellikleri.....	188
83. Yunanistan'daki Mültecilerin Dağılımı.....	189
84. İngiliz Yardım Çalışmaları	189
85. Asur Mültecileri.....	190
86. İngiliz Fonlarının Kaynakları ve Konsoloslukların Çalışmaları.....	191
87. "Çocukları Koruma" Fonu ve "Tüm İngiliz Yardım Çağrısı" ve Majestelerinin Hükümeti tarafından verilen yardım.....	191
88. Milletler Cemiyeti	192
89. Diğer Çabalar: Amerikalılar.....	192
90.Yıl Sonundaki Durum.....	193

Beşinci Bölüm

Finans

91. 22 Aralık 1921 tarihli Mali Anlaşma	194
92. 1922'nin başındaki koşullar.....	194
93. Yunan Yenilgisinden Önceki Durum.....	194
94. Yenilgiden Sonra.....	195
95. Bütçe.....	196
96. Zorunlu Kredi.....	197
97. Güvence Altındaki Para Dolaşımı	198
98. Dövizdeki Dalgalanmalar	199

Altıncı Bölüm

Ticari

99. Döviz Zorluklarının Ticarete Yansıması	200
100. İngiliz Ticareti: Talepler.....	201
101. Geliştirme Çalışmalarının Beklentileri	202
102. İngiliz Şirketlerini Etkileyen Vergileendirme	203

103. Yunanistan'a İthalat.....	204
104. İngiliz İthalatının Değeri, Vergiler.....	206
105. Üretim.....	206
106. Yunan İhracat Ticareti.....	207
107. İşgücü ve Sosyal Koşullar.....	208
108. Halk Sağlığı ve Barınma.....	209
109. Gemicilik.....	210
110. Limanlar.....	211
111. Göç.....	211

Yedinci Bölüm

Askeri

112. Yılın Başında Ordunun Gücü.....	212
113. Yılın Başındaki Genel Askeri Durum.....	212
114. Paris Barış Önerilerinin Ordu Üzerindeki Etkisi.....	213
115. Cephedeki Birliklerin Yerleşimi.....	214
116. Cephedeki Yerleşimin Güçlü ve Zayıf Tarafları.....	214
117. Baharda Türk Hareketliliği ve İtalya'nın Anadolu'dan Çekilmesi.....	215
118. General Hadjiannesti'nin Başkomutan Olarak Atanması.....	215
119. Trakya'da Ordunun Güçlendirilmesi.....	216
120. Yunanistan'ın İstanbul'u İşgal Etme Talebi.....	217
121. Türk Taarruzu.....	217
122. Yunan Bozgunu.....	218
123. Felaketin Nedenleri.....	219
124. Yenilgiden Sonra.....	220
125. Doğu Trakya'nın Tahliyesi.....	221
126. Ordunun Yeniden Yapılandırılması.....	221
127. General Pangalos'un Etkisi, General Hadjiannesti'nin İnfazı.....	222
128. Yıl Sonunda Ordunun Durumu.....	223

1923 YILI YUNANİSTAN YILLIK RAPORU

Ön Söz.....	226
-------------	-----

Birinci Bölüm

Kral ve Kraliyet Ailesi

Kralın Tanınmamaktan Kaynaklanan Zor Durumu.....	227
--	-----

Kralın Toplumdan Dışlanması.....	227
Tanınmama Durumunun Kötüye Kullanılması	229
Kademeli İyileşme	229
Karşı-Devrimin Ölümcül Etkisi.....	230
Majestelerinin Parti Kralı Olmayı Reddetmesi	231
Prens Paul, Madam Manos ve Kız Bebek.....	231

İkinci Bölüm

Ocak 1923'te Oluşturulan Kabine

Bakanlar Hakkında Biyografik Notlar	232
Diğer Öne Çıkan Kişiler Hakkında Notlar	234

Üçüncü Bölüm

Genel İç Siyasi Durum

Yılın Başında Devrimci Hükümetin Durumu.....	236
Partilerin Durumu	236
“Ulusal Güvenlik Birlikleri”nin Oluşturulması.....	236
Siyasi Mahkumlar için Genel Af.....	237
Albay Plastiras’ın Lozan Ziyareti	237
Albay Plastiras’ın Seçimlerle İlgili Basına Sonraki Açıklamaları.....	238
Siyasi Partilerin Belirginleşmesi	238
Mart Ayındaki İç ve Dış Duruma İlişkin Endişe	238
Devrimci Hükümet ile M. Zaimis Arasındaki Müzakereler.....	239
General Pangalos’un Olası Darbe Planı Hakkında Raporlar.....	239
Bay Atchley’nin Haziran Ayında Albay Plastiras ile Görüşmesi	240
Henüz Ortadan Kalkmayan Tehlike.....	241
Tümen Komutanlarının General Pangalos’a Katılmayı Reddetmesi.....	241
Bay Atchley’in Albay Plastiras ve Başbakanla İkinci Görüşmesi.....	242
General Metaxas’ın Konumu.....	242
General Pangalos’un Başkomutanlıktan İstifası.....	242
Temmuz Ayında İyileşen Durum	243
Albay Plastiras ve General Pangalos Arasındaki Gerginliğin Yeniden Canlanması	244
Venizelos Yanlısı Partinin Hanedanlığa Yönelik Tutumu	244
General Metaxas’ın Mübadil Oylarını Kazanma Çabası.....	244
Temmuz Ayının Sonunda M. Zaimis ile Müzakerelerin Yeniden Başlaması.....	245

M. Zaimis'in İlimli Kraliyetçiler ve Devrim Hükümeti ile Yaşadığı Zorluklar	246
M. Zaimis'in Hükümet Şartlarını Nihai Olarak Reddetmesi	247
M. Venizelos'un Yunan Halkına Mesajı	247
Ağustos'taki Endişe Verici Durum. Albay Plastiras'ın Hastalığı, Grev, Kakavya Olayı.....	248
2 Aralık İçin Duyurulan Seçimlere İlişkin Kararname	248
Albay Plastiras'ın Geçici Çekilmesi ve Kabine Değişiklikleri.....	249
Karşı Devrim Arifesinde Uğursuz Durum, 20-22 Ekim	250
Karşı Devrimin Patlak Vermesi	250
Makedonya'daki Hareketin Bastırılması ve Atina'daki Durum.....	251
Hareketin Sonlandırılması.....	252
İsyanın Hanedanlık Üzerindeki Uzun Vadeli Etkisi.....	254
İngiliz, Fransız, Rumen ve Sırp Elçiliklerinin Görüşlerinin Yayınlanması.....	255
Hükümet ve Diğerlerinin Cumhuriyetçi Bir Darbeyi Önleme Çabaları	256
3 Kasım'da Albay Plastiras ile Özel Görüşmem	257
Değişken Durum.....	257
16 Kasım'da General Othonaios'un Paris'ten M. Venizelos'un Görüşleriyle Dönmesi	258
Hükümetin Liberal Partiye Seçimlerde Cumhuriyetçi Bir Program Benimsemesi İçin Baskı Yapması	258
M. Venizelos'tan Gelen Ek Telgrafların Etkisi	259
Üç Siyasi Toplantı.....	260
16 Aralık'taki Seçimler	261
Tehdit Edici Durum.....	262
Bay Atchley'nin Başbakan ve Albay Plastiras ile Görüşmeleri	263
Kralın Güvenliğiyle İlgili Endişe.....	264
Majestelerinin 19 Aralık'ta Ayrılışı.....	264
M. Venizelos'a Yunanistan'a Dönmesi İçin Yapılan Çağrılar	265
Fransız Hükümeti'nin M. Venizelos'a Karşı Tutumu.....	266
Amiral Condouriotis Naip Olarak Atanması	266
Gregoryen Takvimi (Miladi Takvim) Resmi Olarak Kabul edilmesi	266
Komünizm.....	267
Ağustos Ayındaki Grevin Başarısız Olmasının Sonuçları	268
Seçimlerin Komünistler Üzerindeki Etkisi.....	269

Dördüncü Bölüm

Dışişleri ve Lozan Antlaşması

Büyük Britanya ile İlişkiler: Düzensizlik	270
Normal İlişkileri Yeniden Başlatma Çabaları ve Majesteleri Hükümeti'nin Tutumu	270
Yunanlıların Kriz Zamanlarında Hâlâ Büyük Britanya'ya Yönelmesi	272
Majesteleri Hükümeti ve Fransız Hükümeti Tarafından Lozan'da Ortak Garantörlük Görevlerinden Vazgeçilmesi	272
İngiliz Deniz ve Polis Misyonları	273
Türkiye ile İlişkiler	273
Lozan Konferansı	273
Yunanların Meriç'i Geçme Tehdidi	274
Düşmanlıkların Yeniden Başlamaması Konusunda Yunan Hükümeti'ne Yapılan Uyarılar	274
Lozan Konferansı'nın Şubat Ayında Dağılması ve Yunanistan'daki Huzursuzluk	276
Esir Değişimi Sözleşmesinden Kaynaklanan Sürtüşme	277
Geri Dönen Yunan Savaş Esirlerinin İçler Acısı Durumu	278
Çerkes Çetelerinin Anadolu'ya Baskın Düzenlemesi	278
Lozan Konferansı'nın Yeniden Açılması ve Türkiye'nin Tazminat Talebi	279
Yunanistan'ın Kesin Bir Kararı Zorlamaya Yönelik Girişimleri: Karaağaç Önerisi	280
16 Mayıs'ta Yunan Hükümeti'ne Düşmanlıkların Yeniden Başlatılmaması Konusunda Yeniden Yaptığım Uyarı	280
Yunanistan'da Savaş Hazırlıkları ve Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti'nden Güvenceler	281
25 Mayıs'ta Yunan Hükümeti'ne Tarafımdan Yapılan Acil Uyarılar	282
26 Mayıs'ta Lozan'da Varılan Anlaşma	282
Antlaşmanın İmzalanmasından Sonra Devam Eden Sürtüşmeler	282
Nüfus Mübadelesi Komisyonu	283
İtalya ile İlişkiler	283
Düzensizlik ve Düşmanlığın Nedenleri	283
On İki Ada Meselesi	285
Kakavya Cinayeti	286

29 Ağustos İtalyan Ültimatomu ve Büyükelçiler Konferansı'ndan Gelen Nota	286
31 Ağustos'ta Korfu'nun İşgali	287
Yunanistan'da Öfke ve Hükümetin Paniği	289
Yunan Hükümeti'nin Büyükelçiler Konferansı'ndan Gelen Notaya Cevabı	290
8 Eylül'de Büyükelçiler Konferansı Kararlarının Yunan Hükümeti'ne Bildirilmesi	291
Yunanistan'ın 9 Eylül'de Kararları Kabul Etmesi ve 14 Eylül'de Büyükelçilerden Gelen Yeni Nota	297
Yunan Hükümeti Tarafından Bir Tanesi Hariç Tüm Koşulların Yerine Getirilmesi	292
Janina Soruşturması, 18 Eylül	292
26 Eylül'de Yunanistan Aleyhine Alınan Büyükelçiler Kararı	293
Korfu'nun Tahliyesi, Yunanistan'ın Büyükelçiler Kararına İtirazı ve Lahey'e Başvurusu	294
Fransa ile İlişkiler	295
Gizli Güvensizlik ve Açık Dalkavukluk	295
Fransız Askeri Misyonu	296
M. Poincaré ve M. Venizelos: Fransız Propagandası	296
Belçika ile İlişkiler	297
Amerika ile İlişkiler	297
Srbistan ile İlişkiler	298
Selanik'teki Sırp Serbest Bölgesi	299
Lozan'da Sırp Desteği ve Daha Az Önemli Konular	300
Romanya ile İlişkiler	301
Bulgaristan ile İlişkiler	302
Makedonya ve Batı Trakya'dan Sürgünler	302
Genel İlişkiler ve Küçük Olaylar	304
Yunan-Bulgar Göçü için Karma Komisyon	305
Arnavutluk ile İlişkiler	305
Çekoslovakya ile İlişkiler	306
Rusya ile İlişkiler	307
Almanya, Hollanda, İspanya ve İsveç ile ilişkiler	308

Beşinci Bölüm

Mülteciler

Genel Durum Değerlendirmesi.....	309
Amerikan Yardımı	310
Yerel İngiliz Yardımları.....	310
“Çocukları Koruma” Fonu ve İlgili Fonlar	311
Milletler Cemiyeti	311
Salgınlar.....	311
İngiliz Kızıl Haçı.....	312
Nisan Ayında İngilizlerin Genel Çalışmaları.....	312
Gümlüce ve Selanik'teki Çalışmalar	314
Mayıs Ayındaki Durum	314
Çalışmaların Sona Ermesi	315
Ağustos'taki Durum	315
Yerel İngiliz Çalışmalarının Yeniden Başlaması.....	316
İngiltere Bankası Avansı.....	317
Yerleşim Komisyonu.....	318

Altıncı Bölüm

Maliye

Genel Değerlendirme.....	319
1922-1923 Bütçesi.....	319
Milletler Cemiyeti için Mali Bildiri.....	320
1923-1924 Bütçesi.....	320
Kasım Ayındaki Mali Durum	321
Maliye Bakanı'nın Hayal Kırıklığı.....	322
Kredi Görüşmeleri.....	322
Drahmi Dalgalanmaları.....	323
Banknot İhracı.....	323
Banknot Dolaşımı	324
Kabul Edilmeyen Tahvil Sahipleri Tazminatı Önerisi	325
Naksos Zımpara Taşı.....	326

Yedinci Bölüm

Maliye

Genel Değerlendirme ve Mali Tedbirler.....	328
Arttırılmış Gümrük Vergileri	330
Yunanistan'da Vergi Yüğü	331
Kamu Hizmetleri ve Sözleşmeleri	333
Donanma İnşaatı ve Yeniden Silahlanma Çalışmaları	334
İngiliz Firmalarının Durumu.....	334
İthalat ve İhracat	335
Ülkelere Göre İthalat Değeri.....	335
Üretim	336
İhracatın Hedef Ülkelere Göre Değeri.....	338
Başlıca İhracat Limanları	338
Alacaklar.....	339
Yabancı Ülkelerle Ticari İlişkiler	340
Sanayi	341
Sosyal Koşullar	341
Tarım Arazilerinin Kamulaştırılması.....	342
Grevler.....	343
Nakliye	343

Sekizinci Bölüm

Denizcilik

İngiliz Deniz Misyonu.....	347
Malzemeler.....	347
Personel	348
Mali.....	348
“Alexandros” un Kaybı.....	348

Dokuzuncu Bölüm

Ordu

Giriş	350
Yeniden Örgütlenme	350
Kuvvet ve Konumlar	352
Moral.....	353

Siyasi Değerlendirmeler	353
Terhis.....	354
Savaş Esirlerinin İadesi.....	355
Anadolu Felaketi Üzerine Resmi Soruşturma	356
Karşı Devrim ve Ordunun Tasfiyesi.....	356
Barış Döneminde Kuvvet ve Dağılım	357
KAYNAKLAR	359
DİZİN	363

ÖN SÖZ

İngiltere'nin Atina Büyükelçiliği tarafından oldukça ayrıntılı bir şekilde tutulan bu raporlarda, 1920- 1923 yılları arasında Yunanistan'da meydana gelen siyasi, iktisadi ve sosyal olaylar temelindeki gelişmelerin seyri ve bu gelişmelerin ülkenin iç ve dış arenadaki politik yansımaları konu edilmiştir. Ayrıca bahse konu dönemde, Yunan ordusunun Batı Anadolu'da yürüttüğü işgal hareketinin ülkenin askeri ve siyasi durumuna etkileri ile bu hareketin bir fiyaskoya nasıl dönüştüğü üzerinde durulmakla birlikte yenilginin Yunanistan'daki atmosferi derinden etkileyerek nasıl bir darbeye sebebiyet verdiği değerlendirilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında eser, 1920 yılı içerisinde yaşanan gelişmelerle başlayarak Yunanistan'da derin bir kırılma yaratan Venizelos-Kral Konstantin ayrışmasının sebep ve sonuçları bir İngiliz diplomatının perspektifinden analiz edilmektedir. Bu yıl içerisinde ülkenin mali ve iktisadi durumu ile Yunanistan'ın Müttefikleri başta olmak üzere komşuları ile olan ilişkileri de ele alınmaktadır. Mümkün olduğunca titiz ve ayrıntılı bir şekilde ele alınan konular, 1921- 1922 ve 1923 yılı içerisinde meydana gelen gelişmeleri de kapsayacak şekilde irdelenmiştir. Bahse konu yıllarda ülkenin sosyal, askeri ve politik durumu yanında ticari ve iktisadi gelişmeleri de tablolar halinde analiz edilerek ilgililerin dikkatine sunulmuştur.

Şüphe yok ki ele alınan bu dönemde Yunan ordusunun Batı Anadolu'da yürüttüğü işgal hareketinin gelişimi ve etkileri de yıllık raporların ilgi alanına girmiştir. Üç yıl boyunca Anadolu'daki savaşın seyrini bu raporların sayfalarından takip etmek mümkündür. Daha da önemlisi Yunan iç siyasetindeki her gelişmeyi en ince ayrıntılarına kadar takip eden bir İngiliz diplomatının perspektifinden, savaşın Yunanistan'a olan etkilerini görmek mümkün olmaktadır. Raporlarda, yönetimdeki hükümetlerin içeride yaşadıkları bütün siyasi kavga ve ayrışmalara rağmen savaşı finanse etmek ve oradan bir zafer ile dönmek için ne kadar büyük çaba harcadıklarını da görmek imkanı vardır. Bununla birlikte özellikle Sakarya Savaşından sonra Yunan Hükümetlerinin Müttefiklerden destek alamadıkları bir dönemde "savaşı onurlu bir şekilde Yunan çıkarlarını gözeterek" sona erdirmek ve bunun için desteğin yeniden sağlanması amacı ile Avrupa'da yürüttükleri diplomatik girişimleri de raporların sayfalarından takip

etmek mümkündür. Venizelos'un iktidardan düşmesi ve ona karşı yoğun bir mücadele veren muhaliflerinin iktidara gelmesiyle yeni hükümetin kendisini Müttefiklerine kabul ettirme çabaları da bu belgelerden takip edilmektedir. Savaşın son yılı olan 1922 yılı itibariyle Yunanistan'da yaşanan gelişmeler ve hükümetlerin içine düştükleri çaresiz durumları da bu raporlar detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Ayrıca 26 Ağustos'ta başlayan Türk Taarruz hareketi neticesinde yaşanan yenilgi ile birlikte Yunanistan'da başlayan çalkantıların neden ve nasıl bir askeri darbeye yol açtığı, darbe ile birlikte ortaya çıkan yeni düzenin kendisine nasıl bir zemin hazırlamaya çalıştığı ve bütün bu hengâme içerisinde Lozan'da başlayan barış müzakerelerin gölgesinde ülke yönetiminin yön arayışlarını da raporların sayfalarından okunabilmektedir.

Eserde, yıllık raporların aslına sadık kalınarak çevirisi yapıldığından eserde geçen isimlerin yazılış ve okunuşları İngiliz dil literatürüne göredir. Ayrıca 1922 yılı sonbaharında Yunanistan'da gerçekleşen askeri darbe, yıllık raporlarda "devrim" olarak ifade edildiğinden biz de raporların aslına sadık kalarak "devrim" ifadesini kullanmayı uygun gördük.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında "İngiltere'nin Yunanistan Yıllık Raporları (1920-1923)" dönem üzerinde çalışan bütün araştırmacıların ilgisini çekeceği kanaatindeyiz.

Ali Satan ♦ Resul Yavuz
2026, Ankara

KISALTMALAR

<i>age.</i>	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
agt.	: adı geçen tez
bk.	: bakınız
bs.	: baskı
C	: Cilt
ev.	: Çeviren/tercüme eden
ev. notu	: evirenin notu
<i>DİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
t. y.	: basım tarihi yok
vb.	: ve benzerleri
vd.	: ve diğerkleri
Yay.	: Yayınları
Yay. haz.	: Yayına hazırlayan
Yay. haz. notu	: Yayına hazırlayanın notu

1920 YILI YUNANİSTAN YILLIK RAPORU¹

[C 15954/14841/19]

Earl Granville'den Kedleston Markisi Curzon'a.—(Alındığı tarih 8 Ağustos) (No. 319.)

Lordum, *Atina*, 21 Temmuz 1921.

1920 yılı Yunanistan Yıllık Raporumu Lord Hazretlerine iletmekten onur duyuyorum.

Yılın başlangıcında mevcut duruma yol açan olay ve koşulları mümkün olan en kısa şekilde özetleyen bir giriş bölümü yazmanın uygun olacağını düşündüm.

Mali, ticari, denizcilik ve askeri bölümler için sırasıyla Majestelerinin Elçiliği danışmanı Bay Bentinck'e, ticari sekreter Bay Rawlins'e, deniz ataşesi Komutan Diggle, R.N. ve askeri ataşe Albay Hoare Nairne'e teşekkür borçluyum.

Saygılarımla,

GRANVILLE².

1 The National Archive (TNA), Foreign Office (FO)/476/36. C. 159541/14841/19.

2 Granville Leveson-Gower (1872–1939), Birleşik Krallık diplomasi teşkilatında görev yapmış bir devlet adamı olup 1917–1921 yılları arasında Britanya'nın Atina büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Aristokrat Leveson-Gower ailesine mensup olan Granville, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan siyasi dengelerin şekillendiği dönemde İngiliz dış politikasının uygulanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Görev yaptığı yıllar, Yunanistan'ın Anadolu'daki askeri harekâtının sürdüğü ve aynı zamanda Türk İstiklal Savaşı olarak bilinen çatışma sürecinin en kritik safhalarına denk gelmektedir. Granville daha sonra 1922–1928 yılları arasında Belçika büyükelçisi olarak görev yaparak diplomatik kariyerini sürdürmüştür.

I. GİRİŞ

1. Avrupa savaşı patlak verdiğinde³, Yunanistan kamuoyunda hâkim olan genel duygu ağırlıklı olarak Müttefiklerin desteklenmesi yönündeydi ve Kraliçe, eski Başbakan M. G. Theotokis ve Almanya'da askeri eğitim almış birkaç subay dışında ülkede çok az Alman hayranı vardı. M. Venizelos, başından beri Yunanistan'ın Müttefiklerle aynı safta yer alması taraftarıydı. Bunun nedeni, kısmen onların sonunda kazanacaklarına olan inancından hiçbir zaman vazgeçmemesi, kısmen de sık sık ifade ettiği gibi, "Yunanistan'ın İngiltere'ye karşı galip gelmesinden, İngiltere ile birlikte yenilmesinin daha iyi olacağını" düşünmesiydi. Müttefikler, Yunanistan'ın derhal katılımına açık olsaydı, muhtemelen böyle bir politikaya karşı çıkanların sayısı çok az olurdu. Ancak Müttefikler, Yunan Hükümetine şimdilik tarafsız kalmasını tavsiye etti. Bu tavsiye kısmen, Yunanistan'ın katkısından çok daha fazla sorumluluk getireceği düşüncesindedir. Bununla birlikte, asıl kaygıları özellikle Bulgaristan'ın yardımını veya en azından gerçek tarafsızlığını sağlamaktı ve dolayısıyla bu politikayı tehlikeye atabilecek herhangi bir şeyi onaylamakta tereddüt ediyorlardı. Birkaç ay sonra Yunanistan'ın katılımı memnuniyetle kabul edilecekti. Fakat bu arada Almanya'nın gücü büyük bir etki bırakmış ve Alman propagandası büyük ilerleme kaydetmeye başlamıştı. M. Venizelos'un hâlâ her zamanki gibi Müttefiklere kayıtsız şartsız katılmaya istekli olmasına ve Yunan sempatisinin hâlâ büyük ölçüde Müttefiklerin lehine olmasına rağmen, Kral Konstantin karısının ve kayınbiraderinin (özellikle ikincisinin) etkisi altına girmiş ve Müttefiklere karşı iyi niyet beyanlarının samimiyeti fazlasıyla şüpheli hale gelmişti. Hepsi olmasa da önde gelen politikacıların çoğu, Müttefiklerin Yunanistan'ı Kavalayı Bulgaristan'a bırakmaya zorlama niyetini öğrendiklerinde, savaşa yalnızca Yunanistan'ın toprak bütünlüğü garantisıyla girmeyi düşüneceklerdi. Ancak Müttefikler bu tür güvenceler vermeye hazır değildi⁴.

3 Birinci Dünya Savaşı. (Yay. Haz. Notu)

4 Birinci Dünya Savaşı yıllarında Yunanistan, savaşın içteki yansımaları nedeniyle oldukça sıkıntılı bir süreçten geçmiştir. Başbakan Venizelos, savaş başladığında İngilizlerle sürdürdüğü yakın ilişkilerinin bir sonucu olarak Kral Konstantin'e savaşa Müttefiklerin yanında girilmesi için birkaç çağrıda bulunmuş ancak Alman yanlısı bir tutum sergileyen Kral, mevcut yapıyı da gözlemleyerek savaşta tarafsız kalmanın Yunanistan için daha uygun olacağına inanmıştı. İngiliz ve Fransızlar, Yunan Hükümetine baskıyı artırmakla birlikte savaşa girilmesi karşılığında Batı Anadolu ve hatta Kıbrıs'ı dahi Yunanistan'a vadederek Kral'ı ikna etmeye çalışmışlardı. Bu vaatler, işe yaramayınca da müttefikler, Atina ve Selanik'e çıkarma

2. Yunan siyasetinde kişisel sorunlar her zaman ön plandadır ve “eski parti” liderlerinin ve kendisinden istenilen bir konum alamamış veya M. Stratos gibi şu veya bu nedenle Bakanlığından ihraç edilmiş politikacıların M. Venizelos’a olan kişisel nefreti, yavaş yavaş onun bu muhaliflerini daha fazla Alman yanlısı tarafa doğru itti. Bu adamlardan bazıları şüphesiz Almanya’nın savaşı kazanacağına, bu nedenle Yunanistan’ın ona düşman olmasının Belçika ve daha sonra Sırbistan ve Romanya’nın kaderini paylaşma riskini almasının ölümcül olacağına dair samimi bir inançla hareket ediyorlardı. Ancak M. Gounaris ve Stratos vakalarında olduğu gibi birçok durumda tek temel arzu, Venizelos’u görevden almak ve geri dönmesini engellemekti.

3. Uzun süredir devam eden mücadele, Eylül 1916’da M. Venizelos’un Atina’dan gizlice Girit’e gitmesiyle doruğa ulaştı. Burada geçici Hükümetini kurdu ve hemen ardından Devrimci Hükümetin zaten kurulmuş olduğu Selanik’e doğru yola çıktı. Onun eylemini ne kadar onaylasak ve bunu gerçek bir vatanseverlik olarak görsek de Kral’a karşı bir isyan çıkardığı ve Yunanistan’ı ikiye böldüğü inkâr edilemez. Bu, düşmanlarına ona karşı yeni silahlar verdi ve Kral ve Kraliyet Ailesi’nin kendisine karşı düşmanlığını her zamankinden daha fazla alevlendirdi. Uzun zaman önce Girit’te Prens George’a muhalefetini ve 1910’da Askeri Birlik’in çağrısına yanıt olarak Atina’ya gelişini asla affetmemişlerdi. 1910’da Askeri Birlik’i kararlı bir şekilde bastırması ve Kral George’un tahtını korumasını ve Veliht Prens ile kardeşlerinin ordudaki komutanlıklarına geri getirilmesini sağlamıştı. Ancak bu onların gözünde ona hiçbir zaman itibar kazandırmamıştı. Kendisine verilen dış yardım da iki açıdan aleyhine oldu: örneğin, Taselya bölgesindeki faaliyetlerini geliştirmesine izin verilmedi ve düşmanlarının bu yardım olmaksızın başarılı olamayacağını iddia etmelerine sebep oldu.

4. Daha sonra Haziran 1917’de Müttefiklerin daha aktif müdahalesi, M. Jonnart’ın göreve gelmesi, Kral Konstantin’in sınır dışı edilmesi, ikinci oğlu Kral Aleksander’in tahta çıkması ve M. Venizelos’un tüm Yunanistan

---

yaparak Kral’a karşı harekete geçen Venizelos güçlerine yardım etmişlerdi. Bu durum ülkenin yönetsel olarak fiilen ikiye bölünmesine neden olduğu gibi ülke topraklarının da İtilaf ve İttifak bloku arasında mücadele alanı haline gelmesine neden olmuştu. Bu dönemde Yunan iç siyasetinde meydana gelen çekişmeler ve Yunanistan’ın Müttefiklerle ilişkileri bağlamında savaşa girmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Hasan Demirhan, *Yunanistan’da Emperyalist Kavga (1914-1918)*, İdil Yay., İstanbul, 2012; G. F. Abbott, *Greece and the Allies (1914-1922)*, Methuen & Co. Ltd. London, 1922.

Hükümeti'ni devralması geldi⁵. M. Jonnart'ın dayattığı anlaşmanın şartları arasında, Müttefiklerin düşmanı olarak öne çıkan belirli sayıda adamın sürgüne gönderilmesi veya hapsedilmesi de vardı. Ama aynı zamanda M. Venizelos'un rakiplerine karşı herhangi bir misillemede bulunmayacağına dair de ciddi bir taahhütte bulundu. M. Venizelos'un kendisi adına verilen bu taahhüdü yerine getirmeye niyetli olduğu rahatlıkla söylenebilir, ancak ilk andan itibaren sürekli raporlar aldı; bunlardan bazıları kesinlikle doğru iken, bazıları muhtemelen onun rejimine, seferberliğe ve savaşa karşı kişisel kin, komplo ve entrika saiklerinden üretilmişti. Ne yapabiliirdi ki? Ülke savaş halindeydi ve tüm savaşan ülkelerde olduğu gibi sıkıyönetim ve istisnai tedbirler gerekiyordu ve suçluları yargılamaktan kaçınması mümkün değildi. Ancak ne yazık ki pek çok hatanın yapıldığı, pek çok zararsız, masum ya da en azından nispeten masum insanın hapsedildiği ya da sürgüne gönderildiği, pek çok önemsiz ve gereksiz zulmün gerçekleştiği kesindi⁶. Mağdurlar, onların yakınları ve dostları doğal olarak çok üzüldüler ve "tiranlık" fikri yaygınlaştı. Yunanlılar, doğaları gereği her türlü disipline veya kısıtlamaya karşıdır, hatta hayvanlara yönelik zulmü önlemek veya sokak trafiğini yönetmek gibi iyi niyetli polis düzenlemeleri bile zalimce tedbirler olarak algılanıyordu.

5. Barış Konferansı Paris'te başladığında, Yunanistan'ı kuşkusuz bizzat M. Venizelos'un temsil etmesi gerekliydi. Onun kişisel cazibesi ve büyük diplomasi ve devlet adamlığı gücü, muhtemelen başka hiçbir Yunan temsilcisinin asla alamayacağı kararların ülkesinin lehine alınmasında ülkesi için paha biçilmez değerdeyken, Yunanistan'da uzun süreli yokluğu kesinlikle büyük bir talihsizlikti. Hükümetteki meslektaşlarından o kadar üstündü ve o kadar muhteşem bir çalışma kapasitesine sahipti ki, ne kadar küçük ve önemsiz olursa olsun her sorunun karar için kendisine havale edilmesi bir uygulama haline gelmişti. Paris'te olduğu sırada bu elbette imkânsızdı. Bunun sonucunda pek çok önemli konu, kendisi, üzerinde düşünebilecek duruma gelene kadar rafa kaldırıldı ve

5 İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Selanik ve Atina'ya askeri çıkarma yaparak Selanik'te mevcut yönetime ve Kral'a karşı kurulan hükümete destek vermeleri üzerine Kral, ülkenin bir iç savaşa sürüklenmemesi için yapılan baskı sonucunda tahtından feragat ederek sürgüne gönderilmiştir. (Yay. Haz. Notu)

6 Venizelos, Müttefiklerin askeri desteği ile Yunanistan'da iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra ülkede Konstantin taraftarlarına yönelik baskı ve yıldırma politikası uygulanmıştır. Bu politikalar neticesinde birçok siyasi ülkeyi terke zorlanırken birçoğu da hapse atılmıştır. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, Çev. Halil İnal, Ayraç Yay., Ankara, 2002, ss. 59-93.

diğer pek çok konuya, onun çok alt seviyedeki teğmenleri tarafından karar verildi ve çoğu zaman da yanlış karar verildi. Şüphesiz var olan önemli miktardaki baskının ve M. Venizelos'a gerçek durum hakkında gerektiği gibi bilgi verilmemesinin de sorumlusu bunlardı.

6. Babasının ve ağabeyinin zorla emekliye ayrılması üzerine ilk kez tahta geçtiğinde Kral Aleksander, kendisini düşmanları arasında tek başına çok nahoş bir rol oynamak zorunda olan ve sadece babasının yerine geçmiş geçici bir hükümdar olarak görüyordu. Almanya'nın zaferini istesin ya da istemesin, bunu kesinlikle kaçınılmaz buluyordu; isyancı ve hain olarak gördüğü Venizelos'tan ve iktidar partisinden nefret ediyordu. Bu nedenle, derin bir yalnızlık, can sıkıntısı ve mutsuzluk içindeydi. Ancak yavaş yavaş Almanya'nın mağlubiyet olasılığını görmeye, Venizelos'un üstünlüğünü kabul etmeye ve daha ziyade Kral'ın konumunu takdir etmeye başladı. Majesteleri ile Hükümet arasında ciddi bir ayrılığın sık sık yakınlaştığı ve onu tahtta tutma konusunda çok az umut görüldüğü birçok durum oldu. Hatta bir keresinde itiraz ettiği bir yasayı imzalamaya razı olmasının esas olarak benim verdiğim güçlü tavsiye sayesinde olduğunu gururla ifade etmek isterim. Son zamanlarda çok daha uyumlu hale geldi ve M. Venizelos ve M. Politis ile ilişkileri oldukça iyileşti. Yine de genellikle düşüncesiz ve saygısız olan diğer Bakanların çoğundan her zaman nefret ettiğini düşünüyorum.

7. Majesteleri, karısından boşanmış, karanlık şöhretli bir saray dalkavuşunun kızı olan Matmazel Manos'a uzun süredir âşıktı. Tahta geçtikten hemen sonra, bu hanımla evlenme olasılığı gündeme geldi. M. Venizelos buna kişisel olarak karşı değildi. Ancak meslektaşları, halkın ve özellikle ordu mensuplarının buna tahammül edemeyeceğini, Kral'dan bir Kraliyet Prensesi ile evlenmesini beklediklerini ve evlilik gerçekleşirse, Kraliçe Draga trajedisinin tekrarlanması olasılığının olduğunu belirttiler. "Toplumun" ve birçok subayın bu fikre şiddetle karşı çıktığı kesinlikle doğrudur ama ben her zaman halkın çoğunluğu için her ne kadar Kral'ın karısının kraliyet şahsiyetlerinden biri olmaması hayal kırıklığı yaratmış olsa da bir Yunanlıyla evlenmesini mükemmel bir soğukkanlılıkla, hatta belli bir memnuniyetle kabul edebileceğine inandım. Elbette, nihayet evlilik gerçekleştiğinde, gözle görülür bir muhalefet duygusu yoktu. Bu konuyla ilgili olarak M. Venizelos'un Kral Aleksander ile yaptığı sayısız görüşmeler her zaman son derece incelikli bir şekilde yürütülmüştür. Her zaman genç çiftin duygularına duyduğu derin insani sempatiyi ifade etti ve kendisine zaman verilirse kamuoyunu onların lehine çevireceğine söz verdi. Fakat koşulların buna

izin verdiğini düşünmediği sürece rıza vermeyi kesinlikle reddetti. Bu tartışmalara gayri resmi olarak katılmak için özel olarak izin aldım ve sadece Mösyo Venizelos'la değil, Kral ve Matmazel Manos'la da birçok görüşme yaptım. Bir ara, 1919'un başlarında, Kral ve Matmazel Manos'u, en azından başlangıçta Kraliçe pozisyonunda olmaması, özel bir yasa çıkarılmadıkça çocuklarının tahta geçme hakkına sahip olmaması ve kötü bir etki olarak görülen annesinin Yunanistan'ı terk etmesi yönündeki koşulları kabul etmeye ikna ettiğimden, bir anlaşmaya varılacağını umuyordum. M. Venizelos, bu şartlarla rıza göstereceğini söyledi ancak Konsey başkan yardımcısı M. Repoulis onu aksi yönde ikna etti ve bir kez daha rızasını reddetti. Nihayet, Kasım 1919'da bir rahibin töreni başpiskoposun izni olmadan gerçekleştirmeye ikna edilmesiyle evlilik gizlice gerçekleşti ve bu iznin yokluğunun evliliği geçersiz kıldığı veya en azından geçerliliğini şüpheli hale getirdiği düşünülüyordu. Kral'ın Makedonya'da kısa bir süre yokluğu sırasında gelin, amcasının aptalca tavsiyesi üzerine hareket ederek saraydaki yerini aldı. Kralın öfkeli olduğu ve Hükümetin gelinin sarayı derhal terk etmesi yönündeki ısrarını itirazsız kabul ettiği ve bunun üzerine gelinin Yunanistan'dan Paris'e doğru yola çıktığı söylendi. Mayıs 1920'de Kral, Hükümetin tam onayıyla onu ziyarete gitti ve "karısını" ziyarete gittiği gazetelerde yayınlandı. Daha sonra Yunanistan'a ayrı ayrı dönmeleri ve ondan Kraliçe olarak değil, Kral'ın meşru karısı "Madam Manos" olarak anılması kararlaştırıldı. Sarayda değil kendi evinde yaşayacaktı ve resmi etkinlikler sırasında Majestelerine asla eşlik etmeyecekti. Bu düzenleme Yunanistan'da oldukça sakin bir şekilde kabul edildi ve Kral'ın trajik ölümünden önceki birkaç ay boyunca çok iyi işlediği görüldü.

II. İÇ İŞLERİ

8. 1919 Aralık sonu ve 1920 Ocak ayının başında muhalefet, çok sayıda grubu Birleşik Muhalefet Partisi altında birleştirme çabasıyla yoğun bir şekilde çalışıyordu. Venizelos'a olan nefretleri onların tek gerçek birleştirici unsuruydu ve liderlerin hiçbiri pozisyonlarından feragat edip tek bir lideri kabul etmeye istekli değildi. En önde gelen ve bariz liderlerden biri olan M. Gounaris, İtalya'da sürgündeydi, Korsika'daki gözaltından oraya kaçmıştı. Bu arada tecrübeli Demetrios Rhallys ve M. Demetracopoulos gibi birkaç kişi ise uzak durmayı tercih ediyordu. Pek çok müzakereden sonra, on beş kişilik bir komite altında birleşmenin sağlandığı açıklandı ve nisan ayında bu komite, belirsiz genellemelerle dolu ve Venizelist Hükümetin görevden alınması dışında gerçek bir program öne sürmeyen bir manifesto yayınlayarak komitenin yalnızca seçim amaçlı olduğunu ve sonrasında herkesin kendi çizgisini izlemekte

özgür olacağını duyurdu. San Remo Konferansı'na katılan M. Venizelos, bu manifestoya bir röportajla yanıt verdi ve ardından "on beşli"den bir karşı yanıt geldi.

9. Ocak ayının ikinci yarısında, Yunanistan genelinde Avukat Dernekleri Komiteleri seçimleri yapıldı ve neredeyse hiçbir Venizelist aday zafer elde edemedi. Bu sonucu büyük bir coşkuyla karşılayan muhalefet gazeteleri ve bunu gerekirse M. Venizelos'un sevilmediğinin bir kanıtı olarak değerlendirirken, hükümet gazeteleri bunu küçümseyerek sonuç ne olursa olsun bunun hiçbir önemi olmadığını söylediler. Hükümet üyeleri ise bunun hiçbir anlam ifade etmediğini, avukatların kolektif olarak Venizelos'a, 1910'da iktidara geldikten kısa bir süre sonra, avukatlara askerlik hizmetinden muafiyetle ilgili belirli ayrıcalıklar tanıyan bir yasayı iptal etmesinden bu yana öfke beslediklerini açıkladılar.

10. Genelkurmay eski subaylarının Almanya ile bağlantıları, Rupel Kalesi ile Doğu Makedonya'nın Bulgarlara teslim edilmesi ve vatana ihanet suçlamalarıyla ilgili Yüksek Mahkeme önündeki duruşması 12 Şubat'ta nihayet sonuçlandırıldı. Uzatılan ve kamuoyunun ilgisini nispeten az çeken yargılama, General Metaxas'ın idam cezasına ve General Dousmanis'in ömür boyu hapis cezasına çarptırılmasıyla sonuçlandı. Dikkat çekici bir şekilde, bu memurların her ikisi de davanın sonuçlandığı sırada ülke dışında bulunuyordu.

11. 2 Mayıs'ta San Remo Konferansı'nın bitiminden sonra M. Venizelos Atina'ya döndü ve son derece coşkulu bir törenle karşılandı. Hemen ardından bir otelin balkonundan, sonrasında da Meclis'te önemli bir konuşma yaptı. Bu konuşmalarda, Müttefiklerin aldığı kararları ve müzakerelerinin ve çabalarının önemli başarısını, izin verildiği ölçüde açıkladı. M. Venizelos, oldukça kapsamlı istisnalar dışında, genel af güvencesinin yanı sıra sıkıyönetim ve sansüre son verme sözü verdi. Ayrıca, Türk Antlaşması⁷ onaylanır onaylanmaz Meclis'i feshetme niyetinde olduğunu ve bunun hemen ardından genel seçimler yapılacağını açıkladı. Aslında sıkıyönetim kaldırılmıştı. Ancak Hükümet, Muhalefetin bu yasanın kaldırılmasından tehlikeli bir şekilde yararlanma eğiliminde olduğunu düşündüğünden, sıkıyönetim bir aydan kısa bir süre içinde yeniden uygulamaya konuldu.

12. Bu sıralarda, M. Venizelos'un seçimleri kazanacağından emin olduğuna dair o ana kadar hissettiğim güven büyük ölçüde sarsılmaya başladı. Yapılan

7 Sevr Barış Antlaşması. (Yay. Haz. Notu)

açıklamalara rağmen Avukat Komiteleri seçimleri beni endişelendirdi. Üstelik ülkenin farklı yerlerinden, özellikle de her zaman “Kraliyet”in kalesi olan Mora Yarımadası’ndan çok sayıda hikâye bana ulaştı. Bu hikâyeler bazı Bakanların işlerinin idaresine ilişkin yaygın memnuniyetsizliğin yanı sıra, alt düzey yetkililerin sıklıkla zalimce ve adaletsiz eylemlerine işaret ediyordu. Ancak M. Venizelos’un kendisi, M. Politis ve şüphelerimi ima ettiğim diğer hükümet üyeleri, elde edeceklerinden emin oldukları ezici çoğunluğa o kadar olumlu ve tam bir güven ifade ettiler ki, bu bana güvence verdi.

13. Ancak bazı Venizelistler benim şüphecilliğime katılıyor ve partinin konumunu güvence altına almak için aşırı önlemler almak istiyorlardı. 5 Haziran’da, M. Venizelos’un Paris’e gitmek üzere Atina’dan ayrıldığı gün, “Balkan Post”ta önde gelen “Kralcıların” suikastını filen savunan ve Hükümetin ellerini güçlendirmek için bir askeri darbenin imasını yapan bir makale yayınlandı. Hükümet derhal editörü tutukladı ve tüm organlarında bu tarz yöntemlerin kesinlikle onaylanmadığını ve bu tür her şeyin bastırılması konusundaki kesin kararlılıklarını ifade eden açıklamalarda bulundu⁸.

14. “Kralcı” propagandacılar sürekli olarak Majestelerinin Hükümetinin⁹, Venizelistler tarafından kendilerine atfedilen eski Kral Konstantin’e karşı düşmanca bir tutum içinde olmadığını ve aslında Kral’ın tahtına geri dönmesini İngiltere’nin memnuniyetle karşılayacaklarını ileri sürüyorlardı. Bunun üzerine Avam Kamarası’nda bir soru önergesi düzenlendi ve 8 Temmuz’da Parlatentonun Dışişlerinden Sorumlu Devlet Müsteşarı, Majesteleri Hükümetinin bu konuya şiddetle karşı çıktığını ve Kral Konstantin’i geri alması durumunda Yunanistan’ı dost ve müttefik bir devlet olarak görmeye devam edemeyeceğini duyurdu. Venizelistler bu açıklamadan elbette memnun kaldılar.

15. 12 Ağustos’ta iki eski Yunan subayı, bir asker olan Tserepis ve bir denizci olan Kyriacos, Yunanistan’a dönmek üzere Paris’ten ayrılan M. Venizelos’a Gare de Lyon’da suikast girişiminde bulundu. Şans eseri hayati tehlikesi olmamasına rağmen ağır yaralandı. Haber Atina’ya ulaştığında, Hükümet akıllıca davranarak tüm ayrıntılar alınana ve tehlikede olmadığı kesin olarak

8 1909 Gudi Darbesi ve sonrasında Yunanistan’da başlayan Venizelos- Anti- Venizelos tartışmaları Birinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan iç çekişmelerin neticeleri bu dönemde de yoğun bir şekilde hissedilmekteydi. Her ne kadar Venizelos, Muhalefeti susturmak için rakiplerini sürgüne gönderip ülkede sıkıyönetim ilan etse de hala kendisine karşı artan oranda bir muhalefet vardı. (Yay. Haz. Notu)

9 İngiliz Hükümeti. (Yay. Haz. Notu)

bilinene kadar bunu gizli tutmaya çalıştı. Ancak öldürüldüğüne dair ilk haber hemen ortalıkta dolaşmaya başlamıştı neyse ki gerçek, kısa süre sonra öğrenildi. Bununla birlikte, öfkeli bir kalabalık Muhalefet gazetelerinin tüm ofislerini yıkmaya devam etti ve bazı Muhalefet liderlerinin evlerine saldırıp ciddi hasar verdi. Hükümetin düzeni sağlamak için gerçekten çaba gösterdiğine inanıyorum. Ancak büyük ölçüde Atina'daki polis ve birliklerin ağırlıklı olarak Giritlilerden ve aşırı Venizelistlerden oluşması nedeniyle bunlar oldukça başarısız oldu. Kısmen hükümet onları devirmeye yönelik bir komplo olduğuna inandığı için, kısmen de onları çetenin olası kötü muamelesinden koruma yönündeki övgüye değer fikir nedeniyle, Muhalefetin tüm önde gelen adamlarının tutuklanması için emirler hemen verildi. Şiddetli bir Venizelos karşıtı ama son derece saygı duyulan bir kişi olan M. Jean Dragoumis, Atina'nın eteklerinde M. Venizelos'un yarı koruması olarak hareket eden özel bir Girit birliğine bağlı askerler tarafından tutuklandı. Komutanları Yüzbaşı Gypris daha önce şiddet içeren ve yasa dışı eylemleriyle öne çıkmıştı. Tam olarak ne olduğu bilinmiyor ancak M. Dragoumis'in soğukkanlılıkla vurulduğuna inanılıyor. Bu suçla ilgili sürekli dehşet beyanlarına ve faillerin yakalanıp cezalandırılacağı ve kapsamlı bir soruşturmanın devam ettiği yönündeki sözlere rağmen, hiç kimse sorumlu tutulmadı. Suç, hükümetin itibarı üzerinde ciddi bir leke olmaya devam ediyor.

16. Şüphesiz, Konsey başkan yardımcısı M Repoulis ve meslektaşları, tamamen düşüncesizce hareket ettiler. Görünüşe göre Bay Venizelos'a yapılan saldırının hükümetin kontrolünü ele geçirmeye yönelik iyi planlanmış bir planın parçası olduğuna ve siyasi muhaliflerinin tamamının veya çoğunun bu girişime karıştığına ve bu girişimden haberdar olduğuna gerçekten inanıyorlardı. İlk başta tutuklananlardan bazıları delil yetersizliği nedeniyle birkaç gün sonra serbest bırakılırken, M.Mavromichalis'in de aralarında bulunduğu diğerleri mahkemeye çıkarıldı ve ancak kasım ayı başlarında beraat ettiler. Hükümet en azından çetenin yaptığı aşırılıkları onaylamadığını ifade etti ve mağdurlara, özellikle de Muhalefet gazetelerinin editörlerine, yayına devam etmeleri için destek ve tam koruma teminatı vererek tazminat ödeme sözü verdi.

17. M. Venizelos, Paris'ten, meydana gelen aşırılıkları onaylamadığını güçlü bir şekilde ifade eden hem kamuya açık hem de gizli çok sayıda telgraf gönderdi. Aşırı tutuklamalar da dâhil olmak üzere durumu kötü idare etmelerinden Bay Repoulis'i ve hükümeti sorumlu tuttuğunu açıkça belirtti. Ancak 30 Ağustos'ta Atina'ya döndükten sonra meslektaşları tarafından tutumunu

değiştirmeye ikna edildi¹⁰. Daha önceki eleştirilerine rağmen, kendisine olan güveninin yenilendiğini göstermenin bir yolu olarak Bay Repoulis'i kamuoyu önünde kucakladı.

18. M. Venizelos, Meclis'in son çalışmasını (özellikle Barış Anlaşmalarının onaylanması) ve sıkıyönetimin bir kez daha kaldırılarak tam özgürlük sözü verdiği seçimlerin yapılmasını hızlandırmak için hemen çalışmaya koyuldu. Göz ardı edilemeyeceğini açıkladığı tek kısıtlama, Konstantin'in geri dönüşünün savunulmasına izin verilemeyeceğiydi. Çünkü bu, tahta olan hükümdar Kral Aleksander'a karşı büyük bir ihanet olurdu. M. Gounaris gibi siyasi sürgünlerin tutuklanma tehlikesi olmadan serbestçe seçime dönebilecekleri açıklandı. Meclis, 23 Eylül'de feshedildi ve seçimler için 7 Kasım, yeni Meclis toplantısı için ise 13 Aralık tarihi belirlendi.

19. Meclis, dağılmadan önce, yeni Meclisin, Kraliyetin imtiyazlarına ilişkin olarak Anayasanın belirli bazı maddelerini gözden geçirmekle görevli "Revizyonist" bir Meclis olacağını belirten bir kararı kabul etmiştir. M. Venizelos, önerilen değişikliklerin Anayasa'nın özünü ve ilkelerini değiştirmeyeceğini, bunun yerine, gerçek anlamı daha açık bir şekilde ifade edeceğini ve gelecekteki bir hükümdarın bunu Kral Konstantin'in yaptığı gibi yanlış yorumlamasını imkânsız hale getireceğini öne sürdü.

10 Sevr Barış Antlaşması'nın imzalanmasından iki gün sonra Venizelos'a suikast girişiminde bulunulmuştur. İki genç ve kadrosuzluk sebebiyle emekliye sevk edilmiş subay olan Apostolos Çerepis ve Yorgos Kıryakis, Paris'teki Lyon Garı'nda Venizelos'a on üç el ateş etmişlerdir. Suikast girişimi başarısız olmuşsa da, Venizelist taraftarları arasında öfke ve çalkantılara sebep olmuştur. Haber Atina'ya ulaştığında polis teşkilatı Venizelos karşıtlarını topladığı gibi, fanatik Venizelistler de mitingler düzenleyerek Venizelos karşıtı gazetelere birtakım saldırılar düzenlemişlerdi. İki-üç saat gibi bir süre zarfında Venizelos karşıtlarına ait büro ve basımevleri tahrip edilmiştir. Metinde de ifade edildiği gibi bu suikast girişimine misilleme olarak, Venizelos'un muhafızlığını yapan Gyparis komutasındaki bir birlik İon Dragoumis'i önce göz altına almış, ardından da öldürmüştür. Aynı günlerde başka katliam girişimleri, yağmalamalar ve kundaklamalar da yaşanmıştır. Bu olaylar "Temmuz Olayları" olarak anılmıştır ki, bu dönemin karakteristik özelliği karşılıklı cinayetlerle denge kurulmaya çalışılmasıdır. İon Dragoumis'in öldürülmesi, pek çokları tarafından "bölünmüşlüğün zirvesi" olarak addedilmektedir. Dragoumis'in ölüm emrini kimin verdiği hiçbir zaman öğrenilememiştir. Gerçi bu dönem içinde Yunanistan'ın iç işlerinin durağan olduğunu söylemek mümkün değildir. 1915 yılında kurulan meclisin ömrü 1919 yılında sona erdiği halde önce altı, sonra dört, daha sonra da üç ay olarak uzatılmış, 1919 ve 1920 yılları boyunca olağanüstü haller, askeri mahkemeler ve sansürler eksik olmamıştır. Ancak tüm önlemlere rağmen muhalefet yine de örgütlenmeye devam etmiştir. Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihiçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*, Derlem Yay., İstanbul, 2010, ss. 278-279.

20. 27 Eylül'de barışı kutlamak amacıyla şenlikler düzenlendi ve stadyumda muhteşem bir tören yapıldı¹¹. Ancak coşkunun ortasında hem Atina'da hem de eyaletlerde birçok tartışma yaşandı. Muhalefet, bu dönemde gözdağı olaylarının yaşandığını iddia ederek şikayetlerde bulundu.

21. Ekim ayının başlarında Kral Aleksander bir maymun tarafından bacağından ısırıldı, Kan zehirlenmesinin başlaması ve doktorların ağır kötü yönetim iddialarının ardından Majesteleri, korkunç acılardan sonra 25 Ekim'de vefat etti. Cenazesi 29 Ekim'de büyük bir törenle kaldırıldı. Törene sırasıyla, ölmeden hemen önce Atina'ya ulaşmış olan Dul Kraliçe Olga, kendisine denk olmayan eşi Madam Manos, Yunanistan'a gizli bir keyif gezisinde bulunan İsveç Veliht Prensi, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın Naip Prensi, Kralı temsil eden Majestelerinin Maslahatgüzarı, Fransa Cumhurbaşkanı ve İtalya Kralını temsil eden Fransız ve İtalyan Bakanlar katıldı. Sokaklar, özellikle Majestelerinin ölümünü çevreleyen trajik koşullar nedeniyle hatırı sayılır bir kalabalıkla doluydu. Kral Alexander hiçbir zaman popüler olmamıştı ve Cenaze törenini ayrıntılarıyla anlatan yazısında Bay Russell doğru bir şekilde şunları ifade etti: "Şimdi sadece öldüğü ve Hükümet boş bir taht sorunuyla karşı karşıya kaldığı için, onun ülkesi için bir değer olduğu ve göze çarpmasa da vazgeçilmez bir yeri doldurduğu anlaşıldı."

22. Kral Aleksander'in hayatının tehlikede olduğunun anlaşılması üzerine M. Venizelos ve arkadaşları tüm dikkatini veraset meselesine yönelttiler. M. Venizelos en azından birkaç gün eski Veliht Prens'e tahtın teklif edilmesinden yanaydı ve eğer bu yol izlenseydi Kral Konstantin ve yandaşlarının çözümü kabul edip etmeyecekleri ve daha sonraki olaylardan kaçınılıp kaçınılmayacağı belirsizliğini koruyor. Ancak M. Venizelos, Veliht Prens'e yönelik itirazların tam olmasa da neredeyse babasına yönelik itirazlar kadar güçlü olduğu sonucuna vardı ve Kral Konstantin'in kardeşi Prens George'un küçük oğlunun olası adaylığı değerlendirildikten sonra, Kral Aleksander'in küçük kardeşi Prens Paul'un, doğal halef olarak tahta çıkması için davet edilmesine karar verildi. Kralın ölümünün ertesi günü Prens Paul buna göre Kral ilan edildi ve Zürih'te bulunan kendisine telgrafla bir davet gönderildi. Prens Paul, elbette babasının tavsiyesi üzerine, kararını seçim sonrasına ertelemesi gerektiğini söyledi. Bir gazetede bir öneri ortaya atıldı ve M. Venizelos bunu potansiyel bir çözüm olarak düşündüğünü bana gizlice anlattı. Bu çözüme göre Prens Paul tahtı

11 Sevr Barış Antlaşması Yunanistan'da büyük coşku ile karşılanmıştı. (Yay. Haz. Notu)

reddederse, Kral Aleksander'in Madam Manos'tan doğmamış çocuğu halef ilan edilecekti. Şahsen ben, M. Venizelos'un seçilmesi durumunda bile bunun pratik bir çözüm olacağına ikna olmadım. Eski Meclis, Anayasa uyarınca derhal toplantıya çağrıldı ve 28 Ekim'de toplandı. Başlangıçta Kraliçe Olga'nın naip olarak atanması yönündeki düşüncelere rağmen, meclis, Hükümet'in tavsiyesi üzerine sonuçta Amiral Coundouriotis'i seçmeyi tercih etti¹².

23. Başlangıçta 7 Kasım'da yapılması planlanan seçimler 14 Kasım'a ertelendi. 2 Kasım'da M. Venizelos, Kral Aleksander'in ölümü nedeniyle daha önce uygulanan tek kısıtlamanın kaldırılacağını ve adayların isterlerse Kral Konstantin'in dönüşünü savunmakta özgür olacaklarını duyurdu. 25 Ekim'de İtalya'dan dönen M. Gounaris, eski seçim bölgesi olan Patras'a geldi ve ertesi gün Atina'ya doğru yola çıktı. O ve arkadaşları açıkça Konstantin'in geri dönüşünü savundular.

24. Bakanların çoğu şu anda ülke turu yaparak kendi seçim bölgelerini ziyaret etmekle meşguldü. 8 ve 9 Kasım tarihlerinde M. Venizelos Volo ve Selanik'i ziyaret etti ve her iki şehirde de görünüşe göre coşkulu bir şekilde karşılandı. Bazı kişiler, Muhalefetin Hükümet'e çok yakınlaşacağını, hatta belki onları devireceğini ifade ederken, kamuoyunda düşüncelerine itibar edilen kişiler arasında hâkim olan görüş, M. Venizelos'un güvenli bir konumda olduğu yönündeydi. Hem kendisi hem de Bakanları, toplam 369 sandalyeden en az 270'ini elde etmeye olan inançlarını güvenle ifade ettiler. 11 Kasım'da bana, Selanik'teki bazı generallerin, seçimlerin ilk sonuçlarının Venizelos aleyhine ve dolayısıyla Kral Konstantin lehine çıkması durumunda bir darbe yapıp cumhuriyet ilan etmeye hazırlandıkları yönünde bir haber ulaştı. Bu tehdit, Venizelosçuların zaferi ihtimaline karşı bariz güven eksikliğinin altını çiziyordu. Özellikle Korfu'dan ve aynı zamanda diğer çeşitli bölgelerden gelen raporlar, İtalyan konsolosları tarafından kolaylaştırılan ve Prens (veya daha doğrusu Prens) Christopher'a atfedilen, önemli miktarda para içeren önemli mali işlemlere işaret ediyordu.

12 Kral Aleksander'in ölmesi Yunanistan'da olduğu gibi Müttefik devletlerin başkentlerinde de ses getirmiştir. Çünkü Müttefiklere karşı politikaları ile ön plana çıkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında ülkeden sürgün edilen eski Kral Konstantin'in yeniden tahta oturması gündeme gelmiştir. Gerek Yunan Hükümeti gerekse Müttefik Devletlerin Hükümetleri bu olasılığı engellemek için yoğun bir diplomatik mücadele içerisine girmişlerdi. Müttefikler, Yunan Hükümeti'ni Konstantin'in tahta yeniden oturması durumunda siyasi ilişkiler başta olmak üzere askeri ve mali yardımı kesmekle tehdit ederken, mevcut Yunan Hükümeti, dönüş kararını halk oylaması ile yapılacağını ilan ederek üzerindeki Müttefik baskısından kurtulmak istemiştir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Smith, *age.*, ss. 240-248.

25. 14 Kasım Pazar günü yapılan seçimler sükuneti pek bozmadan gerçekleşti. Atina'da çapaların yaygınlığı (Venizelosçu amblemi), zeytin dallarını (Muhalefet amblemi) çok geride bıraktı. Genel sükûnet ve iyi ruh hali genellikle Venizelosçuların kendinden emin iyimserliğinin bir işareti olarak yorumlandı; "Kralcılar" görünüşte mağlup olmuş ve sonucu kabul etmeye razı olmuşlardı. Ancak akşam saatlerinde sonuçlar gelmeye başladıkça, Atina ve çevre bölgelerdeki Venizelosçu adayların tam bir yenilgiye uğradığı, hatta M. Venizelos'un bile geride kaldığı kısa sürede ortaya çıktı. Benzer sonuçlar Epir, Trakya, bazı Ege adaları ve doğal olarak Girit dışındaki illerden de bildirildi.

26. Hükümet, seçimlere yönelik hazırlıklarda ve seçimlerin yönetilmesinde, şüphesiz aşırı güven nedeniyle en ağır ihmali göstermiş, Muhalefet ise olağanüstü derecede iyi organize olmuş, teşkilatını ve planlarını çok gizli tutmayı başarmıştı. Her iki taraf da diğerini seçim propagandasına çok büyük meblağlar harcamakla suçladı ama zaten hükümetin harcadığından çok daha fazlasının Muhalefet tarafından harcandığına şüphe yok. Atina'da "Kralcıların" pek çoğu, hükümetin alarına geçmesini önlemek için Venizelosçu çapayı taktılar ve sandıkların kapılarını kapatarak Venizelosçu seçmenlerin içeri girmesini engellediklerine dair söylentiler var. Bu faktörler kuşkusuz rol oynasa da Venizelistlerin uğradığı ezici yenilgiyi açıklamada yetersizdi. Gerçek şu ki, savaş durumunun gerekli kıldığı baskıcı tedbirlerde ve Konstantincilerin entrikaları ve dalaverelerinde, küçük memurların çoğu zaman küçük ve adaletsiz eylemlerinde ve hatta yeni ve övgüye değer polis düzenlemelerinde vb. temsil edilen Venizelosçu "zorbalığa" karşı çok yaygın bir duygu, büyük bir savaş yorgunluğu ve terhis arzusu vardı ve hiç şüphesiz Kral Konstantin'e karşı güçlü bir gizli sadakat ve kişisel bağlılık duygusu vardı. M. Gounaris'ten veya onun baş ortaklarından açık bir barış ve terhis vaadi bulmanın imkânsız olmasa da zor olacağını düşünüyorum. Ancak herkes onların galibiyetinin ve Konstantin'in dönüşünün böyle sonuçlara yol açacağına dair yaygın bir inanç vardı. Bu koşullar altında, özellikle de istikrarsız Yunan karakteri göz önüne alındığında, kitlelerin Konstantin ve Venizelos arasında seçim yapması istendiğinde ilkinde yönelmeleri özellikle şaşırtıcı değildi. Alternatiflerin bu kadar açık bir şekilde sunulmasına izin verilmesi şüphesiz Sayın Venizelos'un aşırı güvenden kaynaklanan önemli bir taktik hatasıydı.

27. Pek çok Venizelosçu, cephedeki askerlerin oylarının en azından belli bir dereceye kadar sonucu tersine çevireceği umudunu ve inancını taşıyordu. Ancak bizzat M. Venizelos, cepheden gelen oy ne olursa olsun, ülkenin kararını kabul ettiğini ilan ederek, derhal istifa edeceğini ve ülkeden ayrılacağını

ifade etti. Çok acele etmemesi ve hatta istifasını yeni Meclis toplantısına ertelemesi konusunda kendisine çok baskı yapıldı. Özellikle, kaçmak ve dostlarını çaresiz bırakmakla suçlanacağı ileri sürüldü, arkadaşlarının çoğu dehşete kapılmış ve katliama kurban gitmekten korkuyorlardı. Ancak M. Venizelos kararlılığını korudu ve varlığının yokluğundan çok daha fazla hoşnutsuzluk ve rahatsızlık yaratacağını söyledi. İstifasını hemen Amiral Coundouriotis'e teslim etti. Ona yeni hükümetin kurulmasıyla M. Rhallys'i görevlendirmesini tavsiye etti. 17 Kasım Çarşamba günü resmi istifa eylemini gerçekleştirdi ve yakın arkadaşı Miss Schilizzi tarafından kiralanan "Narcissus" yatıyla İtalya'ya doğru yola çıktı. Ona çok sayıda Bakanı ve yakın arkadaşı eşlik etti¹³.

28. M. Rhallys, M. Gounaris'in baş destekçisi olduğu bir Hükümeti kurmayı kabul etti. Bu "Kralcı" liderlerin Amiral Coundouriotis'in meşru bir naip olmadığını ilan etmesiyle bir zorluk ortaya çıktı. Ancak sağduyu galip geldi, onun yönetimi altında göreve başladılar ve onu derhal görevden alarak Kraliçe Olga'yı vekil olarak atadılar.

29. Diplomatik Birlik¹⁴, yeni hükümetin kuruluşunun 17'si tarihli bir notayla resmi olarak aşağıdaki şekilde bilgilendirildi:

M. D. Rhallys, Konsey Başkanı, Dışişleri Bakanı ve geçici Adalet Bakanı.

M. Tsaldaris, İç İşleri ve İletişim, (Geçici)

M.Th. Zaimis, Kamu Eğitimi ve Kamu Yardımı, (Geçici)

M. Calogeropoulos, Finans ve Gıda, (Geçici)

M. Mavromichalis, Ulusal Ekonomi ve Tarım, (Geçici)

M. Gounaris, Savaş Bakanlığı

M. Jean Rallys, Deniz Bakanlığı

30. M. Gounaris, Hükümetin gerçek başkanı olarak tanınırken, M. Rallys'e yalnızca İtilaf yanlısı güçlü bir itibara sahip olduğu ve bu da onu Büyük Güçler karşısında daha az itiraz edilebilir hale getirdiği için Başkanlık verildi.

13 Venizelos'un bu seçim yenilgisi ülkenin kaderini derinden etkileyecekti. Seçimden sonra iktidara gelen Venizelos karşıtları, ülkede tam bir Venizelos avı başlatarak birçok memur ve subayı görevden uzaklaştırdılar. Özellikle ordu içerisinde geniş bir Venizeloscu subay kıyımı yaşandı. Ancak Anadolu'daki Yunan ordusu içerisinde Venizelos taraftarı subaylara tecrübeli oldukları gerekçesiyle pek dokunulmadı. Smith, *age.*, s. 214-215.

14 Ülkede görev yapan yabancı elçiler heyeti (Kor Diplomatik Heyet)

Muhalefetin liderlerinden biri olarak görülen ve kendisini kesinlikle öyle gören M. Stratos, bilinmeyen nedenlerle dışarıda bırakıldı. Yeni hükümet, kendisine Meclis Başkanlığı teklif ederek onu yatıştırılmaya çalıştı. Ancak o reddetti ve sonunda bizzat Konsey Başkanı olma umuduyla zamanını beklemeyi tercih etti.

31. 18 Kasım'da, İngiliz Deniz Misyonu Başkanı Koramiral Kelly, İngiliz Polis Misyonu Başkanı Sir Frederick Halliday ve Fransız Askeri Misyonu Başkanı General Gramat, ilgili Bakanlar tarafından büyük bir nezaketle karşılandılar ve iyi çalışmalarına devam etmeleri için kendilerinden ricada bulunuldu.

32. Müttefik Devletlerin elçileri yeni hükümetle resmi ilişkilere girme talimatı almıştı ve hepimiz M. Rhallys'in 19'unda ilk resepsiyonuna katıldık.

33. Yunanistan'dan ayrılmadan önce M. Venizelos, M. Rhallys'e Kral Konstantin'i Yunanistan'a dönmemeye ve Veliyaht Prens lehine tahttan çekilmeye ikna ederek uzlaşmasını düşünmesi yönünde mesajlar iletmişti. M. Rhallys ile ilk görüşmemi, talimat olmadığı halde, aynı konuda ona benzer tavsiyeler vermek için kullanmayı amaçladım. Bu tür tavsiyeler işe yarayabilir ya da yaramayabilirdi ama tam zamanında, veraset meselesiyle ilgili herhangi bir konuşmadan uzak durmam için acil telgraf emirleri aldım. Daha sonra, Kral Konstantin'in dönüşüne ilişkin düzenlemeler filen yapıldığında, bana Majesteleri Hükümetinin bu anlamda görüşlerini bildirmem talimatı verildi ancak o zaman artık çok geçti¹⁵.

34. M. Rhallys ile görüşmem büyük bir nezaketle ve yeni hükümetin Majestelerinin Hükümetiyle iyi ilişkiler içinde kalma arzusuna dair birçok beyanla geçti diyebilirim. Ancak kayda değer veya önemli bir bilgi alışverişinde bulunulmadı. Buna karşılık, Fransız ve Sırp meslektaşlarım, kendi hükümetlerinden özel bir talimat almadıkları için, durumla ilgili kişisel görüşlerini M. Rhallys ile samimi bir şekilde paylaşma fırsatını değerlendirdiler.

15 Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman yanlısı bir politika izleyen ve Yunanistan'ın Müttefikler yanında savaşa girmemesi için Müttefik baskı ve işgaline direnen eski Kral Konstantin'den İngiltere başta olmak üzere Müttefikler nefret ediyorlardı. Konstantin'in tahta dönme durumu ortaya çıktığında bu devletlerin temsilcileri Yunan hükümetini tehdit ederek Konstantin'in tahta dönmesi durumunda Yunanistan'ın Müttefiklerle olan ilişkilerinin derin yaralar alacağı yönünde uyarılar yapmaya başlamışlardı. Ancak Konstantin, ülkeye döndüğünde Müttefikler, Yakındoğu'daki çıkarlarını düşünerek Konstantin'i muhatap olmadan doğrudan hükümet ile resmi ilişkide bulunarak diplomatik ilişkilerini sürdürecektlerdi. Fakat, maddi olarak Yunanistan'a destek vermeyeceklerini her fırsatta dile getireceklerdi. Smith, *age.*, ss. 239-240; Ayrıca Konstantin ile ilgili olarak yaşanan gelişmeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Esra Özşüer, *Megali İdea*, Kronik Yay., İstanbul, 2025, ss. 422-438.

35. 25 Kasım'da M. Rhallys, Fransız Elçiliği ve Majestelerinin Elçiliği'ni aradı ve M. Briand'ın Fransız Meclisi'nde yeni Yunan Hükümeti'nin İtilaf Devletleri'nin düşmanlarından oluştuğuna dair yaptığı göndermenin sonucu olarak hazırlanan muhtırayı sundu. Muhtıralar, Hükümetin İtilaf Devletlerine olan bağlılığını ve seleflerinin verdiği tüm taahhütleri tam olarak yerine getirme konusundaki kararlılığını ifade ediyordu. Bu muhtırayı bana verirken (bana verilen, Fransız bakana verileden çok daha samimiydi) M. Rallys, durumu Majestelerinin Hükümetine kendisi açıklamak ve onlara samimi niyetleri konusunda güvence vermek için derhal Londra'ya bir ziyarette bulunup bulunamayacağını sormamı istedi. Bu talep yanıtızsız kaldı¹⁶.

36. 1 Aralık'ta gazeteler, Lord Curzon tarafından teklif edildiği belirtilen, Müttefiklerin Yunanistan'a desteklerini sürdürebilecekleri ve hatta Kral Konstantin'i tanıyabilecekleri belirli koşulları yayınladılar. Lord Curzon tarafından önerildiğine inanılan, ancak yalnızca kesin gizlilikle öne sürülen bu koşullar şunları içeriyordu:

1. Uluslararası Finans Komisyonu'nun önceden izni olmadan Yunanistan'a hiçbir kredi verilmemelidir.

2. Müttefiklerin onayı olmadan hiçbir siyasi veya askeri sözleşme imzalanmamalıdır.

3. Türkiye ile onay alınmadan hiçbir anlaşmaya varılmamalıdır.

4. 1917 öncesinde Alman yanlısı faaliyetlerde bulunmakla suçlanan subay ve memurlar görevden alınmalıdır.

Yunan basını genel olarak bu şartları kesinlikle kabul edilemez olarak değerlendirdi.

37. Ancak Paris'teki Müttefik Konferansı daha sert bir karara vardı ve 3 Aralık'ta üç Müttefik Bakan, M. Rhallys'e ortak olarak bildirdikleri notada, her ne kadar üç Gücün Yunanistan'ın iç işlerine karışmak istemeseler de, savaş sırasında Müttefiklere karşı sadakatsiz tutumu ve davranışları ile onları büyük bir utanç ve kayıplara sürükleyen bir Konstantin'in yeniden tahta geçmesinin, onlar tarafından ancak bu düşmanca eylemlerin Yunanistan tarafından onaylanması olarak değerlendirilebileceğini ve bu adımın, Yunanistan ile

16 Rhallys Hükümeti Müttefik karşıtı hükümet damgasını yememek için daha şimdiden Müttefik Devletler nezdinde girişimlerde bulunmaya başlamıştı. (Yay. Haz. Notu)

Müttefikler arasındaki ilişkilerde yeni ve elverişsiz bir durum yaratacağını ve bu durumda üç hükümetin, bu şekilde ortaya çıkan durumla baş etmede tam özgürlüğe sahip olacağını bildirdiler.

38. Bunu, 4 Aralık'ta, Konstantin'in tahta geri dönmesi halinde Yunanistan'ın Müttefiklerden başka hiçbir mali yardım almayacağını bildiren ikinci bir nota takip etti.

39. Yeni hükümet, Kral Konstantin'i geri getirme niyetini hemen açıklamıştı. Ancak eylemleri için mümkün olan en fazla yetkiyi almak amacıyla, önce bir halkoylaması yapılacağını duyurdular ve bunun için 5 Aralık günü kararlaştırıldı¹⁷. İki Müttefik notasının seçmenleri etkileyeceği ve Konstantin'e oy vermelerini önleyeceği umuluyordu, ancak bu notalar geniş çapta bilinemeyecek veya nüfusun çoğunluğu tarafından dikkate alınamayacak kadar geç geldi. Bununla birlikte, halkoylaması aslında bir düzmeceydi. Venizelosçular, Konstantin'e karşı oy vermeye cesaret etmeleri halinde bunun kötü sonuçlara yol açabileceği konusunda kurnazca uyarılmıştı ve en cesurları çekimser kalırken, birçoğu ona oy vererek daha güvenli bir yol izlemeyi tercih etti. Oylama süreci sırasındaki gözetim ve kontrol asgari düzeydeydi. İnsanlar farklı sandık merkezlerinde serbestçe birden fazla oy kullanabiliyordu. Askerler ve denizciler, astsubaylar tarafından oy verme yerlerine götürüldü ve onların doğru vermelerini sağlandı. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde Kral Konstantin lehine neredeyse oybirliğiyle elde edilen bir sonuç ortaya çıktı¹⁸. Elbette birden fazla oy kullananların sayısı nedeniyle genel seçimlere göre daha fazla oy kaydedildi.

40. Halkoylamasının ardından İngiliz, Fransız, İtalyan ve ABD Elçiliklerine telgraf ve kararlar yağmaya başladı. Yunanistan'ın her komününden gelen bu mesajlar, halkın hem Kral Konstantin'e hem de İtilaf Devletleri'ne olan bağlılığını neredeyse aynı dille aktarıyordu. Bunun hükümet direktiflerinin sonucu olduğu açıktı ve İçişleri Bakanlığı'nın bir valiye gönderdiği telgrafın kopyası gibi somut deliller ortaya çıktı.

17 Müttefikler tarafından gönderilen iki sert ultimatoma üzerine Rhallys Hükümeti, Konstantin'in tahta geçmesi durumunda üzerindeki baskıyı azaltmak için Konstantin'in dönüşünü halk oylamasına götürme kararı aldı. Özsüer, *age.*, s. 426.

18 %98 oranında bir çoğunlukla halk, Konstantin'in tahta geri dönmesini istemişti. Ancak şüphe yok ki bu oran İngiliz elçisinin de ifade ettiği gibi seçimlerde yapılan baskı, korku ve usulsüzlüklerle elde edilmişti. Smith, *age.*, s. 244.

41. Prens Andrew ve Christopher, 23 Kasım'da Atina'ya geldiler ve sokaklarda gezdirilirken kıyafetlerine büyük ölçüde zarar gelecek şekilde abartılı bir coşku ile karşılandılar. Birkaç gün sonra onları Prens ve Prenses Nicholas takip etti.

42. 16 Aralık'ta Kral Konstantin, Kraliçe Sophie ve çocukları (Bükreş'teki Veliht Prens hariç) Venedik'te (Venice) bir Yunan savaş gemisine bindiler. Plan, Matapan Burnu (Cape Matapan) çevresinden dolaşmak, Milo'da (Milos) buluşmak ve Köstence'den (Constanza) bir Yunan muhribi ile gelen Veliht Prensi almak ve sonunda ayın 19'unda Faleron'a (Phalerun) ulaşmaktı. Ancak olumsuz hava koşulları nedeniyle bunun yerine Korint'e (Corinth) indiler ve burada Veliht Prens ile buluşup trenle Atina'ya doğru yola çıktılar. Karşılamaları kuşkusuz coşkulu olsa da beklediğim çılgın coşku düzeyine ulaşmadı.

43. Mütteliklerin uyarı notlarının etkisiz olması ve halk oylaması tamamen Kral Konstantin'in lehine sonuçlanması üzerine onun artık kesin olan dönüşü karşısında üç gücün¹⁹ tutumunun ne olması gerektiği sorusu ortaya çıktı. Üç alternatif vardı:

1. Kaçınılmaz olanı kabul ederek, elbette ona veya Yunanistan'a herhangi bir iyilik veya dostluk göstermeden Konstantin'i halkının iradesiyle Kral olarak tanımak,
2. Maslahatgüzarı bırakarak, üç elçiyi fiilen o gelmeden önce geri çekmek,
3. Kral Konstantin'i, Kraliyet Ailesini ve Saray'ı görmezden gelerek Müttelik elçilerin hükümetle resmi ilişkileri sürdürmesine izin vermek.

Londra, Paris ve Roma arasında aktif yazışmalar sürdürülüyor, İngiliz ve Fransız Hükümetleri ikinci yolu, İtalyan Hükümeti ise birinci yolu tercih ediyordu. Sonuçta, zamanında kesin bir anlaşmaya varılamaması nedeniyle, muhtemelen üçünün içinde en kötüsü olan üçüncü yol benimsendi. Ayrıca Müttelik Deniz, Askeri, Polis ve Jandarma Görevlerinin durumu meselesi de vardı. Jandarma Görevlerinin daha az öneme sahip olduğu düşünülürken, İtalyan Hükümeti tüm görevlilerin geri çağrılmasını önerdi. Bu, Fransız Hükümetinin de destekleme eğiliminde olduğu bir öneriydi. Ancak Majestelerinin Hükümeti, zorlu ve belirsiz konumlarına rağmen, görevlerinin devam etmesine izin verme konusunda akıllıca ısrar etti. Teknik olarak bu subaylar Yunan subayları olarak görülüyordu ve sonuç olarak elçiliklerden farklı olarak Kralın otoritesini göz ardı edemezlerdi.

19 İngiltere, Fransa ve İtalya. (Yay. Haz. Notu)

44. Seçim sonuçları öğrenildiğinde ve M. Venizelos ile bazı önde gelen yandaşları kaçtığında, Venizelosçulara yönelik genel bir katliamın gerçekleşmesinin neredeyse kesin olmasından korkuluyordu. M. Venizelos'un yola çıktığı 17 Kasım günü Atina kaosa sürüklendi. Muazzam kalabalıklar tüm öğleden sonra ve gece boyunca sokaklarda yürüyüş halinde tezahürat yaptı, artık Ulusal Marş olarak kabul edilen Konstantin şarkısını söyleyerek, tabanca ve tüfeklerle havaya ateş açtı. Ancak Venizelosçulara hiçbir saldırı yapılmadı. Bunun nedeni kısmen dikkat çekmemeye çalışmaları ve kısmen de şüphesiz garnizonun neredeyse tamamen Giritlilerden ve diğer Venizelosçu birliklerden oluşmasıydı. O zamandan bu yana hükümet, misillemelerden ve karışıklıklardan kaçınma ve ulusal birliği sağlama arzusuna dair sayısız iddialarına rağmen, kamu dairelerindeki hizmetli kadınlara kadar tüm Venizelosçu memur ve çalışanlardan kurtulmakla meşguldü. Hatta üniversite profesörlerini ve piskoposlarını bile kovdular, kural olarak fiilen görevden alınmayan talihsiz okul müdürleri ise Yunanistan'ın her yerinde sürekli olarak bir görevden diğerine kaydırılıyor. Hükümet sürekli olarak, Aralık 1916'da ciddi sorunlara yol açan kötü şöhretli Yedek Birliklerinin hiçbir zaman yeniden canlandırılmadığını sürekli ve kararlı bir şekilde iddia etti. Ancak bu iddia tamamen yanlıştır. Çünkü bu gruplar yeni rejim ile birlikte siyasi mücadele veya Kraliyet Alayları kisvesi altında faaliyet göstererek bir anda yeniden ortaya çıktılar. Bu oluşumlar nispeten az sayıda şiddet olayına karışmış olsa da tehditlerle Venizelosçu halkı terörize ettiler. Zaman zaman Venizelosçu kafeleri darmadağın ettiler. Her sınıftan insanın uydurma suçlamalarla tutuklanması ve hapsedilmesi şüphesiz Venizelosçuların büyük acılar çekmesine neden oldu.

III. DIŞ İLİŞKİLER

Türkiye

45. 1920 yılı başladığında Paris Konferansı, Türkiye ile Barış Antlaşması'nın şartlarını fiilen karara bağlamıştı ve bunlar Osmanlı Hükümeti'ne sunulmak üzereydi. Ayrıca Yunan kuvvetleri, Büyük Güçlerin emri altında İzmir'i çoktan işgal etmişti²⁰.

20 Müttefikler, Amerikan yönetiminin Türklerle imzalanacak barış antlaşmasına yönelik tutumunun geç belli olması nedeniyle artık iyice uzadığına kanaat getirdikleri barış konusunu Ocak 1920'da Londra ve Paris'te yeniden gündeme getirerek şekillendirmeye çalıştılar. (Yay. Haz. Notu)

46. Ocak ayının başlarında, İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserleri, Yunanistan ile kesin birleşme lehine İzmir'de sözde gönüllü bir hareketten, diğer bir deyişle Büyük Güçleri halihazırda yerleşik bir gerçekliğe ikna etmek için tasarlanmış bir darbeyle ilgili endişelerini dile getirdiler. Talimatlar doğrultusunda Dışişleri Bakanı M. Politis ile ortalıkta dolaşan söylentiler üzerine konuştum. Kendisi, Yunan Hükümeti'nin bu tür eylemlerde bulunma niyetinde olmadığına dair kesin güvence vermiştir.

47. Bu noktadan itibaren, yıl boyunca İstanbul, Yunanistan'ın hem İzmir hem de Trakya'daki davranışlarına ilişkin şikayetlerini sürekli olarak dile getirdi. Türklere kötü muamele yapıldığına dair bazı suçlamalar olsa da bunlar çok ağır sayılmadı. Öte yandan, Müttefik Yüksek Komiserlerinin ateşkes şartlarına göre Türklere bırakılması gerektiğini düşündükleri yetkileri sürekli olarak üstleniyor ve sık sık Doğu Telgraf Şirketi'ne, Osmanlı Bankası'na ve diğer kamu hizmetlerine haklı görülmeyecek şekilde müdahalelerde bulunuyorlardı. Yunanlılar, ülkenin ekonomik yaşamının yanı sıra kanun ve düzeni sağlamakla görevli işgalci güç olarak bu sorumlulukları üstlenme ve söz konusu tedbirleri uygulama hakkına ve aslında yükümlülüğüne sahip olduklarını savunuyorlardı. Çok sayıda yazışmaya rağmen kesin bir karara varılamadı ve bir veya iki özel örnek dışında Yunanistan'ın bu konudaki faaliyetleri durdurulmadı.

48. Yunanistan'ın İzmir Yüksek Komiseri M. Sterghiades²¹, oldukça yetenekli ve adil bir yönetici olarak geniş çapta kabul görüyordu. Güçlü ve otokratik bir tavır sergilemesine, ara sıra insanları odasından fiziksel olarak dışarı atmasına rağmen, bu özellikler, zorlu koşullar göz önüne alındığında onun için bir dezavantaj değildi. Başından beri sürekli olarak Müslüman bölge sakinleri

21 Arsitidis Stergihades, 1861 yılında Girit'in Iraklio kentinde büyük bir zeytin yağı tüccarının oğlu olarak dünyaya geldi. Atina'da hukuk eğitimini tamamladıktan sonra Fransa, Almanya, İtalya ve Avusturya'da mesleki çalışmalarda bulundu. Daha sonra Girit'te 1906-1910 yılları arasında Belediye Meclis Başkanlığı ve 1917 yılında da Epir Genel Valiliği görevini yürüttü. Venizelos ile yakın bağları bulunan Stergihades, Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı Hükümeti ile imzalanacak olan Atina Antlaşması'nda Müslümanları ilgilendiren maddelerin hazırlanması görevinde bulundu. Venizelos, Müttefiklerin Paris Barış Konferansı'nda Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasına daha karar vermeden Stergihades'e İzmir'e Yunan Yüksek Komiseri olması için teklifte bulundu, ne var ki o, bu teklifi kabul etmedi. Ancak hem Venizelos'un hem de Yunan Dışişleri Bakanlığının ısrarlı çabaları sonucu Stergihadis bu görevi "isteksizce" kabul etmek zorunda kalarak 20 Mayıs 1919 akşamı İzmir'e gelecek ve görevine başlayacaktı. Stergihadis'in göreve atanma süreci ile ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yay., 1997, Ankara, ss. 262-282.

için adaletin titizlikle uygulanmasını savundu. Sonuç olarak Yunanlılar tarafından sık sık Müslümanları gereksiz yere kayırmakla suçlandı ve bu da onun itibarını zedeledi. Bu konuda Yunan askeri yetkilileriyle sık sık sorunlar yaşadı ve Türklere karşı yapılan haksızlıkların ordu tarafından onun bilgisi dışında veya muhalefetine rağmen yapıldığına şüphe yok.

49. Ocak ayında zaten M. Sterghiades ile Başkomutan General Paraskevopoulos arasında, belirli atamaların söz konusu olduğu söylenen ancak ayrıntıları açıklanmayan ciddi bir tartışma yaşanmıştı. Bu süre zarfında Paris'ten Yunanistan'a sık sık kısa ziyaretlerde bulunan M. Venizelos, 28 Ocak'ta Atina'ya gelmeden doğrudan Sakız Adası'na (Chios) gitti. Yol boyunca M. Repoulis ve diğer birkaç Bakanla Korint'te buluştu. Orada M. Sterghiades ve General Paraskevopoulos'un katıldığı bir toplantı gerçekleşti. Anlaşmazlık derhal M. Sterghiades lehine çözüldü. M. Venizelos iki gün sonra Atina'ya döndü ve 11 Şubat'ta tekrar Paris'e gitti.

50. Nisan ayında San Remo'da yapılan Müttefik Konferansı'nın ardından Türkiye ile yapılan anlaşmanın şartları nihayet hazırlandı. Anlaşmaya göre Trakya'nın tamamı, Çatalca sınırlarına kadar Yunanistan'a verilecekti. Belirli bir hinterlandı olan İzmir, beş yıl boyunca Sultan'ın sözde hükümdarlığı altında Yunanistan tarafından idare edilecek ve ardından bölgenin nihai kaderine bir halk oylamasıyla karar verilecekti²².

51. Trakya'daki Türk birliklerinin komutanı Cafer Tayyar, 17 Mart'ta General Milne'nin Edirne'deki temsilcisine Yunan birliklerinin Türk Trakya'sına ilerlemesine razı olmayacağını ve Türk halkını sonuna kadar direnmeye teşvik edeceğini belirten bir beyanda bulunmuştu. Sözde İstanbul Hükümeti'nin emirlerine karşı ama gerçekte onların göz yummasıyla ülkeyi seferber etmeye başladı ve birçok kişi onun hareketinin çok ciddiye alınması gerektiğini ve onun Yunan ilerleyişine karşı başarılı bir direnişle karşı koyabileceğini düşünüyordu. Yunanistan'ın Doğu Trakya'yı işgal etme kararı Temmuz ayında alındı; planları Batı Trakya'dan ilerlemek ve eş zamanlı olarak Marmara Denizi'ndeki

22 Müttefikler, Türklere imzalanacak barış antlaşmasının hükümlerini belirlemek için 18 Nisan'da İtalya'nın San Remo kentinde bir araya gelecek ve neticesinde Türk heyetin önüne imza edilmek üzere, üzerinde mutabık kalınmış bir antlaşma metni çıkaracaklardı. Detaylı bilgi için bkz. Taner Baytok, *İngiliz Belgeleriyle Sevr'den Lozan'a Düünden Bugüne Değişen ne var?* Doğan Kitap Yay. İstanbul, 2007, ss. 120-126; Mehmet Sait Dilek- Evren Küçük, "San Remo Konferansı'nda İngiltere'nin Politikası (18-26 Nisan 1920)", *Turkish Studies*, Vol.7/3, Yaz, 2012, ss. 959-971.

Tekirdağ (Rodosto) ve Ereğli'ye asker çıkarmaktı. İstanbul'daki Yüksek Komiserler, Müttefik Yüksek Komutanlığının otoritesini zayıflatacağını ve İstanbul'da gergin bir durum yaratacağını ileri sürerek planın ikinci kısmına itiraz ettiler ve planı desteklenmediler ancak plan uygulandı. Sonuç olarak Cafer Tayyar'ın güçleri iki taraftan saldırıya uğradı ve zayıf bir direniş gösterdiler. Yunan ilerleyişi çok hızlıydı, Türkler başarısızlığa uğradı ve çoğu Bulgaristan'a kaçtı, Cafer Tayyar'ın kendisi yakalandı ve 25 Temmuz'da Edirne işgal edildi.

52. Yunanlılar, 22 Haziran'da Anadolu'da daha fazla ilerlemeye başladılar ve zayıf bir direnişle karşılaştılar. İlerlemenin amacı pek açık değildi ve 28 Temmuz'da Majestelerinin İstanbul'daki Yüksek Komiseri askeri gerekçelerle buna karşı güçlü bir protesto yaptı. Zira İngiliz Başkomutanı, Kemalistlerin çekilip Yunanlıları iç bölgelere doğru götürmesinden ve Müttefiklerin eninde sonunda onları kurtarmak zorunda kalacağından ve daha da önemlisi siyasi zeminde böyle bir eylemin tüm Türklerin milliyetçi ve vatansever duygularını harekete geçirerek Kemalist harekete yeni bir hayat vereceğinden korkuyordu. Ayrıca Barış Antlaşması'nın imzalanacağı bir dönemde bu, tüm ılımlı Türkler tarafından ihanet olarak görülecekti. İlerlemenin akıllıca olup olmadığı konusunda çok şüphe duyan ve askerlerin siyasi durumu yeterince dikkate almadan çok hızlı ilerleme eğiliminde olmalarından korkan M. Venizelos, konuyu General Paraskevopoulos ile görüşmek üzere 1 Eylül'de bizzat İzmir'e gitti ve şimdilik daha fazla ilerlemeyi gerekli görmedi²³. M. Venizelos İzmir'e inmedi ancak Başkomutan ile bir gemide buluştu. Uluslararası Güçlerden şehre yaptığı ziyaretin tavsiye edilmeyeceğine dair bir öneri aldığı söyleniyordu. Buradaki endişe, onun varlığının halk gösterilerine yol açabileceği ve Yunanistan'ın İzmir'i zaten Yunan toprağı olarak gördüğüne dair bir işaret olarak yorumlanabileceğiydi. Gerçekten böyle bir tavsiye verilir verilmediğine dair hiçbir bilgin yok.

53. Müttefikler ile Türkiye arasında Barış Antlaşması 10 Ağustos'ta Sevr'de imzalandı ancak onaylanmadı²⁴.

23 Batı Anadolu'da Yunan ilerlemesi için bkz. Resul Yavuz, "Batı Anadolu'da Haziran 1920'de Meydana Gelen Yunan Askeri İlerlemesinin İngiliz Belgelerine Yansıması", *Karesi'den Balıkesir'e*, Edi. Zeki Çevik- Ahmet Köç, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, ss. 92- 110.

24 Sevr Barış Antlaşması hakkında detaylı bilgi için bkz. Paul C Helmreich, *Sevr Entrikaları Büyük Güçler, Maşalar Gizli Antlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi*, Çev. Şerif Erol, Sabah Yay., İstanbul, 1996.

Bulgaristan

54. Neuilly Antlaşması 29 Kasım 1919'da imzalandı. Antlaşma hükümlerine göre, Batı Trakya, belirli sınırlar dahilinde, başlangıçta başlıca Müttefik ve İttifak Devletleri'nin eline geçti. Daha sonra bu güçler burayı Yunanistan'a devretti ve Mayıs 1920'nin sonunda Yunan işgali hiçbir direnişle karşılaşmadan gerçekleşti. Neuilly Antlaşması 9 Ağustos 1920'de onaylandı.

55. 1920 yılı boyunca Yunan ve Bulgar Hükümetleri Büyük Güçlere birbirlerine karşı sürekli şikâyetle bulundular. Bulgaristan'ın başlıca şikâyeti, Sırbistan dışındaki diğer Müttefiklerin bunu yapmasına rağmen Yunanlıların Bulgar esirleri ülkelerine geri göndermemesiydi. Yunanlılar ise anlaşma onaylanıncaya kadar esirleri ülkelerine geri göndermek zorunda olmadıklarını ileri sürdü. Bunu derhal yapmaya istekli olsalar da Bulgaristan'ın Makedonya'yı işgali sırasında kaçırılan çok sayıda Yunan çocuğunu iade edene kadar Bulgaristan üzerindeki tek baskı araçlarından vazgeçemeyeceklerini savundular. Bu mağduriyetin yol açtığı düşmanlığı hafifletmek amacıyla, bu mahkumların ülkelerine geri gönderilmesi için Yunan hükümetine baskı yapmam yönünde talimat aldım. Yunanlılar, geri gönderilmeyen her Yunan çocuğu için iki subay veya astsubay tutmak suretiyle geri dönüş işlemini başlatmayı kabul etti. Ülkeye geri dönüşler temmuz ayının başlarında başlayacaktı, ancak Yunanistan'daki tipik gecikmeler ve ulaşım zorlukları nedeniyle, 1.350 mahkumdan oluşan ilk grup ancak o ayın sonunda sınırda teslim edildi.

56. Yunanlılar, kaçırılan çocuklar sorununun yanı sıra, Bulgarları anlaşmanın silahsızlanma maddelerinden kaçmakla, büyük miktarlarda silah ve mühimmat saklamakla ve çok fazla silahlı adam buldurmakla suçladılar. Müttefiklerin kontrolüne yeterince güvenmiyorlardı ve kontrol misyonunun Fransız başkanının bu kaçamaklara göz yumduğuna dair şüphelerini açıkça gösteriyorlardı.

57. Her iki tarafta da komitacıların faaliyetlerine ilişkin sık sık şikayetler mevcuttu ve Cafer Tayyar'ın birlikleri sınırdan kaçtığında (bkz. paragraf 51), Yunanlılar ilk başta Bulgarları kendilerini silahsızlandırmamakla suçlama ve onları takip etmek için sınırı geçmekle tehdit etme eğilimindeydi. Ancak çok geçmeden Bulgarların bu konuda tarafsızlık görevlerine sıkı sıkıya bağlı kaldıklarını anladılar.

58. Anlaşmanın Bulgaristan'a Ege Denizi'nde ekonomik bir çıkış yolu sağlanmasını öngören 48. maddesi şu ana kadar uygulanmadı. Ancak ekim ayında

Bay Russell, M. Stamboliiski'nin Atina ziyaretinin memnuniyetle karşılanıp karşılanmayacağını araştırmakla görevlendirildiğinde, M. Venizelos böyle bir ziyarete güçlü desteğini ifade etti. Dedeğaç limanına vaat edilen erişime ek olarak, Bulgaristan'a Selanik'te Sırbistan'ın yararlandığı tesislerin benzerlerini de sunma niyetinin olduğunu belirtti. Aynı sıralarda Atina'nın, Yunanistan'ın Bulgar savaş suçularını bizzat yargılama hakkından feragat ettiğini açıklaması da Sofya'da çok olumlu bir izlenim yarattı.

Sırlar, Hırvatlar ve Sloven Krallığı

59. İki ülke arasındaki ilişkiler, Kasım ayındaki seçimlerde M. Venizelos'un düşmesine kadar mükemmel durumdaydı. Onun iktidardan düşmesi ve Kral Konstantin'in geri dönmesinin ardından Sırlar doğal olarak Yunanistan'a karşı ciddi bir güvensizlik geliştirdiler. Bu güvensizlik özellikle Yunanistan'ın yardımına acilen ihtiyaç duyulan kritik bir dönemde iki ülke arasındaki ittifakın meşruiyetini reddeden kişilere yönelikti. Bununla birlikte Sırp Hükümeti çok sessiz kaldı ve sadece üç Büyük Gücün Kral Konstantin'i tanımama politikasını göze çarpmadan izledi. Elçilerine ise yeni hükümetle resmi ilişkilere girmesini ancak Kraliyet Ailesi veya Saray ile herhangi bir temastan kaçınması talimatını verdi.

60. Selanik'te Sırp ticaretine sağlanacak özel kolaylıklar konusunda yıl boyunca istikrarsız görüşmeler devam etti, ancak henüz kesin bir sonuç elde edilemedi.

Romanya

61. Yıl boyunca oldukça iyi seyreden Yunanistan ile Romanya arasındaki ilişkiler hakkında yazılacak çok az şey var. M. Take Jonescu²⁵, M. Venizelos'un büyük bir dostu ve hayranı olduğundan, iki devlet adamının birlikte iyi çalışacağı kesindi. Venizelos'un düşüşü muhtemelen M. Take Jonescu'nun Yunanistan'a yönelik duyguları üzerinde bir miktar etki yaratmış olsa da bu değişikliği kamuoyuna duyurmaktan kaçındı.

62. Ağustos ayında Çekoslovakya Dışişleri Bakanı, Romanya Hükümetine Çekoslovakya ile Yugoslavya arasında yakın zamanda imzalanan ittifaka katılmalarını önerdi. Ancak M. Take Jonescu, Yunanistan'ın da katılmaması halinde böyle bir ittifaka giremeyeceğini söyledi. Bu konuşmaları öğrenen Yunanistan Dışişleri Bakanı, Yunanistan'ın özellikle Macaristan'a yönelik bir

25 Romanya Başbakanı. (Yay. Haz. Notu)

ittifaka katılmasının uygun olmadığını düşündüğünü bana bildirdi. Mevcut Yunan-Sırp Antlaşması'nın ve Yunanistan ile Romanya'nın bariz çıkar ortaklığının yeterli olduğu kanaatindeydi.

63. Kasım ayında, Romanya Veliht Prensi'nin Yunanistan Prensesi Helena ile ve Yunanistan Veliht Prensi'nin Romanya Prensesi Elizabeth ile çifte nişanlandığı duyuruldu. M. Take Jonescu'nun bu evliliklere sıcak bakmadığı anlaşıldı, ancak aleyhine aktif bir adım da atmadı.

Arnavutluk

64. Ocak ayında Yunan Hükümeti, Gjirokastër'de (Argyrocastro) bir Arnavutluk Hükümeti kurulduğuna dair bir rapor aldı. Arnavutlar konumlarını sağlamlaştırmadan önce derhal harekete geçip kasabayı ele geçirmek istiyorlardı. Ancak önerilen bu hamle M. Venizelos tarafından reddedildi. Nisan ayında Esat Paşa'nın yandaşlarının Tiran'ı ele geçirdiği ve Durazzo'yu işgal edip Valona'ya saldırmak üzere oldukları bildirildiğinde, Yunanistan Dışişleri Bakanı, Arnavutluk'ta barış ve sükunetin uzun yıllar boyunca pek olası olmadığını, ancak Esat Paşa'nın rakiplerinden biraz daha fazla umut verdiğini söyledi. Bakan, Yunanistan'ın zamanı geldiğinde Kuzey Epir'in kendisine tahsis edilebilecek tüm bölgelerini işgal etme becerisine tam güven duyduğunu da sözlerine ekledi.

65. Mayıs ayında, İtalyan birlikleri Kuzey Epir'den çekilmek üzereyken ve İtalyan birlikleri ile Yunan sınırı yakınında Arnavutlar arasında çatışmalar olası görüldüğünde, Yunan Hükümeti, uymayı amaçladığı mutlak tarafsızlık ve doğru tutum konusunda Dışişleri Bakanlığı'na gönüllü bir beyanda bulunmuştur.

66. Mayıs ayının sonlarına doğru Fransızlar, 1917'den bu yana bir nevi küçük cumhuriyet olarak ellerinde tuttıkları ve yönettikleri Koritza'yı boşalttılar ve Yunan Hükümeti'ne burayı işgal etmelerini önerdiler. Buna göre Florina'dan bir kuvvet ilerledi. Ancak Arnavutlarla temasa geçmeden durdu. Dışişleri Bakanı, Majesteleri Hükümeti'nin açık onayının alınmaması nedeniyle ilerlemenin iptal edildiğini açıkladı. Hatta Londra'daki Yunanistan elçisine Yüksek Konsey tarafından kesin olarak Yunanistan'a tahsis edilmeden Koritza'nın Yunanistan tarafından ele geçirilmesinin istenmeyeceği yönünde resmi olmayan bir ihtar iletildi. Yunanlıların, Majestelerinin Hükümeti'nin kesin izni olmadan ilerlememe kararlarında, Arnavutların tahmin ettiklerinden daha güçlü bir kuvvete sahip olduklarını fark etmelerinden etkilenmiş

olabileceği ileri sürüldü. Yerel Arnavutlarla müzakereler başlatıldı, ancak bu Arnavut müzakerelerinin Tiran Hükümeti'ni temsil ettikleri varsayılmasına rağmen ne ölçüde belirli bir Arnavut Hükümeti'ni temsil ettiğini belirlemek zordu. Bu müzakereler sırasında her iki tarafla da Yüksek Konseyin nihai kararını kabul etme ve bu arada statükoya saygı gösterme ve her türlü provokatif eylemden kaçınma sözü veren bir anlaşma imzalandı.

67. Temmuz ayı başlarında Dışişleri Bakanı, kendisine verilen bilgiye göre, Tiran Hükümeti'nin hâlâ İtalyanların elinde bulunan Valona dışında tüm Arnavutluk'un kontrolünü fiilen elinde tuttuğunu, mayıs ayında yapılan anlaşmaya uyulduğunu ve birkaç münferit vaka dışında Arnavutluk'ta yaşayan Rumların kötü muameleye maruz kalmadığını ifade etti. Chimarra sakinleri, kasaba İtalyanlar tarafından boşaltıldığında, Arnavutların bir saldırısından korktukları için Yunan Hükümeti'nden özellikle silah şeklinde yardım talebinde bulundular. Yunan Hükümeti, İtalyanların Arnavutları kendilerine karşı silahlandırdıkları yönündeki suçlamalarından korktuğu için bu tür bir yardımı sağlamayı reddetti. Bunun yerine Arnavutlarla daha fazla müzakereye giriştiler. Arnavutların Chimarra'yı rahatsız etmeden bırakma ve kasabanın kendi kendini yönetmesine izin verme konusunda anlaşmaya varıldı.

68. Yılın geri kalan kısmında herhangi bir önemli olay yaşanmamıştır. Görünüşe göre İtalyan kaynakları tarafından başlatılan, Yunanistan ile Sırbistan arasında Arnavutların İtalyanlardan kurtulmasına yardımcı olmak ve ardından ülkeyi aralarında bölmek için gizli bir anlaşma yapıldığına dair söylentiler vardı. Ancak bu konuda dahi hiçbir müzakerenin gerçekleşmemiş olması kuvvetle muhtemeldir.

İtalya

69. Sir Francis Eliot'un 1913 tarihli raporundan, Yunanistan'da İtalya'ya karşı hislerin o dönemde oldukça olumsuz olduğunu anlıyorum. Bu hissiyat o zamandan beri yoğunlaştı. İtalyanların Oniki Ada (Dodecanese) sakinlerine uyguladığı zalimce muameleye ilişkin raporlar basın aracılığıyla sürekli kamuoyuna ulaşıyordu. Yunanlılar, İtalya'nın, Bulgaristan ve Türkiye ile yapılan anlaşmalardan kaynaklanan çeşitli toprak meselelerinde Yunanistan lehine çözümlere karşı olduğunun farkındaydı. Venizelos Hükümeti'nin, İtalya'nın Kral Konstantin'e ve M. Gounaris gibi sürgündeki Yunan devlet adamlarına büyük sempati gösterdiğine inanmak için iyi nedenleri vardı. Seçimler sırasında, resmi veya gayri resmi İtalyan ajanlarının Venizelosçu karşıtı davayı desteklemede önemli bir rol oynadığına yaygın olarak inanılıyordu. Sonuç olarak, Kraliyet

Partisi başlangıçta İtalya'ya karşı minnettar ve dost canlısı göründü. İtalyan Bakan, M. Gounaris ve M. Stratos gibi isimlerle yakın ilişkilerini sürdürdü. Belli ki M. Montagna da en az onlar kadar Kral Konstantin'i tanıyacağına ve Diplomatik Birliğin en önemli üyesi rolünü üstlenecek kişinin kendisi olacağına inanıyor ve umuyordu. Ancak, İtalya Müttefiklerinden kopmayınca ve M. Montagna, hoş karşılanmayan ortak notalar iletmek ve Saray ile herhangi bir temastan kaçınmak konusunda Fransız elçisi ve bana katılmak zorunda kalınca, popüleritesi hızla azaldı. Yeni hükümet çok geçmeden ona ve ülkesine, tam olmasa da neredeyse selefleri kadar şüpheyle yaklaşılmaya başladı.

70. İtalyanlar, temmuz ayında M. Venizelos ve M. Tittoni tarafından müzakere edilen anlaşmayı imzalamayı son anda reddetme eylemi Yunanistan'da özel bir düşmanlığa neden oldu. Bu anlaşma, Oniki Ada'nın Yunanistan'a bırakılmasını ve Yunanistan'ın Anadolu ve Arnavutluk'ta iddia ettiği sınırların tanınmasını gerektiriyordu. Bu anlaşma Türk Antlaşması ile aynı zamanda imzalanacaktı. Türk anlaşmasının planlanan imzalanması öncesinde M. Venizelos, İtalyanlara sürekli olarak özel anlaşmalarının imzaya hazır olması gerektiğini hatırlattı. Ancak Kont Sforza, İtalya'nın Arnavutluk'tan çekilmesi nedeniyle değişen koşulları gerekçe göstererek ancak son anda bu kararın revize edilmesi gerektiğini açıkladı. M. Venizelos, bu durumda Türk Antlaşması'nı imzalamayacağını derhal bildirdi. Majestelerinin Hükümeti, Türk Antlaşması'nın bazı maddelerinin, Yunan-İtalyan Anlaşması'nın geçerli olduğu anlayışı üzerine hazırlandığını kabul ederek, İtalyan Hükümeti'ne, M. Venizelos mutabık olmadıkça kendilerinin de Türk Antlaşması'nı imzalamayacaklarını bildirdi. Majesteleri Hükümetinin bu baskısı altında Kont Sforza ile M. Venizelos arasındaki müzakereler hızla ilerledi ve M. Venizelos sonunda revize edilmiş bir anlaşmayı kabul etti. Bu anlaşmaya göre İtalya, Oniki Ada'nın geri kalanını bırakırken, Majestelerinin Hükümeti tarafından Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılmasından on beş yıl sonrasına kadar Meis'i (Castellorizo) ve Rodos'u kalıcı olarak elinde tutacaktı. İkinci olayın son derece ihtimal dışı olduğu her iki tarafa da açıkça belirtildi²⁶.

26 İtalyan Nitti Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Tittoni, İtalya'nın Paris Barış Konferansı'ndan elde edemediklerini telafi etmek amacıyla Venizelos ile görüşmelere başlamıştı. 1919 yılının temmuz ayında, Paris Barış Konferansı'nın devam ettiği dönemde, Tittoni-Venizelos Anlaşması adıyla imzalamıştı. Antlaşmaya göre, Rodos dışında On İki Ada Yunanistan'a verilirken, İzmir'deki Yunan varlığı da İtalya tarafından kabul edilmiş, İtalya'nın Anadolu'daki nüfuzu da Kuşadası'ndan Mersin'e kadar olan kıyı şeridiyle sınırlandırılmıştı. Diğer yandan İtalya, Arnavutluk'un bölünmesini onaylamış ve 1915 Londra Gizli Ant-

71. Anadolu'da da Yunanlılar ve İtalyanlar arasında çok fazla sürtüşme vardı. Yunanlılar İtalyanları, görünüşe bakılırsa haklı gerekçelerle, Türkleri kayırmakla ve gizlice yardım etmekle suçluyorlardı. Temmuz ayı başlarında Yunan ve İtalya bölgeleri arasındaki sınırdaki oldukça ciddi iki olay meydana geldi. Türk kuvvetleri sınıra yakın demiryolu hattına baskın düzenledi ve Yunanlılar, iletişimlerini korumak için İtalyan bölgesinde belirli yükseklikleri işgal etmek zorunda kaldı. İtalyan birlikleri geldi, Yunanlılara geri çekilme emri verdi. Bunu reddettiklerinde ise bir İtalyan subayı ve iki adam öldürüldü. M. Sterghiades ve İzmir'deki İtalyan temsilciler hem ılımlı hem de sağduyulu davrandılar. Bölgeye ortak bir komisyon gönderildi ve geçici bir anlaşma düzenlendi²⁷.

Fransa

72. Bir zamanlar Fransa'nın Yunanistan'daki üstün popülaritesi son dört yılda istikrarlı bir şekilde azaldı. Venizelos karşıtları Fransa'dan nefret ediyorlar; zira gizli servislerin faaliyetleri, abluka, Venizelos'un ve onun Selanik'teki geçici hükümetinin desteklenmesi ve Kral Konstantin ile onun baş destekçilerinin nihai sürgünü de dahil olmak üzere Müttefiklerin kendilerine karşı tüm eylemlerinden birincil olarak onu sorumlu tutuyorlar. Başlangıçta Venizelosçular aynı nedenlerden dolayı Büyük Britanya'dan çok Fransa'ya bağlıydılar. General Sarraill ve Fransız subaylar genel olarak düşüncesiz ve diktatörce davrandı, bazıları sahtekârlık suçlamalarıyla karşı karşıya kaldı. Mütarekeden bu yana Fransa'nın desteğinin İngiltere'nin desteği kadar kapsamlı olmadığı yönünde bir algı oluştu. Paragraf 56'da bahsedildiği gibi, Bulgaristan'daki Müttefik kontrol misyonunun Fransa Başkanı'nun güçlü bir Bulgar yanlısı duruşa sahip olduğuna ve anlaşma kaçamaklarını görmezden geldiğine inanılıyordu. Bu gözlemin sadece bir tesadüf olup olmadığından veya belirli bir anlam vermek için kasıtlı olduğundan emin değilim, ancak Atina'nın bayrakla kuşatıldığı birçok durumda, İngiliz bayrağının sağda ve Fransız bayrağının solda asılı olduğunu fark ettim, halbuki eski günlerde bunun hep tersi olduğuna eminim.

---

laşması'nda olduğu gibi Kuzey Epir'in Yunanistan'a verilmesini, Yunanistan da merkezî Arnavutluk'ta İtalyan mandasının kurulmasını kabullenmişti. Çağla Derya Tağmat, "Sevr Barış Antlaşması Sürecinde Eleftherios Venizelos: Görüşmeler, Konferanslar ve İmza", *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, V/2, 2016, s. 313.

27 Yunan Ordusu İzmir'e askeri birlik çıkardıktan sonra hızlıca ilerleyerek Selçuk'a ulaşmaya çalışıyordu. Benzer şekilde işgal bölgelerini genişletmek isteyen İtalyanlar da Selçuk'a yaklaştıklarında Yunan kuvvetleri ile gerginlikler yaşamışlardı. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. İsmail Ediz, "*Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)*", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2011, ss. 161-173.

Büyük Britanya

73. Britanya'nın Yunanistan'daki prestiji ve popülaritesi, 1917'den bu yana diğer ulusların çok üstünde olmuştur. İngiliz Selanik kuvvetinin subayları ve adamları şimdiye kadar görülen en iyi propagandayı yaptı. Davranışları, özellikle Temmuz 1917'de Selanik'teki büyük yangın sırasında diğer Müttefik kuvvetlerden olumlu bir şekilde farklı olmakla kalmadı, aynı zamanda toplumun her kesimi subayların bazen biraz kaba da olsa dürüstlüğüne ve iyi davranışlarına, askerlerin güler yüzlülüğüne, nezaketine ve kibarlığına hayranlıkla doluydu. Hem İngiliz subaylarının hem de askerlerin gösteriş yapmadan gerçekleştirdiği nezaket eylemlerine dair sayısız hikâye ortalıkta dolaşıyordu. M. Politis'in bir keresinde bana, eğer bir İngiliz subayı bazı sahtekârlıklardan suçlu bulunursa, insanların her kuralın istisnaları olması gerektiğini söyleyeceğini, oysa bir Fransız subayı yakalanırsa omuz silkerek şunu ifade edebileceğini söylediğini hatırlıyorum: “ Ne de olsa Fransız.” İtiraf etmek gerekir ki, oldukça haksız bir şekilde, Müttefiklerin beğenilmeyen herhangi bir girişiminin ana suçu her zaman Fransızlara atfedilirken, Büyük Britanya, Yunanistan'a sağlanan tüm destek için tam övgüyü aldı. Büyük kalabalıkların Atina sokaklarında geçit töreni yaptığı ve Müttefik elçiliklerini ziyaret ettiği, Müttefiklere yönelik sayısız şükran gösterileri sırasında, Majestelerinin elçiliği önünde yapılan tezahürat kesinlikle en coşkulu olanıydı. Sevr Antlaşması'nın imzalanması ve M. Venizelos'un suikasttan kaçması için Katedralde düzenlenen iki ayrı şükran ayinine katılıp kiliseden ayrıldığımda kalabalık beni tanıdı ve elçiliğe kadar olağanüstü bir şekilde alkışlandım.

74. Yıl boyunca değişen yoğunluklarla devam eden Kıbrıs'ın ilhaki yönündeki ısrarlı ajitasyon ortamında bile İngilizlerin popülaritesi etkilenmedi. Hem M. Venizelos'a hem de M. Politis'e, Majesteleri Hükümeti'nin adayı Yunanistan'a bırakma niyetinde olmadığı yönündeki açık ve samimi iletişimlere rağmen, gazeteler, sık sık vaaz edilen “kendi kaderini tayin etme” ilkesini vurgulayarak, İngiliz adaleti ve soyluluğunun adalılarının güçlü arzusuyla kesinlikle aynı çizgide olacağı inancını dile getirmekte ısrar etti. Gazetelerin tümü adanın İngiliz yönetiminin iyileştirilemeyeceğini kabul ediyordu. Ancak çoğunluğun vatansever Helen duygularının karşılanması gerektiğini savunuyorlardı. Kasım ayının başında Sömürgelerden Sorumlu Dışişleri Bakanı tarafından Londra'daki Kıbrıs delegasyonuna bu talep kesin ve resmi olarak reddedilince, M. Politis ret hakkında değil, duyurunun Yunanistan seçimlerinden hemen

önce ve M. Venizelos'a yönelik saldırılar için kullanılabilir bir dönem olması nedeniyle zamanlaması hakkında şikayetini dile getirdi²⁸.

75. Haziran ayı başlarında, Yunanistan'ın Mısır'daki Konsolosluk Mahkemelerini kapatmayı ve önerilen yeni yargı yasalarıyla birlikte kapitülasyonların kaldırılmasını kabul edecek bir anlaşmaya varılması için Yunan Hükümeti ile müzakereler başlatıldı. Yunan Hükümeti müzakereler boyunca önemli bir iyi niyet gösterdi ve sonunda sözleşme 4 Eylül'de Atina'da resmen imzalandı. Birkaç gün sonra Yunan Meclisi de anlaşmayı onayladı. Ancak onayların değişimi, Kral Aleksander'in hastalığı ve ardından ölümünün yanı sıra hükümet değişikliği nedeniyle 4 Ocak 1921'de gerçekleşti.

77. Seçimlerden hemen önce, seçim sırasında ve sonrasında bir veya iki gün boyunca, Kraliyetçi gazetelerden bazıları bana özellikle Bay Harmsworth'un temmuz ayında Avam Kamarası'nda Majesteleri Hükümeti'nin Kral Konstantin'in dönüşüne itirazına ilişkin açıklamasını (bkz. paragraf 14) bir gazeteciye hatırlattığım için ve ayrıca, talimatlar doğrultusunda, Majesteleri Kral ile Yunanistan'ın eski Kral ve Kraliçesi arasındaki yazışmalarla ilgili olarak basında bazı yanlış beyanlar yayınladığım için Fransız meslektaşımın daha fazla şiddetli saldırılarda bulundu. Bu saldırılar, yeni hükümetin göreve gelmesinden hemen sonra, şüphesiz onların müdahalesi sayesinde sona erdi. O günden bu yana İngiliz devlet adamlarının ve İngiliz gazetelerinin söylediklerine rağmen, neredeyse tüm basın sürekli olarak Büyük Britanya'nın Yunanistan'la iyi ilişkileri yenilemeye ve hatta Fransız muhalefeti olmasaydı Kral Konstantin'i tanımayaya yeterince istekli olacağı yönündeki çizgiyi benimsedi.

IV. MALİ

Genel açıklamalar.

78. Anadolu'daki savaşa rağmen, incelenen yıl genel olarak mali açıdan iyi bir yıl olmuştur. Yunanistan'ın mali refahının kanıtı olarak, Uluslararası Mali Komisyon tarafından Ulusal borcun kendi payına düşen kısmının ödenmesi için tahsis edilen gelirlerden elde edilen pay gösterilebilir. Bu, kibritle, sigara kâğıdı, tuz, petrol ve kartlar gibi Eski Yunanistan'ın tüm tekellerini kapsamaktadır.

²⁸ Yunan kamuoyunda Kıbrıs'ın İngilizler tarafından Yunanistan'a bırakılacağına dair söylentiler, esasında Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin Yunan Hükümeti'ne savaşa kendi yanlarında girmesi durumunda yaptıkları vaade dayanıyordu. *David Lloyd George'un Hatıralarında Sevr ve Lozan'a Giden Süreç*, Resul Yavuz (Haz.), İdeal Kültür Yay. İstanbul, 2020, ss. 163-179.

Ayrıca damga vergisi, tütün, zımpara ve sonradan sayılan gümrüklerden elde edilen gelirler de bu mali tabloya katkıda bulunuyor. Bu yıl için tahsis edilen toplam gelir yaklaşık 200 milyon drahmiye ulaştı, buna ilaveten 10 milyon drahmi daha eklendi. Bu, 1919'daki eşit değerde 147 milyon drahmi ve 10,75 milyon drahmiden yaklaşık 50 milyon drahmilik bir artışa işaret ediyor. Ancak bu meblağ, 1919 Aralık ayının sonunda ve 1920 yılının aynı döneminde geçerli olan döviz kurları üzerinden sterlin cinsinden hesaplanırsa, artış geçersiz olacaktır.

79. 1919 yılında kamu borcunun ödenmesi için ayrılan gelirler ilk kez eski altın kredilerine ait kuponların tamamının ödenmesine yetiyordu. 1920 yılı gelirleri 1919 yılı gelirlerini aşmış olup, 1921 yılı ödemelerinin de tam olarak yapılması muhtemel görünmektedir. Ancak yılsonunda döviz kurlarında yaşanan önemli düşüş nedeniyle önemli sayıda tahvil sahibi kuponlarını Londra'da toplamayı tercih etmiş ve bu durum Uluslararası Finans Komisyonu ve Devlet gelirleri üzerine ek bir yük getirmiştir. Komisyon tarafından kontrol edilen yedi limanın (Pire, Patras, Korfu, Volo, Laurium, Selanik ve Kavala) gümrüklerinden elde edilen gelirlerde son iki yılda kayda değer bir artış yaşandı. Özellikle Pire limanındaki kötü yönetim ve düzensizliğin giderilebilmesi koşuluyla, daha fazla büyüme potansiyeli var. 1920 yılında Uluslararası Finans Komisyonu, tüm kredilerin faizleri düşüldükten sonra, "artı değer"den kalan 4.735.000 drahmiye ek olarak 113.400.000 drahmi fazlasını Maliye Bakanı'na devretti.

80. Yunanistan'da mali görünüm, siyasi durum nedeniyle yıl sonuna doğru olumsuz yönde değişti. M. Venizelos'un düşmesinin yarattığı güven kaybı, Müttefik Kuvvetler tarafından sağlanan mali desteğin geri çekilmesi ve önemli bir kısmı Uluslararası Mali Komisyon'a aykırı olarak ve buna karşılık gelen bir altın rezervi olmadan basılan büyük miktarda kâğıt paranın ihracı, siyasi görünümdeki genel belirsizlikle birleştiğinde, drahminin değişim değerinde çok önemli bir düşüş meydana geldi. Drahmi, kasım ayı ortasında sterlin civarındaki otuz yedi seviyesinden sadece birkaç hafta sonra kırk dokuz seviyesine düştü ve bu düşüş hiçbir istikrar belirtisi olmadan devam etti. Bu duruma, hükümet yetkililerinin iyimser güvencelerine rağmen kamuoyunda spekülasyonlar ve genel bir tedirginlik eşlik etti. Ayrıca döviz kurlarındaki düşüşe hayat pahalılığı da eklendi.

Bütçe

81. Onaylanan Bütçe aşağıdaki gibidir: —

1919-1920

Gelir: 1.251.440.190 drahmi

Gider: 1.651.959.975 drahmi

Açık: 400.516.785 drahmi

1920-1921

Gelir: 1.169.511.196 drahmi

Gider: 2.156.253.578 drahmi

Açık: 986.742.382 drahmi

Bu, 1920-1921 yılı için drahminin bir sterline olan oranını 50 olarak kabul edersek, yaklaşık 20,000,000 sterlinlik bir açıktır, önceki yılda aynı döviz kuruyla 8,000,000 sterline karşılık (veya drahminin yaklaşık bir yıl önceki oranda hesaplanırsa 13,300,000 sterlin) ortaya çıkan bir açıktır.

82. Yukarıdaki gelirler kredilerden elde edilen tutarları içermektedir. Giderler içerisinde borcun azaltılmasına ve çeşitli departmanlara avans sağlanmasına yönelik istisnai meblağlar bulunmaktadır. Bu gelir ve gider kategorisini hariç tutarsak rakamlar aşağıdaki şekilde değişecektir:

1919-1920

Gelir: 469.690.190 drahmi

Gider: 1.554.356.975 drahmi

Açık: 1.084.666.785 drahmi

1920-1921

Gelir: 597.011.196 drahmi

Gider: 2.005.303.578 drahmi

Açık: 1.408.292.382 drahmi

Bunun sonucunda 28.000.000 sterlini aşan bir açık ortaya çıkıyor.

83. Giderler başlığı altında savaşın yürütülmesi ile ilgili aşağıdaki masraflar yer almaktadır:

1919-1920 966.895.765 drahmi

1920-1921 1.007.796.893 drahmi

Bu rakamların Harbiye Bakanlığı ve Deniz Kuvvetlerinin normal bütçelerini kapsamadığını belirtmekte fayda var.

Emanet Tedavülü

84. Yıl sonu itibarıyla Yunanistan Merkez Bankası'nın ihraç hakkına sahip olduğu toplam emanet tedavül miktarı 2.037.650.979 drahmi olup, bunun 1.572.274.724 drahmisi fiilen dolaşımdaydı. 1915'te yeni ele geçirilen vilayetlerde 80 milyon drahmilik kâğıt para basıldı ve bunun 20 milyon drahminin yarısı altın, yarısı da Yunan kredilerinden alınan borçlardan karşılandı. Nisan 1920'de Merkez Bankası, İyonya Bankası'ndan 7 milyon drahmiye kadar para basma imtiyazını devraldı. Böylece Merkez Bankası artık tek ihraç bankası oldu. Mayıs ayında Maliye Bakanı, Uluslararası Mali Komisyon'dan Yunan topraklarının genişletilmesi nedeniyle toplam 300 milyon drahmi çıkarılması için izin istedi ve bu, eylül ayında Komisyon tarafından ilgili Hükümetlerin onayıyla kabul edildi. Venizelosçu Hükümetin düşmesinden önce banka tarafından 400 milyon drahmilik bir miktar daha basılmıştı. Bunun 200 milyon drahmisi o hükümet tarafından ödünç alındı ve diğer 200 milyon drahmisi de Uluslararası Mali Komisyonun ve bu Komisyonda temsil edilen üç hükümetin itirazlarına rağmen, sonraki hükümet tarafından ödünç alındı ve harcandı. Her ne kadar hükümet bu meblağın bir kısmını bankaya geri ödeyeceğine söz vermiş olsa da bu meblağın çoktan harcanmış olması nedeniyle bunun mümkün olmadığı görülmektedir. Yukarıda bahsedilen toplam, 1910 tarihli Gama Beta Yasası ile yetkilendirilen 1.126.296.665 drahmiyi içermektedir; bu tutar dış kredilerden karşılanıyor.

85. 1919'da bir gelir vergisi kanunu çıkarılmış ve gelirin artırılması amacıyla 1920'de değiştirilmiştir. Ancak iki veya üç yıl sonra elde etmesi gereken gerçek gelir henüz gerçekleşmedi. Bir İngiliz vergi mükellefi için bu vergi son derece düşük görünebilir ve devletin ek doğrudan vergilendirme yoluyla geliri artırması için yeterli alan var gibi görünmektedir. Bununla birlikte, Yunanlıların İngilizlere kıyasla daha büyük bir dolaylı vergi yükü taşıdığını da belirtmek gerekir. 1920-1921'de dolaylı ve doğrudan vergilerden elde edilen toplam tahmini gelir 360 milyon drahmidir, bu da kişi başına 60 drahmiye eşdeğerdir.

86. Anadolu'da ülkeye günde 3 milyon drahmiye mal olan kampanyanın maliyeti şu anda 5,5 milyon drahmiye çıktı. Bu durum Yunan hazinesini

önemli ölçüde zorladı ve resmi çevrelerdeki kendinden emin imaja rağmen, mücadeleyi sürdürmek için gerekli fonların nereden geleceği konusunda pek çok spekülasyon ve endişe var. Yurt dışından mali yardımın gelmediği durumlarda, emanet tedavülünün artırılması tek çözüm gibi görünüyor ancak bunun ekonomik kaosa ve hatta devletin iflası riskine yol açması muhtemel.

V. TİCARİ

Ticaret

87. 1920'nin ilk aylarında ticaret koşulları genel olarak olumluydu. Ancak döviz kurları açısından durum Yunanistan'ın aleyhine dönmeye başlamıştı. 1919'da Yunan ithalatçılarının tedbirsiz sipariş uygulamaları nedeniyle, özellikle döviz kurunun eşit veya altında olduğu durumlarda piyasa kaygılarının ortaya çıkabileceği öngörülebilirdi. Bu siparişler, ateşkesten kısa bir süre sonra, öncelikle malların Türkiye, Güney Rusya ve Romanya gibi ülkelere yeniden ihraç edilmesi amacıyla verildi. Ancak daha sonra yaşanan olaylar, bu malların bu şekilde elden çıkarılmasının imkansızlığını ortaya koydu ve bu malların Yunanistan pazarında kalmasına yol açtı.

88. Daha sonra 1920 yazında drahminin değeri daha da düşmeye devam etti. Ancak o dönemde kötü bir krize dair hiçbir işaret yoktu. Bu durum normal kalsaydı, Büyük Britanya ile Yunanistan arasındaki ticaret genişlemesi istikrarlı bir şekilde ilerleyecek ve piyasa koşulları sağlam olarak değerlendirilebilecekti. Ancak 1920 sonbaharında ve özellikle hükümet değişikliğinden sonra, feci etkileri hiçbir azalma belirtisi göstermeyen çok farklı bir durum ortaya çıktı. Bu değişimin nedenleri kolayca belirlenebilir ve aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Son dönemdeki siyasi olaylardan kaynaklanan kendine özgü ekonomik durum;
2. Bunu daha da şiddetlendiren Yunan dövizinin değer kaybetmesi,
3. Müttefiklerin ekonomik desteğinin geçici olarak geri çekilmesi.

89. Tüccarlar artık yurt dışından mümkün olduğunca az sipariş veriyor ve kısıtlı bir bütçeyle satın alma gerçekleştiriyorlar. Drahmideki önemli değer kaybının, doğru ya da yanlış, genel olarak Yunan tüccarları tarafından abartılı olarak algılanması nedeniyle bakış açıları anlaşılabilir. Siyasi durum nihayet çözüldüğünde iyileşme beklentisi var. Bu arada piyasa, mevcut stoklarını yavaş yavaş tüketiyor ve döviz kurunun gelecekte istikrara kavuşmasıyla İngiliz mallarına yönelik talebin yeniden canlanması bekleniyor.

Yabancı Rekabet

90. Bahsedilen koşullar, İngiliz ticaretini olumsuz etkilerken, Alman ve Avusturya mallarına Yunan pazarında geçmişteki nüfuzlarını yeniden kazanmaları için önemli bir fırsat sağladı. Şu anda Yunanistan'da önemli miktarda Alman malı mevcut ve her gün gemiyle gelmeye devam ediyor. Alman markının değerinin düşük olması nedeniyle Alman üreticiler ürünlerini Yunanistan'a İngiliz üreticilere göre yüzde 40 ile yüzde 50 arasında değişen fiyatlarla, daha ucuza tedarik edebilecek durumda.

Sermaye ve İş

Grevler

91. Geçtiğimiz on iki ay boyunca işçi dünyasında önemli bir huzursuzluk yaşandı ve Yunanistan genelinde çok sayıda grev gerçekleşti. Bunlar arasında en önemlileri, haziran ayında Patras'ta başlayan ve on gün süren genel işçi grevi ile eylül ayında Patras liman işçilerinin greviydi. Diğer grevler arasında demiryolu işçilerinin, elektrikçilerin ve belediye teşebbüslerinin yetkililerinin grevleri yer alıyor.

92. İlginç bir şekilde, tüm bu sorunlar çok az şiddet veya düzensizlik ile sona erdi ve birçok açıdan grev yapan işçilerin taleplerini karşıladı. Çoğu durumda hükümet yetkilileri, grev devam ederken gerekli hizmetlerin sürdürülmesi amacıyla askeri ve deniz kuvvetleri mensuplarını görevlendirerek müdahalede bulundu. Böylece genel halk çok az aksama ile karşılaştı. Ayrıca, neredeyse her durumda, bir işçi delegasyonu Atina'daki yerel yetkililere veya hükümet yetkililerine başvurmadan ve müzakereler yoluyla grevden kaçınmaya çalışmadan önce resmi olarak grev başlatmadılar.

93. Selanik'te koşullar önceki yıllara göre daha iyi olmakla birlikte yine de tam olarak tatmin edici değildi. Ordunun terhis edilmesi, işgücü piyasasında arz fazlası oluşmasına yol açtı. Terhis edilen erkeklerin çoğu sekiz yıl boyunca askerlik yapmıştı ve bu süreçte kazandıkları beceriler, piyasanın ihtiyaç duyduğu niteliklerden uzak olduğundan, gözle görülür miktarda işsizlik ortaya çıktı. Sonuç olarak, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne göçte bir artış gözlemlendi.

Göç

94. Patras, en önemli göçmen limanlarından biridir ve 1920 yılında 11,700 göçmen Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek üzere Patras'tan ayrılmıştır. Bu liman, Pire ile birlikte göçmen trafiğinin büyük bir bölümünü gerçekleştiriyor.

Pire, Yunanistan ve Türkiye'nin her yerinden gelen göçmenleri cezbetmekte ve onları çeşitli yerlere gitmeden önce bir araya toplamaktadır. Belirli yedek askeri sınıfların ayrılmasına getirilen kısıtlamalar ve o zamanki siyasi durum olmasaydı, Yunanistan'dan göç edenlerin sayısı daha yüksek olabilirdi.

95. Göç, Yunan finansında bir varlık olarak kabul ediliyor çünkü Yunanlar tutumlu ve idareli olup, her yıl büyük miktarda para, hem akrabalara hem de Yunan bankalarına yatırılmak üzere Yunanistan'a gönderiliyor. Amerika'daki Yunanlılar tasarruflarını göndermek için doların yüksek döviz kurundan yararlanırken, bankalarda bu tür mevduatlarda büyük bir artış yaşandı.

Nakliye

96. 1920 yılında, farklı ulusların bayraklarını taşıyan 4,810 buharlı gemi Pire limanına uğramış; yelkenli gemi sayısı ise 5,831 olarak kaydedilmiştir. Bu rakamlar, 1919 yılındaki verilerle karşılaştırıldığında, Pire'ye uğrayan buharlı gemi sayısında büyük bir artış olduğunu, buna karşın yelkenli gemi sayısının neredeyse 2,000 azaldığını göstermektedir.

97. Pire limanındaki yabancı yolcu ve ticaret gemilerinin hareketi de ilgi çekicidir:

1916'da Pire'yi 303 gemi ziyaret etti.

1917'de bu sayı 69 gemiye düştü.

1920'ye gelindiğinde bu sayı önemli ölçüde artarak Pire'yi ziyaret eden 1.036 gemiye ulaştı.

98. Pire'yi ziyaret eden gemilerin sıralamasında önemli değişiklikler oldu. 1918'de sıralama İtalya, İngiltere, İspanya, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri idi. 1920'ye gelindiğinde listenin başında Büyük Britanya yer alırken onu İtalya, Müttefik Devletler gemileri, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Romanya ve Fransa izledi.

VI. DENİZ KUVVETLERİ

Malzeme

99. Neredeyse altı yıl süren savaş koşulları altında aşınma ve yıpranmaya maruz kalan, bu sürenin iki yılında denize açılan gemilerin Fransızlar tarafından kullanılması ve tamamen verimsiz hale getirilmesi sonucunda, Britanya Deniz Kuvvetleri Misyonu tarafından yapılan incelemede, "Georgios Averoff" kruvazörü ve "Panther" sınıfına ait dört destroyer dışındaki Yunan filosunun kalan gemilerinin modern bir donanmanın gereksinimleri açısından tamamen

eski olduğu tespit edildi. Bu nedenle, Britanya Deniz Kuvvetleri Misyonunun tavsiyesi doğrultusunda, Yunan donanmasının tüm birimlerinin bir eğitim filosuna dönüştürülmesine ve Yunanistan'ın modern tasarımlı gemiler inşa edecek veya satın alacak duruma gelene kadar personelin İngiliz usulü eğitimine devam edilmesine karar verildi.

100. Ciddi mali sıkıntılara rağmen, Kasım 1920'de Yunanistan'ın, savaştan hemen önce sipariş ettiği ancak sonrasında Büyük Britanya tarafından devralınan 'Chester' ve 'Birkenhead' isimli iki İngiliz hafif kruvazörü ve Yunanların çok istekli olduğu altı "S" sınıfı destroyerin satın alınması için görüşmeler hala devam ediyordu. Büyük Britanya'nın bu gemileri sunduğu nihai fiyat çok makuldü.

Yapım Programı ve Tahminler

101. Kral Alexander'ın ölümünden hemen önce Yunan Parlamentosuna sunulan 1921-1922 Deniz Kuvvetleri Tahminleri, şunları içermektedir:

1. İki adet modern denizaltı ve bunun için bir yüzer havuz inşası veya satın alınması.

2. İlk yıl 12 milyon drahmi bütçe ayrılması ve bunu takip eden dört yıl boyunca her yıl için benzer miktarda bütçe ayrılması istenen Scaramanga Körfezi'ndeki yeni cephaneliğin geniş çapta çalışmaya başlaması.

3. Astsubaylar ve askerler için maaş artırımını. Eğitim tesislerindeki iyileştirmeler ve mevcut gemilerde eğitim amacıyla gerekli değişiklikler yapılması.

102. Filonun azaltılması, eski gemilerin hurdaya çıkarılması ve Salamis Körfezi'ndeki tersanenin kapatılması yoluyla mümkün olan her türlü ekonomi sağlanacaktı.

Personel

103. Kişisel gözlemlere dayanarak, Yunanlıların donanmalarına son derece bağlı oldukları ve onu verimli ve düzgün bir şekilde sürdürme konusunda gerçekten istekli oldukları açıktır. Subaylar, teknik ve teorik konuları özümseme konusunda büyük bir yetenek gösterirken, askerler de görevlerini hızla öğrenip tatbikatları ustalıkla yerine getiriyor. Dış görünüşleri düzgün ve temiz, disiplin ise çok iyi görünüyor. Bununla birlikte, ırkının özelliklerine bağlı olarak hem subayların hem de askerlerin uzun süreli çaba gösterme konusunda zorlandığı görülüyor ve daha önce kanıtlandığı gibi, İngiliz Deniz Kuvvetleri misyonunun etkisi çekildiğinde, donanmanın genel verimliliği hızla azalıyor. Venizelosçu

rejim altında, ordunun aksine, donanma siyasetten daha az etkilenmiş olsa da kalplerinde subayların çoğunluğu şüphesiz liberal görüşe ve Venizelos yanlısı eğilimlere sahipti. Konstantin'in geri dönüşü ve ardından gelen genel siyasi kargaşa ile birlikte, subaylar ve askerler bir tarafı seçmek zorunda kaldı. Bu da donanmanın, propaganda etkisi altında, ordunun örneğini takip edip Konstantin'i desteklemesine neden oldu. Venizelosçu subaylar haksız muameleyle karşı karşıya kaldı. Birçoğu istifaya zorlandı ve yerlerine üst düzey denizcilik pozisyonlarındaki Konstantin destekçileri geldi. Bu durum, donanmanın moralini şüphesiz olumsuz etkiledi. Bununla birlikte, Kral Konstantin, önemli katkısının farkında olarak İngiliz Deniz misyonunu korumaya istekli görünüyor.

Deniz Politikası

104. Venizelosçu Hükümetin görev süresi boyunca Denizcilik Bakanı M. Miaolis ile İngiliz Deniz Misyonu başkanı arasındaki ilişki son derece uyumluydu. Sonuç olarak, personelin yönetimi ve eğitimi, inşaa programı ve Yunan deniz stratejisi, misyonun tavsiyeleriyle şekillendi.

105. Hazinesine yönelik pek çok acil talep nedeniyle, Yunanistan şu anda deniz harcamaları için çok küçük bir miktar ayırabiliyor. Bu yüzden mevcut politikası, deniz personeline mümkün olan en iyi eğitimi vermek ve tamamen modern ve iyi donanımlı bir tersane inşasına devam etmek üzerine kurulu. Bu süreçte, Yunanistan, olası düşman filosuna karşı gerekebilecek herhangi bir koruma için Büyük Britanya'nın uzun süreli iyi niyetine ve dostluğuna güveniyor.

VII. ASKERİ

106. 1919 yılının son dört ayında, 1910, 1911, 1912, 1913A, 1913B ve 1914 yıllarında askere alınan altı askeri sınıf, aktif askerlik görevinden terhis edildi. Bu terhislerin ardından, 1915'ten 1920'ye kadar olan birliklerden oluşan Yunan ordusu, 196.000 kişilik bir güce sahip oldu ve 12 piyade tümeni, 2 süvari alayı, 2 ağır topçu alayı ve 4 havacılık filosundan oluşan bir yapıya kavuştu. Bu oluşumlardan 7 piyade tümeni, 2 süvari alayı ve 1 ağır topçu alayı aktif hizmetteydi.

107. 1920 yazında ordudaki personel artışları, barış zamanı kuvvetlerindeki tümenlerin seferber edilmesi ve yeni birimlerin kurulması da dahil olmak üzere çeşitli özel girişimlerle sağlandı.

a. Haziran ayında, kısa süre önce terhis edilen gruplardan yedek askerler için teşvik edici ikramiyeler ve özel ücret tarifeleri sunan gönüllü askere alma sistemi başlatıldı ve bu çağrı yaklaşık 4.000 kişi getirdi.

b. Temmuz ayında 1905 sınıfı, Yunanistan'ın iç bölgelerinde hizmet vermek üzere çağrıldı ve bunun sonucunda 7.500 kişi geldi.

c. Temmuz ayında 1921 sınıfı çağrıldı ve tüm muafiyetler yapıldıktan sonra 22.000 kişi katılmış oldu.

e. Anadolu ve Trakya'da gönüllü olarak askere alınanların sayısı yaklaşık 10.000'di.

108. 1920'nin başında tamamı General Leonidas Paraskevopoulos'un komutası altındaki Yunan kuvvetleri şu şekilde dağıtılmıştı:

Genel karargâh Selanik'te bulunuyordu

Seferber Edilen Birlikler

Anadolu'da, Ordu Komutanı olarak General Miliotis'in liderliğinde, 1. Ordu Kolordusu (General Nider tarafından yönetiliyordu) 1. ve 2. Tümenlerden oluşuyordu.

İzmir Ordu Kolordusu, General Ioannou'nun komutasında, 13. ve Takımada Tümenlerinden oluşuyordu.

Ordu Yedeğinde İzmir Tümeni, 1. ve 3. Süvari alayları ve 1. Ağır Topçu Alayı bulunuyordu.

Batı Trakya'da General Leonardopoulos'un komutası altındaki 9. Tümen yer alıyordu.

Epir'de General Orphanides'in liderliğindeki 8. Tümen bulunuyordu.

Barış Zamanı Yapılanması

Eski Yunanistan'da 3. ve 4. Tümenleri içeren, General Mavromichaelis'in liderliğindeki 2. Ordu Kolordusu bulunuyordu.

Makedonya'da, General E. Zymbrakakis'in altında, 14. Serez ve Girit Tümenleri, 2. Ağır Topçu Alayı ve dört filo, ordu hava hizmeti yer alıyordu.

109. 1920 ilkbaharında, savaş durumu için iki yeni tümen kuruldu. İskeçe (Xanthi) ve Ayvalık (Kydonia) Tümenleri. Ayvalık Tümeni, Anadolu'daki orduya eklendi, İskeçe Tümeni ise, General E. Zymbrakakis'in komutası altında, 9. Tümen ve yeniden seferber edilen Serez Tümeni ile birlikte oluşturulan yeni "Trakya Ordusu"na dahil edildi.

Hava hizmeti filoları seferber edildi ve Anadolu ile Trakya arasında dağıtıldı.

Bariş zamanı yapılanmasında olan Girit Tümeni, Atina'ya getirildi.

Genel karargah İzmir'e taşındı ve General Paraskevopoulos, Anadolu ordusunun idari komutasını devraldı.

110. Mayıs ayında Korytsa'yı işgal eden Fransız birlikleri geri çekildi ve Yunan Hükümeti kasabayı işgal etmek için hazırlıklara başladı. Bu amaçla, Atina'dan 9. Girit Piyade Alayı, İzmir Tümeni'nden 27. Piyade Alayı ve 14. Tümen'den bir dağ topçu bataryasını içeren hareketli bir birlik oluşturuldu. Bu birlik, 24 Mayıs'ta General Trikupis liderliğinde Florina'dan yola çıktı. Ancak, ortaya çıkan siyasi zorluklar nedeniyle birlik sınırda durduruldu ve birkaç gün içinde Florina'ya geri döndü ve burada dağıtıldı.

111. Mayıs ayının ikinci yarısında General Zymbrakakis, Trakya ordusuyla birlikte ilerleyerek Batı Trakya'yı işgal etti. Bölgeyi işgal eden Fransız birlikleri, özellikle Meriç Nehri üzerindeki Kuleli Burgaz köprüsü gibi önemli noktaları, Trakya ordusunun devralması için güçlü müfrezeler bıraktı. Bu sayede Yunan işgali sorunsuz ve neredeyse olaysız bir şekilde gerçekleştirildi.

112. Bu arada 1920'nin ilk aylarında Türk Kuvayı Milliye kuvvetlerinin İzmir bölgesi önünde artan gücü ve örgütlenmesi, Yunan Hükümeti'nin kaygısının artmasına neden oluyordu.

Yunan ordusunun 1919'da Anadolu'da kurduğu cephe hattı, taktiksel etkinlikten ziyade siyasi amaçlar göz önünde bulundurularak seçilmişti. Bir savunma hattı olarak, 1919'da göz ardı edilebilecek kadar saldırgan bir düşman karşısında ciddi zayıflıklar oluşturan kusurlar içeriyordu. Bu doğal kusurların en önemlileri arasında Aydın, Ödemiş ve Ahmedli kesimleri arasında yanal iletişimin olmaması vardı.

Türk direnişçileri bu zayıflıktan istifade etmek için sırasıyla bu kesimlere bir dizi baskın ve saldırı düzenlediler. Bölgedeki operasyonlar için Anadolu'daki Müttefik kuvvetlerinin komutanı General Sir George Milne'nin direktiflerini takip eden Yunan Başkomutanı, ilk aşamada birliklerini sınırın ötesine taşımak için izin istedi.

Mayıs ve haziran aylarında durum daha da tehditkâr bir hal aldı. Alaşehir bölgesinde Milliyetçi güçlerin kayda değer bir şekilde toplanması Manisa yönünde daha önce yapılan yerel saldırılardan çok daha büyük ölçekte bir Türk taarruzunun yakın olduğuna işaret ediyordu.

1921 YUNANİSTAN YILLIK RAPORU²⁹

Mr. Lindley'den Kedleston Markisi Curzon'a.—(6 Mart'ta Alındı) (No. 80.)

Lordum,

Atina, 10 Şubat 1922.

Bu yıl 3 Ocak'ta ancak ülkeye varmış olmama rağmen, raporu derlemesi için Bay Bentinck'ten rica ettim ve bu raporu incelemenizi şiddetle tavsiye ediyorum. Ne yazık ki, Bay Bentinck ben onu mevcut işlerin bir kısmından kurtarınca kadar işe başlayamadığı için rapor, ocak ayında size teslim edilemedi.

Bay Bentinck, Anayasa ile ilgili paragraf, yıl içinde öne çıkan şahsiyetler hakkındaki biyografik notlar ve raporun tamamına ilişkin çok değerli eleştiri ve tavsiyeler için Majestelerinin Elçiliğinde ikinci sekreter ve tercüman olan Bay S. Atchley'ye minnettarlığını borçludur.

Ticari bölüm, ticari sekreter Bay Rawlins tarafından sağlanırken, Deniz Kuvvetleri bölümüne Komutan Diggle, R.N., katkıda bulunmuştur. Askeri bölüm, izne ayrılmadan önce Albay Hoare Nairne tarafından başlatıldı ve asistan askeri ataşe Yüzbaşı Hambrough tarafından tamamlandı.

Saygılarımla,

F. O. LINDLEY³⁰.

1921 Yılı Yunanistan Yıllık Raporu.

²⁹ The National Archive (TNA), Foreign Office (FO)/476/36, C. 3272/3272/19.

³⁰ Sir Francis Oswald Lindley (1872–1950), Britanya diplomatik hizmetinde uzun yıllar görev yapmış bir kariyer diplomatıdır. Winchester College ve Oxford Üniversitesi'nde eğitim gördükten sonra 1890'ların sonlarında İngiliz Dışişleri hizmetine girmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa ve Yakın Doğu'daki kritik diplomatik görevlerde bulunmuş; 1919'da Rusya'da başkonsolos, ardından Viyana'da yüksek komiser ve Avusturya büyükelçisi olarak görev yapmıştır. 1921–1922 yılları arasında Atina'daki İngiliz Büyükelçisi olarak görev yapan Lindley, bu dönemde Yunanistan'ın Anadolu'daki askeri harekâtı ve Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz politikaları bağlamında önemli diplomatik raporlar hazırlamıştır. Daha sonra Norveç (1923–1929), Portekiz (1929–1931) ve Japonya'da (1931–1934) büyükelçi olarak görev yapmış ve 1930'ların ortasında diplomatik hizmetten emekli olmuştur.

I. KRALİYET AİLESİ

Kral

1. Yıl, Kral Konstantin'in görünüşe göre tahtına sağlam bir şekilde geri gelmesiyle başladı ve halkın seçilmiş kişisinin bir kez daha aralarında olması büyük bir coşku yarattı. İtilaf Devletleri temsilcileri, 3 Aralık'ta Yunan Hükümeti'ne, Kralın geri çağrılmasının doğuracağı sonuçlara ilişkin sert bir nota göndermelerine rağmen Atina'da kaldılar. Ancak diplomatik etkileşimlerini yalnızca Yunan Hükümeti ile sürdürdüler. Bu süreçte, özellikle başlangıçta, Saray yanlısı Parti üyeleri diplomatların kendileriyle etkileşim kurmasını engelleyen kurallara meydan okurcasına, diplomatlarla ilişki kurmaya çalışmıştır. Bu durum, diplomatlar için zorlayıcı ve bazen utandırıcı olmuştur. Çünkü onlar talimatları gereği Saray yanlısı parti ile herhangi bir ilişki kurmaktan kaçınmak zorundaydılar³¹.

2. Mart ayından itibaren yıl boyunca, çeşitli kaynaklardan Majesteleri Büyükelçiliği'ne Venizelos'a destek veren ancak hükümete ve Kral'a karşı ülke genelinde bir hoşnutsuzluk duygusu olduğu yönde sürekli olarak raporlar geldi. Kralın tahttan çekilmesinden sık sık bahsediliyordu. Lord Granville bunun iyi bir fikir olmayacağına inanıyordu. Çünkü bu muhtemelen kaosa, kargaşaya neden olacak ve muhtemelen hanedanın tamamen çöküşüne yol açacaktı.

3. Yıl, Kral Konstantin'in Yunanistan'da hâlâ hüküm sürmesiyle sona erdi ve destekçilerine göre onun tahtı kaybetmesi söz konusu değildi. Majestelerine yönelik başlangıçtaki coşkunun yıl sonuna doğru azaldığı doğru olsa da incelenen yıl boyunca ülkenin sorunlarının çoğu ona değil, onu destekleyenlere atfedildi ve yıl sonunda, programlarına Kral'ın tahttan çekilmesini dahil eden herhangi bir partinin başarıya ulaşamayacağı ve halkın çoğunluğunun desteğini alamayacağı rahatlıkla söylenebilir. Bana söylendiğine göre, başta oylamayı etkileyen kadınlar olmak üzere büyük bir kesim için, Kral Konstantin, Yunanistan'ın tüm Yunanlıları tek bir yönetim altında birleştirme ve Büyük Yunanistan kurma yönündeki umudun canlı örneğidir. Kral Konstantin ve Kraliçe Sofya'nın Ayasofya'yı Türklerin elinden alacağına dair eski kehanet halk arasında hala güçlü bir şekilde kök salmıştır ve İstanbul her Yunanlının hayali olarak kaldığı sürece, Yunanistan'ın mevcut Kralına kaçınılmaz olarak batıl bir saygı

31 Müttefik Devletler, Konstantin'in yeniden kral olmaması için baskı yapmalarına rağmen bu amaçlarına erişemediler. Bunun üzerine Müttefik hükümetler sarayı devre dışı bırakan ve sadece hükümeti muhatap olan bir politika izlemeyi tercih ettiler. (Yay. Haz. Notu)

duyulacaktır. Bununla birlikte, Müttefik ve İttifak Güçler, Kral'ın dönüşünden bu yana benimsedikleri tavrı sürdürürken, temsilcileri Saray yanlısı Partiden uzak durdular. Sonuç olarak Prenses Helene'nin düğününde Diplomatik Birlik³² Rusya, Romanya, İspanya ve Hollanda'dan temsilcilerden oluşuyordu. Kral, yazın bir basın muhabirine, Büyük Güçlerin kendisini tanıyıp tanımasını umursamadığını söylediye de bana Majestelerinin bunu gerçekten çok önemseydiği söylendi ve Kraliyet ailesinin lehine propaganda yapmaya istekli olan Atina'daki İngilizlere büyük bir şekilde destek veriyor. Majesteleri İzmir'deyken aynı muhabire böceklerden dolayı yaşadığı sıkıntılardan ve ulusun kendisine oy vermesini sağlamayı umduğu paradan bahsetti. Yunanistan'daki insanlar, Helenizm'in belirleyici savaşına katılmak üzere birliklerinin başına geçmek üzere yola çıkan bir kralın bu kadar önemsiz meseleleri önemsemesi karşısında oldukça şaşkınlar.

Kraliçe

4. Eski İmparator II. William'ın kız kardeşi ve Kraliçe Victoria'nın torunu olan ve savaş zamanı kardeşine gönderdiği telgraflar nedeniyle sert eleştirilere maruz kalan Kraliçe, kocasının Yunanistan'daki popülaritesini paylaşmıyor. Bu durumu sıkça merak ettim ve nedenini hem Kraliyet taraftarlarına hem de Venizelosçulara sordum. Bana söylenene göre, Kraliçe hiçbir zaman popüler olmadı. Yunanlıları sevmediği ve bunu başından beri saklamadığı iddia ediliyor. Bununla birlikte, Majesteleri Kraliçe çok sayıda hayır işine aktif olarak katılmıştır. İzmir'deki, Selanik'teki ve tabii ki Atina'daki askeri hastaneleri ziyaret eden ve yaralılara İngiltere'den hemşire getiren kişi Majesteleri Kraliçe idi. Ayrıca Selanik'teki Yunan mültecilerin durumuyla bizzat ilgilendi ve onlara yardım edecek bir komiteye başkanlık etti. Bir eş ve anne olarak Majesteleri şefkatli bir figür olarak görülüyor. Ağaç dikerek (bazıları çobanlar tarafından ateşe verilmiş olsa da) ve yolları iyileştirerek Atina bölgesini güzelleştirmek için çaba gösterdi. Ancak tüm bunlara rağmen Yunanlar bana Kraliçe'nin "Alman olduğunu" ve tüm iyi işlerini "Alman tarzında" yaptığını söylüyorlar ve bunu beğenmiyorlar. Dahası Majesteleri, hanedanı korumak için üç buçuk yıl boyunca zorluklara katlandığına inandığı oğlu Kral Aleksander'in kaybını asla tam olarak kabullenemedi. Ne yazık ki, ölmeden önce onu bir daha görme şansı hiç olmadı. Bazıları M. Venizelos'u bu buluşmayı engellemekle suçluyor.

32 Bir ülkenin başkentinden görev yapan ve tüm ülkelerin elçilerinden oluşan elçilik heyeti. (Yay. Haz. Notu)

Venizelos destekçileri, hastalığı sırasında oğlunu ziyaret etmek amacıyla geri dönmek için izin isteseydi, bu iznin verileceğini, ancak Kraliçenin, M. Venizelos'tan izin isteyemeyecek kadar gururlu olduğunu belirtiyorlar.

5. Seçimlerden sonra aralık ayında Kral'ın dönüşüne kadar naiplik görevini üstlenen Ana Kraliçe ünvanlı Kraliçe Olga, yılın büyük bir bölümünü Yunanistan'da geçirdi. Kraliyet Ailesi'nin diğer üyelerinden Prens George çoğunlukla yurt dışında ikamet etti. Kralın kardeşi Prens Nicholas'ın tahtın arkasında önemli ama olumsuz bir etkiye sahip olduğu ve Majestelerinin tahttan çekilmesini birçok kez engellediği bildiriliyor. Ayrıca Kral'ın tahttan çekilmesi durumunda tahta çıkma hırsı olduğundan şüpheleniliyor. Bu nedenle Kraliçe ile arasının kötü olduğu söyleniyor. Prens Nicholas, Selanik'teki popüler siyasi birliklerden birinin başında yer alıyor ve genel olarak bu birliklerin düzenlenmesine büyük ilgi duyuyor. Annesi Kraliçe Victoria'nın torunu olan Battenburg Prensesi Alice ile evlenen Prens Andrew, yılın çoğunu cephede bir tümene komuta ederek geçirdi. Sürgününde İngiltere'yi açıkça eleştirdiği belirtiliyor. Prens Christopher, esas olarak, 1920'nin sonundaki seçimleri finanse ettiği bildirilen, çok zengin bir Amerikalı olan, şu anda Yunanistan Kraliyet Majesteleri Prensesi Christopher olan Bayan Leeds'in kocası olarak biliniyor.

6. Veliiaht Prens (Diadochos). Veliiaht Prens'in eşinden çok şey bekleniyor (her ikisi de Kraliçe Victoria'nın torunları). Veliiaht Prens yılın önemli bir bölümünü cephede geçirdi ve her türlü insanla iyi ilişkiler kurmaya çalışıyor gibi görünüyor. Venizelos taraftarlarını, Venizelos karşıtları kadar kolaylıkla kabul etti. Eğer tahta çıkarsa Venizelosçu Parti onu uzlaşma adayı olarak desteklemeyi düşünebilir. Ancak babasıyla aynı düzeyde kişisel popülerliğe sahip değil.

7. Kral Konstantin'in üçüncü oğlu ve tahtın bir sonraki varisi olan Prens Paul, hiçbir büyük kusuru olmayan iyi bir genç adam gibi görünüyor. Venizelosçuların onu kardeşinden daha çok tercih etmesi muhtemeldir. Kendisi bir deniz askeri öğrencisidir ve tüm yılını Atina'da geçirmiştir.

8. Şubat ayında Atina, Yunanistan ve Romanya Kraliyet Ailelerini birleştirecek çifte Kraliyet düğünlerine hazırlanmakla meşguldü. Yunanistan Veliiaht Prensi George (Diadochos), 27 Şubat'ta Bükreş'te Romanya Kralı'nın büyük kızı Prenses Elizabeth ile evlendi. Ardından 10 Mart'ta Romanya Veliiaht Prensi Charles, Yunanistan Kralı'nın büyük kızı Prenses Helene ile Atina'da evlendi. Bu çifte kutlama, özellikle ülkenin izole bir durumda olması ve hanedanın alabileceği her türlü desteğe ihtiyaç duyması nedeniyle, Yunanistan'daki Kraliyet

çevrelerinde büyük sevinç yarattı. Kraliyet yanlısı basın olaya geniş yer verdi ve iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendiğini vurgulamaya çalışarak, Bulgaristan ve Türkiye'den gelebilecek potansiyel tehditlere karşı birleşik bir cephe oluşturulacağına sinyalini verdi. Ancak Romanyalı Bakan bu özel tutumu desteklemekten nezaketle kaçındı. Bununla birlikte, bu evlilikler Venizelosçular arasında heves uyandırmadı. Onlar, bu evlilikleri Konstantin hanedanını tahtta daha fazla pekiştirmenin bir göstergesi olarak gördüler. Romanya Kraliçesi ve çocukları Veliht Prens'e Atina'ya kadar eşlik etti. Kraliçe, Yunan Kraliyet Ailesi'nin işgal ettiği konumun keskin bir gözlemcisiydi ve onları halka çok az hizmet etmeleri ile ilgili eleştirmesine rağmen, Konstantin'in halkı arasında hatırı sayılır ölçüde kişisel popülerliğe sahip olduğu gerçeğinin tamamen farkındaydı.

9. 25 Mart'ta Kral Aleksander'in dul eşi Madam Manos'un bir kızı dünyaya geldi. Talihsiz kadın o zamana kadar son derece perişan haldeydi. Söylendiğine göre Kraliçe, Kraliyet Ailesi'nde ona nazik davranan tek kişiydi. Çocuğun bir kız olması, her türlü hanedanlık karmaşasını önleyeceği düşüncesiyle genel bir memnuniyet yarattı.

10. Yıl boyunca Meclis, Kraliçe Olga'ya hibe ve yıllık gelir, Prenses Hele- ne için çeyiz ve Veliht Prens için yıllık maaş sağlayarak önemli miktarda para ayırdı. Ayrıca haziran ayında Kral Konstantin'in Kraliyet bütçesinin artırılmasına yönelik bir yasa teklif edildi ve ağustos ayında kabul edildi. Bunun yanı sıra, Majestelerinin üç yıl dört aylık sürgün dönemini kapsayacak kendisine Kraliyet bütçesi olarak ödenmek üzere bir meblağ da eklendi. Ülkenin mali sıkıntıları göz önüne alındığında, basında bildirildiği üzere Majestelerinin bu "doğum günü sürprizini" kabul etmeyi yıl sonuna kadar erteleyeceğine dair bir umut vardı. Ancak bu konuyla ilgili, belki de akıllıca davranılarak, neredeyse hiç yorum yapılmadı.

II. İÇ İŞLERİ

Parlamentodaki Durumun ve Partilerin Genel Değerlendirmesi

11. Yılın başında Kabine şu şekilde oluşuyordu:

M. D. Rhallys: Konsey Başkanı ve Dışişleri ve Adalet Bakanı, (Geçici)

M. Tsaldaris: İçişleri ve İletişim Bakanı, (Geçici)

M.Th. Zaimis: Kamu Eğitimi ve Kamu Yardımı Bakanı, (Geçici)

M. Calogeropoulos: Finans ve Gıda Bakanı, (Geçici)

M. Mavromichaelis: Ulusal Ekonomi ve Tarım Bakanı, (Geçici)

M. Gounaris: Savaş Bakanı.

M. Jean Rallys: Deniz Bakanı.

12. Mecliste çoğunluğa sahip olan hükümetin gerçek lideri M. Gounaris'ti. Ancak Müttetikleri memnun etmek için saygın itibara sahip olan M. D. Rhallys kamuflaj olarak görevde tutuldu. M. Stratos³³ muhalefette kaldı ve taraftarları, yıl boyunca bir noktada M. Gounaris'in yerini almasını umuyordu. Bu durum, ülke içindeki resmi çevrelerde de kabul görecekti bir yoldu.

13. 5 Ocak'ta Kral, büyük bir coşku içinde Meclis'i bizzat açtı. Kral'ın konuşmasında yeni Meclis resmi olarak Üçüncü Ulusal Meclis olarak tanımlandı. Müttetiklerin 3 Aralık'ta Yunanistan'a gönderdiği notaya rağmen, devlet adamlarının yıl boyunca Büyük Britanya'yı en azından bir müttetik ve dost olarak gördüklerini sürekli ifade ettiklerini vurguladı. O sıralarda Venizelosçu Parti, yaklaşık doksan yedi Milletvekili ile tartışmasız en güçlü partiydi ve Trakya'dan gelenlerle birleşirse sayının yaklaşık 115'e ulaşacağı hesaplanıyordu. M. Gounaris'in yetmiş iki, M. Stratos'un ise altmış iki destekçisi vardı. Kalan gruplar oldukça küçüktü; sayıları altı ila yirmi milletvekili arasında değişiyordu. Hem M. Gounaris hem de M. Stratos bu küçük grupları kendi taraflarına çekme konusunda istekliydiler.

14. 15 Ocak'ta Lord Granville, M. Gounaris'in Meclis'te kendisine önemli bir çoğunluk sağlayacak kadar milletvekili ve grubun katılımını sağladığını ve muhtemelen Başbakan olacağını bildirdi. Bazıları, Güçler arasında M. Gounaris'e duyulan güvensizlik nedeniyle Başbakanlığı M. Stratos'un alacağını bekliyordu. Her ikisine de itirazlar olsa da Lord Granville, İtilaf yanlısı eğilimleri ve şu anda sayıları 110 civarında olan Venizelosçuların onu kabul edip, onunla çalışabileceklerini ancak M. Gounaris'le çalışamayacaklarını beyan etmeleri nedeniyle, M. Stratos'un daha az itiraz edilebilir olacağı düşünülüyordu. Lord Granville'in görüşleri Dışişleri Bakanlığı tarafından

33 Nikolas Stratos (1877-1922), Avukatlık mesleği ile iş hayatına atılmıştır. 1902 yılında bağımsız milletvekili olarak Yunan Parlamentosuna seçildi. Venizelos'un siyaset sahnesinde görülmesi ile 1911'de Meclis Başkanlığı ardından Denizcilik Bakanlığı görevlerinde bulundu. 1913 Kasım'ında Venizelos ile anlaşmazlığa düşerek istifa etti. 1916'da Ulusal Muhafazakâr Parti adıyla kendi partisini kurdu. 1922 yılında koalisyon hükümetinin İçişleri Bakanlığı görevine getirildi. Yenilgiden sonra yapılan yargılamalar neticesinde idam cezasına çarptırılarak kurşuna dizildi. Smith, *age.*, s. 480.

da paylaşıldı. M. Rhallys çok ciddi şekilde hasta olduğu için, Lord Granville onun Başbakanlığının çok daha fazla sürmeyeceğini ve M. Calogeropoulos'un iki rakip aday arasında kesin bir seçimden kaçınmak için bir figüran olarak onun yerine geçebileceğini belirtti. M. Gounaris daha sonra Milletvekillerinin katılımını sağlamak için Makedonya ve Trakya'da bir seçim turu yaptı. Ancak Milletvekillerinin çoğunun Venizelosçu Parti'ye bağlılığını sürdürdüğü Trakya'da başarılı olamadı. 5 Ocak'ta açılan ve taht konuşmasının ardından çalışmalarına ara veren Meclis, 31 Ocak'ta yeniden toplandı ve Venizelosçu adayın aldığı 71 oya karşı 248 oyla hükümet adayı M. Lombardos'u Başkan olarak seçti. Trakya'daki Müslüman mebusların birkaçı dışında tamamı hükümet lehinde oy kullandı³⁴. "Helenlerin Anayasal Kralı Konstantin'e sadık kalacağım" cümlesini içeren yemin metninin ifadesi üzerine Venizelosçu bir vekilin soru sorması bazı tartışmalara neden oldu. Bu ifade, Kral'a atıfta bulunulmayan 1863 tarihli versiyonun aksine, Kurucu Meclis'in 1843'te kullandığı modelin bir yansımasıydı. Milletvekillerinin Meclis'teki süreçlerde ilgilendiği başlıca konu, M. Venizelos ve tüm partisine yönelik suçlamalardaydı. Yüksek tezahüratlar arasında bazı hükümet milletvekillerinin Venizelosçuları katil olarak nitelendirmesi ve üçlü hükümdarlığın (M. Venizelos, Amiral Coundouriotis ve General Danglis) ölümüne mahkûm edilmesini ve tüm suç ortaklarının sivil haklarından mahrum bırakılmasını talep etmeleri sırasında şiddet sahneleri yaşandı. Venizelosçuların topluca Meclis'ten çıkmasıyla bir başka kargaşa daha çıktı. M. Rhallys ile M. Gounaris arasındaki ilişki daha da kötüleşti ve bu da yaklaşmakta olan bir kabine krizinin habercisi oldu. Bu durum, 4 Şubat'ta zirveye ulaştı. Görünüşe göre, M. Rhallys, Yunanistan'ın sadece M. Politis'ten (M. Venizelos'un Dışişleri Bakanı) değil, aynı zamanda yaklaşan Londra Konferansı'nda M. Venizelos'tan da destek almasının gerekliliğine ikna olmuştu. M. Gounaris bu fikri kabul etmeyi reddetti ve o ile M. Calogeropoulos istifa etti. Ancak Kral, M. Gounaris'in yanında yer aldı ve kendisi de Londra'ya gitmek isteyen M. Rhallys istifa etti. Ardından M. Calogeropoulos'un Başbakan ve Dışişleri Bakanı olarak bir Kabine oluşturuldu. Ancak, Londra'ya vardığında dışişleri konusunda hiçbir bilgisi olmadığı çok açık bir şekilde ortaya çıktı. Kabine şunlardan oluşuyordu:

M. Gounaris, en güçlü üye.

34 Bu dönemde Yunan Parlamentosunda görev yapmış bazı kişiler hakkında bilgi için bkz. Özer Hatip, *Yunan Parlamentosunda Görev Yapmış Türk Milletvekilleri*, Bakes Yayınları, Gümülçine 2015.

M. Protopapadakis: Finans ve Malzeme; M. Gounaris'in yokluğunda Konsey Başkanı olarak görev yapıyor.

M. Theotokis: Adalet; daha sonra M. Gounaris'in Londra ziyareti sırasında Denizcilik Bakanı ve Savaş Bakanı Vekili görevlerini üstlendi.

M. Tsaldaris: İçişleri ve İletişim.

M. Mavromichaelis: Ulusal Ekonomi; daha sonra Adalet ve ardından Denizcilik.

M. Baltazzi: Tarım.

M. Th. Zaimis: Kamu Eğitimi ve Kamu Yardımı.

M. Jean Rhallys, Merhum Başbakan'ın oğlu: Denizcilik.

15. Genel olarak M. Rhallys ile M. Gounaris arasındaki tartışmanın sebeplerinden birinin Yunanistan'ın Anadolu'yu tahliye etmesini öngören bir tür anlaşmanın veya en azından İtalya ile gizli müzakerelerin fark edilmesi olduğu düşünülüyordu. Ancak sonradan edinilen bilgiler, M. Rhallys'in M. Politis ve M. Venizelos'un hizmetlerinden yararlanma isteğinin asıl neden olduğunu gösteriyor.

16. Konseyin yeni Başkanı, 8 Şubat'ta Diplomatik Birliği kabul etti ve Müttefiklerle iş birliğine dayalı bir uyum içinde çalışma arzusunu dile getirdi. 21 Şubat'ta Londra'da toplanacak olan konferansa katılmak üzere 10 Şubat'ta Paris ve Londra'ya gitti. Yanına hükümetten hiçbir meslektaşını değil, sadece seçilmiş teknik danışmanları aldı- gerçi bazı seçimleri pek de ideal görünmüyordu. Yokluğunda M. Gounaris, Meclis'in geçici Başkanı, M. Baltazzi ise geçici Dışişleri Bakanı oldu. M. Gounaris'in M. Calogeropoulos'a eşlik etme konusunda çok istekli olduğu genel olarak biliniyordu. Ancak M. Gounaris'in geçmiş sicil nedeniyle buna şiddetli itirazlar vardı ve Paris veya Londra'da hoş karşılanmayacağı, varlığının Yunanistan'ın çıkarlarına zarar verebileceği düşünülüyordu. Bu bilgi, Lord Granville'e Dışişleri Ofisi'nden gizli bir telgraf-la iletildi ve M. Calogeropoulos bir gazeteci arkadaşına, eğer M. Gounaris'in Londra'ya gönderilmesi söz konusu olursa istifa edeceğini söyledi. Çekincelere rağmen M. Gounaris, görünüşe göre o sırada Atina'da bulunan Albay A. Court Repington'un teşvikiyle bu geziye katılmanın eşiğindedi. Ancak Dışişleri Bakanlığı'ndan Majestelerinin Elçiliği'ne, M. Gounaris'in Londra'da bulunmasının istenmeyen bir durum olduğuna ilişkin "Daily Telegraph" gazetesinde yer alan bir makaleden alıntı yapan bir basın telgrafı ulaştı. Bu durum hemen

Atina basınına servis edildi ve bunun sonucunda önerilen ziyaret geçici olarak iptal edildi. Fakat beklenmedik bir şekilde, 5 Mart'ta geçici Dışişleri Bakanı Lord Granville'i ziyaret ederek M. Calogeropoulos'un Londra'da M. Gounaris'i çağırma konusunda serbest olduğuna dair bir işaret aldığını ve M. Gounaris'in aynı akşam yola çıktığını bildirdi. Bu, hükümet basını tarafından büyük bir zafer olarak değerlendirildi. Ancak bir veya iki gazete meselenin gerçeğinin M. Calogeropoulos'un görevine uygun olmadığını fark etti. M. Gounaris'in yokluğu nedeniyle Meclis çalışmalarına ara verildi. Gazetelerin hepsi, Yunanistan'ın Paris'teki ön Müttefik Konferansı'na Müttefiklerden biri olarak dahil edilmek yerine, sadece Türk Hükümetiyle değil, aynı zamanda isyancı Mustafa Kemal ile de aynı temelde Londra'ya davet edilmesinden dolayı duydukları hoşnutsuzluğu farklı derecelerde dile getirdi³⁵.

17. M. Gounaris'in mart ayında Londra'da bulunduğu sırada, konferans-ta güçlü bir izlenim bırakmak amacıyla ön cephedeki Başkomutan'a, Eskişehir'e saldırı başlatılması yönünde doğrudan talimat verdiği bildirildi. Atina'da gerekli düzenlemelerin yapıldığını ve takviye kuvvetlerinin yolda olduğunu düşünen General Papoulas³⁶ derhal harekete geçti. Ancak Atina'nın bu plandan haberi yoktu. Sonuç olarak, Afyonkarahisar ele geçirildi ama Yunanların önemli kayıplar verdiği umutsuz bir muharebenin ardından, Eskişehir'de ağır bir sınavdan geçtiler³⁷. M. Stratos, bu olayları öğrendikten sonra, bu bilgiyi M. Gounaris'i Başbakanlıktan çıkarmak için kullanmak üzereydi. Ancak ulusal çıkarları ön planda tutarak sessiz kalmayı tercih etti.

18. 8 Nisan'da M. Calogeropoulos istifa etti ve M. Gounaris'in Başkan ve Adalet Bakanı olduğu yeni bir Bakanlık kuruldu. Kabinede Dışişleri Bakanı olarak M. Baltazzi, Savaş Bakanı olarak M. Theotokis, İçişlerinden

35 Şubat 1921 tarihinde Londra'da Sevr Barış Antlaşmasını ufak değişikliklerle Ankara Hükümeti'ne kabul ettirmek amacıyla toplanacak olan konferans. (Yay. Haz. Notu)

36 Anastasios Papoulas (1857-1935), Yunan ordusu saflarında yetişti ve yükseldi. 1904'de gizli görevle Makedonya'ya gönderildi. 1912- 1913 yıllarında 10. Piyade Alay Komutanı olarak Albay rütbesiyle Epir ve Makedonya'da bulundu. 1917'de ihanetle suçlanıp Girit'te hapsedildi. 1920 Kasım ayında serbest bırakılarak Anadolu'daki Yunan ordusunda Tuğgeneral rütbesi ile yeniden göreve getirildi. Venizelos aleyhtarı iken giderek Venizelosçu harekete bağlandı. 24 Nisan 1935'te Venizelosçu Hükümet darbesine katıldığı gerekçesiyle kurşuna dizildi. Smith, *age.*, s. 477.

37 II. İnönü Savaşı hakkında detaylı bilgi için bkz. İbrahim Tavukçu, *Milli Mücadele'de İnönü Muharebeleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019.

sorumlu M. Stais, İletişim Bakanı olarak M. Tsaldaris ve Maliyeden sorumlu M. Protopapadakis yer alıyordu. Diğer Bakanlar ise MM Cartalis, Tertipis, Mavromichaelis ve Jean Rhallys'ti. Bakanların çoğu, 1909'dan önceki eski rejimle yakından bağlantılı, nispeten yaşlı adamlardı. Son derece vatansever olan Venizelos destekçileri, seçilen Kabine karşısında umutsuzluğa kapılmışlardı, ancak Bakanların beceriksizliğinin ve ortaya çıkması muhtemel karışıklık ve dağınıklığın, mevcut rejimin çöküşünü ve büyük liderlerinin dönüşünü hızlandıracağı düşüncesiyle kendilerini bir ölçüde teselli ettiler. Bununla birlikte, yılın sonunda genel dağınıklık ve kötü yönetime rağmen aynı kabine hâlâ görevdeydi.

19. M. Gounaris'in Londra gezisi nedeniyle ertelenen Ulusal Meclis verdiği aradan sonra 11 Nisan'da yeniden toplandı. M. Gounaris Londra Konferansı hakkında hızlıca bir açıklama yaptı ve Güçler tarafından Yunanistan'a yapılan ancak henüz cevap verilmemiş olan teklifi masaya koydu. M. Stratos, hükümete saldırıda bulundu. Ancak Venizelosçuların desteği olmadığı için çabaları beklentilerin altında kaldı. Hükümetin Londra'daki müzakereleri yanlış yönettiğine dikkat çekti ve Anadolu harekâtına ilişkin hatalara işaret etti. Diğer milletvekilleri ise konuyla ilgili herhangi bir tartışmaya girmekten kaçınan hükümeti eleştirdi.

20. Bu dönemde, eski Genelkurmay Başkanlığı, General Dousmanis³⁸ liderliğinde ve General Metaxas³⁹ dışındaki çoğu eski üyesiyle yeniden atandı. Bu atama, hükümet yanlısı basın tarafından alkışlanırken, Venizelosçu ve Sosyalist basın tarafından eleştirildi. Bu eleştiriler General Dousmanis'in komutanlığa dönüşünün İngiltere'de, özellikle de Fransa'da kamuoyu üzerinde kötü

38 Victor Dousmanis (1862-1949). 1904'te yeni kurulan Kurmay Okulu'nda kurmay subay olarak görev aldı. 1905-1909 yılları arasında Theotokis Hükümetinde Savunma Bakanlığı Personel Dairesi Başkanlığı yaptı. Theotokis Hükümetinin yeni askeri düzenleme, eğitim ve planlama programına büyük katkıları oldu. Balkan Savaşı sırasında, daha sonra ve Gounaris Hükümeti 1921 yılında iş başındayken Genelkurmay Başkanlığı yaptı. Smith, *age.*, s. 473.

39 Ioannis Metaxas (1871-1941). Berlin Askeri Akademisi'ni bitirdikten sonra Dousmanis'le birlikte ordunun yeniden düzenlenmesi konusunda büyük hizmetleri oldu. Balkan Savaşı'nı yöneten kurmaylar arasındaydı. 1915 yılının ilk aylarında vekaleten Genelkurmay Başkanlığı yaparken, Venizelos'a ters düşmesi sonucu istifa etmesi, bir krize yol açarak ardından Venizelos'un da istifasını getirdi ve Metaxas'a 'politik' Albay ününü kazandırdı. 1917'de Korsika'ya sürgün edildi. 1920 Kasımındaki seçimlerin ardından general olarak fiili hizmetten çekildi ve Küçük Asya seferinde görev almayı reddetti. 1923'te politikaya atıldı. 1936'da diktatör olarak ülkenin başına geçti ve ölümüne kadar diktatörlüğünü sürdürdü. Smith, *age.*, s. 473.

bir etkisi olacağı ihtimali üzerine endişelere odaklandı. Mayıs ayının ortalarına doğru kamuoyu çok gergin ve kötümser hale geldi ve bir hükümet kriziyle ilgili her türlü söylenti ortalıkta dolaşmaya başladı. Drahmi iki gün içinde 72'den 100 sterline sıçradı. Hükümete yönelik genel bir hoşnutsuzluk vardı. Aşırı yandaşları Venizelos rejimini yeterince takip etmemekle, diğer herkes ise savaş, diplomasi ve iç yönetimdeki yetersizliklerle suçluyordu. M. Stratos, Venizelosçulara kabinede iki veya üç koltuk teklif ederek desteklerini kazanmaya çalıştı. Bununla birlikte, yetmiş beş olduğunu iddia etmesine rağmen kendisi yalnızca on altı destekçiye güvenebiliyordu ve bağımsızlar ile kararsızları kendi tarafına çekmekte kendinden emindi. Ancak Venizelosçu milletvekilleri, ulusal birliğin her şeyden önemli olduğunu ileri sürerek M. Stratos ile iş birliği yapmayı reddettiler. Eski Venizelosçu üçlü yönetiminden ve şimdi Venizelosçu Parti'nin lideri olan General Danglis, mevcut ulusal krizde Liberaller veya anti-Liberaller olmadığını, sadece Yunanlılar olduğunu belirtti. Ancak, Ulusal Meclis, hükümetten daha iyi değildi. Ulusal öneme sahip konular ilgi çekmedi ve çoğunluğun tek amacı ve hedefi, "Venizelos zulmünün kurbanları" için intikam almak ve tazminat ile onarım elde etmek gibiydi. Tarım Bakanı, bir soru üzerine, hükümet bazı tarım görevlilerinin "Selanik hareketine katıldıkları için"⁴⁰ görevden alındıklarını belirtti ve Ulusal Ekonomi Bakanı M. Jean Rallys, Meclis'te Venizelos'un "kaçışına" atıfta bulundu. M. Stratos, 1917'den bu yana savaş mahkemesi tarafından ölüm cezasına çarptırılanları "suikasta uğramış" olarak nitelendirdi ve bu kişilerin erkek akrabalarının ikinci sıra yedek asker olarak yerleştirilmesini, yani askerlik hizmetinden muaf tutulmalarını önerdi. Lord Granville, bu "mağdurların" casuslar, Thebai⁴¹ ve Larissa'daki isyancılar ve muhtemelen Almanya'nın çıkarları ve parası karşılığında Yunanistan'ın seferberliğine ve savaşa tam katılımını engellemeye çalışan diğer kişiler olduğunu açıkladı.

21. Bu arada kamuoyunun hükümete karşı hissiyatında artan bir hoşnutsuzluk yaşanıyordu. Hükümetin sadık destekçisi olarak görülen gazeteler bile onlara şiddetle saldırmaya başladı. M. Theotokis'in General Dousmanis ve Stratigos ile M. Gounaris'i devirmek için entrika çevirdiğine ve M. Theotokis'in oldukça popüler olduğu Saray'ın desteğini de aldığına dair söylentiler dolaşıyordu. Ayrıca ağustos ayında General Metaxas'ın siyasete

40 1917 yılında Selanik'te Venizelos, Müttefiklerin desteğinde mevcut hükümetten ayrı bir hükümet tesis ederek ülkede yönetimi fiilen ikiye bölmüştü. (Yay. Haz. Notu)

41 Atina'nın kuzeybatısında, yaklaşık 50–60 km mesafede Thiva şehri.

atılmayı düşündüğü söyleniyordu. M. Theotokis ve M. Sterghiades'in olası ve daha muhtemel bir birlikteliği, Venizelosçular ve birleşik bir Yunanistan görmek isteyenler tarafından muhtemelen büyük bir memnuniyetle karşılanacaktı. Lord Granville, çeşitli hareketler hakkında rapor verirken kişisel görüşü olarak, M. Gounaris'in pozisyonunun kesinlikle güvende olmadığını ancak o anda düşmek üzere olmadığını belirtti.

22. M. Venizelos başkanlığında kabul edilen, başta Tesalya ve Makedonya'daki arazi mülklerinin kamulaştırılmasını hedefleyen yasa, mevcut hükümet tarafından iptal edildi ve yeni bir tasarı sunuldu. Yaklaşık yetmiş dört milletvekili, M. Gounaris'e, tasarımı geri çekmezse kendisine desteklerini çekeceklerini söyledi. Tasarı, toprak sahibi üç Bakana önemli ölçüde fayda sağlayacak olmasına rağmen hızla geri çekildi. Bu karar, köylüler arasında öyle büyük bir memnuniyetsizlik oluşturdu ve meseleler o kadar ciddileşme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı ki, hükümet düzeni sağlamak için Tesalya'ya 1.500'den fazla asker göndermek zorunda kaldı. Bu gerilimlere rağmen tasarının revize edilmiş versiyonu hazırlanıyordu. Ancak henüz sunulmamıştı. Ayrıca, ağustos ayına gelindiğinde kırsal bölgelerde eşkıyalıklarda daha önce görülmemiş seviyelere ulaşan bir artış yaşanıyordu. Hayvanlara kötü muamele, silah taşıma, sokak trafiğinin düzenlenmesi, kumarhanelerin kapatılması, orman yasaları gibi çeşitli sivil konularla ilgili yasalar halk tarafından açıkça alay konusu yapıldı ve Venizelosçulara yönelik saldırılar nadiren cezalandırıldı. Özellikle de sıklıkla görüldüğü gibi bizzat hukuk organları tarafından işlendiğinde. Hükümet, bu durumla başa çıkma konusunda tamamen yetersiz görünüyordu. Bununla birlikte, yaz aylarına yayılan genel memnuniyetsizliğin Kral'ın kendisi üzerinde bir etkisi olduğu görülmedi. Majestelerine duyulan çılgın coşku azalmış olmasına rağmen pek çok kişinin iddia ettiği gibi kişisel popülaritesi her zamanki kadar yüksekti.

23. Cephedeki birlikler Kral'ın ziyaretini sabırsızlıkla bekliyorlardı ve nisan ayının sonlarına doğru Majesteleri ve tüm Kraliyet Prenslerinin Atina'da kalacak olmalarından dolayı belirgin bir hayal kırıklığı vardı. Nihayet 11 Haziran'da Kral büyük bir coşkuyla cepheye doğru yola çıktı. Majestelerine, Veliht Prens ve Prenslar Nicholas ile Andrew, Meclis Başkanı ve Savaş ile Deniz Bakanları eşlik ediyordu. Bu süre zarfında, Bakanların yokluğu nedeniyle Ulusal Meclis tatildaydı. Meclis, 14 Temmuz'da tekrar toplandı ve 23 Temmuz'dan 10 Ekim'e kadar bir dizi 'acil' önlemi geçirdikten sonra tekrar çalışmalarına ara verdi.

24. Ağustos ayının sonlarına doğru “İlericiler”in lideri M. Demetracopoulos, M. Rhallys’in cenazesini fırsat bilerek hükümete saldırıda bulundu. 1910’da M. Venizelos’un Konsey Başkanı olduğu dönemde Adalet Bakanı olarak görev yapmış, ancak üstüyle anlaşmazlığa düşmüştü. Onun yeniden ortaya çıkışı, çeşitli spekülasyonlara neden oldu. Rhally yanlılarını, Venizelosçuları ve bazı memnuniyetsiz Gounaris yanlılarını kendi tarafına çekerek M. Gounaris’i makamından indirmeyi umuyordu. Ancak sağlığı iyi değildi ve yurt dışına gitmek zorunda kaldı. Orada yeni yılın başlarında öldü. Temmuz sonu ve Ağustos’un ilk günlerinde Anadolu’daki olaylar, büyük bir coşku patlaması yaratmıştı, ancak eylül sonuna doğru Yunanistan’da büyük bir bunalım ve memnuniyetsizliğe yol açtı. Ardı ardına elde edilen zaferler ve İstanbul’a ilerleme umuduyla, Yunan ordusu Kemalistleri Ankara’ya doğru takip etti, ancak Sakarya Nehri’nde ağır kayıplarla geri püskürtüldü⁴². M. Gounaris Hükümetinin düşüşüne dair söylentiler daha somut bir hal almaya başladı. Genel olarak M. Gounaris ile M. Tkeotokis arasında güçlü bir görüş ayrılığı olduğuna inanılıyordu ve Kral’ın desteği M. Tkeotokis’e yönelmişti. Ancak M. Theotokis, cephedeki ulaşım ve hastane düzenlemelerindeki birçok hata ve başarısızlık nedeniyle ordu nezdinde pek sevilmiyordu. Lord Granville bu haberleri bildirirken, M. Gounaris’in Anadolu’da gerçek bir felaket meydana gelmedikçe, mevcut durumda pozisyonunu koruyabileceği görüşünü dile getirdi. M. Stratos, bu fırsattan yararlanarak ekim ayının ilk günlerinde hükümete meydan okudu ve aralık ayında bir kez daha onların utançlarını kendi amaçları için kullanmaya çalıştıysa da sanırım yılın sonunda pozisyonunun başlangıçta olduğundan çok daha zayıf olduğunu ve çok az kişinin onu M. Gounaris’in yerine koymayı düşünebileceğini söylemek yanlış olmaz.

25. Ekim ayında, İzmir Yüksek Komiseri M. Sterghiades, Atina’ya geldiğinde, onun liderliğinde bir hükümet kurulması yönünde görüşmelerin yapıldığı bildirildi. Ancak, Venizelosçuların, Kral tahttan çekilmedikçe onu destekleme konusunda isteksiz oldukları söyleniyordu. Başka bir iddiaya göre M. Sterghiades, hükümetin yönetimini üstlenmenin koşulu olarak Kral’ın tahttan çekilmesini istemişti. İzmir’e dönen Sterghiades için liderlik olasılığı azalmıştı.

42 Sakarya Savaşı hakkında bilgi için bkz. Muhammed Yıldız, *Türk Kamuoyunda Sakarya Savaşı*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023; Ayrıca Savaşı sonrası Yunanistan’da yaşanan gelişmeler hakkında bkz. Özşüer, *age.*, ss. 525-571.

Bu sırada M. Theotokis bu zamana kadar hem ordu hem de milletvekilleri nezdinde o kadar sevilmeyen bir hale gelmişti ki, hükümet değişikliği durumunda o da adaylığını kaybedecekti. Diğer yandan, Lord Granville ekim ayının başlarında Venizelosçular ile Kraliyetçiler arasındaki anlaşmazlığın arttığını bildirdi. Her iki taraf da birbirlerine karşı daha önce hiç olmadığı kadar cesurca saldırıyordu ve birçok Venizelosçu, Aralık 1916 olaylarının tekrarlanmasından endişe etmeye başlamıştı. Ancak Lord Granville, saldırıların şiddetindeki artışın büyük ölçüde genel bunalım ve durumun belirsizliğinden kaynaklandığını, Gounaris Hükümeti'nin düşmesi durumunda ciddi bir olayın yaşanmayacağını ve Meclis'teki yaklaşan tartışmada bir Gounaris zaferinin kesin olduğunu düşünüyordu. Gerçekten de Gounaris'in konumu ekim ayında güçlendi. M. Baltazzi⁴³ ile Paris ve Londra'ya gitmeden önce, 15 Ekim'de Ulusal Meclis'ten önemli bir güven oyu alarak hükümetin duruşunu sağlamlaştırdı ve beklenen siyasi krizi geçici olarak önledi.

26. 1920 seçimlerinin birinci yıldönümü (13 Kasım) ve Kral Konstantin'in dönüşünün yıldönümü (19 Aralık) tüm Yunanistan'da kutlandı. Kral'ın dönüş yıldönümü etkinliğinde, halk arasında belirgin bir hayal kırıklığı hissedildi. Bu durumun, Kral'ın Te Deum ayinine⁴⁴ katılmaması ve sadece sarayın balkonunda kısa bir görünüm sergilemesiyle ilgili olduğu düşünülüyor. Ayrıca, öğleden sonra planlanan bir kitlesel toplantı son anda iptal edildi. Bu olaylar zinciri, halk arasında bir hoşnutsuzluk hissinin kalmasına neden oldu.

27. M. Gounaris, yılın sonuna doğru basında sıkça eleştirilir hale geldi ve eğer müzakerelerden eli boş dönerse ya da Yunanistan'ın fedakarlıklarına layık bir barış anlaşması sağlayamazsa görevinde uzun süre kalmayacağı muhtemel görünüyordu. Yunanistan'ın Anadolu'daki kazanımlarından vazgeçmek

43 Georgios Baltazzis (1866-1922). İzmir'de doğmuştur. İzmir'de Ruban Okulunu bitirdikten sonra Atina Üniversitesine devam etmiştir. 1902'de milletvekili seçilmiş, 1908'de kurulan Theotokis Hükümetinde, 1915 yılında ve 1921-1922 yıllarında görev yapan Gounaris Hükümetlerinde bakan olarak görev almıştır. Altılılar davasında yargılanarak suçlu bulunup kurşuna dizilmiştir. Smith, *age.*, s. 471.

44 Te Deum ayini, Latince "Te Deum laudamus" (Seni överiz ey Tanrı) sözleriyle başlayan, erken Hristiyanlık dönemine ait bir şükran ve övgü ilahisinin kilise töreni çerçevesinde okunması veya bestelenmiş biçimde icra edilmesidir. Özellikle Katolik ve Anglikan geleneğinde önemli bir yere sahip olan bu ayin, tarih boyunca askerî zaferler, hükümdarların tahta çıkışı, devletin kurtuluşu ya da önemli millî başarılar gibi vesilelerle Tanrı'ya şükür amacıyla düzenlenmiştir. Bu nedenle yalnızca dinî değil, aynı zamanda siyasi ve sembolik bir anlam da taşımaktadır.

zorunda kalabileceği söylentileri yayılmaya başladı ve Yunanlılar ne kadar savaştan bıkmış olsalar da özellikle de toprakların nefret edilen Türklere geri verilmesi durumunda, kendilerini buna kolayca alıştıramayacakları açıktı. Cephedeki subaylar ve askerlerin çekilmeyi reddetmek için bir anlaşma imzaladıkları bildirildi. Bu süreçte, Anadolu seferine başından beri karşı çıkan Yarbay J. Metaxas ön plana çıktı ve yeni bir siyasi parti kurma sürecine girdi. Meclis'teki Gounaris yanlısı olup durumdan memnun olmayanların yanı sıra Bağımsız grup ve diğer bazı kişilerin desteğini almayı ve zamanı gelince Başbakan olmayı umuyordu. Aynı zamanda, 1916'daki orijinal Yedek Birliği'nin yeni oluşumu olan "Panhellenik Popüler Siyasi Birlik" tarafından da destekleniyordu. Bu birlik, devletin uluslararası açıdan tam bağımsızlığını koruma kararlılığını ifade ederek "garantör" güçlere meydan okuyordu. Ekim ayında M. Theotokis tarafından yetkisini aştığı için kısa bir süre emekliye ayrılmış, ancak aralık ayında eski görevine getirilip terfi ettirilmiş olan General Dousmanis de bir aday olarak siyaset sahnesine girmişti. Eski Girit Yüksek Komiseri ve Başbakan M. A. Zaimis'in adı da Başbakanlık için olası bir aday olarak öne sürülüyordu. Ancak tüm parti gruplaşmasına ve genel hoşnutsuzluğa ve Yunanistan'a dönmemesine rağmen M. Gounaris, yıl sonuna kadar görevinde kalmayı başardı. Kral'ın konumunun ne kadar güvende olduğu ve Majestelerinin, M. Gounaris'i ülkedeki tüm talihsizliklerin günah keçisi yaparak tahtını korumasının mümkün olup olmayacağı konusunda ise pek çok spekülasyon vardı. Ancak çatışan parti gruplarından herhangi birinin M. Gounaris'ten daha iyisini yapıp yapamayacağını ve daha iyi bir adam bulamadıkları için onun etrafında toplanıp durmayacaklarını görmek zordu.

Anayasa

28. 7 Şubat'ta Meclis, kendisini Atina'daki Helenlerin Üçüncü Kurucu Meclisi ilan etti ve anayasa reformu sürecine girişti. Bu amaçla görevlendirilen komisyona sunulan birçok değişiklik önerisi arasında, kadınların oy kullanma hakkı ve ekonomik ve sosyal meselelerde Meclis'e danışmanlık yapacak bir danışma konseyi kurulması gibi önemli teklifler bulunuyor. Ayrıca, öneriler arasında özel durumlar ve koşullar altında uygulanmak üzere halkoylamalarının anayasanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi, bir Senato veya İkinci Meclis kurulması ve seçimlerin düzenleneceği tarafsız bir "Hizmet Kabinesi" oluşturulması yer alıyor. Genel anlamda, mevcut Meclis'in anayasa değişikliklerinin demokratik unsurları azaltma ve monarşinin otoritesini güçlendirme yönünde değişeceğine dair bir beklenti vardı.

29. Geçtiğimiz mayıs ayında, Anayasa'ya değişiklikler hazırlamakla görevli komitedeki M. Stratos ve bir başka milletvekili, Yunanistan'ın tam egemenliğini ve bağımsızlığını vurgulayan bir maddeyi Anayasa'nın ilk maddesi olarak eklemeyi teklif eden iki ayrı öneri sundu. Majestelerinin Dışişleri Bakanı'nın talimatıyla Lord Granville, Yunanistan Dışişleri Bakanı'na, Yunanistan'ın egemenliğini garanti altına alan güçlere, onların onayını önceden teyit etmeden böyle bir madde önererek meydan okumanın ihtiyatsızlık olduğu konusunda tavsiyede bulundu. Dışişleri Bakanı, kendisinin ve Başbakanın bu adımın öngörüldüğü gibi atılmasının sakıncalı bulunması hususunda hemfikir olduğunu belirtti. Sonuç olarak komite, raportörünün önerisi üzerine, tartışmadaki ifadelerin garanti veren Güçlerle ilişkileri karmaşık hale getirebileceği endişesini öne sürerek bu konuyu geçici olarak bir kenara koydu.

30. Referans kolaylığı sağlamak amacıyla, yıl boyunca öne çıkan daha önemli şahsiyetler hakkında biyografik notlar ekliyorum.

Önemli Şahsiyetler Üzerine Biyografik Notlar

31. Yaklaşık seksen dört yıl önce doğan M. Rhallys, siyasete atılmadan önce hukuk eğitimi aldı.1909'da Gudi devriminin patlak vermesinden hemen önce üçüncü veya dördüncü kez Başbakan oldu. Bu karışık dönemde diktatörlük teklifiyle karşılaştığında, isyancıların taleplerini kabul etmek yerine istifa etmeyi tercih etti. Başlangıçta M. Venizelos'un Yunanistan'a gelişini memnuniyetle karşıladı ancak zamanla bu yeni devlet adamına karşı bir kıskançlık geliştirdiği görülüyordu ve ondan sık sık şiddetli bir dil kullanarak bahsetti. Ağustos 1921'de vefat etti. İngiltere'ye olan yoğun hayranlığıyla bilinir ve dürüstlüğüyle meslektaşlarından ayrılırdı.

32. M. Demetrios Gounaris zekidir, ancak devlet adamlığı hileye kaçır ve yöntemlerinde fazla titiz değildir, sonucun araçları kutsal kıldığına inanır. Siyasi yükselişi, merhum M. George Theotokis altında gerçekleşti. M. Venizelos'un Mart 1915'teki istifasının ardından Başbakan oldu ve Kral'ın adını siyasete çekmekten başlıca sorumlu olan oydu. M. Gounaris, sık sık "Kral'ın politikası, tarafsızlık" ile M. Venizelos'un politikası "İtilaf yanında savaş"ı karşılaştırdı. Kasım 1915'te, M. Gounaris M. Skouloudis altında İçişleri Bakanıydı. 1921'de M. Rhallys'i Başbakanlıktan devirmeyi başardı ve yılın ilerleyen zamanlarında yaşlı M. Calogeropoulos'un yerine geçti. Şubat konferansına Londra'ya daveti, kendisi ve Meclis çoğunluğunu oluşturan yandaşları tarafından, M. Venizelos'a

karşı bir zafer olarak sevinçle karşılandı.

33. Savaş sırasında M. Gounaris tartışmalı bir rol üstlendi. M. Venizelos'un 1915'te devrilmesinin ardından Kral Konstantin, Venizelos'un Meclis'te ezici bir çoğunluğa sahip olmasına rağmen, onu bir hükümet kurması için görevlendirildi. 1916'ya gelindiğinde, Gounaris açıkça Almanya yanlısı tutum sergilemeye başladı ve o sonbaharda Atina'da düzenlenen bir halk toplantısında yaptığı konuşmada, Çanakkale Boğazı girişiminin başarısızlığı nedeniyle Müttefikleri küçümsemişti. M. Gounaris, Alman askeri ataşesi Binbaşı Falkenhausen'e açıkça yardım eden Genelkurmay'dan General Dousmanis ve Metaxas ile birlikte, 21 Haziran 1916'daki ultimatom sonucunda görevden alınan Skouloudis Kabinesi'nin 1915-16'daki gerçek başkanıydı. Kral Konstantin 1917'de sürgüne gönderildiğinde, Gounaris de aynı zamanda Korsika'ya sürgüne gönderilenler arasındaydı. 1918'de İtalya'ya kaçtı ve orada nispeten sıcak bir karşılama buldu. İtalya'daki ikameti sırasında, siyasi hırslarını destekleme karşılığında ülkesinin çıkarlarını pazarlık konusu yaptığı İtalyan Hükümeti ile bir anlaşmaya vardığı birçok çevrede düşünülüyordu. Almanya'nın şansı azaldıkça, Gounaris'in Almanya yanlısı duyguları orantılı olarak daha az açık bir şekilde ifade edilir hale geldi.

34. Lord Granville, M. Gounaris'le ilk görüşmesini Ağustos 1921'de yaptı ve sessiz ve kararlı tavrı ve kendini açıkça ifade etmesi nedeniyle ondan oldukça olumlu bir izlenim edindi. Granville'a göre Gounaris, Yunanistan'ın İngiltere ile dost kalmak için elinden geleni yapmasının mutlak gerekliliğini anladığını düşünüyordu.

35. Dışişleri Bakanı ve Larissa Milletvekili M. George Baltazzi, İzmir'de doğdu ve Atina ile Paris'te eğitim gördü. 1897'deki felaketli savaşın⁴⁵ ardından İstanbul Barış Konferansı'nda Yunan temsilcilerden biriydi. Merhum M. G. Theotokis'in yakın bir dostuydu ve 1908'deki Theotokis Kabinesi'nde Dışişleri Bakanı olarak görev yaptı. 1915'te M. Gounaris başkanlığında Haberleşme Bakanı oldu. Savaş sırasında açıkça Almanya yanlısıydı. M. Baltazzi, Yunanlar arasında zekâ eksikliği ile özellikle dikkat çeker. Lord Granville onunla tanışırken oldukça şaşırmişti. Lord Hazretlerine büyük bir akıllılık izlenimi vermese de oldukça sağduyulu görünüyordu ve onunla iş yapmak çok kolay ve rahattı. Ancak her açıdan onun kendine ait gerçek bir kişiliği yoktu ve sadece M. Gounaris'in sözcüsüydü.

45 Osmanlı- Yunan Savaşı. (Yay. Haz. Notu)

36. M. Protopapadakis, Maliye Bakanı ve Kiklad Adaları Milletvekilidir. Yaşı 62 civarında. M. Saint-Dragoumis'in liderliğindeki bağımsızlar grubu olan "Japonlar"ın bir üyesiydi⁴⁶. Paris'te mühendislik okudu ve Korint Kanalı'nın inşasında öncü bir rol oynadı. 1915'te M. Gounaris'in kabinesinde Maliye Bakanıydı, ancak istifa etti.

37. M. Protopapadakis, meslektaşları arasında seilmeyen biri olarak kabul edilir ve davranışlarında otoriter olmakla suçlanıyor. Hem Maslahatgüzar olarak hem de özellikle Uluslararası Finans Komisyonu'nun İngiliz delegesi olarak kendisiyle sık sık görüşmelerim oldu. Onu her zaman çok nazik ve yardımsever bulmuşumdur ve belirli konulardaki hakimiyetine, kararlarına ve görünürdeki açık sözlülüğüne hayran kaldım.

38. Savaş Bakanı M. N. Theotokis, merhum M. George Theotokis'in oğludur ve 1920'de Korfu milletvekili seçilmiştir. Atina ve Paris'te eğitim görmüştür. 1899 yılında ataşe olarak diploması hizmetine girdi ve Gudi devrimi (1909) sırasında Birinci Kâtip ve Maslahatgüzar olarak Paris'e atandı. M. Venizelos daha sonra onu Büyükelçi rütbesiyle Berlin'e gönderdi. 1917 yılında Alman yanlısı düşünceleri nedeniyle diplomatik görevden alınarak emekliye ayrıldı ve son seçimlere kadar İsviçre'de yaşadı. M. Theotokis, Berlin'de Bakan olarak görev yaptığı sırada, Kral Konstantin ile Alman İmparatoru arasındaki gizli yazışmalara aracılık etmişti. Yunan Hükümeti onu Romanya'ya elçi olarak atamak istese de Romanya Hükümeti onun açıkça Alman yanlısı olması nedeniyle bu anlaşmayı reddetti.

39. Kendisiyle uzun zamandır tanışan Lord Granville şu gözlemlerini aktardı:

"Savaş sırasında Berlin'de elçi olarak önemli bir rol oynayan M. Theotokis'i, şu anda mevcut Kabine'nin muhtemelen en iyisi olarak görüyorum. Zekâsı ve yurtdışında edindiği uzun deneyimi sayesinde meslektaşlarından daha çok Avrupalı ve dünya insanı olmuştur. Şüphesiz ki, kısmen Almanya'nın zaferine duyduğu inançtan, kısmen de Alman İmparatorluk Ailesi ona

46 1920'li yılların başında Yunan siyasal yaşamında "Japonlar" olarak anılan grup, resmi bir parti kimliğinden ziyade, Stephanos Dragoumis liderliğinde hareket eden bağımsız milletvekillerine verilen gayriresmî bir adlandırmadır. Bu tabir, Rus-Japon Savaşı sonrasında Avrupa kamuoyunda oluşan "disiplinli ve yekpare hareket eden Japon modeli" algısına atıfla, söz konusu milletvekillerinin liderleri etrafında uyumlu ve blok hâlinde siyaset yürütmelerini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla "Japonlar", belirli bir ideolojik programdan çok, meclis içi dayanışma ve lider merkezli siyasal tutumu simgeleyen bir kavram olarak değerlendirilmelidir. (Yay. Haz. Notu)

karşı her zaman çok nazik davrandığından, kısmen züppelikten dolayı güçlü bir Alman yanlısıydı. Ancak, şu anda hâlâ Alman yanlısı duygular taşıyıp taşımadığını şiddetle sorguluyorum. Yine de onun dürüstlüğü ve kayda değer ıslımlılığını takdir ediyorum.”

40.1851 yılında doğan ve Paris'te avukatlık eğitimi alan M. Nicholas Calogeropoulos, 1885 yılında milletvekili seçilerek siyasete adım attı. 1903'te M. G. Theotokis'in başkanlığında birkaç gün Adalet Bakanı, 1904'te Maliye Bakanı, 1905-08'de İçişleri ve Maliye Bakanı, 1909'da Maliye Bakanı olarak görev yaptı. Başlangıçta Venizelos karşıtı duruşuna rağmen, İtilaf Devletlerine karşı gerçek bir sempati besliyordu. Eylül 1916'da kendisinden, İtilaf dostu bir bakanlığa liderlik etmesi istendiğinde Yunanistan'ın tarafsızlığını terk etmesini önerdi. Ancak gerçek görüşleri belirsizdi ve müttefikleri sert bir şekilde eleştirdiği için Müttefikler tarafından tanınmadı ve istifasını sundu.1920'de “Birleşik Muhalefet Konseyi”nde yer aldı, 1920-21'de M. Rhallys'in başkanlığında Maliye Bakanı olarak görev yaptı. Rhallys'in ardından 1921'de kısa bir süre Başbakanlık görevini üstlendi.1921'in başlarında asıl amacın Sevr Antlaşması'nın revizyonunun olduğu Londra konferansına katılmasına rağmen, müzakerelere başlamadan önce antlaşmayı okumayı gerekli görmemişti. Atina'ya döndükten sonra kralcı basın tarafından muzaffer bir figür olarak karşılandı. Mevcut Dışişleri Bakanı M. Baltazzi, o olayda “Mösyö Calogeropoulos'un yaptığı gibi hiçbir Yunanistan Başbakanı bir yabancı konferanstan bu kadar çok şöhretle dönmemişti” dedi. Daha sonra M. Calogeropoulos istifa etti.

41. M. Antonios Cartalis, Kamu Yardımı Bakanı, Dışişleri Bakan Vekili, Larissa Milletvekili. 1868 yılında doğan Cartalis, hukuk eğitimini Paris, Berlin ve Londra üniversitelerinde almıştır. Merhum M. Theotokis'in taraftarı olarak seçildiği 1899'dan bu yana çeşitli milletvekilliği görevlerinde bulundu. Etkili bir şahsiyet olarak, 1903-1910 yılları arasında Bulgar Makedon Komitasına karşı koymak üzere kurulan “Makedonya Komitesi”nin oluşumunda önemli bir rol oynadı. Yaklaşık yirmi yıl önce, kişisel bir düşmanı ortadan kaldırmak için suikastçı kiraladığı yönündeki suçlamalarla ve yaygın inançla karşı karşıya kalmıştı. Yargılanmasına ve beraat etmesine rağmen hâkimi etkilediği iddiaları vardı. M. Cartalis, 1917-1920 yılları arasında İsviçre'de ikamet etti ve bu dönemde Kral Konstantin ile yakın ilişkilerini sürdürdü. Halen nüfuzunu sürdürdüğü söylenen “Embros” gazetesinin kurucularından biriydi. Bu gazetenin ahlak kuralları genellikle siyasi ve dini durumlara göre düşüncelerini

değiştiren, her durumda kendisini koruyan bir kişi olan Bray Papazının ahlak kurallarıyla neredeyse aynıdır.

42. M. Cartalis, Ekim ayından bu yana M. Baltazzi'nin yokluğunda Dışişleri Bakanı Vekili olarak görev yapmaktadır. Kendisi son derece nazik ve yardımsever olmasına rağmen, deneyim eksikliği barizdir ve ofisindeki işlere dair tam bir bilgisizlik sergilemektedir, öyle ki meslektaşlarım bana onunla iş tartışmayı neredeyse bıraktıklarını ve genel sekreterle görüşmeyi tercih ettiklerini söylediler.

43. Geçici Ulusal Ekonomi ve Adalet Bakanı M. Jean Rhallys, merhum Demetrios Rhallys'in büyük oğludur. Bir veya iki kez milletvekili olmasına rağmen daha önce hiçbir bakanlık görevinde bulunmamıştır. Saldırganlığı ve kaba tavırlarıyla meslektaşları arasında özellikle öne çıkıyor. 1916'da Selanik Hükümeti tarafından tutuklandı ve Venizelosçuların canları karşılığında rehin olarak kullanıldı. Her yönüyle şiddet ve aşırılığın damgasını vurduğu karakteri, Fransız karşıtı ve Venizelos karşıtı duygularına kadar uzanıyor. Yine de yıl boyunca İngiliz çıkarlarını koruma konusunda Majestelerinin Elçiliği'ni destekleme konusundaki istekliliğini gösterdi.

44. M. Nicholas Stratos, Yahudi kökenli usta bir avukattır ve dürüstlüğüne dair pek de olumlu bir üne sahip değildir. Oldukça yetenekli olmasına rağmen, 1911'de M. Venizelos'un hükümetinde Deniz Bakanlığı'na atanması, herkesi şaşırtmıştır. İlk Balkan Savaşı sırasında veya hemen öncesinde, donanmanın kömür tedariki konusundaki bir skandala karışmıştı. Daha sonra kendisi ile M. Venizelos arasında, görünüşte M. Venizelos'un savaştan kaçınmak için uzlaşmaya çalıştığı Bulgarlara karşı tutumu nedeniyle bir tartışma çıktı. İddiaya göre onun kralcı duruşu, gerçek inancıdan çok, M. Venizelos'a yönelik düşmanlıktan kaynaklanıyordu. Zira 1917'de Kral Konstantin'e, İtilaf Devletleri'nin taleplerine uyması ve ülkeden ayrılması konusunda tavsiyede bulunmuştu.

45. 1921'in başlarında, hükümete yönelik bir saldırıda Liberal Parti'nin desteğini almak amacıyla müzakerelere girişti. Umudu, hükümetin düşmesiyle Başbakan olmaktı. Liberaller, kendilerine üç veya dört bakanlık teklif etmesine rağmen, onunla iş birliği yapmayı reddetti. Meclis'te geniş bir takipçi kitlesi bulunmamakla birlikte, basın organı olan 'Ephemeris ton Syzeteseon' adlı gazetesi oldukça yaygındır. Bir ara yetmiş beş delege sayısına ulaştığını iddia etse de muhalifleri bu sayıyı on iki ile on beş arasında olarak değerlendiriyor. Yunanistan'ın en yetenekli siyasetçilerinden biri olmasına rağmen, dürüstlük eksikliği güven

oluşturma konusunda şüpheler uyandırıyor ve bir parti kurma konusunda başarılı olup olamayacağı belirsiz. İlginç bir tesadüfle, mevcut hükümet tarafından yapılan ilk resmi yayınlar, M. Stratos'a verilen sekiz veya dokuz madencilik imtiyazını içeriyordu ve daha sonra ek imtiyazlar da ortaya çıktı.

46. M. Aristeides Sterghiades yaklaşık 60 yaşındadır ve Girit doğumludur. 1918 yılında M. Venizelos tarafından Epir Genel Valisi olarak atandı ve yönetimi büyük beğeni topladı. Daha sonra 1919 yılında İzmir'de Yüksek Komiserlik görevini üstlendi ve o tarihten bu yana bu görevine devam ediyor. Şu anda Yunanistan'ın en güçlü ve yetenekli figürü olarak öne çıkıyor ve etkili yönetimiyle itibarını daha da artırıyor. Entrikalardan hoşlanmamasıyla bilinen Sterghiades'in öfkesi bazen onu zorba eylemlere sürüklese de birçok kişiyle karşılaştırıldığında üstün bir adalet duygusuna sahiptir. Aktif olarak siyasetle ilgilenmese de M. Venizelos'a karşı yakın bir dostluğu ve derin hayranlığı vardır. Ayrıca, İngiltere'ye karşı coşkulu ve içten bir hayranlık beslemektedir. Sterghiades, savaş döneminde Majestelerinin konsolosuna kıymetli yardımlarda bulunduğu için Britanya Hükümeti tarafından 'Britanya İmparatorluğu Şövalye Komutanı' unvanı ile onurlandırılmıştır.

47. Yunanistan Ulusal Bankası Müdürü M. Maximos, Atina'daki Ulusal Banka'ya kâtip olarak girdi ve finansçı olarak gösterdiği beceriler sayesinde bankadaki en yüksek pozisyona ulaştı. 1915 yılında Milli Banka Müdürü oldu ve 1916 yılında Almanya ile yapılan 40.000.000 drahmi tutarındaki kitap kredisinin gizli pazarlığında oynadığı rol nedeniyle 1917 yılında M. Venizelos tarafından görevden alındı. M. Maximos, açıkça Alman yanlısıdır ve Kral Konstantin'in dönüşüyle, Ocak 1921'de M. A. Zaimis, Ulusal Bankanın Müdürü olarak kendisine yer açmak için istifa etmek zorunda kaldı. Çok zeki bir bankacı olarak kabul edilir ve iş ilişkilerinde dürüstlüğüyle tanınır.

48. Denizcilik Bakanı M. Petros Mavromichalis, saygın Mainote ailesinden gelen genç bir adamdır. Bu onun ilk bakanlık pozisyonudur ve diğer önemli özelliklerinden ziyade öncelikle zekâ eksikliğiyle tanınmaktadır. Hükümetteki pozisyonunu büyük ölçüde Girit karşıtı olarak bilinen bir bölgenin temsilcisi olmasına borçludur. 1920'de M. Venizelos'u suikast düzenlemekle suçlanarak yargılandı, ancak beraat etti. Görüşleri varsa bile Alman yanlısı olduğu düşünülüyor.

49. İçişleri Bakanı olarak görev yapan M. Spiridon Stais, Cerigo⁴⁷ kökenli olup yaklaşık 66 yaşındadır. Merhum M. Charilaos Trikupis'in vekili ve takipçisi olarak siyasete girdi. Trikupis'in 1896'daki ölümünün ardından Stais, M. Georges Theotokis'in partisine katıldı ve 1902'de Eğitim Bakanı olarak görev yaptı. Bakanlık görevindeyken, neredeyse kör olan başka bir vekil ile tartıştı ve ardından düelloyla öldürdü. Bu suçtan yargılanmasına rağmen görevinden istifa ettikten sonra beraat etti ve 1909'a kadar milletvekili olarak görevine devam etti. 1915-16'da Alman propagandasıyla ilişkilendirilen aşırı bir yayın olan "Hesperine" için çok sayıda şiddetli yazılar kaleme aldı. M. Stais, M. Venizelos'un 1919-20'de Batı Avrupa'da bulunmadığı dönemde birkaç ay Siphnos adasında tutuklu kaldı.

50. 61 yaşındaki Genelkurmay Başkanı Victor Dousmanis, 1914 yılında M. Venizelos tarafından Genelkurmay Başkanı olarak atandı. Ancak mutlak monarşik fikirleri ifade eden bir mektup yayımladığı için görevden alındı ve yerine Albay Metaxas getirildi. M. Venizelos'un Kral ile yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle istifa etmesi üzerine General Dousmanis, hızla Genelkurmay Başkanlığı görevine geri döndü. M. Venizelos geri döndüğünde, onun yerine Albay Metaxas'ı getirmek için bir girişimde bulundu, ancak Dousmanis onu, Metaxas'ın Yunanistan'ın savaşa girmesine karşı çıktığına ikna ederek konumunun devamını güvence altına aldı. 1918'de Venizelos Hükümeti tarafından vatana ihanetten yargılandı ve hapse atıldı. Savaş sırasındaki Alman yanlısı duruşuyla tanınan General Dousmanis'in Genelkurmay Başkanlığı görevini sürdürdüğü süre zarfında, Bulgar ordusunun Sırbistan'a saldırmasının en iyi yoluna dair talimatlar Yunan Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Alman Hükümeti'ne gönderildi ve Sırbistan'ın savunmasındaki zayıf noktaları belirtildi. Bu telgraf, General Dousmanis'in ekibinin bir üyesi olarak General Stratigos tarafından yazılmış ve sonradan Dışişleri Bakanlığı tarafından imha edilmiştir.

51. Meslektaş Albay Metaxas'ın aksine, General Dousmanis'in 1920 Anadolu seferini desteklediğine inanılıyordu ve iki subayın bu konu üzerinde ciddi bir anlaşmazlık yaşadıkları söyleniyor. General Dousmanis, Nisan 1921'de Anadolu'da yeni kurulan Büyük Genelkurmay'ın komutasını devraldı. Ordudaki liderliğine ilişkin mutlakiyetçi görüşleri dile getiren bir mektubun yayınlanması nedeniyle, geçen yılın ekim ayında emekli listesine alındı.

47 Kythira / Çuha Adası.

Bununla birlikte, aralık ayına gelindiğinde yeniden komutanlığına getirildi ve korgeneral rütbesine yükseltildi. General Dousmanis'in aynı isimli amiralin kardeşi olduğunu da belirtmekte fayda var.

52. Emekli Korgeneral John Metaxas 55 yaşındadır. 1897 savaşıdan sonra Berlin'de eğitim almış ve mevcut kral tarafından o dönemde oraya gönderilen subaylardan biriydi. Alman askeri ataşesi Albay Falkenhausen ve 1916'da Kral'a eşlik ederken Tatoi orman yangınında trajik bir şekilde hayatını kaybeden Albay Dellaporta gibi isimlerle birlikte kötü şöhretli yedek birliklerin kurulmasında öncü rol oynamıştır. Albay Metaxas, Çanakkale'nin karadan ele geçirilmesi için bir plan hazırlamış, ancak bu planın Müttefik askeri yetkililerince küçümsendiği iddiası karşısında büyük rahatsızlık duyduğu söylenmektedir. Albay Metaxas, başından beri Anadolu'daki sefere karşı çıktı ve bu konuyla ilgili açıklamalar yapma tehdidinde bulunmuştur. Mart 1920'de politikaya girmek üzere emekliye ayrılmış ve Kral altında başbakanlık ya da askeri diktatörlük hedefliyor olabileceği düşünülmektedir. Kendisi yeni "Panhellenik Siyasi Halk Birliği" ve skandal yargıç Livieratos tarafından desteklenmektedir.

Venizelos Yanlılarının Konumu

53. Yunanistan'daki iki ana siyasi grup genellikle Kralcılar ve Venizelosçular (veya Liberaller) olarak adlandırılır, bu da açıklanması gereken bir durumdur. "Kralcı" terimi, "Konstantinci" ve Venizelos karşıtı olarak düşünülse de bazı ılımlı Kralcılar, M. Venizelos'un Yunanistan adına yaptığı büyük çalışmaları takdir ettiklerini söyler ve Kral Konstantin'in M. Venizelos'un desteğiyle yönetmesini arzu ettiklerini belirtirler. Ancak Venizelos'un kendisi ile Kral arasında bir tercih yapılmasını istemesinin taktiksel bir hata olduğunu ve halkın doğal olarak büyük bir çoğunlukla Kral'ı seçtiğini ifade ederler. Tüm Venizelosçular Konstantin karşıtıdır, ancak yaklaşık üçte ikisi Kraliyetçidir, yani Meşrutiyet Monarşisinden yanadırlar. Parti kendini "Liberal" olarak adlandırırsa da gücü ve zayıflığı büyük oranda tek bir devlet adamına olan bağımlılığında yatar. Muhafazakâr ve Monarşistlerden Cumhuriyetçilere kadar çok farklı siyasi görüşlere sahip kişileri kapsar. Onları gerçekten bir arada tutan, büyük liderlerine ve onun dış politika programına duydukları sadakattir. Çoğu muhtemelen Kral yerine Veliaht Prens'i ve kesinlikle Prens Paul'ü Kral olarak kabul eder. Yaklaşık üçte biri, Monarşinin denenip yetersiz bulunduğu gerekçesiyle Cumhuriyetçi olmaya yönelmiştir.

54. Savaş sırasında İtilaf Devletleri'nin tarafını tutan parti, yıl boyunca sürekli olarak iktidardaki partinin saldırılarından korkarak yaşadı. Liderlerinin Kasım 1920'de ayrılmasıyla birçok üye ülkeyi terk etti ve birçok subay İstanbul'da kalmayı tercih etti. Yaz aylarına doğru bazı Venizelosçular geri dönmeye başladı, ancak bazıları sürgünde kalmayı daha güvenli buldu. Kalanlar ordu, deniz kuvvetleri, kamu hizmeti, Merkez Bankası ve eğitim kurumları dahil olmak üzere çeşitli sektörlerden kitlesel olarak ihraç edilirken, Müttefiklere karşı faaliyetleriyle öne çıkanların çoğu terfi ettirildi ve idari pozisyonlara atandılar. Yüzde doksanı Venizelosçulardan oluşan Dışişleri Bakanlığı ise, bu toplu işten çıkarmalara katılmadı. Bakanlık, Meclis'te bir miktar düşmanca eleştiri ile karşılaştı. İlk oturumlarını M. Venizelos ve partisine yönelik şiddetli saldırılara ve onların cezalandırılması ile "kanlı bir zorba" altında geçen "zulüm yılları" sırasında zarar görenlere ödül verilmesi taleplerine ayırdı. Bir noktada düşmanlık öyle bir boyuta ulaştı ki, Venizelosçu milletvekillerinin tamamı toplu olarak Meclis'ten çıktı. Bazen fiili saldırı korkuları Majestelerinin Bakanına abartılı görünüyordu ve bu konu hükümetin önüne geldiğinde, hükümetin her zaman sergilediği tutum da bu yöneydi. Hükümet, Venizelosçuların tehlikede olmadığını, hatta ayrımcılığa uğramadıklarını, Venizelosçuların elinde Kralcıların maruz kaldığı zulüm düşünüldüğünde iktidardaki hükümetin tutumunun olağanüstü hoşgörülü olduğunu ilan etti. Kralcıların eski görevlerine iade edilmeleri gerektiğini ve bunun sadece Venizelosçuların çıkarılmasıyla mümkün olabileceğini belirttiler. Her ne kadar bu gerekçenin bazı haklı yönleri olsa da Hükümetin eylemleri haklı görülebilir sınırları aşmıştı. Zaman zaman, Venizelosçulara yönelik tehditler, saldırılar ve hatta suikast girişimleri cezasız kaldığından ve failler çoğu zaman yakalanmaktan kurtulduğundan, verdikleri güvenceler eylemlerle çelişiyordu. Bu durum, demir bir yumrukla neredeyse üç buçuk yıl boyunca Yunanistan'ı yönetmekle suçlanan tarafa karşı cezasızlıkla intikam alınabileceği izlenimini bıraktı. Temmuz 1920'de Atina'da öldürülen Jean Dragoumis'in kardeşi Alexander Dragoumis'in hayatına yönelik ocak ayı başında İstanbul'da başarısız bir girişimde bulunuldu. Bunun için Venizelosçular suçlandı ve birkaç gün sonra Venizelos yönetimi sırasında askeri mahkemeye başkanlık eden Albay Fatseas Atina'da öldürüldü. Katil hiçbir zaman tutuklanmadı. Lord Granville, Hükümetin koşulları iyileştirme konusundaki görünürdeki yetersizliğine dikkat çekerek hükümetin durumu iyileştirecek kadar güçlü görünmediğini belirtti. Venizelosçular, durumun daha kötüye gitmemesini, intikam gününün yalnızca Kral Konstantin'in Büyük Güçler tarafından tanınmasına kadar ertelendiğinden kaynaklandığını

belirttiler ve bu olay meydana geldiğinde Majestelerinin muhaliflerine yönelik organize bir katliamın gerçekleşeceğini ileri sürdüler.

55. Mart ayının başlarında, Londra'da Greko-Türk meselesi üzerine bir konferans devam ederken, basın M. Venizelos'un siyaseti bırakma kararının geri dönülemez olduğunu söyleyen, halka yönelik bir mesaj yayınladı. Kral, Veliht Prens lehine tahttan feragat etse veya halk oylamasıyla kendisi geri çağrılrsa bile bu kararını değiştirmeyecekti. Benzer bir dil aralık ayında M. Venizelos tarafından Amerikalı bir basın muhabirine de kullanılmıştı. Ancak partizanları, bu açıklamanın mart ayında, Yunan Hükümeti'nin hassas müzakereleri sırasında hükümeti zor durumda bırakmamak için yapıldığını ve elbette M. Venizelos'un halkın talebi üzerine Yunanistan'a döneceğini belirtiyorlar. Londra'daki konferans devam ederken, Meclis çoğunluğu ve hükümet yanlısı basın tarafından Venizelosçulara yönelik hakaret ve tehdit fırtınasında belirgin bir azalma gözlemlendi. Bu durum, M. Calogeropoulos'un Londra'ya varması ve M. Venizelos'a İngiltere ve Fransa'daki saygınlığının farkına varmasıyla birlikte, ona ve taraftarlarına yönelik saldırıların hükümetin konferansta umduğu iyi sonuçları tehlikeye atabileceği anlaşıldığında, merkezden verilmiş bir talimat üzerine gerçekleşmiş gibi görünüyordu. Bununla birlikte, genel bir güvensizlik hali hakimdi ve Kral Konstantin'in Güçler tarafından tanınması durumunda daha kötü ve daha aşırı olaylardan endişe ediliyordu. Mart taarruzunun arifesinde, hizmetin en iyi generallerinden biri olan General Nider de dahil olmak üzere, birçok üst düzey Venizelosçu subay ordudan ihraç edildi.

56. Nisan ayında, İstanbul'daki Venizelosçu subaylar ile oradaki Yunan Askeri Misyonu arasında müzakereler gerçekleşti. Savaş Bakanı bir İngiliz'e, bu subaylar hakkındaki soruşturmanın, görevlerine devam etmeleri halinde savaş sonrasına erteleneceğini bildirdi. Lord Granville'e, düşmanlıklar sona erdikten sonra nihai kovuşturmanın zımni olarak kabul edilmesinin İngiliz Hükümeti üzerinde felaket bir izlenim yaratacağı konusunda Yunan Hükümetini derhal bilgilendirmesi talimatı verildi. Konuşma sırasında Dışişleri Bakanı, Lord Granville'e, bu durumun Venizelosçu subaylar tarafından öne sürülen koşullardan biri olduğunu ancak hükümetin, şimdi ya da sonra, siyasi düşmanlarına karşı intikam almayı veya onları kovuşturmayı hiçbir şekilde düşünmediğini açıkladı. Subaylar, gönüllülerden oluşan özel bir birlik oluşturmalarına ve ayrı bir birlik olarak Yunan ordusuna katılmalarına izin verilmesini talep etmişti. Hükümetin bunu kabul etmesi mümkün değildi. Onları istihdam etme teklifi, yalnızca Anadolu'da aktif hareketlerin yeniden başlamasına kadar

geçerliydi. Eğer o zamana kadar dönmezlerse, savaş zamanında firar nedeniyle kovuşturulacaklardı. Ancak, görünüşe göre müzakerelerin sonunda herhangi bir sonuç çıkmamış ve geri dönen bir veya iki subay derhal hapse atılmıştır.

57. Nisan ayında parti içinde gözle görülür düzeyde görüş ayrılıkları ortaya çıktı. İlimli grubu temsil eden bir yayın olan “Eleutheros Typos”, partinin kendini yeniden organize etmesi ve büyük liderine tamamen sadık kalırken, Kralı kabul etmesi ve ülkedeki ılımlı ve saygın unsurlarla ve Parlamento ile iş birliği yaparak, hükümetin düşmesinin yakın ve kaçınılmaz olduğunu düşündüğü bir zamanda iktidara dönüş hazırlığı yapması gerektiğini savundu. Dahası, vatanseverlik görevinin rehberliğinde, birçok parti üyesi arasında hükümetin savaşı başarıya götürme çabalarını potansiyel olarak engelleyebilecek her türlü eylemden kaçınma konusunda fikir birliği vardı. Kralın kabul edilmesi önerisi daha sonra geri çekildi.

58. Mayıs ayında, Venizelos rejimi altında ölenlerin, hapis, yaralanma veya sürgün cezası alanların ailelerine tazminat ödenmesini öngören bir yasa tasarısının Ulusal Meclise sunulacağı duyuruldu. Lord Granville'in belirttiği gibi, bu, savaş sırasında Venizelos Hükümetine, seferberliğe ve Müttefiklere karşı komplo kuranlara tazminat ödenmesi anlamına geliyordu ve para büyük ölçüde Venizelosçuların mülklerinin el konularak elde edileceği benziyordu. 1918'de isyan nedeniyle vurulanların akrabaları, savaşta ölenlerle aynı ayrıcalıklara sahip olacaktı. Buna göre Lord Granville'e Müttefik davasını destekleyen Yunan vatandaşlarını mağdur eden böyle bir tedbirin, Yunan Hükümeti'nin Müttefik Hükümetlere karşı iyi niyet beyanlarıyla bağdaşmadığına işaret eden ciddi beyanlarda bulunması talimatı verildi. Tasarı haziran başında ikinci kez okundu ve Lord Granville, daha sonra talimat verildiği gibi bu endişeleri Yunanistan Dışişleri Bakanı ile görüştü. Hem M. Baltazzi, hem de bir başka sefer Savaş Bakanı, Venizelosçuların mülklerine el konulması meselesinin varlığını kesinlikle reddettiler; her ikisi de bunun ancak bir kişinin kendisine zarar veren bir Venizelosçuya karşı hukuk davasını kazanması durumunda yapılabileceğini söylediler. M. Baltazzi bu vesileyle, kendisi ve meslektaşlarının daha önce de yaptığı gibi onlara katılma kararı alındığından beri tüm Yunanlıların Müttefikler için çalışıp savaştığını ve Büyük Britanya'nın sempatisinin sadece Venizelosçulara değil, tüm Yunanlara yönelik olması gerektiğini belirtti. Lord Hazretleri, Müttefiklerin davası uğruna her şeyi riske atanlara, örneğin Selanik'e gidenlere Büyük Britanya'nın sempatisinin zorunlu olarak daha güçlü olduğunu söyledi. Kanun nihayet 10 Haziran'da

kabul edildi ve 11'inde "Resmî Gazete"de yayımlandı. Lord Granville'in konuyla ilgili beyanlarına yanıt veren uzun bir notta Dışişleri Bakanı, Yunan Hükümeti'nin tek amacının temel adaleti sağlamak olduğunu ve hiçbir şekilde Müttefik Hükümetlere karşı iyi niyetinden vazgeçmek olmadığını açıkladı.

59. Bu dönemde, "siyasi kulüplerin" veya "Kraliyet gruplarının" Venizelosçulara genel bir saldırı düzenleme niyetinde olduklarına dair söylentiler dolaşıyordu. Lord Granville'in teşviki üzerine, Milletler Cemiyeti'nin Yunan-Bulgar Karşılıklı Göçü Komisyonu Başkanı Albay Corfe, Kral ile yaptığı bir görüşmede bu tür olayların yurtdışındaki kamuoyu üzerinde yıkıcı etkiler yapacağını Kral'a aktarma fırsatını buldu ve Eğer Majesteleri, böyle niyetlere tamamen karşı olduğunu belirtebilirse, bunların kesinlikle önlenebileceğini ısrarla vurguladı. Kral, böyle bir tehlikenin var olmadığına dair inancını ifade ederken, bu tür planlara karşı olan düşmanlığını açıklama konusunda hemen önlemler alacağına söz verdi. Eğer alındıysa, hangi önlemlerin alındığı ise henüz belirsizliğini koruyor.

60. Temmuz ayının sonunda, Lord Granville, Venizelosçulara yönelik kötü muamelenin, bazen jandarmalar bazen de sözde adalet mahkemeleri tarafından, hala sıklıkla gerçekleştiğini rapor etti ve bu iddiasını kanıtlamak için bir dizi örnek ekledi. Venizelosçu gazeteler, son operasyonlarda öldürülen ve yaralanan subayların %90'ının M. Venizelos'un altında hizmet etmiş "Ulusal Savunma" mensupları olduğunu bildiriyordu. Venizelosçu alayların savaşın en şiddetli kısmını üstlendiği ve en ağır kayıpları yaşadığı söyleniyordu. Lord Granville, bunun mümkün olduğunu, bunun sebebinin bu adamların öldürülmesi arzusundan çok, en iyi ve en güvenilir birlikler olduklarının bilinmesinden kaynaklandığını açıkladı. Venizelosçulara yönelik saldırıların başka örnekleri de eylül ayında yine Lord Granville tarafından bildirildi. Dışişleri Bakanı ve Konsey Başkanı ile görüşme fırsatını bulan Lord Hazretleri, siyasi kulüplerin (eski adıyla "Epistaratlar" fakat yeni isimler altında faaliyet gösterenler) zararlı faaliyetleri hakkında konuştu. Ekselansları durumun kontrolü altında olduklarını iddia etse de Dışişleri Bakanı hükümetin basın üzerinde hiçbir güç veya etkisi olmadığını sıklıkla dile getirdiği gibi, bu kez de aynı durumu korudu. Bununla birlikte Meclis tarafından resmi olarak yalnızca askeri içerik nedeniyle onaylanan sansür, hükümete karşı siyasi muhalefeti bastırmak için sıklıkla uygulandı. Kasım ayında Lord Hazretleri, Savaş Bakanı'nın aksi yöndeki sık sık verdiği güvencelere rağmen, ordu ve donanmadaki Venizelosçu subaylara yönelik genellikle sinsî olan zulmün hala devam ettiğini telgrafla

bildirdi. Lord Granville, bu durumların ve genel olarak Venizelosçulara yönelik tehditlerin, M. Gounaris Londra'dayken kendisi ile görüşülmesini önerdi.

61. Kasım ayının sonlarına doğru Atina'nın elektrik tesislerinde grev yapıldı. Ne yazık ki, hukuk ve düzeni yeniden sağlama çabalarında her türlü görüşten kamuoyu ve basın tam desteğine sahip olmasına rağmen hükümet, soğukkanlılığını kaybetmiş görünüyordu ve karışıklığı Venizelosçuların üzerine yıkmaya çalıştı. Atina'nın Askeri Valisi ve "Epistratlar" (Yedekler) örgütlerinin başı olan General Konstantinopulos'un emriyle, herhangi bir açık ve görünür gerekçe olmaksızın Venizelosçular arasında birkaç tutuklama yapıldı; özellikle, eski Malzeme Bakanı M. Vourloumis küçük düşürücü bir şekilde muamele gördü. Bu durum hükümetin en ateşli basın destekçilerinin bile tartışmaya siyaseti aceleyle dahil etmemeleri konusunda hükümeti uyarmasına yol açtı. Tutuklamaların sonradan yasa dışı olduğu kabul edildi. Bunun üzerine Liberal Parti komitesi bu tutuklamalara karşı bir protesto gösterisi düzenledi. Hükümet üzüntüsünü dile getirdi, ancak Adalet Bakanı Liberal protestoya, o partiyi rejimi sırasında şu anda şikâyet ettiği eylemleri gerçekleştirmekle nitelenen şiddetli bir suçlamayla yanıt verdi.

62. Venizelosçulara yönelik küçük zulüm vakaları artık sık sık dikkatimi çekiyordu ve aralık ayının ortalarında Fransız Bakan ile birlikte, Dışişleri Bakanına özel ve resmi olmayan bir şekilde, bu tür olayların yurt içinde yarattığı talihsiz izlenimi nazikçe hatırlatmanın iyi olabileceğini düşündük. Zira savaş sırasında müttefiklerimiz olanların akıbetine kayıtsız kalamazdık. Bakan, farklı vesilelerle yaptığımız açıklamaları çok dostane bir tavırla karşıladı. Ancak hükümetin, siyasi kulüplerden, sorun çıkarmaya çalışanlara ve mevcut rejime boyun eğmeyi reddedenlere karşı tutumlarında aşırı hoşgörülü olmakla suçlayan mektuplar aldığını söyledi. Daha sonra 21 Aralık'ta Venizelos'un liderlik üçlüsünün kilit isimlerinden ve Kral Aleksander'ın Kasım 1920'deki ölümünün ardından Yunanistan'ın naibi olan Amiral Coundouriotis'e suikast girişiminde bulunuldu. Bu olay, partiler arasındaki şiddetli kinin patlak vermesine işaret etti. Üçlü yönetimin diğer üyesi ve Venizelosçu Partinin lideri General Danglis ve diğerleri, amiralin akıbetini paylaşacakları ve yaklaşık kırk kişinin yakında ortadan kaldırılacağı tehdidi altındaydılar. Siyasi kulüpler, "barışı tehdit edenleri" ortadan kaldırma ve tüm Yunanistan'da Venizelos taraftarlığını ezme talebiyle halkın yakında ayaklanacağını ilan eden bir bildiri yayınladı. Bu durum önde gelen Venizelosçuları alarına geçirdi ve yaygın saldırı ve suikast korkusunu artırdı. Liberal Parti liderleri, sadakatlerine ve savaş sırasında asker

ve subayların sadakatine rağmen, görevlerini yerine getiremeyen bir hükümetten hayal kırıklığına uğradıklarını belirten bir manifestoyu Yunan halkına hitaben yayınladılar. Hükümet, mevcut sorunlar için, amirali öldürmeye çalışan suçluları tutuklayamamak ve suçun niteliğini çarpıtmak için çaba göstermekle suçlandı. Hükümete ait gazeteler suçu örtbas etmeye çalıştı ve rakiplerine karşı olağan dışı derecede acımasız saldırılarda bulundu; bu saldırılar bazı durumlarda pratikte cinayete azmettirme anlamına geliyordu.

63. Bu noktada, M. Gounaris'e Londra'da bir uyarıda bulunulmasını önermenin gerekli olduğunu düşündüm. Ancak, Londra'da kendisine herhangi bir şey söylenmeden Roma'ya gitti. Bunun üzerine, Majestelerinin Roma Büyükelçisine endişelerimizi kendisine iletmesi talimatı verildi. Yanıt hemen geldi. M. Gounaris uyarıyı Konsey Başkan Vekili'ne ilettili ve o da hemen Savaş Bakanı ve Atina Askeri Valisi General Constantinopoulos ile görüştü. Ekselansları bana Venizeloscuların tamamen güvende olduklarına dair çok kesin bir güvence verdi ve her türlü zulüm veya saldırı vakasını kendisine bildirmemi rica etti. Bu ricayı hemen yerine getirdim ve Ekselansları gerekli soruşturmaların yapılması ve suçluların cezalandırılması amacıyla derhal harekete geçti. M. Protopapadakis, vakaların kendisine açık ve dostane bir şekilde iletilmesini büyük bir takdirle karşıladığını ifade etti. Zamanında yapılan müdahalelerle tehdit altında görünen tehlikelerin ortadan kaldırıldığına dair umutluydum. Gerçekten de bu olaylardan sonra birkaç hafta boyunca huzursuzluk önemli ölçüde azaldı.

Patrik

64. Patrik Germanos'un ateşkes öncesinde görevden ayrılmasının ardından, İstanbul Patrikhanesi, ateşli bir Venizelosçu olan Mgr. Dorotheos tarafından vekâleten yürütülmekteydi; Dorotheos, Nisan ayının başlarında Londra'da vefat etti. Bunun üzerine patrikhanenin yetkilileri, boşalan makama seçim yapılmasına karar verdi. 9 Aralık'ta Atina'ya, M. Venizelos'un devrilmesinin ardından Kasım 1920'de görevden alınana kadar daha önce Atina Başpiskoposu olan Monsenyör Meletios Metaxakis'in, 8 Aralık'ta ezici bir çoğunlukla İstanbul Patriği olarak seçildiği haberi geldi. Bu seçim kendisi Amerika Birleşik Devletleri'ndeiken gerçekleşti. Monsenyör Meletios, Girit'in Türkiye'ye bağlı olduğu dönemde Giritli olarak doğmuştur. Daha sonra Kıbrıs'a taşındı ve İngiliz vatandaşı oldu, sonrasında ise Yunan vatandaşlığına geçti. Venizelos'un destekçisi olan Meletios'un seçilmesi doğası gereği son derece politikti. Yunan Kutsal Sinod'u, dini formalitelere ve düzenlemelere uyulmadığı gerekçesiyle

seçimin geçersiz olduğuna karar verdi. Kısa bir süre sonra Yunan Hükümeti de Monsenyör Meletios'un Yunan vatandaşı olmadığını ileri sürerek bu tutumu tekrarladı ve dolayısıyla onun Atina Başpiskoposu olduğunu kabul etmeyi de reddettiler. Ancak, bir Yunan vatandaşı olarak ayrılıkçılık suçlamasıyla Kutsal Sinod Mahkemesi tarafından yargılandı. Seçim, Venizeloşçu Parti tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı ve Kral'ın prestijine bir darbe olarak görüldü. Kralcı basının öfkesi saklanmadı. Seçimi, İstanbul'un Atina'ya politika dikte etme girişimi olarak gösterdiler ve seçimin yasa dışı yürütüldüğünü savundular.

65. Teknik olarak, Yunanistan'daki Kilise bağımsız (otosefal) bir şekilde faaliyet gösterdiği için, Yunan Hükümeti ve Yunanistan Kutsal Sinodu'nun, Patrik seçimine müdahale etme hakkı yoktur. Ancak, yeni Yunanistan'dan Venizeloşçu Başpiskoposların seçime katılımını engellediler. Yunan Hükümeti bir miktar baskı uygulama hakkına sahip olduğunu iddia ediyor. Çünkü;

1. Yakın zamana kadar İstanbul Patrikhanesi'ne yıllık ve oldukça büyük bir mali destek sağlamışlar, Patriği hala Osmanlı hakimiyeti altındaki Yunanların milli lideri olarak görüyorlar

2. Patrik tahtı için oy kullanma hakkına sahip olan birçok Başpiskopos, artık Yunanistan Krallığı'nın yeni toprakları içinde yetki alanlarına sahip.

Ancak, bu yetki alanları hâlâ Yunanistan Kutsal Sinodu'nun değil, Patrikhanenin yargı yetkisi altında. Yunan Hükümeti tahtını Kilise aracılığıyla güçlendirmek istiyordu. Kraliyetçi bir Patrik'in seçilmesi konusundaki büyük kaygıları bundan kaynaklanmaktadır. Ne yazık ki Yunanlılar bu konularda bile siyasetin dışında kalmayı başaramamışlar ve din birliğini siyasi tutkularına feda etmişlerdir.

Girit

66. M. Constantine Tsaldaris, Ocak 1921'de Girit Genel Valisi olarak atandı. Nisan ve mayıs aylarında, Majestelerinin Elçiliğine, sayıca az olan jandarmanın büyük ölçüde başarısız olan yakalama girişimlerinden kaçarak dağlara sığınan çok sayıda asker kaçağı hakkında raporlar ulaştı. Anadolu'daki savaş, Gounaris Hükümeti gibi Girit'te de sevilmiyordu ve M. Venizelos'un dönüşü genel olarak arzu ediliyordu. Sonbaharda ordudan kaçaklarla ilgili pek çok şikâyet vardı. Hizmet etmeye hazır olduklarını belirttiler, ancak dağınık değil, tek bir alayda görev yapmak istiyorlardı. Vali-General, kaçakların ailelerinin sınır dışı edilmesiyle ilgili yasayı uygulamak için bir bildiri yayınladı-bu, Venizelos tarafından getirilen ve mevcut rejimin destekçileri tarafından

şiddetle eleştirilen bir yasaydı. Bu yasanın uygulanması halinde Girit'te bir ayaklanma ve iç savaş çıkmasından endişe ediliyordu. Bir Giritli Majestelerinin Elçiliğine, bu durumda Giritlilerin Majestelerinin Hükümeti'nin desteğine güvenip güvenemeyeceklerini sordu. Kendisine bu durumun söz konusu olmadığı belirtildi ve devrimden kaçınması için her türlü argüman kullanıldı. 13 Ekim'de, silahlı direniş karşısında Vali-General, oldukça zor durumda kalarak yasanın uygulanmasını erteledi. Bunun üzerine kaçaklar dağıldı ve kriz sona ermiş gibi görünüyordu. Kaçaklar ile hükümet arasında, provokatif suistimalleri nedeniyle aylar önce Girit'e gönderilen bir deniz müfrezesinin geri çekilmesi de dahil olmak üzere taleplerle müzakereler başladı. Majestelerinin Canea'daki⁴⁸ konsolosuna göre, hükümetin kendi tehditkâr tutumu bu zorlukları davet etti. Genel Vali, çok geç de olsa, Majestelerinin konsolosuna bu noktayı kabul etti.

67. Aralık ayı başlarında Girit, yeniden gerilimlerle karşı karşıya kaldı. Birçoğu Kraliyet yanlısı olan 150 ila 200 silahlı adamdan oluşan bir grup, deniz müfrezesinin ayrılmasını talep etmek amacıyla 5 Aralık'ta zorla Canea'ya girmeye çalıştı. Bu denizcilerin varlığı, varışlarından bu yana sürekli bir sürtüşme kaynağı olmuştu ve hükümet, başından beri sorun çıkacağı konusunda uyarılmıştı. Midilli ve başka yerlerde şüpheli faaliyetlerin gerçekleştiği bildirildi ve hükümete ait basın, bu hareketleri İstanbul'daki savunma ordusunun (Venizelosçu) subayları ve hatta M. Venizelos ile ilişkilendirmeye çabılıyor gibi görünüyordu. Öte yandan, Liberal basının yazıları hükümete tamamen sadık kaldı ve düzeni yeniden sağlama çabalarını destekledi. M. Venizelos'un, Yunanistan'a hiçbir faydası olmayacak ve başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmaz olan izole bir hareketi teşvik edeceğine inanmak imkansızdı. Hükümet, bu raporları parti amaçları için kullanıldıktan sonra reddetti. İsyancıların lideri P. Minarakis (Venizelosçu rejim tarafından hükümet işinden çıkarılmış bir kişi), koruyucu ve Müttefik Güçlerin desteğini talep etti ve Majestelerinin konsolosuna başvurdu, ancak sonrasında konsolosa onunla herhangi bir ilişki-den kaçınması talimatı verildi.

68. 24 Aralık'ta Hükümetin "Eşkıyalık Yasası"nı uygulama kararı aldığı duyuruldu. Bu yasa, asker kaçaklarının ailelerinin sınır dışı edilmesini öngörüyordu ve derhal adaya takviye birlikler gönderildi. Birkaç gün sonra, Savaş Bakanı, Majestelerinin temsilciliğine bağlı askeri ataşeye, geçmişte

⁴⁸ Hanya. (Yay. Haz. Notu)

yaşanan sorunların bu yasanın uygulanmaya çalışılmasından kaynaklandığını söyledi ve kararın gerçekte hiçbir zaman yürürlüğe girmemiş gibi görünmesine rağmen neden birdenbire alındığını anlamının zor olduğunu belirtti. Hükümet, tüm yargıçların görevden alınması nedeniyle Kral Konstantin'in geri dönüşünden bu yana kapalı olan mahkemeleri yeniden açmaya karar verdi. Bu durum, Giritlilerin pek çok şikayetinden birini oluşturuyordu. Yıl sonuna doğru durum oldukça sakinleşti.

III. DIŞ POLİTİKA, ANADOLU HAREKÂTI VE MÜTTEFİK KONFERANSLARI

69. Kral Konstantin Yunanistan'a döndüğünde, Majestelerinin M. Venizelos'un politikasını takip edip etmeyeceği ve Büyük Güçlerin emri olarak Yunanlılar tarafından başlatılan Mustafa Kemal'e karşı savaşı sürdürüp sürdüremeyeceği konusunda birtakım spekülasyonlar vardı. Yunanların, Sevr Antlaşması'nın şartlarını kabul etmeyenlere karşı zorla uygulamak amacıyla Güçlerin emri olarak başlatılan bu savaşı sürdürecekti miydi? Pek çok kişi, Yunanlıların 1912'den bu yana neredeyse aralıksız süren savaşların ardından barışa olan hevesleri ve Kasım 1920 seçimlerinde M. Venizelos'a karşı oy kullanmaları göz önüne alındığında, Kral'ın Anadolu seferini durduracağına ve dönüşünde orduyu terhis edeceğine inanıyordu. Ancak çok geçmeden Majestelerinin böyle bir şey yapmayacağı belli oldu ve daha ocak ayında ordusunun başına geçmek için cepheye gideceği konuşulmaya başlandı. Majestelerinin Elçiliğine dolaylı olarak Majesteleri Hükümetinin buna itiraz edip etmeyeceği soruldu ve bunun Yunan Hükümeti'nin vereceği bir karar olduğu için Kral'a herhangi bir itirazın olmayacağı belirtildi. 20 Ocak'ta Lord Granville, herkesin İzmir'i elde tutma niyetinde birleştiğini ve geri çekilmeye dair hiçbir ipucunun bulunmadığını bildirdi. Ancak Lord Hazretleri, Müttefiklerin para ve malzeme desteği olmadan, Yunanlıların Anadolu'daki fetihlerini çok uzun süre koruyabilmeleri olasılığından şüpheliydi. Maliye Bakanı o dönemde, Yunanistan'ın yardım almadan Anadolu'da üç veya dört ay daha dayanabileceğini, ancak kampanyanın aylık yaklaşık üç milyon sterline mal olduğunu belirtti. Yine de Yunanlar kendilerine güveniyorlardı ve ocak ayında Bursa cephesinde yapılan bir keşif, bu güveni pekiştirdi gibi görünüyordu⁴⁹.

70. 25 Ocak'ta Müttefikler Arası Konferans Paris'te toplandı ve Doğu sorununu çözmek için 21 Şubat'ta Londra'da bir konferans düzenlenmesine

49 6-10 Ocak 1921 I. İnönü Savaşı. (Yay. Haz. Notu)

karar verdi. Türk heyetinde Mustafa Kemal'in nitelikli temsilcilerinin de yer aldığı hem Yunan hem de Türk Hükümetleri temsil edilecekti. Sevr Antlaşması, bazı değişikliklere tabi olarak konferansın temelini oluşturacaktı. Davet, Yunan Hükümetine iletildi ve hemen kabul edildi. Konsey Başkanı, Lord Granville'e özel olarak, İngiltere Başbakanı'nın açıkça müzakere edilmesi mümkün olmayan bir asi olduğunu ilan ettiği Kemal'e yapılan davet karşısında duyduğu şaşkınlığı dile getirdi. Dışişleri Bakanı tarafından yapılan teyit notunda, Yunan halkının üstlendikleri taahhütleri tam anlamıyla yerine getirme konusunda kararlı olduğu belirtildi. Ancak Yunan Hükümeti, iyi niyet eksikliği algısı nedeniyle konferansın, anlaşmada belirtildiği gibi Türkiye'ye haklı olarak cezalar verebileceğine inanıyordu. Heyet, konferansa katılmak üzere 10 Şubat'ta yola çıktı.

71. Bu konferansta yapılan öneriler kısaca şunlardı:

1. İzmir ile ilgili:

a. İzmir bölgesinin nüfus yapısını incelemek üzere Müttefikler tarafından bir araştırma komisyonu kurulması. Türkler, bu öneriyi çekincelerle kabul etti ancak Yunanlar reddetti.

b. İzmir bölgesinin Türk egemenliği altında olması ve Müttefikler veya Milletler Cemiyeti tarafından atanan Hıristiyan bir Valinin olması. Yunanlılar, Valinin Yunanistan tarafından atanmasını istedi.

c. İzmir şehrinin Yunan kuvvetleri tarafından korunması, çevre bölgelerin ise Müttefik subaylarının yönetimindeki bir jandarma tarafından denetlenmesi. Yunanlılar çekincelere tabi olarak kabul etti.

2. Batı Trakya tartışılmadı.

3. Doğu Trakya'ya ilişkin olarak, İzmir'de olduğu gibi, Müttefiklerin nüfusu araştırmak üzere bir komisyon kurması. Ancak bu, Yunanlılar tarafından kabul edilemez bulundu. Diğer öneriler şunlardı:

4. Sevr Antlaşması'nda İstanbul'a yönelik tehdidin geri çekilmesi,

5. Boğazlar Komisyonu Başkanının iki oy hakkına sahip bir Türk olması ve

6. Askerden arındırılmış bölgenin küçültülmesi. Ancak bu teklifler, Yunanlılar tarafından kabul edilemez bulundu.

Atina'da ve tespit edilebildiği kadarıyla Yunanistan'ın dört bir yanında, İzmir ve Trakya için bir etnik komisyon kurulması önerisine karşı ciddi bir

öfke vardı. Basın ve kamuoyu, hangi partiden olursa olsun her Yunanlının bu öneriye boyun eğmek yerine canlarını ve kaynaklarını feda etmeye hazır olduklarını duyurdu. Sevr Antlaşması kararlarından önce bu konuların iyice araştırıldığı, şimdi ise bir komite kurulmasının önerilmesinin bu kararların dikkatsizce alındığı izlenimini uyandırdığı belirtildi. Komisyonun tarafsız olmayacağı, özellikle Fransız ve İtalyan üyelerin Türkler lehine rapor vermeye çalışacakları endişesi dile getirildi. Yunanistan'a Kemal'in isyanına karşı antlaşmayı uygulama görevi verilmişti ve Anadolu seferine büyük miktarda yatırım yapmaya teşvik edildikten sonra, şimdi Yunanistan'ı terk edip onu kazanımlarından vazgeçmeye zorlamak adaletsiz görülüyordu. Sevr Antlaşması'nın herhangi bir değişikliğine karşı ülkenin her yerinden Majestelerinin Elçiliğine bir dizi çağrı ulaştı. Ulusal Meclis, oybirliğiyle, ulusal haklara yalnızca asgari düzeyde tatmin sağlayan herhangi bir anlaşma değişikliğinin kabul edilmesinin imkânsız olduğunu ilan etti. Anlaşmayı olduğu gibi sürdürme arzusu, küçük Sosyalist ve Komünist Parti dışında, Yunanistan'daki tüm partileri birleştiren tek sorundu ve tüm Yunanistan, kurtuluş için gözünü İngiltere'ye çevirmişti. Bu gerilimlere rağmen Britanya'nın popülaritesi hâlâ ön plandaydı. İtalya'ya ve özellikle Yunanlıları terk edip Kemal ile barış yapan Fransa'ya olan nefret şiddetlendi. Bunun üzerine mart ayı ortalarında Yunan ve Türk delegasyonlarına Etnik Komisyonun düşürülmesini öngören bir uzlaşma planı sunuldu. Ancak bu yine Yunanlılar tarafından kabul edilebilir değildi. Basına göre, Sevr'de inşa edilen tüm yapı parçalanmak üzereydi. İzmir ve iç bölgelerinin Sultan'ın yönetimine geri dönmesi; Hıristiyan Valinin Yunanlılar tarafından atanmaması ve Yunan ordusunun kente hapsolmesi; tüm bunlar İzmir'in Yunanistan için kaybı anlamına geliyordu. İstanbul hakkındaki cezanın geri çekilmesi, Türklerin kurtarılmamış Rumları istedikleri gibi katletmelerine olanak tanıyacaktı; tek kısıtlayıcı faktör de ortadan kaldırılmıştı. Yunanlar, meseleyi kılıçla çözmeyi tercih etti ve Kemalistlerin saldırıya geçeceği bildirildiğinde, en iyi generallerden biri olan Nider ve M. Venizelos'un emrinde görev yapan diğer subaylar geri çağırıldıktan ve yerlerine büyük savaşta uygulanan yöntemler konusunda hiçbir askeri deneyimi olmayan kişiler getirildikten hemen sonra (yukarıda belirtildiği gibi), Londra'daki M Gounaris tarafından cephedeki Başkomutana acele talimatlar gönderildi⁵⁰.

50 Şubat 1921'de Müttfiklerin daveti ile Sevr Barış Antlaşması maddelerini yeniden görüşmek üzere toplanan konferansta Yunanlılar, Sevr'in yumuşatılmasına yönelik maddeleri kabul etmemekle birlikte Fransız ve İtalyanların kendilerine karşı değişen sert tutumlarından şikayetçi olmuşlardır. Bu nedenle Yunan Hükümeti, Kral Konstantin'e yönelik İngiltere'nin

72. 20 Mart'ta, Hıristiyan nüfusu korumak ve Yakın Doğu'da nihai barışı sağlamak için halkı Anadolu'daki birlikleri takviye etmeye çağıran bir Kraliyet bildirisi yayınlandı. Üç sınıf yedek asker çağrıldı ve taarruz 23 Mart'ta başladı⁵¹. Yunan Savaş Bakanı, Londra'dan açık bir destek aldığını bildirdi. M. Gounaris de aynı görüşü tekrarladı. Gounaris, Yunanların başarılı olacaklarına inanıyorlarsa saldırı düzenlemelerini ve başarılı olmaları durumunda destekleneceklerini, ancak Majestelerinin Hükümetinin tüm sorumluluğu reddettiğini belirtti. Afyonkarahisar'ın mart ayının sonunda hızla ele geçirilmesi Yunanistan'da büyük bir coşkuyla karşılandı ve sonuçta İstanbul'u ele geçirme hayalleri oluştu. Ancak, Yunanlar Eskişehir önünde ciddi bir gerileme yaşadı ve Atina'da, halkın Yunanistan'ın bağımsızlığının yüzüncü yılı (7 Nisan 1921) kutlamalarını arzu ettikleri kadar neşeli yapmalarını engelleyen derin bir hayal kırıklığı hissedildi. Londra'da konferans devam ederken, Fransız ve İtalyan temsilcilerinin, kimsenin haberi olmadan Ankara temsilcisi Bekir Sami ile anlaşmalar imzaladıkları ortaya çıktı. Anlaşmalar daha sonra Ankara Hükümeti tarafından reddedildi ve bu olaydan sonra Fransa'nın tutumu bir süreliğine Yunanistan'a karşı daha az düşmanca hale geldi.

73. Nisan ayında Lord Granville, pek çok çelişkili rapora rağmen, hükümetin veya Kralın kolaylıkla Anadolu'dan çekilmek isteyeceğine inanmadığını bildirdi. Lord, hükümetin seleflerinin politikasını izleme kararlılığını en kesin ifadelerle beyan ettiğini belirtti. Üç sınıf yedek asker çağırılmışlardı ve büyük bir gösteriyle ilerleme kaydetmişler ve bu da Yunanlıların korkunç bir şekilde ölmesine neden olmuştu. Ulusal Meclis ve diğer yerlerde tek amaçlarının Türk'ü yenmek olduğunu ve eğer tüm bu çabalar felakete sonuçlanırsa, kamuoyunun herhangi bir bahane kabul etmeyeceğini veya onları affetmeyeceğini açıklamışlardı. Savaş Bakanı M. Theokotis, zaferi

---

tutumunu bilmesine rağmen, Sevri silah zoru ile Ankara Hükümeti'ne kabul ettirmek için İngiliz Hükümeti'nden destek talep edecekti. Londra Konferansında, Anadolu'daki sorun diplomasi ile çözülemeyeceği anlaşılınca İngiltere Başbakanı Lloyd George, Gounaris ile özel görüşme yaparak Anadolu'da yeniden saldırıya geçmesi yönünde desteğini bildirmiştir. Öyle ki Türk delegeleri Londra'dan ayrıldıktan sonra 18 Mart'ta Lloyd George, Yunan delegasyonu ile bir toplantı yapmıştır. Gounaris, Lloyd George'a Türklere yapılacak bir hareketin bir hafta içerisinde başlayacağını ve başarı kazanarak Türklere boyun eğdireceklerini söylemiştir. Bunun üzerine L. George, "*Hiçbir şeyi şansa bırakmayın, başarısızlığınız Türkleri ele avuca sığamaz duruma getirir. İngiltere'nin kalbinde Yunan halkı hakkında daima sıcak bir köşe vardır,*" ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Adnan Sofuoğlu, Seyfi Yıldırım, *Arşiv Vesikalarına Göre 1921 Londra Konferansı*, ATAM Yay., Ankara, 2018, s. 416.

51 II. İnönü Savaşı. (Yay. Haz. Notu)

güvence altına almak için mücadelede ısrar etmekten açıkça ve vurgulu bir şekilde bahsetmiş ve ek yedek sınıfları harekete geçirme yönündeki kişisel arzusunu ifade etmişti.

74. Yunanlılar, başta İtalyan olmak üzere birçok yabancı geminin Kemal'e kaçakçılık yaptığına inanıyor ve buna son verecek tedbirleri düşünüyorlardı. Dışişleri Bakanı, Lord Granville ile yaptığı görüşmede tarafsızlık meselesine değindi ve Majesteleri Hükümetinin tarafsız tutumuna dikkat çekerek, savaş malzemelerinin her iki tarafa da ihraç edilmesini yasaklarken doğruluğunu inkâr etmediği bu durumun, uygulamada Yunanlılara karşı büyük bir adaletsizlikle sonuçlandığını belirtti. Zira İtalyanların ve Fransızların kuşkusuz Kemal'e bu tür malzemeleri sağladığı düşünülüyordu. Lord Granville, konferansta bir tarafın diğerine öneriler henüz tartışma aşamasındayken saldırması göz önüne alındığında, Majestelerinin Hükümetinin, taraflardan herhangi birinin, bir saldırganın olağan haklarına sahip olduğunu düşünmediğini Dışişleri Bakanına açıklaması talimatını aldı. Bu nedenle Majestelerinin Hükümeti, Yunan Hükümetinin abluka ilan etme veya gemileri ziyaret etme ve arama hakkını tanımaya hazır değildi ve eğer herhangi bir İngiliz gemisine el konulursa veya durdurulursa, Yunan Hükümeti aleyhine bir talepte bulunmayı haklı görecekti. Lord Hazretlerine, Yunanlıların Ege Denizi'nde gemicilikle ilgili savaş haklarını kullanmalarının Müttefik kuvvetlerin eylemiyle her halükârda gereksiz hale getirildiğini eklemesi talimatı verildi. Zira Müttefikler bunu etkili bir şekilde durdurabilecek konumda oldukları İstanbul üzerinden herhangi bir savaş malzemesinin Kemalist güçlere ulaşmasına izin vermiyordu. Ancak, Yunanlar, büyük miktarda savaş malzemesinin Novorossisk'ten Kemal'e ulaştığını ve Müttefiklerin İstanbul'daki önlemlerinin Karadeniz limanlarına malzeme ulaşmasını engellemediğini savunuyordu. 30 Nisan'da Majestelerinin Elçiliğine hitaben uzun bir notta, Yunan Hükümeti, İngiliz Hükümeti'nden tutumunu yeniden gözden geçirmesini istedi, Müttefikler arasındaki ilişkilerin ittifak ve antlaşma hükümlerine tabi olduğuna, Müttefikler ile Türkiye arasında halen mevcut olan savaş durumunun ise ateşkes hükümlerine tabi olduğuna dikkat çekildi. İstanbul Türkiye'si ve Ankara Türkiye'si arasında bir ayırım yapılamıyordu. Her ikisi de savaşı uzatan, antlaşmanın uygulanmasına karşı çıkan ve uluslararası taahhütlere meydan okuyarak Kemalist hareketi kıskartan tek bir uluslararası ve hukuki varlığı temsil ediyordu. Müttefiklerin İstanbul'daki kontrolü yetersizdi. Çünkü Türkiye diğer kaynaklardan büyük tedarikler alıyordu ve Ege ile Karadeniz'de aktif bir kaçakçılık ticareti yapıyordu. Mart ayındaki saldırılarını, Kemal'in takviye almadan önce onun saldırısını önlemek

zorunda oldukları gerekçesiyle haklı çıkardılar. Not, Müttefiklerin başlangıçta Yunanistan'a Anadolu'da verdiği mandayı hatırlattı ve görevin Müttefiklerin ortak çıkarları doğrultusunda üstlenildiğini, görevlerini tamamlamada Müttefiklerin desteğini beklemeye hakları olduğunu belirtti. Aynı tutum, Yunan Hükümeti tarafından 23 Mayıs'ta Majestelerinin Elçiliğine hitaben, Müttefik Yüksek Komiserlerinin İstanbul bölgesinin tarafsızlığına yönelik beyanına ilişkin başka bir notada da sürdürüldü.

75. Mayıs ayının başında, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri, İstanbul'daki Yunan donanma üssü komutanının liman kaptanlarına ilettiği emrin içeriğini telgrafla gönderdi. Bu emir, Yunan kuvvetleri tarafından Yalova'dan Karabiga'ya kadar işgal edilen sahilin fiilen abluka altına alındığını bildiriyordu. Bu emir, ticari gemilerin hareketini yasaklıyor ve varış yapanların ele geçirileceği uyarısında bulunuyordu. İstanbul'daki İngiliz ve Fransız amiraller, Yunan kıdemli deniz subayına, kendi bayrakları altında yapılan gemi taşımacılığına herhangi bir müdahaleyi kabul etmeyeceklerini bildirdiler. Lord Granville'e, Yunan Hükümetine, daha önce belirtilen İngiltere'nin duruşunun değişmediğini ve İngiliz gemilerine müdahale edilirse İngiltere'nin haklarını koruyacağını hatırlatma talimatı verildi. Yunanistan Dışişleri Bakanı, Lord Granville ile yaptığı görüşmede, Yunan Hükümeti'nin bu gemilerde kaçak mal taşınmasından korkmaması nedeniyle İngiliz gemilerinin durdurulması veya aranması söz konusu olmadığına dair olumlu güvence verdi. Ekselansları daha sonra abluka konusunda tam bir yanlış anlaşılmanın olduğunu açıkladı. Tüm gemiler, söz konusu bölgedeki herhangi bir limana uğrayıp boşaltma yapmakta tamamen özgürdü. Alınan tedbir sadece polisin casusluğa karşı koruma amaçlı aldığı bir tedbirdi.

76. Mayıs ayının sonlarına doğru durum öyle bir değişiklik gösterdi ki, Majestelerinin Hükümetinin tutumunu gözden geçirmesi gündeme geldi. Hatta İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri, Yunanların destek almaması durumunda yakında çökebileceklerini ve durum öyle bir değişiklik gösterdi ki, Majestelerinin Hükümetinin tutumunu gözden geçirmesi gündeme geldi. Hatta İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri, Yunanların destek almaması durumunda yakında çökebileceklerini ve gelecekte Kemalistlerle başa çıkmanın daha da imkânsız hale geleceğini öne sürecek kadar ileri gitti. Hem İstanbul'daki Geçici İngiliz Yüksek Komiser Vekili hem de Lord Granville, "bekle ve gör" politikasını daha fazla sürdürmenin tehlikesine dikkat çekti ve

gecikmeden kesin bir politikanın benimsenmesi yönünde çağrıda bulundu⁵². Lord Granville'in vurguladığı gibi, bir tarafın desteklenmesi gerekiyorsa, Yunanistan lehine olan argümanların çok daha güçlü olduğu görülüyordu. Kemal lehine olan tek önemli argüman, Yunanistan'ı desteklemenin Müslüman vatandaşlarımız üzerindeki olumsuz etkisiydi. Buna karşılık Lord Hazretleri, Ankara Hükümeti'nin zaten inatçı olduğunu ve herhangi bir ılımlı çözümü kabul etme konusunda isteksiz olduğunu belirtti. Açıkça daha inatçı hale geliyorlardı ve eğer Yunanlıları denize sürmeyi başarırlarsa, onları İstanbul'dan uzak tutmanın ve Trakya'yı yeniden ele geçirmelerini engellemenin ne kadar mümkün olacağı şüpheliydi. Diğer yandan, Yunanistan'a destek verilerek onun bir zafer elde etmesi sağlanırsa, ılımlı bir çözüm kabul etmesi konusunda ısrar etmek zor olmayacaktı. Lord Granville, Kemal'in kazanması durumunda, Hristiyan nüfusların korunup korunamayacağını ve Türk egemenliğine bir kez daha tabi tutulmamaları konusunda yapılan tüm beyanatlardan sonra onları kaderlerine terk etmenin İngiliz prestiji için korkunç bir darbe olup olmayacağını sordu. Lord Hazretleri, Fransızlar tarafından ifade edilen, Yunan askeri yetenekleri hakkındaki küçük görüşlere katılmıyordu. Ancak Majestelerinin Hükümeti'nin sıkı tarafsızlığını koruması durumunda, bu durumun aslında Türklerden çok Yunanlıları daha fazla zarara uğrattığını, dolayısıyla Yunanların yaklaşmakta olan taarruzda elde edebilecekleri herhangi bir başarının sürdürülemez olacağını ve er ya da geç insan, malzeme ve en önemlisi para eksikliğinden çökeceklerini belirtti. Konuya tamamen bencil bir İngiliz bakış açısından bakıldığında, Lord Hazretleri, İstanbul raporlarına göre Kemalistlerin Büyük Britanya'ya karşı uzlaşmaz bir düşmanlık içinde olduklarının ve bu düşmanlığı hiçbir şeyin değiştiremeyeceğinin açıkça görüldüğüne dikkat çekti. Öte yandan, Büyük Britanya'nın Yunanistan'daki

52 Müttefikler, Kral Konstantin'e karşı tutumları ve Londra Konferansında ortaya çıkan başarısızlık ile birlikte Yunanistan'a maddi yardım yapıp yapmama konusunda ciddi bir tereddüt içerisindeydiler. Londra Hükümeti de Yunan ordusunun Anadolu'daki durumunu görmek için özellikle II. İnönü Savaşından sonra "bekle gör politikası"nı uygulamaya alacaktı. Ancak gerek Atina'dan gelen haberler ve gerekse İngiliz Hükümet çevrelerindeki bazı otoriteler, bekle gör politikasını neticesinde Yunanistan'ın bu savaşı finanse edemeyeceğini böyle bir durumda da İngiltere'nin Yakınoğu'daki çıkarlarının tehlikeye gireceği uyarısını yapıyorlardı. Bu uyarıları dikkate alan Başbakan Lloyd George, bir taraftan Yunan çıkarlarını zedelemeyecek şekilde soruna barışçıl bir çözüm bulmak için çabalarırken diğer taraftan da Yunan ordusunun maddi olarak desteklenmesi için Maliye Bakanlığına ve İngiliz sermaye çevrelerine baskı yapacaktı. İsmail Ediz, *Diplomasi ve Savaş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015., Ankara, ss. 276-277.

prestiji ve popülaritesi, diğer tüm Güçlerinkinden çok daha yüksekti. Büyük Britanya'nın şimdiye kadar benimsediği tutumdan dolayı pek suçlanmadığı, Fransa ile iyi ilişkiler sürdürmek için bu tutumu benimsemek zorunda kaldığı düşünülüyordu ve bunun önemi Yunanistan'da da gayet iyi anlaşılıyordu. Eğer Fransa şimdi Majestelerinin Hükümeti'ne katılıp Yunanistan'ı desteklerse, Büyük Britanya onu bunu yapmaya ikna ettiği için tüm övgüyü alacak ve Büyük Britanya'nın Yunanistan'daki konumu önümüzdeki birçok yıl boyunca sarsılmaz olacaktı. Yunanistan'a destek olmanın ikinci bir sakıncası, bu durumun Kral Konstantin'in iktidarını pekiştireceği idi. Ancak, Lord Hazretleri, Majestelerinin kişiliğinin, Majesteleri Hükümetinin tüm Doğu politikasını değiştirmesini sağlayacak kadar önemli olup olmadığını sordu. Ardından, Yunanistan'a yapılabilecek faydalı yardımların bazı yollarını sıraladı. En önemli yardım şekilleri arasında mali destek ve Türk kıyılarına bir deniz ablukası olduğunu belirtti. İstanbul'daki geçici genel komutan, acil manevi ve mali yardım ile seçici maddi destek sağlamanın Yunan ordusunun dağılmasını önleyeceğine ve muhtemelen başarılı bir savunma sürdürmelerini sağlayacağına inanıyordu ve sonraki bir telgrafta, Lord Granville, Majestelerinin Hükümeti'nin Yunanistan'a yardım etmeyi düşünüyorsa, bunu hemen yapmaları gerektiğini vurguladı. Çünkü taarruzun başlamak üzere olduğu bir zamanda yapılacak yardımın büyük bir fark yaratacağını belirtti⁵³.

77. 1 Haziran'da Atina'da yayınlanan ve büyük bir sevinçle karşılanan bir basın telgrafında, Majestelerinin Hükümeti'nin Yunanistan'ı destekleme kararı aldığı bildirildi⁵⁴. M. Gounaris, bu fırsatı değerlendirerek, İngiliz Donanma Misyonunun başı Amiral Kelly'den, Yunan Hükümeti ve halkının Büyük Britanya'ya olan bağlılıklarının ve onunla ortak bir politika izleme arzularının her zamanki gibi sağlam olduğunu Majestelerinin Hükümeti'ne iletmesini istedi. Anadolu'daki operasyonları başarılı bir şekilde sonuçlandırmakta kararlı olduklarını ve bunu yapma yeteneklerine güvendiklerini ifade etti. Gounaris, Yunanistan'ın Avrupa'yı Bolşevizm'e karşı savunduğunu da belirtti. Londra Konferansı'nın önerilerinin, Türk gücü ezildiğinde kabul edilemez olacağını ancak Sevr sınırının stratejik olarak değiştirilebileceğini ekledi.

53 Müttefiklerin bu savaşta tarafsızlıklarına yönelik tutum tartışmaları ve İngiliz Hükümeti'nin tavrı konusunda detaylı bilgi için bkz. Abdurrahman Bozkurt, "İtilaf Devletleri'nin Türk-Yunan Savaşı'nda Tarafsızlık İlanı (13 Mayıs 1921), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 26, S.76 (Ocak 2010) ss, 27-54

54 İngiltere'nin bekle gör politikasını değiştirmesinde Başbakan Lloyd George'un etkisi büyüktür. (Yay. Haz. Notu)

78. Kral Konstantin, büyük bir coşku içinde, İstanbul'un düşüşünün ve Konstantin Paleologos'un ölüm yıl dönümünün 468. yıl dönümünde cepheye doğru yola çıktı. Yunanlılar, Krallarının Paleologos'un halefi olarak ortaya çıkmasını arzuluyorlardı. Bir Te Deum ayini düzenlendi ve sonunda Majesteleri "İstanbul'a!" nidalarıyla karşılandı. Bir gazete, Kral'ın ordularının "belki de ordusunun başındaki bir Helen Kralının 468 yıldır beklendiği yere doğru yürüyeceğini" belirtti.

79. 19 Haziran'da Müttefik Hükümetler, Paris'te istişarede bulunduktan sonra, düşmanlıkların yeniden başlamasını önlemek amacıyla iyi niyet teklifinde bulunmaya karar verdiler ve Yunan Hükümetini, uzlaşma çabası için meselelerini Müttefiklerin eline bırakmaya davet ettiler. Böylece Müttefikler uzlaşma görevine girişebilirlerdi. Yunanistan'ın teklifi reddetmesi durumunda, çatışmanın yeniden başlamasının sorumluluğu üzerlerine kalacaktı. Müdahaleyi kabul etmeleri halinde, Müttefikler, Yunanlara şartlarını sunacak ve bunlar kabul edilirse, barışın sağlanması için müzakereler yapmak üzere Türk Hükümetine başvuracaklardı. Yunan basını, iletişimin dostane biçimine minnettarlık ifade etse de Sosyalist yayın dışında hemen hemen her gazete, taarruzdan vazgeçmenin veya İzmir'i terk etmenin söz konusu olamayacağını ve Müttefiklerin teklifinin minnettarlık ifadeleriyle reddedilmesi gerektiğini belirtti. Şartların Yunanistan için mart ayındaki Londra Konferansı'nda önerilenden daha az avantajlı olacağına dair haberler Atina'ya ulaşmaya başlamıştı. Basına göre, Yunanistan'ın kabul edebileceği şartlar, sadece zafer kazanmış bir Yunanistan'ın şartlarıydı. 25 Haziran'da Dışişleri Bakanı, Yunan Hükümeti'nin cevabını Lord Granville'e ilettiler. Not, Yunan Hükümeti'nin teşekkürlerini ifade ediyor ve "Büyük Müttefikler" in hızlı bir şekilde barış sağlama arzusunu paylaştığını belirtiyordu. Mevcut durumun ortak mücadelenin bir devamı olduğunu ve Türkiye'nin anlaşma yükümlülüklerini yerine getirememesinden kaynaklandığını vurgulamaya devam ediyordu. Yunanistan, Sevr Antlaşması'nın kendisine tanıdığı hakları savunarak uygar dünyanın çıkarlarını savunduğunu iddia ediyordu. Şu anda sadece askeri çıkarlar, davranışlarını yönlendirebilirdi ve saldırıyı ertelemek, askeri pozisyonunu zayıflatacak ve düşmanı cesaretlendirecekti. Yunanistan, operasyonların her aşamasında "Büyük Müttefikleri"ni dinlemeye daima hazır olacaktı. Yunanistan'ın yanıtı yayımlandı ve Sosyalist dışındaki basının, ardından da tüm Ulusal Meclisin oybirliğiyle onayını aldı. Basında, Yunanistan ve ordusunun, Panislamizm ve Bolşevizm'e karşı Avrupa'nın tek savunma hattı olduğu, Fransızlar ve İtalyanlardan aldığı teşvik nedeniyle zaten katlanılmaz

olan Kemal'in kibrinin, tavizler ve Yunanistan'ın saldırının arifesinde bir ateşkese razı olması durumunda göstereceği zayıflık nedeniyle sınırları aşacak şekilde artacağı ve Yakın Doğu'nun barışa kavuşturulmasının tek yolunun Milliyetçi askeri gücün ezilmesi olduğu belirtildi⁵⁵.

80. Bu sırada Lord Granville ile yapılan özel bir görüşmede İtalyan Bakanı, Müttefikler ve Avrupa açısından, Yunanların gerçekten belirleyici bir zafer elde etmelerinin hayati önem taşıdığı konusunda Lord Hazretleri ile hemfikir olduğunu belirtti. Çünkü Yunanları Türklerden daha makul hale getirmek çok daha kolay olacaktı.

81. Eğer Yunan Hükümeti, haziran ayında yapılan Müttefik teklifini kabul etmiş olsaydı, önerilen şartlar, Hıristiyan bir Vali tarafından yönetilen Türk egemenliği altında İzmir bölgesinde Müttefik subayların liderliğinde karma bir jandarma yardımıyla özerk bir vilayet oluşturulmasıydı. Jandarma çalışır duruma gelir gelmez Yunan birlikleri geri çekilecekti. Ancak, Doğu Trakya veya İstanbul konusunda Müttefikler arasında bir karara varılmış gibi görünmüyor.

82. Haziran ayının sonunda, Yunan kuvvetleri, birliklerin başka yerlerde ihtiyaç duyulması sebebiyle İzmir Yarımadası'ndan çekildi. Bu çekilme sırasında, sahil köylerini yakmak da dahil olmak üzere çeşitli zulümlerle suçlandılar ve konuyu araştırmak ve rapor etmek üzere İstanbul'dan bir soruşturma komisyonu gönderildi. Yunan komutanı General Leonardopoulos sorumlu tutuldu ve geri çağrıldı. Ancak Atina'da, Yunanların mart ve nisan aylarında Eskişehir'den çekilirken hemen hemen her köyden ateş altında kaldığı ve

55 İngiliz Hükümeti, 1921 yılı haziran ayı başlarında yaptığı toplantılar sonunda Fransız ve İtalyan Hükümetlerine, Yunanistan'ın çıkar ve itibarını da koruyacak şekilde, Anadolu'daki savaşı sona erdirecek bir arabuluculuk planı teklif etmiştir. Müttefikler tarafından hazırlanan barış taslağı, 22 Haziran'da Atina Hükümeti'ne sunulmuştur. Taslakta; Yunan ordusu Batı Anadolu'yu tahliye edecek ancak İzmir'e özerklik verilecekti. Bu özerklik zaman içinde ise ayrı bir devlete dönüştürülebilecekti. Bu taslağa Venizelos, Paris'teki Yunan elçiliği aracılığı ile olumlu yanıt verilmesini Yunan Hükümetine iletmiştir. Ancak Yunan Hükümeti, Ankara'ya doğru saldırı hazırlığında olduğunu ve saldırının ertelenemeyeceğini ifade ederek taslağı reddettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Müttefikler, Türk-Yunan Savaşı olarak belirttikleri Anadolu'daki Yunan işgal hareketine karşı tam bir tarafsızlık içerisinde olacağını belirtmişlerdir. Smith, *age.*, s. 317; Müttefik Devletlerin teklifleri ve tekliflere Yunan Hükümeti'nin verdiği cevaplar ile ilgili arşiv belgeleri için bkz. İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 2006, ss. 85-92; Arnold Joseph Toynbee, *Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi*, Çev. Dr. Kadri Mustafa Orağlı, Yeditepe Yay., İstanbul, 2007, s. 114.

birkaç köyün, yolları geçilmez hale getirmek için Türkler tarafından yakıldığı belirtildi. Ancak, Majestelerinin Bakanı, Yunan birliklerinin davranışlarına karşı şiddetle protesto etmesi talimatı verildi ve Lord Hazretleri, Anadolu'da köylerin yakılması ve diğer vahşetlerle ilgili kendisine ulaşan sürekli raporlara Yunan yetkililerin dikkatini defalarca çekti⁵⁶.

83. 11 Temmuz'da Atina basınına uzun süredir beklenen taarruzun başladığı bilgisi verildi. Bunu bir dizi zafer izledi. Kütahya'nın düşüş haberi 18 Temmuz gecesi geç saatlerde Atina'ya ulaştı ve büyük sevinç gösterileri yapıldı. Kalabalıklar sabahın erken saatlerinde Majestelerinin Elçiliği'nde Büyük Britanya ve Başbakana sevinçlerini ifade etmek için toplanarak tezahürat yaptılar. Bazı gazeteler Kütahya'nın dünyanın belirleyici savaşlarından biri olarak anılacağını öne sürüyordu. Lord Granville daha sonra Dışişleri Bakanı ile özel olarak Yunan Hükümeti'nin artık Müttefiklerin yeni bir arabuluculuk teklifi için uygun anı değerlendirmeye hazır olup olmayacağı konusunda görüştü. Ardından, Eskişehir'in düşüş haberleri geldi ve Dışişleri Bakanı, Lord Granville'e Meclis Başkanı'nın, Yunan ordusunun henüz görevini tamamlamadığını belirttiğini ve kendisinin de onunla hem fikir olduğunu bildirdi. Kemalist hareketin tamamen dağılmasının yakın olduğuna inanıyordu. Bunu Atina'da başka kutlamalar ve Majestelerinin Elçiliği önünde İngiliz yanlısı gösteriler izledi. Basının coşkusu her zamankinden daha fazlaydı ve Sevr Antlaşması kararları, uygun bir stratejik sınıra ihtiyaç duyan Yunanistan için artık yeterli görülüyordu. Atina'daki Yunan Genelkurmay Başkanlığı, Milliyetçi ordunun bir savaş makinesi olarak değerinin büyük bir kısmını kaybettiğine emindi ve Kraliyetçi basın, zaferlerin Kral Konstantin'in liderliğine borçlu olduğunu kanıtlamak için çaba sarf ediyordu. Dışişleri Bakanı, Lord Granville'e, bir dinlenme döneminden sonra "ilerlemenin" Ankara'ya, kuzeye veya her iki yöne doğru devam edeceğini söyledi⁵⁷. Ayrıca bir tümenin Çatalca yakınlarında yoğunlaştığını da belirtti. Bu durum ve basında sürekli gündemde olan konuşmalar ile genel coşku göz önüne alındığında Lord Granville 27 Temmuz'da Majestelerinin Hükümeti'ni, İstanbul'u ani bir girişimle ele geçirme olasılığı konusunda uyarma gereği hissetti. Zira Majesteleri

56 Yunan ordusunun bu bölgeden çekilirken yaptıkları eziyet ve zulmü belgeleyen Müttefik Kurumun raporu için bkz. Necip Azakoğlu (Der.), Çev. Lale Akalın, *Dört Rapor Müttefik Kuşvetler Komisyonu'nun Yunan Mezalimini Araştırma Raporları 1919-1921*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2016, ss. 67-98.

57 Eskişehir- Kütahya Savaşları. (Yay. Haz. Notu)

Hükümeti'nin buna güçlü bir şekilde karşı çıkmayacağına inanılıyordu. Bunun üzerine, Lord Granville'e, Dışişleri Bakanı'na bir uyarı iletmesi ve gerekirse böyle bir maceranın Müttefik birliklerle bir çatışmayı içereceği ve buna müsamaha gösterilmeyeceği ve ülkesi için felaket olacağını söylemesi talimatı verildi⁵⁸. Dışişleri Bakanı, Lord Granville'in sözlerinden etkilenmiş gibi görünüyordu ve bu sözleri, Kral ve Savaş Bakanı ile birlikte cepheye giden Konsey Başkanı'na telgraf ile iletmeğine söz verdi. Öte yandan, raporlara göre Kral, Eskişehir'de ordu tarafından "İmparator İstanbul'a!" sloganlarıyla coşkuyla karşılandı. Uyarı ile ilgili olarak ise, Yunan basınında Londra'dan geldiği iddia edilen bir Reuters telgrafı yayımlandı. Basın, durumu çok ciddiye almamış gibi görünüyordu. Şubat ayında M. Gounaris'in Londra'ya gitmesine izin verilmeyeceğine dair benzer bir telgrafın ortaya çıktığını, ancak daha sonra kendisine davet gönderildiğini hatırlatıyorlardı. Benzer şekilde, Reuter telgrafına rağmen Yunanistan'ın İstanbul'daki hareket özgürlüğünün eninde sonunda tanınabileceği yönünde bir beklenti vardı. M. Gounaris'in yayın organı, savaşı mümkün olan en kısa sürede bitirmek için İstanbul'un işgal edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bunun üzerine, Lord Granville, Dışişleri Bakanı'na Müttefiklerin duruşunu Yunan halkına açıklama zorunluluğunu ve İngiliz bakış açısının kamuoyuna duyurulmasında ısrar edilmesi gerektiğini belirtmekle görevlendirildi. Bu direktifin ardından Savaş Bakanı, 11 Ağustos'ta Majestelerinin Büyükelçiliğindeki askeri ataşeye, çekilmeden önce Ankara'nın kontrolünü geçici olarak ele geçirme niyetini açıkladı. Ancak, Konsey Başkanı basına yaptığı açıklamada, yeni operasyonların hedefinin Türk ordusunun kalıntılarını tamamen yok etmek olduğunu ve bu başarılmadan Ankara'ya kadar ilerlemenin gerekli olmayacağını ifade etti.

84. Bu arada, 10 Ağustos'ta Paris'teki Yüksek Konsey tarafından, Müttefiklerin Yunan-Türk savaşında katı tarafsızlık tutumunu sürdürmeyi ve herhangi bir şekilde yardımda bulunmamayı, ancak özel firmaların savaşan taraflardan herhangi biriyle serbestçe ticaret yapmasına izin vermeyi kabul ettikleri bir karar alındı. Bu, aslında yalnızca İngiltere'de var gibi görünen, savaş malzemesi tedarikine ilişkin ambargonun kaldırılması anlamına geliyordu. Bu karar basın tarafından sıcak bir şekilde karşılandı ve Büyük Britanya'ya ve özellikle

58 Yunanların İstanbul'u ele geçirme teşebbüsü İngiltere'nin 1922 Türkiye Yıllık Raporunda da yer almaktadır. Bkz. *İngiltere'nin Yıllık Raporlarında Türkiye 1922*, Derleyen Ali Satan, Çev. Ayşegül Angı, İstanbul 2011, s. 46-48.

Başbakan'a özel minnettarlık ifade edildi⁵⁹. Büyük Britanya'nın uyguladığı katı tarafsızlık, Türklerden ziyade Yunanlılar tarafından daha şiddetli hissedildi. Türklerin, Büyük Britanya'nın müttefikleri tarafından iyi şekilde tedarik edildiği açık bir gerçek olarak ifade ediliyordu. Bu nedenle, Majestelerinin Hükümeti, Yunanistan'ın ziyaret, arama ve abluka hakkını artık inkâr edemeyeceğini belirtti. Diğer Müttefikler buna itiraz etti. Böylece Majestelerinin Hükümeti, Yunanistan'ın ziyaret ve arama hakkını kullanmasını onaylayan tek taraf oldu. Ancak, bu karar yıl sonunda resmi olarak sadece Yunan Hükümetine iletilmişti ve pratikte çok fazla bir fark yaratmadı çünkü Dışişleri Bakanı zaten İngiliz gemilerinin aranmayacağına dair söz vermişti.

85. 14 Ağustos'ta Yunan ordusu Türklerin Sakarya Nehri geçişini savunacağını tahmin ederek Ankara'ya doğru doğu istikametinde ilerlemeye başladı. Bu sıralarda, Anadolu'daki durum üzerine Konsey Başkanı ile yapılan bir görüşmede, Lord Granville ondan gelecekteki hedefleri hakkında fikir aldı ve özel olarak ona ılımlı olmasını ve fazla hırs göstermemesini tavsiye etti. M. Gounaris de aynı fikirdeydi ancak, kolayca savunulabilir bir sınır konusunda askeri gereksinimlerin rehberlik etmesi gerektiğini söyledi. Gounaris ayrıca, Türkiye'nin artık bir faktör olmadığını ve Rusya'nın devre dışı bırakılmasıyla, Doğu sorununun bir defada ve tümüyle çözülmesi gerektiğini belirtti. Gounaris'e göre, Türkiye'nin İstanbul ve Boğazlar üzerindeki kontrolü sürdürülemezdi. Bunun yerine, denizden ve karadan gerekli korumayı en iyi şekilde sağlayabilecek iki Gücün, yani çıkarları diğer tüm Güçlerinkinden daha büyük olan Büyük Britanya ve Yunanistan'ın ortak garantisi altında özerk bir devlet kurulmalıydı. Gazeteler bir kez daha İstanbul'un Yunanistan'a verilmesi gerektiğini öne sürdüler ve Majestelerinin Elçisi, İstanbul konusundaki önceki uyarılarını daha büyük bir vurguyla tekrar etme ve ölçülülük çağrısında bulunma talimatı aldı. Lord Granville bu mesajları 19 Ağustos'ta Dışişleri Bakanı'na ilettiğinde, bakan kendisinin ve M. Gounaris'in, durumu şahsen tartışmak üzere Londra'ya gitmelerine izin verilmesini arzu ettiklerini belirtti. Bunu taarruzdan önce haziran ayında yapmaya çalışmışlardı ama kendilerine

⁵⁹ Yunan Hükümeti, Avrupa piyasalarından borç para bulmak için derhal harekete geçti. İlk olarak Londra Hükümeti'nin desteğinin alınması için Gounaris, yeniden Londra'ya gönderildi. Müttefiklerin bu kararına rağmen, Avrupa piyasalarında Yunanistan gibi ekonomisi çok zor durumda olan bir ülkeye sermaye çevreleri borç para verme konusunda hevesli olmadılar. 1922 yılı boyunca da Yunan Hükümeti bu arayışlarını sürdürdü. Konu ile ilgili resmi tutanak ve raporlar için bkz. TNA FO. 286/857, E. 12734/143/44, No. 1 ve bkz. E. 11922/143/44, No. 1.

zamanın uygun olmadığı söylenmişti. Lord Granville, Londra'da M. Gounaris ile kişisel bir görüşmenin yararlı olabileceğini düşündü. Kesin ve mümkün olduğu ölçüde kalıcı bir çözüme varmak için mevcut fırsatın kaçırılmaması gerektiğini belirtti. M. Gounaris ve Baltazzis, Londra'ya gitmek üzere davet edildiler ve 16 Ekim'de Paris üzerinden yola çıktılar ve yılın geri kalanında Yunanistan'dan uzakta kaldılar.

86. Bu arada, yaklaşık on bir gün süren ağır kayıplarla dolu çatışmaların ardından Yunanlar, eylül ayının başlarında Sakarya Nehri'ni geçti ancak Türklerin karşı saldırısı sonrasında aynı ayın ortalarında nehrin batı yakasına çekildiler. Ankara'ya ilerleme planından vazgeçildi ve bu durum Atina'da büyük bir umutsuzluğa yol açtı. Bunun üzerine Eskişehir'in hemen doğusundaki bir noktaya çekilmeye ve Yunanlıları Türk saldırısından korumak için konaklayacakları noktanın doğusundaki demiryolunun yıkılmasına karar verildi⁶⁰. Kral, eylül ayının sonunda Atina'ya döndü. Lord Granville, Yunanistan'ın yenilgisinin İtilaf Devletleri için ne kadar ciddi bir mesele olacağını Dışişleri Bakanlığı'na bir kez daha vurguladı. Fransız ve İtalyan meslektaşlarının da bu görüşe varmış gibi göründüklerini ve eğer bu durum İtalya ve Fransa için geçerliyse, Büyük Britanya için bunun çok daha önemli olduğuna dikkat çekti. Britanya'nın Yunanistan'daki konumunun, prestijinin ve popülaritesinin diğer tüm Güçlerden çok daha üstün olduğunu ve şüphesiz düşman bir Türkiye yerine Yunanistan gibi dost bir ülkenin kazanmasının İngiliz çıkarları açısından son derece arzu edilir olduğunu bir kez daha hatırlattı. Lord Hazretleri, Kemalist güçlerin Yunan hattını ciddi bir şekilde tehdit etme ihtimalinin mevcut olması halinde, Yunanlıların yenilgiye uğramalarına izin vermek yerine onlara manevi ve maddi yardımda bulunulması gerektiğini ısrarla vurguladı. Ekim ayının başlarında, Türkler Afyonkarahisar bölgesinde Yunanlara saldırdı ancak kesin bir şekilde geri püskürtüldü⁶¹ ve yıl boyunca önemli başka bir operasyon gerçekleşmedi. Yurt dışına çıkmadan önce, M. Gounaris Meclis'te bir açıklama yaparak, ilerleme ve geri çekilme kararlarının Hükümet tarafından değil, Yüksek Komutanlık tarafından oy birliğiyle alınan askeri görüşe dayanarak verildiğini açıkladı. Yunanistan'ın, Sevr Antlaşması'yla kendisine verilen 16,000 kilometrekarelik alana ve 1,000,000 nüfusa kıyasla, şimdi Anadolu'da 100,000 kilometrekarelik bir alanı ve 3,000,000 nüfusu

60 Sakarya Meydan Muharebesi. (Yay. Haz. Notu)

61 1- 8 Ekim 1921 tarihleri arasında Afyon'un Kuzey- doğusunda cereyan eden Güzelimdağı Muharebeleri. (Yay. Haz. Notu)

kontrol ettiğini vurguladı. Hükümetin, daha büyük güvenlik sağlamak ve askeri personel ile harcamaları önemli ölçüde azaltmak amacıyla işgal edilen bölgeleri yeniden düzenleme planları olduğunu belirtti. Ekselansları, Yunanistan'ın İtilaf Devletleri ile ortak bir savaş yürüttüğünü ve onların haklarının korunmasını sağlamak için mandaları olarak hareket ettiğini bir kez daha vurguladı⁶².

87. Ekim ayının sonlarına doğru basında Anadolu'dan vazgeçme ihtimali tartışılmaya başlandı ve böyle bir adımın neredeyse kesinlikle mevcut hükümetin düşmesine ve henüz olmasa da muhtemelen Kral'ın tahttan inmesine yol açacağını bildirdi. Venizelosçulara ve hatta muhtemelen Müttefik vatandaşlara yönelik saldırılar da dahil olmak üzere potansiyel ciddi yansımalar konusunda uyardı. Lord hazretleri, böyle bir çözümün muhtemel sonuçlarına dikkat çekti. Bu, Kemal'in iddialarını büyük ölçüde artıracak ve onu Mezopotamya ve Suriye'ye karşı son derece rahatsız edici bir komşu haline getirecekti, Yunanların yenilgisiyle onu durduracak hiçbir şey kalmazdı. Eğer Yunan kuvvetleri çökerse, Sırbistan'ın Bulgaristan ile veya onsuz harekete geçme tehlikesi de olabilirdi. Bu arada Londra'da M. Venizelos, Sir E. Crowe'u, Türklerin Batılı güçlere yönelik düşmanlığının, Batılı güçlerin Yunanistan konusunda verebileceği herhangi bir tavizin hiçbir şekilde hafifletmeyeceği konusunda uyardı; tam tersine Kemal'e boyun eğmenin ve taviz vermenin, Türkiye'nin Hıristiyan Güçlere yönelik küçümsemesini artırmaktan başka bir işe yaramayacağını söyledi.

88. Şu anda Londra'da bulunan Yunan temsilciler, bir anlaşmaya varmak amacıyla kendilerini Büyük Güçlerin eline bırakmaya davet edildiler. Büyük Britanya'ya tek başına kendilerini bırakmaya hazırlardı ancak diğer iki Gücün düşman olduğunu ve Büyük Britanya'nın azınlıkta bulunduğunu bildiklerinden daha fazla taahhütte bulunmaktan çekiniyorlardı. Ancak, kendilerini sadece bir Güce değil, tümüne bırakmaları gerektiği ısrarla belirtildi. Daha sonra benzer bir girişim Türklerle de yapılacak ve eğer başarılı olunursa, Büyük Güçler yeni bir antlaşmanın şartlarını hazırlayacak ve bunu her iki tarafa da sunacaklardı. Yeni antlaşma, Sevr Antlaşması'nın yerini alacaktı. Ancak bu, Sevr Antlaşması'nın tamamen iptal edileceği anlamına gelmiyordu; yeni anlaşma, eski antlaşmanın temelleri üzerine inşa edilecekti. Haziran ayında Paris'te düşünülenlere benzer düzenlemelerin İzmir için yapılması öneriliyordu. Trakya'ya gelince, Majestelerinin Hükümeti, Sevr Antlaşması'nın genel

62 Gounaris'in mecliste yaptığı konuşma hakkında detaylı bilgi için bkz. Özşüer, *age.*, ss. 632-634.

planına, İstanbul'dan Çatalca hatlarından daha uzağa, Yunan sınırını taşımayı amaçlayan güney sınırının gözden geçirilmesi şartıyla bağlı kalmaya hazırdı. Bunun üzerine Yunan heyeti, önerildiği gibi Güçlerin eline koşulsuz olarak kendilerini bırakmayı kabul etti ancak İzmir bölgesindeki Türk olmayan unsurların Türk egemenliğinin tehlikelerine karşı güvenliğinin sağlanmasını ve Türklerden ayrılan toprakların Türkiye'ye iade edilemeyeceği ilkesinin yeniden teyit edilmesini talep etti.

89. Bu gelişmelerin ortasında, M. Franklin Bouillon'un Fransa adına Kemal ile Ankara'da anlaşma yaptığı haberi geldi⁶³. Bu durum, yeniden Türk'ün nefret dolu boyunduruğu altına girmek yerine Kilikya'dan kaçmaya çalışan dindaşlarının güvenliğiyle meşgul olan Yunanistan'da Fransa'ya karşı öfkeli tepkilere neden oldu. Yunan gemileri, yaklaşık 100,000 kişi olan bazı Yunan ve Ermeni mültecileri taşımak üzere Mersin'e gönderildi. Ancak Kıbrıs'ta karaya çıkmalarına izin verilmedi ve sonunda yaklaşık 5,000 mülteci Yunanistan ve adalara taşındı. Bununla birlikte, ülkede zaten binlerce Rus mültecinin yanı sıra Selanik'te birçok Kafkas Yunanının bulunması nedeniyle boş olan hazineden, insani gerekçelerle barındırmak istedikleri tüm mültecilere bakım sağlamak için fon bulmak mümkün değildi.

90. Lord Curzon tarafından, Müttefik Devletlerin, Yunanistan ve Türkiye ile nihai bir toplantı düzenlemeden önce üzerinde anlaşmaları gereken koşulları tartışmak ve belirlemek üzere Fransa, İtalya ve Büyük Britanya'nın dışişleri bakanları ile bir konferans düzenleme teklifi, M. Briand tarafından kabul edilmiş, ancak bu teklif henüz somutlaşmamıştır.

IV. DIŞ ÜLKELERLE İLİŞKİLER

Büyük Britanya

91. Dış ilişkiler üzerine olan bölümün incelenmesi, Büyük Britanya'nın Yunanistan'daki üstün konumunu ve yıl boyunca, Kral ve hükümetten mütevazı köylüye kadar halkın gösterdiği son derece dostane tutumun incelenen yıl boyunca sayısız şekilde vurgulandığını açıklığa kavuşturmak için yararlı olacaktır. Halk, her ne kadar aksini iddia edenler olsa da Büyük Britanya'nın gerçekten Yunanistan'a yardım ettiğine ikna olmuştu ve en azından Majestelerinin Hükümetinin, Fransa ve İtalya'nın Türkiye'ye çok açık bir şekilde yardım

63 20 Ekim 1921 Ankara ve Fransız Hükümetleri arasında imzalanan Ankara Antlaşması. (Yay. Haz. Notu)

etmesini engelleyen bir faktör olarak hareket ettiğini herkes çok iyi biliyordu. Yunanistan zafer kutladığında, İngiliz bayrağı Yunan bayrağı ile yan yana konuldu ve İngiliz Elçiliği dostluk gösterilerinin merkezi oldu. Yunanistan ziyaret ve arama hakkını talep ettiğinde Dışişleri Bakanı Lord Granville'e İngiliz gemilerinin aranmayacağına dair güvence verdi. Benzer şekilde, Konsorsiyum Yasası kabul edildiğinde Lord Granville'e, gerçek İngiliz firmaları söz konusu olduğunda değişimi kolaylaştırmak için mümkün olan her şeyin yapılacağına dair güvence verildi ve İngiliz mallarının zorla alınması konusunda şikâyetle bulunduğumuzda benzer güvenceler verildi. Kırsal bölgelerde bulunan insanlar, yabancıların Fransız veya İtalyan değil, İngiliz olduğunu anladıklarında halkın dostluğu hakkında hep aynı hikâyeyi anlattılar. Bana söylenene göre, bu durum esas olarak Makedonya'da savaş sırasında İngiliz "Tommy"nin örnek davranışlarına bağlıydı. Burada bıraktığı silinmez iz, Fransızlar tarafından bırakılan izle büyük bir tezat oluştuyordu.

92. 26 Mayıs'ta Lord Granville, Dışişleri Bakanlığı'ndan, Amiralliğin savaştan bu yana Majestelerinin Hükümetinin askeri kontrolü altında olan Limni, Gökçeada ve Bozcaada adalarını boşaltmayı teklif ettiği yönünde bir telgraf aldı. Bu karar Yunanistan'da büyük memnuniyetle karşılandı ve garnizon çok dostane bir şekilde uğurlandı. Ayrıca, Majestelerinin Hükümeti'nin İngiliz gemilerinin ziyaret edilmesi ve aranmasına itiraz etmeme kararı da memnuniyetle karşılandı. Bu durum, resmi olarak Yunan Hükümetine yıl sonunda bildirilmeden çok önce basında genel olarak biliniyordu. Son olarak aralık ayının sonunda, Yunanlıların, Büyük Britanya'da onlara belirli krediler sağlayan Şubat 1918 anlaşmasıyla rehin vermelerine izin verilmeyen menkul kıymetleri kredi amacıyla rehin vermelerine olanak tanıyan düzenleme yapıldı. Bütün bu gelişmeler, Yunanistan'ın, Savaş sırasında Müttefik davasına sunduğu hizmetlerin Majestelerinin Hükümeti tarafından görmezden gelindiği izlenimi altında yaşadığı hayal kırıklığını hafifletti. Özellikle, Britanya'nın sıkı bir tarafsızlık ilan etmesi, bu durumun Kemalistlerden daha fazla kendilerini olumsuz etkilemesi, İstanbul'un işgaline izin verilmeyeceği konusunda uyarılması ve böylece Sakarya'daki felakete doğru Anadolu'ya yönlendirilmeleri ve son olarak Majestelerinin Hükümeti'nin, Kuzey Epir'in Arnavutluk'a verilmesine izin vererek İtalya'ya boyun eğmesi Yunanistan'da büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştu. M. Venizelos'un onları büyük savaşta kayıtsız şartsız ortak olmaya davet ettiği ülkenin, büyük liderlerinin görkemli yapısının paramparça olmasına izin verilmesinden en çok acı çekenler belki de diğerlerinden daha çok Venizelosçulardı. Ancak 1921 yılında tüm Yunanistan, M. Venizelos'un

savaşın başlarında söylediği, Yunanistan'ın ya batması ya da İngiltere ile birlikte yüzmesi gerektiği yönündeki sözlerinin doğruluğunu anladı. Britanya'nın tutumu, Yunanların beklediği ve umduğu gibi olmadığında, genellikle İngiltere'nin Fransız ve İtalyan baskısına boyun eğmek zorunda kaldığı şeklinde mazeretler üretildi.

93. Yunan Hükümeti ile iki önemli anlaşma imzalandı. İlki, Birleşik Krallık ve Yunanistan arasında, Mısır'daki Kapitülasyonların sonlandırılmasına dair olan anlaşmanın Yunanistan tarafından onaylanmasıydı. Bu anlaşma 4 Eylül 1920'de Atina'da imzalanmıştı. Onayların karşılıklı olarak değişimi için belge, 4 Ocak 1921'de usulüne uygun şekilde imzalandı ve mühürlendi. Onay, Kral Alexander tarafından verilmişti, ancak Majestelerinin ölümü ve ardından yaşanan kriz nedeniyle değişim süreci gecikti. İkinci belge ise, M. Baltazzi ve Lord Granville tarafından 9 Eylül 1921'de imzalanan İngiliz-Yunan Savaş Mezarları Anlaşmasıydı.

Fransa

94. Yıl boyunca Yunanistan'da Fransa'nın mı yoksa İtalya'nın mı daha çok sevilmediği bazı tartışmalara konu oldu. Elbette basının incelenmesi, Fransa'nın özellikle nefret edilen konumda olduğunu düşündürebilir. Fransa'ya yönelik nefret, öfkeden ilham alırken, İtalya'ya yönelik nefret, aşağılamayla karışıyor ve nadiren ifade buluyor; oysa Fransa'ya yönelik nefret, Fransızlar savaştan önce son derece popüler olduğundan yeni bir olgudur. Lord Granville, mayıs ayında yazdığı gibi, Fransa'ya karşı basın kampanyası, hükümet yanlısı gazeteler tarafından o kadar oy birliğiyle yürütülüyor ki, bunun hükümet tarafından teşvik edilmediğine inanmak pek mümkün değil. M. Gounaris'i destekleyen "Kathemerine" ve "Hesperine" gibi yayınlar en çok suçlananlar arasında yer alıyor ve Yunanistan'ın tüm talihsizliklerini Fransa'ya atfetmekten hiç yorulmuyorlar. Venizelos yanlısı gazetelerin Fransa'yı gücendirmenin aptallığına dair uyarıları boşa çıktı. Fransız Bakanı, Amiral Coundouriotis'e yapılan saldırı sonrasında, Dışişleri Bakan Vekiline basının hükümet ve kendisi hakkında yazma özgürlüğüne sahip olduğu bir ortamda, bir sonraki kurbanın kendisinin olabileceğini ve bunun da şaşkıncı olmayacağını söyledi. Elbette Yunanistan'ın tutumunun bazı haklılıkları vardı. Çünkü Kral Konstantin'in dönüşünden bu yana Fransa'nın Yunanistan'a yönelik politikası tam bir devrim geçirdi. Majestelerine karşı kinleri, yargılarını tamamen saptırmış gibi görünüyordu. Sevr Antlaşması'nı bozmak için fırsat kollanıyor ve Fransa ilgisini, müttefiklerinin arkasından iki kez anlaşma yapmaya çalıştığı Kemalistlere

kaydırdı. Fransız Elçiliği, Yunan Hükümetine Venizelosçuların savaş sırasında müttefiklerimiz olduğunu hatırlatma konusunda her zaman Majestelerinin Elçiliğine destek vermeye hazırды. Ancak, Yunanların onların müttefikleri ve Türklerin düşmanları olduğu hatırlatıldığında, bu tür uyarılar genellikle kulak ardı edildi. Yine de savaştan bu yana, Büyük Britanya'nın Yunanların gönlünde Fransa'nın yerini aldığı bir gerçektir ve Fransa, bu ülkede kendi kusuruyla kaybettiği ağırlığı Anadolu'da geri kazanmaya çalışıyor olabilir. Fransa'nın, Kilikya'yı Türklere terk etmesinin ardından ona yönelik eleştirilerin dozu arttı ve İngiltere ile Fransa arasında Kemal'le yapılan anlaşma nedeniyle ortaya çıkan her türlü anlaşmazlık Yunanistan'da memnuniyetle karşılandı.

İtalya

95. İtalya, pek çok kişi tarafından Yunanistan'ın en büyük düşmanı olarak görülüyor ve her ne kadar yıl içinde Fransa kadar tacizle karşılaşmamış olsa da bu duygu halk arasında bile derinlere kök salmış durumda. İtalya'nın mart ayındaki Londra Konferansı sırasında Kemalistlerle bir anlaşma müzakere etme girişimi ve Kemalistlere silah vs. sağladığına dair devam eden haberler bu duyguları daha da şiddetlendirdi. Bir defasında Yunan kuvvetleri bir gemiyi alıkoydu ve aradı. Bir Türk yolcunun yanı sıra dokuz İtalyan uçağı ve Mauser tüfekleri için tasarlanmış 3.000.000 fişek buldu, bunların tümü muhtemelen Kemalistlere tedarik edilmek üzere Adalia'ya⁶⁴ gidiyordu. Gemi, Kefalonya yakınlarındaki Yunan karasularında ele geçirildiğinden, İtalyan Bakan, hükümetinin protesto için yeterli zemine sahip olduğunu düşünmedi.

96. Her ne kadar Konstantinciler arasında İtalya'ya karşı duyulan his, İtalyan ajanların seçimler sırasında ve öncesinde Konstantinci davaya şüphesiz sağladığı yardıma duyulan minnettarlık nedeniyle büyük ölçüde yumuşamış ve Kral da sürgünü sırasında kendisine gösterilen konukseverlik için minnettarlığını ifade etmiş olsa da Yunan halkının geneli İtalyan politikasının düşmanca tutumunu ve Yunan hedeflerine duyulan derin şüpheyi kesinlikle fark etmektedir. Bu, Kasım 1920'den sonra değişen rejime İtalya'nın gösterdiği desteğin hiç de karşılıksız olmadığını altını çizer. Ayrıca, İtalya'nın Onikiada'daki süregelen işgali, Atina'daki İtalyan Bakanın nazik sözleri ve kibar davranışları ile iyileştirilemeyen Yunanlar için açık bir yaradır.

97. Mart ayında İtalyan Hükümeti, Brindisi ile Atina arasında, muhtemelen İzmir ve İstanbul'u da kapsayacak şekilde, oldukça tek taraflı bir hava taşımacılığı anlaşması yapma girişiminde bulundu. Ancak, Yunan Deniz Kuvvetleri Bakanı buna razı olmayı reddetti ve konu en azından geçici olarak rafa kaldırıldı. İtalyan Bakan, Majestelerinin Bakanının, anlaşmaya karşı çıkması için İngiliz Donanma Misyonundan Korgeneral Kelly'yi kışkırtmış olabileceğinden şüpheleniyor gibi görünüyordu, Korgeneralin, Yunan çıkarlarına aykırı olduğunu düşündüğü bir anlaşmaya karşı çıkmasını anlamakta zorlanıyordu.

Türkiye

98. Yukarıda yabancı duruma dair verilen bilgiler, Yunanistan ve Türkiye arasındaki mevcut ilişkileri ortaya koymak için yeterlidir.

Bulgaristan

99. Sofya'dan gelen bir haberde, Atina'ya bir Bulgar bakanın atandığı bildiriliyor, ancak kendisi şu ana kadar kamuoyuna açıklanmadı. Yıl boyunca Atina'da, Neuilly Antlaşması'nın şartlarına uygun olarak Bulgaristan'a Ege Denizi'nde ekonomik bir geçiş yolu oluşturulmasına ilişkin herhangi bir girişimde bulunulmadığı görülüyor. Trakya'da Bulgar nüfusun Yunanlar tarafından kötü muamele gördüğü ve Bulgaristan'da Yunanların zulme uğradığı yönünde şikayetler yapıldı. Ayrıca, önemsiz sınır çatışmaları da yaşandı. Milletler Cemiyeti adına görev yapan Albay Corfe, neredeyse bir yıldır Atina'da Yunan ve Bulgarların karşılıklı olarak geri gönderilmesi düzenlemesini sağlamaya çalışmış, ancak çeşitli sebeplerle çalışmaları ilerlemedi. Müttefik Devletler Sınırlar Komisyonu raporlar hazırlamış olsa da Majestelerinin Elçiliği'ne ulaşan bilgiler önemli bir ilerleme sağlanmadığını gösteriyor.

100. İlkbaharda Yunanistan'da, Trakya ve Makedonya'ya Bulgarların, Sırp- ların veya her ikisinin birden saldırması tehlikesine ilişkin büyük bir gerginlik ve endişe vardı. Yunanistan'ın Anadolu'da yoğun şekilde meşgul olduğu bir dönemde sırasıyla Trakya ve Selanik'i ele geçirme fırsatını değerlendirmenin hem Bulgaristan hem de Sırbistan için cazibesi açıktı. Temmuz ayında Dışişleri Bakanlığı'na ulaşan raporlar, Bulgaristan'daki bazı çevrelerin, muhtemelen Bulgar Hükümeti'nin bilgisi dahilinde, Anadolu'daki durum Kemaliler lehine gelişirse Yunanistan'da sorun çıkarmaya meyilli olabileceğini gösteriyordu. Durumun ciddiyeti, Majestelerinin Hükümetini, Müttefik Hükümetleri, Sofya'daki Majestelerinin Bakanı ile birlikte Bulgar Hükümetini Neuilly Antlaşması'nı ihlal etmemesi konusunda uyarmaya davet etmeye kadar vardı.

Yugoslavya

101. Mart ayında 50.000 Sırp askerinin Manastır'da toplandığı ve Yunan Makedonya'sına tehdit oluşturduğu yönünde haberler vardı. Söylenenlere göre Sırp Büyükelçisi, basına bu iddiaları şiddetle reddetmiş ve Manastır'da sadece 15.000 asker bulunduğunu belirtmişti. Bununla birlikte, Makedonya'nın dört bir yanına dağılmış sadece bir Yunan alayı göz önüne alındığında, 15.000 Sırp askeri Selanik'i ele geçirmek için fazlasıyla yeterli olurdu. Benzer şekilde, Sırp kuvvetlerinin toplanmasıyla ilgili hikayeler, yaklaşık bir ay sonra Arnavutluk Hükümeti tarafından alınan bilgiler üzerine yeniden gündeme geldi. Ancak hem Yunan Genelkurmayı hem de Fransız Askeri Misyonu bunları asılsız olarak değerlendirdi. Ayrıca, Belgrad'daki Majestelerinin Elçiliği, Güney Sırbistan'daki askeri hareketliliklerin Yunanistan'a yönelik bir saldırı amacı taşımadığını rapor etti.

102. Sırp Bakan, Yunanlıları Sırbistan'ın Selanik'teki kontrolü meselesini müzakere etme amacıyla şu an için başka bir işlem yapmaması yönünde talimat aldı ve bu konu, bildiğim kadarıyla, yıl boyunca ele alınmadı.

103. Basında Sırbistan ile yakın ve dostane ilişkilerin arzu edildiğine ve 1913 ittifakının bozulmasına izin verilmemesinin gerekliliğine sık sık atıflar yapıldı. Yunanistan Dışişleri Bakanı, yaz aylarında imzalanan Sırp-Romanya anlaşmasından duyduğu memnuniyeti dile getirerek, bunun Yunanistan ve Balkanlardaki mevcut durumun korunması açısından yararlı olduğunu belirtti. Sayın Bakan, Sırp Büyükelçisine, M. Take Jonescu'nun bir konuşmasında Sırbistan ile Çekoslovakya, Sırbistan ile Romanya, Romanya ile Çekoslovakya ve Sırbistan ile Yunanistan arasındaki antlaşmaların hepsinin bir bütünün parçaları olarak bahsedip bahsetmediğini sordu. Sırp Büyükelçisinin bu bilgiyi doğrulaması, M. Baltazzi tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı.

Romanya

104. Romanya ile Yunanistan arasındaki ilişkiler, özellikle yukarıdaki 8. paragrafta belirtilen çifte Kraliyet düğünleri dikkate alındığında olumlu durumdadır. Yunanistan, Bulgaristan'ı kontrol altında tutmak ve Trakya'ya yapılabilecek baskınları önlemek amacıyla kısmen Romanya'ya güvenmiştir. Romanya Büyükelçisinin pozisyonu hem Müttefik meslektaşlarıyla hem de Saray'la iyi ilişkiler kurma arzusu göz önünde bulundurulduğunda öyle hassas olmuştur ki, Kraliyet düğünü mart ayında burada sona erdiğinden beri Atina'dan ayrı kalmıştır.

Arnavutluk

105. Yılın başlarında Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan'ın Güney Arnavutluk'ta olası bir eylemine ilişkin söylentiler duydu ve Lord Granville, Yunan Hükümeti'ne, Majestelerinin Hükümeti'nin bu raporların asılsız olmasını umduğunu bildirmesi talimatını aldı. Hem Dışişleri Bakanı Vekili hem de Savaş Bakanı Vekili Lord Hazretlerine, Yunan Hükümeti'nin Güney Arnavutluk'ta herhangi bir eylemde bulunma niyetinde olmadığı ve halen iki taburdan oluşan Epir garnizonunda herhangi bir değişiklik yapılmadığı konusunda güvence verdi.

106. Nisan ayı başlarında Dışişleri Bakanı, Lord Granville'e Arnavutlar tarafından Yunanlılara yapılan zulüm ve kötü muameleye ilişkin kesin bilgilere sahip olduğunu söyledi. Sürekli olarak, Yunan okullarının kapatılması ve Yunanların itiraz ettikleri seçimlerde oy kullanmaya zorlanmalarına dair şikayetler alıyordu. Ayrıca, Arnavut birliklerinin Yunanistan sınırı yakınında toplandığı yönünde söylentiler bulunduğunu da belirtti. Arnavutlar ile Bulgar komitacılarının iletişim halinde olduğu kesindi ve bu durum tedirginliğe yol açıyordu. Epir'deki Yunan kuvvetlerinin, 6.000 ile 7.000 arasında değişen sayıda askerle, ortaya çıkabilecek herhangi bir durumla başa çıkabileceğini umuyordu. 28 Nisan'da Koritza'da ciddi bir olay meydana geldi. Arnavutların Yunan Kilisesini ele geçirdikleri ve yaklaşık on bir Yunan'ı öldürdükleri bildirildi. Yunanistan Dışişleri Bakanı, olaylara askerlerin ve jandarmanın katılmasından dolayı Arnavutluk Hükümeti'nin şüphe götürmez bir şekilde suça karıştığını söyledi. Fransız Senatör M. Godard o sırada Koritza civarındaydı ve Arnavutları teşvik etmekle suçlanıyordu. Bununla birlikte Arnavutlar, Yunanistan'ın olaylara ilişkin açıklamalarını yalanlarken, Yunanistan Dışişleri Bakanı iddiasında ısrar etti. Yunanistan Savaş Bakanı, Epir'de 11.000 askerin bulunduğunu açıklayarak, Yunan Hükümeti'nin Anadolu harekâtı sırasında Kuzey Epir'de başka bir aktif askeri cephe başlatmaya niyeti olmadığını vurguladı. Saldırı durumunda savunma düzenlemeleri yapılmış ve Arnavutların ele geçirmek üzere olduğu Himara'ya bir muhrip gönderilmişti. Ancak, kasaba Haziran'da teslim oldu. Birçok Yunan ileri geleni, Korfu'ya kaçtı ve buradan, 1920 Haziran'ında yapılan geçici bağımsızlık düzenlemelerine rağmen Himara'nın Arnavutlar tarafından işgali aleyhinde Majestelerinin Bakanına telgraf ile protestoda bulundu. İleri gelenler koruma talep etti. Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın temmuz ayında Lord Granville'a aktardığına göre, Himara'nın Arnavutluk'a katılma talebini imzalamayı reddederken diğer ileri gelenler Arnavutlar tarafından tutuklanarak sınır dışı edildi.

107. Mayıs ayında Yunanistan Dışişleri Bakanı, Lord Granville'a Milletler Cemiyeti'nden aldığı bir telgrafi bildirdi. Bu telgrafta, Arnavutluk Hükümeti'nin, Arnavutluk, Sırbistan ve Yunanistan arasındaki anlaşmazlıkları çözümlemek için Cemiyet'in müdahalesini talep ettiğini ve Yunan Hükümeti'nin bu tür bir müdahaleyi kabul edip etmediğini soruluyordu. M. Baltazzi'ye göre, tek sorun sınır meseleleriydi ve bu konular, Yunan Hükümeti tarafından Yüksek Konsey'in yetki alanında ve M. Venizelos'un İtalya ile yaptığı, Yüksek Konsey tarafından onaylanan anlaşma ile zaten fiilen çözülmüş olarak görülüyordu. Ekselansları, Majestelerinin Hükümeti'nin görüşlerini istedi. Verilen yanıt, Paris'teki Büyükelçiler Konferansı'nın yakında sınırları belirlemeye başlaması yönünde bir umut ifade ediyordu. Bu arada Milletler Cemiyeti, barışın koruyucusu olma işlevini yalnızca belirli bölgelerin huzurunu bozma tehlikesi taşıyan anlaşmazlıkların çözümünde iyi niyet teklifinde bulunarak yerine getirecekti. Bunun üzerine Yunanlılar, Milletler Cemiyeti Konseyi'ne, Sırp temsilci ile yakın iş birliği içinde çalışması talimatıyla bir delege göndermeye karar verdi.

108. Ağustos ayının sonlarına doğru, Paris'ten gelen haberler Majestelerinin Hükümeti'nin İtalyanlara boyun eğdiğini ve Ergiri ile Koritza'nın Arnavutluk'a verilmesi konusunda anlaşacağını gösteriyordu. Yunanlar bu durumdan çok büyük hayal kırıklığı ve öfke duydular. D'Annunzio taktiğini örnek alarak bu yerlere darbe yapabilecekleri yönünde bir öneri vardı; zira Majestelerinin Hükümeti'nin istemeyerek de olsa İtalya'ya boyun eğmek zorunda kaldığı düşünülüyordu. Atina'da çeşitli nedenlerle, özellikle de Yunanların birçok askerini Epir'den Anadolu'ya kaydırduklarına inanılması gibi sebeplerle, böyle bir darbe girişiminin olası görünmemesine rağmen, Lord Granville'e, Yüksek Konsey'e bu şekilde karşı gelmenin Londra'da derin bir öfke uyandıracığına ve Yunanistan'ın davasına ciddi şekilde zarar vereceği konusunda bir uyarıda bulunması talimatı verildi. Konsey Başkanı, Lord Granville'in kendisine ilettiği uyarıya karşılık, söylentilerin hiçbirinde doğruluk payı olmadığını söyledi. Yunan Hükümeti'nin halkı sakinleştirmek için elinden gelen her şeyi yaptığını ancak Güçlerin aleyhte bir karar alması halinde, Yunan Hükümeti'nin bunu teşvik etmemesine rağmen, Yunan halkının ayaklanmasını önlemenin imkânsız olacağını ifade etti. Majestelerinin Hükümeti bu yanıtın tatmin olmadı ve Lord Granville bir uyarı daha yapmak zorunda kaldı. Bu uyarıların ekim ayı sonunda tekrarlanması yönünde Lord Hazretlerine talimatlar verildi.

109. 5 Eylül'de Dışişleri Bakanı Lord Granville'e Londra, Paris ve Roma'ya gönderilen ve Arnavutluk'a Koritza, Ergiri ve Himara bölgeleri dahil

olmak üzere Kuzey Epir'in verilmesi kararına karşı çıkan bir telgraf sundu. Protesto esasen Yunanistan'ın, M. Venizelos ile Sinyor Tittoni arasında 29 Temmuz 1919'da imzalanan anlaşmanın Yüksek Konsey tarafından 13 Ocak 1920'de resmen kabul edilmesi nedeniyle, meselenin kesinleşmiş olduğu yönündeki iddiasına dayanıyordu. Ancak Majestelerinin Hükümeti bu görüşü paylaşmıyordu. Venizelos-Tittoni Anlaşması'nın bazı ek şartların yerine getirilmemesi sebebiyle geçersiz olduğunu ve bu nedenle Yüksek Konsey'in kararının da artık geçerli olmadığını savundular. Majestelerinin Hükümetinin tutumunu, iddialara göre İtalya'yı memnun etmek amacıyla değiştirdiğine dair haberler, özellikle Veniselist basında çok sert yorumlara yol açtı. "Kâğıt parçaları" ifadesine sıkça atıfta bulunularak, Majestelerinin Hükümetinin, küçük ulusları korumaya yönelik eski ilkelerini unuttuğu ve bunları, tahtadaki daha önemli taşlar uğruna istendiğinde feda edilecek piyonlar olarak görmeye hazır olduğu ileri sürüldü. Majestelerinin Bakanı'na Büyük Güçlerin iddia edilen amaçlarına karşı çıkan bir dizi resmi protesto ve telgrafa rağmen, çabalar sonuçsuz kaldı. 5 Kasım'da Paris'teki Büyükelçiler Konferansı Arnavutluk'un sınırlarını belirledi ve Yunanistan Kuzey Epir'i kaybetti.

Amerika Birleşik Devletleri

110. Amerika Birleşik Devletleri, Kral Konstantin'in dönüşüyle başlayan ve yıl boyunca devam eden Yunanistan'a yönelik mali ablukada Fransa ve Büyük Britanya ile birlik oldu. Amerika'nın Yunanistan'la olan ticari ilişkileri, Büyük Britanya'nınkinden sonra ikinci derecede önem taşıyordu, ancak drahminin ve markın değer kaybetmesi sonucu hem Amerika'dan hem de Büyük Britanya'dan yapılan ithalat azaldı. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, Müttefik ve İlişkili Hükümetler gibi, Yunan Hükümeti ile ilişkilerini sürdürmekle birlikte Kral Konstantin'i tanımaktan kaçındı. Amerika'nın tanınması, Konstantin'in oğlu merhum Kral Alexander'ın hükümdarlığını kabul etmesine bağlı olup, bu şartı Majeste hala yerine getirmemişti.

Almanya

111. Bazıları, Kral Konstantin ve taraftarlarının iktidara dönüşünden bu yana Yunanistan'da Alman çıkarlarına yönelik propagandanın aktif olduğunu iddia ediyor. Bununla birlikte şunu unutmamak gerekir ki, Yunanistan'da, diğer ülkelerde olduğu gibi, Fransa'ya karşı düşmanlık göstermek ya da Almanya ve Almanlara hayranlık hatta dostluk beslemek, Büyük Britanya'ya karşı düşmanlık anlamına gelmiyor. Savaş sırasında ne olmuş olursa olsun, sözde Alman

yanlısı olanlar artık İngiliz yanlısıdır ya da en azından öyle olduklarını iddia etmektedirler. Basında Alman propagandası neredeyse fark edilmiyor; Almanya neredeyse gözden kaybolmuş gibi. Ülkeye Almanlar ve Alman ürünleri önemli ölçüde giriş yapmış durumda. Mevcut döviz kuru göz önüne alındığında, Yunanlar da diğer halklar gibi, Britanya ürünlerini tercih etseler bile maliyet etkinliği nedeniyle Alman ürünlerini satın alıyorlar. Bu, olağandışı koşullar altında Alman ticaretinin artmasına ve belki de daha az ölçüde Alman etkisinin genişlemesine neden oluyor.

112. Savaş sırasında kapanan Alman gündüz okulu, yeniden açıldı ve yoğun ilgi gördü. 1914 ile 1916 arasında propaganda ve entrika merkezi olan ve M. Venizelos'un 1917'deki dönüşünden sonra kapatılan Alman Arkeoloji Okulu'nun faaliyetleri yeniden başladı. Aynı şekilde yerel Alman kulübü de açıldı. 1916'da Doğu Makedonya'daki Yunan garnizonunun teslim olmasının ardından Goerlitz'de tutuklanan 7.000 Yunanlının büyük bir kısmı, şu anki hükümet tarafından özel bir ilgi gördü. Birçoğu Alman eşleri ile birlikte geri döndü, bu eşlerin kendi vatanları adına belirli bir miktarda propaganda yapmaya devam ettiği düşünülüyor. Hamburg'da, Yunanistan'ın bağımsızlık savaşının patlak veriş yıldönümünde, Almanya ile Yunanistan arasındaki entelektüel ve ekonomik ilişkileri güçlendirmek ve geliştirmek amacıyla yerel Alman-Yunan Derneği'nin himayesinde "Hellas" adında Almanca ve Yunanca yayımlanan aylık bir gazete çıktı. İlk sayının birçok kopyası Atina'da ücretsiz dağıtıldı ve Atina'daki Alman Arkeoloji Okulu'nun eski müdürü Profesör Caro tarafından yazılan bir makale içeriyordu. Caro, yayından sonra birkaç haftalığına Atina'ya ziyaret etti ve Saray ile Kraliyet çevrelerinde sıcak bir şekilde karşılandı.

V. MALİ

Genel Açıklamalar

113. Kral Konstantin'in tahta dönüşünün ardından Güçlerin tüm kredileri kesme ve Yunanistan'a mali bir ambargo uygulama kararı almasıyla, Yunanistan'ın mali durumu giderek kötüleşti. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Yunanistan'ın döviz kuru başlangıçta Büyük Britanya'ya karşı daha az elverişliydi ve Kasım 1920'de M. Venizelos'un düşüşü sırasında İngiliz sterlini yaklaşık 37 drahmiye yükseldi. 1921 yılı boyunca döviz kuru düşmeye devam ederek Yunanistan'ın kasasını yıl sonuna kadar neredeyse tükenmiş halde bıraktı ve drahmi resmi olarak sterlin başına 98 civarında iken, açık piyasada 120'leri gördü. Her ne kadar Anadolu'daki savaşın drenajı bu tatmin edici olmayan

durumun oluşmasında temel faktör olsa da mali ambargo da önemli bir rol oynadı. Yunanlılardan sonra tüm bunlardan en çok zarar gören güç, elbette ki en büyük çıkarları tehlikeye atan ve malları Amerika'ninkiler gibi fahiş fiyatlara sahip olan Büyük Britanya olmuştur.

114. Yıl boyunca Majestelerinin Elçiliği İngiliz tüccarlardan gelen çok sayıda destek talebiyle adeta kuşatıldı. Başlangıçta drahmi cinsinden fiyatlandırılan, değeri yarıya düşen ve değer kaybetmeye devam eden sözleşmeler nedeniyle zararlar karşılıklı kaldılar. Daha sonra tüccarlar, hükümetin ödeme yapamamasından dolayı mağdur oldu. M. Gounaris'in Londra'dan gönderdiği talimatların alınması üzerine hükümet sonbaharda yükümlülüklerini yerine getirmek için çaba sarf etti ve pek çok ödenmemiş tazminat talebi çözüme kavuşturuldu. Ancak, Majestelerinin Elçiliği tarafından, samimi vaatlere ve iyi niyetlere rağmen, hükümetin kendilerine sunulan çeşitli talepleri karşılayamayacağı anlaşıldı.

Bu talepler;

1. Majestelerinin donanma ve ordusu tarafından Yunan deniz ve kara kuvvetlerine sunulan hizmetler için,

2. hükümet için sağlanan malzemeler veya yapılan işler için,

3. el konulan mallar nedeniyle Britanya tüccarlarına olan borçlar için ödemeleri içeriyordu. Bunun yanı sıra, Majestelerinin Elçiliği, Yunan Hükümeti'ni, 1918'de Yunanistan'a sunulan hizmetlerle ilgili Yunan Hazinesi'nin mevduatına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmeleri konusunda sıkça baskı yapmakla görevlendirildi.

115. Uluslararası Mali Komisyon da drahminin sürekli düşüşünden büyük ölçüde endişe duyuyordu. Çünkü drahminin değeri sterline karşı 120'nin altına düşmesi halinde, komisyonun uzun süredir devam eden çıkarlarını korumakla yükümlü olduğu İngiliz ve Fransız tahvil sahipleri temettülerinin tamamını alamazlardı. Bu sorunu ele almak için komisyon, kendi hükümetlerine bu durumu bildirdi ve durum kritik bir noktaya ulaşırsa yeni vilayetlerle ilgili Yunan Hükümeti'nden ne gibi ek teminatlar istenebileceğini değerlendirdi. Ayrıca, Bankalar Konsorsiyumunun çabaları sayesinde (VI. Bölüm, 127 ve 128. paragraflarda bahsedilen), drahminin banka oranı sterline karşı 100'ün altına düşmesi engellendi.

Kredi

116. Ulusal Banka'nın Genel Müdürü M. Maximos, ve ardından bizzat M. Gounaris'in tüm çabalarına rağmen, İngiltere'den bir kredi sağlanamadı. M. Maximos, haziran ayında yeni vilayetlerdeki tütün tekeline taahhüt ederek Messrs Armstrong'dan 10.000.000 sterlinlik bir kredi almayı umuyordu. Yine temmuz ayında 30.000.000 sterlinlik bir kredi elde etme girişimleri de başarısız oldu. M. Gounaris'in elde edebildiği tek başarı 22 Aralık'ta bir anlaşma imzalamak oldu. Bu anlaşma sayesinde Yunanistan, Şubat 1918 anlaşmasının içerdiği, Büyük Britanya, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümetleri'nin izni olmadan bir kredi için başka teminat rehin vermeme yükümlülüğünden kurtuldu. Böylece Yunanistan, M. Gounaris'in Büyük Britanya'da müzakere etmeyi umduğu 15.000.000 sterlinlik bir kredi için güvenceler sunma konumuna geldi. Buna karşılık Yunan Hükümeti, böyle bir krediden elde edilen gelirin mümkün olduğu kadar çoğunu İngiliz mallarına harcayacaktı. Ayrıca 1918 anlaşmasında öngörülen 10.000.000 sterlinlik kredinin daha da artırılmasına ilişkin tüm taleplerden ve 1919'da verilen 2.000.000 sterlinlik krediden herhangi bir avansa ilişkin taleplerden de feragat edeceklerdi. Yunan Hükümeti, Temmuz 1919'dan önce verilen malzeme ve hizmetler için 9.000.000 sterlinlik borç tasdiki yapacaktı ve Majestelerinin Hükümeti, 20 Ekim 1921'de vadesi dolan 2.100.000 sterlinlik Yunan Hazine Senetlerini bir yıl daha uzattı. Bu anlaşma, her ne kadar Hükümet basını tarafından memnuniyetle karşılanmış olsa da mali ablukanın kaldırılması ya da Majestelerinin Hükümeti tarafından mali yardım sağlanması anlamına gelmiyordu. Ancak bu durum Yunanlıların Londra piyasasından kredi alma çabalarını şüphesiz kolaylaştıracaktır.

117. Yıl sonunda mali durum o kadar ciddileşti ki Majestelerinin Elçiliği, İngiliz tüccarların belirli kesin koşullar dışında ve ödeme almadan önce uzun süre beklemeye hazır olmadıkları sürece bu ülkeyle ticaret yapmaktan caydırılmasının daha iyi olacağı konusunda ülke içindeki yetkilileri uyarması gerekti. Ülkedeki yetkililer tarafından bir ihracat kredisi planı tasarlandı ve Majestelerinin Elçiliği, bu planın Yunanistan'a nasıl uygulanabileceği konusunda rapor vermekle görevlendirildi. Bu talimat yerine getirildi. Ancak Yunan Hükümeti, başka yerler yerine Büyük Britanya'dan mallar tedarik etmek ve bu olanaklardan yararlanmak istediğinde, Majestelerinin Elçiliği'ne planın aslında Yunanistan'a uygulanmayacağı yönünde talimatlar ulaştı.

Bütçe

118. 1920-21 mali yılı için 1920-21 için onaylanan bütçede 986.742.383 drahmilik bir açık görülüyordu. Bu, bütçenin oylandığı sırada sterlinin 50 drahmilik döviz kuru dikkate alındığında yaklaşık 20.000.000 sterline denk geliyordu. 1921-22 mali yılı için bütçe henüz Meclis'e sunulmadığı için, özel bir yasa gereğince 1920-21 mali yılı bütçesi hala geçerli olup, bütçe rakamları ek ve olağanüstü kredilerle düzenlenmiştir.

İtibari Dolaşım

119. Yılın başında hükümet, 1920 sonbaharında Merkez Bankası tarafından kâğıt üzerinde basılan ve Venizelos Hükümeti tarafından borç alınan 400.000.000 drahmiden kalan 100.000.000 drahmeyi kullandı. Uluslararası Mali Komisyon'dan onay istenmişti. Bu komisyon ise yanıt vermeden önce ilgili hükümetlere danıştı. Fransız ve İtalyan Hükümetleri herhangi bir itirazda bulunmadı. Ancak bu durumu komisyon yerine doğrudan Paris ve Roma'daki Yunan Elçiliklerine bildirerek bir miktar kafa karışıklığına neden oldular. M. Venizelos, Londra'daki görüşmelerden Majestelerinin Hükümeti'nin işleme karşı çıkmayacağını anladığı için, Uluslararası Mali Komisyon'un yanıtını beklemeden işlemi başlattı. Ancak bu komisyon ve Britanya Hazinesi finansal sebeplerle itiraz etti. Bunu öğrenince ve bu arada Venizelos rejimi görevden çekilmiş olduğundan, Fransız ve İtalyan Hükümetleri onaylarını geri çekti ve temsilcilerine, Uluslararası Mali Komisyon'un önceden onay alınmadan kâğıt para basımına karşı yaptığı protestoları desteklemeleri için Majestelerinin Elçiliği'ne katılma talimatı verdi. Nisan ayında Maliye Bakanı, Anadolu'daki savaşın hükümete günlük 5 milyon drahmeye mal olduğunu bildirdi, bu rakam Eylül ayına kadar günlük yaklaşık 8 milyon drahmeye çıktı. Finansman bulma konusunda çaresiz kalan hükümet, Nisan ayında Ulusal Banka ile "Yunanistan'a yakın zamanda katılan topraklara" bankanın banknot çıkarma yetkilerinin genişletilmesini sağlayan, bankadan 550 milyon drahmi avans alınmasına ve dolaşımdaki banknot miktarının geçici olarak 500 milyon drahmi artırılmasına izin veren bir anlaşmayı onayladı. Uluslararası Finans Komisyonu, 10 Mayıs'ta konuya onay vermemiş, tasarı Uluslararası Finans Komisyonu'nun reddine rağmen Meclis'ten onay alınca, komisyon 19 Mayıs'ta resmi bir itirazda bulundu. 5 Mayıs'ta Majestelerinin Elçiliği, bankanın imtiyazlarının henüz yürürlüğe girmemiş olan Sevr Antlaşması ile Yunanistan'a tahsis edilen bölgelere genişletilmesine karşı, Majesteleri Hükümeti adına itiraz etti.

120. Hükümetin yıl boyunca Ulusal Bankadan aldığı toplam borç miktarı, yukarıdaki miktar da dahil olmak üzere, 1.138.000.000 drahmiye ulaştı. Bu miktarın bir kısmı Parlamento tarafından onaylanmamıştı. Alınan miktarlar, bankanın banknot rezervlerinden çekilmişti ki, bu rezervler Eylül ayında 590.000.000 drahmiye ulaşmıştı. Savaşın ülkenin finansları üzerindeki ağır yükü göz önünde bulundurulduğunda, hükümetin bankadan borç almaya nasıl devam edebileceği veya alınan borçların geri ödenmesi konusunda ne gibi umutların var olduğunu anlamak zordu. Sürekli dolaşan kâğıt paranın gizlice basıldığına dair söylentilere rağmen, Uluslararası Finans Komisyonu bunu hiçbir zaman kanıtlayamadı. Maliye Bakanı söylentileri kesin bir dille yalanladı. Ekselansları, para arzında herhangi bir enflasyonun ve buna bağlı olarak drahminin değerinde daha fazla düşüşün ortaya çıkaracağı tehlikelerin tamamen farkındaydı. Birçok kez bana, eğer meslektaşlarının onayını alabilirse, ülkeye yüzde 8 faiz oranı ile ve muhtemelen 700.000.000 ile 1.000.000.000 drahmi arası getirebilecek ve belki de drahmi döviz kurlarını istikrara kavuşturacak türden bir zorunlu kredi çıkarabileceğini söyledi. Ülkede bol miktarda para vardı, bu, nüfusun tüm sınıflarında açıkça görülmekteydi. M. Protopapadakis, gelir vergisinin en fazla yüzde 12 olduğunu ve rahatlıkla artırılacağını konusunda hemfikir. Ancak görünüşe göre, M. Venizelos'un kaderi hala hafızalarda taze olduğundan, Yunan Hükümeti, vergileri artırmaya çalışırlarsa genel olarak popüler olmaktan çıkacaklarından korkuyor. M. Protopapadakis'in Kasım ayında bana bildirdiği gibi hükümet, askerlerin karada yaşadığı ve bol miktarda mısır bulduğu, askeri malzemelere el konulduğu ve ödeme olarak tahvillerin verildiği Anadolu'da harcamaları üçte iki oranında azaltmayı başardı. Zengin bir vilayet olan ve Yunanlıların burayı işgal etmesinden bu yana yaklaşık 60 milyon drahmi kazandıran Trakya'dan da gelir elde ediliyordu.

121. Dolayısıyla Büyük Güçlerin mali boykotu, hükümeti dış kaynaklardan kredi elde edememe, sınırsız miktarda para basma imkanına sahip olmama ve kendi vatandaşlarından iç borç talep etmekte (bana söylendiğine göre, Yunanlılar hemen yatırım yapmazlardı) veya vergileri artırmakta çekingen davranmaları sebebiyle Ulusal Bankadan borç almaya itmiştir.

122. Yakın gelecekte ülkenin olağanüstü giderlerini karşılayacak herhangi bir vergi veya başka tedbir pek mümkün görünmüyor. Ulusal Hazine'nin aylık açığının 100.000.000 ila 120.000.000 drahmi arasında olduğu tahmin ediliyor ve seferberliğin sona ermesinden normal koşullara dönüşü kadar olan sürede borcun 500.000.000 drahmi daha artması bekleniyor. Çok konuşulan

İngiliz kredisi gerçekleşmediği takdirde, Yunan Hükümeti'nin harcamaları karşılamak için başvurabileceği başka bir yol olarak, muhtemelen Uluslararası Mali Komisyon'dan güçlü itirazlara neden olacak olan teminatsız banknot basımına yönelmesi gerekebilir.

123. 31 Mart 1920'de, Yunanistan'ın kamu borcu yaklaşık olarak 3.533.000.000 drahmi tutarındaydı ve bu tarihten itibaren 2.011.000.000 drahmi artarak toplamda 5.544.000.000 drahmiye ulaştı. Mart 1920'den bu yana yaşanan artışın neredeyse tamamı iç borçlardan kaynaklanıyor.

124. Uluslararası Finans Komisyonu tarafından uygulanan kontrol sayesinde, Yunanistan'ın itibari dolaşım miktarının toplamda 1.410.000.000 drahmi olduğunu ve 1910 yılı kanunu ile yetkilendirilen ek 1.126.000.000 drahmi ile toplam 2.536.000.000 drahmiye ulaştığını unutmamak gerekir. Bu, nüfus başına 458 drahmiye (resmi kurdaki değeriyle 18 sterlin, güncel döviz kuru ile 4 sterlin 11 şilin) denk gelir ve nüfusun 5.635.000 olduğu düşünüldüğünde, bu miktar diğer ülkelerin karşılıksız kâğıt dolaşımlarıyla kıyaslandığında fazla görünmüyor. 1921'in başlarında Ulusal Banka Genel Müdürü tarafından yapılan bir konuşmada, Büyük Britanya'nın kişi başına itibari dolaşımının 1920'de 11 sterlin 4 şilin 7 peni, Fransa'nın 36 sterlin 1 şilin 11 peni, Romanya ve Belçika'nın ise yaklaşık 32 sterlin olduğu belirtilmiştir. İtalya'da teminatsız kâğıt paranın yaklaşık 35.000.000.000 liralık, yani sabit kurdaki değeriyle kişi başına 40 sterlin olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bunlar, her şeye rağmen drahminin neden liralık ile hemen hemen aynı seviyede tutulduğunu açıklamaya hizmet edebilir. Yunanistan'da çek kullanımı ödemelerde oldukça kısıtlıdır ve bu, M. Maximos tarafından itibari dolaşımın aşırı olmadığını gösteren başka bir neden olarak ileri sürülür. Ancak, bu konuşmayı yaptığında, Yunanistan'daki dolaşımı nüfus başına 12 sterlin olarak hesaplamıştı, 18 sterlin değil. Yine de M. Protopapadakis'in sıkça vurguladığı gibi, Yunanistan'ın mali durumu birçok Avrupa ülkesine kıyasla nispeten olumlu bir durumdadır. Ancak, özellikle kırsal bölgelerde yaşam standardının İtalya'dakinden daha düşük olduğu ve ülkenin zenginliğinin henüz sermaye eksikliği nedeniyle geliştirilmediği unutulmamalıdır.

VI. TİCARİ

Ticaret

125. 1921'in başında Yunanistan ticari ve ekonomik zorluklar içindeydi. Öncelikle Venizelos Hükümetinin düşmesine atfedilen ve Yunanistan'ın siyasi izolasyonuna ve mali abluka altına alınmasına yol açan bu sorunlar, o

zamandan beri artmaya devam etti. Ayrıca, Anadolu'daki askeri harekât, ülkenin kaynaklarını sürekli olarak tüketmiş ve drahminin sürekli değer kaybında önemli bir faktör olmuştur. Drahminin 1921 yılı boyunca istikrarlı bir şekilde nasıl düştüğünü göstermek amacıyla, yılın her çeyreğinin başında drahminin İngiliz sterlini cinsinden eşdeğer değerini gösteren tablo ilgi aşağıdaki gibidir:

1 Ocak 1921: 47·80 drahmi

1 Nisan 1921: 51·20 drahmi

1 Haziran 1921: 65·50 drahmi

1 Eylül 1921: 65·25 drahmi

Dövizdeki en ani düşüş, dövizde serbest ticareti yasaklayan bir yasanın duyulduğu Mayıs 1921'in ilk yarısında meydana gelmiştir. Sadece üç gün içinde drahmi 65·00'den 120·00'e kadar dalgalanmış ve krizin ikinci gününde çok kısa bir süre için zirveye ulaşmıştır. Bu çalkantının iç piyasada 100.000.000 drahminden fazla bir kayba neden olduğu söylenmektedir.

126. Bu durum göz önüne alındığında, Yunan ithalatçıların yurtdışından sipariş vermekte tereddüt etmeleri anlaşılır bir hal alıyor. Aynı şekilde, bu durum İngiliz ve diğer yabancı ihracatçılar için Yunanistan'da iş yapmayı zor ve riskli hale getiriyor. Ticaretteki zorluklar, aslında drahminin değer kaybından çok, istikrarsızlığından kaynaklanıyor. Açıklamak gerekirse, drahmi ile İngiliz sterlini arasında 100·00 gibi sabit bir döviz kuru olsa ve bu oran en azından üç ila altı ay boyunca sabit kalsa, Yunanistan'da önemli miktarda İngiliz ticareti yapılacağı şüphesizdir. Ancak, Yunan ithalatçılar, haftanın başında döviz kuru 100·00 iken, hafta ortasında 95·00'e düşüp, hafta sonunda ise 115·00'e çıkabileceği durumda harekete geçmekte tereddüt ediyorlar.

127. Nisan ayında Yunan Hükümeti, bu durumu düzeltmeye ve yabancı döviz spekülasyonunu durdurmaya yönelik belirli önlemler alarak harekete geçti. Bunun sonucunda 29 Mayıs 1921 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren Bankalar Sendikası Yasası çıkarıldı. Aynı zamanda, ithalat vergileri de artırıldı ve altın drahminin değeri 1.45'ten 2.50'ye değiştirildi. Yunan Hükümetinin döviz satışını sınırlamak istemesindeki amacı, spekülâtorler tarafından gelecekte daha avantajlı satışlar yapmak üzere ithal edilen büyük stokların Türkiye ve Karadeniz limanları üzerinden tasfiye edilmesini sağlamaktı. Yeni getirilen konsorsiyum yasasına göre döviz işlemlerine yalnızca acil ihtiyaç maddeleri için izin veriliyordu. Yunanistan'ın neredeyse tüm ihtiyaçlarını yurt dışından

ithal ettiği göz önüne bulundurulduğunda, gümrük vergilerindeki artış, hemen hemen her türlü ürünün serbest pazardaki fiyatını yükseltti. Başlangıçta, konsorsiyum sadece dört bankadan oluşuyordu: Ulusal Banka, Atina Bankası, Doğu Bankası ve İyonya Bankası. 1.065.000 sterlin tutarındaki sermayenin tamamı aşağıdaki şekilde oluştu:

Ulusal Banka: 800,000 sterlin

Atina Bankası: 200,000 sterlin

İyonya Bankası: 40,000 sterlin

Doğu Bankası: 25,000 sterlin

Daha sonra diğer yerel bankaların neredeyse tamamı konsorsiyuma katıldı ve sermaye 1.400.000 sterline çıkarıldı.

128. Konsorsiyum Komitesinin görevi günlük olarak toplanıp döviz kurunu belirlemek ve konsorsiyuma katılan bankaların her birine paylarına göre döviz miktarını onaylamak ve tahsis etmektir. Konsorsiyumun düzenlemelerine göre, Yunanistan'a ithal edilen malların bedelini hiç kimse izinsiz olarak dövizle ödeyemiyordu. Örneğin, bir İngiliz firmasına 100 sterlin borcu olan bir Yunanlının, bu miktar karşılığında Londra'ya çek talebinde bulunması ve karşılığında drahmiyle ödeme yapması gerekiyordu. Bu düzenleme, konsorsiyumun talep edilen tüm miktarları karşılayacak kadar sterline sahip olmaması nedeniyle ticareti büyük ölçüde engelliyordu. Sterlin cinsinden bir meblağ için başvuru yapıldığında bazen miktarın dörtte biri veriliyor, bazen yarısı veriliyor, bazen de hiç verilmiyor ve hemen hemen hiçbir durumda tutarın tamamı verilmiyordu. Bu durum, Yunan müşterilerinin kendilerine gönderilen mallar için neden ödeme yapmadıklarını anlamayan İngiliz ihracatçılarından sürekli şikayetlere yol açıyordu. Birçok durumda, Yunan müşteri ödemeye tamamen hazırды ancak Konsorsiyum Komitesine defalarca başvurmadan ödeme yapamıyordu. Yine birçok durumda Yunan ithalatçının dürüst olmadığına dair bir durum söz konusu değildi. Sorun tamamen Konsorsiyum Yasasından kaynaklanıyordu. Aslında, Yunan Hükümeti'ni suçlamak da zordu. Çünkü sterlin için yapılan her talebi yerine getirselerdi konsorsiyum fonları tükenirdi, drahmi daha da değer kaybederdi ve ülke eskisinden daha kötü bir mali duruma düşerdi. Öte yandan, bazı Yunan tüccarlar bu durumdan faydalanıyordu ve İngiliz firmalarına borçlarını ödemek zorunda kaldıklarında, hiç denememiş olmalarına rağmen, konsorsiyum aracılığıyla gerekli dövizi alamadıklarını bahane ediyordu.

129. Bununla birlikte, son zamanlarda ve Milli Ekonomi Bakanı ile uzun görüşmelerden ardından, Konsorsiyum Komitesi, başvuru sahibine resmi destek verdiğim tüm durumlarda döviz tahsis etmek için ellerinden gelenin en iyisini yapmışlardır. Dolayısıyla, Yunan makamlarının İngiliz taleplerine özel bir ilgi gösterdiği ve kolaylık sağlamak için ekstra çaba sarf ettiği belirtilmelidir.

130. Yetkililerin bu eyleminden bahsederken, önemli iki konuyu gündeme getirmem gerek:(1) mallara el konulması ve (2) İngiliz firmalarının Yunan Hükümetine tedarik edilen mallara ilişkin talepleri. İlk nokta ile ilgili, Yunan Hükümeti kredi alamadığından ancak belirli malları almak zorunda olduğundan, Yunan sularına gelen yabancı mallara sık sık zorunlu olarak el koyuyordu ve bu malların sahiplerine, ne yazık ki, hemen hemen hiçbir anlam ifade etmeyen basit bir makbuz veriyordu. Şikayetler elbette çok fazlaydı ancak bu konuda Yunan Hükümeti ile resmi olarak temasa geçilmesi üzerine, Elçiliğe, bugüne kadar el konulan bu mallar için mümkün olan en kısa sürede ödeme yapacaklarını, aynı zamanda mümkün mertebe İngiliz malları üzerinde başka bir talepte bulunmayacaklarını da gizli olarak bildirdiler. Bu çok büyük bir imtiyazdı ve bildiğim kadarıyla bu imtiyaz kesinlikle başka hiçbir yabancı Elçiliğe verilmemişti. İkinci nokta olan, çeşitli Devlet Dairelerinden İngiliz firmalarına olan borçlarla ilgili olarak ise, Yunan Hükümeti iyi niyet göstermiş ve bu talepleri karşılamak için çok büyük miktarlarda ödeme yapmıştır.

131. Sonuç olarak, döviz kurlarını düzenleyen iki temel faktörden bahsedilebilir:

a. ticaret dengesi ve genel döviz dengesinin durumu ve

b. yerel itibari paranın desteklenme oranı ve yöntemi. Bu iki faktör, yani arz ve talep ile ülkenin mali durumu ve para biriminin zorunlu kullanımı, özellikle bu zorunlu kullanımın ne zaman sona ereceği beklentisiyle yakından ilgilidir.

132. Son on yılda Yunanistan olumsuz bir ticaret dengesi yaşamıştır. Ancak, 1910 yılında denizcilik ve göç gibi bazı olumlu potansiyel kaynaklar sayesinde döviz kuru iyileşmiş ve eşitlenmiştir. 1920'nin ilk yarısına kadar durum nispeten iyiydi. Yunan döviz kurundaki iyileşme, Müttefiklerin mali desteğinden çok, göçmenler ve denizcilik sektörünün katkılarıyla sağlanan dengeli döviz kurundan kaynaklanıyordu. Ancak, daha önce potansiyel olarak güvenilir olan bu iki faktör, bugün aynı etkiyi göstermiyor. Dünya çapında denizcilik

sektörü zorluklarla karşı karşıya kalıyor ve Amerika'daki son kısıtlamalar nedeniyle, Yunanistan'dan olan göç akışı önemli ölçüde azalma eğilimi gösteriyor. İkinci önemli faktör olan zorunlu yerel para biriminin teminat altına alınmasıyla ilgili olarak, Avrupa savaşının arifesinde, Yunan itibari para birimi neredeyse tamamen güvence altına alınmıştı. 1917 yılına gelindiğinde, bu teminat önemli ölçüde genişletilmişti. Ancak, Müttefik kredileriyle teminat altına alınan banknotların basımından kaynaklanan genişlemenin (yaklaşık 950 milyon drahmi nominal değerde) ve bu tür finansal destek olmadan yapılan sonraki basımların arasında bir ayırım yapılması önemlidir (bkz. yukarıda paragraf 124).

133. Göçmenlerden ve deniz ticaretinden elde edilen ve her geçen gün düşen gelirlerin azalması göz önüne alındığında, ticaret dengesinde hemen bir iyileşme beklenmemelidir, özellikle savaş devam ettiği sürece. Yoğun tarım ve akılcıca yasalarla ulusal gıda üretimi, ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak seviyeye çıkarılabilir, ancak bu iyileşmenin gerçekleşmesi beş ila sekiz yıl alabilir. Kamu finansmanı, gösterdiği büyük dirence rağmen, sürekli baskıya dayanamaz ve bu durum genel olarak bilindiğinden, bugün yerel bankacılık sektöründe bir kötümserlik hâkim.

Yabancı Rekabet

134. Savaştan önce Yunanistan'a ithalat yapan başlıca ülkeler şunlardır:

	Drahmi	Drahmi
1. Birleşik Krallık	65.103.6521	69.175.470
ve Mısır	4.071.818	
2. Avusturya-Macaristan		58.986.263
3. Rusya		30.394.081
4. Almanya		27.797.223
5. Fransa		23.411.075
6. İtalya		21.466.852
7. Amerika Birleşik Devletleri		21,199,273

Savaş sonrasında, Orta Avrupa üretimi Birleşik Krallık, ABD, Fransa ve İtalya lehine azalırken, İspanya öne çıkmış ancak daha sonra önemi azalmıştır. Günümüzde, değeri düşük döviz kurlarına sahip ülkelerin Yunanistan ile daha başarılı ticaret yaptığı görülmektedir. Bu nedenle İtalya ilerleme kaydederken, Çekoslovakya Yunanistan'a önemli bir ihracatçı olarak ortaya çıkmış ve Almanya savaş öncesi konumuna geri dönmek için olağanüstü çaba gösteriyor. Zaten 1920'de Almanya'nın Yunanistan'a ithalatı önemli ölçüde artmıştı ve bu artış her gün devam ediyor. Özellikle, 1919'da Yunanistan ile Almanya arasındaki ticaret önemsizken, 1921'de neredeyse savaş öncesi 1914 seviyesine, yani yaklaşık 27 milyon drahmiye ulaşması dikkat çekicidir.

İş Gücü

135. Çalışanların sayısı son aylarda oldukça arttı. Ancak seferberlik nedeniyle sanayinin tüm dallarında hâlâ işçilere talep var ve dolayısıyla işsizlik yok. İşçilerin az çok örgütlü olduğu görülüyor. Sekiz saatlik iş günü resmi olarak kabul edilmemiş olsa da mühendislik firmaları, gaz işçileri, liman işçileri ve bazı demiryolu şirketleri gibi birçok sektörde uygulanmaktadır. Yaşam maliyetindeki artışla birlikte ücretler genel olarak artmış ve ortalama olarak şu şekildedir:

Vasıfsız genel işçi: Günde 25 drahmi

Usta sanatkâr: Günde 50-60 drahmi

Liman işçileri: Günde 20-50 drahmi

Mağaza çalışanları: Ayda 150-200 drahmi

(yemek, bot, tulum vb. dahil)

136. 1921 yılı boyunca grevler sıklıkla gerçekleşmiş, fakat genellikle önemsiz olmuştur ve Hükümet, çoğu vakada işçilerle bir uzlaşmaya varmıştır. En önemli grevler arasında şunlar yer almaktadır:

1. 11 Şubat'tan 9 Mart'a kadar Pire Limanı'nda denizciler ve gemi makinistlerinin grevi, 5.000'den fazla denizcinin katılımıyla ve Volo Limanı'nda yaşanan aksamaların yanı sıra Pire'deki liman işçileri ve kömür işçilerinin dayanışma grevi ile sonuçlanmıştır. Bu grev, grevcilerin lehine sonlanarak ücret artışı ile neticelenmiştir.

2. Ağustos ayında gemi makinistleri ve denizcilerin gerçekleştirdiği ikinci denizcilik grevi, yaklaşık üç hafta sürmüş ve gemi sahiplerinin lehine sonuçlanmıştır.

3. 22 ile 28 Kasım tarihleri arasında Atina'da elektrikçilerin grevi, tramvay çalışanlarının da desteklediği bu grevde grevciler tutuklanarak askeri hizmete çağrılmış, tramvay çalışanları ise ücret artışı elde etmiştir.

Denizcilik

137. Pire Limanı'na giriş yapan gemi sayısı 1920 yılında 9.641 iken 1921 yılında 10.296'ya yükselmiştir. En yüksek sayılar aşağıdaki milletlere aittir:

	1921.	1920.
Yunan	4.429	2.774
İngiliz	328	243
İtalyan	341	229
Müttefik Devletler	33	156
Amerikan	88	75

Bu, yaklaşık 1.700 Yunan gemisi, yaklaşık 100 İngiliz gemisi, 100'den fazla İtalyan ve 12 Amerikan gemisinin sayısında kayda değer bir artışa işaret ediyor. Müttefik Devletlere ait gemiler esas olarak eski Avusturya-Lloyd Şirketi'nden olup, şimdi İtalya tarafından Lloyd-Triestino Şirketi tarafından kesin olarak devralınmıştır. Yunanistan'a Alman mallarının ithal edilmesini sağlayan Alman, Danimarkalı ve Norveçli gemilerin sayısında çok önemli bir artış olmuştur:

	1920	1921
Alman	23	59
Danimarka	1	9
Norveç	9	19

VII. DONANMA

Donanma Bütçeleri,1920-21.

138. 1920-21 için donanma bütçesi tahminleri toplam 106,900,000 drahmi oldu. Bu toplam iki ana başlık altında bölünmüştür:

1. "Normal" harcama olarak sınıflandırılan 85,400,000 drahmi; ve
2. Genel seferberlikten kaynaklanan "anormal" harcama olan 21.500.000 drahmi.

1. Maddenin altındaki ana kalemler:

1. 14.000.000 drahmi maaşlar ve ödemeler.
2. 14.000.000 drahmi erzak.
3. 6.000.000 drahmi işletme malzemeleri, aletler, küçük makineler, vb.
4. 9,000,000 drahmi denizcilerin giysisi.
5. 12.000.000 drahmi kömür, yakıt yağı, yağlama yağı.

2. Madde altındaki ana kalemler:

1. Uçak istasyonları inşası için 1.000.000 drahmi.
2. Kablosuz istasyon inşası için 1.000.000 drahmi.
3. Yüzer iskele satın alma ve transferleri için 6.000.000 drahmi (harcanmamış).
4. Kömür, yakıt yağı, yağlama yağı için ek malzemeler 4.500.000 drahmi.

Yeni İnşa

139. Geçtiğimiz yıl, Yunan Kraliyet Donanması için herhangi bir yeni savaş gemisi inşa edilmemiş veya bütçe ayrılmamıştır. Ancak Barış Antlaşması hükümleri uyarınca, eski Avusturya-Macaristan donanmasından bir silahlı torpido botu destroyeri "Uhlán" ve altı silahsız torpido botu Yunanistan'a tahsis edilmiştir. Yunanistan'ın iki hafif kruvazör ve altı muhrip satın alması için 1919 yılında İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ile başlatılan görüşmeler ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Personel

140. Venizelos Hükümeti'nin Kasım 1920'de düşmesiyle birlikte, Denizcilik Bakanlığı'nda görevli subaylar, üst düzey deniz subayları ve gemilerin bireysel komutanlarının büyük bir bölümü ya görevden alındı ya da yarı maaşla izne ayrıldı. Yerlerini Kral Konstantin'in davasını destekleyen subaylar aldı. Yeni Denizcilik Bakanı'nın bu keskin hamlesi, filonun etkinliğinde ciddi bir düşüşe yol açtı ve bir süre için subay ve erlerin moralini önemli ölçüde düşürdü. Bu durum, özellikle Venizelos rejimi döneminde işsiz kalan ve bu nedenle filonun genç subayları ve erleriyle pek bir uyumu olmayan yeni Kral yanlısı subaylar nedeniyle yaşandı.

141. Bununla birlikte, denizde seyreden gemilerin mürettebatını oluşturan adamların çoğunluğunun Kraliyet davasına sempati duyduğu görülüyordu.

Bu bağıllık, Türk Harekatının ilk zaferleriyle tetiklenen milli gururun yanı sıra hem subayların hem de mürettebatın moral ve yetkinliğini beklenenden çok daha hızlı bir şekilde iyileştirdi. Son dokuz ay içinde İstanbul, İzmir gibi yerlerde Yunan savaş gemileriyle karşılaşmış olan İngiliz Akdeniz filosunun üst düzey subayları, gemilerin temizliği ve etkinliğinin yanı sıra mürettebatın son derece düzgün görünümüne dair övgülerini dile getirdiler.

Malzeme Durumu

142. Deniz filosunu oluşturan gemilerin durumunun kötüleşmesinin ana sebepleri, gemilerin büyük çoğunluğunun oldukça yaşlı, hatta bazılarının hatırı sayılır derecede yaşlı olması ve Salmis tersanesinin sınırlı imkanlarıdır. Ayrıca, bu gemilere Anadolu'daki seferi desteklemek için ısrarla verilen zorlu görevler, onların yıpranmasını daha da artırdı. Sonuç olarak neredeyse tüm gemiler, Salmis tersanesinin kaynaklarının izin verdiğinden daha kapsamlı bir yenilenmeye ihtiyaç duyuyor. Düşmanlıklar Yeni Yıl'a kadar devam ederse, filonun abluka görevlerini yerine getirmeye devam edip edemeyeceği ve şimdiye kadar yaptığı gibi ordunun kuzey kanadını destekleyip destekleyemeyeceği belirsizleşiyor. Bu durum tarafsızların Türklere silah, mühimmat ve giyecek sağlama yönündeki sürekli çabaları göz önüne alındığında bu gerçek büyük önem taşıyor.

Deniz Politikası

143. Eylül ayında Yunan Hükümeti ile Amiral Kelly komutasındaki İngiliz Deniz Misyonu arasındaki sözleşme sona erdi ve Amiral Aubrey Smith liderliğinde yeni bir deniz misyonu için çok benzer bir sözleşme yapıldı. Amiral Smith Atina'ya geldi ve Ekim ayında görevine başladı. Türk harekâtı sırasında filonun dağılımına ilişkin genel şema aşağıdaki gibidir:

Filo, neredeyse eşit güçte A ve B olmak üzere iki filoya bölünmüştür; A biraz daha güçlü olup, merkez üsleri sırasıyla İstanbul ve İzmir'dir. A Filosu esas olarak orduya yardım sağlamak ve Karadeniz'deki Türkiye kıyı şeridinin abluka altına alınmasında görevlendirilmiştir. Güney ordusunun sağ kanadının, kuzey ordusunun sol kanadından farklı olarak denize bitişik olmayan coğrafi konumu nedeniyle B Filosu doğrudan askeri destekte bulunmamış, ancak tarafsız gemilerde silah ve diğer savaş kaçakçılığını engelleme konusunda yoğunlaşmıştır. Bu görev, tüm tarafsız ülkelerin, Büyük Britanya dışında, gemilerinin Yunan karasuları dışında aranmasına izin vermemesi nedeniyle oldukça zorlaşmış ve Anadolu'nun güney sahilindeki bazı bölgelerde tamamen imkânsız hale gelmiştir.

144. Geleceğin genel denizcilik politikası, Anadolu'da barışın sağlanması ve filonun savaş durumunda tutulmasını gereksiz kılması durumunda, en modern gemilerden oluşan küçük bir çekirdek dışındaki tüm gemilerin elden çıkarılmasını öngörüyor. Bu çekirdek, esasen bir eğitim filosu haline gelecek. Böylece, seçilmiş ve iyi eğitilmiş bir grup subay ve personel, Yunanistan'ın mali durumu, ulusal ihtiyaçlara uygun yeni bir filo oluşturulmasına olanak tanıdığına, filonun genişletilmesi için hazır olacak.

145. Salamis tersanesi genişlemeye uygun değildir ve ulusal finans durumu elverdiğinde, Skaramanga Koyu'nda yeni bir tersane inşa edilmesi planlanmaktadır. Skaramanga'daki tersane için son yıllık tahminlerde yer alan 12.000.000 drahmilik ön oylama bu yılın başlarında iptal edildi.

Havacılık

146. Sadece dört uçak filosu ve iki deniz uçağı filosundan oluşan ve tüm rütbelere ve derecelere yaklaşık 500 personel ile hizmet veren Yunan Kraliyet Donanma Hava Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri Hava Hizmetleri'nin neredeyse yok denecek kadar az olduğu Anadolu'daki ordu operasyonlarına büyük destek sağlamıştır. Yaz boyunca Yunan ilerlemesi sırasında ve sonraki çekilme sırasında üstlenilen zorlu görevler, filonun uçaklarını ve diğer önemli kaynaklarını gözle görülür şekilde tüketti. Mart ayında muhtemel çatışmaların yeniden başlamasından önce yeni tedarikler sağlanamazsa, ordunun operasyonlarında ciddi bir dezavantajla karşı karşıya kalacağından endişe edilmektedir. Şu anda aktif hizmet için her türden yalnızca yirmi kadar uçak ve altı deniz uçağı bulunmaktadır.

VIII. ORDU

147. 1921'in başında Yunanistan'ın askeri durumu muhtemelen son dört yılın herhangi bir noktasında olduğundan daha istikrarsızdı. Üst düzey Venizelosçu subayların hâlâ devam eden çok sayıda görev değişikliği, orduda tedirgin edici bir güvensizlik duygusu uyandırdı ve ulusal dikkati, Mustafa Kemal'in Anadolu'da örgütlediği güçlü kuvvetlere karşı alınması gereken önlemler yerine, iç politik çekişmelere yönlendirdi. Yunan ordusu, 1920 operasyonlarının zirvesindeki gibi aynı sayıda bölüğe sahip olmasına rağmen, 1921 sınıfından gelen yeni askerler, çatışmalarda, hastalıklarda ve 1915 sınıfının terhisindeki kayıpların yerini doldurmaya yetmedi ve tüm oluşumlar ile birimler ciddi şekilde güçten düşmüştü.

148. Anadolu'daki Yunan ordusunun konuşlandırılması ciddi risk unsurları içeriyordu. Üç kolorduya karşılık gelen üç ana grup halinde, kanatları doğuya, düşmana bakacak şekilde hilal şeklinde konumlandırılmıştı. Sağ kanatta 1. Kolordu Uşak ve Buldan'a doğru ilerlemişken yaklaşık 160 kilometre kuzeyde 3. Kolordu, Bursa'nın doğusunda mevzilenmişti. 1. Kolordu'nun 160 kilometreden fazla gerisinde ve 3. Kolordu'nun biraz daha az gerisinde bulunan 2. Kolordu, kanatlar arasındaki tek kara iletişim hattını oluşturan Manisa-Bandırma demiryolunu tutuyordu. Ayrıca İzmir'deki bir tümen de genel yedek kuvvet olarak görev yapıyordu.

149. Kanatların ileri konumu, güçlü bir ordunun taarruz ilerlemesi için potansiyel avantajlara sahipti. Ancak Yunan ordusu çok geçmeden mevcut durumuyla ilerleyemeyeceğini fark etti. Savunma politikası için ileri ve izole edilmiş kanatlar ciddi bir zayıflıktı. Kemal'in stratejik hazırlıkları göz önüne alındığında, Yunan ordusu 1921'in başında kendisini istikrarsız bir denge içinde buldu. Ya güçlenip Eskişehir-Afyonkarahisar demiryoluna ilerleyerek birleşik bir cephe oluşturacak ya da sonunda geri çekilecekti. Buna rağmen Yunanlılar içinde buldukları durumun ciddiyetini hafife aldılar. Çünkü Kemal'in yalnızca zora boyun eğeceğine ikna olmuş olsalar da ordularının, Kemal'in sahaya koyabileceği her türlü kuvveti bozguna uğratabileceğine hâlâ inanıyorlardı.

150. Ocak 1921'in başlarında, Yunan 3. Kolordusu'na, görünüşte kuzey cephesinin durumunu açıklığa kavuşturmak ve Milliyetçilerin ikmal hatlarını ve depolarını aksatmak amacıyla, Eskişehir'e doğru önemli bir keşif operasyonu yürütmesi talimatı verildi. Ancak direktif, demiryolu kavşağı ve askeri depoları nedeniyle düşmana ciddi bir darbe indirebilecek kilit bir yer olan Eskişehir'e girişi açıkça yasaklıyordu. Bu, gerçek amacın, Yunanlılar ve Türklerle barış şartlarını müzakere etmeyi amaçlayan şubat ayında Londra'da yapılacak konferansta Yunan askeri başarısını sergilemek olabileceğini gösteriyor.

151. 5 Ocak'ta 3. Tümenin 2/39. Piyade Alayı ile takviye edilen 3. Kolordu'nun büyük bir kısmı üç kol halinde ilerledi. Kuzey kolu, bir süre çatışmanın ardından Bilecik'teki demiryolunu kesti ve Eskişehir'in 25 mil kuzeybatısındaki Avgin'e⁶⁵ doğru ilerledi. 9 Ocak'ta merkez ve sağ kollar, Eskişehir'in batı-kuzeybatısında 22 mil uzaklıkta Kovalıca yakınlarında güçlü bir mevzide

65 Burada Birinci İnönü Muharebelerinden bahsetmektedir. Yunan kaynaklarında Eskişehir'deki İnönü hattı Avgin Köyü olarak geçmektedir. (Yay. Haz. Notu)

konuslanmış 6.000 Türk ile karşılaştı. 10 Ocak'ta Yunan birlikleri, Türk merkeze ve sol kanadına saldırı başlattı ve kuzey kanadı döndürmek için iki birlik gönderdi. Bu birliklerin sağ kanatlarının arkasında belirmesi, Türkleri tereddütte bıraktı ve piyadelerin süngü hücumu, Türkleri güneye doğru çekilmeye zorladı. Görünüşe göre Eskişehir'e giden yol açıldı, ancak Yunanlılar emirlerine uyarak geri çekildiler ve 14 Ocak'ta, Milliyetçi bölgeden kaçma fırsatını yakalayan 3.000 Yunan ve Ermeni'nin eşliğinde Bursa yakınlarındaki hatlarına ulaştılar. Yunan kayıpları yaklaşık 200 olarak bildirildi. Türkler muhtemelen daha fazla kayıp yaşadı ve 250 Türk askeri esir alındı. Bu operasyon, az kayıpla Yunan Yüksek Komutanlığının belirlediği programın her detayını yerine getirerek tamamlandı. Ancak, Eskişehir'e girmeme kararı Fransız, Türk ve İtalyan basını tarafından bir başarısızlık olarak yorumlandı ve Yunanlar, başarılı olmak yerine başarısızlıkla suçlanmanın üzüntüsünü yaşadı⁶⁶.

152. Adaletsiz bir şekilde küçük düşürüldüklerini hisseden ve intikam arzusu ile yanıp tutuşan Yunanlar, aynı zamanda Kemal'in kendilerinden önce harekete geçme ihtimali ve aşırı özgüvenleriyle, Mart 1921'de her iki kanattan da aceleyle hazırlanmış ve düşüncesizce başlatılan bir saldırıya girişti. Uşak'tan ilerleyen 1. Kolordu çok az direnişle karşılaştı ve Afyonkarahisar'ı kolaylıkla ele geçirdi. Bursa'dan Eskişehir yönünde ilerleyen 3. Kolordu ise, güçlü mevzilere yerleşmiş büyük düşman kuvvetleriyle karşılaştı ve birkaç gün süren şiddetli çatışmaların ardından, merkezi Türk karşı saldırıları karşısında geri adım attı. Kolordu zorlukla kurtuldu ve ağır kayıplar verdikten sonra Bursa'ya çekildi. Kemal, 3. Kolordu'nun peşine düşmek yerine, tüm müsait birliklerini güneye çevirerek Yunan 1. Kolordu'nun geri çekilme hattını kesme amacıyla harekete geçti. Yunanlar için şans eseri, Eskişehir-Kütahya Demiryolunun lojistik sınırlamaları Türk kuvvetlerinin parça parça ilerlemesini gerektirdi⁶⁷.

153. Yunan 1. Kolordu Uşak'tan ilerlediğinde 34. Alay Dumlupınar'da bırakılmıştı ve Kemal'in birlikleri tam da bu noktaya yönlendirilmişti. Şafak vakti iki Türk tümeninin saldırısına uğrayan alay, gün boyunca artan düşman kuvvetlerine karşı direndi. Afyonkarahisar ve ötesinden gece gündüz yürüyen 1. Kolordu, tam zamanında yetişti ve birkaç saat içinde sekiz Türk tümeni geri çekilmek zorunda kaldı. Bu durum, Yunanların yanılmalılarını dağıttı. Durumu kurtaranın sadece şans ve 34. Alayın direnci olduğunu, karşılarında

66 Birinci İnönü Savaşı. (Yay. Haz. Notu)

67 İkinci İnönü Savaşı. (Yay. Haz. Notu)

güçlü, cesur ve becerikli bir düşman olduğunu fark ettiler. Ayrıca, bu düşmanı ancak askeri bir yenilgiyle pazarlık masasına getirebileceklerini ve ona dokunulmadıkça daha da güçleneceğini anladılar. Böylece, hemen ordularını güçlendirmeye ve yeniden yapılandırmaya başladılar ve yanlış özgüvenlerinin neden olduğu zaman kaybını telafi etmeye çalıştılar.

154. Uşak bölgesinde mayıs ve haziran ayları yoğun yağışların olduğu dönemlerdir. Bu yüzden Haziran ortasından önce büyük bir operasyon düşünülemez. Bu durum Yunanlara hazırlıklarını tamamlamaları için iki ay süre verdi. Bu süre zarfında, Anadolu'daki Kurmay Başkanının en çok endişelendiği konu zamanlamaydı, başlangıçta gecikmelerden çekiniyordu. Çünkü sona doğru zamanın daralacağını öngörüyordu. Bir kez kaybedilen zamanın telafi edilmesi zordur ve ileri hareket, ancak Temmuz ortasına yakın bir zaman diliminde başladı.

155. Operasyonların ilk aşaması, sağ taraftaki büyük çevirme hareketi ile Bursa'dan gelen sol kanat hareketi kusursuz bir şekilde ilerledi ve iki kanat arasında Türkleri tuzağa düşürme planının kısmen başarısız olması, 21 Temmuz'da, Eskişehir'in doğusunda gerçekleşen Yunan zaferi ile bir ölçüde telafi edildi. Şimdi önemli soru Ankara'ya doğru ilerlemek mi yoksa kazanılan zemini sağlamlaştırıp korumak mı gerektiği idi. Bilindiği kadarıyla General Dousmanis ileri harekate karşı çıkarken, 21 Temmuz zaferinden cesaret alan General Papoulas bunu savundu. Majesteleri Kral onu destekledi ve böylece karar verildi. Yeni ilerleme için birlikleri dinlendirmek ve yeniden donatmak basit bir meseleydi. Ancak demiryolunun her iki kanatta da kırılması nedeniyle, tedarik ve iletişim hatlarının yeniden düzenlenmesi, en az bir ay aralıksız emek gerektiren bir iş gibi görünüyordu, ancak sonbahar yağmurlarının yaklaşmasıyla, bu hazırlıklar yirmi güne sıkıştırıldı.

156. Muhtemelen daha eksiksiz bir hazırlık, erzak ve mühimmat tedarikinde sık sık yaşanan başarısızlıkları önleyebilirdi. Yunan birliklerinin uğradığı mahrumiyetler korkunçtu ve morallerini bozmasalar da fiziki güçlerini zayıflatmış olmalıydılar. Kahramanca savaştılar ama Türkleri kuşatmayı veya geçmeyi başaramadılar. Saf cesaret ve kararlılıkla Türkleri ardı ardına gelen mevzilerden uzaklaştırdılar ve ana tepeyi ele geçirdiler, ama yine de düşmanı önlerinde gördüler. Türklerin moral olarak yenilgiye uğradığı ve Yunanların Ankara'ya ulaşmasını engelleyemeyecekleri iddia ediliyor. Bu inanç tamamen asılsız olmayabilir. Ancak mevsimin ilerlemesiyle birlikte ileri bir hareketin mümkün olup olmadığı şüpheli hale geldi, sağduyu daha korunaklı pozisyon-

lara ve daha kısa ikmal hatlarına çekilmeyi gerektirdi. General Pallis'in erken dönemdeki endişesi gerçeğe dönüşmüş, zaman daralmıştı.

157. Harekât boyunca Yunanlılar topçu bakımından Türklerden daha güçlüydüler ancak savaş için mevcut tüfek gücünde hiçbir zaman yüzde 15'ten fazla bir avantaja sahip olmadılar. Ayrıca, sayıca atlı birliklerde de Türklerin gerisindeydiler. Genç ve tecrübesiz Yunan Hava Kuvvetleri hava üstünlüğünü sağlamasına rağmen, bu atlı birlik eksikliğini telafi edemedi. Bu durum özellikle Ankara'ya doğru ilerlerken belirgindi. Bu aşamada, Türk süvari birlikleri keşif yaparak Yunan ilerleyişini yavaşlattı, kendi ana ordusunun hareketlerini gizledi ve iletişim hattına baskın yaparak Yunan tedarikini ciddi şekilde bozdu.

158. 23 Eylül itibarıyla Yunan kuvvetleri, Afyonkarahisar-Eskişehir-Karaköy Demiryolu'nu kapsayan bir hat üzerinde kendilerini yeniden konumlandırmıştı. Ekim ayında Türkler, Afyonkarahisar üzerine güçlü bir saldırı düzenledi. Bu saldırı Yunanlar tarafından başarıyla püskürtüldü⁶⁸. Bu çatışmadan bu yana cephe hattında herhangi bir hareketlilik olmamıştır. Askerlerin yaşam koşulları son zamanlarda iyileşmiş, cephe dışındaki askerler için yeterli barınma imkânı sağlanmış ve İngiltere'den beklenen battaniye ve sıcak tutan giysilerin tedariki gerçekleşmiştir.

159. Sonuç olarak, Yunan ordusunun görevini tam anlamıyla yerine getiremediği kabul edilmelidir. Ancak, özellikle kötü iklim ve ekonomik koşullar altında nadiren eşi benzeri olan bir dayanıklılık ve azim örneği sergiledi. 1921 seferinin hangi siyasi sonuçlara yol açabileceğini kesin olarak söylemek mümkün değil. Fakat Yunan milletinin gösterdiği askeri erdemlerin Yakın Doğu'da önümüzdeki yıllarda önemli bir manevi etkiye sahip olacağı kesindir.

68 1-8 Ekim 1921'de Afyon'un Kuzey Doğusunda gerçekleşen Güzelimdağı Muharebeleri. (Yay. Haz. Notu)

1922 YILI YUNANİSTAN YILLIK RAPORU⁶⁹

Bay Lindley tarafından Kedleston Markisi Curzon'a

Lordum, Dışışleri Bakanlığı, 2 Temmuz 1923.

Lord Hazretlerinin talimatları doğrultusunda, Yunanistan için 1922 yılına ait yıllık raporu sunmaktan onur duyarım. Mülteciler ve finansla ilgili bölümler için Majestelerinin Elçiliği Danışmanı Bay Charles Bentinck'e; ticaret bölümü için ticari ataşe Bay Duke'a ve askeri işler üzerine olan bölüm için Albay Hoare-Nairne'e minnettarım. Atina'daki çalışmaların bu bölümlerin daha erken bitirilmesine engel olması nedeniyle raporun tamamlanmasının gecikmiş olmasından dolayı üzgünüm.

Saygılarımla,

F. O. LINDLEY.

⁶⁹ The National Archive (TNA), Foreign Office (FO)/476/36. No. 122146.

Birinci Bölüm

İçişleri

1. Venizelosçulara Düşmanlık ve Kral Konstantin'in Konumu

Atina'ya varmamdan birkaç gün önce, Amiral Condourotis ve Bay Alexander Pallis, Konstantin yanlılarının ölümcül saldırısına maruz kalmışlardı ve Atina'ya vardığımda ilk görevim, Lord Granville'in sıkça şikâyet ettiği şiddet eylemlerinin devamına karşı geçici Başbakan Profopapadakis ve geçici Dışişleri Bakanı Cartalis'e protesto dilekçesi sunmaktı. Bakanlar, saldırının siyasi bir amacı olmadığını iddia etme cüretinde bulundular ve tekrarladığım itirazlara rağmen, birkaç kişi tutuklanıp daha sonra serbest bırakılmış olsa da suç için asla kimse cezalandırılmadı. Bununla birlikte, Atina ve Roma'da, o zaman başkentte bulunan Bay Gounaris'e Majestelerinin Elçisi tarafından yapılan açıklamalar da etkisiz değildi. Yunan Hükümeti, her şeyden önce, Londra'da iyi bir izlenim bırakmayı arzuluyordu ve savaş sırasında Müttefiklerin Yunan destekçilerine şiddet uygulanması durumunda bunun mümkün olmayacağını çok iyi anlamışlardı. Atina'daki kalan zamanım boyunca şehirde iki şiddet olayı daha meydana geldi. Bunlardan ilki, Frangoulis adlı Kıbrıslı bir gazete editörünün ciddi bir saldırıya uğramasıydı; ikincisi ise Venizelosçu bir gazete editörü olan Bay Cavafakis'in öldürülmesiydi. Frangoulis İngiliz vatandaşı olmamasına rağmen, davasını kararlı bir şekilde takip ettim ancak herhangi bir sonuç alamadım. Ancak adam şiddet yanlısı bir karaktere sahipti ve işin sonunda saldırının tamamen siyasi olduğundan emin olamadığımı belirtmeliyim. M. Cavafakis'in öldürüldüğüne dair hiçbir şüphe yoktu ve endişelerimi hem M. Gounaris'e hem de M. Baltazzi'ye çok güçlü bir şekilde dile getirdim. Benim tavsiyem üzerine soruşturma İngiliz Polis Misyonu Başkanı Sir Frederick Halliday'e devredildi. Sir Frederick, soruşturmayı elinden geldiğince titizlikle yürüttü ve yerel yetkililerden aldığı yardımdan memnun kaldı. Sir Frederick'in fail olabileceğini düşündüğü bir şüpheli tutuklandı. Bana bildirilen önemli suçlar bunlar olsa da 7. paragrafta bahsi geçen Lamia davası son derece ihtiyatsızdı ve diğer ihlallerin yanı sıra küçük zulümler, devrime kadar ülke genelinde nadiren azalarak devam etti. Tarafsız bir gözlemci bu durumun böyle olmasına şaşırılmamalıdır.

Mart ayında, Volo'daki İngiltere konsolosu yardımcısı, Venizelosçu partinin açıkça Cumhuriyetçi çizgide örgütlendiğini ve Kraliyet Ailesi'ni tamamen devirmeyi hedeflediğini bildirdi. Haziran ayında, Venizelosçu gazeteler, Kral Konstantin tahtta olduğu sürece durumda bir iyileşme olasılığı olmadığını

açıkça ifade ettiler. Ülkenin o dönemde hayati bir mücadele içinde olduğu göz önüne alındığında, şiddet ve zulüm vakalarının fazla olmaması, aksine bu eylemlerin nispeten ılımlı olması dikkat çekicidir. Ülkenin durumu Elçilik için ayrıca zor bir durumdu. Savaşın gerçekleri nedeniyle sürekli olarak ülkenin iç işlerine karışmak zorunda kalıyorlardı ve eski dostlarını, Majestelerinin Hükümeti ile yakın ilişkileri olan ve savaştaki başarısı Doğu Sorununun tatmin edici bir şekilde çözülmesine bağlı olan bir hükümetin destekçilerinin saldırılarına karşı korumaya çalışıyorlardı. Durum, Kral Konstantin'in tanınmamış olması ve isyan çağrıları yapan partinin aşırı üyelerinin, bazı haklı gerekçelerle, arka-larında Müttefikler varmış gibi görünebilmesi ile daha da karmaşıklaşıyordu. Bu durumun Yunanistan'ın çabalarına ne ölçüde zarar verdiğinden o kadar etkilendim ki, Kral Konstantin'in tanınmasını iki kez tavsiye ettim. Onun tanınmasının ülkeyi birleştirmeye büyük katkı sağlayacağına ve aynı zamanda İngiliz-Yunan ilişkilerinin düzenli bir zeminde yerini alacağına inanıyordum. Hem Venizelosçu hem de gerçek karaktere, vatanseverliğe ve yeteneğe sahip olan M. Sterghiades ve M. A. Pallis de aynı görüşteydi. Ancak önerim dikkate alınmadı ve daha sonra yaşanan olayların, alınan kararın doğruluğunu kanıtladığı şüphesiz ileri sürülebilir. Ancak Yunan ordusunun başına gelecek bir felaket, her halükârda bir devrime yol açacaktı ve benim önerimin asıl amacı, iç durumu güçlendirerek böyle bir yenilgiyi önlemektir. Kral Konstantin, pek çok amansız düşmanı olmasına rağmen ülkede hiçbir zaman seilmeyen biri olmadı ve haziran ayında Poros Adası'ndaki resepsiyonu, tahttan çekilmesinden yalnızca üç ay önce ülkede hâlâ sahip olduğu nüfuzu gösteriyordu.

2. Yılın Başındaki İç Durum

1922'nin başında Gounaris Kabinesi hala iktidardaydı. Başbakan ve Dışişleri Bakanı Baltazzi, iki amaçla Avrupa başkentlerini dolaşıyordu: mali destek sağlamak ve Büyük Güçleri savaşı bitirmeye teşvik etmek. Geldiğimden gazeteler, Londra'da ilk hedefe ulaşıldığını iddia eden manşetlerle doluydu ve halk arasında büyük bir sevinç vardı. Ancak gerçek kısa süre sonra ortaya çıktı ve hükümetin popülerliğinin giderek azalmasına katkıda bulundu. Pek çok kişi Başbakan döndüğünde hükümetin çökmesini bekliyordu. Ancak bu görüşü paylaşmıyordum. Çünkü Meclis'te çoğunluğu elde edebilecek başka bir hükümetin olasılığı yok gibiydi. M. Stratos'un göreve gelmek isteyen bakanlardan oluşan bir listeye sahip olduğu biliniyordu. Ancak Meclis'te çok az destekçisi vardı. Yönetimin olası başkanları olarak General Dousmanis ve General Metaxas'tan da bahsedildi. Bu yönetim muhtemelen bir askeri

diktatörlük olacaktı. Ancak ülke böyle bir hükümet için hazır görünmüyordu. 1920 seçimlerinin, Kral Konstantin ile M. Venizelos arasındaki destek meselesi üzerine yapıldığını ve sonucunda Kral Konstantin'i destekleyen 273, Venizelos'u destekleyen 87 milletvekilinin meclise girdiğini hatırlamakta yarar var. M. Rhally'nin ilk Konstantin yanlısı hükümeti bu ezici çoğunluğu temsil ediyordu. Bununla birlikte, ilk andan itibaren önde gelen liderler kendi kişisel partilerini oluşturmakla veya onları genişletmekle meşguldü. Bu işte en başarılı olan M. Gounaris oldu. Zamanla yaklaşık 170 üyeyi Halk Partisi'nde toplayarak ülkeyi bu parti üzerinden yönetmeye başladı. Ancak diğer liderler de boş durmadı, M. Stratos kendine yaklaşık otuz taraftar topladı. Makedonya Milletvekili M. Boussios ise daha az bir sayıda destekçi kazandı. Sayıları yirmi beş kadar olan Müslüman vekiller de başlangıçta çoğunluğun bir kısmını oluşturuyorlardı. Fakat bağlılıkları zayıflamaya başlamıştı ve sadece Venizelosçulara karşı oy kullanacak şekilde güvenilir kabul edilebilirlerdi. Sayıları seksen yedi olan Venizelosçular, liderlerinin yokluğu ve Meclis'teki etkisizlikleri nedeniyle başlangıçtaki birliklerini kaybetmeye başlamıştı. İki kanada ayrılıyorlardı. Sağ kanat, anayasal olarak yönetirse Konstantin'i gönülsüz de olsa kabul etmeye hazırdı. Sol kanat ise kesinlikle Cumhuriyetçi ve hanedan karşıtıydı. Her iki kanadın da bir hükümete dahil edilmesinin tek olasılığı, Venizelos yanlısı olmasına rağmen Konstantin'e hizmet etmeyi görevi olarak gören İzmir Yüksek Komiseri M. Sterghiades'in yönetimi altında olabilirdi. Kendisi, şubat ayında, Meclisin en iyi unsurlarını bir araya getirip gerçekten güçlü bir hükümet kurabilecek gibi görünse de güvenilir bir çoğunluk bulamayacağını düşünerek dostlarının ve hayranlarının ısrarlarını reddetti.

3. Mart Ayı Kabine Krizi

10 Mart'ta M. Gounaris, son dönemdeki çabalarını anlattı. Hem Meclis dışında hem içinde Başbakanı coşkuyla karşılayan kalabalıklar vardı. Gounaris, savaşı sadece Hristiyanları korumak için sürdürdüğünü açıkladı. Londra'da acil ve güçlü bir barış arzusu bulmuş ve Müttefiklerin arabuluculuğunu kabul etmişti. Gecikmelerin nedeni Franklin Bouillon Anlaşması, kabul edilemez Fransız önerileri ve İtalya'daki Bakanlar kriziydi. Yunanistan konferans sonuçlarını beklemek zorundaydı. Kredi müzakereleri iyi ilerliyordu, sadece Amerikan onayı bekleniyordu. Bu durumu daha iyi yönetebilecek başka bir Yunan Hükümeti düşünülemezdi. M. Stratos, hükümete karşı oy kullanacağını, çünkü hükümetin Yunan durumunu dış güçlere devretme yetkisi olmadığını söyledi. M. Boussios da aynı şekilde hareket edeceğini belirtti. Venizelosçular

tartışmanın bastırılmasını protesto ettiler. Müslüman oyları hükümete karşı kullanıldı ve hükümet güvenoyunu 155'e karşı 165 oyla kaybetti. Tartışmada Kral Konstantin'e yönelik duygularda herhangi bir değişiklik görülmedi. Majesteleri, hükümet kurlmaları için M. Stratos ve M. Boussios'u çağırdı. Ancak her ikisi de başarısız oldu. Venizeloşçu partinin başı General Danglis çağrılmadı. Bu karar tamamen M. Gounaris tarafından alındı ve basın bir kısmı tarafından şiddetle eleştirildi. M. Boussios ile bazı boşa çıkan müzakerelerden sonra, M. Gounaris Hükümetini şu şekilde yeniden oluşturmayı başardı:

M. Gounaris: Hükümet Başkanı ve Adalet Bakanı.

M. Protopapadakis: Maliye Bakanı.

M. Baltazzis: Dışişleri ve Denizcilik Bakanı.

M. Theotokis: Savaş Bakanı.

M. Theodorides: Kamu Yardımı Bakanı. Serez'den tanınmayan genç bir milletvekili, güçlü Venizelos karşıtı görüşleriyle tanınıyor.

Tümgeneral Strategos: İletişim Bakanı. Korfu'dan bağımsız bir Milletvekili, daha önce General Dousmanis'in Alman yanlısı Genelkurmayında görev yapmış. Venizeloşçular tarafından sürgüne gönderilmiş ancak dürüst ve yetenekli olarak kabul edilmiş.

M. Luke Roupfos: Ulusal Ekonomi Bakanı. Bir zamanlar Girit'in Venizelos yanlısı Valisi idi. Karısı yarı İngiliz. Majestelerinin Hükümeti'nin talebi üzerine Yüzbaşı Shute'a iftira attığı için hapis cezasına çarptırıldı.

Tümamiral Goudas: İçişleri Bakanı. Donanmada görev yaparken sahtekarlıktan mahkûm edilmiş, daha sonra Selanik Valisi olmuş, güçlü bir Venizelos karşıtı.

M. Athan Argyros: Tarım Bakanı. Dikkate değer bir yanı olmayan ancak bir zamanlar Venizeloşçular tarafından hapsedilmiş bir adam.

M. K. Polygenis: Eğitim Bakanı. Atina Üniversitesi'nin Dekanı, Venizeloşçular tarafından sürgüne gönderilmiş.

4. Yeni Hükümet ve Düşüşü

Kabineye eklenen yeni üyeler, hükümetin gücünü önemli ölçüde artırmadı. M. Baltazzi, Fransız ve İtalyan gemilerinin el konulması nedeniyle ortaya çıkan sorunlarla bizzat ilgilenmek üzere Denizcilik Bakanı olarak görevi

üstlendi. Yeni bakanların en belirgin özelliği, Venizelosçulara yönelik tavizsiz muhalefetleriydi. İçişleri Bakanı olarak Amiral Goudas'ın atanmasının Venizelosçulara karşı yeni şiddet olaylarına yol açacağından endişe ediyordum. Kriz sonrası ilk karşılaşmamızda Baltazzi ile bu konuyu konuştum. O, Amiral Goudas'ın önceki bakandan daha iyi performans göstereceği konusunda bana güvence verdi. Bu, şaşırtıcı bir şekilde doğru çıktı. Amiral, M. Stais'den daha etkili bir şekilde siyasi kulüpleri yönetti ve müttefiklerin destekçilerine yapılan zulmün yurtdışındaki izlenimi kötüleştirdiğini görece kadar da zekiydi. Bu konuda yakın temasta bulunduğum Sir Frederick Halliday, yeni bakandan duyduğu memnuniyeti dile getirdi.18 Mart'ta M. Gounaris tekrar Meclis'e çıktı ve 164'e karşı 86 oyla güvenoyu aldı. Muhalifler çoğunlukla Venizelosçu idi ve 23'ü Müslüman Milletvekili olmak üzere 76 çekimser oy vardı. Kısa bir süre sonra, Başbakan bir çözüm doğrultusunda ilerleme kaydetmek umuduyla Cenova'ya, Mr. Lloyd George ile görüşmeye gitti. M. Stratos, M. Gounaris'in yokluğunda ve ara dönemde boş durmadı. M. Baltazzi'ye daha önce Meclis'te dile getirdiği eleştirileri yeniden dile getiren açık bir mektup gönderdi ve 28 Şubat 1921 tarihli kararla Meclis'in Sevr Antlaşması'nın, Yunan Bakanların kabul etmeye yetkili olduğu asgari koşulları ifade ettiğini açıkça belirtmesine rağmen, hükümetin Yunan davasını koşulsuz olarak Güçlerin eline bırakma hakkının olmadığını ileri sürdü.

Hükümet, Meclis'in güvenini taşıdıkça serbest hareket etme hakkına sahip olduğunu savundu. Ancak M. Baltazzi'nin M. Stratos'un tutumundan rahatsız olduğu açıktı ve onu "ikna etmek" için görüşmelere başlandı. Bu girişimler başarısız oldu ve 10 Mayıs'taki mali tartışma, M. Gounaris için oldukça zorlu geçti ve sadece bir oy farkıyla (161'e karşı 160) kazanılan güven oyu, onun için pahalıya mal olan bir zafer oldu. Her ne kadar Bakanlar Yunan Meclisi'ndeki bölünmelerde oylama yapmasa da hükümetin yoluna devam edemeyeceği açıktı ve bazı lobi faaliyetlerinden sonra M. Gounaris istifasını Kral'a sundu. Bunu yaparken basına hükümetin Meclis'te 183 taraftarı olduğunu, diğer tüm partilerin ise 175 olduğunu duyurdu. Bunların en önemlisi 87 üyesiyle Liberal Parti idi. Ancak bu parti, Yunan halkının ayaklandığı zulmün varisi olduğu için önemsenmedi. Halk, bu partinin başka bir partiyle iş birliği içinde bile olsa iktidarı üstlenmesine asla tahammül etmeyecekti. Bu açıklama fırtınalar koparttı ve Venizelosçular, haliyle Meclis'teki ikinci büyük partinin anayasal olarak nasıl göz ardı edilebileceğini sordular.

5. Meclisin ve Stratos Hükümeti'nin Yetkileri

Burada Meclisin olağanüstü yetkilerinin durumu normalde olduğundan daha karmaşık hale getirdiğinin açık bir şekilde gözlemlenmiş olmasını belirtmek faydalıdır. Son aylarda herhangi bir hükümetin görev süresinin istikrarsız olduğu açıktı ve bu da hükümetin feshedilmesinin mantıklı bir adım olacağını gösteriyordu. Ancak, Meclis çoğunluğunun görüşü, Meclisin bir Kurucu Meclis olduğu ve Kraliyet kararnamesiyle feshedilemeyeceği yönündeydi. Kendi kendini feshetmek dışında bir yol yoktu. Venizelosçular, başlangıçta bu meclisin Revizyonist Meclis olarak seçildiğini ve Kraliyet kararnamesi ile Kurucu Meclise dönüştürüldüğünü ileri sürdüler. Dolayısıyla, oluşturulduğu şekilde feshedilebilirdi. Her halükârda, hükümet partisinin, savaş sırasında yapılması zor olan seçimlere yönelik bir isteği yoktu. Meclis Başkanı, Kral'a başbakanlık makamını sunmak için M. Stratos'u yönetimin huzuruna çağırmasını önerdi ve Stratos aşağıdaki hükümeti kurdu:

M. Stratos: Hükümet Başkanı ve Savaş ile Dış İşleri Bakanı.

M. D. Hadjiskos: Eğitim Bakanı. 30 yaşında tanınmayan bir kişi.

K. Drosopoulos: İletişim Bakanı. Hendek aletleri için yapılan bir sözleşmeyle ilgili şüpheli işlemleri olan bir mühendis albay.

E. Ladopoulos: Maliye ve Tarım Bakanı. Kiklad Adaları'ndan tanınmayan bir milletvekili.

Tümamiral Typaldos: Denizcilik Bakanı. 1900 yılındaki, o zamanlar Veliht Prens olan Kral Konstantin'e karşı yapılan deniz isyanında öne çıkan bir rol aldı.

E. Lykorezos: Adalet Bakanı. Messina'dan tanınmayan bir milletvekili.

J. Leonidas: Tedarik Bakanı. Spezia'dan tanınmayan bir milletvekili.

G. Karpetopoulos: İçişleri Bakanı. Eski bir süvari subayı.

A. Malamidas: Ulusal Ekonomi Bakanı. Tanınmayan bir kişi.

M. Stratos'un kendisi uzun zamandır önde gelen bir politikacıydı ve dürüstlüğü daha az tanınsa da yetenekli bir adam olarak biliniyordu. Daima İtilaf Devletleri'ni desteklemiş ve siyasi kulüplerin muhalifi olmuştu. Ancak Meclis'te çoğunluğu elde etmesi hiçbir zaman söz konusu olmamıştı ve göreve başlaması, esas itibarıyla çalışmaya başlamadan önce gerekli bir ön adımdı. Olağanüstü derecede kendini beğenmiş bir kişi olan Stratos, eski bir

Başbakanın prestijinden yararlanmaya hevesliydi. Üstelik, gelecekte siyasi rakiplerine karşı kullanabileceği bazı yararlı materyaller bulacağını umduğu Dışişleri Bakanlığı arşivlerine erişmek istiyordu. Meclis'teki oturumu, önceki hükümetin Güçlerin arabuluculuğunu kabul etmesi nedeniyle ülkenin kritik bir durumda olduğunu belirten bir beyanla açtı. Yunanistan barışı içtenlikle arzuluyordu. Ancak ulusal haklarını karşılayan ve fedakarlıklarıyla orantılı, adil bir barış istiyordu. Yunanistan, nihai barış antlaşması, kurtarılmış Yunanların ulusal yeniden inşasını tanıyıp garanti altına almadıkça ve aynı zamanda Yunan ordusu tarafından şu anda korunan Hristiyan ve diğer topluluklara gerçek güvenceler sağlamadıkça görevini tamamlanmış olarak kabul etmeyecekti. Bildirinin geri kalanı iç işlerle ilgiliydi ve önceki hükümetin korkutma taktiklerini eleştirip, Meclis'ten Kral'a fesih hakkını geri vermesini talep etti. M. Gounaris, bildiriye tartışmanın faydasız olduğunu belirterek, öncelikle M. Stratos'un Meclis'in güvenini taşıyıp taşımadığını belirlemenin gerekliliğini vurguladı. Oylama, yeni hükümet aleyhine 170'ye karşı 154 oyla sonuçlandı; Venizelosçular ve Boussios azınlıkta oy kullandı.

6. Protopapadakis Hükümeti ve Zorunlu Kredisi

Stratos olayı durumu açıklığa kavuşturdu ve 21 Mayıs'ta M. Gounaris'in Maliye Bakanı olan M. Protopapadakis'in bir hükümet kurduğu duyuruldu. Müzakereler kolay olmadı. M. Gounaris yeniden tek başına kendi partizanlarından oluşan bir hükümet kurmak istedi, ancak M. Theotoky onun üyesi olmayı reddetti. Daha sonra M. Boussios ve Bağımsızlar ile başarısız girişimlerden sonra M. Stratos'a geri döndü. Yeni hükümet şu şekilde oluştu:

M. Protopapadakis: Portföysüz Konsey Başkanı.

M. Gounaris: Adalet Bakanı.

M. Baltazzi: Dışişleri Bakanı.

M. Theotoky: Savaş Bakanı.

Amiral Goudas: Ulusal Ekonomi Bakanı.

General Strategos: İletişim Bakanı.

M. Polygenis: Din ve Eğitim Bakanı.

M. Theodorides: Kamu Refahı Bakanı.

M. Stratos: İçişleri Bakanı.

M. Leonidas: Denizcilik Bakanı.

M. Ladopoulos: Maliye Bakanı.

M. Lykourezos: Hazine Bakanı.

M. Mercouris: Kamu Yardımı Bakanı.

Adı geçen son beş üye tamamıyla Stratos taraftarıydı. M. Mercouris, Atina'nın başarılı olmuş eski belediye başkanının oğlu olarak tek yeni isimdi. Yeni hükümet, bazı Venizelosçuların tek başına karşı çıktığı 201'e karşı 30 oyla güvenoyu aldı. Oturumun geri kalanı mali işler ve anayasa değişiklikleri ile geçti. Hükümet sonbaharda meydana gelen trajik olaylara kadar önemli bir zorlukla karşılaşmadı. Başbakanın adının her zaman ilişkilendirileceği başarı, Yunan Hükümeti'nin diğer tüm kaynakları tükendikten sonra birkaç ay boyunca savaşı finanse etmesini sağlayan zorunlu kredidir. Benimsenen plan, her banknotun sadece yarısını nominal değerinin yarısı kadar yasal ödeme aracı olarak kabul etmek, diğer yarısını ise yüzde 7 faiz getiren bir hükümet bonosuna çevirmektir. Bu nedenle, tüm nüfus banknotlarını fiziksel olarak ikiye bölmek ve yasal olmayan yarısını hükümete teslim etmek zorundaydı. Bu yöntem, savaştan kazanç sağlayarak zenginleşmiş ve geleneksel vergilendirme yollarıyla ulaşamayan köylülerin biriktirdikleri gizli tasarruflara ulaşmak açısından oldukça zekicedi. Bu yaklaşım, yeni para basımından daha avantajlıydı. Çünkü drahminin döviz kuru değerini düşürmüyordu. Kredinin popüler olduğu söylenemese de önemli bir halk tepkisi yaratmadığı için dikkat çekiciydi. Gerçekten de Yunan halkının bu zorluklarla başa çıkma şekli, gerçek vatansızlıklarını gösteren örnek niteliğindeydi. Kredinin siyasi olmayan yönleri bu raporun başka bir bölümünde ele alınmaktadır.

7. Lamia Davası ve 1922 Yazında Ülkenin Durumu

Temmuz ayında, yılın başında Cumhuriyetçi bir manifesto yayımlayan yedi Venizelosçu'nun yargılandığı bir dava gerçekleşti. Sonrasında daha önemli hale gelen bu kişiler A. Papanastasiou, P. Carapanos, I. Pepinezas, C. Mela, G. Villaras, T. Opoulo ve D. Pazis idi. Bu kişiler başlangıçta dikkate değer kişiler değildi ve hükümet açısından meseleyi bir kenara bırakmak daha politik olurdu. Yargılamanın yapıldığı Lamia, Venizelos karşıtı tutumuyla biliniyor ve Venizelos yönetimi sırasında bazı tatsız olaylara sahne olmuştu. Duruşma, karşıt taraflar arasında olağandışı derecede hararetli bir basın kampanyasına neden oldu ve üç yıl hapis cezasına çarptırılan tutukluların Atina'ya varışı, bir Venizelosçu gösterisine sebep oldu. Kraliyet affı sağlama amacıyla M. Baltazzi ile

bu işlemlerin yanlış politikası üzerine yaptığım görüşmede, açıkça bu süreçlerden duyduğu pişmanlığı dile getirdi. Ancak tutukluların Yargıtay'a başvurusu, temyiz kararı alınana kadar bir affi imkânsız hale getirdi. Benim yapabileceğim, M. Baltazzi'ye onların iyi muamele görmelerinin önemini vurgulamaktan ibaretti. Ağustos ayında Bay Bentinck bu beyanları yeniden dile getirdi ve dönüşünden sonra M. C. Mela bana fiziksel muamelesi konusunda şikayetçi olmadığını teyit etti. Duruşma şüphesiz Venizelosçu saflarda Cumhuriyetçi partinin sayısını artırma etkisine sahipti. Ancak, hükümet tatmin edici bir barış anlaşması sağlayamaması ve vergiler ile yaşam maliyetlerinin sürekli artması hükümetin giderek popülerliğini yitirmesini engelleyemedi. Yunanistan'da güvenlik, "eşkiyaların" veya askerlik hizmetinden kaçıp dağlara çıkan insanların sayısının artması nedeniyle giderek azalıyordu. Yılın başlarında Girit'teki durum gerçekten tehditkâr olmuştu, ancak adaya büyük miktarda asker sevk edilmişti. Eşkiyaların ailelerinin evlerinden alınıp başka yere yerleştirildiği Eşkiyalık Yasası uygulanmış ve bu karışık ada bir düzene kavuşturulmuştu.

8. Ulusal Uyanış Partisi

Bu koşullar altında insanların, ülkeyi harap eden şiddetli anlaşmazlığı çözenin ve hükümete karşı olan grupları birleştirmenin bir yolunu aramaları anlaşılabilir bir durumdu. M. Sterghiades artık aktif olarak sahada değildi, ancak birçok kişi onun daha sonra ortaya çıkmasını umuyordu. Ulusal Uyanış Partisi'ni kurma görevi M. George Rhally'ye düştü. Bu partinin hedefleri arasında "Yunan halkını ayıran uçurumu kapatmak ve Yunanistan'ı bir zamanlar Müttefiklerinin yanında sahip olduğu konuma geri döndürmek" olarak yayımlandı. Parti, birçok Venizelosçuyu ve ılımlı Konstantin yanlısını bünyesinde barındırıyordu. M. Rhally, Müttefiklerin Kral Konstantin'i tanıyacakları kadar güvenebileceği bir hükümet kurmayı umuyordu. Ancak parti önemli bir başarı elde edemedi, M. Rhally devrim sonrası Askeri Komite'nin şartlarını kabul etmeyi istememiş olsa da göreve gelme fırsatına sahipti. Hareket, Yunanistan'daki önde gelen aydınlarının ülkenin kurtarılabilceğine inandığı çizgileri göstermesi açısından ilginçti. Her iki taraftan seçilmiş ılımlı bir blok oluşturulması ve kralın tanınması.

9. Devrim Öncesi Olaylar

Temmuz ve ağustos aylarında, hükümetin tüm dikkati, savaşla ilgili zorluklardan çıkış yolu bulmaya odaklanmıştı. Bu yöndeki çeşitli sonuçsuz çabaları başka yerlerde rapor edilmiştir. Ağustos ortası itibarıyla bile Anadolu'daki

ordunun her türlü saldırıyı püskürtebileceğine dair herhangi bir inanç kaybı yaşanmadı ve 25 Ağustos'ta alınan Kemalist faaliyet haberleri herhangi bir endişe yaratmadı. Bu tarihten sonra olaylar hızla tırmandı ve 3 Eylül'e gelindiğinde, iki gazete hariç tüm basın hükümetin istifasını talep etmeye başladı. Hükümeti fiilen yöneten M. Gounaris baskılara boyun eğdi ve 10 Eylül'de Kral, ordunun savunmasını yaparak, Anayasa'nın izin verdiği ve ülkenin çıkarlarının gerektirdiği şeyi yapacağını belirterek halkı birleşmeye ve otoriteye itaat etmeye çağıran bir bildiri yayınladı. M. Calogeropoulos'a görevi üstlenmesi teklif edildi. Ancak Yunanistan'ın en iyi askerlerinden biri olan ve Anadolu seferine başından beri karşı çıkan General Metaxas için baskı yapan siyasi kulüplerle yüzleşmeye hazır değildi. Sansür daha da sıkılaştırıldı, halka açık toplantılar yasaklandı ve M. Venizelos'un geri dönmesi çağrılar yapılmaya başladı.

10. Triandiflakos Hükümeti

10 Eylül'de M. Triandiflakos'un aşağıdaki hükümeti kurduğu açıklandı:

M. Triandiflakos: Başbakan ve Savaş Bakanı. Ağustos tehdidini onaylamadığı için İstanbul'daki Yunan Yüksek Komiserliği görevinden istifa etmiş dürüst bir adam.

M. Calogeropoulos: Dışişleri Bakanı. Eski bir Başbakan. Saygıdeğer ancak çalışma hayatının zirvesini geçmiş biri. Her zaman İtilaf yanlısı.

M. Boussios: İçişleri ve Malzeme Bakanı. Fazla zeki olmayan Makedon-yalı bir milletvekili.

M. Maneas: Ulusal Ekonomi Bakanı. Yetenekli ve İngiliz yanlısı olduğuna inanılan ılımlı bir adam.

M. Yanopoulos: Adalet ve Mülteciler Bakanı. Yetenekli bir avukat ve ılımlı.

M. Matsas: Limanlar ve Haberleşme Bakanı. Devlet demiryollarının başındaki isim.

M. Evtaxias: Maliye Bakanı. 1909 Devrim Hükümeti'nde yer almış, yetenekli ve ılımlı olduğuna inanılıyor.

M. Skouphos: Eğitim ve Tarım Bakanı. Üniversite Profesörü.

Yeni hükümetin iki temel endişesi vardı: Geri dönen askerlerin tutumu ve yeterli ekmek tedarikinin sağlanması. Hükümet ilk meseleyi ele alırken sert ve akıllıca bir tutum sergiledi. Askerler, limana indiklerinde silahsızlandırıldı ve yerel halktan öylesine soğuk bir karşılama aldılar ki, evlerine dönmek için

sabırsızlanıyorlardı. Birçok askerin yağma yaptığı ve bunların ele geçirilmesiyle ilgili olası soruşturmalar konusunda endişeli olduklarına dair haberler vardı. İkinci konuda ise, Majestelerinin Elçiliği, Yunan Hükümeti'nin Mısır'dan un tedarik etmesine yardımcı oldu ve bölgelerde bazı eksiklikler yaşanmasına rağmen, hiç ekme isyanı yaşanmadı.

11. Paris Konferansı Öncesinde Durum

Makedonya ve Trakya'daki durum, Slavlar ve Yahudilere yönelik yıkıcı propaganda nedeniyle kritik olmasına rağmen, genel olarak ülkedeki durum sakindi. Her ne kadar Girit'in ayaklanmanın eşiğinde olduğu yönünde haberler olsa da fiili bir hareket yaşanmadı. Çok geçmeden Anadolu'dan mülteciler akın etmeye başladı ve karmaşa ile umutsuzluğu korkunç bir şekilde artırdı. Bu mülteciler her şeyden mahrum durumdaydı ve neredeyse tamamı yaşlı insanlar ve çocuklardan oluşuyordu. Askerlik çağındaki erkekler ve evlenebilir yaştaki kadınlar Türkler tarafından alıkonulmuştu. Pire'nin sokaklarını ve rıhtımlarını tıkadılar ve Yunan hükümetinin etkili bir şekilde yönetemeyeceği bir zorluk ortaya çıkardılar⁷⁰. 20 Eylül'de, Paris toplantısından önce genel durumu gözden geçirirken, ciddi bir karışıklığın olmadığını bildirdim. Başbakan, önemli görevlere yetenekli Venizelosçuları atamaya çalışıyordu. Kralın tahttan çekilme niyeti yoktu. Müslümanlar sakin ve rahatsız edilmemişti. Zorunlu kredi neredeyse tükenmişti, ancak hükümet dört ay boyunca gıda ithalatını finanse edebilecek durumdaydı. Aşırı kâğıt para enflasyonu yoktu ve yeni para basılmıyordu. Ordu ciddi bir askeri kapasiteye sahip değildi ancak muhtemelen İngiliz yardımıyla yeniden yapılandırılabilirdi. Donanmanın moral durumu tatmin ediciydi, ancak gemiler en gerekli ekipmanlardan yoksundu. Yunanistan'da halihazırda 150.000 mülteci vardı ve çok daha fazlası bekleniyordu.

⁷⁰ Yunan Ordusunun Anadolu'da yaşadığı yenilgiden sonra Anadolu'dan binlerce Rum düzensiz bir şekilde adalara ve Yunanistan'a göç etmeye başlamış bu durum, ülkede adeta sosyal ve ekonomik hayatı felç etmişti. Yunan Hükümeti bu sorunla başa çıkabilmek için uluslararası kuruluşlardan yardım talep ederken, Lozan Barış Konferansında sorunun bir an evvel çözüme kavuşturulması amacıyla Milletler Cemiyeti temsilcisi ve göç çalışmaları ile tanınan Dr. Nansen'in görevlendirilmesi için yoğun çaba sarf etmişti. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Resul Yavuz, "Lozan Barış Konferansı'nın İlk Aylarında Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Mübadelede Yaşanan Sıkıntıların İngiliz Belgelerine Yansımaları", *Türkiye Cumhuriyeti'nin Tapu Senedi Lozan Barış Antlaşması 100. Yılı*, Editör: Behçet Kemal Yeşilbursa, Sentez Yay., İstanbul, 2023, ss. 503-528; Emine Tutku Vardağlı, "Doğu- Batı Ekseninde Türk- Yunan Diplomasisi: Lozan Barış Görüşmeleri ve Nansen- Venizelos Mektuplaşmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, C. 17, S. 34, (2017/Bahar), ss. 97-132.

12. M. Triandiflakos ve Kral Konstantin

25 Eylül'de M. Triandiflakos benimle görüşmek istediğini belirtti ve Majesteleri Hükümetinin Kralı bir an önce tanınmasını önerdi. Bunu yapmanın ülkeyi birleştirmeye ve düzensizliği önlemeye büyük katkı sağlayacağını düşünüyordu. Talebini hükümete iletteceğimi ancak kabul edilmesi konusunda en ufak bir umut göremediğimi söyledim. Başbakan'a Kral'ın tahttan indirilme ihtimalini sordum. O da böyle bir ihtimalin olmadığını söyledi. Ertesi gün M. Triandiflakos beni ikna etmek için bir girişimde daha bulundu ve bir kez daha Kral'ın tanınması için baskı yaptı. Ayrıca, tamamen gizli kalacak şekilde Kral'ı ziyaret etmemi istediğini belirtti, bu oldukça şaşırtıcı bir talepti. Böyle bir ziyaretin, gizli kalsa bile, hükümetimin tutumuna dair yanlış bir izlenim yaratacağını belirterek bu isteği geri çevirdim. Bu talebi kabul etmem mümkün değildi. M. Triandiflakos'un ısrarlı çabaları, önemli bir olayın yaklaşmakta olduğuna dair ilk işaretimdi. Askeri bir felaketin devrime yol açacağından emindim ama o ana kadar kesin bir uyarı almamıştım.

13. Kral Konstantin'in Tahttan Çekilişi

26 Eylül sabahı, bir zamanlar M. Venizelos'un altında Maliye Bakanı olarak görev yapmış M. Diomed ile görüştüm. Bu beyefendi, durumun giderek sürdürülemez bir hale geldiğini ve Kral'ın birkaç gün içinde tahttan çekilmezse hanedanın düşüşünün kaçınılmaz olacağını büyük bir ciddiyetle ifade etti. Aynı sabah, kısa bir süre sonra, Atina üzerinde bir uçak uçtu ve ordu ve donanma subayları ile Midilli ve Sakız halkları adına Albay Gonatas tarafından imzalanmış bildirimler dağıttı. Bu bildirimler, Kral Konstantin'in Veliiaht Prens lehine tahttan çekilmesini, hükümetin istifasını, Meclisin feshedilmesini, Trakya cephesinin güçlendirilmesini ve partisiz bir hükümet altında yeni seçimler yapılmasını talep ediyordu. Albay Gonatas, Anadolu'daki bir tümene komuta eden yetenekli bir Kraliyetçi subay olarak biliniyordu. Ancak onun gerçekte neyi temsil ettiğini kimse bilmediği için talepleri başkentte pek ciddiye alınmadı. Öğleden sonra Amiral Aubrey Smith'ten, İstanbul'da bulunanlar dışında hiçbir Yunan savaş gemisinden yanıt alınmadığını öğrendim ve bu da donanmada ayaklanma olduğunu gösteriyordu. Kısa bir süre sonra, Yunan zırhlısı "Lemnos"un Attika'nın doğu kıyısındaki Laurium'a ulaştığını, gemide bir Devrimci Komite'nin bulunduğunu ve gece yarısından önce Albay Gonatas'ın şartlarını kabul etmesi için hükümete bir ultimatom gönderdiğini öğrendim.

Hükümet, General Papoulas'ı komiteyle görüşmek üzere derhal Laurium'a gönderdi ve kendisi bütün gece orada kaldı. 27 Eylül sabahın erken saatlerinde şartlar kabul edildi. O sabah, Atina'nın Askeri Valisi Albay Constantinopoulos savunma hazırlıklarına devam ettiği için şehirde bir panik havası hakimdi. Birkaç Venizelosçu tutuklandı ve silahlandırılan bir grup asker ve sivil toplandı. Bu geçici kuvvet -ya da daha doğrusu insan kalabalığı- Laurium'a doğru yola çıktı, ancak öğlen saatlerinde Kral tahttan feragat ettiğini ilan etti ve hiçbir direniş gösterilmemesi emri verildi. Tahttan çekilme haberi yayılmasına rağmen, küçük Kraliyet yanlısı gruplar, Kral Konstantin adına sloganlar atarak sokaklarda dolaştı. Ancak kararlılıkları azaldı ve silahları ellerinden alındı. Öğleden sonra devrime karşı herhangi bir silahlı direnişin gerçekleşmeyeceği açıkta⁷¹.

14. Devrimci Komite'nin Kurulması

Bu arada, General Alexander Maxarakis, General Gargallides ve General Pangalos'tan oluşan geçici bir otorite, önde gelen Venizelosçu gazete olan "Eleftheron Vima"nın ofislerine yerleşmişti. Temelde yurtsever ve ulusal olan hareketi Venizeloscu partiyle aynı hizaya getirmeyi amaçladığı için yer seçimi oldukça anlamlıydı. Albay Gonatas'ın kendisi bir Venizelosçu değildi ve subaylarının çoğunun Liberal partiye karşı büyük bir sevgisi olmadığı iyi biliniyordu. O günün öğleden sonrasında Venizelosçu yürüyüş alayları oluşturuldu ve Majestelerinin Elçiliği önünde dostane ve gürültülü gösteriler düzenlendi. Ayın 28'inde, sayıları 12.000 civarında olan devrimcilerin ana gücü Atina'ya yürüdü. Yorgun ve bitkin görünmelerine rağmen düzenli görünüşleri beni etkiledi. Aynı gün Devrimci Komite resmi olarak başkentteki yetkiyi üstlendi, Albay Gonatas, Albay Plastiras ve donanmadan Yüzbaşı Phocas'tan oluşan bir üçlü tarafından temsil ediliyordu. Yüzbaşı Phocas, bu olaylarda diğer ikisine kıyasla çok daha az aktif rol oynuyordu.

71 Yunan ordusunun Batı Anadolu'da Türk ordusu tarafından yenilgiye uğratılmasından sonra Albay Gonatas ve Albay Plastiras önderliğinde Sakız ve Midilli adasına toplanan ordu, Eylül ayının sonuna doğru Atina'da bir hükümet darbesi yaparak Konstantin'i tahtan indirmiştir. Darbeci subaylar, yenilgiden sorumlu tutukları üst düzey subay ve politikacıları, vatana ihanet suçlaması ile askeri mahkemede yargılanmalarını sağlamış ve bu yargılamalar neticesinde 6 kişi idama mahkûm ettirilmişti. Yunan ordusunun Anadolu'da aldığı bu yenilgi ile birlikte Anadolu'dan göç etmek zorunda kalan yüzbinlerce Rum'un da ülkeye akın etmesiyle Yunanistan uzun yıllar sürecek siyasi, ekonomik ve toplumsal bir buhranın içerisine sürüklenmiştir. Konu ile ilgili olarak bkz. Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*, Derlem Yay., İstanbul, 2010, ss. 497-524; Özgür Rençberler, *Küçük Asya Felaketinin Yunan Siyasetine Etkisi (1919-1922)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024, ss. 50-148.

15. Albay Gonatas ve Albay Plastiras ile Görüşme

Devrimcilerin ilk eylemlerinden biri eski Bakanlar M. Gounaris, Theotokis, Goudas, Protopapadakis ve Stratos'u tutuklamaktı. Güvenilir bir kaynaktan, bu kişilerin askeri mahkeme tarafından yargılanarak derhal idam edilmelerinin planlandığını öğrendim. İtalyan, İspanyol, İsveçli ve Hollandalı meslektaşlarım bana gelerek kan dökülmesini önleyip önleyemeyeceğimi sordular. Bu durum üzerine, 28 Eylül'de Albay Gonatas ve Albay Plastiras'ı benimle görüşmeye davet ettim. Kısa bir süre sonra Fransız bakan da bize katıldı ve Devrimci Komite'nin fikrinin, Anadolu'daki ulusal felaketten sorumlu olduğunu düşündükleri kişilerle hızlı bir şekilde ilgilenmek ve ardından genel bir af ilan etmek olduğunu öğrendik. Bu uzun ve dostane sohbette M. Marcilly ve ben, kesinlikle intikam amaçlı sayılabilecek eylemlerin yol açacağı kötü izlenime dikkat çektik ve sonunda iki albay ile düzenli hükümet kurulduktan sonra mahkumların sivil bir mahkemede yargılanması konusunda anlaşmaya vardık. Daha sonra düzenli bir hükümet kurma meselesini müzakere ettik. Albaylar başlangıçta üstün yetkiden vazgeçmekte tereddüt ettiler ancak onlara ne kadar deneyimsiz olduklarını ve siyasi meselelerin politikacılar tarafından daha iyi yönetilebileceğini belirttikten sonra, resmi bir hükümetin gecikmeksizin kurulacağına söz verdiler. Bize çeşitli bakanlıklar için aday önermemizi istediler, ancak bu sorumluluğu üstlenmeyi reddettik. Sadece Albay Gonatas'ın önerdiği birkaç isme itiraz etmedik. İki albayın tutumu son derece dostaneydi ve İki Müttefiki memnun etme kaygıları içler acısıydı. Bu ruh halinden yararlanarak, Fransız bakanın gelişinden önce, Kraliyet ailesinin durumu hakkında ciddi bir şekilde konuşmuştum.

16. Kral Konstantin ve Prens Nicholas ve Ailelerinin Ayrılışı Prens Andrew'un Konumu

Her ne kadar darbenin liderlerinin Kraliyet ailesinin herhangi bir üyesini yaralamak gibi bir niyetleri olmasa da onların hepsinin öldürülmesinden daha çok hoşlanacak birçok ateşli Venizelosçu'nun olduğunu bu kişilerin ne zaman etkili olabileceğinin belirsiz olduğunu biliyordum. Prens Nicholas, zaten Komramiral Aubrey Smith'ten, Kraliyet ailesini kurtarmaya hazır bir İngiliz savaş gemisi ayarlamasını istemişti. Albay Gonatas'a, eski Kral ve Prens Nicholas'ın Yunanistan'da bulunmalarının komite için ciddi sıkıntılara neden olabileceğini açıkça ifade etmekte tereddüt etmedim.

Zira Lord Curzon'dan Majesteleri Hükümeti'nin Yunan Kraliyet ailesiyle bir ilişki içinde olmaktan kaçınmasına rağmen kan dökülmesini önlemek için müdahale edeceğini belirten bir telgraf almıştım. Her iki albay da eski Kral'dan kurtulmak konusunda benim kadar endişeli görünüyordu ve hemen bir Yunan gemisi sağlamayı ve tüm düzenlemeleri İngiliz Deniz Kuvvetleri Misyonuna bırakmayı teklif ettiler. Yunan Denizcilik Bakanlığı'ndaki karmaşa nedeniyle önemli gecikmeler olabileceğinden endişeleniyordum. Bu arada eski Kral ve Prens Nicholas'ın içinde bulunduğu büyüyen tehlikeye dair sürekli bilgi alıyordum. Kraliyet ailesinin güvenli bir şekilde gidebileceği yer konusunda da belirsizlikler vardı, bu yüzden güvenlikleri için başka bir yere gitmelerine izin alınmadan önce onları geçici olarak Malta'ya göndermek için izin talep ettim. Bu talebim reddedildi. Fakat neyse ki İtalyan Hükümeti bir engel çıkarmadı ve İngiliz Deniz Misyonu düzenlemeleri 30 Eylül günü öğlene kadar tamamlamayı başardı. Eski Kral ve Kraliçe, kızları ve Prens Nicholas ve ailesiyle birlikte saat 21.00'de Orepos'tan bir gemiye bindi. Küçük limanda duygusal sahneler yaşandı ve askeri törenler düzenlendi. İngiliz Deniz Misyonundan Tuğamiral Wardle, grupla birlikte Palermo'ya kadar gitti ve orada İtalyan makamları tarafından büyük bir saygıyla karşılandılar. O sıralar Prens Andrew'e karşı olumsuz bir düşünce yoktu. Devrimci Komite üyeleri tarafından kendisi ile ilgili bana olumlu şekilde bahsedilmişti. Bununla birlikte, Majestelerini dolaylı olarak ülkeyi bir an önce terk etmesinin çok daha iyi olacağı konusunda uyardım ve Korfu'daki evinde yaşaması için Devrimci Komiteye izin başvurusunda bulunmayı reddettim. Eğer ısrarcı olan tavsiyemi dinlemiş olsaydı, birçok sorundan kaçınmış olacaktı.

17. Darbe Üzerine Düşünceler

Düzenli bir hükümetin atanması, Kral Konstantin'in tahttan çekilmesi ve Yunanistan'dan ayrılması, yerine Kral George'un getirilmesi ve tüm ülkenin yeni duruma rıza göstermesi, devrimin ilk aşamasının sona erdiğini işaret ediyordu. Bu devrimin temellerin Anadolu ordusunda atıldığı ve birliklerin Midilli ve Sakız adalarında yoğunlaştırılmasıyla planın uygulanmasının kolaylaştırıldığı açıktı. Başarısına engel olabilecek tek faktör, sonunda ordu subayları tarafından ikna edilen donanmaydı. Her ne kadar komplonun içinde bulunan pek çok kişi Atina'da olsa da devrimin orada başlatılmış olabileceğine dair bir neden yoktu. Ayrıca, başkentte devrime karşı olan hissiyatın etkili bir savunma umudu verecek kadar güçlü olmadığı bu olaylarla ortaya çıkmıştır. Devrimin amacı, Gounaris etkisini sona erdirmek ve ülkenin birliğini sağlamak ile büyük iç çatışmayı iyileştirmektir. Aynı zamanda, ordu Yunanistan'ın yalnız-

lığının ulusal felaketin gerçek nedeni olduğunu fark etmiş ve bu yalnızlığın, Kral Konstantin'in tahtta olmasından kaynaklandığını anlamıştı. Bu, Kral'ın tahttan çekilmesi konusundaki ısrarlarının tek nedeniydi ve benim kesinlikle inandığım gibi, onun ülke çapındaki popülaritesinin azalmasından kaynaklanmıyordu. Devrimciler, Kral Konstantin'in görevden alınmasının hemen ardından Büyük Britanya ve Fransa'nın tutumunda bir değişiklik olacağına ve hatta yakın zamanda Kemal'e teklif edilen Doğu Trakya'yı geri alma umudunu bile taşıyorlardı. Ben, Venizelosçuları ve diğer hoşnutsuzları, 1920 seçimlerinden ve Konstantin'in dönüşünden bu yana çok sayıda olayın meydana geldiği ve dolayısıyla Yunanistan'daki rejim değişikliğinin Büyük Güçlerin politikalarında radikal bir değişiklik yaratmayacağı konusunda sürekli olarak uyarmıştım. Yunanlılara, Konstantin'in tahttaki varlığının Müttefiklerle uzlaşmanın önündeki tek engel olduğu o kadar sık söylenmişti ki, bazıları onun ayrılışının, kaybettikleri her şeyin geri kazanılması anlamına gelmeyeceğine inanamadılar. Kötü davranışlarından dolayı pişmanlık duyduktan sonra saf bir şekilde anında iyilik karşılığını almayı güvenle bekleyen çocuklar gibiydiler. Darbe, ülke genelinde çok az heyecan uyandırdı ve hiç kimse bunun ülkeyi gerçekten birleştireceğine dair iyimser değildi.

18. Krokidas Hükümeti

Devrimci Komite'nin liderleri bana verdikleri sözü tuttular ve 29 Eylül'de M. A. Zaimis başkanlığında sivil bir hükümetin kurulduğu açıklandı. Ancak Zaimis'in kendisi ve atanan Dışişleri Bakanı o sırada Yunanistan'da değildi ve Zaimis görevine hiç başlamadı.

Hükümetin diğer üyeleri Kral George'a geleneksel yeminlerini ederek hemen göreve başladılar. Kabinde şu isimlerden oluşuyordu:

M. Alexander Zaimis: Başbakan, daha önce Girit Yüksek Komiseri ve birkaç kez başbakanlık yapmıştı. Kriz dönemlerinde başbakan olarak bilinen, kesinlikle İtilaf yanlısı ve 1917'de Konstantin'in kovulduğu dönemde görevdeydi. Liberal partinin bir üyesi değil.

M. S. Krokidas: Başbakan Vekili ve İçişleri Bakanı. Eskiden Girit Valisiydi ama çok yaşlı ve konuşkan olduğu düşünülüyor.

M. N. Politis: Dışişleri Bakanı. Daha önce M. Venizelos'un son hükümetinde ve Selanik'te Dışişleri Bakanıydı. Fransız bir eşi var ve bir dönem Fransız vatandaşıydı. Çok zeki biri, ancak cesareti olmadığı ve tamamen açık sözlü olmadığı düşünülüyor.

M. E. Canellopoulos: Ulusal Ekonomi ve İçişleri, Dışişleri Bakanı. Dürüst ve yetenekli bir Venizelosçu.

M. P. Vasileiou: Adalet Bakanı. Temyiz Mahkemesinin saygın bir üyesi ve bir Venizelosçu.

M. G. Embiricos: Malzeme Bakanı. M. Rhally'nin Ulusal Uyanış partisinin bir üyesi.

M. A. Diomedes: Maliye ve Kamu Hazinesi Bakanı. Daha önce M. Venizelos altında Maliye Bakanıydı. Genç ve zeki ancak belirgin bir karaktere sahip olmadığı düşünülüyor.

Dr. A. Doxiades: Mülteciler Bakanı. Görevinde başarılı bir Trakyalı.

Dr. Siotis: Eğitim Bakanı. Ateşli bir Venizelosçu.

Tümgeneral A. Charalambis: Savaş Bakanı. Siyasetle ilgilenmeyen biri olarak biliniyor.

Tuğamiral Papachristoro: Denizcilik Bakanı. Karakteriz birisi olarak biliniyor.

M. Zaimis, Atina'daki durumu değerlendirme şansı bulmadan Başbakanlık görevini kabul etmek konusunda tereddütlüydü ancak M. Politis bu rolü kabul etti. Başlangıçta, hükümetin bir miktar otorite sağlayabileceği görünüyordu. Bu durum M. Politis'in Atina'ya gelmesi ve kendisine aşağıdaki beylerin katılması ile kesinlikle güçlendi:

M. Kalligas: İletişim ve Tarım Bakanı. 1917'de Ulusal Ekonomi Bakanı olan ılımlı ve saygın bir adam.

M. A. Christomanos: Posta Bakanı. Bağımsız bir Makedon.

19. Cumhuriyetçi Manifesto

Ekim ayının ortalarında, Venizelosçu partinin dört üyesi—MM. A. Carapanos, D. Lambrakis, E. Tsouderos ve C. Rentis—cumhuriyeti savunan bir manifesto yayınladılar. Bu manifestoda, son olayların Yunanistan'daki monarşinin sürekli bir çatışma kaynağı olduğunu ve bir hükümdar altında anayasal bir hükümetin mümkün olmadığını kanıtlandığını savundular. Önerilenler şiddet içeren bir yaklaşım değil, eğitici bir kampanyaydı. Bu manifestonun yayımlanması büyük bir etki yarattı, zira bugüne kadar görülen en etkili Venizelosçu cumhuriyet desteği olarak görülüyordu. Yaklaşan

seçimler sırasında parti içinde bir bölünme yaşanacağına dair endişeleri dile getirildi. Venizelosçuların lideri General Danglis, manifestonun, üyeleri Monarşist veya Cumhuriyetçi olmakta özgür olan Liberal partinin resmi görüşlerini temsil etmediğini açıkladı. O sırada, ekim ayında, yakın gelecekte seçimler bekleniyordu ve Venizelosçular arasında manifestonun sandıktaki etkisi konusunda endişeler vardı. Hükümet bu konuda bölünmüştü ve öyle ya da böyle bir açıklama yapmıyordu ve bu kararsızlık, M. George Rhally'nin bakanlıktaki bir görevi kabul etmesini engelledi ve Viyana'dan döndüğünde M. Zaimis üzerinde de etkisi oldu. Liberaller M. Venizelos'tan bir işaret bekliyordu ama o, diğer sorularda olduğu gibi bu konuda da oldukça suskun davrandı ve iç durumla ilgili herhangi bir tavsiye vermedi.

20. Kral George'un Konumu

Devrim, Kral George'u tahta çıkarmıştı ve ben, mümkün olan en kısa sürede Majestelerini tanıyarak sol kanada doğru daha fazla bir kaymayı önlemek arzusundaydım. Bu nedenle darbeden bir gün önce, babasının tahttan çekilmesi ve Devrimci Komite'nin onu göreve getirmesi halinde onun derhal tanınmasını önerdim. Bu önerim dikkate alınmadı; ancak birkaç gün sonra, Saray'da adımı yazmak⁷² Majesteleri Hükümeti'nin Kral George'a olan bakış açısının selefinden farklı olduğunu vurgulamak için yetkilendirildim. Yunanistan'da herkes, Büyük Güçlerin Kral George'u hemen tanımmasını bekliyordu. Bu eylemim, henüz Kralı tanımayan bakanlar tarafından da benimsendi ve böyle bir tanınmanın başlangıcı olarak görüldü. Basın, bu olaya geniş yer verdi ve ben de daha önce yaptığım gibi, bu nezaket eyleminin resmi bir tanınma anlamına gelmediğini veya bunun habercisi olmadığını açıklamak zorunda kaldım. Zaman geçtikçe ve Büyük Güçler yeni Kralı tanıyamayınca, konumu zayıfladı ve cumhuriyetçi hareket güç kazandı. Koruyucu bir güç ve kendisi de bir monarşi olan Büyük Britanya'nın, Yunanistan'ın yönetim şekline kayıtsız kalması Yunanlar için sürpriz oldu. Benim şahsi görüşüm, bir Yunan cumhuriyetinin Yunan monarşisinden bile daha az istikrarlı olacağı yönündeydi. Zira bir hükümet değişikliğinin hem İngiliz ticari çıkarlarını hem

72 "Saraya adını yazmak" ifadesi, genellikle bir diplomat veya yüksek rütbeli bir yabancı yetkilinin resmi ziyaretlerinde yapılan bir protokol eylemini ifade eder. Bu eylem, ziyaretçinin saraydaki özel bir ziyaretçi defterine adını yazarak orada bulunduğunu kaydetmesi anlamına gelir. Bu tür bir kayıt, diplomatik nezaketin bir göstergesi olarak kabul edilir ve genellikle resmi ziyaretlerde veya önemli diplomatik ilişkilerin kurulmasında kullanılır. (Çevirmen Notu)

de Balkanlar'ın barışını olumsuz etkileyeceğini düşünüyordum. Babasının karizmasına sahip olmayan Kral George sert ve katı tavırları onu ordu içinde sevilmeyen biri haline getirmektedir. Bana sınırlı bakış açısına ve güçlü önyargılara sahip inatçı bir adam gibi geldi. Her ne kadar kötü muameleye uğramamış ya da özgürlüğü kısıtlanmamış olsa da Devrimci Komite ona hak ettiği saygıyı gösteremedi ve yıl ilerledikçe daha da önemsiz hale geldi. Yıl sonunda, özellikle Majesteleri Hükümeti'nin, Kral George'un hükümeti ile olan ilişkilerini onların barbarca eylemleri nedeniyle askıya almak zorunda kalmasıyla durum daha da karmaşık hale geldiğinde, tahtta kalıp kalmayacağı şüpheli hale geldi. 29 Aralık'ta Sir Eyre Crowe ile Fransa Büyükelçisi arasında bir görüşme gerçekleşti ve tanınma için zamanın uygun olmadığı konusunda anlaşmaya varıldı. Kral'ın pozisyonunun zorluğu, M. Politis'in ekim ayında Dışişleri Bakanı olduğu dönemde meydana gelen bir olayla çok iyi bir şekilde ortaya konuldu. Venizelosçular, o sıralarda General John Metaxas'ın politik faaliyetlerinden oldukça endişeliydiler ve o zamanlar yakın olduğu düşünülen seçimleri kaybedeceklerinden korkuyorlardı. M. Politis, Kral George'a giderek generalin adaylığını sürdürmesini engellemesini istedi. Kral, anayasal olarak kendi yetki alanının dışında olan bir konuya müdahale etmeyi reddetti ve bu reddi pek hoş karşılanmadı. Bu olay, partiler arasında fazla bir fark olmadığını kanıtlar nitelikteydi. Çünkü onlar, Kral'ın parti politikalarına müdahalesini yalnızca bu müdahale kendi rakiplerinin lehine olduğunda anayasaya aykırı olarak görüyorlardı.

21. Devrimci Komite

Kesin olarak iktidara geldikten sonra, Devrimci Komite'nin önünde üç yol vardı. İlk olarak, çeşitli devlet dairelerini kontrol ederek ülkeyi yönetmeye devam edebilirlerdi. İkinci olarak, kendi üyelerini kilit bakanlık pozisyonlarına atayarak hükümetle bütünleşebilirlerdi. Üçüncü olarak ise üyeler askeri görevlerine dönerken politikacıların yönetimi devralmasına izin vererek sessizce kenara çekilebilirlerdi. Doğal olarak, komite ilk seçeneği tercih etti. İlk icraatlarından biri, M. Venizelos'u Avrupa'daki Yunan temsilcisi olarak atamak ve M. Caclamanos'u Londra'daki temsilcisi olarak görevlendirmek oldu ve yıl boyunca dış işlerinde komitenin, M. Venizelos'un yönlendirmelerine büyük ölçüde uyduğu söylenebilir. Başlangıçta Albay Gonatas, Albay Plastiras ve Deniz Kuvvetlerinden Yüzbaşı Phocas'tan oluşan liderlik üçlüsünün değişmeden kalması beklenemezdi. Albay Gonatas Kraliyet yanlısı iyi bir subay olmasına rağmen bana gerçekten yeterli kapasiteye sahip

bir adam gibi gelmedi. Kendisinin kibirli olduğu açıktı ve hareketin sözde lideri olarak üstlendiği rolden fazlasıyla memnun görünüyordu. İlk günlerde asıl lider Albay Plastiras'tı. Tutkulu bir Venizelosçu ve mükemmel bir alay subayı olan Plastiras, ülkesinin iyiliğini gerçekten önemsiyordu. Kendine ve başkalarına karşı sert biriydi. Ancak liderlik tarzı takdir edilecek türdendi. Yüzbaşı Phocas bu üç kişi arasında en az öne çıkıyordu, yetenekli ancak çok hırslı olmayan bir deniz subayıydı. İlk haftanın ardından görevinden ayrıldı ve yerine, deniz kuvvetlerini sürekli atama ve işten çıkarmalarıyla karışıklığa sürükleyen, devrimi ilerletmek için filoyu ele geçirmeyi hedeflediği düşünülen ateşli bir Venizelosçu olan Yüzbaşı Hacı Kiryakos geldi. İstanbul'dan gelen dikkate değer bir isim olan Albay Kondylis, komiteye katılmak niyetiyle ortaya çıktı. Durumun kontrolden çıkabileceği konusunda gerçekten endişeliydim ve komiteye, Yunanistan'daki bir iç savaşın, komşu ülkelerin açgözlülüğü nedeniyle ülkeyi maruz bırakacağı tehlikeleri anlattım. Ayrıca, M. Venizelos'tan yatıştırıcı tavsiyelerde bulunmasını önerdim, ancak kendisi bunu kabul etmedi. Atina'daki varlığı Kraliyet yanlıları arasında paniğe neden olan Albay Kondylis'e Trakya'da askeri bir görev verildi ve Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'nda çalışması imkânsız hale gelen Yüzbaşı Hacı Kiryakos yerini İngiliz Deniz Misyonu'nun birlikte çalışabileceği yetenekli bir deniz subayı olan Yüzbaşı Gerontas'a bıraktı.

Komiteye ılımlı görüşlere sahip yetkin bir topçu subayı olan Albay Sakellaropoulos da eklendi. Birkaç gün sonra Yüzbaşı Hacı Kiryakos tekrar komiteye katıldı, ancak artık Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'ndan sorumlu değildi. Ekim ayının sonunda komite, Albay Gonatas, Albay Plastiras, Albay Sakellaropoulos ve Yüzbaşı Gerontas ve Yüzbaşı Hacı Kiryakos'tan oluşuyordu.

22. 18 Ekim Manifestosu

18 Ekim'de Devrimci Komite, halk tarafından tam olarak anlaşılmamış gibi görünen devrimin amaçlarını ortaya koyan bir manifesto yayınladı. Devrim, parti çizgilerinin üzerinde yer alarak, halkın yaklaşan seçimlerde egemen iradesini ifade edebilmesine kadar adaleti, hukuku ve düzeni korumayı amaçlıyordu. Devrimin politikası, halkın özgürlüklerini yok eden ve ulusal felakete yol açan Konstantinci rejimi, Anayasa'nın temellerine zarar vermeden ortadan kaldırmak, Büyük Güçler ile yeniden birleşmek, Anadolu'daki hezimete ve Trakya'nın muhtemel kaybına neden olan vatan hainlerine örnek teşkil edecek cezalar vermek, aynı zamanda iç çekişmeleri iyileştirmek ve ülkenin moral ve politik seviyesini yükseltmek üzerinedir. Manifesto karışık duygularla

karşılandı, ancak genel olarak seçimlerde Venizelos karşıtlarına korku salmayı ve Paris basınından ilham alarak 1920 seçimlerinden bu yana Yunanistan'da gerçek bir değişiklik olduğunu potansiyel Fransız müttefiklerine kanıtlamak adına kan akıtmanın şart olduğuna inananları yatıştırırmayı amaçladığı düşünülmüyordu.

23. Tutuklu Bakanlar Meselesi

15. paragrafta da belirttiğim gibi, devrimin ilk gününde, tutuklanan bakanların derhal infaz edilmelerini önlemek için müdahalede bulundum. Benim fikrim, Majestelerinin Hükümeti ile daha önce iş birliği yapmış, ülkelerine kasten ihanet etmedikleri bilinen ve geçtiğimiz yıl boyunca verilen tavsiyelere uymuş ve çözüm önerilerimizi kabul etmiş bu kişiler için adil bir yargılama sağlamak adına ahlaki açıdan nüfuzumuzu kullanmak zorunda olduğumuz yönündeydi. Müdahalen Majestelerinin Hükümeti tarafından onaylandı ve komitenin vaadettiği anayasal yargılama gerçekleşene kadar uzun süre içinde partizan tutkularının dinmesini umuyordum. Durumun kötüleşmesi halinde, Yunanistan'da siyasi suçlar için ölüm cezasının yasal olarak verilemeyeceğini belirtmekte fayda var. Başlangıçtan itibaren, Atina'daki önde gelen Venizelosçular, bakanlara karşı oldukça öfkeliydi ve bakanların hemen infaz edilmemiş olmalarından açıkça hayal kırıklığına uğramışlardı. Kadın üyeler erkeklerden daha da sertti. Bu tür aşırılıkların ülkeye verebileceği zararları anlatmak için elimden geleni yaptım ancak parti tutkuları beni aşmıştı. Venizelosçular, M. Gounaris hayatta kaldığı takdirde yaklaşan seçimleri kaybedeceklerinden gerçekten endişeliydiler ve partilerinin geri dönüşünün Yunanistan'ın kurtuluşu için gerekli olduğuna inanıyorlardı. M. Politis, bunu bana oldukça saf bir şekilde açıkça itiraf etti. Ayrıca, M. Gounaris ve teğmenlerinin hayatta kalması halinde, gidişat onların aleyhine döndüğünde kendilerinin, yani Venizeloscuların kaçınılmaz olarak öldürüleceklerinden de korkuyorlardı. Dahası, aralarındaki daha yüreksiz olan bazıları, birkaç bakanın infaz edilmesinin ayaktakımının kana susamışlığını tatmin edeceğine ve Anadolu seferini başlatanlara karşı halkın tepkisini önleyeceğini düşünüyordu. Eski bir Venizelosçu bakan bana bu teoriyi uzun uzadıya açıkladı. Majesteleri Hükümeti'nin bu konudaki tutumu açıkça ortaya çıktıkça, daha stratejik düşünen Venizelosçular, Büyük Britanya ile bir kopuşun M. Gounaris'in hayatta kalmasından daha kötü bir sonuç doğuracağı sonucuna vardı ve infaza karşı çıktılar. Ancak o sıralarda askerler tamamen üstünlüğü ele geçirmişti. Bunların motivasyonları farklıydı. Erler, kendi yenilgileri için günah keçisi ararken, yetkililer orduda disiplini yeniden

sağlamanın ve askeri suçlardan suçlu bulunan firarileri ve diğerlerini gerekli sertlikle cezalandırmanın ancak en üst düzeyde örnek teşkil edilerek mümkün olabileceğine inanıyorlardı. Liderler için bir diğer önemli husus, alt rütbelerdeki subayların kan dökülmesi konusunda giderek daha ısrarcı hale gelmelerine direnmezlerse otoritelerini ve belki de hayatlarını kaybetme riskiydi.

24. Mahkeme Kurulacağına Dair Bildiri. Mahkumları Kurtarmak İçin Özel Müzakereler

18 Ekim'de yayımlanan manifesto, ulusal krizden sorumlu olanların cezalandırılmasıyla ilgili dikkate değer bir bölüm içeriyordu. Çünkü ilk devrim bildirisinde bundan hiç söz edilmemişti.

Ardından 23 Ekim'de, bakanların yargılanması için özel bir askeri mahkeme kurulacağını belirten resmi bir duyuru yapıldı. Mahkeme, üyeleri Devrimci Komite tarafından atanan, yalnızca askeri ve denizcilerden oluşuyordu. Sanıklara savunmalarını hazırlamaları için çok az süre verildi, iddia makamından daha fazla tanık çağıramadılar, yalnızca bir avukata izin verildi. Ayrıca Yunan Anayasası'nın suç ve cezaları düzenlemesi bakımından geçerli olmadığı cezaya itiraz hakkının bulunmadığı belirtildi. Kısacası mahkeme, İngiltere'deki adalet anlayışıyla örtüşmeyen, son derece devrimci bir yapıdaydı. Bana verilen sözün aksine, böyle bir mahkeme kurulması kararı üzerine, M. Politis ile hemen iletişime geçerek, tarafsız veya yetkin görülemeyecek bir mahkemede bu kişilerin yargılanmasının yaratacağı olumsuz etkileri dile getirdim. M. Politis başta anlayışsızdı, sorumsuz politikacılara ders vermek için tipik Venizelosçu argümanlarını kullandı. Önceki paragrafta anlatılan duyguların etkisi altında olduğu açıktı. Bu görüşmeden sonraki günlerde, Bakanların akıbetiyle ilgili endişe verici söylentiler yaygınlaştı ve M. Baltazzi ve Prens Andrew tutuklandığında, yeniden müdahale etme zamanının geldiğini düşündüm. 26 Ekim'de M. Politis'e son derece dostane bir üslupla özel bir mektup yazdım. Venizelosçuları zulümden korumak için sürekli çaba gösterdiğimi hatırlattım ve Yunanistan'ın samimi bir dostu olarak, Bakanların askeri mahkemede yargılanmasının ülkeyi derinden böleceğini ve İngiltere'de olumsuz bir izlenim yaratacağını uyardım. M. Politis, bu durumu iyi karşıladı ve tutumunu önemli ölçüde değiştirdi. Uygun bir mahkeme bulunana kadar yargılamayı ertelemek için elinden geleni yapacağına söz verdi ve suçlananların infazına izin vermek yerine istifa etmeyi tercih edeceğini bana gizli olarak bildirdi. Bu durum oldukça rahatlatıcıydı ve o zamandan itibaren M. Politis, şüphesiz mahkumları kurtarmaya çalıştı.

25. Mahkumları Kurtarmak İçin Resmi Müzakereler

31 Ekim'de Lord Curzon'dan, çabalarımı onaylayan ve siyasi tutuklulara karşı acımasız veya intikamcı muamele olması durumunda en sert resmi uyarıyı yapma talimatını veren bir telgraf aldım⁷³. Bu arada İtalyan meslektaşım, M. Politis'i ve komiteyi büyük ölçüde rahatsız eden güçlü resmi protestolarda bulundu. Politikacılara yönelik acil tehdidinin azalmasıyla, birkaç gün daha müdahale etmemenin daha akıllıca olacağını düşündüm. Ancak, huzursuzluk giderek artmaya devam etti ve 10 Kasım'da aldığım talimatlar doğrultusunda, M. Politis'e resmi bir not göndermek zorunda kaldım. Ertesi gün, yani 11 Kasım'da, Yunan Hükümeti'nden ölüm cezasının uygulanmayacağına dair yazılı güvence talep etme talimatını veren bir telgraf daha aldım. Bu güvencenin sağlanamaması durumunda, Majestelerinin Hükümeti, Fransız Hükümeti'ni, iki devletin garantörü olduğu Yunan Anayasasına uyulması konusunda kendilerine katılmaya davet etmek zorunda kalacaktı. Bu telgrafı hemen M. Politis'e okudum. Bu duruma pek şaşırmadı ve tüm hükümetin infazları önleme konusunda istekli olduğunu ve komiteyi bu doğrultuda ikna etmeyi umduğunu belirtti. Eğer Majestelerinin Hükümeti yazılı güvenceler konusunda ısrarcı olursa, Hükümet komiteyi derhal ele almak zorunda kalacaktı. Konuyu kendisine bırakmamı benden rica etti. Söylediklerini rapor edeceğime söz verdim. İki gün sonra M. Politis ile tekrar görüştüm ve onu oldukça endişeli buldum. Eğer Majesteleri Hükümeti yazılı teminat talep ederse hem Yunan Hükümeti'nin hem de komitenin istifa etmek zorunda kalacağını zira komitenin de hükümet gibi kontrolsüz durumda olduğunu ve aşırılık yanlısı subaylardan oluşan bir grubun insafına kaldığını, bu teminatlar verildiği takdirde bu subayların sadece tüm mahkumları değil, başka birçok kişiyi de öldürebileceğini belirtti. Durumu tırmandırmamam halinde mahkûmların tamamını olmasa da bazılarını kurtarmanın mümkün olabileceğini söyledi. M. Politis'in sözlerini not aldım ve ülkede etkin bir hükümetin olmadığını kabul etmesinin ciddiyetini

73 Londra Hükümeti, darbe yapan subayların askeri mahkeme kurarak intikam hırsı ile siyasi rakiplerini idama sevk edeceklerini haber alınca derhal Atina Büyükelçiliği vasıtasıyla mevcut hükümeti ve darbeci subayları en sert şekilde uyarma ihtiyacı hissedecekti. İngiliz elçiliği bu uyarısını defalarca yapmasına rağmen, darbeci subaylar, İngilizlerin uyarılarını dikkate almayarak ihtilalci bir yolu tercih edeceklerdi. Bu durum başta İngiltere olmak üzere Müttefiklerle Yunanistan arasında iplerin gerilmesine neden olacaktı. Detaylı bilgi için bkz. Resul Yavuz, Mehmet Okur, "İngiliz Belgelerine Göre Yunan Ordusunun Anadolu Faciası Sonrası Atina'da Meydana Gelen Olaylar", *Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi (SAVSAD)*, C. 34, S. 2, 2024, ss. 121-150.

ona hatırlattım. Aynı gün, görevi kabul edip etmeme konusunda hâlâ tereddüt içinde olan M. Zaimis'i ziyaret ettim. O da M. Politis'in verdiği durum değerlendirmesiyle benzer bilgiler sundu. Majestelerinin Hükümeti onların en azından uzun bir süre Yunanistan'a dönmeleri konusunda garanti verirse tutukluların cezasının ertelenebileceği önerisinde bulundu. Bu öneriyi 12 Kasım'da telgrafla gönderdim ve bunun uygulanabilir görünmediğini ekledim ayrıca, suçlananların Yunanistan'a dönmeyeceklerine dair sözlerini bana, Majestelerinin temsilcisi olarak vermeleri teklifini Lord Curzon'un destekleyip desteklemeyeceğini sordu.

M. Zaimis'in önerisi, hükümetin ve komitenin, bakanların kabul etmeye istekli olduklarından daha fazla güce sahip olduğunu gösteriyordu. Bu durum, 14 Kasım'da talimatlarım doğrultusunda yazılı teminat talep eden resmi bir not göndermeme neden oldu. Kral George'dan bu notu komiteye iletmesini istemesi M. Politis'in tipik bir davranışıydı.

26. Resmi Müzakerelerin Devamı: M. Caclamanos'a Uyarı

15 Ekim'de İtalyan meslektaşım M. Politis ile hararetli bir görüşme yaptı ve hükümeti adına mahkumların idam edilmeyeceğine dair bir güvence talep etti. Yakın zamanda Lozan'da ikinci İtalyan delegesi olarak atanan meslektaşım, talebi karşılanmazsa Yunanlara orada sorun çıkarabileceğini ima etti. 16 Ekim'de Dışişleri Bakanı ile tekrar görüştim. Bakan, gösterilen nottan ötürü Devrimci Komite'nin üzgün olduğunu belirtti. M. Politis, asıl zorluğun mahkumların idam edilmedikleri takdirde geri dönüp ülkeyi yeniden altüst edecekleri korkusu olduğunu ekledi. Majesteleri Hükümeti'nin böyle bir durumu garanti edip edemeyeceğini sordu. Böyle bir şeyin fiiliyatta mümkün olmadığını belirttim. Ancak, mahkumların Majestelerinin temsilcisi olarak bana geri dönmeyeceklerine dair söz vermeleri önerisinde bulundu. Fransız meslektaşımı bu konuda bilgilendirdim ve o da mahkumların ikimize de söz verip veremeyecekleri konusunda hükümetine danışacağını söyledi. Bu teklifle ilgili olarak Lord Curzon'a bir kez daha telgraf çektim ve 18 Kasım'da M. Politis ile görüştim. M. Caclamanos'tan aldığı bir telgraf nedeniyle oldukça tedirgin olduğunu gördüm. Caclamanos, Dışişleri Ofisi'nden diplomatik ilişkilerin kesilmesinin imkânsız olmadığını öğrenmişti. M. Politis, Majestelerinin Hükümeti'nin mahkumların gelecekteki faaliyetleri konusunda garanti vermemesinden şikayetçi oldu. M. Caclamanos ile görüşme 17 Ekim'de gerçekleşti. Fakat bu görüşmenin detaylarına dair bir raporu 20 Ekim'e kadar alamadım. Bu rapor, M. Caclamanos' un infazlar gerçekleşirse Majesteleri

Hükümeti'nin diplomatik ilişkileri sonlandıracağı ve elçilerin geri çekeceği konusunda kesin olarak bilgilendirildiğini doğruladı. Telgrafta, bu kadar sert bir önlemin, bakanların bana gelecekteki davranışlarına dair söz vermelerine gerek kalmayacak şekilde durumu çözebileceği umulduğu da belirtiliyordu.

27.Hükümetin İstifası

20 Kasım'da M. Politis beni ziyaret etti ve Majestelerinin Hükümeti tarafından talep edilen güvenceleri komiteden alamamasından dolayı hükümetin istifa etmeye karar verdiklerini bana bildirdi. Çeşitli kaynaklardan durumun son derece tehlikeli olduğu, birçok subayın şiddet eğiliminde olduğu konusunda uyarılmıştım ve sivil hükümetin istifasının askeri partinin zaferi anlamına geleceği açıktı. Bu nedenle, M. Politis'e Lord Curzon'dan yeniden haber alana kadar istifasını ertelemesini rica ettim. Olayların ciddi boyutlara ulaştığını bildirdim ve acilen tutuklulardan, on ya da on beş yıl boyunca Yunanistan'a dönmeyeceklerine dair bana yazılı bir taahhütte bulunmalarını önerdim. 23 Kasım'da, Majesteleri Hükümeti'nin M. Caclamanos'a iletilenler dışında eklemek istediği bir şey olmadığını ve önerimi kabul etmekte isteksiz oldukları yönünde bir yanıt aldım. Bu yazışmayı hemen M. Politis'e bildirdim ve hükümet aynı gün istifa etti⁷⁴. İstifa notunda, M. Politis, son iki resmi notuma yanıt olarak Devrimci Komite tarafından kendisine gönderilen bir yazıyı da ekledi. Nazik bir dille kaleme alınmış bu yazı, "yargısız infaz" ve diğer ifadeleri eleştiriyor, devrimin parti politikalarının üzerinde olduğunu ve ülkeyi yatıştırmayı hedeflediğini belirtiyordu. Komite, ulusal felaketin sorumlularının örnek bir şekilde cezalandırılmasının hem ülkenin huzurunu hem de ordu reformunu sağlamak için gerekli olduğunu savunuyordu. Özel mahkemelerin tüm gerekli güvenceleri sunduğunu, Yunanistan'ın itibarının bu yargılamadan zarar görmeyeceğini iddia ediyorlardı. Ayrıca, Büyük Britanya'nın, Yunan Anayasası'nı koruma yükümlülüğüne değinerek, Konstantin'in bu anayasayı ayaklar altına aldığı ifade ediyorlardı. Sonuç olarak, İngiltere ile dostane ilişkiler arzulayan komite, Majestelerinin Hükümeti'nin taleplerini sürdürmemesini umduklarını dile getiriyordu.

⁷⁴ Mevcut Yunan hükümeti, darbeci subaylarla Müttefikler arasında kalmış gibiydi. Bu arada durumdan Müttefikleri üzmeden bir çıkış yolu bulmak için Yunan Hükümeti, haklarında idam kararı verilen 6 kişinin sürgün edilmesini ve bu kişilerin ülkeye 10-15 yıl dönmeyecekleri konusunda İngiltere'nin güvence vermesini istedi. Ancak İngiliz hükümeti bu güvenceyi veremeyeceği beyan edince, idam mahkûm edilen 6 kişinin kurtarılması yönündeki son çabadan başarısız oldu. Yavuz- Okur, *agm.*, ss.140-148.

28. Duruşma

Burada askeri mahkemenin işleyişi ve yapısına dair kısa bir açıklama yapmak faydalı olacaktır. Bakanların kovuşturulması, Yunan Anayasası'nın 80. maddesinde özel olarak düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, Temsilciler Meclisi, Yargıtay Başkanı'nın başkanlık ettiği ve Yargıtay ile İstinaf Mahkemesi yargıçlarından kura ile seçilen on iki yargıçtan oluşan özel bir mahkeme önünde Bakanları kovuşturma hakkına sahiptir. Bu maddeye göre öngörülen cezalar arasında ölüm cezası bulunmamaktadır. Ancak, Devrimci Komite başından itibaren ülkenin tehlikede olduğunu ve devrimin Anayasayı geçersiz kıldığını savunan bir tutum benimsedi. Bu tutum, 23 Ekim'de özel bir askeri mahkemenin kurulacağına ilişkin resmi duyuruyla resmileşti. Mahkeme, Venizelosçular tarafından ılımlı olarak değerlendirilen, muhalifleri tarafından ise ateşli bir Venizelosçu olarak görülen Tümgeneral Othonaios başkanlığında 3 Kasım'da ilk oturumunu gerçekleştirdi. Diğer on bir yargıç tümüyle askeri görevlilerdi. Kamu Savcısı olarak, siyasi düşmanlarına duyduğu fanatik nefreti büyük hırs ve vicdansızlıkla birleştiren tanınmış bir Venizelosçu olan Tümgeneral Pangalos görev aldı. Sanıklar; Gounaris, Baltazzi, Protopapadakis, Theotoky, Stratos, General Strategos, General Hadjiannesti ve Amiral Goudas'tı. Derhal mahkemenin yargı yetkisine itiraz ettiler, ancak itirazları reddedildi. İddianame, mahkeme görülmeye başlamadan önce yayımlandı ve asıl suçlama, sanıkların "krallık topraklarına yabancı birliklerin işgaline isteyerek ve kasıtlı olarak izin verdiği" yönündeydi. Bu suçlamayı desteklemek için on dört ayrı iddia sunuldu. Burada tüm suçlamaların ayrıntılarını vermek çok kapsamlı olacaktır, ancak bunlardan ikisi Majestelerinin Hükümeti için özellikle önemlidir. Bunlar, sanıkların Yunanistan davasını kayıtsız şartsız Büyük Güçlerin eline bıraktığı ve Majestelerinin Hazinesi ile Yunanistan'ın daha fazla Müttefik kredisi alma hakkından feragat ettikleri bir anlaşma yaptıklarıdır. Mahkeme oturumları özellikle Yunan mahkemelerinde ender rastlanan bir nezaketle yürütülüyordu. Bu, delilin değerine yönelik en temel ilkeleri göz ardı eden bir yargılama sürecinin belki de tek olumlu yönüydü. Düşman tanıklar, kontrol kendilerinde olsaydı ne yapacaklarını ifade ediyorlardı ve onların bakış açısı, farklı bir yol izleyenlerin suç niyetinin kanıtı olarak görüldü. Uzun süre Anadolu'da Komutanlık yapmış olan General Papoulas, bu konuda özellikle verimliydi ve yalnızca kendi canını kurtarmaya çalıştığı açık olan duruşuyla mahkemede alçakça bir rol oynadı. Daha sonra Dışişleri Bakanı olan M. Rentis, siyasi duruma ilişkin görüşlerini uzun uzadıya açıkladı. M. Gounaris, hakkında halkın gözündeki en büyük itibar kaybı, ilk soruşturmasında Batılı

devlet adamlarının Kral Konstantin'e karşı düşmanlıklarını ifade ettiklerini inkâr etmesinden sonra, Başbakan Lloyd George'un Kral Konstantin'in varlığının Yunanistan'ın İngiltere'den yardım almasının önünde ciddi bir engel olduğunu belirten telgrafların ortaya çıkmasıydı. Mahkumların sözlü savunmasının yapılmasından iki gün önce M. Gounaris tifoyla yakalandı ve avukatı tarafından erteleme talebinde bulunuldu. Başvurunun reddedilmesi belki de yargılamadaki en büyük yanlışlardan biriydi⁷⁵. Başından itibaren mahkemenin sanıkları mahkûm etmek için kurulduğu açıktı ve tüm süreç boyunca adaletin sadece görüntüsü vardı. Duruşmanın son günleri hummalı bir telaşla geçti ve mahkeme 26 Kasım Pazar günü sabahdan akşama kadar oturum yaptı. Dava, ertesi gece geç saatlerde sonuçlandı ve karar 28 Kasım Salı günü saat 6:30'da verildi. Sanıkların hepsinin Anadolu felaketine gönüllü ve kasıtlı olarak sebep oldukları açıklandı. General Hadjiannesti, Gounaris, Stratos, Protopapadakis, Baltazzi ve Theotoky idam cezasına çarptırıldı, bu kişilerin (Hadjiannesti hariç) aileleri ise 200.000 ile 1 milyon drahmi arasında değişen para cezalarına çarptırıldı. Amiral Goudas ve General Strategos askeri rütbelerinden alınarak ömür boyu hapse mahkûm edildi, amirale ayrıca 200.000 drahmi para cezası verildi.

29. Gonatas Hükümeti ve Bakanların İdamı

Krokidas Hükümeti'nin istifası üzerine Albay Gonatas'tan Hükümet kurma görevi istendi ve yeni Bakanlar 27 Kasım'da yemin ettiler.

Albay Gonatas: Başbakan. 1909 devriminde yer aldı ve daha sonra Anadolu'da tümen generali oldu ve bu görevde başarı elde etti.

Tümgeneral T. Pangalos: Savaş Bakanı. Yarı Arnavut, yarı Giritli. Hırslı ve yetenekli olarak tanınmasının yanı sıra vicdansız olarak da biliniyor.

Tümgeneral P. Mavromichalis: İçişleri Bakanı. Selanik hareketine katılmayan ılımlı bir Venizelosçu olarak biliniyor.

M. M. C. Rentis: İçişleri, Dışişleri ve Adalet Bakanı. 36 yaşında Cumhuriyetçi ve Venizelosçu. Bir miktar yetenekli bir adam.

⁷⁵ Yargılama sırasında Başbakan Gounaris, hasta olduğu için duruşmalara katılamamıştı. Mahkeme heyeti, Gounaris'a 14 suçlama yönelterek kendisinden hastanede savunmasını yazması istemiştir. Gounaris, suçlamalara 67 sayfalık bir savunma yaparak cevap vermiş ve onun savunması avukatı aracılığı ile mahkemede okunmuştur. Gounaris'in savunma metni için bkz. *TNA FO*. 286/854, No. 658, Mr. Lindley'den Lozan'da Lord Curzon ve Dışişlerine İletilen Rapor, 18 Kasım 1922.

M. Alexandris: Dışişleri Bakanı. Selanik hareketinde yer aldı ve Albay Plastiras'ın yakın arkadaşı.

M. A. Prekas: Maliye Bakanı. Önemli mali görevlerde deneyimi olan yetenekli bir memur.

M. G. Sideris: Tarım Bakanı. M. Venizelos'un emrinde görev yaptı.

M. G. Embericos: Tedarik Bakanı. Liberal Kulübün Başkan Yardımcısı ve tanınmış bir denizcilik ailesinin üyesi.

M. A. Hacı Kiryakos: Ulusal Ekonomi Bakanı. Deniz subayının kardeşi ve Yunanistan Sanayi Federasyonu başkanı.

Koramiral Voulgaris: Deniz Kuvvetleri Bakanı. İyi bir subay ve iyi bir adam.

Albay L. Sakellarpoulos: İletişim, Posta ve Telgraf Bakanı. Selanik hareketine katıldı ve General Pangalos ile olan dostluğuyla tanınıyor.

M. A. Doxiades: Kamu Yardımı Bakanı. Sığınmacılara yardım etme taahhüdüyle görevine devam etmeyi kabul etti.

“Devrimin tek temsilcisi” olarak dışarıda kalan Albay Plastiras, filonun başkomutanlığına atanan Yüzbaşı Hacı Kiryakos ve infaz nedeniyle istifa eden Yüzbaşı Gerontas dışında eski komite üyeleri yeni hükümete dahil edildiği gözlemlendi. Yeni Kabinenin “derin” bir hükümet olduğu açıktı ve benim onlarla bir şeyler başarabileceğime dair pek umudum yoktu. Göreve gelir gelmez M. Rentis ile görüştüm ve son iki yıl boyunca Yunanistan'a dost kalmış tek ülke ile ilişkileri tehlikeye atan bir hükümeti Yunan halkının affetmeyeceğine işaret ettim. Endişeli görünen Rentis, bir anlaşmaya varma konusunda istekliydi ve o akşam Albay Plastiras ile bir görüşme ayarladı. Bu görüşmeden önce, Lord Curzon'a mahkûm edilen kişilerin birkaç yıl boyunca Yunan politikalarına karışmamaları konusunda bana şeref sözü vermelerini önerdim. Bu, önceki önerimin biraz değiştirilmiş haliydi. Ancak çok geç gönderildiği için herhangi bir fayda sağlamadı ve bunu onaylayan kabul telgrafı infazlar gerçekleşikten sonra geldi. Albay Plastiras ile uzun bir görüşme yaptım ancak mahkeme kararlarının ne olursa olsun uygulanması gerektiği konusundaki tutumundan vazgeçiremedim. Kendisi aksi takdirde orduda disiplini yeniden kurmanın imkânsız olacağını belirtti. O sabah saat 7'de kararları öğrendim ve idam edilecek olanların ailelerinin ölmeden önce onlarla görüşmeleri için izin alabildim. Elçilikte acı verici sahneler yaşandı. İnfazlar 28 Kasım sabahı saat

11:30'da gerçekleştirildi. Ciddi şekilde hasta olan M. Gounaris, bir ambulansla yatağından alındı. Mahkumlar, süreç boyunca metanetlerini korudular.

30. Benim Ayrılışım. Diplomatik Heyetin Müdahalesine Rağmen Başarısızlığın Nedenleri

İnfazların fiilen gerçekleştirildiğini ancak saat 14.00'te duydum ve hemen M. Rentis'ten geçiş belgesi talep ettim. Ayrılışımın Majestelerinin Hükümeti ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi anlamına geleceğini belirttim⁷⁶. Bu durum daha önce Londra'da M. Caclamanos'a zaten bildirilmişti. Aynı akşam, tüm Diplomatik Heyet, Britanya kolonisi üyeleri ve Dışişleri Bakanı Vekil'inin "kabine şefi" tarafından uğurlanarak Atina'dan ayrıldım. Hiç şüphe yok ki, M. Venizelos, sivil hükümetin istifasından önce herhangi bir zamanda müdahale ederek infazları önleyebilirdi. M. Politis'e, Majestelerinin Hükümeti ile kopuşun Yunanistan için olumsuz sonuçları olacağını her söylediğimde, aldığım yanıt sürekli "M. Venizelos bize neden böyle söylemiyor?" oldu. M. Venizelos'a defalarca telgraf çektiğini ve hiçbir yanıt alamadığını iddia etti. Devrimci Komite'nin tam kontrolü altındayken, M. Venizelos'un tavsiyelerinin göz ardı edilmesi muhtemeldir. Hükümetin istifası, yargılamanın hızlandırılmasının işaretiydi ve o zamanlar sadece şüphelendiğim bir gerçeği çok geçmeden öğrenmiş olduk. Acelelerinin nedeni, Mr. Gerald Talbot'un Lozan'dan yola çıktığını bilmeleriydi. Mahkumları kurtarmaya çalışan Mr. Talbot'un ziyareti, komite tarafından infazları engellemek için bir girişim olarak görülüyordu, ancak komite onun varışından önce harekete geçmeye kararlıydı. Mr. Talbot infazdan tam olarak bir saat sonra vardı. Bakanların tutuklanmasının ardından Fransız elçisinin eylemi zaten rapor edilmişti ve sonrasında herhangi bir tavsiye vermektan kaçınması Diplomatik Heyet'in dayanışmasını bozmuştu. Fransız Askeri Misyonununun açıkça ifade ettiği görüşler muhtemelen daha da büyük zarara yol açmıştır.

Misyon üyelerinin komiteyle yakın bağlantıları vardı ve şimdi, komiteyi kötü eylemlere teşvik ettikleri düşünülüyor. İtalyan elçisinin sert müdahalesinden daha önce bahsedilmişti. Diğer tüm meslektaşlarım, M. Politis'e defalarca

⁷⁶ İngiltere ve Müttefiklerin defalarca yaptıkları sert uyarıları dikkate almayan darbeci subaylar, idamları gerçekleştirince İngiliz Hükümeti, resmi ilişkileri kestiğinin bir göstergesi olarak Büyükelçisini geri çekti. Benzer yolu diğer Müttefik devletler de gerçekleştirme yoluna gitti. Bir süre sonra, İngiltere, idamların daha da genişletilerek kraliyet üyelerini kapsamaması için özel temsilci olarak Venizelos'un yakın arkadaşı Talbot'u görevlendirerek Atina'ya gönderecekti. Yavuz- Okur, *agm.*, ss.140-148.

merhamet göstermesi çağrısında bulundu ve Amerikan Maslahatgüzarı, infazlar gerçekleşirse Amerikan yardımlarının kesilebileceğine dair işaretler verdi. Tüm Diplomatik Heyet, erteleme lehine imzalı bir dilekçe sunmaya niyetliydi. Ancak M. de Marcilly, talimatlarının kendisine bunu imzalama yetkisi verdiğini düşünmüyordu. Bunun üzerine Sırp ve Polonyalı elçiler desteğini çektii ve girişim suya düştü.

31. Kral ve Prens Andrew'un Konumu Bay Gerald Talbot'un Görevi

Ben ayrılmadan önce, Kral'ın güvenliği konusunda büyük endişeler vardı ve son gönderdiğim telgrafa yanıt olarak, Bay Bentincke, yakın bir tehlikeyle karşı karşıya kalmaları halinde Majesteleri ve Kraliçe'ye Elçilikte sığınma sağlama yetkisi verildi. Ayrıca, gerekirse onları tahliye etmek için bir İngiliz savaş gemisinin Phalerun Körfezi yakınında hazır beklemesi emredildi. Neyse ki, bu önlemlere gerek kalmadı. Prens Andrew, 25 Ekim'de tutuklandı ve başlangıçta ciddi bir tehlikede olduğu düşünülüyordu. Ancak General Pangalos ve arkadaşları nüfuzlarını genişlettikçe, özellikle eski bakanların muhtemelen idam edileceği anlaşıldığında Prens Andrew'un durumu giderek daha tehlikeli hale geldi. Ekim ayında Lozan'da bulunan ve M. Venizelos'un yakın dostu olan Mr. Gerald Talbot, İngiliz delegasyonu tarafından Prens Andrew'u kurtarabilecek kişi olarak düşünüldü. Bu hamle harika bir fikirdi. Bay Talbot son derece rahatsızlık verici bir yolculuktan sonra 28 Kasım günü öğle vakti geldi. Hemen Elçiliğe geldi ve kendisine tüm gücünü Prens Andrew'u kurtarmaya adanmasını ve Elçilik'ten tamamen ayrı çalışmasını tavsiye ettim. O da aynı fikirdeydi ve savaştan beri yakın ilişkisi olduğu General Pangalos ve komiteyle görüşmeye gitmek için derhal yola koyuldu. Prens Andrew'un yalnızca kalıcı sürgün cezasına çarptırılmasına neden olan şeyin onun çabaları olduğundan emin olsam da onun başarısının Majesteleri Hükümetinin elçilerini geri çekme kararının derin etkisinden de önemli ölçüde etkilendiğine inanıyorum. 4 Aralık'ta Majesteleri'nin Gemisi "Calypso", Bay Bentinck'in teknelere kadar eşlik ettiği Prens ve Prenses'i çıkarmak için Phalerun Körfezi'nde bekliyordu. Yunan yetkililer bu operasyonu kolaylaştırdı ve Mr. Talbot da onlara eşlik etti.

32. Daha Fazla Sivil Mahkûmun Vurulmayacağına ve Kral'a Saygı Gösterileceğine Dair Söz

Sayın Talbot ayrılmadan önce Dışişleri Bakan Vekili M. Rentis'in evinde General Pangalos, Albay Plastiras ve hükümetin ileri gelenleriyle bir görüşme gerçekleştirdi. Kabine birkaç gün önce Bay Talbot'a artık siyasi mahkûmların

vrulmayacağına dair söz vermişti. Bu konuda çok fazla endişe vardı ve Bay Bentinck, kendisinin huzurunda verilen sözün yenilenmesinin, sözün tutulma şansını artıracağına inanıyordu. Bu nedenle, görüşmeye tamamen özel ve gayri resmi bir şekilde gitmeyi kabul etmiş ve hükümetten, “Katherimini” gazetesi editörü M. Vlachos ve “Pretevousa” dergisinden M. Cambanis dışında hiçbir siyasi sivil mahkûmun idam edilmemesinin sözünü almıştır. Ancak hükümet General Constantinopoulos, Albay Tsondas ve General Papoulas’ı bağışlama taahhüdünde bulunmadı. Bununla birlikte, General Pallis ve General Valetas’ı çoktan serbest bırakmışlar ve General Metaxas’ı askeri bir adamdan ziyade sivil olarak gördüklerini açıklamışlardı. Bay Bentinck, son infazlardan duyduğu üzüntüyü dile getirdikten sonra, güvenliği büyük bir endişe kaynağı olan Kral George’a bundan sonra saygılı davranılacağına dair güvence aldı. Devrim tarafından tahta çıkarılan Kral’a, hükümet bir anayasal monark olarak güven duyuyordu.

33. İdamlardan Sonra İç Durum

Majesteleri Hükümetinin infazlara ilişkin tutumu tüm müzakereler boyunca basından özenle gizlenmiş, müzakereler gerçekleşikten sonra da aynı ağır sansür sürdürülmüştür. Bunun tek istisnası, benim ayrılışım gizlenemediği için yalan haberlerin yayılmasıydı. Paris’ten geldiği iddia edilen bir telgrafta, Bay Bonar Law’un Avam Kamarası’nda İngiliz müdahalesinin yalnızca benim eserim olduğunu söylediği yalan yere iddia edildi. Yayınlanan diğer yanlış raporlar, talimatlarımı aştığım için geri çağrıldığımı, izne çıktığımı ve diplomatik kopmanın sadece birkaç gün süreceğini öne sürüyordu.

Ancak diplomatik bir kopuşun yaşandığı gerçeğini tamamen gizlemek imkansızdı ve Bay Bentinck, birkaç gündür kamuoyunda ciddi bir kaygı yaşandığını belirtti. İdamların memnuniyetle karşılandığı ya da Yunanistan’daki çoğunluğun İngiliz müdahalesini onaylamadığı varsayılmamalıdır. Ülkede yaygın bir suç olmamasına rağmen Yunanlılar cinayet karşısında dehşete düşmeseler de en kötü suçluların bile infaz edilmesinden her zaman korku duymuşlardır ve siyasi infazlar onlar için yeni bir deneyimdi. Durumun tehlikesi, devrimci hükümete karşı bir halk ayaklanmasının olması ile ülkenin kaosa sürüklenmesi ve hükümetin kendini zayıf hissederek düşmanlarına rastgele vahşetle saldırması ihtimali ile katlanıyordu. Mr. Bentinck, 14 Aralık’ta durumun, bir dizi olayın birleşmesi sonucu belirgin şekilde daha iyi hale geldiğini düşünüyordu. İngiltere ile olan kopukluk, Mr. Bentinck ile aynı çizgide hareket eden diğer diplomatik temsilcilerin tutumu ve Mr. Talbot’un kişisel etkisi, devrimci

liderleri şiddet yolunu sürdüremeyeceklerini gösterdi. Öte yandan halk, fiili hükümete karşı çıkmayı düşünemeyecek kadar korkmuştu ve ülkeye yönelik dış tehditlerin fazlasıyla farkındaydı. Bu arada, yakın gelecekte seçimlerin yapılacağı hala konuşuluyordu ve M. Zaimis bir hükümet kurma olasılığı yüksek bir aday olarak görülüyordu. M. Zaimis, Bay Bentinck'e, halkın devrimci hükümetten memnun olmadığını, ancak Kral Konstantin'de olduğu gibi Kral George'u tanıma konusunda da isteksiz görünen Büyük Güçlerin tutumunu anlamadıklarını açıkladı. Onun liderliğinde ılımlı bir hükümet kurulacaksa, Kral'ın tanınmasından başlamak üzere Büyük Güçlerin açık desteğine güvenebilmesi gerektiğini belirtti. Ayrıca Büyük Güçlerin mali ve ekonomik krize de el atması gerekiyordu. M. Zaimis, eğer devrimci hükümete Büyük Güçlerin desteğini garanti edebilirse, misillemelere karşı kişisel güvenliklerinin garanti edilmesi koşuluyla çekileceklerine inanıyordu. İlimli bir kabineye liderlik etme niyeti göz önüne alındığında, bu korumayı hükümet düzeyinde güvence altına alabileceğinden emindi. Yakın gelecekte seçimlerin yapılması mümkün görünmüyordu. Ülke bu tür bir politik aktivite için uygun bir durumda değildi ve büyük olasılıkla Venizelos karşıtı bir çoğunluk ortaya çıkacaktı. Kral George'un tanınması veya M. Zaimis'in istediği güvencelerin verilmesi mümkün olmadı ve yıl, yakın gelecekte herhangi bir değişiklik beklenmeyen devrimci hükümetin iktidara kalmaya devam etmesi ile sona erdi.

34. Patrikhane Meselesi. Atina'daki Patrik Duruşması

Patrik meselesi, Yunan ve Türk olmak üzere iki tarafı olan bir konudur. Burada sadece Yunanistan'ı ilgilendiren kısma odaklanacağız. İstanbul Patriği, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tüm Yunanların tanınmış lideri olmasının yanı sıra Yeni Yunanistan'ın bağımsız Yunan Kilisesi'ne katılmamış bölgelerinin ruhani lideridir ve diğer patrikler ve bağımsız kiliselerin liderleri arasında birincil konumda bulunmaktadır. 1921 sonunda patriklik makamı boşaldı ve Meletios olarak bilinen Monsenyör Metaxakis seçildi. Bu piskopos Girit'te Osmanlı bir anne babanın çocuğu olarak doğmuştu. Daha sonra Kudüs'te ikamet etti. Ardından 1910'da Kıbrıs'a gitti ve 1914'te ada ilhak edildiğinde oradaydı. 1918'de Atina Metropoliti seçildi ve kraliyet kararnamesi ile kendisine Yunanistan vatandaşlığı verildi. Seçildiği dönemde Osmanlı, İngiliz ve Yunan tebaası olduğunu iddia ediyordu. Ateşli bir Venizelosçu olan piskopos, bir din adamından çok politikacıydı. Türk Hükümeti Osmanlı vatandaşı olmamasından dolayı Meletios'un seçiminin geçerliliğini kabul etmedi. Benzer şekilde, Yunan Hükümeti de kendisinin seçiminin usulsüz olduğunu ileri sürerek tanınmayı

reddetmişti. Atina Metropolitik Tahtını gasp etmek ve Amerika'da insanları hizipçiliğe teşvik etmek suçlarından yargılandı. Her ne kadar bu suçlamalar birbiriyle çelişse de (ilk suçlama onun bir Osmanlı vatandaşı olduğunu iddia ediyordu ve bu da onu Yunanistan'ın yargı yetkisinin dışında bırakıyordu), Kutsal Sinod onu başpiskoposluk onurundan ve tüm dini unvanlarından ve otoritesinden yoksun bırakarak hayatını Zante yakınlarındaki bir adacık olan Strophades manastırında keşiş olarak geçirmeye mahkûm etti. Karar, bağımsız kiliselere ve İstanbul piskoposlarına iletildi ve Kraliyet kararnamesi ile onaylandı. Duruşmalar Yunanistan'da şiddetli tartışmalara neden oldu ve tüm bu olaylar, siyasi tutkunun ülke halkını ne ölçüde yönlendirdiğini gösterdi. Bir yandan Venizelosçular, Meletios'un seçilmesinin fırtına yaratacağını ve kolaylıkla Trabzon Piskoposunu veya yüksek itibara sahip başka bir ılımlı piskoposu seçebileceklerini çok iyi biliyorlardı. Öte yandan, Yunan Hükümeti, muhtemelen doğru olan bir seçimi sessizce kabul etmek yerine, siyasi rakiplerine saldırmak için fırsatı değerlendirmeyi tercih etti ve bu derece önemli bir meselede düşmanları Türklerle aynı çizgide hareket ederek kendilerini gülünç bir duruma soktu, zira Türkler, Patrikhaneyi işlevsel bir kurum olarak yok etmeye kararlıydılar.

35. Meletios'un Londra Ziyareti ve Etkileri

Meletios, Amerika Birleşik Devletleri'nden piskoposluk koltuğuna giderken Londra'yı ziyaret etti ve Majesteleri Hükümeti'nin sempatisini onun tarafına çekmek için yoğun çaba sarf edildi. Sir John Stavrides, M. Venizelos'un ayrıntılı bir mektubunu Dışişleri Bakanlığı'na ilettili. Meletios'un Anglikan Kilisesi ile yeniden birleşme arzusu Canterbury Başpiskoposunun ilgisini çekti ve seçilmiş Patrik, destek sözü veren Bay Lloyd George ile önemli bir görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmenin haberleri hızla Atina'ya ulaştı ve büyük bir heyecan yarattı. Yerel bakış açısına göre, Majesteleri Hükümeti'nin, Patrik hakkındaki Yunan anlaşmazlığına karışması hoş karşılanmıyordu ve piskoposun, Yunanistan'daki siyasi düşmanlarıyla mücadelesinde İngilizlerin desteğini alacağı izlenimini vermek riskli görülüyordu. O zaman belirttiğim gibi, bu fazladan karışıklık olmadan da durum yeterince karmaşıktı. Aslına bakılırsa Meletios'un Konstantinopolis'teki sonraki faaliyetleri, özellikle de İzmir'deki Milli Savunma Hareketi ile bağlantılı faaliyetleri İngiliz politikası açısından sıkıntılı oldu. Bay Lloyd George ile yapılan görüşme, Yunanları Majesteleri Hükümeti'nin bu hareketi gerçekten onaylamadığına ikna etmeyi zorlaştırdı. Bu hareket bir noktada büyük sıkıntılara yol açabilecek ve

müttefiklerin prensipte kararlaştırdığı tahliye sürecinde ciddi bir engel teşkil edebilecek gibi görünüyordu.

36. Yunan Hükümeti'nin Patrikhane'ye Karşı Daha Fazla Eylemi; Yıl Sonunda Durum

Patrik'in kınamasının ardından Yunan Hükümeti, Yunanistan'ın her yerindeki Metropolitlere, Patrikhane'den Meletios'un seçildiği ile ilgili kendilerine ulaşan resmi bildirimleri Atina Başpiskoposluğuna iletmeleri talimatını verdi. Bu talimat, kimileri tarafından isteksizce de olsa, uygulandı ve Yunan Hükümeti'nin bu adımın ardından rakip bir Patrik seçtirmeye çalışması ihtimal dışı değildi. Bu yönde bazı adımlar atıldı ve şubat ayında yedi muhalif Metropolit İstanbul'a gitti. Ancak atmosferi onlar için fazla Venizelos yanlısıydı ve Yunan Hükümeti, Kilise'de bir bölünme yaratma girişiminden hiç şüphesiz isteksizce vazgeçti. Devrime kadar Patrikhane, Yunan Hükümeti'ne karşı en aktif entrikaların merkezi olmaya devam etti ve devrimin kendisi de Patrikhane ile en yakın temas halinde olan insanlar tarafından hazırlandı. Bu olayla birlikte manzara değişti. Meletios, Atina'da bir kahraman oldu ve rakipleri karanlığa gömüldü. Lozan Konferansında Patrikhane'nin yetkileri ve hatta varlığı oldukça tartışmalı konular olarak ortaya çıktı. Yılın sonlarına doğru, Atina'daki Başbakan Albay Gonatas, hükümetinin Patrikhanenin İstanbul'dan uzaklaştırılmasına razı olmayacağını ilan etti. Bunlar cesur beyanlardı. Ancak beklenmedik gelişmeler olmazsa Patrikhane, yok olmaktan koruyamadığı Osmanlı Rumlarının kaderini paylaşmaya mahkûm görünüyor.

İkinci Bölüm

Dış İlişkiler ve Savaşın Seyri**37. Yılın Başındaki Durum. Gounaris'in 15 Şubat Tarihli Notu**

1922'nin başlarında, Başbakan M. Gounaris ve Dışişleri Bakanı M. Baltazzi, Majesteleri Hükümeti'nin daveti üzerine Ekim 1921'de Londra'ya yapılan bir ziyaretle başlayan Müttefik başkentleri gezilerine hâlâ devam ediyorlardı. Bu ziyaretin olumlu tek sonucu, Yunan Hükümeti'nin, davalarını kayıtsız şartsız Büyük Güçlerin eline bırakması yönündeki öneriyi kabul etmesi oldu. Ardından Müttefikler bir araya gelerek, birlikte istişarede bulunacak ve adil ve kalıcı bir çözüm sağlamanın muhtemel olduğu konusunda fikir birliğine vardıkları barış şartlarını Türklere ve Yunanlara sunacaktı. Ancak 1921'in sonuna kadar henüz böyle bir anlaşma sağlanamamıştı ve iki Yunan bakanı, kısmen bir anlaşmaya varma umuduyla, kısmen de Londra'dan mali destek sağlamayı hedefleyerek kalmaya devam etti. Her iki hedefe de ulaşamaması nedeniyle umutsuzluğa kapılan M. Gounaris, 15 Şubat'ta Lord Curzon'a önemli bir not göndererek, Yunanistan'ın içinde bulunduğu çaresiz durumu vurguladı ve Yunan Hükümeti'nin 27 Ekim'de davalarını Müttefiklerin eline bırakmış olmasına rağmen, çözümün görünmediğini belirtti. Sefer mevsimi yaklaşıyordu ve Asya'daki Yunan ordusunun acilen adama, mühimmata ve paraya ihtiyacı vardı. Yunan Hükümeti ilk iki ihtiyacı karşılayabilirken, üçüncüsü için kaynak sağlayamamaktaydı. Gerekli destek sağlanamazsa, tahliyenin kaçınılmaz olacağını vurguladı. Bu not, Kasım ayında Londra'daki Muhalefetin birkaç üyesi tarafından Lord Curzon'un itibarını sarsmak için başarısız bir girişimde kullanılmasıyla birlikte kötü bir şöhret kazandı.

38. 22 Mart Ateşkes Teklifi

Bu süre zarfında, İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetleri, önerilecek barış şartları konusunda uzlaşma sağlamak amacıyla sürekli görüşmeler yapıyorlardı. 22 Mart'ta, bu üç ülkenin dışişleri bakanları Paris'te toplanarak, Yunan ve Türk hükümetlerine derhal bir ateşkes kabul etmeleri için davette bulundular. Davetin giriş kısmında, ateşkesin amacının, üç Gücün barışı yeniden tesis etmesini sağlamak ve Anadolu'nun Yunanlılar tarafından boşaltılması için önerilerde bulunmak olduğu belirtiliyordu. Ateşkes önerileri aşağıdaki altı noktayı içeriyordu.

1. Düşmanlıkların derhal durdurulması.

2. Ana kuvvetlerin cephe hattının 10 kilometre gerisine çekilmesi.
3. Ateşkes süresince personel veya malzeme takviyesi yapılmaması ve birliklerin hareket ettirilmemesi.
4. Müttefik bir komisyonun ateşkesin uygulanmasını denetlemesi.
5. Yüksek komutanın bu komisyonun kararlarına uyması.
6. Düşmanlıkların üç ay süreyle askıya alınması. Ateşkesin, taraflar ön barış şartlarını kabul edene kadar otomatik olarak yenilenebilmesi. Ateşkesin feshedilmesi için iki haftalık bir bildirim süresi gerekmektedir.

Atina'daki üç Müttefik elçi tarafından bu tekliflerin kendisine iletiildiği M. Baltazzi, Anadolu'daki Yunan Yüksek Komutanlığına telgraf çekmesi gerektiğini söyledi ve mümkün olan en kısa sürede cevap sözü verdi. 24 Mart'ta beni arayarak Yunan Hükümeti'nin ateşkesi kabul ettiğini ve Yunanistan Karargâhından yanıt alır almaz resmi olarak yanıt vereceğini bildirdi. Ertesi gün ateşkes, Yunan Hükümeti tarafından resmen kabul edildi. Hükümet aynı zamanda bazı önemsiz değişiklikler önerdi ve belirsiz noktalarla ilgili açıklamalar istedi. Ateşkes önerileri Atina basınında iyi karşılandı. Ancak Venizelos yanlısı gazeteler bunları kabul ettiği için hükümete saldırgan eleştirilerde bulundu.

39. Mart Ayı Paris Barış Önerileri

Paris'teki konferans oturumlarına devam edildi ve 29 Mart'ta Atina'daki Fransız elçisi, üç Gücün savaşı taraflara önerme konusunda fikir birliğine vardığı barış önerilerini sundu. Başlıca noktalar aşağıdaki gibiydi.

1. Milletler Cemiyeti'nin azınlıkların korunmasında iş birliği yapması.
2. Gelibolu'nun Müttefik Devletler tarafından işgali.
3. Boğazlarda Türk Devleti başkanlığındaki uluslararası bir komisyonun gözetiminde seyrüsefer.
4. Boğazlar ve bazı adalardaki bölgelerin askerden arındırılması.
5. Yeni Türk-Yunan sınırının, Marmara Denizi'ndeki Garnos'tan (Çanakale Boğazı'nın kuzeyinde yer alan bölge) Bulgaristan'daki Istranca Dağları'na kadar uzanması.
6. Tüm Doğu Trakya'nın askerden arındırılmasının periyodik denetimlerle güvence altına alınması.
7. Yunanların Anadolu'dan tamamen çekilmesi.

8. İstanbul'un Türklere geri verilmesi.
9. Türkiye'de zorunlu askerliğin kademeli olarak kaldırılması.
10. Sevr Antlaşması'nın mali maddelerinin değiştirilmesi.
11. Kapitülasyonların Müttefik uzmanlar tarafından incelenmesinden sonra yeniden düzenlenmesi.

40. Yunanistan'da Barış Önerilerinin Karşılanması

Yunan Hükümeti, Paris barış önerilerini aldıktan sonra derhal Meclis'e gönderdi. Atina, basını ilk andan itibaren önerileri şiddetle eleştirdi ve o yıl ilk kez Büyük Britanya, kamuoyu tarafından eleştirildi. Britanya'nın Mezopotamya ve Filistin'de istediklerini elde ettiği ve Hristiyan nüfusu kaderlerine terk ettiği suçlamaları yapıldı. Müttefik devlet adamlarının önceki ifadelerinin tamamına atıflar yapıldı ve Anadolu'daki Hristiyanlara dair verilen sözler gerçekleştirilen fiili eylemlerle karşılaştırıldı.

Yunanlılar, azınlıklara yönelik muamele konusunda Türklerle aynı kefe-ye konulmaktan özellikle rahatsızdı. Basın, anlaşılır bir öfkeyle, yüz binlerce Müslüman'ın Yunanistan'da barış içinde yaşadığı bir dönemde, Türklerin toplu katliamlar yapmakta olduğuna dikkat çekti. Kamuoyu o kadar düşmanca bir tutum sergiledi ki, bakanlara tekliflerin olumlu yönlerini vurgulamanın yanı sıra, Venizelos taraftarlarının lideri General Danglis, Makedonya Milletvekili M. Boussios ve M. Stratos ile görüşmeler yaptım. M.M. Danglis ve Stratos, Yunanistan'da barış olması gerektiği konusunda hemfikirlerdi ancak şartların fazla adaletsiz olduğunu düşünüyorlardı. Türk Meclisi'nde⁷⁷ görev yapmış olan M. Boussios ise, şartları kabul etmek yerine savaşı tercih ettiğini ifade etti. Zamanla ateşkes önerilerine Türkiye'den herhangi bir yanıt gelmeyince kargaşa yatıştı. Türklerin inatçılığının yeni bir durum yaratacağı umuluyordu. Geçen mart ayında Yunanistan'da hâkim olan duygular göz önüne alındığında, halkın yıkıcı bir savaşın devamını, Paris barış şartlarını kabul etmeye tercih etmesi dikkat çekiciydi. Meclis'te hükümet zor durumdaydı ve halk gibi Türk zihniyetine ve inadına güvenerek, kendilerini taahhüt altına sokmaktan kaçınma kaygısındaydı. Durumun tehlikesinin farkında olan hükümet, kamuoyu bu kadar güçlü olmasaydı muhtemelen teklifleri kabul ederdi. Ancak 1922 yılında, hiçbir Yunan Hükümeti, Anadolu'daki Yunan nüfusunu Türklerin insafına terk ederek iktidarda kalamazdı. Bu durum, barışın önündeki sürekli bir engeldi

77 Osmanlı Parlamentosunda. (Yay. Haz. Notu.)

ve sonraki olaylar, trajik bir şekilde halkın kaygılarının geçerliliğini doğruladı. Bu çalkantılı dönemde, M. Stratos Meclis'teki görüşmeleri yönlendirerek, M. Gounaris'ten Yunan davasını tamamen Güçlerin eline bırakıp bırakmadığı konusunda kesin bir yanıt almak için sürekli çaba gösterdi. Ancak Başbakan, tartışmaya girmekten ısrarla kaçındı ve Venizelos yanlısı partiyi temsilen General Danglis tarafından eleştirildikten sonra güven oyu çağrısında bulundu ve 163'e 52 gibi önemli bir farkla kazandı.

42. Türklerin Şartları Kabul Etmemesi. Yunan Hükümetinin Kararsızlığı

5 Nisan'da Ankara Hükümeti, Yunan tahliyesinin derhal başlaması ve on beş gün içinde Eskişehir hattının boşaltılması şartıyla ateşkesi kabul edeceğini resmi bir şekilde duyurdu. Hiçbir şekilde teklif edilen koşulların kabulü anlamına gelmeyen bu yanıt, Türklerle bir dizi müzakereyi başlamasına yol açtı ve bu müzakereler de herhangi bir sonuç vermedi⁷⁸. Nisan ayının ortalarına gelindiğinde, Atina'da Paris barış tekliflerinin bir çözüme yol açmayacağı belli olmuştu ve Yunan Hükümeti, Büyük Güçlerin müdahalesi olmaksızın savaşı sonlandırma olasılığını değerlendirmeye başladı. Ocak ayından itibaren Yunanlıların Anadolu'yu tahliye etmek üzere olduklarına dair söylentileri vardı. Ancak Savaş Bakanı bana böyle bir niyetin kesinlikle olmadığını ifade etti. M. Gounaris'in daha önce de bahsedilen 15 Şubat tarihli notu, herhangi bir mali yardım gelmemesi halinde tahliye olasılığını açıkça işaret ediyordu. Kral Konstantin şubat ayında Rusya elçisine Yunanistan'a yardım edilmediği takdirde bölgeyi boşaltmak zorunda kalacağını söyledi ve 6 Şubat'ta yönetimin en yetenekli ve saygın adamlarından biri olan İzmir'in Venizelos yanlısı Genel Valisi M. Sterghiades, uzun bir sohbet esnasında bana eğer hükümetin başında olsaydı, hemen tahliye emrini vereceğini ve tüm Yunan halkını da yanında götüreceğini ifade etti. Yunanistan'ın tek başına mücadeleye devam etmesi imkansızdı ve eğer Majesteleri Hükümeti işgalin devamını istiyorsa, maliyetini karşılamalıydı. Ayrıca, Yunanistan'ın oradan er ya da geç ayrılması gerektiği artık herkes tarafından biliniyordu ve bu bilgi, işgal ordusunun moralini zaten olumsuz etkiliyordu.

⁷⁸ 1922 yılı resmi raporunda da ifade edildiği gibi Müttefikler 22 Mart 1922 yılında her iki tarafa yaptıkları bu tekliflerle esasında Yunanlıları ve Yunan Hükümeti'ni içine düştükleri bu çıkmazdan kurtarma derdindeydiler. TBMM Hükümeti, ateşkes teklifini kabul etmekle birlikte, barış görüşmelerine başlamak için Yunan ordusunun Anadolu'yu derhal tahliye etmesini şart koşunca Müttefikler bu şartı kabul etmediler. (Yay. Haz. Notu)

43. Anadolu'daki Yunan Ordusunun Durumu

Tüm yıl boyunca Yunan ordusunun Anadolu'daki durumu benim için önemli bir endişe kaynağıydı. Farklı kaynaklardan elde edilen raporlar çelişkiydi ve Yunan halkının silah altında olmaları nedeniyle siyasi açıdan belki de en önemlisi olan bu kesiminin duyguları ve eğilimleri hakkında güvenilir bir yargıya varmak imkansızdı. Ordunun içinde bulunduğu ruh tahliye sorunu üzerinde doğrudan bir etkisi vardı. Zira Yunan Hükümeti tarafından emredilse bile, ordunun büyük bir kısmının sadece yerel Yunan halkın desteğiyle savaşa devam edeceği açıkça ilan edilmişti. Ancak M. Sterghiades, Yunanistan'a döndüğünde ne yapacaklarından emin olmasa da sürekli olarak birliklerin emirlere uyacağını ve talimat verildiği takdirde geri çekileceğini savunuyordu.

Genel olarak, şimdiye kadar oldukça güvenilir olduğu kanıtlanan İngiliz kaynaklarından gelen raporlar, ordunun moralinin makul düzeyde iyi olduğu, emirlere itaat edecekleri ve saldırı ruhundan yoksun olsalar bile saldırılara karşı kendilerini başarıyla savunacakları yönündeydi.

44. İzmir'de Milli Savunma Hareketi

Anadolu'daki 'Milli Savunma Hareketi', barışçıl tahliye sürecini ciddi şekilde tehlikeye atabilecek bir engel olarak ortaya çıkmıştı. Bu hareket, görünüşte Yunan nüfusunu Türklere karşı korumak ve Yunan güçlerinin çekilmesinin ardından bölgenin özerkliğini sağlamak amacıyla örgütlenmişti. Ancak, birçok Yunan girişimi gibi, bu hareket de parti politikalarıyla iç içe geçmiş durumdaydı ve İstanbul ve yurt dışında bulunan Venizelos taraftarlarınca yönlendiriliyordu⁷⁹. Patrik Melitos da bu harekette derinden

⁷⁹ Yunan Hükümeti, Batı Anadolu'yu elinde tutamayacağını fark edince, İzmir merkezli Batı Anadolu'da özerk bir devletin (İyonya Devleti) kurulması için harekete geçecekti. İzmir'de Yunan Yüksek Komiseri Sterghiades'in liderliğinde çalışmaları başlatılan devletin tesis çabaları neticesinde 1922 yılı Temmuz ayıyla birlikte İyonya Devleti'nin kaderi büyük oranda şekillenmeye başlamıştır. Yunan Hükümeti bu amaçla, beş yüksek rütbeli generalinin iştirak ettiği Küçük Asya'nın geleceğine dair düzenlenen toplantılarda alınan kararları uygulamak üzere İzmir'de bulunan Yunan Yüksek Komiseri Stergiadis ile Küçük Asya Ordusu Başkomutanı Georgios Hacıanestis'i yetkilendirmiştir. Toplantıda, Rumlar, Ermeniler, Çerkesler, Kürtler, Türkler ve diğer tüm ulusların katılımıyla İzmir'de özerk bir devletin kurulmasına, kurulacak devlette Prens Nicholas'ın kral ya da vali, Sterghiades'in ise Başbakan olmasına karar verilmiştir. Yunan Hükümeti'nin düzenlenen toplantılar neticesinde aldığı özerklik kararı Amerikan basınında, Doğu sorununun "büyük bilmecesine" yönelik en iyi çözüm olarak görülmüştür. Basın, Milletler Cemiyeti himayesinde böyle bir devletin kurulmasını, Yakın Doğu için yeni bir dönemin başlamasını

yer almıştı. Majestelerinin Hükümeti, barışı zorlaştırabileceği ve gereksiz kan dökülmesine yol açabileceği gerekçesiyle bu hareketi onaylamadı. Mart ayının sonunda bana, bu hoşnutsuzluğu Yunan Hükümeti'ne açık bir dille ifade etmem talimatı verildi. M. Baltazzi, Majesteler Hükümeti'nin görüşlerini tamamen paylaştığını söyledi ve hareketin Konstantin karşıtı olması nedeniyle bu konudaki samimiyetinden o zamanlar şüphe duymadım. Sayın Başkonsolos General Lamb, M. Sterghiades ile yaptığı görüşmede, Sterghiades'in harekete karşı tutumunu ele aldı. Sterghiades, örgüte her zaman karşı olduğunu belirtti. Bu tutumunu daha sonraki bir olayla doğruladı. Anadolu'daki Yunan Komutanı General Papoulas ile aralarındaki son tartışma tam da bu konu ile ilgiliydi ve General'in istifasına yol açmıştı. Yine de hareket zemin kazanmaya devam etti ve mayıs ayı başlarında İzmir'den bir delegasyon, Yunan ordusunun geri çekilmesinin Yunan nüfusunun sonu anlamına geldiğini belirtmek için yabancı temsilcilere çağrıda bulundu. Delegeler ayrıca M. Gounaris ile görüştü, o da bana savunma hareketinin cesaretini kırdığını söyledi. Gouranis'in gerçekten bu kadar ileri gidip gitmediğinden şüpheliyim, zira haziran ayına gelindiğinde hareketin hükümetin tutumuyla bir şekilde uyumlu olduğu görülüyordu. Bununla birlikte, liderlerinden üçü Kral Konstantin tarafından kabul edildi. Yaz aylarında Müttefik Hükümetleri bu kadar endişelendiren bu örgütün, sonbaharda kriz geldiğinde oldukça değersiz olduğunu olaylar gösterdi.

45. Yunan Hükümeti'nin Çözüm Konusunda İkilemi

Paris barış önerilerinin hiçbir sonuca varmayacağı açıkça ortaya çıktığında, Yunan Hükümeti ve milletinin durumu özellikle zorlu bir hal aldı. Acil nakit ihtiyacına çözüm olarak, hükümet, tüm banknotları ikiye bölme ve bir yarısını zorunlu borç olarak saklama gibi yaratıcı bir yöntem uyguladı. Bu önlem M. Gounaris'e bu zor duruma çözüm bulmak için biraz zaman kazandırdı. Haziran başında M. Baltazzi, Türkler tarafından dolaylı yollarla teklifler aldığını açıkladı ve bu durumda nasıl davranması gerektiği konusunda benim görüşümü istedi. Kendisine bir tavsiye vermedim ve bu durumu Dışişleri Bakanlığı'na bildirdiğimde, Majestelerinin Hükümeti için hoşnutsuzluk yaratabilecek ve karşı çıkılması mümkün olmayacak bir anlaşmaya yol açabilecek bağımsız barış müzakerelerini teşvik etmemem gerektiği talimatını aldım. Yanıtımda, bir

---

olarak yorumlamış ve gelişmeyi dünya barışı ile medeniyetini tehdit eden en tehlikeli yangınlardan birinin sönmesi olarak görmüştür. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Cengizhan Halaçlı, "Amerikan Basınının Gözünden İşgal Yıllarında İzmir'de Kurulmuş Özerk Bir Yunan İdaresi: İyonya Devleti", *Tarih ve Günce*, Sayı: 11 (2022/Yaz), ss. 142

anlaşmaya varılma ihtimalinin olmadığını, çünkü hiçbir Yunan Hükümeti'nin askeri bir yenilgi sonucu olmadıkça Türk şartlarını kabul etmesinin mümkün olmadığını belirttim. Bu durum aslında, seçenekleri üzerinde kafa yoran Yunan Hükümeti için bir çıkmazdı. Ya Anadolu'dan çekilip yarım milyon aç mültecinin ana Yunanistan'a akın etmesiyle bir yıkıma ve muhtemel bir devrime yol açacaklardı ya da olumlu bir gelişme umuduyla yıkıcı bir savaşa devam edeceklerdi. Hangi alternatifi seçeceklerine dair hiç şüphem yoktu. Bu anlamda, Yunan gazeteleri Mayıs ayında yeniden İstanbul'a ilerleme ihtimalinden bahsetmeye başladı ve ayın 6'sında M. Baltazzi, hükümetin bir çekiş yolu bulması gerektiğini bana bildirdi.

46. Temmuz Ayında Bakanlar Kurulu ve Kraliyet Konseyleri

Kasvetli atmosfer, M. Poincaré'nin Londra ziyareti sırasında bir barış anlaşması sağlayamamasıyla daha da derinleşti ve temmuz ayının başlarında İstanbul'daki Yunan Yüksek Komiseri ve M. Sterghiades'in de katıldığı bir dizi Kraliyet Konseyi yapıldı. 7 Temmuz'da M. Baltazzi tarafından bana aktarılan ilk konferansın sonucuna göre Yunan ordusunun moral ve sağlık durumu mükemmeldi. Ancak Yunan halkının moral durumu yeterince iyi değildi ve barış talepleri artıyordu ve Hazine'nin Eylül veya Ekim ayına kadar tükeneceği öngörülüyordu.

Bu şartlar altında, Yunanistan işgal altındaki bölgelerden kaynakları artırmanın ve Kemalistlere karşı hamle yapmanın yollarını aramalıydı. Ekselansları, yakında Güçlere bir nota göndermeyi düşündüğünü belirtti ancak önce Majesteleri Hükümetinin ne istediğini öğrenmek istedi. Ertesi gün, Fransız meslektaşım, Yunan Hükümeti'nin işgal edilen bölgeleri ilhak etmeyi ve İstanbul'a doğru bir harekât düşündüğünü ilettiler. Bu söylenti raporunda aktarılan, Yunan Hükümeti'nin Güçlerin müdahale edip onları engelleyeceği düşüncesiyle sorumsuzca bir plan önermiş olabileceği görüşümü ifade ettim. Böylece halkına savaşı bitirmekten alıkonulduklarını ve daha fazla bir şey yapamayacaklarını söyleyebilirlerdi. 14 Temmuz'a gelindiğinde Kraliyet Konseyleri sonuçlandı ve Anadolu'daki mevcut konumlardan çekilme olmamasına, bunun yerine bölgenin yeniden organize edilmesine karar verildi. Bu karar, düşmana büyük cesaret ve maddi yardım sağlayacak, aynı zamanda da yaklaşık 150.000 sığınmacının yükünü ve birçok mülkün yok edilmesinin sorumluluğunu Yunanlıların sırtına yükleyecek bir çekilme konusundaki itirazlarını büyük bir ciddiyetle bana ileten M. Sterghiades için bir zaferdi. 23 Temmuz'da izne çıkmadan önce M. Baltazzi ile görüşüm. Onu son görüşüm olan bu buluşmamızda, bana Yunan

Hükümeti'nin yakında Güçlere, Yunanistan'ın hareket özgürlüğünü yeniden kazanma niyetini bildireceğini açıkladı. Bu beyan Majesteleri Hükümetinin arzularını göz ardı etmek anlamına gelmiyordu. Daha ziyade, muhtemelen meseleyi daha fazla görmezden gelmeyi kaçınılmaz kılacak eylemler yoluyla, Büyük Güçleri Yakın Doğu meselesini ele almaya zorlamayı amaçlıyordu.

47.Lloyd George'un 4 Ağustos'taki Konuşması ve Buna Neden Olan Olaylar

Yılın başında Yunanistan'a vardığımda öncelikli endişem, olası bir Yunan çöküşünün, Majesteleri Hükümeti'nin Türklerle makul bir anlaşmaya varmak ve Türkiye'deki Hıristiyan azınlıklara insan onuruna yakışır bir yaşam sağlamak için sahip olduğu nüfuzu zayıflatabilme potansiyeliydi. Mayıs ayında, Majesteleri Hükümeti'ne, Yunan kuvvetlerinin bir müzakere unsuru olarak kalması için yakın zamanda bir anlaşmaya kısa sürede varılmasının gerekliliğini vurguladım. Ayrıca Fransız ve İtalyanlar ile iş birliği yapmak için son bir girişimde bulunulmasını ve bu çaba başarısız olursa ve Majesteleri Hükümeti'nin tek başına hareket etmek istemiyorsa, Yunanistan'a yalnızca kendisine güvenmesi gerektiği konusunda bilgi verilmesi gerektiğini önerdim. Haziran ayının sonlarında, Majesteleri Hükümeti'ni zamanın hızla tükendiği ve yakında çok geç olacağı konusunda bir kez daha uyardım. Tehlikenin boyutlarından o kadar endişeliydim ki normalde yapmam gerekenden daha erken izin talebinde bulundum ve Londra'ya varır varmaz Dışişleri Bakanlığı'nda bulunan Bay Lloyd George ve Lord Balfour ile görüştim. Bu toplantıda tüm durum gözden geçirildi ve Yunanistan'ın Büyük Britanya'dan maddi ve manevi yardım almadığı takdirde sonbaharda kaçınılmaz olarak çökeceği kanaatini dile getirdim. Doğu Sorununun kendi başına tatmin edici bir şekilde çözülemeyeceğine emindim ve doğru yaklaşımın borçlar, tazminatlar ve Fransa için güvenlik meselelerini ele almak olduğuna inanıyordum. Ancak Balfour notasının sunulması böyle bir yaklaşımı imkânsız hale getirdi ve ne Başbakan ne de Dışişleri Bakanı Vekili bu çıkmazdan bir çıkış yolu bulamadı. Bay Lloyd George, konferanstan hemen sonra Avam Kamarası'na gitti ve 4 Ağustos'taki ünlü konuşmasını yaptı. Bu konuşma, Yunan direnişini sürdürmek için gerekli olduğunu öne sürdüğüm maddi desteği yerine getirmeyi amaçlıyordu. Konuşma Yunanistan'da büyük bir coşku uyandırdı ve Majesteleri Elçiliği önünde görkemli bir gösteriye vesile oldu. Konuşmanın bölümleri, günün emri olarak orduya dağıtıldı. Ancak Yunanistan'ın seferden elde ettiği kazanımları muhafaza etmesine izin verileceğine dair bir vaat içermiyordu. Bu aynı zamanda Türklerle, hızlı hareket etmeleri, aksi takdirde İngilizlerle karşı

karşıya gelme riskine girmeleri gerektiği hissini uyandırdı. Bu olayı tarihsel açıdan tam olarak açıklamanın önemli olacağını düşündüm.

48. İstanbul'a Yönelik Yunan Tehdidi

Atina'dan ayrıldıktan hemen sonra Yunan Hükümeti, Doğu meselesini yoğunlaştırmaya yönelik ilan ettiği plan doğrultusunda harekete geçti. 27 Temmuz'da, iki Yunan tümeninin Anadolu'dan Trakya'ya nakledildiği öğrenildi. M. Baltazzi, Atina'daki üç Müttefik temsilcisine Yunan Hükümeti'nin savaşın devamından sorumlu olmadığını, Anadolu'daki tüm Hristiyan nüfusunun yok olma tehdidi altında olduğunu ve Yunanların bu dayanılmaz duruma son vermek için en iyi önlemleri almaları gerektiğini belirttiği bir nota verdi.

Bay Bentinck hemen düşünülen önlemlerin neler olduğunu sordu ve eğer bu önlemler İstanbul'a ilerlemeyi de içeriyorsa, Lord Granville'in Yunan Hükümeti'ni bir yıl önce böyle bir adıma karşı uyarmasından bu yana Majesteleri Hükümeti'nin tutumunun değiştiğini düşünmek için hiçbir nedeni olmadığını bildirdi. İki gün sonra M. Baltazzi, savaşı sona erdirebilecek tek çarenin İstanbul'un işgali olduğunu belirten daha uzun bir not sundu ve Müttefik kuvvetlerin Yunan ilerleyişine razı olmaları gerektiği umudunu dile getirdi. Üç temsilci talimat almadıkları halde, Dışişleri Bakanını herhangi bir ilerleme yapmalarını konusunda uyardı. Ekselansları herhangi bir ilerleme emri verilmediğine dair güvence verdi. Öğleden sonra, Bay Bentinck, Lord Balfour'dan Yunanlıların Müttefiklerin kontrolü altındaki topraklara bir saldırı yapmayı düşünebileceklerinden duyduğu şaşkınlığını ifade eden ve onları Müttefik birliklerinin böyle bir harekete direneceği konusunda uyarıcı iki telgraf aldı. İkinci telgrafta, Doğu sorununu çözmek için kısa süre içinde Beykoz'da⁸⁰ veya başka bir yerde bir toplantı yapılabileceği umutları dile getirildi. M. Baltazzis erken konferans fikrini memnuniyetle karşıladı ve Yunan kuvvetlerinin Müttefiklerin rızası olmadan tarafsız bölgeye girmeyeceği ve sınır olaylarını önlemek için gerekli tedbirlerin alındığı konusunda Bay Bentinck'e güvence verdi.

31 Temmuz'a gelindiğinde, Fransız ve İtalyan Bakanlar kendilerine verilen talimatlar doğrultusunda Bay Bentinck'in uyarılarını tekrarlayan birbirinin aynı üç notayı teslim ettiler. Temsilciler, ayrıca sınır olaylarının tehlikelerine de dikkat çektiler. Bay Bentinck, 2 Ağustos'ta Yunan Hükümeti'ne bir kez daha bir not gönderdi ve Sir Charles Harington'dan gelen ve gerçekten bir sınır olayının

80 Orjinal belgede "at Beicos" olarak geçmektedir. (Yay. Haz. Notu)

meydana geldiğini belirten bir telgrafi M. Baltazzis'e gösterdi. M. Baltazzi notu meslektaşlarına okudu ve Yunan birliklerinin hatların arkasına çekileceğine ve yalnızca sınır muhafızlarının kalacağına söz verdi. Ertesi gün, Bay Bentinck, Yunanların kendi istekleriyle birliklerini tarafsız bölgenin sınırından çekmeleri gerektiğini önermesi için Lord Balfour'dan talimat aldı. M. Baltazzis bu öneriye katıldı ve İtalyan ve Yunan generaller arasında anlaşma yapılarak kuvvetlerin sınırdan 3 kilometre kadar geri çekilmesi sağlandı. Bu düzenleme ile birlikte, durumda tek gerçek tehlike olan yerel bir olayın meydana gelme ihtimali ortadan kaldırıldı. Yunan Hükümeti'nin, aslında Müttefiklerin rızası olmaksızın İstanbul'u işgal etme niyeti hiçbir zaman olmamıştı ve görünüşe göre gerçek amaçları olan Müttefikleri Doğu Sorununu yeniden ele almaya zorlama hedeflerine ulaşmışlardı. Kriz boyunca Majesteleri Hükümeti, durumun doğru değerlendirilmesinin bu olduğunu kabul etmiş ve hem Fransızların, yeni taşınan Yunan tümenlerinin Trakya'dan çekilmesi yönündeki önerisini hem de Yunan savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçişine izin verilmemesi gerektiğine dair Müttefik amirallerin tavsiyesini reddetmişti⁸¹.

49. Anadolu Bildirgeleri

Müttefiklerin, Yunanların İstanbul'a ilerlemesine izin vermemesi tahmin edilebileceği gibi, Yunan Hükümeti'nin yeni bir açıklama yapmasına yol açtı. Bu açıklama ret kararının Yunanların savaşı sonlandırmak için kesin adımlar atmasını engellediğini vurguluyor ve bu gecikmenin Anadolu'daki Hristiyan nüfusu üzerinde yaratacağı felakete dikkat çekiyordu. Ertesi gün M. Baltazzi, Bay Bentinck'e, erken bir barış ihtimalinin bulunmadığını ve Yunanistan'ın mali kaynaklarının tükendiğini belirten gizli bir muhtıra verdi. Londra'da yeniden finansman sağlamak gerekecekti ve Yunan Hükümeti bu amaçla Majesteleri Hükümeti'nden destek almayı umuyordu. Bu arada, 14 Temmuz Kraliyet Konseyi tarafından kararlaştırılan işgal altındaki bölgenin "yeniden düzenlenmesi" (bkz. paragraf 46) ele alınmıştı. Temmuz ayının sonuna gelindiğinde, İzmir'de Yunan Yüksek Komiserine reformları uygulama ve işgal altındaki bölgeyi yeniden yapılandırma yetkisi veren iki bildiri yayınlandı. Bu bildirilerden 30 Temmuz tarihli ikincisi ise yerli Helen unsurlarının

81 Rapor da ifade edildiği gibi Yunan Hükümeti, kendisini bu çıkmazdan kurtarmak ve Anadolu meselesine Müttefiklerin çözüm bulmalarını sağlamak için İstanbul'u işgal etme projesini ortaya artmıştır ve bunun için de Doğu Trakya'ya Batı Anadolu'dan birlik sevk etmiştir. Yunan Hükümeti, böyle bir askeri hamleye girişmeden evvel de Müttefikleri haberdar etmiştir. (Yay. Haz. Notu)

Türk yönetimine geri dönemeyeceğini, Yunanistan'ın istikrarlı bir yönetim temeli atması gerektiğini ve yeni rejimin kurtarıcı Helen ordusunun garantisi altında kalması için "yapısal düzenlemenin" geliştirilmesi gerektiği ifadelerini içeriyordu. Bay Bentinck ve iki meslektaşı, bu iddialara ve eylemlere resmi olarak itiraz eden birbirinin aynı bir nota sundular ve Yunan Hükümeti'ne, bölgenin gelecekteki tasarrufu ve idaresinin Müttefikler ile Türkiye arasında nihai anlaşmaya varılmasına bağlı olması nedeniyle kalıcı nitelikteki herhangi bir rejimi başlatmalarının engellendiğini hatırlattılar. M. Baltazzi, Majesteleri Hükümeti'nden bir protesto almanın üzüntüsünü ve şaşkınlığını ifade etti. Bu duygular, Bay Lloyd George'un konuşmasından kısa bir süre sonra anlaşılabilir bir durumdu. Açıklamasında, bildirinin amacının yerel halka yönetimde daha büyük bir pay vermek olduğunu belirtti.

Müttefiklerin protestosu, M. Sterghiades'in işgal altındaki bölgede, yakında yapılacak barış anlaşması kapsamında bölgenin daimî yönetiminin temelini oluşturabilecek bir örgüt kurma yönünde uzun süredir tasarlanan planına son verdi.

50. Yenilgi

26 Ağustos'ta Yunan Hükümeti mali yardım için Bay Bentinck'e umutsuzca son bir çağrıda bulundu ancak Türk taarruzu çoktan başlamıştı. Temmuz ayında Anadolu'nun başkomutanı olarak General Papoulas'ın yerine General Hadjiannesti'nin getirildiğini belirtmekte fayda var. General Papoulas yetenekli ancak sıradan bir askerdi. General Hadjiannesti ise daha önce zihinsel sorunlar yaşamış biriydi. Disiplin konusundaki fikirlerinin katılığıyla dikkat çekiyordu ve o kadar alışılmadık karaktere sahip bir adamdı ki, atanması şaşkınlıkla karşılandı. Bu seçimin altında yatan sebep muhtemelen, Hadjiannesti'nin Anadolu'dan çekilme taraftarı olması ve emredildiği takdirde bunu yapabilecek olmasıydı. Öte yandan, General Papoulas'a, kendi başının çaresine bakması dışında hiçbir konuda güvenilemezdi. Yeni başkomutanın olağandışı itibarı, birliklerin yüksek komutaya olan güvenini zayıflatmış olmalıydı. Ayrıca, İstanbul tehdidini güçlendirmek amacıyla iki tümenin Trakya'ya nakledilmesi, geri kalan kuvvetlerin saldırıya karşı koyma yeteneklerine olan güvenlerini azaltmış olması kuvvetle muhtemeldi. İlk kaygı verici haber, 20 Ağustos'ta İzmir-Aydın Demiryolunun Türkler tarafından kesildiğini bildiren Sir H. Lamb'den geldi. Gerçek taarruz 26'sında başladı ve 29'unda, stratejik Afyonkarahisar'ın önem taşıyan merkezi Yunan kuvvetleri tarafından terk edildi. Aynı gün, Savaş ve İçişleri Bakanları İzmir'e doğru yola çıktı. 1 Eylül itibarıyla durum o

kadar umutsuz hale gelmişti ki, M. Baltazzi akşam yemeğinden sonra Majesteleri Elçiliği'ne giderek Londra'daki Yunan Maslahatgüzarına acil bir telgraf okudu. Telgrafta, Anadolu'nun tahliye edileceği bilgisinin ordu moralini zayıflattığı ve artık düşman saldırılarına karşı koyamayacakları açıklanıyordu. Ertesi sabah askeri атаşe, birliklerin savaşmayı bırakması nedeniyle Anadolu'nun tahliyesine derhal başlanması gerektiğini öğrendi. Başkomutan, ateşkes talep etmek üzere talimatlandırılmıştı. Bu sırada M. Baltazzi, Londra'ya bir telgraf çekerek Majesteleri Hükümeti'ne İzmir'in savunulamayacağını ve Büyük Güçlerin kendi vatandaşlarını korumak için acil önlemler alması gerektiğini bildirdi ve Majesteleri Hükümeti'nden İzmir'de bir ateşkes düzenlenmesi için adımlar atmasını talep etti. Raporumun bu kısmında, takip eden birkaç gün içinde yüksek komutada yapılan değişiklikleri ve umutsuz durumu düzeltmeye yönelik diğer çaresiz girişimleri detaylandırmaya gerek duymuyorum. Yenilgi kabul edilmişti ve hükümet, halkın yoğun baskısı karşısında 7 Eylül'de istifa etti.

51. Yenilginin Nedenleri ve Etkileri

Genellikle, uzun süredir kaçınılmaz olarak görülen bir felaket meydana geldiğinde hem hızı hem de gerçekleşme şekliyle herkesi şaşırır. Her ne kadar büyük bir gücün yardımı olmadan Yunanistan'ın sonbaharda çökeceğine dair inancım olsa da bu çöküşü Yunanistan içinde ya da cephe ordusunda iç karışıklıklar nedeniyle olacağını tasavvur etmişim. Hiçbir uzman raporu beni 1921'de övgüye değer bir mücadele veren Yunan ordusunun, 1922'de saldırılarla karşılaşınca kaçacağına inandıramamıştı. Şüphesiz, eğer 1922'deki Yunan ordusunun moral durumu, bir önceki yıla yakın olsaydı, Türkler ciddi bir dirençle karşılaşabilirdi. Moralin bu derece bozulmasına katkıda bulunan birçok faktör arasında ilk sırayı; Yunanlıların tüm Müttefiklerden tecrit edilmesi alırken, zafer durumunda, Anadolu'daki büyük Yunan kolonilerinin Yunanistan'a dahil edilmesine izin verilmeyeceği bilgisi ikinci sırada, Venizelosçular ve Venizelos karşıtları arasındaki yıkıcı iç çatışma ise üçüncü sırada gelir. Yunanların başkalarının sempati ve desteğine aşırı bağımlılığı, Kralın tanınmaması, Büyük Güçlerin temsilcileri tarafından sürekli müdahale edilen askeri eylemi, donanmanın savaşan bir güç olarak en tartışmasız haklarını kullanamaması gibi zorluklarla karşılaştılar. Bu arada düşmanları Rusya'nın açık desteğini alıyordu ve Fransa ve İtalya'nın tarafsız yardımseverliği sayesinde ihtiyaç duyduğu mühimmatı elde etme olanağına sahipti. Paris barış önerilerinin ordu üzerindeki etkisi ve Yunanistan içindeki bölünmüşlükler durumu daha da zayıflattı. Hiç

şüphe yok ki hem personelin hem de alay komutanlığının verimliliği, hükümetin Venizelosçu subaylara olan güvensizliği nedeniyle ciddi şekilde tehlikeye girmişti. Ayrıca İstanbul'daki daha vicdansız Venizelos yanlılarının bir kısmının ordunun disiplinini ve sadakatini baltalamak için ellerinden gelen çabayı gösterdikleri biliniyor. Bu çabalar Müttefikler tarafından destekleniyor olarak algılanmasaydı, pek etkili olmayacaktı.

Yunan ordusunun çöküşü, Anadolu'daki Yunan nüfusunun kaderini mühürledi; Perikles⁸² döneminden bu yana fırtınalara direnen ve Asya barbarlığı arasında Avrupa uygarlığının bir ileri karakolu olarak duran büyük İyon kolonisi birkaç hafta içinde yok oldu. Tarihte çok az trajedinin sonuçları bu kadar dramatik veya bu kadar acı olmuştur. Müttefikler ve özellikle Büyük Britanya için yeni ve tehlikeli bir durum ortaya çıktı. Mütarekeden bu yana Yakın Doğu'daki İngiliz politikası, başarı için Yunan gücüne dayanıyordu. Ancak bu gücün galip gelmesini sağlayacak önlemlerin hiçbirini almıyordu. Sonuç olarak ne bir İngiliz askeri savaşmış ne de bir kuruş bile harcanmış olmamasına rağmen, Yunanistan'ın yenilgisi Levant'ta bir İngiliz yenilgisi olarak kabul edildi. Türkiye'deki Hıristiyan nüfusun hakları konusunda ısrarcı olanlar, her şeyden önce İngiliz devlet adamlarıydı ve savaş sırasında kaçanların çoğu, İngilizlerin verdiği sözlerle Türkiye'deki evlerine dönmüştü. Pozisyonumuzun acı verici durumuna, Çanakkale ve İstanbul'daki kuvvetlerimiz için acil bir tehlike eklenmişti ve bu kuvvetler, beklenmedik bir başarıyla sarhoş olan Türk ordusunun tüm gücüyle karşı karşıya kaldı. Ancak durumun bu yönü İstanbul'da daha iyi ele alınıyor.

52. Ateşkes Müzakereleri

Yunan Başkomutanı, bir ateşkes sağlamak için Kemal ile iletişim kurmayı başaramadı ve Majesteleri Hükümeti konuyu ele aldı. 4 Eylül'de Paris ve Roma'ya verdikleri teklifte bu durumu üç Gücün Anadolu'nun boşaltılması temelinde düzenlemeye çalışmalarını belirttiler. İstanbul'daki Yüksek Komiserler, muhtemelen bir ateşkesin bedeli olarak tüm Misak-ı Milli'yi

82 Perikles (MÖ 495–429), MÖ 5. yüzyıl ortalarında Atina siyasal yaşamına damgasını vurmuş olan devlet adamı ve strategostur. Onun liderliği altında Atina, hem kurumsal demokrasinin olgunlaşması hem de kültürel üretimin yoğunlaşması bakımından tarih yazımında "Altın Çağ" olarak adlandırılan bir evreye ulaşmıştır. Halk meclisinin (Ekklesia) yetkilerini fiilen güçlendirmesi, kamu görevleri için ücret uygulamasını desteklemesi ve yurttaş katılımını genişletmesi, demokratik yapının toplumsal tabanını derinleştirmiştir. (Yay. Haz. Notu)

ileri sürecek olan Türklere yaklaşmanın akıllıca olup olmadığı konusunda şüpheliydiler. Neyse ki, Hamid Bey'in ertelemesi sayesinde, mesele 14 Eylül itibarıyla henüz ilerlememişti. O gün, Yunanistan'ın yeni Dışişleri Bakanı, Anadolu'nun tahliyesinin fiilen tamamlandığını ve ateşkes ihtiyacının ortadan kalktığını Elçiliğe bildirdi. Bu arada, Majesteleri Hükümeti, genel bir anlaşmaya varmak için Türklerle bir araya gelme çabalarını sürdürdü. Beykoz, daha önce 48. paragrafta belirtildiği gibi, toplantı yeri olarak belirtilmişti. Daha sonra Venedik tercih edildi ve resmi davetiyeler gönderilmek üzereyken, 5 Eylül'de İstanbul'daki Yüksek Komiser, Türklerin heyecanının ve aşırı özgüven durumunun yatışması için kısa bir gecikmenin uygun olacağını bildirdi. Tahliyenin tamamlanması ve Müttefik bölgesine karşı Türk ordusunun ilerlemesi, dikkatleri yerel duruma yoğunlaştırdı ve en acil tehlikelerin üstesinden gelmek için geçici bir çözüm bulunana kadar düzenli bir barış konferansının gerçekleştirilemeyeceği görüldü⁸³.

53. 23 Eylül'deki Paris Önerileri

20 Eylül'de Lord Curzon Paris'e doğru yola çıktı. Bu durumu, İngiliz politikasının başarısı için Yunan ordusuna güvenme stratejisinin Yunanistan'a herhangi bir yardımı reddettiği noktada çökmüş olduğunu ve Yunanistan açıkça bir müttefik olarak desteklenmediği sürece Yunan ordusunun herhangi bir yerde savaşacağına güvenilmeyeceğini bildirerek özetledim. İzole edilmiş Yunanistan, maddi ve manevi açıdan tükenmiş durumdaydı. Ancak tam olarak desteklenirse hala önemli bir faktör olabilirdi. 22 Eylül'de Başbakan, Yunanistan'ın tüm kaynaklarını Majesteleri Hükümeti'nin emrine sunmayı teklif etti. Ekselanslarına teşekkür ettim ama barışçıl bir çözüm istediğimizi söyledim. 23 Eylül'e gelindiğinde üç Güç, Ankara Hükümeti'ni Venedik'te veya başka bir yerde bir Barış Konferansına davet etme konusunda anlaşmaya vardı. Davet, Türkleri bir an önce yatıştırmak için konferansta desteklenecek düzenlemeleri açıkladı. Bunlar arasında, Türklerin müzakereler sırasında tarafsız bölgelere saygı göstermeleri şartıyla, Edirne dahil olmak üzere Meriç Nehri hattına kadar olan Trakya'nın, Türkiye'ye geri verilmesi vardı. Ayrıca, Türk çıkarlarının ve diğer çıkarların korunacağı, bazı bölgelerin askerden arındırılacağı, Türk otoritesinin barış içinde yerleşmesine yardım edileceği, Milletler Cemiyeti'nin Boğazlar, Marmara ve İstanbul Boğazı'nın özgürlüğünü güvence altına alacağı

83 Müttefikler, Yunanistan'ı kurtarmak için Anadolu sorununun ele alınacağı Venedik'te bir konferans organize etmeyi planlıyorlardı. Ancak 26 Ağustos'ta gerçekleşen Türk taarruzu bu çalışmalarını da boşa çıkaracaktı. Yay. Haz. Notu.)

ve azınlıkların korunacağı da anlaşılmıştı. Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne katılmaya davet edilecek ve nihai anlaşmanın onaylanmasının ardından Müttefik birlikleri İstanbul'dan ayrılacaktı.

Bu arada Müttefikler, konferans toplanmadan önce, Yunan birliklerinin, Müttefikler ve muharip generaller tarafından belirlenecek bir hattın arkasına çekilmesini sağlamaya çalışacaklardı. Bunun karşılığında, Türklerin konferans öncesi veya sırasında tarafsız bölgelere girmemeleri veya Marmara Boğazı'nı geçmemeleri bekleniyordu. Belirtilen çizgiyi belirlemek için Kemal Paşa ile Müttefik generaller arasında derhal Mudanya veya İzmit'te bir toplantı düzenlenmesi gerekiyordu⁸⁴.

54. Paris Önerilerinin Yunanistan'daki Etkileri

Paris önerileri Yunanistan'da büyük bir hoşnutsuzlukla karşılandı ve gazeteler, parti ayrımı yapılmaksızın bunları, Müttefiklerin Türk yönetimi altındaki Hıristiyanlara verdiği tüm sözlerin ihaneti olarak kınadı. 25 Eylül'de, umutsuzluk içinde olan bir grup Trakya Milletvekili, Elçiliği ziyaret ederek, Türklerin herhangi bir şekilde bölgeye girmesine izin verilmesi durumunda, Trakya'daki Hristiyan nüfusu arasında panik ve kitlesel bir göçün kaçınılmaz olacağını belirtti. Yunanistan'daki rejime karşı bir ayaklanma ve yerel

84 Yunan ordusunun Anadolu'da yenilmesinden sonra Müttefikler, tarafsız bölge olarak adlandırdıkları alana Türk kuvvetlerinin girmesini engelleme ve bundan sonraki süreçte nasıl bir yol izleyeceklerini belirlemek amacıyla 20-23 Eylül 1922 tarihleri arasında Paris'te kendi aralarında bir görüşme gerçekleştirmişlerdi. Bu görüşmelerde İtalyan ve Fransız temsilciler, Türklerin galip geldiklerini ve onlarla uzlaşmak için bir an evvel ateşkes görüşmelerinin başlaması gerektiği konusunda diretmelelerine rağmen, İngiliz temsilci Lord Curzon, Türklerin Yunanlıları yendiklerin Müttefiklerle karşılaşmadıklarını özellikle tarafsız bölgede birlik halinde Türk kuvvetlerine karşı direnilirse Türk kuvvetlerinin Avrupa yakasına geçmeleri önlenir ve onlara istedikleri gibi bir ateşkes antlaşmasını kabul ettirebiliriz düşüncesinde ısrar ediyordu. Onlar, bu tartışmalar içerisindeyken, İtalyan ve Fransız Hükümetleri askerlerini tarafsız bölgede çekmeleri İngilizleri iyice endişeye sevk etti ve İngiliz yönetimi Balkan Devletleri ve bazı dominyon ülkelerinden destek için askeri yardım istese de bunda başarılı olamadı. İngilizlerin kuvvet toplamada başarısız olmaları ve Paris'te üç gün devam eden görüşmelerden Müttefiklerin tam bir görüş birliğine varamaması tarafsız bölgedeki gerginliği daha da arttırdı. Neticede Müttefikler arasında devam eden uzun müzakerelerden sonra Fransızların önerisi ile Mudanya'da Türklerle ateşkes görüşmelerinin başlamasını Lord Curzon, kabul etmek durumunda kaldı. Konu ile detaylı bilgi için bkz. Resul Yavuz, "Mudanya Mütarekesi'ne Giden Süreçte Çanakkale'ye Yönelen Türk Kuvvetlerini Durdurmak için İngiliz ve Fransız Hükümetleri Arasında Yaşanan Görüş Ayrılıkları", *Sakarya Zaferi ve Haymana V*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 2023, ss. 507-527.

direnış örgütlenmesini önerdiler. Onlara, Trakya'nın Meriç'e kadar çoktan kaybedildiğini ve bir devrimin Güçlerin kararlarını değiştiremeyeceğini, sadece durumu kötüleştireceğini, yerel direnişin ise akıllıca olmadığını söyledim. Bunun yerine, ülkeyi birleştirmek için azami çaba gösteren Başbakan M. Triandiflakos etrafında kenetlenmeleri gerektiğini tavsiye ettim. Aynı gün M. Triandiflakos ile görüşüm ve Trakyalılara söylediklerimi ona ilettim. Benimle hemfikirdi ve alabileceği herhangi bir konferans davetini kabul edeceğine söz verdi. Ne yazık ki bazıları Trakyalıların bir devrimin bölgeyi kurtarabileceğine dair inancını paylaşıyordu. 26 Eylül'de, yani görüşmemin ertesi günü, Albay Gonatas, Trakya cephesinin güçlendirilmesinin darbenin hedeflerinden biri olarak belirttiği bildirisini yayınladı. Paris önerileri gerçekten de orduda halihazırda gelişmekte olan devrimci planları hızlandırmıştı. Devrim Komitesi'nin ilk eylemlerinden biri, M. Venizelos'u yurtdışında Yunanistan temsilcisi olarak, M. Caclamanoş'u ise Londra'daki Bakan olarak atamaktı. Takip eden müzakereler boyunca M. Venizelos'un tavsiyeleri harfiyen uygulandı.

55. Bulgar Teklifi

Bulgar Hükümeti, Trakya'da istediklerini verecek bir pazarlık yapma umuduyla durumu yakından izliyordu ve 26 Eylül'de, Bulgar elçi, Batı Trakya'ya özerk bir rejim verilmesi şartıyla Türkiye'ye karşı Yunanistan'a tam destek teklif etti. M. Doreff benimle bu teklif hakkında konuştu ve Yunanlıların bunu reddedecek kadar dar görüşlü olmadıklarını düşündüğünü belirtti. Ona göre Türkler Lüleburgaz Muharebesini unutmamışlardı ve Bulgar tehdidinin yeniden ortaya çıkması onların aklını başına getirecekti. Ne olursa olsun, Yunanların Bulgarlara karşı derin şüpheleri, böyle bir teklifi ciddiye almalarını engelliyordu. Bununla birlikte, yenilgiye uğramış ve silahsızlandırılmış olmalarına rağmen Bulgarların, zafer kazanan Sırlar veya Romanyalılardan daha fazlasını yapmaya hazır olmaları dikkate değerdir.

56. Trakya'daki Durum

Trakya'da kurulacak rejime ilişkin Paris önerilerinin belirsizliği, Yunan kuvvetlerinin Meriç Nehri'nin gerisine çekilmesinin ardından bölgede geniş çapta endişe yarattı. Kısa süre sonra Türkler tarafından Müslümanlara yönelik zulümle ilgili çok sayıda şikâyetle bulunuldu. 30 Eylül'de bir Müttefik komisyonunun bu iddiaları araştırması kararlaştırıldı ve ben de o zamanlar en nüfuzlu kişi olan Albay Plastiras'tan zulmün en etkili şekilde bastırılacağına dair söz aldım. Aslına bakılırsa Türklerin şikâyetleri gülünç derecede abartılıydı ve muhtemelen dikkatleri Anadolu'daki Hıristiyanlara

yönelik zalimce muamelelerinden başka yöne çekmek için öne sürülüyordu. Bu Hıristiyanlardan yüz binlercesi, her şeyden yoksun ve askerlik çağındaki adamlarından mahrum bir şekilde Yunanistan'a akın ediyordu. Trakya'da da benzer bir göçün önlenememesi konusunda özellikle endişeliydim. Ancak, 22 Eylül'de rapor ettiğim gibi, nihai barış anlaşması sağlanmadan Türk idaresinin Yunan idaresinin yerini almasına izin verilirse, böyle bir durumun engellenemeyeceği açıktı. Eğer halk, bunun kaçınılmaz olduğuna inanırsa, Anadolu'daki korkunç deneyimlerinden sonra engellenemeyecek bir kitlesel panik yaşanabilirdi.

57. Mudanya Konferansı

Durumun farkında olan Majesteleri Hükümeti, Mudanya Konferansı'ndaki İngiliz delegelerine, boşaltılan bölgelerde düzeni sağlamak ve azınlıkları korumak için uygun önlemler alınana kadar Yunanlılara geri çekilmeleri için hiçbir baskı yapılmamasını sağlamaları talimatını verdi. Bu hedefleri sağlamak için Majestelerinin Hükümeti, idarenin Müttefik subaylar ve yerel olarak görevlendirilen bir jandarma tarafından kontrol edilmesini ve gerekirse Müttefik birlikleri tarafından da desteklenmesi gerektiğini önerdi. Fakat 3 Ekim'de Sir H. Rumbold, kendisinin ve İstanbul'dan meslektaşlarının, Müttefiklerin kontrolü dışında Kemalist bir sivil idarenin bir an önce kurulması gerektiği sonucuna vardıklarını bildiren bir telgraf çekti. Müttefikler çabalarını, Müttefik Komisyonu'nun, Müttefik birliklerinin, Müttefik subaylarının ve yerel jandarmanın mevcudiyeti ile panik ve kargaşayı önlemekle sınırlı tutmalıydı. Majesteleri Hükümeti'nin bu öneriyle ilgili endişeleri vardı. Bunun Trakya'daki potansiyel olumsuz etkisine dikkat çektim ve Yunan polisi ve jandarmasının Yunan komutanları yerine Müttefik komutanların kontrolünde tutulmasını savundum. Bu arada 3 Ekim'de başlayan Mudanya Konferansı, Türklerin her noktada Fransızlar tarafından desteklendikleri sürece Kemalist bir sivil yönetimden daha azına razı olmayacaklarını hatta bundan çok daha fazlasını talep ettiklerini ortaya koydu. Mudanya'daki yoğun müzakereler bu raporun kapsamı dışındadır. Ancak durum o kadar kritik hale geldi ki, Lord Curzon bizzat Paris'e gitmek zorunda kaldı ve anlaşmaya varılması epey zor oldu. Fransızların Türk taleplerine desteği azaldığında, Türk talepleri geriledi ve 11 Ekim'de bir sözleşme imzalanabildi. Anlaşmanın Yunanistan'ı etkileyen önemli noktaları arasında şunlar vardı:

1. Sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkler ile Yunanlar arasındaki düşmanlıkların sona ermesi.

2. Yunanlılar Meriç'in gerisine çekilmesi.
3. Müttefik birliklerin Meriç'in sağ kıyısındaki ve Karaağaç'taki noktaları işgal etmesi.
4. Sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle birlikte Yunanların Doğu Trakya'dan çekilmeye başlaması ve bu çekilmenin birliklerin kendisini, askeri hizmetleri, oluşumları ve ulaşımı, savaş ve gıda malzemelerini içermesi. Tahliyenin yaklaşık on beş gün içinde tamamlanması.
5. Jandarma da dahil Yunan sivil yönetiminin bir an önce geri çekilmesi. Yunan makamları geri çekilirken sivil yetkilerin Müttefik makamlara devredilmesi ve mümkünse aynı gün içinde Türklere devredilmesi. Yunan askerinin tahliyesinin tamamlanmasından itibaren tüm sürecin 30 gün içinde tamamlanması.
6. Ankara jandarması da dahil olmak üzere Ankara görevlilerinin sayısı toplam 8.000'i geçmemesi.
7. Tahliyenin, Müttefik birliklerinin birlikleri tarafından desteklenen Müttefikler arası misyonlar tarafından denetlenmesi.
8. Uzun süre mevcudiyeti gerekli olmadığı sürece, misyonların ve birliklerin Yunan kuvvetlerinin tahliyesinden sonraki otuz gün içinde çekilmesi.
9. Ankara Hükümeti'nin, Barış Antlaşması onaylanana kadar Doğu Trakya'ya ordu nakletmemesi, bu bölgede ordu kurmaması veya muhafaza etmemesi.
10. Mudanya Sözleşmesi 14-15 Ekim gece yarısı yürürlüğe girmesi.

58. Yunanlılar ve Mudanya Mütarekesi

2 Ekim'de General Harington'a, Mudanya'ya katılımını sağlamak üzere Yunan Komutanla temasa geçmesi için birkaç gün önce talimat verildiğini belirten bir telgraf aldım. General A. Mazarakis ve Albay Plastiras'ın o gün Atina'dan Mudanya'ya gideceklerini ve Tekirdağ'dan Albay Sariyannis'i alacaklarını öğrendim. Bu subaylara verilen talimatlar yalnızca Yunan kuvvetlerinin geri çekileceği hattın belirlenmesine yönelikti. Konferansta tartışılan diğer konularla ilgili kararlar için Atina'ya danışacaklardı. Her halükârda, konferansın açılışına yetişmeleri mümkün olmayacaktı. 3 Ekim'de M. Venizelos, Lord Curzon uzun bir görüşme gerçekleştirdi. Başlangıçta, Yunan ordusunun hala etkileyici bir savaş gücü olduğunu düşünüyor gibi görünüyordu. Ancak sonunda kendisine sunulan ve aksini gösteren kanıtların doğru olduğunu kabullendi.

Doğu Trakya'nın nihai kaybına hazırlıklıydı. Ancak Barış Konferansı nihai kararını vermeden önce Yunanistan'ın Meriç'ten çekilmesi olasılığını kabul etmekte isteksizdi. Böyle bir geri çekilmenin Trakya halkı üzerindeki sonuçlarını çok iyi biliyordu. Son olarak, M. Poincare ile görüşmeden karar veremeyeceğini belirtti. Paris'teki ortamı Londra'dakinden daha az destekleyici buldu ve Lord Curzon'un ziyareti sırasında, Büyük Güçlerin talebi üzerine hükümetine Yunan kuvvetlerinin geri çekilmesini tavsiye etmeyi kabul etti. Bu anlaşmaya rağmen Mudanya'daki Yunan delegelerine herhangi bir talimat gönderilmedi. Yunan delegeleri gelmeden önce hazırlanan Müttefik taslağı hiçbir zaman Yunan Hükümeti'ne iletilmedi ve M. Venizelos ile hem Karaağaç hem de tahliyenin süresi konusunda bir yanlış anlaşılma yaşandı. Asıl sözleşmenin metni, Müttefiklerin ve Türklerin sözleşmeyi imzalamasının ertesi günü olan 12 Ekim'e kadar Atina'ya ulaşmadı. Bu karışıklığın sonucu olarak Yunan delegeler sözleşmeyi imzalamadan Mudanya'dan ayrıldılar. Ayrılmadan önce, Yunan delegeleri üç beyanat kayda geçirdiler. İlk beyanat, 6 Ekim tarihinde verildi ve Yunan birliklerinin çekilmesi önerisine, bu tür kararların siyasi nitelikte ve kendi yetkilerinin dışında olduğu gerekçesiyle itiraz ettiler. 9 Ekim tarihli ikinci bildiri ise, geldiklerinde taraf olmadıkları kararlarla karşı karşıya kalmalarını protesto ettikten sonra, Karaağaç'tan çekilmeyeceklerini, askeri tahliyenin on beş gün yerine bir ay sürmesi gerektiğini, nüfusun tahliye edilmesini sağlamak için Müttefiklerin en az bir ay boyunca sivil idareyi kendi ellerinde tutmaları gerektiğini, Müttefik misyonlarının ve birliklerinin Hristiyanları korumak için yetersiz olduğunu belirtti ve Türk idaresinin kurulmasından önce siyasi suçlar için genel bir af ilan edilmesi gerektiğini ifade ettiler. Yunan delegeler, 11 Ekim tarihli üçüncü bildirimlerinde, sözleşmenin nihai metninin hazırlanmasında daha önceki gözlemlerinin hiçbirinin dikkate alınmadığını belirterek, imzalamayı reddettiler. Zor bir durum ortaya çıktı. Birkaç gündür Yunan Hükümeti'nin delegelere imza atmaları için yetki vermesini sağlamaya çalışıyordum. Ancak M. Venizelos'tan doğrudan ve açık talimatlar gelmeden bir şey yapmaya yanaşmıyorlardı. Bu talimatlar da net bir şekilde gelmedi. Delegeler Mudanya'dan ayrıldıktan sonra sözleşmeyi imzalamaları mümkün değildi ve Sir H. Rumbold, Yunan Yüksek Komiserinin İstanbul'da sözleşmeye bağlılık beyanında bulunmasını önerdi. Bu öneriyi Yunan Hükümeti'ne ilettim ve 13 Ekim'de Dışişleri Bakanı, Yunan Yüksek Komiserinin Müttefik Yüksek Komiserine sunmak üzere yetkilendirildiği beyanatın metnini bana iletti. Bu beyanatta, Yunan Hükümeti, Mudanya'daki delegelerinin gözlemlerinin Müttefikler tarafından dikkate alınmamasına itiraz etti, ancak mecbur kalarak, 11 Ekim'de Mudanya'da imzalanan sözleşmeye bağlılıklarını beyan etmişti.

59. Türk Sularında Yunan Savaş Gemilerinin Varlığı

Yıl boyunca, Türkler sık sık Yunan harp gemilerinin İstanbul açıklarında bulunmasına itiraz etmişler ve bu gemilerin kendilerine karşı bir deniz üssü olarak kullanıldığını savunmuşlardır. Majesteleri Hükümeti bu şikayetlerin doğruluğunu kabul etmedi. Ancak haziran ayında, Türk zulümlerini araştırmak üzere bir komisyon atanması için çabaladığımız bir dönemde, Samsun'a yapılan bombardımanın yanlışlığına dair Yunan Hükümeti'nin dikkatini çekmem talimatını aldım. M. Baltazzi bombardımanın bir daha gerçekleşmeyeceğine dair güvence verdi. Temmuz ayında, Yunan filosunun İstanbul'a odun tedarikini durdurma eylemini protesto ederek, şehrin açıklarında Yunan filosunun varlığının ne kadar hassas bir mesele olduğunu vurguladım. M. Baltazzi uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemeyi kabul etti ve odun yüklü Türk gemisi İnebolu'nun serbest bırakılması için emir verdi. Yunanistan'ın yenilgisinden sonra Türklerle kendi kuvvetlerimize saldırımları ve herhangi bir mazeret vermemek için tavrımızı değiştirmemiz gerekli hale geldi ve 26 Eylül'de, Yunan Hükümetine savaş gemilerini İstanbul'dan çekmeleri ve oradaki deniz üssünü kapatmaları için baskı yapmam talimatı aldım. M. Triandiflakos hâlâ Başbakanı ve akşama doğru bana iki torpido botu dışında istenen talimatların verildiğini bildirdi. Bu devrimin ilk günüydü ve "Averoff" amiral gemisinin zaten isyan halinde olması muhtemeldi. Her halükârda, 27 Eylül'de Amiral Brock tarafından Marmara'dan çıkması emredildi ve amirali olmadan ayrıldı. Yunan savaş gemilerini Çanakkale'den çıkardıktan sonra, Amiral Brock onların tekrar girmesini engellemek konusunda kararlıydı ve Devrimci Komite'den böyle bir eylemi yasaklama sözü aldım.

Yunanlar kendilerine uygulanan baskıdan memnun olmamakla birlikte, Yunan filosunun Kemalist kuvvetleri durdurmasına izin vermeyi reddettikten sonra mecburiyetten dolayı boyun eğdiler ve bu kuvvetlerin Avrupa'ya geçmesini önlemek için bize güvendiler.

60. Trakya'nın Tahliyesi

Sözleşmeye göre, askeri tahliye 14-15 Ekim gecesi yarısında başlayacaktı ve bu da Yunanlılara resmi anlaşmanın ardından hazırlanmaları için sadece bir gün süre tanıyordu. Neyse ki Yunan ordusunun en yetenekli ve saygın subayı General Nider, yakın zamanda Trakya ve Makedonya'ya başkomutan olarak atanmıştı. Trakya sakinleri açısından Mudanya Sözleşmesi'nin zayıf noktası, ilk Türk jandarmasının ne kadar süre içinde ortaya çıkabileceğinin tam olarak

açıklığa kavuşturulmamış olmasıydı. Bu ihmalin sonucu olarak, sözleşmenin şartları öğrenilir öğrenilmez halk paniğe kapıldı ve 15 Ekim itibariyle tren istasyonları, on beş gün içinde tamamlanması gereken askeri tahliyeyi ciddi şekilde engelleyecek kadar mültecilerle dolmuştu. Doğu Trakya'da sadece batıya doğru hareket eden yerli nüfusun tamamının yanı sıra Anadolu'dan sefalet içinde yeni gelmiş yaklaşık 150.000 mültecinin bulunduğunu da hatırlatmak gerekir. Kısacası, Türk jandarmasının Avrupa'ya girmesine izin verilmesi kararı sonucunda yaklaşık 350.000 erkek, kadın ve çocuktan oluşan paniğe kapılmış bir kalabalık, kaçmak için eşyalarını toplamakta veya yola çıkmış durumdaydı. Kısa süre sonra Yunan Hükümeti'nden, Fransız subaylarının Yunanlıların eşyalarını almalarını engelledikleri ve genel olarak engelleyici bir tavır sergilediği yönünde şikayetler gelmeye başladı. Bu şikayetler araştırıldı ve haklı oldukları ölçüde giderildi ve yavaş yavaş, Müttefik subayların, özellikle de İngiliz subaylarının çabalarıyla halk bir nebze yatıştırıldı. Durumun özellikle ciddi olduğu Tekirdağ'da görevli İngiliz subayı, 15 Kasım'dan önce hiçbir Türk jandarmasının gelmeyeceğini belirten bir bildiri yayınladı. Bu, uzun süredir tavsiye ettiğim bir önlemdi ve anında olumlu bir etki yarattı. Majesteleri Hükümeti tarafından kiralanan gemilerin gelişi, bu limanda bir felaket tehlikesini ortadan kaldırdı. Trakyalıların ayrılmasının önündeki en önemli engel, Fransız Orient Demiryolu Şirketi'nin, Yunan Hükümeti'nin şirkete olan ödenmemiş borçlarını ödeyene kadar onları taşımayı reddetmesiydi. Her ne pahasına olursa olsun, gerekli para toplandı. Bir diğer zorluk ise Yunanistan Merkez Bankası'nın hükümet adına satın aldığı buğday stokları konusunda ortaya çıktı. Yunanistan'daki tahıl kıtlığı göz önüne alındığında, bu buğdayın mümkün olduğunca fazlasının taşınması büyük önem taşıyordu. Başlangıçta büyük bir kısmının taşınması imkânsız görünüyordu ve Yunan Hükümeti, bir İngiliz şirketinin mevcut buğdayı satın almasını ve tahliyeden sonra korumasını önerdi. Bu önerinin uygulanması mümkün değildi ve Dr. Nansen, buğdayın Milletler Cemiyeti tarafından korunmasını önerdi. Nihayetinde İngiliz subayların çabalarıyla buğdayın büyük bir kısmı başarıyla taşındı. Elbette Yunanlıların tapu sahibi olmadıkları mal ve eşyaları alabileceğine dair çok meşru bir endişe vardı ve buna karşı önlem almak gerekiyordu. Mülteciler arasında, İngilizler ve daha sonra Yunanlılar emrinde İzmit bölgesinde görev yapmış binlerce Çerkes Müslüman da vardı. Bu insanlar geri dönmeye cesaret edemediler ve korunma talebi ile bana başvurdular. Maalesef, yıl boyunca onlar için bir şey yapılamadı ve Yunanistan'da kaldılar. Genel olarak bakıldığında, bölge sakinleri ilk başta olası görünenden çok daha fazla eşyasını götürmeyi

başardı ve Yunanistan'a Anadolu'dan gelen mültecilere kıyasla çok daha iyi bir durumda vardılar. Askeri tahliye de beklenenden daha sorunsuz geçti. Bu durum büyük ölçüde General Nider'in birlikleri üzerindeki sıkı kontrolü ve İngiliz komutasıyla mükemmel uyumu sayesinde oldu. 30 Ekim itibariyle, Yunan kuvvetlerinin çekilmesi tamamlanmıştı ve M. Politis, General Harington'un başarılı tahliye için General Nider'i içtenlikle tebrik ettiğini bana bildirdi. Dışişleri Bakanı, Yunan Hükümeti adına, Trakya'daki Yunan birliklerine ve halkına sağladıkları yardım, hassasiyet ve koruma için Majesteleri Hükümeti'ne teşekkürlerimi iletmemi istedi.

61. Dr. Nansen'in Görevi

Ekim ayında Dr. Nansen, Milletler Cemiyeti'nin bir misyonuyla Bay Noel Baker'in eşliğinde Atina'ya geldi⁸⁵.

Balkanlar'dan geçerken, Yunanistan'daki mültecilere gönderilmek üzere binlerce ton Bulgar buğdayı satın aldı. Ancak operasyonu finanse edemediğini fark etti ve buğday, daha sonra onu Yunanistan'a ithal edecek olan İstanbul'daki bir firmaya yeniden satıldı. Atina'daki durumu araştırdıktan sonra, Anadolu'dan kaçan ailelerin erkek üyelerinin serbest bırakılmasını sağlamak için Ankara'ya gitti. Türkler, tarafından büyük bir nezaketsizlikle karşılandı ve görevi başarısızlıkla sonuçlandı. Daha sonra, Anadolu ve İstanbul'daki Yunanlıların, Yunanistan'daki, sayıları yaklaşık 400.000 olan Müslümanlarla takas edilmesini sağlayacak bir düzenleme yaparak amacına ulaşmaya çalıştı. M. Politis, onun İstanbul'daki Yunan nüfusun sınır dışı edilmesini öngören müzakerelere açıkça girmiş olmasından dolayı çok paniğe kapılmıştı ve hemen Dr. Nansen'e bir telgraf çekerek, Türklerin sayıları 400.000 kadar olan İstanbul'daki Yunanlıları sınır dışı etme hakkının prensipte kabul edilemeyeceğini ve Yunanistan'ın onları kabul etmeyeceğini bildirdi. Asıl acil mesele, ailelerinden ayrılan erkeklerin serbest bırakılmasını sağlamaktı. Dr. Nansen, bunda başarısız olunca, tüm konunun Barış Konferansı'nda ele alınmasını önerdim. Sir H. Rumbold bu öneriyi kabul etti ve mesele böylece kapanmış oldu. Türkiye'deyken Dr. Nansen, Türklerin geri kalan tüm Ermenileri sınır dışı etmeyi düşündüklerini öğrendi

⁸⁵ Yunan ordusunun Anadolu'da yaşadığı bozgunun ardından Yunanistan'a akmaya başlayan yüzbinlerce Rum Mültecinin göç olayını koordine etmek ve bunun için Lozan görüşmeleri daha başlamadan önce Türk yetkililerle görüşerek bu insani soruna çözüm bulmak amacıyla Venizelos'un talebi ile Dr. Nansen, Milletler Cemiyeti adına görevlendirilmiştir. Konu ile ilgili olarak bkz. Yavuz, "Lozan Barış Konferansı'nın..." ss. 503-528; Vardağlı, *agm.*, ss. 97-132.

ve Ermenilerin yardım kuruluşları tarafından desteklenmesi şartıyla Batı Trakya'ya kabul edilmesi için Yunan Hükümeti'nden talepte bulunulmasını önerdi. Ayrıca, Yunan Hükümeti'ne, bunu reddetmeleri durumunda Amerikalı ve İngiliz mülteci yardımlarının geri çekileceğinin söylenmesini de ekledi. Bu öneriyi son derece saçma buldum. Zaten mevcut mülteci krizine çözüm bulmak için yeterli özel yardım yoktu ve Dr. Nansen'in müdahalesine zaten öfkelenmiş olan Amerikalılar, bu öneriyi öğrendiklerinde daha da kızacaklardı. Ayrıca Yunanlılar, halihazırda destekledikleri binlerce Ermeni'yi kabul etmek zorunda değillerdi. Ermenilere göz kulak olma yükümlülüğü, liderlerinin defalarca kendilerini korumaya söz verdiği Güçlere düşüyordu. Bu düşünceleri Majestelerinin Hükümeti'ne ve Atina'daki Milletler Cemiyeti temsilcisine ilettim ve öneri geri çekildi.

62. Yunanistan'daki Müslümanların Durumu

Yoğun nüfus hareketleri nedeniyle eski rakamlar hazırlandığı günden bu yana geçerliliğini yitirdiğinden, Yunanistan'daki Müslümanların sayısına ilişkin güvenilir bir istatistik bulunmuyor. Yıl sonuna doğru yaptığım gözlemlerime dayanarak tahmini sayılar şu şekildedir:

Makedonya:	250,000
Tesalya:	20,000
Epir (Arnavutlar):	30,000
Batı Trakya:	160,000
Girit:	28,000
Diğer adalar:	12,000
Toplam:	400,000

İzmir felaketi sonrasına kadar bu insanların hiçbir şekilde rahatsız edilmeden yaşamaları ve Meclis'teki temsilcilerinin ülkenin hükümetlerini şekillendirmede rol oynaması dikkat çekicidir. Ancak, mültecilerin akınıyla durum değişti. Majestelerinin konsolosluk memurları, kendi bölgelerindeki Müslümanlar arasında ciddi bir kaygının oluştuğunu ve Makedonya'daki pek çok kişinin ayrılmaktan memnuniyet duyacağını bildirmeye başladı. Aynı zamanda, her zamanki gibi Türklerden gelen katliam ve benzeri şikayetler Müttefiklere yöneltildi. Bu şikayetler, bazı Türk toprak sahiplerinin mülteciler tarafından çiftliklerini terk etmeye ve kasabalara sığınmaya zorlandığı Girit dışında genel

olarak temelsizdi. Bunlardan biri Mısır vatandaşıydı ve onun davasını Yunan Hükümeti'ne önemle ilettim. Ancak bir sonuç elde edemedim. Ayrıca Yunan Hükümeti'ne de sık sık Müslümanların geneli lehine beyanlarda bulundum. Yunan Hükümeti'nin, ordularının saldırılara karşı koyacak kadar güçlü olduğunu hissettiği anda, bu insanları sürgün edip yerlerine mültecileri yerleştireceğinden şüphem yok. Bu süreç, Türklerin değerli tütün mahsulünü Yunanlılardan daha iyi anladıkları için ülkeye ekonomik kayıp getirecektir.

63. Yıl Sonundaki Durum

Mudanya Mütarekesi ve Trakya'nın tahliyesi, düşmanlıkların sona ermesini sağladı ve Yunan Hükümeti'nin orduyu yeniden düzenlemeye odaklanmasına olanak tanıdı. Konuyla ilgili kesin konuşmak zor olsa da çabalarının önemli ölçüde başarılı olduğu görülüyor. Beklenenden daha fazla adam yeniden silah altına alındı ve yeni askerler beklentileri karşıladı. Fransız Askeri Misyonu da görevleriyle yeniden ciddi olarak ilgilenmeye başladı ve Yunanlılara malzeme sağlama konusunda yardımcı oldukları düşünülüyordu. Bu açıdan devrim başarılı olmuştu. Ancak diplomatik olarak, Yunanistan her zamankinden daha izole bir durumdaydı. Başka bir bölümde anlatılan Majesteleri Hükümeti ile kopuş, Yunanistan'ı Büyük Güçler arasındaki tek dostundan mahrum bırakmış ve küçük devletler arasındaki itibarını zayıflatmıştı. Bizimki de dahil olmak üzere pek çok elçilik onun bakanlarıyla doğrudan görüşmeyi reddetti ve hiçbir büyük güç onun kralını tanımadı. Yunanistan'ın askeri zayıflığı, komşularının iştahını kabarttı ve toprak kayıplarının Meriç Nehri'nde sona ereceği belirsizdi. Lozan Konferansı 20 Kasım'da başladı ve M. Venizelos ve Caclamanos kendilerini iki yıl öncesine göre çok farklı bir durumda buldular. Konferans yıl sonunda hala devam ediyordu.

Üçüncü Bölüm

Diğer Güçlerle İlişkiler

64. Büyük Britanya. İlişkilerde Resmi Düzensizlik

Ocak ayı başında Atina'ya vardığımda, Lord Curzon tarafından imzalanmış ve Yunanistan Dışişleri Bakanı'na hitaben yazılmış, benim Atina'da "Majestelerinin temsilcisi" olarak atandığımı bildiren bir mektup sundum. Majestelerinin Hükümeti'nin iyi niyetini güvence altına almak isteyen Yunan Hükümeti, bu alışılmadık mektubu resmi bir güven mektubu olarak kabul etti ve kaldığım süre boyunca bana, gerektiği şekilde resmen atanmış bir elçi olarak gereken tüm nezaketi gösterdi. Selefim, görevine Selanik'te başlamış ve bu nedenle, üyelerini yakından tanıdığı Venizelosçu partiyle özdeşleştirilmişti. Ben ise her iki taraftan da kimseyi tanıımıyordum ve iktidarda olan Kraliyetçiler beni kendilerine çekmeyi umuyorlardı. Buna rağmen, resmi görevlerinde önemli hatırı sayılır bir incelik gösterdiler, ancak çeşitli Konstantin yanlısı hükümetlerin hiçbir yetkilisi beni evinde bir yemeğe veya resepsiyona davet etmedi. Kendi tarafımda, Kraliyet ailesinin ve Saray ileri gelenlerinin varlığını göz ardı ederek hükümet üyeleriyle dostane resmi ilişkiler geliştirmeye çalıştım. Aynı zamanda ziyaret ettiğim ve Elçiliğe davet ettiğim Venizelosçular ile dostane ilişkiler sürdürmeye çalıştım. Kişisel sıkıntıların yanı sıra, pozisyonum kamusal hizmet açısından ciddi sakıncalar barındırıyordu. Bazı meslektaşlarımın erişebildiği birçok değerli bilgi kaynağından mahrum kaldım ve Kraliyet ailesi üyeleriyle karşılaşma korkusuyla Yunan toplumuna karışmaktan kaçındım. Büyük başkentlere ve özellikle Londra'ya alışkın insanlar için, Atina gibi yerlerde Kraliyetin oynadığı önemli rolü ve Büyük Britanya'nın bir temsilcisinin, devlet meselelerinde son sözü söyleyenlerle dostluk ilişkisi içinde olması durumunda ortaya koyabileceği etkiyi anlamak zordur. Geri çekilmem üzerine, Yunan Hükümeti'ne ayrılışımın diplomatik ilişkilerin kopması anlamına geldiğini bildirdim ve Bay Bentinck'e, Devlet Dairelerinin daimî başkanlarıyla ilgilenmesi ve Bakanlarla temastan mümkün olduğunca kaçınması talimatı verildi. Aynı zamanda diplomatik ayrıcalıklarından hiçbirini kaybetmedi ve Majestelerinin konsolosluk memurları her zamanki gibi görevlerine devam ettiler. Diğer yabancı temsilcilerin çoğu da bizimle aynı şeyi yaptı. İleriye bakıldığında, Kral George tanınana ve infazlardan sorumlu bakanlar görevden alınana kadar Atina'ya tam yetkili bir temsilci göndermek pek mümkün görünmüyor. Her iki gelişmenin de bariz vesilesi seçimler gibi görünüyor. Elbette eğer bu seçimler bir Monarşist çoğunlukla sonuçlanır ve

ardından yeni Bakanlar göreve gelirse. Ancak seçimler uzak görünüyor ve mevcut memnuniyetsiz durum uzun süre devam edebilir. Bir barış antlaşması imzalanırsa, yetkilerini tanımadığımız bir Kral ve hükümetten alan Yunan imzacıların otoritesinin tanınmasında resmi bir zorluk yaşanacaktır.

65. Darbeye Kadar Genel İlişkiler

1921 raporunda belirtildiği gibi, bir bütün olarak Yunanlıların İngiltere için olan dostluğu, 1922'de de azalmış gibi görünmüyordu. Devrim zamanına kadar ülkenin tek dostu olarak görülüyorduk. İngilizlerin Yakın Doğu'daki politikasının başarısızlığı açıkça ortaya çıktığında ve Yunanlılar felaketle karşılaştığında bile neredeyse hiç kin gösterilmedi. Prestijimiz büyük ölçüde zedelenmiş olsa da genel duygu, bu başarısızlığın Yunanistan'daki etkilerine olan öfkeden çok, başarısız olmuş bir dosta karşı duyulan üzüntü ve acımaydı. Yıl boyunca, Konstantin yanlısı Bakanların Majesteleri Hükümeti'nin tavsiyelerine uymadığı hiçbir durumu hatırlamıyorum. Kredi konusunda Maliye Bakanı son derece yardımsever davrandı ve İzmir'deki İngiliz vatandaşlarının yararı için özel düzenlemeler yaptı. Değerli olup olmayacağı henüz belli olmayan bir petrol imtiyazı, ciddi bir muhalefete rağmen İngiliz-Pers Şirketi için güvence altına alındı. İngiliz havacılar dünyayı dolaşmak üzere yola çıktıklarında, Yunanistan'da, Fransa veya İtalya'da karşılaştıklarından çok daha büyük bir dostlukla ve gerçek bir misafirperverlikle karşılandı. Hükümetle yaşadığım tek sorun, el konulan kargolar ve İngiliz vatandaşlarına olan borçlarla ilgiliydi. Genel olarak, bu konuda diğer ülkelere kıyasla daha iyi muamele gördük ve birçok durumda hükümet, seferin yürütülmesi için acil olarak ihtiyaç duydukları kargolara el koymaktan kaçındı. Ancak, bu iki sorunun tatmin edici bir şekilde ele alındığı söylenemez ve yıl sonunda İngiliz vatandaşlarına hem satın alınan hem de el konulan mallar için ödenmemiş büyük meblağlar vardı. Londra'da beni büyük bir utanca sürükleyen bir olay yaşandı. Yunanistan Maslahatgüzarı M. Rangabe, hükümeti adına üniformalara ilişkin bazı sözleşmeler imzalamıştı. Yükleniciler ondan memnun olmadıklarını söyleyerek onu mahkemeye vermek istediler. Yunan Hükümeti doğal olarak onun diplomatik ayrıcalıklarından feragat edilmesine karşı çıktı ancak konuyu tahkime götürmeyi teklif etti ki bu bana son derece uygun bir düzenleme gibi geldi. M. Rangabe'yi bir İngiliz mahkemesine çıkmaya zorlamanın yurtdışındaki diplomatik temsilcilerimizi olumsuz yönde etkileyebilecek sıkıntılı bir emsal oluşturacağına inandığım için bu düzenlemenin kabul edilmesini özellikle talep ettim. Ancak Majestelerinin Hükümeti mahkemeye çıkma konusunda ısrar etti ve Yunan

Hükümeti'ne, diplomatik ayrıcalıklardan feragat etmeyi reddetmeyi sürdürmeleri halinde M. Rangabe'nin Dışişleri Bakanlığı'nda kabul edilmeyeceği bilgisi verildi. Bunun üzerine Yunan Hükümeti son derece isteksiz bir şekilde geri adım attı ve ayrıcalıklarından feragat etti. Bu arada M. Rangabe, Sir John Simon'un yardımını istemişti ve yükleniciler Kral'ın ünlü Danışmanı ile açıkça yüzleşmeye cesaret edemediler. Dolayısıyla dava mahkemeye hiç gelmedi. Olaya Atina açısından bakıldığında yüklenicilerin başarısız bir şantaj girişimi gibi görünüyordu ve Yunan Hükümeti, Majesteleri Hükümeti'ni memnun etmeye bu kadar hevesli olmasaydı, olayın iki ülke arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisi üzücü olabilirdi. Neyse ki, Yunan Hükümeti olayı gazetelerden uzak tuttu.

66. Darbe Sonrası

Devrimden sonra doğal olarak bazı değişiklikler oldu. Yeni liderler de Büyük Britanya ile iyi ilişkileri sürdürme konusunda önceki hükümet kadar istekliydi. Ancak öncelikle Fransa'nın desteğini kazanmayı umuyorlardı. Ne yazık ki, Yakın Doğu'daki politikaları keskin bir şekilde karşıt olan iki güçle eşit derecede dostane ilişkiler sürdürmek zordu ve bunun sonucunda Büyük Britanya'ya yönelik duygular bir miktar zarar gördü. Bununla birlikte, Majesteleri Hükümeti'nin Türk iddialarına karşı aldığı tavır ve Trakya'daki İngiliz subaylarının takdire şayan tutumu olumlu bir etki yarattı ve Amiral Brock'un komutasındaki güçlü bir filonun gözetiminde gerçekleşen İzmir'in yıkımı sırasında, doğru ya da yanlış, ortaya çıkan olumsuz duyguları dengeledi. Ayrıntıları başka bir bölümde ele alınan Majestelerinin temsilcisinin geri çekilmesinden sonra bile, Yunan Hükümeti Büyük Britanya ile en dostane ilişkileri sürdürme arzusunu dile getirdi ve halkın her zamanki kadar iyi niyetli olduğuna inanmak için her türlü neden var. Mültecilerin bakımını ilk üstlenen İngiliz kolonisi oldu ve daha sonra İngiliz fonu ve çalışanları sayesinde birçok iyi iş gerçekleştirildi. Majestelerinin konsolosluk görevlileri ve Selanik'teki Albay Jarvis özellikle aktifti ve savaş sırasında Makedonya'daki ordularımız tarafından başlatılan bireysel İngiliz dostluğunun geleneğini sürdürdüler.

67. İngiliz Deniz ve Polis Misyonları

Bu yıl, Yunan Hükümeti'nin donanmanın ihtiyaçlarına gereken ilgiyi göstermesini engelleyen mali sıkıntılar ve Venizelos çekişmelerinin personel arasında sürekli bir sürtüşme kaynağı olması nedeniyle İngiliz Deniz Misyonu için oldukça sıkıntılı geçti. Misyonun başındaki Tuğamiral Aubrey-Smith sık sık zor durumda kalıyordu. Bir yandan, Yunan hizmetinde olduğu için Krala

gerekli saygıyı göstermek zorundaydı; diğer yandan, yetenekli subaylar olan Venizelosçuları zulümden korumak için elinden geleni yapmak durumundaydı. Askeri Darbeye kadar bu dengeyi başarıyla yönetti ve misyon hükümetin ve donanmanın güvenini kazandı. Darbe kaçınılmaz bir değişimi beraberinde getirdi. Çünkü Yunanlılar yabancıları büyük kan davasının şu ya da bu tarafıyla özdeşleştirme konusunda beceriksizdiler. Amiral, Kral Konstantin ve donanma kurmaylarıyla ilişkilerinin iyi olması nedeniyle, Venizelosçular tarafından bir Kraliyetçi olarak görülüyordu ve misyon, kısa sürede Darbeci Hükümet'in gözünden düştü. Bu gelişmenin kaçınılmazlığını göstermek adına kayda değer bir olaydır ki, daha önce Atina'da donanma misyonunda bulunan Amiral Kelly, devrim başladığında Amiral Smith'e yazmış ve durumunun tatsızlığı konusunda kendisine üzüntüsünü iletmıştır. Bu durum, şüphesiz, Amiral Kelly'nin Kral Konstantin döndüğünde kendisinin yaşadığı sıkıntılarla benzerdi. Hoşnutsuzluğun bir başka nedeni de amiralin, Yunan donanmasının çıkarları doğrultusunda, Devrim Komitesi'nden Yüzbaşı Hacı Kiryakos gibi kişiler tarafından önerilen yıkıcı personel değişikliklerine karşı çıkmak zorunda olmasıydı. Ben geri çekildiğimde misyonun da geri çekilmesi konusu gündeme geldi, ancak Kral Konstantin geri döndüğünde misyon geri çekilmediği için ve Majesteleri Hükümeti, Devrimci Komite ile yakın iş birliği içinde güçlü bir askeri misyona sahip olan Fransızlara meydanı tamamen bırakmak istemediğinden, misyonun geri çekilmemesine karar verildi. İngiliz Polis Misyonu, Deniz Misyonundan çok daha mütevazıdır, ancak Sir Frederick Halliday ve Scotland Yard'dan gelen yardımcıları ile iyi işler yapmaktadır. Bu misyon sadece şehir polisleriyle ilgilenir, kırsal polis İtalyan Jandarma Misyonuna bırakılmıştır. Misyon, Korfu'daki bir okulda Yunan polislerini eğitmede ve Patras'ta kontrol sağlamada takdire şayan işler başardı. Fonlar kısıtlıydı, ancak misyonun yakında Atina ve Pire'ye de çalışmalarını genişletmesine izin verileceği umuluyordu. Bu misyon, nispeten az maliyetli olduğundan Yunanlılar için değerli ve Sir Frederick'in sözleşmesi sona erdiğinde, başka bir yetenekli ve deneyimli İngiliz polis memurunu işe almak akıllıca olacaktır.

68. Devrim Öncesi Fransa ile İlişkiler

Devrim zamanına kadar Yunanistan ve Fransa arasındaki ilişkiler son derece kötüydü. Kral Konstantin'in Yunanistan'a dönüşü, Fransızlara Sevr Antlaşması'ndan geri çekilme ve Paris'teki büyük finans çevrelerinin gelecekte büyük kâr getireceğini düşündüğü Türkiye ile yakın ilişkiler geliştirme konusunda arzu ettikleri fırsatı vermişti. Bu politikayı sürdüren

Fransızlar, Yunanistan'a karşı nahoş davranmak için hiçbir fırsatı kaçırmadılar. Müttefiklerin tartışmaları ister barış antlaşmasına ister Anadolu'daki zulümlere ister Yunan mültecilerin mallarını alma haklarına odaklansın, Fransızlar her zaman Yunanlılara karşı bir tavır aldı. Atina'da, durum yaz aylarında Yunan donanmasının Kemal için savaş malları taşıyan birçok Fransız gemisini durdurup limana getirdiğinde iyice gerginleşti. Fransızlar, Majesteleri Hükümeti'nin aksine, Yunanistan'ın denizde savaşan bir tarafın haklarından yararlandığını kabul etmemiş ve meseleyi tahkime götürmeyi reddederek gemilerin ve kargoların derhal serbest bırakılmasında ısrar etmişlerdi. Zorunlu kredi konusunda ise Fransız elçi, başlangıçta Yunan Hükümeti'nin kabul etmeye hazır olduğu Fransız girişimlerinin muaf tutulmasının yanı sıra, Fransız sermayesinin payı olduğu Yunan şirketlerinin de muaf tutulmasını istemişti. Ancak, zorunlu kredilerle ilgili Fransız hakları, İngiliz-Yunan Ticaret Antlaşması'na dayanıyordu ve Fransız elçi, antlaşma kapsamında Majesteleri Hükümeti'nin talep ettiğinden daha fazla ayrıcalık talep edememişti. Yunanlılar, Fransızlara basında sert eleştirilerle karşılık verdi ve bu, Fransa'ya karşı olan halkın gerçek duygularını yansıtıyor gibiydi. Geleneksel olarak Fransız yanlısı olan Yunanistan'da tamamen yeni bir olgu olan bu duygu, savaş sırasında, Yunanistan'daki Fransız kuvvetlerinin, İngilizlerin aksine, halkın sevgisini veya saygısını belirgin bir şekilde kazanamadığı zaman başlamıştı. Fransız Gizli Servisi'nin, bizim talihsiz hatalarımızı bile aşan usulsüzlükleri, tüm Müttefik organizasyonlarının nefreti üzerinde topladığı için bu his savaş sırasında daha da pekişmişti.

69. Devrim Sonrası Fransa ile İlişkiler

Devrimle birlikte durum önemli ölçüde değişti. Konstantin tahttan indirildi, Yunanistan feci bir yenilgiyle küçük düşürüldü ve mali açıdan çöktü. Türkiye zafer kazandı ve İngilizlerin Sevr Antlaşması'nın temel unsurlarını koruma politikası başarısız oldu. Atina'daki bakış açısına göre Fransız politikası tamamen başarılı görünüyordu ve ne Fransız Elçiliği ne de Fransız Askeri Misyonu üyeleri sevinçlerini gizlemedi. Başarı her zaman destekçileri çeker, özellikle de Doğu'da ve Yunanlılar, Fransa'ya karşı olan tutumları değişmemiş olsa da felaketten sonra Paris'in isteklerine kulak vermelerinin iyi olacağını hissettiler. Fransız elçi M. de Marcilly, saygı duyduğum ve değer verdiğim seçkin bir insandır ve Konstantin yanlısı Bakanlar tehdit edildiğinde ilk tepkisi insanlık oldu. Devrimci liderlerden, Bakanların gerektiği gibi yargılanacağına dair bir söz almama yardım etti ve Kraliyet ailesini kan

dökmeden kurtarmak konusunda gerçekten endişeliydi. Ne yazık ki, bu insancıl duruş Paris'te onaylanmadı, zira basın, Fransız politikasını zora sokma potansiyeli taşıyan bu hareket karşısında şaşırılmıştı ve Yunan devrimini ilk baştan itibaren Güçlerin sempatisini kazanmak için sahnelenen bir komedi olarak gösterdi. Kan dökülmemesi ise, bu iddianın kanıtı olarak gösterildi. M. de Marcilly'nin Paris'e şikâyet ettiği bu üzücü propaganda etkisiz değildi ve Bakanların öldürülmesinin nedeni büyük ölçüde Fransız Elçiliği'nin onların kaderine ilgi göstermemesinden kaynaklanıyordu. Belki de daha da önemli olan, Fransız Askeri Misyonunun verdiği doğrudan teşvikti. Geri çağrılmamın ardından Fransa'nın desteğini kazanmak için çaba gösterilmesi bekleniyordu ve resmi olarak yönlendirilen Atina'daki basın, her gün bu ülkeyi öven makaleler yayınladı. Bağımsızlık savaşı sırasında General Fabvier'in bir Yunan kuvvetinin başında Akropolis'e girişi yıldönümü, büyük bir Fransız yanlı gösteriye vesile oldu. Daha önce güven eksikliği nedeniyle Kraliyetçi Bakanlar tarafından görmezden gelinen ve gölgede bırakılan Fransız Askeri Misyonu, General Pangalos ve astları tarafından yakın iş birliğine alındı. İngiliz-Fransız ilişkilerinin dostane bir şekilde sürdürülmesinin hayati önem taşıdığı bir zamanda, Yunanistan gibi küçük bir ülkede insanların hem İngiliz hem de Fransız hayranı olmayı uygunsuz bulması üzücüdür. Türk çatışması kesin olarak ortadan kalktığında, Yunanlıların her iki koruyucu güce de dostane bakabilmeleri umulmaktadır.

70. İtalya

Yıl boyunca İtalya ile Yunanistan arasında sürekli sürtüşmeler yaşandı. Şubat ayında İtalyanlar, Yunanlıların Yunan karasularındaki kaçak malları ele geçirme hakkını kabul ettiler; ancak Yunanlar bununla yetinmeyip kaçak malları çıkarmak için açık denizden birkaç İtalyan gemisini Yunan limanlarına getirdiler. Haziran ayında sorun daha da ciddi bir hal aldı ve müdahalesi her iki tarafça da memnuniyetle karşılanan İngiliz Deniz Misyonu Amiral Wardle'ın diplomatik müdahalesi sayesinde gerçekten ciddi bir olay önlendi. İtalyanlar, boşaltılan kargoyu yeniden yüklemeleri ve kaptana yapıldığı söylenen hakaretler için özür dilemeleri için Yunanlıları zorladılar. Ancak gecikme o kadar büyüktü ve yük o kadar çok zarar gördü ve hırsızlığa uğradı ki Yunanlılar, yükün büyük bir kısmının Kemal'e ulaşmasını engelleme hedeflerine ulaştılar. İtalyan vatandaşlarının muaf tutulduğu zorunlu kredi konusunda ise daha fazla sürtüşme yaşandı. İtalya'nın konsolosluklarının çoğundaki temsili yetersiz görülmüyordu ve Yunan Hükümeti, geniş çaplı dolandırıcılık yapılmasından haklı

olarak endişe ediyordu. Benzer bir olay, para ihracatının yasaklanması ile ilgili olarak Korfu'daki bir İtalyan yetkilinin Yunanlar tarafından kötü muamele görmesiyle yaşandı ve İtalyan Elçiliği buna tepki gösterdi. Bu mesele, soruşturma için İngiliz Polis Misyonuna devredildi ve İtalyan Bakan M. Montagna'nın her zaman yetkililerimizin adil olduğuna olan tam güvenini gösterdiğini ve yardımlarını memnuniyetle karşıladığını itiraf etmeliyim. Devrim sırasında, İtalyan Elçiliği eski bakanları kurtarmak için oldukça çaba sarf etti, ancak müdahaleleri İtalyan Hükümeti'nin tam yetkisiyle desteklenmiş olmasına rağmen işe yaramadı. Yunan Hükümeti onların niyetlerinden şüpheleniyordu ve onları dost olarak görmüyordu. M. Montagna, Kral George'u mümkün olan en kısa sürede tanımak istiyordu. Ancak hükümeti, görüşlerine katılmasına rağmen, diğer Müttefiklerden bağımsız hareket etmek istemiyordu. Genel olarak, İtalyanların ve Yunanların mizaç ve alışkanlık olarak birbirlerine çok benzedikleri söylenebilir, ancak yakın ilişkileri genellikle dostluktan ziyade sürtüşmeye yol açar. Tüm Doğu Akdeniz'de rekabet halindedirler ve Yunanlar, İtalyanların Anadolu'da onların yerini almayı umduklarını iyi bilirler.

Bu anlamda, Yunanistan'da İtalya'ya karşı duyulan hoşnutsuzluk, Fransa'ya karşı geçici olarak hissedilen hoşnutsuzluktan temelde farklıdır. Fransa'ya karşı olan bu duygu saygı ile karışık ve esas olarak Fransız Hükümeti'ne yöneliktir, oysa İtalya'ya olan hoşnutsuzluk halk arasında ve ulusal düzeydedir.

71. On İki Ada

Yıl boyunca On iki Ada meselesini çözme yönünde hiçbir ilerleme kaydedilmedi. Adalar Valisi Kont Bosdari'nin saldırgan eylemlerine karşı ve Yunanistan ile birleşmeyi destekleyen On iki Ada komitesi tarafından imzalanmış protestolar, düzenli aralıklarla müttefik temsilcilerine iletildi. Aslen bir sünger dalgıç olan M. Zervos, bu çabaların arkasındaki itici gücü ve İtalyan işgalini olabildiğince zorlaştırmak için hiçbir şeyden çekinmeyeceğine şüphe yoktu. Lord Balfour'un ağustos ayında gönderdiği bir yazıda Majesteleri Hükümeti'nin bu konudaki görüşleri açıklanmıştır. Buna göre, 10 Ağustos 1920 tarihli Yunan-İtalyan Anlaşmasını destekliyorlardı ve meseleyi çözmek için Yunan Hükümeti'ne yaklaşmaya hazırdılar. Ancak, Yunan Hükümeti üzerinde, hoşlarına gitmeyen herhangi bir tavsiyeyi kabul etmesi için hiçbir dayatma olmayacağını açıkça belirttiler. Yunan Hükümeti hızlı bir çözüm istiyorsa ve daha fazla toprak feragat etmeye razı ise, Majesteleri Hükümeti, İtalyan Hükümeti ile bir toplantıyı teşvik edecekti. Yunan Hükümeti onların görevlerini kabul etmeye hazır değilse, Majesteleri Hükümeti'nin yapabileceği başka bir şey

yoktu. Bu süreçte, Elçiliğin herhangi bir inisiyatif almaması tavsiye edildi. 8 Ekim'de, Yunan devriminden yararlanan İtalyan Hükümeti, adaların Yunanistan'a verilmesi halinde tekrar Türkiye'nin eline geçebileceğini öne sürerek M. Venizelos ile imzaladıkları anlaşmayı feshetti. Daha sonra, İtalyan Elçiliği, bir dizi alternatif çözüm önerisi ortaya koyan bir gazeteci aracılığıyla M. Zervos ile temasa geçmeye çalıştı. Bu önerilerin ne kadar resmi olduğu belirsiz olduğundan, bunlar ayrıntılı olarak raporlanmamıştır. Bu meselede belirleyici olan gerçekler İtalyanların adalara sahip olmaları, Venizelos ile yapılan anlaşmanın geçerliliğinin Sevr Antlaşması'nın onaylanmasına bağlı olduğunu iddia etmeleri, Yunanlıların İtalyanları çıkarmak için yeterince güçlü olmamaları ve başka hiçbir gücün bunu yapma olasılığının olmamasıdır. Bu durum göz önüne alındığında, İtalyanların ada sakinlerinin veya Majestelerinin Hükümeti'nin isteklerinden etkilenmesi pek olası görünmüyor. Türkiye'nin Yunanistan üzerindeki zaferi ve Sevr Antlaşması'nın izlerinin kaybolması, aslında bu meseleyi çözmüş oldu.

72. Sırbistan

Geçtiğimiz yıl boyunca Yunan Hükümeti, Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti ile gizli ilişkiler kurmak ve sorunların çözümünde onların desteğini sağlamak için çaba sarf etti. Şubat ayında Bükreş ve Belgrad'a bir görevle giden General Dousmanis, yalnızca Bulgar saldırısına karşı Sırp desteği vaadinden fazlasını başaramadı. Bulgaristan'a duyulan nefret, her iki hükümetin de mükemmel bir şekilde anlaştığı tek konu gibi görünüyordu ve Sırlar, Sofya'daki herhangi bir Yunan iddiasını her zaman desteklemeye hazırdı. Yine de Türkiye ve Bulgaristan arasında ortak bir sınır kurulması önerisini neredeyse Yunanlılar kadar beğenmemiş olmalarına rağmen, bu konuda daha ileri gitmeyi ve Yunanlılara daha fazla destek vermeyi reddettiler. Haziran ayında, Dışişleri Bakanı M. Baltazzi ve Savaş Bakanı M. Theotoky, Kral'ın düğünü vesilesiyle Belgrad'ı ziyaret etti ve her ikisi de coşkulu bir şekilde karşılandıklarını bildirdi. Ancak, Berlin'de Yunan elçisi olarak görev yapmış olan M. Theotoky, Dışişleri Bakanlığı'ndaki meslektaşından diplomatik müzakereleri başlatma konusunda ondan daha uygun olduğuna inandığı için iki bakan arasında anlaşmazlık çıktı. Ziyaretlerinin amacı Küçük Antant'a kabul edilmektir, ancak bu, görünüşte Yunanistan hala savaşta olduğu için gerçekleştirilemedi. Şüphesiz Fransız etkisi buna karşıydı. Yunan Bakanlar, Çekoslovakya'nın Doğu sorunuyla yeterince ilgilenmediği ve Fransız etkisi altındaki bu birleşimin Yunanistan'ın katılması durumunda İtalya'yı rahatsız edeceği için Antant'a katılmak istemediklerini

belirttiler. Ülkeler arasındaki çözülmemiş en önemli sorun, Sırp ticareti için Selanik'te ticari kolaylıklar sağlanması meselesiydi. Kraliyetçi bakanlar, Sırpların haklı taleplerini karşılayacak önlem alma konusunda inanılmaz bir ihmali gösterdiler ve Sırp-Hırvat-Sloven Bakanı bana, zamanının büyük bir kısmını bu konuda temsilci yaparak geçirdiğini bildirdi.

Yaz boyunca Yunan yetkililer transit trafiğini öyle kötü yönettiler ki Belgrad Hükümeti Selanik'e tüm gıda ihracatını yasaklamakla tehdit etti. Bu önlem Yunanistan'ı neredeyse kıtlığa sürükleyecekti. Devrimci Hükümet, Sırp ticareti için limanda uzun zamandır vaat edilen serbest bölgeyi kurma sözünü hemen verdi, ancak yıl sonuna kadar çok az ilerleme kaydedildi. Sırp ve Yunan sarayları, iki Kralın kız kardeşlerle evlenmesi nedeniyle şimdi müttefik oldular. Kısmen ittifaktan, ancak esas olarak Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti'nin Yunanistan'daki istikrarsız durumun kendi iç işlerine ve Balkanlar'ın barışına etki edebileceğinden korkmasından dolayı, Belgrad Hükümeti Kral George'un Müttefikler tarafından tanınmasını çok istiyordu. 4 Kasım'da Sırp Bakan M. Balouchich bana hükümetinin Paris'i yeni kralı tanımaya çağırdığını söyledi. Yunanlılar, diğer Slavlar gibi Sırp'lardan korkuyor ve özellikle Yunan Makedonyası ve Selanik üzerindeki planlarından endişe duyuyorlar, çünkü burada oldukça fazla Sırp var. Sırp'lar, muhtemelen Yunanlıları küçümsüyorlar ve büyük savaşın başlangıcında oynadıkları rolü unutmadılar. Bu nedenle, iki ülke arasındaki ilişkiler gerçekten samimi olmaktan çok dışarıdan dostça olarak tanımlanabilir.

73. Amerika Birleşik Devletleri

Amerikan Maslahatgüzarının, Kral ve Yunan Hükümeti'ne yönelik tavrı, Majestelerinin Elçiliği ile uyumluydu. Ancak anladığım kadarıyla, eğer Konstantin Kral Alexander'ın saltanatının geçerliliğini kabul etseydi, Hükümeti de Konstantin'i tanımaya istekli olurdu. Çok sayıda Yunan, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ediyor ve daha sonra özellikle Mora'daki evlerine geri dönüyor. Amerika'da kalanlar, ailelerine düzenli olarak para gönderiyor ve bu para miktarı, ulusal bütçenin gelir tarafında önemli bir kalem oluşturuyor. Normal zamanlarda bu havaleler aylık milyonlarca dolara ulaşır, ancak 1922'deki drahminin sürekli değer kaybetmesi, Amerika'daki Yunanlıların tasarruflarının bir kısmını sürekli değer kaybeden bir para birimine dönüştürerek kaybetme riskine girmelerini engelledi ve bu nedenle havaleler azaldı. Bu iki faktör—göçmenlerin geri dönüşü ve havale akışı—Amerika Birleşik Devletleri'ni Yunan nüfusu için oldukça önemli kılıyor. Robert Koleji'nin İstanbul'daki etkisi,

Amerikan kurumlarına olan saygıyı tüm Balkanlar'a yaymakta ve Amerikalıların Anadolu'daki Hristiyan halklar arasında yaptığı mükemmel çalışmalar Yunanlılar tarafından büyük takdir topluyor. Yunanistan'daki en önemli Amerikan girişimi, çok iyi yönetilen Standard Oil Company'dir. Son yıllarda, Amerika, Yunan tütününün birincil müşterisi olarak Büyük Britanya'nın yerini aldı. Ayrıca cömertçe finanse edilen bir Amerikan arkeoloji okulu da var ve Yunanlıların Amerikalılara karşı olan tutumu oldukça dostanedir. Bu duygu, mülteciler ülkeye akın etmeye başladığında ve Amerikan fonları, diğer tüm güçlerin toplamından daha fazla yardım sağladığında daha da güçlendi. İnfazlar sırasında, Amerikan Maslahatgüzarı, eski bakanları kurtarmak için olağanüstü konumundan faydalanmaya çalıştı. Ancak Devrim Komitesi, tüm argümanlara ve tehditlere kulaklarını tıkadı. Özetlemek gerekirse, Yunanlıların Birleşik Devletleri çok şey umut ettikleri ancak korktukları bir şey olmayan hayırsever bir güç olarak gördüklerini söyleyebilirim.

74. Bulgaristan

Yıl boyunca Yunan Hükümeti Bulgaristan konusunda oldukça tedirgin görünüyordu ve farklı Dışişleri Bakanları bana düzenli bir şekilde komitacıların planları ve kötü niyetleri hakkında ayrıntılı raporlar ilettiler. Yapılan incelemeler sonucunda bu raporlar abartılı çıktı. Buna rağmen, Yunan Hükümeti, Sırbistan ve Romanya Hükümetleri'nin dikkatlerini kendi bakış açlarına çekmeyi başardı. Bulgaristan'ın Yunanistan'a karşı üç ana şikâyeti var. Birincisi, Sevr Antlaşması'nda Bulgaristan'a vaat edilen Ege Denizi'ne doğrudan erişim sağlanması adına hiçbir şey yapılmamış olmasıdır. İkincisi, çözülmemiş Makedonya meselesidir. Üçüncüsü ise Batı Trakya meselesidir. Makedonya sorununu çözmek amacıyla, yıl boyunca Atina'da, Yunanistan ve Bulgaristan arasında karşılıklı göç konularını düzenleyen bir Karma Komisyon çalıştı. Bu komisyon, 27 Kasım 1919'da Neuilly'de Yunanistan ve Bulgaristan tarafından imzalanan ve Milletler Cemiyeti tarafından yönlendirilen sözleşmenin 8. maddesine göre atanmıştır. Bu onaylanmış sözleşme, sınırın her iki tarafında göç etmek isteyenler için tazminat ve diğer hususları kapsayan hükümler içerir ve Karma Komisyonun görevi, bu tür göçleri kolaylaştırmaktır.

Aslında, birçoğu göç etmiş veya ayrılmak zorunda kalmışlardır ve yaklaşık 200.000 kişi olmak üzere, Yunan Makedonya'sından gelen Bulgarların çoğu geri dönmek istiyorlar. Bu istek, onaylanmamış olan Sevr Antlaşması'nın azınlık maddeleri tarafından canlı tutuluyor. Bulgar Hükümeti, bu maddelerin yalnızca Yunan topraklarında bulunan Bulgarların çıkarlarını korumakla

kalmayıp, aynı zamanda ayrılanlara isterlerse geri dönme hakkı da verdiğini savunuyor. Azınlık maddelerinin bu şekilde yorumlanmasının asıl sonucu, Makedonya'daki Bulgar göçmenlerin Neuilly Antlaşması kapsamında tazminat talep etmelerini engellemek ve evlerine dönme haklarını savunmaya devam etmelerini sağlamak oldu. Yunanlar bu hakkı tanımayı reddediyor ve iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşiyor. Karşılıklı "göçü" kolaylaştırmak kendi çıkarlarına olmasına rağmen, Yunan Hükümeti Neuilly Antlaşması'nın gerektirdiği yasaları çıkartmakta çok gecikti. Söz konusu yasalar, değerlendirilen yıl (1922) içerisinde Karma Komisyon Başkanı Albay Corfe'nin sürekli çabaları sayesinde çıkarıldı. Buna rağmen, Bulgarların tutumu ve Yunanların yetersiz kaynak ve kapasitesi nedeniyle çok az ilerleme kaydedildi. Bulgarlar, Batı Trakya'nın kaybına her zaman içerlediler ve barış görüşmeleri sırasında iddialarını yeniden canlandırmak için büyük çaba sarf ettiler. Ancak, Müttefikler, nihai olarak kararlaştırılmış bir konuyu yeniden açmayı reddettiler ve Bulgar elçisi, Ekim ayındaki kriz sırasında Yunanistan ile bir pazarlık yapmaya çalıştı. Yunanistan'ın özerk bir Trakya'yı kabul etmesi karşılığında, Türkiye'ye karşı tam bir Bulgar desteği vaat etti. Teklif cazip olmasına rağmen, Atina'daki Devrimci Hükümet bunu kabul etmedi ve Bulgar elçi, Türklerin çok korktuğu bir müttefiği kazanma fırsatını kaçırmının Yunanların aptallığı olduğunu yüksek sesle eleştirdi. Sonuç olarak, Yunanistan'ın Bulgaristan'a karşı fazla güven ve korku duymadığı bir ülke olduğu söylenebilir.

75. Romanya

Şubat ayında, General Dousmanis Trakya meselesi konusunda Romanya'nın desteğini almak için Bükreş'e gitti. Romanyalılar Sırplarla hemen hemen aynı tutumu sergiliyor gibi görünüyordu. Bulgar entrikalarına karşı sözler veriyorlardı ve desteklerini sağlıyorlardı, Bulgaristan ve Türkiye arasındaki önerilen ortak sınıra karşı çıkıyorlardı. Ancak Türkiye'ye karşı Yunanistan'a doğrudan yardım etme taahhüdünde bulunmak istemiyorlardı. Romanya Hükümeti, Çekoslovakya hariç, Müttefik Hükümetleri arasında Kral Konstantin'i tanıyan tek hükümetti ve bu, elçi M. Djuvara'ya, başka türlü sahip olamayacağı bir nüfuz ve daha fazla bilgi kaynağı sağladı. Romanya Kraliçesi, uzun süredir ciddi bir şekilde hasta olan kızı Veliacht Prenses'in yakınında olmak için yıl boyunca iki kez Atina'yı ziyaret etti. Kral George'un tahta çıkmasıyla, Romanya Hükümeti Majestelerini hemen tanıdı ve M. Djuvara, diğer Müttefik Hükümetlerini de aynı şeyi yapmaya ikna etmek için elinden geleni yaptı.

76. Arnavutluk

Atina'da Arnavut temsilcisi bulunmamakta olup, iki ülke arasındaki ilişkiler örtülü bir düşmanlık taşımaktadır. Yunanlılar, Kuzey Epir'in kaybını hiçbir zaman tam olarak kabul etmediler ve Arnavutluk'u yakın gelecekte haritadan silinmeye mahkûm bir devlet olarak görüyorlar. Başlıca kaygıları, o zaman geldiğinde İtalyanlar ve Sırp'lar tarafından alt edilebilecekleri. Yıl boyunca, Koritza gibi yerlerdeki Yunan sakinlerine kötü muamele edildiği yönünde şikayetler geldi ve Yunan Hükümeti, muhtemelen kasıtlı olarak, Uluslararası Sınır Komisyonu'na bir Yunan temsilcisi göndermekte gecikti. Sonunda bunu ancak Majestelerinin Elçiliği'nin çabalarıyla başardılar. Arnavut köylerinin Mora'nın kuzeyinde Eski Yunanistan'a dağılmış ve bazılarının Atina'ya oldukça yakın olduklarını belirtmekte fayda var.

77. Çekoslovakya

Çekoslovakya'nın Yunanistan için tek önemi, Küçük Antant'ın bir üyesi olması ve pahalı bir evde oturan bir elçi tarafından temsil edilmesidir. Bu elçi, yıl içinde mektuplarını sunarak Kral Konstantin'i meşru hükümdar olarak tanımıştır. Bu durum, Majestelerinin Hükümeti'nin Prag'da bir protesto yapmasına neden olmuş ve Çek Hükümeti, bunun bir dikkatsizlik sonucu olduğunu belirterek üzüntülerini dile getirmiştir.

78. Almanya

1922 yılı boyunca Almanya ile olan ilişkiler arka planda tutuldu. Yunan bakanları, Büyük Britanya ile iyi ilişkiler sürdürmek konusunda oldukça istekliydi ve birçoğu geçmişte çok fazla taviz vermişti ve Almanya'ya karşı özel bir dostluk gösterisinde bulunamıyorlardı -eğer gerçekten böyle bir şey hissediyorlarsa. Benim görüşüme göre, Almanya savaşı kaybettiğinden beri, bir zamanlar Almanya'nın zaferini bekleyen Yunanlar için çekiciliğini kaybetmiştir ve zaferi beklemeyen diğerleri için ise hiçbir zaman ilgi çekici olmamıştır. Hiç şüphe yok ki Almanlar pozisyonlarını geri kazanmak için istikrarlı bir şekilde çalışıyorlar ve Yunanların, değer kaybetmiş drahmi ile artık karşılayamadıkları İngiliz mürebbiyelerin yerini Alman mürebbiyelerin alması oldukça can sıkıcı.

79. Rusya

Sovyet Hükümeti'nin Atina'da bir temsilcisi bulunmuyor. Fransız etkisi altında olan Yunan Hükümeti, Milletler Cemiyeti'nin önerisiyle Atina'ya gelerek evlerine dönmek isteyen Rus mültecileri incelemesi gereken sözde Rus

Kızıl Haç temsilcilerini kabul etmeyi reddetti. Kraliyet yanlısı hükümet, Komünizm kokan her şeye son derece düşmandı ve Devrimci Hükümet bir dizi Komünist mahkûmu serbest bırakmış olsa da Moskova'daki yandaşlarına karşı daha dostça davrandıklarına dair hiçbir belirti yok. Savaş sırasında işgücü sıkıntısı nedeniyle mali durumları istikrarlı bir şekilde düzelen talihsiz Rus mültecilerin durumu, yüz binlerce Yunanca konuşan yeni mültecinin gelmesiyle daha da zorlaştı ve birçok Rus'un yıl sonuna doğru ülkeyi terk etmesine yol açtı. M. Baltazzi, Rusya'nın sonunda Yunanistan'ı alt edebileceğine dair gerçek bir korku duyuyordu. Eski İmparatorluk temsilcisi M. Demidof hâlâ Elçilikte ikamet ediyor ve resmî törenlerde artık üniforma giymemesine rağmen Yunan Hükümeti tarafından Diplomatik Birliğin duayeni olarak görülüyor. Madam Demidof ise, tüm zamanını Rus mültecilere adıyor.

Dördüncü Bölüm

Mülteciler**80. Yunan Yenilgisi Öncesi**

Yunanistan uzun zamandır diğer ülkelerden gelen mültecilere sığınma hakkı tanınmasıyla bilinmektedir. Wrangel'in yenilgisinden sonra buraya binlerce Rus geldi⁸⁶ ve geçen yıl, Fransızların Kilikya'dan çekilmesinin ardından, başka hiçbir ülke tarafından kabul edilmeyen binlerce Osmanlı Rum'u ve Ermeni, Türklerin katliamından kaçmak için Yunanistan'a sığındı. Mali sıkıntılarına rağmen, Yunanistan onlara bir yuva sundu. 1922 yılının Temmuz ayı başlarında, Batum ve Novorossisk'ten gelen gemiler, bazıları Kemalistlerden, bazıları ise Bolşeviklerden kaçmış olan binlerce mülteciyi Pire'ye getirdi. Bu insanlar tifo, çiçek ve kolera gibi hastalıklardan mustarip, çaresiz durumdaydılar. Ne yazık ki, bu sorunların sadece başlangıcıydı.

81. Sonbahar İstilasası

8 Eylül 1922'de, o anda bir Bakanı bulunmayan Dışişleri Bakanlığı genel sekreteri, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri elçiliklerine resmi bir ziyaret yaptı ve bu Elçilikler tarafından temsil edilen hükümetlere iletmek üzere şu mesajı iletti: "Yarım milyondan fazla mülteci, Anadolu'nun her yerinden acınası bir durumda geldi. Yunan Hükümeti gerekli toprakları sağlayabilir, ancak gemileri, geçim kaynakları, çadırları ve barınma olanakları yoktur. İnsani nedenlerle Yunan Hükümeti yardım çağrısında bulunmaktadır." O sırada mevcut tüm Yunan gemileri orduyu tahliye etmek için kullanılıyordu ve Denizcilik Bakanlığı, Majestelerinin Elçiliği'ne mültecilerin naklinin ancak birlikler tahliye edildikten sonra başlayabileceğini bildirdi. Aynı gün, Majestelerinin Elçiliği, Majesteleri Hükümeti'nin bu talihsiz kurbanları taşımak için Yunan Hükümeti'ne nakliye araçları ödünç vermesini acilen talep eden bir telgraf gönderdi. Ayrıca İngiliz Kızıl Haçı ve diğer hayır kurumlarının mültecilere Yunan topraklarına vardıkları anda yiyecek, tıbbi malzeme, barınak ve personel sağlamaları için talepte bulunmalarını istediler. Eylül ayının ortalarından itibaren, mülteciler her mevcut gemiyle ve her mümkün olan yöntemle akın etmeye başladılar.

⁸⁶ Beyaz Ruslar ile Kızıl ordu arasında meydana gelen çarpışmalardan Kızıl ordu galip gelmiş ve binlerce Rus, başka ülkelere göç etmek durumunda kalmıştı. Beyaz Rusların Türkiye maceraları için Bkz. Bülent Bakar, *Beyaz Ruslar Esir Şehrin Misafirleri*, İstanbul 2012. Oya Dağlar Macar-Elçin Macar, *Beyaz Rus Ordusu Türkiye'de*, İstanbul 2010.

Majestelerinin Elçiliği, bu ani felaketle başa çıkmanın Yunan yetkililerinin kapasitesinin çok ötesinde olduğunu hemen fark etti. Fabrikalar, okullar, tiyatrolar, hatta kiliseler, tren istasyonları ve vagonlar, garajlar ve her büyük bina -hatta inşaat halinde olanlar bile- derhal el konularak mülteciler için barınak haline getirildi. Özel evler de kısa süre sonra listeye eklendi. Tüm bu çabalara rağmen, Yardım Bakanı'nın ifadesine göre, Ekim ayı sonlarına doğru Yunanistan'da yaklaşık 150.000 mülteci hâlâ başlarını sokacak bir çatı bulamamıştı. Her ev sahibinden mültecilere yemek ve barınma sağlamaları isteniyordu, ancak ülkede ekmek ve sağlık malzemeleri gibi temel ihtiyaçlarda zaten eksiklik vardı ve hükümetin fonları yetersizdi⁸⁷.

82. Mültecilerin Sayısı ve Özellikleri

Yunanistan'a gelen mülteci sayısı hızla bir milyonu aştı ve bu mültecilerin neredeyse tamamı kadınlar, yaşlı erkekler ve çocuklardan oluşuyordu. Zira Türkler, askerlik çağındaki sağlıklı erkeklerin neredeyse tamamını ve çoğu genç kadını alıkoymuştu. Bu insanların büyük çoğunluğunun, geçmişte hakkında çok şey söylenen Anadolu'daki Hıristiyan azınlıklar olduğu söylenebilir. Farklı ırk ve dillerden olan bu insanlara Yunanistan kapılarını açarak dünyadaki diğer tüm ülkelerin toplamından çok daha fazla yardım etti. Herkese barınak bulmak için çaba sarf edildi ve birkaç ay boyunca Yunan Hükümeti mümkün olduğunca her mülteciye bir porsiyon ekmek ve günde 2 drahmi dağıttı. Ancak bu, Yunanistan'ın mali kaynakları üzerindeki büyük yük nedeniyle sonunda durdurulmak zorunda kalmıştır. Mülteciler, Rumlar, Ermeniler ve Kuzey Irak'tan Asuriler gibi çeşitli gruplardan oluşuyordu. Kısa süre sonra Müttefik davasına katılan binlerce Çerkes, İzmir'deki evlerini kaybeden ve bazıları yalnızca Yunanca konuşabilen anti-Kemalist Türkler ve diğer yabancı ve İngiliz uyruklular da onlara katıldı. Bu sayıya, zaten Yunanistan'da bulunan Ruslar, Güney Arnavutluk'tan (Kuzey Epir) gelen birkaç bin Yunan ve büyük savaşın ilk yıllarında Yunanistan'a sığınan Anadolu, Pontus vb. bölgelerden gelen çok sayıda Yunan da eklenmelidir.

87 Daha önce de ifade edildiği gibi Yunan ordusunun Batı Anadolu'da yaşadığı yenilgiden sonra yüzbinlerce Rum Yunanistan'a göç etmek durumunda kalmış ve Yunan Hükümeti, bu yükün altından kalkabilmek için Milletler Cemiyeti başta olmak üzere Uluslararası kuruluşlardan yardım almak durumunda kalmıştır. (Yay. Haz. Notu)

83. Yunanistan'daki Mültecilerin Dağılımı

Mültecilerin büyük kısmı Pire'ye (Atina) ve Selanik'e çıkarıldı ve sayıları kısa sürede her iki yerde de 100.000'i aştı. Başlarının üzerinde bir çatı olmadan, Pire'deki kaldırımlarda, kamu meydanlarında ve rıhtımlarda, yanlarında kurtarmayı başardıkları çocukları ve az miktarda giysileri ile yatarken görülebiliyordu. Diğerleri geçici barınak sağlayabilecek herhangi bir şeyin altında toplanmışlardı. Başlangıçta hava sıcak ve genellikle güzeldi. Bu nedenle en acil ihtiyaç yiyecekti. Ancak, kasım ayının ortalarından itibaren yağmurlar başladı ve bu durum, önce çiçek hastalığı, ardından egzamalı tifüs, zatürre ve tifo gibi ciddi salgınların patlak vermesiyle sonuçlandı. Anadolu mültecilerine daha sonra Doğu Trakya'dan yaklaşık 200.000 kişi daha eklendi. Bu mültecilerin çoğu Batı Trakya ve Selanik bölgesine gitti. Evlerini tahliye etmek için iki hafta süreleri olduğundan, yanlarına bir miktar giysi, tahıl ve para ile en önemlisi de iş gücü sağlayan aile üyelerini alabilmişlerdi. Bu nedenle durumları Anadolu'daki katliamlardan kaçanlar kadar çaresiz değildi. Drenaj yoluyla ekilebilir hale getirilebilecek geniş arazilere ve bol suya sahip olan Yeni Yunanistan'daki yeniden yapılanma çalışmalarının, daha kalabalık, daha az verimli ve sıklıkla su eksikliği yaşayan Eski Yunanistan'daki yeniden yapılandırma çalışmalarından daha kolay olacaktı.

84. İngiliz Yardım Çalışmaları

İngiltere'nin çabaları dört başlık altında incelenebilir:

i. Yerel Çaba: Majestelerinin Elçiliği ve Atina'daki İngiliz komitesi tarafından yönetilen yerel çaba, diğer bazı kasaba ve adalardaki yerel İngiliz girişimlerini destekledi.

ii. "Çocukları Koruma" Fonu: "Tüm İngiliz Yardım Çağrısı" ve İmparatorluk Savaş Yardım çabasıyla bağlantılıydı. Sınırlı sayıda İngiliz personeli ve neredeyse tamamen İngiliz parasıyla İsviçreli bir beyefendi tarafından yönetildi.

iii. Doğrudan Yardım: Majestelerinin Hükümeti tarafından sağlanan doğrudan yardım.

iv. Milletler Cemiyeti: Büyük ölçüde İngiliz fonlarına dayanan ancak yetersiz kalan ve çok az sonuç veren yardım.

Mülteciler gelmeye başlar başlamaz, ikisi Majestelerinin Elçiliğinden olmak üzere İngiliz hanımlar Pire'ye indiler ve rıhtımlarda yatan binlerce aç ve yoksul insan buldular. Hemen çocuklara süt ve yetişkinlere ekmek sağladılar.

Majestelerinin Elçiliği, yerel basın aracılığıyla İngiliz topluluğuna bir çağrıda bulundu ve bu çağrı hemen cömert bir yanıt aldı. Majestelerinin Elçisi başkanlığında bir İngiliz komitesi kuruldu ve anavatanlarından yardım istemek için yeniden çağrılar yapıldı. Atina ve Pire'de anlatılan duruma benzer bir durum, kısa süre sonra Yunanistan'ın hemen hemen her limanında görülmeye başlandı. Majestelerinin Selanik, Volo, Canea⁸⁸, Midilli, Sakız'daki ve daha sonra Patras, Zante, Korfu, Mondros'taki konsolosluk görevlilerinden endişe verici raporlar alınıyordu ve daha fazla sayıda mağdur olması nedeniyle adalardaki koşullar başka her yerden daha kötü görünüyordu. Mülteciler Pire'deki iki barakada birkaç hafta boyunca barındırılıp beslendikten sonra, bu barakalar sağlıklı bir duruma dönüştü. Majestelerinin Elçiliği, İngiliz hanımların onları beslemeye devam edebilmesi için mültecilerin başka yere yerleştirilmesi konusunda ısrar etmek zorunda kaldı. Yeni Faleron'daki Stringos fabrikasında bir İngiliz kampı kuruldu ve yaklaşık 4.000 mülteci Pire'den buraya taşındı. Bu kişilere yiyecek, giyecek, barınak, battaniye, tıbbi tedavi, dispanser, morg ve yıkama olanakları sağlandı. Yaklaşık elli yataklı bir hastane hızla inşa edildi ve temizlik, hukuk ve düzenin sağlanması için her türlü çaba gösterildi. Hastanede, ücretli bir doktorun yanı sıra iki doktor ile iki İngiliz ve bir Yunan hemşire gönüllü çalışıyordu. Mülteciler hastalıklarını çok geç olana kadar gizledikleri için maalesef ölüm oranı yüksekti. Ancak, anladığım kadarıyla diğer kamplardaki ölüm oranı daha fazlaydı. Kasım ortasında, İngiliz kampında çiçek hastalığı vakaları ortaya çıktı. Ancak bu hastalık başarıyla ortadan kaldırıldı. Bunu kızıl humma, tifo ve zatürre izledi ve ertesi yılın başlarında bir anda çok ciddi bir hal alma tehlikesiyle karşı karşıya kalınan egzamalı tifüs salgını yaşandı. Daha sonra Atina'daki bir İngiliz bira fabrikasının (Klonarides) bir kısmı kamulaştırıldı ve mülteciler neredeyse açlık koşullarında oraya yerleştirildi. Bombay'daki bazı Yunanlılardan gelen beklenmedik bir bağış, Majestelerinin Elçiliğine ulaşana kadar onlar için pek bir şey yapılmadı. Bu bağışın ardından, İngiliz komitesi, bu bira fabrikasındaki 380 mülteciye yiyecek, giyecek, battaniye, tıbbi yardım dağıtma sorumluluğunu üstlendi.

85. Asur Mültecileri

Eylül ayında Yunan Hükümeti, Majestelerinin Elçiliği'nden, Musul yakınlarındaki Amadiye'den⁸⁹ gelen ve Pire açıklarındaki Saint George

⁸⁸ Hanya.

⁸⁹ Musul'un 100 km Kuzeyinde ve Türkiye sınırına 17 km mesafede bulunan İmadiye şehri.

Adası'nda bulunan yaklaşık 320 Asurluyu geri göndermesini talep etti. Bu adada, yeni gelenlerin dezenfekte edilmesi için gerekli olan bir karantina istasyonu bulunuyordu. Bu mülteciler, Majestelerinin Elçiliğine yardım ve barınma için başvurular. Ancak ne Majestelerinin Hükümeti ne de Irak Hükümeti onlara yardım etmeye hazır değildi. Bu nedenle İngiliz komitesi, onların Poros Adası'ndaki bir manastıra nakledilmelerini ayarladı. Burada komite tarafından aylarca barındırıldılar ve desteklendiler, Canterbury Başpiskoposu da bakımları için küçük bir miktar para topladı.

86. İngiliz Fonlarının Kaynakları ve Konsoloslukların Çalışmaları

İngiliz komitesinin kullanımına sunulan fonlar, esas olarak yerel topluluk tarafından sağlanan yaklaşık 700 sterlin, "Times" gazetesinde yapılan bir çağrıya yanıt olarak Bayan Lindley tarafından toplanan yaklaşık 870 sterlin ve "Tüm İngiliz Yardım Çağrısı"ndan alınan ek 1.000 sterlinden oluşuyordu. Bombay'daki Yunan topluluğu Majestelerinin Elçiliğine 1.110 sterlinden fazla para gönderdi ve Brisbane'deki Yunanlılar tarafından 75.000 drahmi bağışta bulunuldu. Ayrıca, İngiltere'den ve diğer yerlerden gelen özel bağışlar, zaman zaman İngiliz komite üyelerine arkadaşları tarafından iletildi. Majestelerinin Elçiliğinde, İngiliz hanımların giysi yaptığı haftalık bir çalışma grubu kuruldu. Yerel olarak yapılan çalışmalara ek olarak, İngiliz komitesi Majestelerinin Elçiliği aracılığıyla Selanik, Volo, Patras, Korfu, Zante, Midilli ve Mondros'ta çalışan İngiliz komiteleriyle yakın temas halindeydi ve bu komitelere süt, bataniye, tıbbi malzeme, gıda ve hatta zaman zaman para gönderildi. Ne yazık ki, İngiliz komitesinin işlerini devralmak için İngiltere'den gelmesini beklediği personel asla gelmedi. Ancak bazı mülteciler "Çocukları Koruma" fonu tarafından beslendi.

87. "Çocukları Koruma" Fonu ve "Tüm İngiliz Yardım Çağrısı" ve Majestelerinin Hükümeti Tarafından Verilen Yardım

Eylül ayının sonuna doğru "Çocukları Koruma" Fonu, yardım amaçlı olarak Cenevre'den bir İsviçreli beyefendiyi ve bir İngiliz asistan gönderdi. İlk zorluk yetişkinlerin beslenmesiyle ilgili olarak ortaya çıktı. Zira görünüme göre talimatlar yalnızca çocukları beslemelerine izin veriyordu. Ancak, anneleri açlıktan ölümlerine çocukları beslemenin anlamsız olduğu kendilerine belirtildi ve bu nedenle daha geniş yetkiler verildi. Sonunda Stringos kampındaki

mültecilerin beslenmesini üstlenmeye ikna oldular ve İngiliz komitesi diğer iki kamptaki mültecilerin beslenmesi için gereken gıdayı onlardan satın aldı. “Save the Children” Fonu tarafından şehrin çeşitli semtlerinde, ayrıca Selanik, Volo ve Korfu’da aşevleri açıldı ve bir ara yaklaşık 30.000 kişiye yemek verdiklerini duydum. Kasım ayında, İngiliz Kızıl Haçı ve diğer İngiliz yardım kuruluşlarını temsil eden “Tüm İngiliz Yardım Çağrısı” tıbbi malzeme, giysi ve yiyecek yüklü bir yardım treni ve dağıtım için bir personel gönderdi. Bu yardım minnettarlıkla karşılandı. Majestelerinin Hükümeti, Majestelerinin Elçiliği’ne dağıtılmak üzere yaklaşık 7.000 sterlin değerinde tıbbi malzeme verdi ve ayrıca 4.000 battaniyelik bir sevkiyat alındı ve çeşitli İngiliz merkezlerine dağıtıldı. Ayrıca, Majestelerinin Hükümeti, Anadolu, İstanbul ve Doğu Trakya’dan gelen mültecileri Yunanistan’a taşımak için yaklaşık on ila on beş gemi kiraladı.

88. Milletler Cemiyeti

Ekim ayının başlarında, Milletler Cemiyeti adına Dr. Nansen, mültecilere yardım için neler yapılabileceğini görmek üzere Atina’ya bir temsilci gönderdi. Dr. Nansen daha sonra Atina, İstanbul ve Doğu Trakya’yı bizzat ziyaret etti. Ancak ziyareti, sorunun yabancı organizasyonlar tarafından ciddi şekilde ele alınacağını umanlar için büyük bir hayal kırıklığı oldu. Anladığım kadarıyla, Majestelerinin Hükümeti, Yunanistan ve İngiliz Dominyonları da dahil olmak üzere diğer ülkeler tarafından eşit bir miktar katkı sağlandığında, yardım için 50.000 sterlinlik bir hibe sözü verdi. Bu paranın bir kısmı, mültecileri Yunan limanlarına taşımak için birkaç İngiliz gemisinin kiralanmasında kullanıldı ve bir miktar un Samos’a gönderildi. Ayrıca iki tıp adamı, Albay Gauthier ve Dr. Haigh, Milletler Cemiyeti’nin Salgın Hastalıklar Bölümü adına Yunanistan’a geldi ve ellerindeki sınırlı imkanlarla, yıl sonuna doğru sadece mülteciler arasında değil, aynı zamanda sivil halk arasında da yaygınlaşan salgın hastalıklarla mücadele etmek için ellerinden geleni yapmaya çalıştılar.

89. Diğer Çabalar: Amerikalılar

Yardım çalışmalarına katılan diğer ülkeler arasında Hollandalılar, Belçikalılar, İsveçliler ve en sonunda küçük çaplı yardımlar sağlayan İsviçreliler vardı. Dr. Nansen’in önerisiyle merkezi bir koordinasyon komitesi kuruldu. Fakat bu kısa ömürlü oldu ve yardım çabaları esas olarak Amerikalılar tarafından yürütüldü. Yerel Amerikan topluluğu, İngiliz topluluğunun harekete geçmesinden kısa bir süre sonra organize olmaya başladı. Mütevazı bir ölçekte başlayan çabaları, kısa sürede Amerikan Yakın Doğu Yardımı ve

ardından büyük bir ölçekte Amerikan Kızılhaç'ı tarafından devralındı. Bir ara, Amerikan Kızılhaç'ının 900.000 mülteciyi beslediği bildirildi. Bunun yanı sıra, Amerikan muhripleri kurtarma amacıyla Anadolu limanlarına giden Yunan gemilerine konvoy görevi görüyordu. Amerikan çabaları, Yunanlılar hariç, bir araya getirilen diğer tüm çabaları gölgede bıraktı. Diğer yardım kuruluşları gibi, personel eksikliğinden mustarip olmuş ve dağıtım işleri için uygun olmayan kişilere güvenmek zorunda kalmış olsalar da bu Hristiyan azınlıklar ve Yunanistan, Amerika'ya çabuk unutulmayacak bir minnettarlık borçludur.

90.Yıl Sonundaki Durum

Yıl sonunda bir milyondan fazla mülteci vardı ve en az bir yüz bin kişinin daha Anadolu ve İstanbul'u terk etmeye çalışacağı ihtimali vardı. Daha önce bahsedilen çabalar onları sadece hayatta tutmaya yetmişti ve sorunun ancak ciddi bir uluslararası çabayla çözülebileceği oldukça açıktı. Özel girişimler ve hayır kurumları, bu insanları açlıktan kurtaramayacak; tıpkı Avusturyalıları kurtaramadıkları gibi.

Beşinci Bölüm

Finans

91. 22 Aralık 1921 tarihli Mali Anlaşma

Yıl, M. Gounaris'in Londra'da £15,000,000 tutarında bir kredi sağlama konusunda elde ettiği iddia edilen muazzam başarıyla ilgili dolaşan raporlarla başladı. Bu raporların kaynağı, 22 Aralık 1921'de imzalanan ve Majestelerinin Hükümeti'ne göre, Yunanistan'ı, Şubat 1918 anlaşmasında yer alan daha fazla teminat göstermeme yükümlülüğünden serbest bırakan anlaşmaydı. Ancak kredi gerçekleşmedi. Bunun yerine, M. Gounaris krediyi güvence altına alma umuduyla, 1918 ve 1919'da Majestelerinin Hükümeti tarafından Yunanistan'a verilen £10,000,000 ve £2,000,000'luk kredilerin harcanmamış bakiyesi olan yaklaşık £5,500,000'den vazgeçti. Müzakerelerinin bu başarısız sonucu, Kasım ayındaki duruşmasında M. Gounaris'e yöneltilen suçlamalardan biriydi.

92. 1922'nin Başındaki Koşullar

Ocak ayının ortalarında, Majestelerinin elçisi, Yunanistan'ın mali durumu hakkında şu şekilde rapor verdi: "Hazine boş, maaşlar aylarca gecikmiş durumda, Mali Komisyonun varlığı nedeniyle hükümet, kâğıt para çıkaramıyor ve alacaklıların feryatları her geçen gün daha da yükseliyor. Yetkililerin tek başvurabileceği kaynak, eline geçirebilecekleri herhangi bir mal veya ürüne el koymak ve ödeme yapmayı daha iyi zamanlara ertelemektir." Majestelerinin elçisi, bu koşullar altında drahminin lira ile aynı seviyede, yani 1 sterlin karşısında yaklaşık 100 drahmi seviyesinde konumunu korumasına şaşırıldığını ifade etti. Bu istikrarı kısmen konsorsiyumun manipülasyonlarına, ama esas olarak hükümetin ülkeyi kâğıt parayla doldurmasının engellenmesine bağladı. Bay Lindley, Yunan Hükümeti'nin dış yardımlar olmadan yönetimi daha fazla sürdüremeyeceğini düşünüyordu. Uluslararası Mali Komisyonu göz ardı edip, karşılıksız daha fazla kâğıt para basmaları durumunda ise, bu durumun döviz kurlarında büyük bir düşüşe yol açacağını öngörüyordu.

93. Yunan Yenilgisinden Önceki Durum

Ağustos 1922'de mali durumu şu şekilde özetlemiştim: "Ülkede bol miktarda zenginlik var. Hükümet şimdiden bunun büyük bir kısmını kullanmış gibi görünüyor. Vergileri son sınıra kadar artırdılar, halkın banknotlarını yarıya indirdiler, tüm lüks ürünler ve çoğu temel ihtiyaç maddesi üzerindeki ithalat vergilerini yükselttiler ve döviz istikrara kavuşturmak için sert önlemler aldılar.

Ancak drahmi değer kaybetmeye, fiyatlar da yükselmeye devam ediyor ve zorunlu krediden elde edilen gelir eylül veya ekim'e kadar tükenecek. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yunan göçmenlerden gelen para transferlerinin gelmemesi ülke için çok ciddi bir kayıp. Hükümet günde yaklaşık 10 milyon drahmi harcıyor ve nereden yardım alabileceklerini bilmiyor. Kuş üzümü ve zeytin mahsullerinin birkaç ay daha kurdu kapıdan uzak tutması bekleniyor. Ancak ondan sonra tek alternatif yabancı bir kredi olacak gibi görünüyor ya da hükümet tekrar Uluslararası Mali Komisyonu'nun emirlerine karşı gelecek ve daha fazla para basacak. Bu da bugün Avrupa'nın birçok ülkesinde görülen felaket sonuçlara yol açacak. Maliye Bakanı, her halükârda böyle bir önleme başvurmayacağını beyan ediyor, ancak bir kredi başarısız olursa başka hangi seçeneklerin kaldığını görmek zor." Bu raporun başka bir yerinde görüleceği üzere, yeni ihraçlar yapıldı. Fakat bunlar M. Protopapadakis'in hükümeti tarafından yapılmadı.

94. Yenilgiden Sonra

Ekim ayında, bir milyon mültecinin gelişinin ardından, Maliye Bakanı, Uluslararası Mali Komisyon'daki Fransız delege ile mali durumu değerlendirdi. Mültecilerin bakımı hükümete aylık yaklaşık 120.000.000 drahmiye mal oluyordu. Bu rakamın kısa sürede 100.000.000'e düşürülmesinin mümkün olabileceğini belirtti, ancak yine de hükümetin beş sınıf askeri faal tutması gerekecekti. Bu durumda mülteciler ve ordu onlara ayda 150.000.000 drahmiye mal olacaktı. Altı ay içinde olağanüstü bütçede 800.000.000 ile 1.000.000.000 drahmi arasında bir açık olacağını öngörüyordu. M. Diomede, yüksek faiz oranı nedeniyle yabancı krediyi arzu edilmeyen bir seçenek olarak değerlendiriyordu, zira bu sadece ülkenin yükünü artıracaktı.

Yeni vergilerin de getirilemeyeceğini, çünkü sınırına ulaşıldığını belirtti. Hükümet için geriye kalan tek seçenek daha fazla enflasyon olacaktı. M. Diomede yıl sonuna doğru, Uluslararası Mali Komisyon'dan 1.000.000.000 kâğıt drahmi daha basmak için onay istemek zorunda kalacağını söyledi. Ayrıca, bunun çok büyük bir meblağ olmadığını ve Yunanistan'daki enflasyonun diğer ülkelere kıyasla yüksek olmadığını açıkladı. Ek olarak, halihazırda gelmiş veya gelmesi beklenen bir milyon mültecinin yeni para birimini kullanmaya başlamasıyla, dolaşıma giren paranın kişi başına düşen miktarı çok büyük olmayacaktı.

95. Bütçe

Maliye Bakanı, 3 Nisan'da uzun zamandır beklenen 1921-22 bütçesini Meclis'e sundu. Mali yılın mart ayı sonunda sona ermesi nedeniyle, özel bir yasa ile 3 Nisan'a kadar 1920-21 bütçesi uygulandı ve rakamlar ek olağanüstü kredilerle değiştirildi. Bakan, bütçe geç sunulduğu için özür diledi. 1921-22 yılı için rakamlar şu şekildeydi:

<u>Gelir ve Gider Kalemi</u>	<u>Drahmi</u>
Olağan gelirler	715.233.460
Olağan giderler	1.399.866.980
Olağan açık	684.633.520
Olağanüstü gelirler (krediler dahil)	1.003.621.443
Olağanüstü giderler	1.997.276.934
Olağanüstü açık	993.655.491
Olağan bütçe açığının eklenmesi	684.633.520
Toplam açık	1.678.289.011

1920-21 mali yılı hesapları, şu anda geçici olarak sunulduğu şekliyle, aşağıdaki sonuçları gösterdi:

Olağan Hesap

Gelir ve Gider Kalemi	Drahmi
Gelirler	633.327.895
Giderler	758.588.995
Açık	125.261.100

Olağanüstü Hesap

Gelir ve Gider Kalemi	Drahmi
Gelirler (krediler dahil)	1.004.764.758
Giderler	1.094.421.170
Açık	76.967.823
Toplam Açık	202.228.923

96. Zorunlu Kredi

Hükümet bu açıkları gidermek için cesur bir hamle yaptı ve Bay Lindley'nin o dönemde bildirdiği gibi, bir yıl önce almaya cesaret edemedikleri yollara başvurdu. Meclis'e birkaç mali yasa tasarısı sunuldu. Bunlar arasında gelir vergisinin artırılması, hatta iki katına çıkarılması, posta ve telgraf ücretlerinin iki katına çıkarılması, tütün üretimine uygulanan verginin ve hükümet tekellerine uygulanan vergilerin artırılması ve sonuncusu, ama en önemlisi, 1.500.000.000 drahmilik zorunlu bir iç kredi için olan meşhur yasa tasarısıydı. Bu kredi, banknotların yarıya indirilmesiyle elde edilecekti. Bir yarısı banknotun değerinin yarısı karşılığında yasal ödeme aracı olacak ve diğer yarısı da %6,5'lik bir tahville değiştirilebilir olacaktı. Başlangıçta faiz oranı %7 olarak belirlendi. Ancak daha sonra %6,5'e düşürüldü ve kalan %0,5 ise tahvil sahiplerine fayda sağlayacak bir piyango için kullanıldı; ilk ödül 1.000.000 drahmi idi.

Tahvil sahipleri, tahvilin değerinin yarısını bankadan altı ay boyunca yıllık %6 faiz oranıyla borç alabilirlerdi. Bu borç, tamamen veya kısmen, yurt dışında sağlanacak ilk kredinin gelirlerinden geri ödemek zorundaydı. Maliye Bakanı, bunu Meclis'e sunarken, bu önlemin yurtdışında yapılan bir kredinin sonuçlandırılmasındaki gecikme nedeniyle gerekli olduğunu açıkladı. Gerekli paranın hemen bulunması gerekiyordu ve yeni banknotlar çıkarmak, drahmünün değerini hızla düşüreceği için herkesin halihazırda banknot olarak sahip olduğu miktarın yarısını hemen almayı tercih etti. Bu yöntemle, herkesin yıllık geliri azalacak, daha fazla tasarruf yapmaları zorunlu hale gelecek ve sermayeleri artacaktı. Bu kredinin geliri, yakın zamanda çıkarılan 550.000.000 drahmi banknotlarla birlikte, hükümete 1.500.000.000 drahmi sağlayacaktı ve bu rakamın sonunda 1.600.000.000 drahmiye ulaştığı hesaplandı. Maliye Bakanı, bu önlemin cephedeki 250.000 askerin korunması için kesinlikle gerekli olduğunu savundu. Yunan Hükümeti, 10 Kasım 1886 tarihli İngiliz-Yunan Antlaşması'nın 13. maddesi uyarınca yabancı uyrukluları ve şirketleri bu kredinin işlemlerinden muaf tuttu. İngiliz vatandaşlarına yarım banknotların teslimatı için geri ödeme yapmak üzere önemli miktarda çeşitli meblağları Majestelerinin Elçiliğine ödedi. Majestelerinin Bakanı, bu konuda İngiliz Ticaret Odası'nın yardımını istedi ve iş adamlarından, Majestelerinin konsolosundan ve Majestelerinin Elçiliğinin Ticaret Sekreteri'nden oluşan bir komite buna göre oluşturuldu. Her vaka kendi başına değerlendirildi ve adil bir şekilde ele alındı. İş yükü beklenmedik şekilde çok fazlaydı. Çünkü birçok Yunanlı, şüpheli

İngiliz vatandaşı aracılığıyla yarım banknotlarını bozdurmaya çalışıyordu ve suistimallerden kaçınmak için büyük bir özen gösterilmesi gerekiyordu. Yunan Hükümeti, yurt dışında tutulan para birimleri için zorunlu kredi tazminatı vermek zorunda olmadıklarını iddia etti. Ancak İngiliz vatandaşlarının İzmir'deki talepleri durumunda bunu yapmayı kabul ettiler. Maliye Bakanı tarafından Meclis'ten geçirilen bu yaratıcı önlem, hükümetin üç ay daha devam etmesini sağladı. Pek çok kişiyi şaşırtacak şekilde, bu önleme karşı hiçbir gösteri olmadı. Elbette, bir miktar hoşnutsuzluk vardı, ancak o zamanlar bildirildiğine göre, Yunan halkının bu önlemi sessizce kabul etmesi, zekasının ve vatanseverliğinin olağanüstü bir kanıtı gibi görünüyordu. Ayrıca, halkın tahvil yarıları karşılığında geçici krediler almak için Ulusal Banka'nın sunduğu olanaklardan çok az yararlanmış olması da dikkat çekiciydi. Bu, Maliye Bakanı'nın Yunanistan'ın önemli bir servete sahip olduğu ve halkın genel olarak algılanandan daha iyi durumda olduğu iddiasını destekleyen bir kanıt olarak görüldü. Bu önlem, Devrim'in daha sonra eski Maliye Bakanı M. Protopapadakis'e yöneltilen "suçlardan" biriydi.

97. Güvence Altındaki Para Dolaşımı

Yılın başında, Yunanistan'ın tedavüldeki toplam para miktarı 2,536,000,000 drahmeye ulaşmıştı. Bunun 1,126,000,000 drahmilik kısmı 1910 yasası tarafından yetkilendirilmişti. Nisan ayının başlarında, Hükümetin 2 Mart'ta Yunanistan Ulusal Bankası ile Uluslararası Finans Komisyonu'nun izni olmadan 550.000.000 drahmi tutarında karşılıksız banknot basımı için bir sözleşme imzaladığı ortaya çıktı. Bu, toplam banknot dolaşımını 3.000.000.000 drahminin üzerine çıkardı ve bunun yarısı zorunlu kredi döneminde hükümetin kullanımı için geçici olarak kamu dolaşımından çekildi. Hükümet, Uluslararası Finans Komisyonu'na bu banknotların 1 Ekim'e kadar geri çekileceğine dair söz verdi, ancak sonraki hükümet bu sözü yerine getirmedi. Haziran ayında, Ulusal Banka gizlice New York'a 20,000,000 altın frank ihraç etti. Bu miktar önceki banknot ihraçlarının teminatını temsil ediyordu: 1914'te 80,000,000 ve 1920'de 300,000,000 drahmi. Uluslararası Mali Komisyon⁹⁰, hükümetten yıl sonuna kadar anlaşmalarla belirlenen miktarda

90 1897 savaşından sonra Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne tazminat olarak 4 milyon Türk Lirası ödeme yapacaktı. Bu tazminatı ödemek için Yunanistan'ın borç tutarı artırılmış ve ülkenin maliyesi Uluslararası Mali Komisyonun denetimine bırakılmıştı. Bu kurul, Atina'da üstlenmiş İngiltere, Rusya, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu, Almanya, Fransa ve İtalya gibi altı devletin temsilcilerinden oluşuyordu. Devlet tekellerinden, tütün

teminatı geri getirmesini talep etti. Hükümet bunu yapamayacağını açıkladı. Aralık ayının sonlarına doğru, önceki ay Ulusal Banka ile Uluslararası Mali Komisyonun onayı olmadan yapılan anlaşmayı onaylayan bir kararname yayımlandı. Bu anlaşma 600.000.000 drahmi tutarında bir kredi ve bankanın dolaşımdaki banknot miktarını bu tutarda artırma yetkisi içeriyordu. Komisyon doğal olarak itiraz etti ve sonunda ertesi yılın başlarında Maliye Bakanı ile sorunu yeni vergilendirme yoluyla karşılamak için bir uzlaşmaya varıldı. Böylece 1922 yılının sonunda Yunanistan'ın güvence altındaki para dolaşımı yaklaşık 3.686.000.000 drahmi oldu. Ancak küçük banka manipülasyonları nedeniyle bu miktar aslında 3.726.000.000 drahmiye çıktı.

Yunanistan'ın mevcut nüfusunun yaklaşık 6.000.000 olduğu varsayıldığında, güvence altındaki para dolaşımı kişi başına yaklaşık 621 drahmi, drahminin değeri 200 drahmiye karşılık 1 sterlin olarak kabul edildiğinde ise kişi başına 3 sterlin 2 şilin olacaktır. Bu, Avrupa'nın diğer ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça küçük bir miktardır.

98. Dövizdeki Dalgalanmalar

Yılın başında drahminin resmi değeri, bir önceki yıl döviz kurunu sabitlemek için çıkarılan Konsorsiyum Yasası'nın işleyişi sayesinde, sterlin başına 100 drahmi civarında nispeten istikrarlıydı. Temmuz ve ağustos aylarında bu oran sterlin başına 140'a ayarlandı. Ancak açık (ve yasadışı) piyasada oranlar sterlin başına 195 ila 215 drahmi arasında değişiyordu. Yunanistan'ın durumu kötüleştikçe drahminin değeri daha da düştü ve resmi ve piyasa oranları arasındaki fark öyle büyüdü ki Ekim ayında, devrim öncesi hükümet, Konsorsiyum Yasası'nı neredeyse tamamen ortadan kaldıracak ölçüde değiştirdi. Majestelerinin elçisinin ayrılışı sırasında sterlin başına 300'e düşen drahmi, daha sonra sterlin başına 400'ün altına düştü ve yıl sonunda yeni banknotlar çıkarıldığında ise sterlin başına 450 ile en düşük seviyesine ulaştı. Bu büyük düşüş, mevcut ekonomik koşullarla veya kişi başına dolaşımdaki nispeten düşük para miktarıyla açıklanamazdı.

---

gümrüklerinden, damga vergilerinden ve Pire Limanı'ndan alınan gümrük vergilerinden gelen gelirlerin düzenlenmesiyle borçların geri ödenmesi güvence altına alınacaktır. Bu uygulama Yunanistan'ın mali egemenliğini önemli ölçüde zedeleyecektir. Richard Clogg, *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, çev. Dilek Şendil, 2. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2018, s. 73.

Altıncı Bölüm

Ticari

99. Döviz Zorluklarının Ticarete Yansıması

1922 yılı, ekonomik ve finansal güçlüklerle dolu bir mirası devraldı. 1921-22 bütçesi, Nisan 1922'de sunulduğunda 1.678.000 üzerinde bir açık ortaya koydu. Banknot basımı 2.500.000 çıkmıştı. Anadolu'daki askerî harekât, başarısızlıkla devam ediyor ve ülkenin kaynaklarına ağır bir yük bindiriliyordu. Bu koşullar altında, Avrupa'nın daha istikrarlı para birimleriyle kıyaslandığında drahminin değerinin düşmeye devam etmesi şaşkıncı değildi. Bankalar konsorsiyumunun, yabancı döviz alımını sınırlamak ve ekonomik olarak en faydalı kanallara yönlendirmek amacıyla başlatılan sistemi, ithalat ticaretinin özgürlüğünü engelleyerek başarısız olmuştu. Drahminin değerindeki düşüş, Yunan göçmenlerin genel olarak sıkıntılı koşullar göz önüne alındığında, ülkelerine para gönderme konusunda artan tereddütleriyle daha da kötüleşti ve dünya çapında ticarete ve özellikle de gemicilikte devam eden durgunluk, Yunan tüccarları ve gemi sahiplerinin savaştan hemen sonraki dönemde elde ettikleri geçici refaha son verdi.

Eylül ayında Küçük Asya'daki hezimetin ardından Devrim Hükümeti'nin kurulması, hükümetin ülkenin ticari ve mali itibarını yeniden sağlama konusundaki samimi niyetine rağmen ekonomik koşulları hızla iyileştirmedi. Yabancı ülkeler, ağır borç yükü altında olan anayasaya aykırı askeri bir diktatörlüğe kredi verme konusunda giderek daha fazla çekingen davranmaya başladı ve buna bağlı olarak hükümet, döviz elde etmek için zorlayıcı bir önlem almak zorunda kaldı: Yerel malların ihracatından elde edilen dövizin bir kısmına el koymak. 29 Kasım 1922 tarihli bir kararnameyle, döviz alımlarını düzenleyen konsorsiyum sistemi kaldırılarak, hükümet ihraç edilen kuş üzümü için elde edilen gelirin %80'ini aldı. Satıcılara bu pay için pound başına 155 drahmi sabit oranda tazminat ödenirken, geri kalanının dönüştürülmesi için oran 300 ile 400 arasında dalgalandı. Diğer mallar için, dövizin yaklaşık %40'ı benzer şekilde tahsis edildi. Aynı zamanda hükümet, geliri artırma çabalarının bir parçası olarak, drahminin sterlin cinsinden fiyatına orantılı olarak aydan aya değişen gümrük vergilerinin ödenmesine bir artış katsayısı uygulamaya devam etti. Bu katsayı Temmuz'da 2,50 drahmi olarak başladı, Ağustos'ta 4'e, Ekim'de 5,60'a, Aralık'ta 10'a çıktı ve 1 Ocak 1923'te 15'e yükseltildi. Bu durum, ithalatçıların yurt dışından mal sipariş etmeyi ertelemelerine ve

hesaplamalarında gümrük vergisi faktörü konusunda belirsizlikler nedeniyle sipariş edilmiş malları gümrükte bırakmalarına yol açtı.

100. İngiliz Ticareti: Talepler

Yunanistan'daki ekonomik koşullar İngiliz ticaretini ciddi şekilde etkiledi. İngiliz mallarının satılması gereken fiyatlar, Yunan tüketiciler için giderek daha karşılanamaz hale geldi, bu durum büyük ölçüde değişken döviz kurları nedeniyle ithalatı spekülatif bir faaliyet haline getirdi. İngiliz üreticileri ve ihracatçıları, çoğu zaman sterlin elde etmenin konsorsiyum aracılığıyla gerçekten zor olması nedeniyle sağladıkları mallar için ödeme almakta büyük zorluklar yaşadılar. Yerel bankalarda ödemeler drahmi olarak yapıldığında, bu mevduatların sterlin cinsinden değeri her gün azalıyordu. İngiliz firmaları, drahmeleri kabul edip kayıplarını en aza indirmek veya dövizde nihai bir iyileşme umuduyla beklemeye karar vermek zorunda kaldılar. Yunan alıcılar, sıklıkla teslimat belgelerini kabul etmeyi reddetti ve bunun sonucunda mallar bankalarda kaldı. Sonunda ne kadara giderse satılmak zorunda bırakıldı. Acil askeri ihtiyaçlar için sürekli nakit ödeme zorunluluğuyla karşı karşıya kalan Yunan Hükümeti, İngiliz firmalarıyla yapılan sözleşmeler veya İngiliz mallarının talepleri için yükümlülüklerini yerine getirmekte tereddüt etti ve zaman zaman gerçekten de bunu yapamayacak durumda oldu. Haziran 1922'ye kadar, Elçiliğin dikkatine sunulan davalarla ilgili olarak yalnızca hükümete karşı yapılan taleplerin toplamı 1.400.000 sterline ulaştı. Bunun 72.760 sterlini el konulan mallar için yapılan taleplerden oluşuyordu. Elçilik, bu konuda sürekli girişimlerde bulundu ancak, 1921'de el konulan mallar için ödeme yapılacağı ve daha fazla el koyma işleminden kaçınılacağına dair her türlü çabanın gösterileceği yönündeki güvence yerine getirilmedi. Yetkililer tarafından faturalandırılan değerlerin altında bir değerle malların değerlendirilmesi başka bir sorun yarattı. Gounaris Hükümeti'nin iyi niyetli eylemleri bile Devrimci rejimin kurulmasıyla sona erdi. Devrimden önce Ulusal Ekonomi Bakanı M. Maneas tarafından yapılan, el konulan mallar için ödemelerin, el konulma tarihinde üçte birinin ve geri kalanının otuz gün içinde yapılacağına dair verilen söz tamamen göz ardı edildi. Görünüşte ödeme gücü yerinde olan bir hükümetin mali politikalarının başarısını yüksek sesle ilan etmesi, ordularının devam eden ihtiyaçları için nakit ödeme yapması, ancak aynı zamanda birkaç yüz sterlinlik ödenmemiş borçları karşılayamayacağını yazılı olarak beyan etmesi ve hatta kabul edilmiş ticari senetleri ödemeyi reddetmesi ilginç bir durum olarak gözlemlendi. Elçilik yıl sonunda, değeri yaklaşık 22.000 sterlin olan kömür talepleri için 5.000

sterlinlik bir taksit ödemeyi özel bir imtiyaz olarak elde edebildi ve benzer bir taksitin zamanında verilmesi sözü verildi. Ancak, yerel acentaların kişisel etkileri ve Elçiliğin güçlü desteği ile ödeme alınması veya bir uzlaşmaya varılması dışında, İngiliz firmalarının el koyma ve sözleşmelere ilişkin taleplerinin çoğu, 1922'nin sonunda yılın başındaki durumlarında kalmıştı. Toplam talep miktarı 1.400.000 sterlinden sadece 1.312.856 sterline düşürülmüştü. Sonuç olarak durum, 1921'in sonunda Yunanistan'a yönelik İngiliz ihracat ticaretinin gelişimi konusunda hâkim olan durum kadar kötü, hatta daha da kötü olmaya devam ediyordu. Yılın başlarında hem Elçilik hem de iç otoriteler, mevcut ekonomik kriz sırasında Yunanistan ile ticareti teşvik etmeye çalışmanın sakıncalarına dair görüşlerini ifade etmişler. Bu görüşler bu raporun 117. paragrafında tekrarlanmış ve 1922 boyunca edinilen deneyimlerle desteklenmiştir.

101. Geliştirme Çalışmalarının Beklentileri

İngilizlerin Yunanistan ile ticari ilişkilerini etkileyen iki temel konu vardır: inşaat işleri için sözleşme alma fırsatları veya Yunanistan'ın doğal kaynaklarının geliştirilmesi için imtiyazlar ve ülkede halihazırda kurulmuş ve faaliyet gösteren İngiliz firmalarının konumu.

İlk konuyla ilgili olarak, Yunanistan neredeyse sınırsız fırsatlar sunuyor, ancak mevcut koşullar bunlardan tam olarak yararlanmayı zorlaştırıyor. Uzun yıllardır İngiliz şirketleri, Pire Limanı işleri, Atina su temini, telefon kurulumu, Struma ve Vardar Vadileri'nin drenajı, demiryollarının yeniden yapılandırılması, Aliakmon⁹¹ ve Aheloos⁹² Nehirlerinden elektrik gücü geliştirilmesi gibi projeler için imtiyazlar elde etme olasılığını dört gözle bekliyorlar. Ülkenin ekonomik refahını yeniden tesis etme ve iç kaynaklarını geliştirme vaatleri şüphesiz gerçek niyetlere dayanan Devrimci rejimin kurulmasından bu yana, basında bu demiryolunun geliştirilmesi için önerilen bir anlaşma veya belirli bir vadi için sulama yapılması teklifi ile ilgili haberlerin olmadığı neredeyse hiçbir gün geçmiyor.

Aslında, çoğunlukla kabul edilemez nitelikte olan birçok teklif, Amerikan ve Fransız finansörler tarafından sunuluyordu. Ayrıca, Yunan finans ve ticaret

91 Yunanistan'ın en uzun nehri olup yaklaşık 300 km uzunluğundadır. Kaynağını Pindos Dağları'ndan alır, Batı ve Orta Makedonya'dan geçerek Selanik Körfezi'ne (Ege Denizi) dökülür. (Yay. Haz. Notu)

92 Batı Yunanistan'da yer alır. Pindos Dağları'ndan doğar, Teselya ile Aitolia-Akarnania bölgeleri arasında doğal bir sınır teşkil ederek İyon Denizi'ne dökülür. (Yay. Haz. Notu)

dünyasının önde gelen isimlerinden, uzun süredir düşünülen çeşitli projelerde İngiliz mühendislerini ve yatırımcılarını ilgilendirmenin mümkün olup olmadığına dair resmi olmayan sorgular elçiliğe ulaşıyordu. Ancak, İngiliz firmaları geçmişte çıkmaz yollara saptığı kanıtlanmış girişimlere daha fazla girişmekte tereddütlü davrandılar. Çeşitli türlerde geliştirme çalışmaları için ön araştırmalar yapan firmalara sözleşme verilmedi ve çabalarını bu hazırlık çalışmaları için kendilerine ödenmesi gereken meblağları tahsil etmekle sınırladılar. Yalnızca Sir Robert McAlpine and Sons adlı bir firma, Girit'teki Kandiye limanında gerçek işlere başlama şansını bulmuştur. İngiliz firmalarının böyle geçici nitelikteki bir hükümetle kesin taahhütlerde bulunmaları, onlar için pek teşvik edici bir durum değildi. Ancak aynı zamanda, çalışma zamanı geldiğinde de işler yürütülmelidir. İngiliz firmalarının, siyasi istikrar sağlandığında Amerikan, Fransız, Alman ve İtalyan rakipleri tarafından geride bırakılmamaları için, şimdilik çok kesin taahhütlerde bulunmadan olayların gelişimini yakından takip etmeleri yerinde olacaktır. Çünkü İngiliz firmalarının bu rakipleri Yunanistan'ın ekonomik gelişimi için ortaya çıkan olanakları tam olarak fark etmektedirler.

102. İngiliz Şirketlerini Etkileyen Vergilendirme

Yunanistan'da köklü bir geçmişe sahip olan sanayi, ticaret ve sigortacılık alanındaki İngiliz şirketlerinin durumu giderek daha belirsiz hale geliyor. Lake Copais Şirketi ve Anglo-Grecian Mermerleri (Limited) gibi firmalar, Yunan imtiyazlarından geçim sağlama çabalarında hayal kırıklığına uğramalarına rağmen direnmeye devam etmişler, ancak artık çabalarının değip değmediğini ciddi olarak sorguluyorlar. Devrimden önce, 1922 ekonomik yasaları neredeyse tamamen gelir üretmeye yönelikti ve Devrimci Hükümetin mali politikası—Yunanistan'ı yabancı finansal yardım olmaksızın vergilendirme yoluyla kendi kendine yeterli hale getirme çabaları övgüye değer olmasına rağmen—yabancı sermayeyi ülkeden kaçırma eğiliminde olacak şekilde gelişti. Anayasaya aykırı hareketlerinin ve değişken “yasalarının” yarattığı genel belirsizlik duygusundan tamamen bağımsız olarak, hükümetin yabancılara vergi yükleme konusundaki açık niyeti, yatırımcıları gelecekte neler olacağı konusunda endişelendiriyor. Bu arada, İngiliz firmaları, Yunan işlerine yaptıkları sterlin yatırımlarının değerinin, hükümetin döviz düzenlemesi konusundaki ilkel fikirlerine bağlı olarak bir noktadan diğerine dalgalanmasına tanık oluyorlar. Bu durum, İngiliz ticari ve finansal çevreler için, Yunanistan'daki faaliyetlerine devam etmenin gerçekten değerli olup olmadığını ciddi şekilde düşünmeleri gereken bir konu haline getiriyor.

103. Yunanistan'a İthalat

Gümrük vergilerindeki artış, drahminin dış pazarlardaki satın alma gücünün azalmasıyla birleşince, özellikle de yüksek para birimi değerine sahip ülkelere Yunanistan'a ithalatı önemli ölçüde etkiledi. 1922'nin ilk on ayında toplam ithalat 2,047,741,975 drahmi olurken, 1921'de aynı dönemde 1,371,840,141 drahmi idi. Tonaj hakkında istatistik olmadan, ilk bakışta ithalatta dikkate değer bir artış olduğu görülebilir. Ancak, döviz kuru dikkate alınmalıdır. İlk on ay için ortalama döviz kuru sterlin başına 127.735 iken, 1921'de aynı dönem için Londra'daki ortalama döviz kuru yaklaşık sterlin başına 52 drahmeydi. Bu oranlar kullanılarak bu rakamlar aynı sterlin seviyesine getirildiğinde, karşılaştırma yaklaşık olarak şöyle olacaktır:

Yıl	Drahmi Sterlin	Döviz Kuru	Sterline Çevrilmiş Hali
1922	2,047,741,975	128	£15,685,484
1921	1,371,840,141	52	£26,381,541

Bu dönemdeki ithalatlar, başlıca menşe ülkelere göre aşağıdaki şekilde dağıtılmıştır: —

Ülke	1922 Drahmi	1921 Drahmi
1 Amerika Birleşik Devletleri	445,826,104	312,557,467
2 Birleşik Krallık	325,910,279	233,054,916
3 İtalya	197,907,224	123,162,744
4 Almanya	145,880,052	68,162,511
5 Fransa	126,080,365	110,136,202
6 Mısır	84,039,543	44,378,373
7 Belçika	71,239,252	41,038,504
8 Yugoslavya	70,602,669	45,798,819

Üç ana tedarikçi ülke olan Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve İtalya'nın sırasının değişmediği, ancak Almanya'nın Fransa yerine dördüncü sıraya yükseldiği ve Belçika ve Mısır'ın hafif bir göreceli iyileşme kaydettiği görülmektedir. Başlıca ithal edilen ürünler arasında, toplam ithalatın üçte birinden fazlasını oluşturan ve 705 milyon drahmiden fazla değere sahip olan

tarım ürünleri, özellikle un ve buğday bulunmaktadır. Tekstil iplikleri ve kumaşları da önemli bir kısmı teşkil etmekte olup, 427 milyon drahmiden fazla veya ithalatın beşte birinden fazlasını oluşturmaktadır. Mineraller ve ham metaller (155 milyon drahmi), kimyasal ürünler (114 milyon drahmi), şeker (128 milyon drahmi) ve işlenmiş metal (78,5 milyon drahmi) diğer ana ithalat kalemleridir. Tahıl ithalatlarına gelince, buğdayın %40'ından fazlası (157,000 ton) Kanada'dan, %35'i (113,000 ton) Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmiştir; arpa, mısır ve diğer tahıllar çoğunlukla Romanya'dan ithal edilmiştir. Toplam 23,000 ton buğday unu ithalatınının 7,000 tonu Amerika Birleşik Devletleri'nden ve 6,550 tonu Mısır'dan gelmiştir. Tekstil sektöründe, Büyük Britanya ve İtalya, pamuk ipliği ve ipliklerin başlıca tedarikçileridir. Pamuklu kumaş için Büyük Britanya, toplamın yarısından fazlasını sağlamakta, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya ise kalan miktarın üçte ikisini tedarik etmektedir. Yünlü iplikte, toplamın üçte biri Büyük Britanya ve Belçika tarafından sağlanırken, yünlü kumaşa yarımından fazlası Büyük Britanya tarafından ve yaklaşık dörtte biri İtalya tarafından tedarik edilmiştir. Maden ithalatlarının büyük bir kısmını kömür (187,000 ton, 172,000'i Birleşik Krallık'tan), demir (16,000 ton, beşte dördü Belçika'dan, sekizde biri Almanya'dan ve on altıda üçü Büyük Britanya'dan) ve petrol (beşte dördü Romanya'dan ve dörtte biri Amerika Birleşik Devletleri'nden) oluşturur. Kimyasal ürünler arasında en önemlileri bakır sülfatı (6,778 ton, bunun 5,911 tonu Büyük Britanya'dan), motor yakıtı için benzin (3,560 ton, 1,592 tonu Amerika Birleşik Devletleri'nden ve 1,234 tonu Romanya'dan) ve kinin—bir tekel ürünü—olup, bu ürünün çoğunluğu Almanya'dan (yüzde 60) ve bir kısmı Büyük Britanya'dan (yüzde 20) gelmektedir. Boya maddelerine gelince, Almanya'nın boyaaların üçte birinden fazlasını, Belçika'nın beşte birini, Fransa'nın sekizde birini ve Büyük Britanya'nın ise yaklaşık altıda birini tedarik etmektedir. Sodyum karbonat ticaretinin üçte ikisi Büyük Britanya ve Belçika arasında eşit olarak bölünmüştür, 1921'den bu yana Belçika pazar payını önemli ölçüde artırmıştır. İthal edilen şekerin (32,320 ton) neredeyse tamamı Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmektedir, Britanya topraklarından gelen miktar ise oldukça azdır. İmal edilmiş metal ürünlerinde Britanya'nın ithalatında belirgin bir düşüş yaşanmış ve Büyük Britanya pazarda çok düşük bir konuma gerilemiştir. Almanya, tarım aletleri, genel makineler, ev gereçleri ve çelik, pirinç, çinko, kalay ürünleri ile gümüş eşya gibi metallerin başlıca tedarikçisi haline gelmiştir. Belçika, metal ürünlerdeki ticaretini iki katından fazla artırmış ve çiviler, perçinler vb. ürünlerde özellikle olmak üzere bu malların başlıca tedarikçisi konumuna yükselmiştir.

104. İngiliz İthalatının Değeri, Vergiler

Döviz kuru göz önünde bulundurulduğunda, İngiltere'den yapılan ithalatlar için belirtilen dönemlere ait yaklaşık değerler şöyle:

£	
1921	6,010,720
1922	3,404,890

Bu, yaklaşık %44'lük bir azalmaya işaret ediyor. Ancak, bu düşüş ilk bakışta görüldüğü kadar önemli değildir, çünkü İngiliz verilerinin incelenmesi, ürün fiyatlarının 1921'e kıyasla hemen hemen her kategoride genel olarak daha düşük olduğunu göstermektedir. Drahminin satın alma gücü arttığında ve daha iyi bir ekonomik durum Yunan ticaret yöntemlerine ve ticari ahlaka daha fazla güven duyulmasını sağladığında bir iyileşme beklenebilir.

İthalat vergileri ile ilgili olarak, yılın ilk on ayında alınan toplam meblağ 275.814.692 adet kâğıt drahmi ve 3.899.571 adet altın drahmi olarak gerçekleşmiş olup, bir önceki yıla göre kâğıt drahmidde 140 milyonun üzerinde artış, altın drahmidde ise 3,5 milyon azalma olmuştur.

105. Üretim

1921 kuş üzümü mahsulü toplamda yaklaşık 125.000 tona ulaştı ve 1922 sezonunun başlangıcında Yunanistan'da ihraç edilebilir stoklar yaklaşık 4,000 ila 5,000 ton arasındaydı. 1922 yılındaki mahsul 120,000 ton olarak tahmin edildi ve kayıtlara geçen en iyi ürünlerden biriydi. Ancak, hükümetin ihraçat dövizini kontrol etme yöntemlerindeki sürekli değişiklikler ve alıkonma yüzdesine karar vermedeki gecikmeler ticareti önemli ölçüde engelledi ve yıl sonuna doğru fiyatların düşmesine neden oldu. Kışın ve ilkbaharın başlarında yaşanan kuraklık nedeniyle hasat beklenenden daha zayıftı. Hatta 1921'deki düşük verimden bile daha kötüydü, ancak kalite iyiydi. Üretim yaklaşık olarak 240,000 ton buğday, 110,000 ton arpa ve 52,000 ton yulaf olarak gerçekleşti. Tütün ticareti 1922'de iyi bir yıl geçirdi. Çünkü önceki iki yıldaki sınırlı hasatlar talebi karşılamamış ve bu da yüksek fiyatlara yol açmıştı. 1922 tütün ürünü yaklaşık 1,25 milyon okka olarak tahmin ediliyordu ve bu, 1921 yılındaki üründen yalnızca yarısı kadardı. Mülteci üreticilerin artması ve ekim alanlarının genişletilmesiyle 1923 ürününün bol olması bekleniyor. Korfu'da üretilen zeytinyağı miktarı tahminin altında kaldı ve yaklaşık 210,000 varil olarak gerçekleşti. Ancak Zante'de 1921'e kıyasla daha yüksek bir verim olan

yaklaşık 40,000 varil üretildi. Girit'in üretimi orta seviyedeydi. Yunanistan'daki toplam üretimin 98.000 ton olduğu tahmin ediliyor. Zeytin ürünü bol olmasına rağmen, şiddetli kış koşulları nedeniyle 1923 ürününün kalitesiz olması bekleniyor. Madenlerde beş aylık grev ve devam eden nakliye ve yükleme sorunları nedeniyle Naxos zımpara üretimi asgari düzeydeydi, sadece yaklaşık 5.500 tondu. Hükümetin belirlediği fiyatlar 5 ila 8 sterlin 10 şilin arasında değişiyordu, ancak spekülörleri kayıran bir sistem nedeniyle zımpara yabancı alıcılara 7 ila 12 sterlinden daha düşük bir fiyata sunulmuyordu. Yılın başlarında, Fransız alıcılar Yunan Hükümetini zımpara üretimi ve dağıtımını uluslararası bir şirkete devretmeye ikna etmeye çalıştılar, ancak İngiliz alıcılar planı desteklemedi ve Yunan Hükümeti tarafından da onaylanmadı. Ekim ayında, yeni Ulusal Ekonomi Bakanı M. Hacı Kıryakos, geçerli dağıtım sistemini kaldırmaya karar verdi ve zımpara fiyatına eklenerek geri ödenecek Ulusal Banka'dan alınan bir kredi yardımıyla ulaşım araçlarının iyileştirilmesini ve üretimin sadece beşte dördünün gerçek üreticilere dağıtılmasını ve geri kalanının açık artırmaya çıkarılmasını öngören bir kararname çıkardı. Bu sistemin belirgin bir iyileştirme sağlaması bekleniyor. Yıl sonunda tahsis edilebilir 3,500 ton zımparanın 1,000 tonu sırasıyla Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki firmalara tahsis edildi ve her ülke için bireysel üreticilere tahsis ve sevkiyatı yönetecek tek bir temsilci atandı.

106. Yunan İhracat Ticareti

1922'nin ilk on ayında Yunan ihracatının değeri 1,780,184,771 drahmie ulaşarak, 1921'in aynı dönemindeki 700,967,205 drahmie ile karşılaştırıldığında artış gösterdi. Yugoslavya, İspanya, Norveç, Romanya ve Rusya hariç her ülkeye ihracat arttı ve hemen hemen diğer tüm ihracat noktalarına değer olarak iki katına çıktı. Drahminin değer kaybetmesi ve buna bağlı olarak emtia fiyatlarındaki artış bu eğilimde önemli bir rol oynadı; ancak, gerçek tonaj artışı yalnızca belirli ürünlerde kaydedildi. Bunlar arasında peynir, deri, tütün (20.175'e kıyasla 30.896 ton), zeytinyağı (9.135'e kıyasla 14.641 ton), zeytin, kolofan, terebentin, magnezit (18.349'a kıyasla 23.524 ton), sabun (7.681'e kıyasla 8.352 ton) ve şarap (10.615'e kıyasla 43.975 ton, 28.000 tonla Fransa en büyük alıcı) bulunmaktadır. Büyük Britanya yalnızca sünger, turuncgiller, incir, kuru üzüm ve tabii ki kuş üzümü (söz konusu dönemde 63.000'in 43.000 tonu veya üçte ikisi Birleşik Krallık'a gitmiştir), zımpara (ihracatın yarısı) ve kurşun cevherinin önemli bir alıcısı oldu. Yunanistan'dan Büyük Britanya'ya yapılan ihracatlar 313 milyon drahmie değerindeyken, İngiltere Yunanistan'ın 326

milyon drahmi değerindeki ithalatı ile Amerika Birleşik Devletleri'nden (491 milyon drahmi) ve Almanya'dan (315,5 milyon drahmi) sonra Yunanistan'ın üçüncü en iyi müşterisi konumunda, İtalya 171 milyon ile dördüncü, Hollanda ise 110 milyon ile beşinci sırada yer almaktadır.

107. İşgücü ve Sosyal Koşullar

Yunanistan'daki işgücü durumu, 1922 boyunca tüm Avrupa ülkelerini etkileyen genel işgücü zorluklarından bağımsız olarak, savaşın uzaması ve buna bağlı doğrudan sonuçlar olan

a. erkek çalışan nüfusun büyük bir bölümünün askere alınması,

b. Anadolu, Kafkasya ve Doğu Trakya'dan büyük miktarda mültecinin gelmesi gibi faktörlerden etkilenmiştir. Ancak, Yunanistan bu zorluklardan nispeten az zararlı çıkmayı başardı. Yaşam maliyetindeki artış ve drahminin değer kaybıyla doğal olarak ücretler arttı. Elbette, yaşam maliyetindeki artış ve drahminin değer kaybı nedeniyle ücretler arttırılmıştır. Ücret artışlarının kaçınılmaz olması, bu artışların kolaylıkla uygulanmasını sağlamış ve geniş çaplı grevlerin önüne geçmiştir. Ancak, mayıs ayında ayakkabı sektöründe ve Temmuz'da motorlu araçlara uygulanan vergi artışının ardından şoförlerin grevi gibi bazı grevler yaşanmıştır. Aşağıda sırasıyla 1921 ve 1922 yıllarının sonunda geçerli olan genel ücret oranları gösterilmektedir:

İş Kategorisi	1921 Ücretleri	1922 Ücretleri
Vasıfsız işçi	Günde 15-20 drahmi	Günde 30-40 drahmi
Nitelikli zanaatkar	Günde 50-60 drahmi	Günde 100-150 drahmi
Liman işçileri	Günde 20-50 drahmi	Günde 120-130 drahmi
Mağaza çalışanları	Aylık 150-200 drahmi	Aylık 300-400 drahmi
Kadın ev hizmetçileri	Aylık 100-150 drahmi	Aylık 200-400 drahmi

Milli Ekonomi Bakanlığı Çalışma Bölümü tarafından Nisan 1922'de yayınlanan bir rapor, fabrikalarda hâkim olan yetersiz hijyen koşullarına dikkat çekti. Ancak bu yönde aktif adımlar atılmamıştır ya da çok az adım atılmıştır. Temmuz ayında işçi sigortasının zorunlu hale getirilmesine yönelik bir yasa çıkarıldı. Anadolu ve Trakya'dan büyük miktarda mülteci akını sonrasında beklenen işgücü krizi ciddi bir sorun oluşturmadı. Bunlardan, yüzde 10'dan fazlası düzenli olarak çalışabilecek durumda değildi ve devrimden sonra ordunun yeniden seferber edilmesi telafi sağladı. Mültecilere iş sağlama konusunda yaşanan zorluklar başka bir bölümde ele alınmıştır. Bazıları, İzmir'den taşınan veya daha doğrusu nakledilen Doğu Halı Dokuma fabrikaları

ve nakış merkezleri gibi özel istihdam imkanları bulmuştur. Aşağıdaki rakamlar, 1922'de yaşam maliyetindeki artışa dair bazı ipuçları veriyor:

Ürün	Birim	1914 Fiyatı (Drahmi)	Haziran 1922 Fiyatı (Drahmi)	Aralık 1922 Fiyatı (Drahmi)
Ekmek	okka	0.55	1.80	3.00
Koyun eti	okka	1.79	11.00	32.00
Dana eti	okka	1.96	9.00	26.00
Yumurta	adet	0.19	0.45	2.80
Süt	okka	1.16	2.10	6.00
Balık	okka	3.28	18.00	40.00
Tereyağı	okka	14.12	24.00	50.00
Peynir	okka	2.80	9.60	18.00
Şeker	okka	1.06	8.00	19.60
Patates	okka	0.34	2.00	5.50
Pirinç	okka	2.38	6.00	16.00
Kahve	okka	3.36	16.00	58.00
Kömür	okka	0.42	0.75	2.00
Kok kömürü	okka	0.17	0.65	2.90
Petrol	okka	2.10	5.40	15.00
Metil alkol	okka	1.02	5.60	8.20
Gaz	metreküp	0.27	1.80	3.20

Not: 1 okka = 2.8 lbs ya da 2.75 okka = 1 galondur.

108. Halk Sağlığı ve Barınma

İzmir felaketinin ardından Yunanistan'daki halk sağlığı, yaklaşık bir milyona ulaşan büyük mülteci akını nedeniyle doğal olarak ciddi şekilde zarar gördü. Yılın son iki ayında çiçek hastalığı, tifo, tifüs ve diğer salgın hastalıklar yaygınlaştı ve okulların kapatılması ve tiyatrolar, sinemalar ve diğer eğlence yerleri için geçici nitelikte özel düzenlemeler yapılması gerekli hale geldi.

Bununla birlikte, genel olarak, enfeksiyonun yayılması iyi bir şekilde kontrol altına alındı ve bu durum endüstriyel ya da tarımsal üretimi önemli ölçüde etkilemedi. Barınma sorunu, hem üst hem de alt sınıflar için epey zorluklar yarattı. İnşaat malzemesinin yüksek maliyeti nedeniyle, inşa edilen ev sayısında belirgin bir azalma oldu. Kiralar iki ila üç kat arttı ve hükümet

kış aylarında mültecilere barınma sağlamak amacıyla barakalar, fabrikalar, tiyatrolar, özel konutlar, yüzme havuzları ve hatta boş odalar gibi çeşitli yapıları zorunlu olarak tahsis etti. Mayıs 1923'te değiştirilen Moratoryum Yasası, imzalanan sözleşmenin tarihi ve yılına bağlı olarak kiralardan %10 ile %85 arasında artırılmasına izin verdi.

109. Gemicilik

1922 yılında Pire Limanı'na giren buharlı gemi sayısı 4,154,836 brüt tonajla toplam 5,789 adetti, bu 1921'de 3,550,836 ton ile 5,587 gemiye kıyasla bir artış göstermektedir. Başlıca denizcilik ülkelerinin bayrakları, neredeyse tamamı Yunan olan yelkenli gemiler hariç, şu şekilde belirtildi:

Yunan: 4,419 gemi	Alman:	61 gemi
İtalyan: 482 gemi	Hollandalı:	55 gemi
İngiliz: 450 gemi	Amerika Birleşik Devletleri:	44 gemi
Fransız: 123 gemi		

Eylül ayına kadar, özellikle mültecilerin taşınması için bir dizi İngiliz gemisinin kullanılmasına rağmen, Cunard, Furness ve Ellerman gibi büyük hatların limanlara uğrama sıklığı azaldı ve bu durum İngiliz bandırasının belirgin bir şekilde geride kalmasına neden oldu. Buna karşın, hükümet yardımlarıyla desteklenen İtalyan gemileri hem Adriyatik hem de Ege denizlerinde hakimiyet kurdu. Pire'ye bir Amerikan başkonsolosun atanması, birtakım çabalara işaret etmiş olsa da Amerikan gemilerinde bir artış olmadı. Yıl boyunca çeşitli İngiliz ve Amerikan yolcu gemileri ve turistik gezinti yapan diğer buharlı gemiler limanlara uğradı. Yunan gemilerinde, drahminin değer kaybının getirdiği artan işletme giderleri, özellikle kömür ve işçilik nedeniyle zorluklar yaşandı ve birçok sefer sayısı azaltıldı. Yunan ticaret filosu, toplam 72.427 tonluk kırk üç yeni buharlı gemi, kırk sekiz yelkenli gemi ve birkaç küçük tekne satın alarak genişledi ve toplam buharlı gemi sayısını yaklaşık 700.000 tona ve yelkenli gemi sayısını 210.000 tona çıkardı. 1922'de 52,000 tonluk toplam yirmi iki gemi kaybedildi. Bu bağlamda, Yunan gemi sahipleri ile İngiliz sigortacılar arasında çok sayıda Yunan gemisinin şüpheli koşullar altında kaybolmasıyla ilgili devam eden anlaşmazlıklardan bahsedilebilir. Bununla ilgili olarak, Kurtarma Derneği'nden bir temsilci, bu olayları araştırmak ve Millî Ekonomi Bakanlığı tarafından atanmış olan Özel Ticaret Denizcilik Komitesi'nin soruşturmalarına katılmak üzere yıl boyunca görev aldı. Ancak komite oldukça yavaş çalıştı ve birçok durumda sigortacılar,

İngiliz mahkemelerindeki yasal işlemlerin sonucunu beklemek yerine, gemi sahipleriyle (çok kez armatörler için oldukça dezavantajlı şartlar altında, suçluluklarında şüphe bırakmayacak şekilde) uzlaşmayı daha kârlı buldular.

110. Limanlar

Pire Limanı'nda uzun süredir beklenen iyileştirmelerle ilgili bir ilerleme kaydedilmedi. Ancak Girit'te, "Sir Robert McAlpine and Sons" tarafından Heraklion'daki yeni liman üzerindeki ön çalışmalar yavaş ilerliyor ve Hanya limanını iyileştirme önerileri değerlendiriliyor. Yıl boyunca, Yugoslav ticaretini kolaylaştırmak amacıyla Selanik limanında bir serbest bölge kurulması müzakerelerin konusu oldu ve prensipte kararlaştırılmış olsa da yıl sonuna kadar ayrıntılar henüz belirlenmedi.

111. Göç

Yılın ortasından itibaren göç durdu. Çünkü Amerikan göçmenlik otoriteleri tarafından belirlenen Yunanistan'dan 3,000 kişilik göç "kotası" zaten dolmuştu.

Yedinci Bölüm

Askerî

112. Yılın Başında Ordunun Gücü

1 Ocak 1922 itibarıyla Yunan ordusu on altı piyade tümeni ve bir süvari tugayından oluşuyordu. Bu birliklerden bir tümen Epir'de, bir tümen Makedonya'da ve iki tümen Trakya'da konuşlanmıştı. Geri kalan on iki piyade tümeni ve süvari tugayı ise Anadolu'da bulunmaktaydı. Ayrıca, Anadolu'da altı alay muhabere hattı askeri vardı. 1922'nin başlarına gelindiğinde, ordu 1922 sınıfı askerleri bünyesine katmış ve bir kez daha 200.000'den fazla subay ve diğer rütbelere sahip bir güce ulaşmıştı. Daha da önemlisi, bir önceki yılın eylül ayındaki Sakarya'dan çekilme sonrası düşen moralini yeniden kazanmaya başlamıştı. Ekim ayındaki Türk taarruzunun başarısızlığı Yunan gururunu onarmaya yardımcı olmuştu ve ardından gelen sakinlik hiçbir ciddi Türk tehdidi tarafından bozulmamıştı. Erzaklar basit fakat yeterliydi. Her asker, ihtiyacı olan yeterli sıcak giysiye ve barınağa sahipti. Anadolu yaylalarının şiddetli kış koşullarına rağmen az sayıda hastalık görülmekteydi. Her geçen gün daha da güçlenen bir savunma hattı üzerinde çalışmalar başlamıştı. Barınak ve savunma sağlanmasının gerektirdiği emek, birliklerin siyasi tartışmalara ayırdığı zamanı veya eğilimi ciddi biçimde azaltıyordu.

113. Yılın Başındaki Genel Askerî Durum

Yılın başında, Anadolu'daki Yunan ordusunun yerel koşullardaki iyileşmeler sayesinde acil bir tehdit ortadan kalkmış olsa da Yunanistan'ın genel askeri durumu endişe vericiydi ve aylar geçtikçe durum daha da kötüleşti. Franklin Bouillon Anlaşması ve Fransızların Kilikya'dan çekilmesi, Türk kuvvetlerinin Yunanlara karşı cephelerini güçlendirmesini sağlayacak kadar Türk kuvvetini serbest bıraktı. Ayrıca, Batı ve Güney Avrupa'dan, aynı zamanda Rusya'dan mühimmatlar Milliyetçilere ulaşıyordu. Mustafa Kemal'in Konya çevresinde örgütlediği ordu, ilkbahara kadar Yunanlıların Sakarya'da yenilgiye uğratamadıkları ordudan daha güçlü hale gelecekti. Dolayısıyla Yunanlar, inisiyatifini kaybetmiş ve saldırarak zafer elde etme umudunu yitirmişti. Pasif savunma yaparak da kesinlikle zafer elde edemeyeceklerdi. Olumlu bir askeri sonuç için en büyük şansları, Yunan ordusunun sayısal ve silah üstünlüğünü koruduğu bir sırada Türklerin saldırması durumunda aktif savunma örgütlemelerine bağlıydı. Ancak, bir önceki yıl kendi seçtikleri topraklar dışında savunma savaşı yapmayı reddeden Türklerin şimdi kendi

seçtikleri zaman dışında saldırmaları pek olası değildi. Ayrıca, Yunanistan maddi destek almadıkça, ordusunu sürekli tam güçte tutmak için gereken mali kaynağa sahip olamayacağı belliydi. İzmir bölgesine çekilmek hem cepheyi hem de iletişim hatlarını kısaltarak insan gücünden tasarruf sağlayabilirdi. Ancak, Yunanistan'ı 1920 seferine zorlayan şey, kısmen, uzlaşmaz bir düşmana karşı İzmir bölgesini korumanın zorluğuydu. Geriye kalan seçenek, Yunan ordusunun Anadolu'dan çekilmesiydi.

114. Paris Barış Önerilerinin Ordu Üzerindeki Etkisi

1922'nin ilk aylarında, Yunan ordusundaki bazı stratejistlerin zihninde Anadolu'dan çekilme fikri şekilleniyordu. Böyle hassas bir operasyonun askeri riskleri, işgal altındaki bölgelerdeki Hristiyanların akıbetinden daha az kaygı verici görünüyordu. Ancak, Yunan ordusu Anadolu'yu tamamen boşaltmak zorunda kalsa bile, Müttefiklerin Hristiyan azınlıkların can ve mal güvenliğini sağlayacak bir anlaşmayı Türkiye ile gerçekleştirebilecekleri umuluyordu. Mart 1922'deki Paris Barış Önerileri ve Yunan Hükümeti tarafından bu önerilerin kabul edilmesi, Yunan ordusunu Anadolu'daki topraklarının büyük bir kısmını, belki de tamamını terk etmek zorunda kalabileceği konusunda ikna etti. Bu inanç, Anadolu'da Türklere karşı daha fazla harekât başlatma isteğini sonunda ortadan kaldırdı. Aynı zamanda, Türklerin Paris şartlarını tartışmasız kabul etmemesi ve önerilen şartların Hristiyan nüfusu üzerindeki etkisi, Yunanların yeni bir konferansta anlaşma sağlanana kadar güvenle geri çekilemeyeceğini açıkça ortaya koydu. Şartlar, Türklere yakın olan ve yöntemlerini bizzat deneyimlemiş Hristiyan azınlıklar arasında neredeyse paniğe neden oldu. Paris'te önerilen güvencelerin yetersiz ve gerçekdışı olduğu düşünülüyordu. Güvenceye duyulan ihtiyaç acildi. İzmir'deki Yunan Yüksek Komiseri, Hristiyanların hiçbir durumda korumasız bırakılmayacağını ilan etti.

Ordu komutanı, Yunan birliklerinin çekilmesinden sonra ülkede kalacak yerel bir milis gücü oluşturulması için bir plan önerdi. İstanbul'da "Ulusal Savunma Ligi" adı altında örgütlenmiş büyük bir Venizelosçu subay grubuna iş birliği çağrısında bulundu. Ulusal Savunma'nın başı General Ioannou, kendi ve diğer birçok subayın hizmetlerini Yunan Hükümeti'nin emrine verdi ve iyi bilinen cesareti ve samimiyeti büyük bir moral etkisi yarattı. Aynı zamanda Birliğin bir sivil heyeti Atina'yı ziyaret etti ve hükümet üyeleri tarafından kabul edildi. İki karşıt siyasi grup arasındaki bu görünür birlik, istenen etkiyi yarattı. Milis gücü planı aslında Hristiyanları gerçekten koruyabilecek nitelikte değildi ve kısa sürede vazgeçildi. Ancak, Yunan ordusunun etkili bir çözüm arayışına

başka bir girişimde bulunulmadan çekilmeyeceği anlaşılana kadar ilk korku dönemini atlatmada yardımcı oldu.

115. Cephedeki Birliklerin Yerleşimi

Yunan ordusunun Anadolu'da tuttuğu ana cephe, Marmara kıyısındaki Gemlik'ten başlayıp, sırasıyla Eskişehir, Seyitgazi, Afyonkarahisar ve Savran üzerinden Çivril'e kadar 200 mil uzanıyordu. Çivril'den, Aydın Demiryolunun son istasyonu olan Ortanca'ya bağlanan 65 mil uzunluğunda bir karakol zinciri vardı. Ayrıca, Ortanca'dan İzmir'e kadar Aydın Demiryoluna paralel yaklaşık olarak 115 mil uzunluğunda bir güney savunma kanadı vardı. Ordunun ön cephe birlikleri, iki ana grupta konumlandırılmıştı. Dört tümenlik III. Ordu Kolordusu, Gemlik'ten Seyitgazi'ye kadar olan cepheyi kontrol ediyordu ve Kolordu Karargâhı Eskişehir'deydi. Muhabere hattı, Mudanya'dan demiryoluyla Bursa'ya; oradan da karayollarıyla Gemlik, Osmaneli ve Karaköy'e uzanıyordu; Karaköy'den sonra demiryolu Eskişehir'e kadar devam ediyordu. Güney grubu, her biri üç tümen den oluşan I. ve II. Ordu Kolordularından oluşuyordu ve Seyitgazi ile Ortanca arasındaki cepheyi tutuyordu. Ordu Kolordusu Karargâhı, aynı zamanda Güney Grup Karargâhı olarak da hizmet veriyordu ve Afyonkarahisar'da bulunuyordu. Ana muhabere ve ikmal hattı, İzmir'den Afyonkarahisar'a kadar uzanan Turgutlu Demiryolu idi. İki piyade tümeni ve süvari tugayı genel yedekteydi ve güney grubu alanında bulunuyordu. İki grup, Eskişehir-Afyonkarahisar Demiryolu ile bağlanmıştı ve bu hattın Kütahya'ya bir yan hat ayrılıyordu. Güney kanat, Aydın Demiryolu boyunca haberleşme birlikleri tarafından tutuluyordu.

116. Cephedeki Yerleşimin Güçlü ve Zayıf Tarafları

Eskişehir'in kuzeyi ve kuzeydoğusunda bulunan engebeli arazi ve Ankara Demiryolunun yıkımı, Türklerin Yunan kuzey cephesine karşı herhangi bir güçlü kuvveti yoğunlaştırabilmelerini olası kılmıyordu. Benzer şekilde, Yunan güney kanadını oluşturan Aydın hattına karşı yapılabilecek büyük bir saldırı da zor ve tehlikeli bir operasyon olurdu. Yunanlılar için en savunmasız nokta açıkça güney grubunun elinde tuttuğu cepheydi. Bağdat Demiryolu, Mustafa Kemal'in kuvvetlerini Konya yakınlarında toplamasını kolaylaştırıyordu. Buradan, Yunan güneydoğu pençesinin her iki yanında operasyon başlatabilirdi. Bu pençenin konumu özellikle kritikti. Çünkü içinde, Yunan cephe hattından sadece 2 veya 3 mil uzaklıkta, Bağdat ve Turgutlu Demiryollarının kavşağı ile güney grubunun karargâhı ve ileri ikmal deposu olan Afyonkarahisar

bulunuyordu. Bu durumun zorluklarıyla başa çıkmak için I. Ordu Kolordusu komutanı, sadece II. Ordu Kolordusu grubunu emrine almakla kalmadı, aynı zamanda ihtiyaç halinde genel yedek birliklerine doğrudan erişim hakkına da sahipti. Güney grubunda bu komuta yapısı, özellikle sonradan yapılan değişiklikler, Yunan ordusunun nihai yenilgisinde muhtemelen önemli bir faktördü.

117. Baharda Türk Hareketliliği ve İtalya'nın Anadolu'dan Çekilmesi

14 Nisan'da Türk kuvvetleri, Savran'daki Yunan hatlarına saldırdı ve şiddetli bir çatışma sonrası, önemli kayıplarla geri püskürtüldü. Saldırı, topçu desteği ile iki Türk tümeni tarafından gerçekleştirildi. Büyük yedek kuvvetler tarafından desteklenmeyen bu harekât, görünüşe göre sadece keşif amaçlıydı. Bunu takiben, Yunan mevzileri üzerindeki Türk uçaklarının faaliyeti yoğunlaştı. Yunan hava savunması, eski model keşif uçakları ve geçici montajlı alan ve dağ toplarından oluşan uçaksavar topçuluğu ile Türklerin sürekli artan hava kaynaklarına karşı etkisiz kaldı. Yunan hava kuvvetleri yaz boyunca Türk hatları üzerinde uçmaya devam etti ve aynı şekilde misilleme yaparak düşman bombardımanını durdurdu. Ancak Türk kuvvetlerinin keşiflerini engelleyemedi. Nisan ayının ikinci yarısında Yunan birlikleri, o zamanlar İtalyanlar tarafından boşaltılmış olan Söke ve Kuşadası'nı işgal etti. Yunan güney kanadının bu şekilde genişletilmesi hem kanadın hem de İzmir'den Bilecik'e giden demiryolunun güvenliğini arttırmış oldu.

118. General Hadjiannesti'nin Başkomutan Olarak Atanması

Mayıs ayında, General Hadjiannesti, Trakya'daki birliklere komuta etmek üzere görevlendirildi. Ardından gelen olaylar, bu atamanın yaz başında bir anlaşma sağlanamaması durumunda Anadolu'daki süreci ilerletmek için yapılan karmaşık bir planın ilk adımı olduğunu gösterdi. Yunan Hükümeti'nin ekim ayından sonra orduyu ayakta tutmak için görünürde parası olmadığı unutulmamalıdır. Yeni kaynaklar bulunamazsa, bu süre zarfında hem tahliye hem de terhis yapılması gerekecekti. Anadolu yaylalarında ağır sonbahar yağmurları genellikle Eylül ortasında başladığından, çekilme işlemi en geç ağustos sonuna kadar başlamalıydı. Güzel havalarda bile, üzerinde anlaşılmış bir çözüm olmadan zor olacaktı. Aktif ve amansız bir düşman tarafından artırılan askeri riskler, Türk halkının isyanı ve işgal altındaki bölgelerde Hristiyanların paniklemesi ile birlikte daha da kötüleşecekti. General Hadjiannesti, Trakya'daki birlikleri ve araziyi hızla inceledikten sonra Atina'ya döndü. Haziran ayı

başında, Anadolu'daki General Papoulas'ın yerine atanarak, Anadolu ve Trakya'daki orduların komutasını tek elden yürütmeye başladı. General Hadjiannesti'nin belirgin kişilik özellikleri, sonraki olayların seyrini önemli ölçüde etkiledi. Genellikle deli olarak görülmesine rağmen, hakkındaki abartılı hikâyeler genellikle bilinen tuhafıklarının Atinalılar tarafından abartılmasıydı. İyi eğitilmiş, dürüst ve olağanüstü cesur biri olan Hadjiannesti, Genelkurmay'da hizmet için erken seçilmişti ve bir tümenin komutanlığına kadar yükselmişti. Ancak tutkulu, dar görüşlü ve inatçıydı. Kıskançlığı sebebiyle tüm otoriteyi kendi elinde topladı ve hem personelini hem de ast komutanlarını işlevsiz hale getirdi. Bu kusurlar, 1912 ve 1913 Balkan savaşlarından beri askerlik konusunda pratik bir deneyimi olmaması nedeniyle daha da tehlikeliydi. Aktif ve neredeyse huzursuz biri olan Hadjiannesti, görünüş olarak bakımlı bir Don Kişot'u andırıyordu. Kral Konstantin'in sadık bir destekçisi olan General Hadjiannesti, aynı zamanda M. Venizelos tarafından İzmir'de Yüksek Komiser olarak atanan M. Sterghiades'in de güvenilir bir dostuydu. General Papoulas ile çalışmakta zorlanan M. Sterghiades'in, Hadjiannesti'nin atanmasına katkıda bulunmuş olması muhtemeldir.

119. Trakya'da Ordunun Güçlendirilmesi

General Hadjiannesti 4 Haziran'da İzmir'e ulaştı ve onun gelişi, Genelkurmay Başkanı, Genelkurmay Başkan Yardımcısı ve Anadolu'daki Ulaştırma ve Tedarik Hizmetleri Başkanı'nın istifasının işaretiydi. Genelkurmay Başkanı, halefinin göreve alması için İzmir'de iki hafta kaldı. General Hadjiannesti varışından kısa bir süre sonra komuta bölgesini gezmeye başladı. Hem cephe hatlarını hem de muhabere hatlarını denetledi ve haziran ayı sonunda hükümetine rapor vermek üzere Atina'ya döndü. Temmuz ayının başlarında İzmir'deki karargâhına geri döndü ve görevine hazırlanmaya başladı. Ağırıklı olarak Anadolu'daki iletişim hatlarından birlikleri yeniden konuşlandırarak ve iyileşen hasta ve yaralı askerlerden yeni alaylar oluşturarak Trakya'daki kuvvetleri artırdı. Temmuz ortasına kadar bu kuvvetler dört tümen büyüklüğüne ulaştı. Ardından, Trakya'daki birlikler, General Vlachopoulos⁹³ komutasında dört tümeden oluşan bir ordu birliği olarak yeniden yapılandırıldı. Bu arada, büyük gruplar halinde Türk işçiler Bursa'dan Osmaneli'ne, İzmit yönünde giden yolu yeniden inşa etmişlerdi.

93 Savaşın ilerleyen dönemlerinde Genelkurmay Başkanı olan General Mikolas Vlachopoulos ile aynı kişi değildir. (Yay. Haz. Notu)

120. Yunanistan'ın İstanbul'u İşgal Etme Talebi

27 Temmuz'da Yunan Hükümeti, Müttefiklerden Trakya'daki IV. Ordu Kolordusunun İstanbul'a girmesine izin vermelerini istedi. Yunan Hükümeti'nin bu teklifi yaparken hangi amacı güttüğü açık değilse de Müttefiklere karşı herhangi bir eylemde bulunmayı düşünmeleri olası görünmüyor. Başlangıçta, kararlı bir savaşçı olarak tanınan General Kladas, IV. Ordu Kolordusunun komutanı olarak belirlenmişti. General Vlachopoulos'un atanması, ordu kolordusunun çeşitli yapısı gibi diğer hususların dışında, askeri durumu diplomatik yollarla çözme fikrini güçlendirdi ve herhangi bir askeri zorlama ihtimalini ortadan kaldırdı.

General Vlachopoulos, kararsızlığı nedeniyle daha önce bir ordu birliğini komuta etmekten iletişim hatlarını denetlemeye düşürülmüştü. Başkomutanın merkezileşmeye olan eğilimi bile, onun karar gücü gerektiren herhangi bir işte görevlendirilmesini haklı çıkaramazdı. Yunan Hükümeti muhtemelen tekliflerinden birkaç sonuç öngörmüştü. Bunlar:

1. Eğer Müttefikler, Yunan teklifini değerlendirirse Türk kuvvetlerinin zayıflaması,
2. Türklerin İstanbul'u ele geçirmek için Müttefiklere saldırması, bu durumda Müttefiklerin Yunan birliklerinden durumu kurtarmalarını istemesi veya,
3. Anadolu'da Yunanlara karşı Türk saldırısı, bu saldırının başarısız olması ve böylece Yunan çekilmesinin kolaylaşması.

Üçüncü senaryo gerçekleşti ve Yunanlar, 21 Temmuz 1922'deki Eskişehir Muharebesi'nden bu yana karşılaştıkları en büyük çözüm şansını elde ettiler.

121. Türk Taarruzu

Ağustos ayında, Türkler, Yunan kuvvetlerinin kuzey kesimi ve Ortanca yakınlarındaki güney kanadına yönelik güçlü yerel saldırılar düzenlediler. Bu saldırılar, Yunan Komutanını güney grubundan önemli bir birlik ayırarak gücünü azaltmaya zorlamadı. Ancak Yunan uçaklarının önemli bir düşman yoğunlaşması tespit ettiği Afyonkarahisar bölgesine takviye gönderilmesini muhtemelen engelledi. 26 Ağustos'ta Türkler, Afyonkarahisar'dan güneybatıya doğru 50 kilometrelik bir cephede saldırıya geçti. 27'sinde Afyon ile Savran arasındaki hattı aşılar ve Yunanları geri çekilmeye zorladılar. Afyonkarahisar'ın kuzeyinde, Uşak'a giden ana yolun Türk birlikleri tarafından kapatıldığını

gören Yunan kuvvetleri, genel yedek kuvvetlerden iki tümen ile birlikte II. Kolordu'nun büyük kısmı, Murad Dağı'nın kuzeyinde geri çekildi. Dar vadiler ve engebeli dağ patikalarında hem teçhizatlarını hem de örgütsel yapılarını kaybettiler. Hem I. Kolordu'nun hem de güney grubunun komutanı olan General Trikupis'in, II. Kolordusu ile bağlantısı kesildi. Birlikleri bir arada tutmuş olabilir. Ancak 30 Ağustos'ta keşif yaparken Türkler tarafından yakalandı. Onunla birlikte kurmay başkanı ve II. Kolordu'nun komutanı ve kurmay başkanı da esir alındı.

122. Yunan Bozgunu

1. Kolordu, II. Kolorduya bağlı 13. Tümenle birlikte Dumlupınar'a giden ana yolu takip ederek geri çekildi ve bu yol üzerinde, ardından Uşak'ta çatışmalara katıldı. Daha kuzeyde ise, II. Kolordu ve genel yedeklerden bazı birlikler hala direnişe karşı koyuyordu. Ancak bu tek başına çabalar, ilerleyen Türk birliklerini sadece geçici olarak yavaşlatabiliyordu. Komutanlarını ve çoğu personelini kaybeden hem kolordunun hem de grubun geri çekilmeleri kısa sürede bir bozguna dönüştü. 2. (Atina) tümeni ana saldırı bölgesinin dışındaydı ve çok az kayıp vermişti. Albay Gonatas komutasındaki bu tümen ve Albay Plastiras komutasındaki 13. tümenin bazı birlikleri morallerini korudular. Bu birlikler çekilme sırasında arka muhafız olarak görev aldı ve güney grubunun Çeşme'deki son tahliyesini yönetti. Yunan Genel Karargâhı, yakındaki bölgelerden askeri malzemelerin önemli bir bölümünü taşıdıktan sonra, 9 Eylül'de İzmir'den ayrıldı. Güney grubunun ve muhabere hattı birliklerinin kalanları Çeşme'ye yönlendirildi ve buradan Sakız Adası'na ve diğer Yunan Adaları'na geçtiler. Gemiye binişe yardımcı olmak için Trakya'dan gelen bazı birlikler karaya çıkmayı reddetti ve Taşöz Adası'na geri gönderildi. Türk birlikleri 9 Eylül'de İzmir'i ele geçirdi. Yunan güney grubu Afyonkarahisar'a yapılan Türk saldırısının en büyük darbesini alırken, kuzey grubu sadece yerel saldırılarla uğraşmak zorundaydı ve pozisyonunu korumakta zorluk çekmedi. Afyon'daki demiryolu kavşağını kaybetmelerine rağmen, iki grup başlangıçta Kütahya üzerinden geçen bir yan yolla bağlantılıydı. Ancak Uşak ve Gediz'in kaybedilmesiyle bu hat kaybedildi, kuzey grubu ile bağlantı kesilmiş oldu ve geri çekilmek zorunda kaldılar. Geri çekilme sağ kanattan başlamalıydı. Ancak ya emirler yanlış iletildi ya da merkez çok erken hareket etti ve Seyitgazi'deki bağımsız tümen grubun geri kalanından koptu. Bu tümen hakkında haber alınamadı, ortadan kaldırıldığı veya esir alındığı düşünüldü. Ancak iki hafta sonra, kırsal ve dağ yollarından hareket ederek Seyitgazi'nin 260 mil

batısındaki Midilli'nin karşısındaki kıyıya ulaştılar. Tümen biraz kayıp vermişti ve birlikler yorgundu. Fakat yapılarını korumuş ve toplarını da beraberinde getirmişlerdi. Grubun solunda bulunan 11. tümen en son hareket etti. Bu tümen, Çori ovasındaki arka muhafız çatışmaları nedeniyle daha da gecikti; tümenin bir kısmı ve komutanı General Kladas, Mudanya yakınlarında Türkler tarafından kuşatıldı ve teslim oldu. Kuzey grubunun kalan kuvvetleri Bandırma'ya başarıyla ulaştı ve Trakya'ya doğru yola çıktı.

20 Eylül itibarıyla Yunan ordusunun tahliyesi tamamlandı. Yunanların yaşadığı toplam kayıplar hiçbir zaman tam olarak açıklanmadı ve muhtemelen hiçbir zaman kesin olarak belirlenemedi. Yunan Genelkurmayı, yaklaşık 55,000 askerin esir alındığını ve 150 topun Türklerin eline geçtiğini tahmin ediyor.

123. Felaketin Nedenleri

Türkler bir aydan kısa bir sürede sayıca üstün olan ve teçhizat açısından da belirgin bir şekilde geri kalmayan Yunan ordusunu tamamen Anadolu'dan çıkarmıştı. Kendi topraklarında savaşan ve iletişim hatları için fazladan asker harcamak zorunda kalmayan Türkler, Yunanlara kıyasla belirleyici noktalarda üstün kuvvetlerini daha etkili bir şekilde yoğunlaştırabiliyordu. Ancak bu avantaja karşı Yunanlar stratejik olarak güçlendirilmiş bir savunma hattı ile karşılık verdiler. Yunan yenilgisinin genel olarak kabul edilen açıklaması, moral ve disiplindeki kademeli düşüşün sonucunda savaşa girme konusunda yaygın bir isteksizliğe işaret ediyor. Yenilgiden sonra, devrimci liderler ve partizanlar ordunun Hükümet ve Başkomutan tarafından kasıtlı olarak ihanete uğradığını ilan ettiler. Bu tür açıklamalar büyük ulusal felaketlerden sonra yaygındır. Askerlere ödeme ve ikmal yapmada artan zorluklar, dış ve iç siyasi sıkıntılar, artan yaşam maliyeti karşısında ailelerine duyulan endişe ve her halükârda Anadolu'dan çekilecek olmanın bilgisi, Yunan askerlerinin moralini bozmuş olabilir. Bununla birlikte, güvenilir birinci elden anlatımlar, askerlerin çatışmaya girdiğini ve moral dışındaki faktörlerin yenilgiye katkıda bulunduğunu gösteriyor. Asıl gerçek, General Trikupis esaretten dönene kadar bilinmeyecek. Onun altında görev yapan bir genç topçu subayının anlattıkları, birçok açıdan eksik veya hatalı olabilir, ancak bu anlatılar, yaşananlar hakkında bazı kritik ipuçları sunabilir ve olayların daha önce anlaşılamayan yönlerini aydınlatmaya yardımcı olabilir.

Haziran ayında başkomutanlıktaki değişikliğe kadar General Trikupis, I. ve II. Kolordularını komuta ediyordu ve genel yedek kuvvetler doğrudan onun emrindeydi. General Hadjiannesti bu düzenlemeyi değiştirdi. Bundan sonra II. Kolordu ve genel yedek kuvvetler, Genel Karargâhtan emir alacaktı. Sadece I. Kolordu cephesine genel bir Türk saldırısı olması durumunda General Trikupis, İzmir'den emir beklemeksizin II. Kolorduyu ve genel yedek kuvvetlerini harekete geçirebilecekti. Bu düzenleme, kuvvetlerin yoğunlaştığı anlaşıldıktan ama saldırı başlamadan önce herhangi bir önleme hareketinin yapılmasını engelliyordu. Ayrıca, saldırının "genel" olup olmadığını belirlemek cephedeki komutanlara bırakılmıştı. Durum, yedek kuvvetlerin güney grubunun en uç solunda konumlandırılması ve bazı birliklerin ön cephe hattında kullanılmasıyla daha da karmaşık hale getirilmişti. Türkler, 26 Ağustos sabahı erken saatlerde, tek bir alaya yoğun bir bombardıman odaklayarak, Afyonkarahisar'ın hemen güneybatısındaki Yunan savunma hattını bozdular. Yedekler kuvvetler, hattı yeniden kurmak için devreye girdi ve 27'sine kadar inişli çıkışlı bir savaş yönetildi. 27'sinde Türk kuvvetleri hattı tekrar delip iki süvari tümenini içeri sürdüler. Geç kalan Yunan yedek kuvvetleri 27'sinde geldiğinde, General Trikupis, planının önemli bir parçası olan Türk sağ kanadına karşı saldırı için zamanın geçtiğine karar verdi. Geri çekilip, tüm kuvvetiyle karşı saldırı yapmayı tercih etti. Ne yazık ki, gece karanlığında, II. Kolordunun öncü tümeni çok erken durdu ve 28'inde General Trikupis kendini mevziisinde Türk birlikleri tarafından engellenmiş ve Uşak yoluna çıkışı kesilmiş olarak buldu. Türk birlikleri önemli kayıplar vermişti, yorgun ve bitkinlerdi. Yunan yolunu kesen kuvvet pek de korkutucu olamazdı ve General Trikupis'in elinde çatışmaya girmemiş beş tümen vardı. Neden saldırmadığı bilinmiyor. Geçmişteki kararlı ve etkin tutumuyla bilinen Trikupis, belki de birliklerini toparlayana kadar mühimmatını kullanmaktan çekiniyordu. Nedeni ne olursa olsun, Murad Dağı'nın kuzey yakasından Türklerin etrafından dolaşmak gibi ölümcül bir karar almış gibi görünüyor. Dar bir vadide sıkışmış olan Yunan birlikleri, birkaç Türk topçuları için kolay ve çaresiz bir hedef haline geldi. Bu geçitlerden parçalanmış bir ordu olarak çıktılar.

124. Yenilgiden Sonra

4 Eylül'de, esir alındığı Atina'da henüz bilinmeyen General Trikupis, General Hadjiannesti'nin yerine başkomutan olarak atandı. Aynı akşam, Savaş Bakanı M. Theotokis, General Dousmanis, General Pallis ve General Polymenakos ile birlikte ordu durumunu değerlendirmek üzere Atina'dan

İzmir'e hareket etti. General Trikupis'in Türklerin esiri olduğu anlaşıldı ve yerine General Polymenakos ordu komutanı olarak atandı.

Tahliye tamamlandığında, General Polymenakos, III. ve IV. Kolordunun komutasını almak üzere Trakya'ya gitti. Hükümetin planı, adalardaki güney grubunu terhis etmek ve silahsızlandırılmış olarak dağıtılmak üzere Yunanistan'a getirmektir. 1912-18 sınıflarından askerler terhis edilecekti. 1919-22 sınıflarından askerlerine ise on beş gün izin verilecekti. III. ve IV. Kolordularına ait tüm sınıflar şimdilik hizmette kalacaktı. Yakın zamanda toplanması emredilen 1923 sınıfı için çağrı iptal edildi. Ancak, adalardaki terhis planı, birçok durumda askerlerin gemi subaylarını doğrudan bir Yunan limanına gitmeye zorlamasıyla bozuldu. M. Stratos, bu şekilde Pire'ye gelen ilk gemiye bindi ve adamları sakin ancak hemen evlerine gitmekte kararlı buldu. Çoğu silahlarını teslim ederken, asi olan bazıları tüfekleriyle kaçmayı başardı ve kısa bir süre sonra silahlı soyguna girişti.

125. Doğu Trakya'nın Tahliyesi

Yunan ordusunun Doğu Trakya'nın muhafazası için savaşma olasılığı hala varken, Devrimci Hükümet eski hükümetin askeri tedbirlerinde veya atamalarında önemli bir değişiklik yapmadı. Ancak eski güney grubunda hizmetten serbest bırakılan sınıflara mensup adamların Trakya'da muhafaza edilmesi şeklindeki tek taraflı karar, mevcut huzursuzluğu daha da artırdı. Moral ve disiplin giderek kötüleşti ve Trakya'daki ordunun durumu, Yunanlıların Mudanya şartlarını kabul etmesinde etkili oldu. Mudanya Mütarekesi 10 Ekim'de imzalandı ve Devrimci Hükümet, Doğu Trakya'nın tahliyesi için hemen hazırlıklara başladı. General Nider, sahadaki orduya komuta etmek üzere atandı ve tahliye tamamlandıktan sonra daha eski sınıfların serbest bırakılacağına söz verildi. 1923 sınıfı, eski askerlerin yerini almak üzere çağrıldı. Bu önlemler istenen etkiyi gösterdi. General Nider muhtemelen Yunanistan'daki en iyi ve kesinlikle en güvenilir üst düzey komutanıdır. Orduya hızla daha sağlıklı bir ruh aşıladı. Doğu Trakya'nın tahliyesi düzenli bir titizlikle yürütüldü ve İstanbul'daki Müttefik Başkomutanından büyük övgü aldı. Ekim ayının sonuna doğru son Yunan askeri de Meriç'i geçmişti.

126. Ordunun Yeniden Yapılandırılması

Kasım ayına gelindiğinde, daha eski sınıfların terhisi tamamlanmıştı. Hükümet, 1917 ve 1918 sınıflarını elinde tutmak ve bu sınıflardan daha önce serbest bırakılmış olan askerleri geri çağırmak için bir girişimde bulundu; ancak bu

önlem kabul görmediği için hızla vazgeçildi. I. Kolordu, Eski Yunanistan'da barış zamanı temeline göre kuruldu ve birimleri yeni askerler için eğitim okulu olarak kullanıldı. Benzer şekilde, V. Tümen, bir süre sonra saha ordusuna katılmak üzere gönderilene kadar Girit'te eğitim amaçlı konuşlandırıldı. Tek tümenli V. Kolordu, Epir'de sayısı azaltılmış bir halde kaldı. Saha ordusu, II., III. ve IV. Kolordular, süvari tümeni ve diğer ordu birliklerinden oluşuyordu. II. Orduya bağlı Kolordu, Makedonya'da barış zamanı düzenine göre faaliyet gösteriyordu ve ek asker, silah ve teçhizat sağlanana kadar bu şekilde devam edecekti. Mevcut personel ve malzemelerin çoğu, Batı Trakya'da konumlanmış ve Meriç cephesinin kuzey ve güney kesimlerini koruyan III. ve IV. Kolordularına gönderiliyordu. 1920'deki başarılı harekate katılmış olan subaylar, ordu teşkilatlarına komuta etmek üzere atandı. Birlikler iyi besleniyor, iyi giyiniyor ve oldukça iyi silahlanıyorlardı. Bu koşullar altında ordunun morali giderek iyileşiyordu.

127. General Pangalos'un Etkisi, General Hadjiannesti'nin İnfazı

Kasım ayının ortalarına kadar, Devrimci Hükümet'in askeri faaliyetleri ihtiyatlı ve etkiliydi. Bu zamandan itibaren ordu ve ordu işleri giderek daha fazla General Pangalos'un etkisi altına girdi. Bu hırslı siyasi asker, devrimin birincil, hatta ana kıskırtıcısı ve örgütleyicisiydi. Devrimin duyurulması ile devrimci birliklerin gelişi arasındaki yirmi dört saat boyunca hükümeti yönettiğini iddia eden bir üçlüye başkanlık etti. Devrimci Komite'ye katılmadı ve Anadolu felaketinden sorumlu olduğu iddia edilen kişilerin ön incelemesini yapan mahkemenin başkanı olarak atandığında, resmi olarak sadece Atina'daki Askeri Harp Okulu'nun komutanıydı.

Ancak, sahne arkasında büyük bir güce sahipti ve Devrim Komitesi'nin birkaç eski bakan ve eski Başkomutanı idam etme kararında güçlü bir etkisi oldu. Bu kararı takip eden hükümet değişikliğinde, Albay Gonatas Başbakan ve General Pangalos Savaş Bakanı oldu. Devrim Komitesi feshedildi ve son kalan üyesi Albay Plastiras, "Devrim Şefi" olarak adlandırıldı. Birkaç gün sonra, 28 Kasım'da, eski Savaş Bakanı M. Theotokis ve eski Başkomutan da dahil olmak üzere beş eski bakan suçlu bulundu ve vurularak idam edildi. Devrimcilerin eski bakanları öldürme nedenleri ne olursa olsun, General Hadjiannesti'yi ciddi bir siyasi tehdit olarak görmüş olmaları pek olası değil. Yunan birliklerini ve askeri malzemeleri düşmana kasıtlı olarak teslim etmekle suçlanmış ve mahkûm edilmişti. General Hadjiannesti'nin idamı, ordunun yenildiği değil, ihanete uğradığı hikayesini desteklemek için yapılmış gibi görünüyor. General Hadjiannesti'yi ölüme mahkûm eden askeri mahkeme, General Stratigos'u da

ömür boyu hapse mahkûm etti. Birkaç gün sonra Yunanistan Prensi Andrew, 1921'de Anadolu'da bir ordu birliğinin komutanıyken emirlere uymamakla suçlandı ve sürgüne gönderildi.

128. Yıl Sonunda Ordunun Durumu

Aralık ayının başlarında General Pangalos Yunan kara ordusunun başkomutanlığını devraldı. Bir istisna dışında, Trakya ve Makedonya'daki kendisinden kıdemli tüm subaylar Atina veya Epir'e transfer edildi ve onların yerlerine daha genç subaylar kolordu komutanlıkları veya tümen komutanlıklarına getirildi. Aralık ayı boyunca, 1923 sınıfı, depolardan ve eğitim birimlerinden sürekli olarak Trakya ve Makedonya'daki orduya gönderildi. Yıl sonuna gelindiğinde, kara ordusunun gücü 100.000'e ulaştı ve ordu hala büyüyordu. Ordunun organizasyonu istikrarlı bir şekilde iyileşmişti. Askerler iyi bir ruh halindeydi ve onların bu morallerinden ve ulusun kayıplarını intikamla telafi etme güçlerinden tam bir memnuniyet ifade eden bir şef tarafından yönetiliyorlardı. Gerçekten de ülke büyük bir askeri birliğin hareket etmesinin mümkün olmayacağı kadar derin kış çamuruna batmış olmasına rağmen, General Pangalos'un savaş yanlısı tutumu o kadar belirgindi ki, Müttefiklerin ve kendi hükümetinin baskısı altında genel karargahını Dedeağaç'tan Selanik'e taşımak zorunda kaldı. Yine de yeni Yunan ordusunun salt askeri değeri konusunda şüphe uyandıran bazı düşünceler vardı. Coşkulu ruh hali, geçmişte yaşanan ve dolayısıyla olası bir ihanet düşüncesiyle tehlikeli bir şekilde körüklenmişti. Disiplini, tutarlı bir otoriteye güvenmekten ziyade zaman zaman uygulanan sertlikle aşılana korkuya dayanıyordu. Ordu komutanı, Trakya ve Makedonya'daki tüm ordu kolordu komutanları ve bazı tümen komutanları yüksek komuta deneyiminden yoksundu. General Pangalos, 1919 ve 1920 yıllarında kara ordusunun yetenekli bir kurmay başkanı olmuştu, ancak bir alayın dışında komuta deneyimi yalnızca 1918'de birkaç ay boyunca bir tümenin piyade birliği ile sınırlıydı. Yunan ordu politikasının liderleri, sağlam verimliliğe giden uzun ve zahmetli yolu terk etmiş ve etkileyici bir dış görünüme giden kısa yola sapsmış gibi görünüyorlardı. Bu yaklaşım tipik bir Yunan yaklaşımı olarak tanımlanabilir. Ancak aynı zamanda mevcut şartlar altında uygulanabilir görünüyordu. Aralık 1922'deki Yunan ordusu, zorlu bir seferde moral dayanıklılığında eksik kalmış olabilirdi. Lakin Türklere karşı acil bir tehdit oluşturuyordu. Daha sonra, zemin kurduğunda savaşması gerekirse, Yunanistan'ın düşmanlıkları başlatmasının temel koşulu olacak olan Müttefik onayı ve desteği ordunun moralini güçlendirecekti.

1923 YILI YUNANİSTAN YILLIK RAPORU⁹⁴

Mr. Bentinck'ten Mr. MacDonald'a. —(29 Eylül'de Alınmıştır.)

Efendim,

Atina, 30 Ağustos 1924.

1923 yılı için Yunanistan yıllık raporumu burada sunmaktan onur duyuyorum. İş yoğunluğundan dolayı, haziran ayı sonunda izinden dönene kadar raporu hazırlamaya başlamamın mümkün olmadığını derin bir üzüntüyle belirtmek isterim.

Majesteleri Elçiliği'ndeki ikinci sekreter Mr. Cradock-Hartopp'a, bu raporun çoğunun taslağını hazırladığı için büyük minnettarlık duyuyorum. Birinci sekreter Mr. S. C. Atchley, Patrik'e ve yıl içinde öne çıkan bazı kişiliklere dair notlar sağladı. Ayrıca, raporun değerli eleştirisi ve revizyonu için ona minnettarım. Ticaret sekreteri Mr. Duke, ticaret bölümünü hazırladı ve deniz ve askeri ateşeler sırasıyla deniz ve askeri konularla ilgili bölümleri sağladılar. Diğer personel üyeleri de az ya da çok yardımda bulundular.

Saygılarımla,

C. H. BENTINCK⁹⁵.

⁹⁴ The National Archive (TNA), Foreign Office (FO)/476/36. C. 15199/15199/19.

⁹⁵ Sir Charles Henry Bentinck (1879–1955), Britanya diplomatik hizmetinde görev yapmış kariyer diplomatlarından biridir. Eğitimini Eton College ve Trinity College, Cambridge'de tamamladıktan sonra 20. yüzyılın başlarında Britanya diplomatik teşkilatına katılmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki yeni siyasi düzenin şekillendiği dönemde çeşitli diplomatik görevlerde bulunan Bentinck, özellikle Yunanistan'da görev yapmış ve 1920–1924 yılları arasında Atina'daki İngiliz elçiliğinde müsteşar olarak çalışmıştır. Bu dönemde zaman zaman chargé d'affaires sıfatıyla diplomatik temsilciliğin yönetimini üstlenmiş ve özellikle 1922 Yunan siyasi krizi sırasında gelişmeler hakkında düzenli raporlar göndererek Foreign Office'in bölgeye dair değerlendirmelerine katkıda bulunmuştur. Daha sonraki yıllarda diplomatik kariyerini Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde sürdüren Bentinck, Britanya dış politikasının savaş sonrası Avrupa'daki uygulanmasında rol oynayan diplomatlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Ön Söz

Bu iç durum raporuna, Eylül 1922 devrimini örgütleyen subay grubunun, Bakanlar Kurulu'nun varlığına rağmen, ülkenin gerçek yöneticileri olarak kalmaya devam ettiklerini ve kendilerine 'Devrim Komitesi' adını verdiklerini belirtmekle başlamak uygun olacaktır. Kasım 1922'deki bakanların idam edilmesinin arifesinde istifa eden hükümetin yerini, bu komitenin üyelerinden oluşan bir hükümet aldı ve Albay Plastiras, feshedilmiş komitenin temsilcisi olarak Kabine dışında kalan tek kişiydi. Kraliyet imzasıyla çıkarılan kanun hükmünde kararname "Devrim Komitesi'nin 15 Eylül 1922 tarihli kararının 1. paragrafı gereğince, Bakanlar Kurulumuzun teklifi üzerine, karar verdik ve kararlaştırdık" önsözü ile başlamaktaydı. Bunun yanı sıra, "Devrim Kararları" kanun gücünde olup, Albay Plastiras tarafından "Devrim Şefi" sıfatıyla imzalanıyordu. Bu konumuyla, yetkileri ve nüfuzu Başbakanınkini büyük ölçüde aşırıyordu. "Devrim Şefi"nin onayı olmadan hiçbir kararname yasalaşamıyordu ve onun yokluğunda hiçbir önemli karar alınamıyordu. Adı konmamış olsa da 1923 yılı boyunca süren bu anayasa dışı durum, askeri diktatörlük niteliğindedir⁹⁶. Meclis, seçimlerin ardından Ocak 1924'e kadar toplanmadı ve Albay Plastiras, yetkilerini bu meclise devretti. Bakanların idamı sonrası yaşanan diplomatik kopuş nedeniyle, talimatların gereği, Bakanlar Kurulu üyeleri veya Albay Plastiras ile görüşmem yasaktı ve başka bir ülkede 'daimî memurlar' (dolaylı yoldan ve resmi olmayan yollarla) olarak adlandırılacak araçlarla iletişim kurmak zorundaydım.

⁹⁶ Anadolu'da yaşanan yenilgiden sonra Yunanistan'da yapılan darbe ülkenin bundan sonraki siyasi hayatının şekillenmesine derin etki ederek sallantıda olan Monarşinin yerine Cumhuriyet rejimini isteyenlerin seslerinin yükselmesine ve bu uğurda bazı girişimlerin gerçekleşmesine yol açtı. Yenilgiden sorumlu tutularak kurşuna dizilen üst düzey altı kişinin idamı, uzun süre Yunan siyaseti üzerinde bir gölge gibi dolaştı. Ülke, bu koşullar altında Lozan'da Türkiye ile imzalanacak bir barış antlaşması için gerçekleştirilen ve sekiz ay süren konferansa Venizelos'u temsilci olarak gönderdi. Venizelos, ülke içinde yaşanan siyasi kaos ve ayrılıkların gölgesinde Devrimci Komitenin baskısı ile görüşmeleri sürdürdü. Bu dönem aynı zamanda idamlardan dolayı Müttefik devletler ile Yunanistan arasında soğuk rüzgarların estiği bir dönem olarak hafızalara kazandı. 1923 yılında ülkede seçimler yapılırsa da Devrimci Komitenin varlığı bütün unsurları ile hissedildi. Clogg, *age.*, s. 104.

Birinci Bölüm

Kral ve Kraliyet Ailesi

Kralın Tanınmamaktan Kaynaklanan Zor Durumu

Kralın durumu, aşağıda anlatılan iç durumla yakından ilişkilidir. Ancak ayrı bir not konuları açıklığa kavuşturmaya yardımcı olabilir. Kral Konstantin, saltanatının son kısa aşamasında birçok şekilde kanıtlandığı gibi ülkesinde çok popülerdi. Ancak hem kendi ülkesinde hem de İngiltere ve Fransa'da onu tahttan indirmeye kararlı birçok ölümcül düşmanı olması nedeniyle zor durumdaydı. Bu ülkelerdeki devlet adamları, Kral Konstantin tahtta kaldığı sürece Yunanistan'ın Türkiye ile ölüm kalım mücadelesinde hiçbir yardım almayacağını açıkça belirtmişlerdi. Sonunda, yenilmiş bir ordu onu tahttan indirdi ve böylece Yunanistan'ı İngiltere ve Fransa'nın müttefiki konumuna geri kazandırmayı ve Doğu Trakya'yı yenilginin etkilerinden kurtarmayı umuyordu.

İngiliz ve Fransız devlet adamları tarafından taht düşmanlığında cesaretlendirilen Venizelosçu parti, içeride hiçbir düşmanı olmayan ve yurtdışında da çok az düşmanı olduğuna inanılan Kral II. George önderliğindeki Kraliyetçilerle birleşeceklerini ilan etmişlerdi. Ancak, Kral II. George'un az arkadaşı vardı ve halk tarafından pek tanınmıyordu. Sahip olduğu popülarite büyük ölçüde babasının ihtişamının bir yansımasıydı. Yunanistan'da, tahta çıktığı anda, en azından İngiltere ve Fransa'dan hemen tanınması umuluyor ve bekleniyordu. Bu tanınma gerçekleşmediğinde hem askeri hem de sivil liderler ne yapmaları gerektiğini sorguladılar. Devrimci liderler, Kral George'un istenirse babası gibi kolayca görevden alınabileceğini öne sürdüler. Dolayısıyla, Majestelerinin konumu baştan itibaren son derece zordu.

Kralın Toplumdan Dışlanması

3. Bakanların idam edilmesi ve Kral'ın amcası Prens Andrew'un⁹⁷

⁹⁷ Yunanistan ve Danimarka Prensi Andrew, 2 Şubat 1882 tarihinde Atina'da dünyaya geldi. Andrew, ileride monarşinin başına geçecek I. Konstantin'in de erkek kardeşiydi. Kraliyet ailesinin erkek çocuklarında görüldüğü üzere Prens Andrew da Askeri Muhafız Okulu'nda eğitim görmüş ve askeri eğitimini Almanya'da tamamlamıştı. Süvari subayı olarak Balkan Savaşları'na katılmış, sonrasında Haziran 1921 tarihinde hükümet kararıyla Tümgeneral rütbesi verilerek Yunan ordusunda on ikinci tümenin başına getirilmişti. Venizelos'un, Kasım 1920'de Yunanistan'da genel seçimleri kaybetmesi ile orduda yapılan değişikliklerle ordu, bu tarihten sonra kral yanlıları tarafından idare edilmeye başlanmıştı. Prens Andrew'un Haziran 1921'de Yunan ordusundaki görevi ve İzmir'e gelişi bu iktidar değişiminden kaynaklanmıştı.

1922'nin sonlarına doğru vurulması tehdidi, Başbakan ve General Pangalos'un kendisine bu sıralarda hatırlattıkları gibi, sadece kişisel güvenliği değil, aynı zamanda tahtın güvenliği konusunda da güvenceler vermesine rağmen, 1923'ün başlarında Kral'ı daha da zor bir durumda bırakmıştı. Bu güvenceler sırasında, Kralın biraz şaşkınlıkla karşılaştığı şekilde, "Kraliçe Victoria'nın torunu olduğu için her şeyin yolunda gideceği" hatırlatılmıştı. Daha sonra, Kral büyük bir askerî geçit törenine katıldı ve Kraliçe ile birlikte Patras, Olympia, Korint ve Sparta'yı ziyaret etti. Ziyaretler hanedanlık açısından büyük bir başarıydı ve halkın, özellikle Patras'taki coşkusu birçok insanı şaşırttı. Ancak bu coşku, "Devrim" saflarında kıskançlığa yol açtı ve tekrarını önlemek için önlemler alındı. Bundan sonra, Majestelerinin halkı tarafından görülebilmemesinin tek yolu, şoförü dışında refakatçileri olmadan Atina sokaklarında veya Tatoi'ye gidip gelirken arabasıyla gezmesiydi. Bu, babasının sahip olduğu kapsamlı güvenlikle keskin bir tezat oluştuyordu. Aksi takdirde, neredeyse bir mahkûm gibiydi, Hollanda'daki eski Alman İmparatoru'ndan biraz daha fazla özgürlüğün tadını çıkarıyordu. İstedığı kişileri görmekte veya iyi tavsiye almakta tamamen özgür değildi. Kasım ayında Majestelerinin eski bir aile dostu ve güvendiği birkaç devlet adamından biri olan M. Zaimis'i görmek istediği kritik bir anda bile, Devrim ve Hükümet, M. Zaimis'in kendi koşulları altında Başbakanlığı reddetmesinden dolayı ona kızdığı için itirazlar dile getirildi. Kralın etrafındakiler, dışarıdan bakan birine çok kötü bir izlenim bırakıyordu. Anayasal Kralın görevleri veya Majestelerinin sorunlu Bakanlarını nasıl

---

Prens Andrew, Temmuz 1921 başlarında da Küçük Asya Ordusu Başkomutanı General Papulas'ın emriyle Korgeneral Vlahopoulos yerine II. Kolordu Komutanlığı'na atandı. Dolayısıyla Prens Andrew, Sakarya Meydan Muharebesi'nde Küçük Asya Ordusu'nda II. Kolordu komutanıydı. General Papulas, Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nde Ankara Hükümeti kuvvetlerinin Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesinin Prens Andrew'in başarısı olduğunu düşündüğünden onu bu göreve getirmişti. Ancak Sakarya Meydan Muharebesi'nde General Papulas'ın emri dışında hareket ederek Yunan orduları tarafından tutulan mevzileri terk etmiş yani emre itaatsizlik göstermişti. Çünkü Prens Andrew'a göre General Papulas'ın askerî direktiflerinin uygulanabilirliği ordu içinde stratejik bağlamda mümkün değildi. Eylül 1921'de Yunan ordusunun başarısızlığı ile sonuçlanan Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Andrew, General Papulas tarafından ordu birliklerinin idaresindeki yetersizlik sebebiyle II. Kolordu Komutanlığı görevinden alındı. Dolayısıyla bu durum, Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk kuvvetlerine saldırmayıp çekilme kararı alması ileride Yunanistan'da darbe hükümeti tarafından kurulan mahkemede Prens Andrew'un da yargılanmasına sebebiyet verecekti. Bu kısım, Hürriyet Gazetesi Muhabiri Selin Irmak Kaçmaz'ın Doç. Dr. Esra Essüer ile 21 Nisan 2021 tarihinde yaptığı röportajdan alınmıştır. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/prens-philip-kraliyet-ailesinde-olmayi-ataturke-mi-borclu-41788985>. Erişim Tarih. 03.12. 2024.

yönetecekleri konusunda pek bir fikirleri yok gibi görünüyordu. Tek erdemleri, Majestelerine olan bağlılıklarıydı.

Tanınmama Durumunun Kötüye Kullanılması

4. 11 Ocak'ta Kral Konstantin sürgünde öldü ve Kral George, hem doğuştan gelen hak hem de Devrimin isteği ile Yunanistan Kralı oldu. Büyük Güçlerin tanımama kararında diretmeleri anlaşılamadı. Fransa'nın ve hatta Amerika'nın Yunanistan'da bir cumhuriyet kurulmasını görmekten memnun olacağı varsayılıyordu. Ancak insanlar, Majestelerinin Hükümeti için buna inanmakta zorluk çekiyorlardı. Bu nedenle, Kral George'a karşı olduğumuz inancı güçlendi. Fransız ve Amerikalı temsilciler hariç tüm Diplomatik Birlikler⁹⁸, Saray'da isimlerini yazdırdı ve benim, yukarıda belirtilen iki kişi hariç tüm meslektaşlarım gibi, Majesteleri ile özel olarak görüşmeme izin verildi. Büyük Britanya ve İtalya Hükümetleri'nin, daha az ölçüde de Amerika Birleşik Devletleri'nin, 28 Kasım 1922'deki idamlarla sorumlu olan Yunan Hükümetiyle ilişkilerini kestiği gerçeği pek anlaşılmamıştı. Bu nedenle, Kralı, hükümet yetkilileri üzerinden tanımaları veya onunla resmi ilişki kurlmaları mümkün değildi ve bu durum birçok kişi tarafından kavranmamıştı. Yunan halkı tarafından ise hiç anlaşılmamıştı. Bu, Cumhuriyetçilerin sonbaharda çok büyük bir enerjiyle başlattıkları Kral'a karşı kampanyalarında tekrar tekrar kullandıkları bir silahtı.

Kademeli İyileşme

5. Ancak zaman geçtikçe Kral'ın konumu yavaş yavaş iyileşti. Yaz aylarında, Liberal lider General Danglis, yaklaşan seçimlerde hanedanlık meselesini siyasi tartışmalara dahil edilmesini kabul etmedi ve bu yüzden o dönemde nispeten az destekçisi olan Cumhuriyetçi lider M. Papanastassiou ile yollarını ayırdı.

O zamanlar, hanedanın konumunun güvence altına alındığı ve Müttefiklerle ilişkilerin yeniden başlatılmasının ve Kralın tanınmasının seçimlerden hemen sonra gerçekleşeceği umuluyordu. Ağustos 1923'e gelindiğinde, Sırbistan, Romanya, İspanya, Hollanda, İsveç ve Bulgaristan gibi altı küçük güç Majestelerini resmen tanımıştı. O ayın sonlarına doğru, Fransız ve Belçika Hükümetlerinin de Majestelerini tanıyacakları açıklandı ve Belçika elçisi, itimatnamelerini sunmak için bir tarih bile ayarlamıştı. Ancak araya İtalya ile yaşanan kriz girdi ve her iki hükümet de maalesef tanıma işlemini ertelemeye karar verdi. Amerika Birleşik Devletleri ve İtalyan Maslahatgüzarı,

98 Atina'da görev yapan yabancı elçiler heyeti. (Yay. Haz. Notu)

Majesteleri Hükümeti'nin yolunu takip etmeyi ve Majestelerini ancak seçimlerden sonra tanımayı bekliyordu. Ancak kaderin başka planları vardı.

Karşı-Devrimin Ölümçül Etkisi

6. Aynı ay içinde, ülkede parti çekişmelerini yatıştırmak ve eski tartışmaları unutmak için her türlü çaba gösterilirken, önde gelen bir İngiliz devlet adamı, basına verdiği bir röportajda, merhum Kral'a karşı eski şikayetlerini dile getirdi. Aynı zamanda, M. Venizelos beklenmedik bir şekilde Yunan halkının "taçlı demokrasi"den çok bir cumhuriyet için yeterince hazır olduğunu düşündüğünü açıkladı⁹⁹. Bu durum işleri daha da zorlaştırdı. Sonunda, ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınan karşı-devrim, hanedana ölümçül bir darbe vurdu. Bundan sonra Cumhuriyetçi hareket büyük adımlarla ilerledi. İngiltere ve Fransa'nın Kralı tanımaması elbette ki kullanıldı. Hem İngiliz hem de Yunan dostlarını, Majestelerinin Hükümeti'nin tutumunun tamamen yanlış anlaşıldığını söyledikleri için, Lord Curzon'dan basına bir açıklama yapma yetkisi aldım. Bu açıklama, Majesteleri Hükümeti'nin Kral Konstantine olan güvenini kaybettiğini, ancak Kral George için aynı şeyin geçerli olmadığını ve halkının desteğiyle Yunan ve İngiliz halklarını birleştiren dostluk bağlarını güçlendirmede önemli bir faktör olacağı gerçeğini açıklığa kavuşturuyordu. Bu açıklama, Cumhuriyetçilerin Majesteleri Hükümeti'nin tutumunu kötüye kullanmalarını etkili bir şekilde engelledi. Fransız Bakan ayrıca Fransa'nın hanedanlığın devrilmesini istemediğini de bildirdi. Ancak Fransız basını tam tersi bir tutum sergiledi ve aşırılık yanlılarını önceden planladıkları darbe için cesaretlendirmiş oldu. Ayrıca Cumhuriyetçi parti, 1917'de Güçler, Kral Konstantin'i ülkeden kovduğunda Veliht Prens George'un da ayrılmak zorunda kaldığını ve 1920'de Kral Alexander'in ölümünden sonra M. Venizelos'un tahtı o dönemin Veliht Prensi George yerine Prens Paul'a teklif ettiğini vurgulayarak bu durumu da kullandı. İngiltere'de bir Liberal veya İşçi Hükümeti iktidara gelirse, Yunan hanedanıyla pek ilgilenmeyeceklerini savundular ve Büyük Britanya'nın Almanya ve Avusturya'da cumhuriyetler kurulmasına yardım ettiğini belirttiler. Tahtın Prens Arthur'a veya Connaught Dükü'ne teklif edilebileceği öne sürüldü. Hatta York Dükü'nün adı, Sırbistan Prensi Paul veya İspanyol Kraliyet Ailesi'nden bir üye ile birlikte, bu belirsiz taht için aday olarak önerildi.

⁹⁹ 1923 yılı, Yunanistan'da Monarşi yerine Cumhuriyet rejimine geçilmesi tartışmalarının yoğun olarak yapıldığı ve doğal olarak bu tartışmaların siyasi kaoslara sebebiyet verdiği bir yıldır. (Yay. Haz. Notu)

Majestelerinin Parti Kralı Olmayı Reddetmesi

7. Hanedanı nihayetinde deviren askeri darbe başka bir yerde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Dışarıdan bakan bir gözlemciye göre Kraliçesiyle birlikte halkı tarafından tanındığında popüler hale gelmelerini sağlayacak birçok niteliğe sahipmiş gibi görünen, doğru şeyi yapma ve parti tartışmalarına sürüklenmekten kaçınma arzusunda son derece vicdanlı olan, eşiyile birlikte İngiliz, Rumen ve Sırp hanedanlarıyla yakın bağlantıları olan ve görünüşe göre her şeyden önce tüm Yunanlıların Kralı olmayı samimiyetle isteyen bir Kral'a asla adil bir şans verilmemesi talihsiz görünüyordu. Kral Konstantin, Kraliyetçi partinin Kralı olma hatasını yaptı. Kral George ise, fırsatçı bir bakış açısı ile, yalnızca Kraliyetçi, Venizelosçu veya herhangi bir başka partinin Kralı olmayı reddederek, eşit derecede ölümcül bir "hata" yaptı.

Prens Paul, Madam Manos ve Kız Bebek

8. Yıl boyunca Yunanistan'da bulunan Kraliyet Ailesi'nin diğer üyeleri Prens Paul ve Kral Alexander'ın bebeğiydi. Prens Paul donanmada bir öğrenci subaydı, ancak Cumhuriyetçi darbe sırasında izinli olarak orada değildi ve Yunanistan'a geri dönmedi. Kraliçe de olaylar başladığında yoktu, ancak haklı olarak kocasının yanında olmak için geri döndü. 25 Eylül 1922'de yayımlanan bir kararname ile meşrulaştırılan ve Kral Konstantin'in mirasından pay almaya hak kazanan Kral Alexander'ın küçük kızı, annesi Madam Manos tarafından Prenses Alexandra olarak adlandırıldı. Madam Manos ise kendini Prenses Aspasiye olarak adlandırdı.

Kral ayrıldığında Atina'da kaldılar. Ancak Kral'ın mareşali tarafından bana verilen bilgilendirmeye göre, gerçekten bunu yapma hakları yoktu. Anladığım kadarıyla, 25 Mart 1924'te yayımlanan ve Kraliyet Ailesi'nin tüm üyelerini sürgüne gönderen kararname, merhum Kral Alexander'ın dul eşi ve kızına uygulanmamıştır.

İkinci Bölüm

Ocak 1923'te Oluşturulan Kabine**Bakanlar Hakkında Biyografik Notlar**

9. 1 Ocak 1923'te Kabine aşağıdaki bakanlardan oluşuyordu: —

Albay J. Gonatas (şimdi General), Başbakan ve Savaş Bakanı, General Pangalos'un yerine geçici olarak görev yapıyordu. Ocak ayında, General Mavromichaelis onun yerine Savaş Bakanı oldu. Kasım 1923'te M. Alexandris'in yerine geçici olarak Dışişleri Bakanı olarak görev yaptı ve bu görevi ertesi yılın başına kadar sürdürdü.

General P. Mavromichaelis, yaklaşık 62 yaşında, İçişleri Bakanı, Ocak 1923'te Albay Gonatas'ın yerine Savaş Bakanı oldu. Haziran ayında General Pangalos'un yerine Trakya'da Başkomutan olarak atandı ve Eylül ayında Kakavya olayıyla ilgili olarak Elçiliklere üzüntüsünü ifade ettiğinde tekrar Savaş Bakanı oldu. Ekim ayında seçimlere katılmak için bu görevinden istifa etti.

M. I. Siotis, Halk Eğitimi Bakanı, Nisan 1923'te istifa etti ve yerine M. Gondikas geçti.

M. G. Cofinas, Maliye Bakanı, yıllarca Maliye Bakanlığı'ndaki Gümrük Dairesi başkanlığını yaptı. Yetenekli bir memur olduğu söyleniyordu ancak Mayıs ve Haziran 1923'te borsada spekülasyon yapmakla suçlandı. Aşırı bir kibir ve iyimserlikten mustarıptı ve kendisi tarafından getirilen sert vergi sisteminden elde edilen gelirler, beklentilerinin çok gerisinde kaldı. Eylül 1923'te M. Sideris'in yerine geçici olarak Tarım Bakanı olarak görev yaptı.

M. A. Hacı Kiryakos, Ulusal Ekonomi Bakanı, aynı isimli çalkantılı deniz kaptanının kardeşidir. Psarra Milletvekiliydi, aktif ve yetenekliydi ve sık sık iletişim kurduğu Uluslararası Mali Komisyon'da yüksek itibar görüyordu.

Albay L. Sakellaropoulos, Ulaştırma Bakanı. 1915'te Selanik hareketine katılan yetenekli bir subay, yaklaşık 40 yaşında.

M. G. Sideris, Tarım Bakanı, daha önce M. Venizelos'un hükümetinde aynı Bakanlığın müdürüydü, yaklaşık 40 yaşında. Ekim ayında seçimlere katılmak için istifa etti.

M. G. Embiricos, Tedarik Bakanı. İyi durumda bir tüccar ve Liberal Kulübün başkan yardımcısı, yaklaşık 50 yaşında.

Koramiral C. Voulgaris, Denizcilik Bakanı. Yaklaşık 57 yaşında. İyi bir subaydı ama filo komutanıyla başa çıkmakta zayıftı.

M. A. Alexandris, Kasım 1922'deki idamlar sırasında geçirdiği sözde “diplomatik” hastalığından kurtulduktan sonra Dışişleri Bakanlığı'nı devraldı. M. Venizelos'un 1911 Yönetimi altında Bakanlık yapan bir Teselya'lıydı. Selanik hareketine katıldı ve 1917'de Roma'ya Bakan olarak atandı, ancak İtalyan Hükümeti tarafından tanınmadı. Kakavya olayıyla¹⁰⁰ ilgili sıkıntılıların çoğu, kendisi ve M. Montagna arasındaki kişisel husumetten kaynaklanıyordu. Daha sonra, Büyükelçiler Konferansı'nın Kakavya cinayetleriyle ilgili taleplerine Yunan cevabını iletmek için 9 Eylül'de Müttefik Elçiliklerini ziyaret etti. Majestelerinin Elçiliğindeyken, Yunanistan Hükümeti'nin Yunanistan'a verdikleri destek için Majestelerinin Hükümetine teşekkürlerini iletti. Onunla tanıştığım tek olay buydu. Dürüstlüğü veya nezaketiyle öne çıkmıyordu. Hiçbir zaman elde edemediği Başbakanlığa hevesliydi. Kasım 1923'te Dışişleri Bakanlığından istifa etti ve Tazminat Komisyonunda Yunan temsilcisi oldu.

Dr. A. Doxiades, Trakya'dan gelen Yardım Bakanı ve kendisi de bir mülteciydi. Devrim Kabinesindeydi ve meslektaşları idamlardan önce istifa ettiğinde kalmaya ikna edildi. Nazik bir yaşlı beyefendi ve çocuk doktoru. Çok fazla çalışıyordu ve yerine getiremeyeceği sonsuz vaatlerde bulunmaya hazırdı.

M. Rentis, yaklaşık 40 yaşında, Adalet Bakanı, Albay Plastiras ile yaşadığı bir tartışma sonrası Ocak ayında istifa etti. Kasım 1922'deki idamlar sırasında M. Alexandris'in cesaret edemediği Dışişleri Bakanlığı görevini üstlendi.

Bay Lindley tarafından ikna edildi ve son anda idamları önlemek için elinden geleni yapmaya çalıştı. Daha sonra belirli kişilerin güvenliği konusunda bana verdiği sözleri tuttu. Her zaman “itilaf yanlısı” olarak görüldü, ancak idamlardan sonraki gazete yazıları Majestelerinin Hükümetine pek dostça görünmüyordu. Bununla birlikte Korfu olayı sırasında onları savunmaya hazırdı.

M. Misios, ocak ayında Adalet Bakanı oldu. Epirli ve en iyi Yunan yargıçlarından biri. Selanik hareketine katıldı. Yaklaşık 45 yaşında, Ocak 1923 başında M. Rentis'in yerine geçti ve Ekim ayında seçimlere katılmak için istifa etti, yerini M. Strategopoulos aldı.

100 Kakavya olayı ile ilgili olarak ilerleyen sayfalarda bilgi verilmiştir. (Yay. Haz. Notu)

M. G. Papandreou, İçişleri Bakanı, yaklaşık 38 yaşında. Başından beri sağlam bir Cumhuriyetçiydi. Ocak 1923'te General Mavromichaelis'in yerine geçti ve seçimlere katılmak için Ekim ayında istifa etti.

M.A. Strategopoulos, Ekim ayında istifa eden M. Misios'un yerine Adalet Bakanı oldu.

M. K. Gondikas, Nisan 1923'te M. Siotis'in istifası sonrası Halk Eğitimi Bakanı olarak atandı. Seçimlere katılmak için Ekim ayında istifa etti.

General Manetas, Kasım 1923'te Savaş Bakanı olarak atandı ve geçici olarak Ulaştırma Bakanı olarak görev yaptı. Yunan ordusundaki en iyi askerlerden biri.

Diğer Öne Çıkan Kişiler Hakkında Notlar

10. Yıl boyunca önemli bir rol oynayan diğer kişiler şunlardır:

Albay Plastiras (şimdi General), yıl boyunca "Devrimin Şefi" olarak kaldı ve bu göreviyle zaman zaman "Kararlar" yayınladı. Onun konumu, İspanya'daki "Direktör" General Primo de Rivera'nın konumuna az çok benziyordu.

General Th. Pangalos, Kasım 1922'deki idamlardan başlıca sorumlu kişiydi. Haziran ayı sonuna kadar Başkomutandı ve "sağlık sorunları" bahanesiyle istifa etti. Sık sık diktatörlüğe yönelik görüşler ifade ettiği için, yıl boyunca onun doyumsuz hırsı büyük endişe yarattı. Neredeyse tüm saygın Yunanlılar tarafından nefret edilen, ancak azımsanmayacak bir destekçi kitlesine sahip ve bir zamanlar hatırı sayılır bir güç kullanan vicdansız bir alçaktı.

General Othonaios, 1922'de eski bakanları ölüme mahkûm eden mahkemenin başkanıydı. 1923'te ordudaki en etkili subaylardan biri oldu. Yılın çoğu olayında önemli bir rol oynadı ve 1923 boyunca Trakya'daki İkinci Kolorduya komuta etti.

Kaptan Hacı Kiryakos, kendisine "Donanma Şefi" deniyordu. Eski bakanları mahkûm eden Devrim Komitesi'nin bir üyesiydi. Yılın büyük bölümünde ülkenin huzurunu bozan biri olarak kaldı. Ekim 1923'te görevden alındı, ancak karşı devrimin patlak vermesiyle geri çağrıldı. Kasım ayında nihayet görevden alındı. Lakin ertesi yılın başlarında yeniden ortaya çıkarak ülkesine daha fazla sorun getirdi.

M. Zaimis, daha önce Girit Yüksek Komiseri ve geçmişte birkaç kez Başbakan olarak görev yapmıştı. Ayrıca Yunanistan Ulusal Bankası'nın başkanı

olarak da hizmet etti. Evrensel olarak saygı gören, “acil durum” Başbakanı olarak kabul edilir, adeta Yunanistan’ın Lord Balfour’u gibidir. Ancak, karar verme konusundaki yetersizliği, yaşlandıkça artan bir kusurdur ve bu durum, son zamanlarda ülkesine hizmet etmesini engellemiştir.

Tümgeneral John Metaxas, değerlendirmesi yapılan yıl boyunca önemli bir rol oynadı. Savaş sırasında sürekli olarak aktif Alman yanlısı sempatiyle suçlandı, ancak şimdi İngiliz yanlısı sempatilerini ifade ediyor. Müttefik komutanların kabul etmediği, Çanakkale Boğazı’nın karadan ele geçirilmesine yönelik bir plan hazırladı. M. Venizelos’un Anadolu macerasına en başından beri karşı çıktı ve Anadolu’da ilerleme kararı alan Konstantin yanlısı hükümet tarafından teklif edilen komutayı reddetti.

General Condylis, düşük rütbelerden şu anki pozisyonuna, tavırlarından ziyade liyakat ve hırs sayesinde yükseldi. Kendisi, çok hızlı harekete geçen ve görünüşe göre korkusuz olan iyi bir asker olarak kabul edilir. 1920’de Kral Konstantin’in dönüşü üzerine komutasından istifa etti ve 1922 devrimine kadar İstanbul’da kaldı. Konstantin aleyhindeki yazıları, 1921-22 seferi sırasında Kemal tarafından yeniden basıldı ve Anadolu’daki Yunan birlikleri arasında uçakla dağıtıldı, bu durum Yunan ordusunun moralini pek artırmamış olabilir. Yılın başlarında, ünlü Girit alayını içeren Batı Trakya’daki bir tümen komutanıydı. 1923’te karşı-devrimcilere karşı başarılı eylemi nedeniyle generalliğe terfi etti, ancak vatandaşlarına karşı eylemde bulunduğu için terfisini kabul ettiği zaman eleştirildi. Daha sonra, cumhuriyetçi ve askeri darbeler gerçekleştirmeye çalışan General Pangalos ve Yüzbaşı Hacı Kiryakos ile üçlüyü tamamlayarak çok öne çıktı. Onlarla birlikte Aralık 1923 seçimlerinde Parlamento’ya aday oldu ve daha sonra Kralı tahttan indiren askeri hareketi destekleyen ateşli Cumhuriyetçilerden biriydi.

Üçüncü Bölüm

Genel İç Siyasi Durum

Yılın Başında Devrimci Hükümetin Durumu

11. Değerlendirilen yılın başında, Devrimci Hükümet kendilerini zor bir durumda buldu. Bakanların idam edilmesinin ardından Majestelerinin Hükümeti ile yaşanan diplomatik kopuş, Yunanistan'ı Büyük Güçler arasında tek dostundan mahrum bırakma tehdidi oluşturuyordu. Umutsuz çabalara rağmen Devrim, Fransa'nın dostluğunu elde etmeyi başaramamış ve İtalya'nın ise açıkça düşmanlığını kazanmıştı. Amerika Birleşik Devletleri ile diplomatik ilişkiler neredeyse yok denecek kadar azdı ve diğer ülkelerle olan ilişkiler belirgin bir şekilde soğuktu. Sırbistan ile ilişkiler, Selanik limanındaki Sırp serbest bölgesi konusunda herhangi bir anlaşmaya varılamaması nedeniyle gergindi. Ayrıca Bulgaristan ile Ege'de bir Bulgar çıkışı sorununa ek olarak her zamanki komitacı sorunları da vardı. Devrimci Hükümet ile M. Zaimis arasında, seçimleri yönetmek için ılımlı, apolitik bir kabine kurmaya yönelik yapılan duraksayan müzakereler, pek ilerleme kaydedememişti. Görünüşe göre yeni buldukları gücün tadını çıkararak Devrimci Hükümet, yetkiyi başkasına devretme konusunda giderek daha isteksiz hale geliyordu. M. Zaimis, Majestelerinin Hükümeti'nden diplomatik ilişkilerin yenilenmesi veya Kral'ın tanınması gibi bir tür teşvik alması gerektiğini belirtti. Aksi takdirde hükümet sorumluluğunu üstlenmeye hazır olmadığını ifade etti. Ancak, böyle bir teşvik gelmedi ve Devrim iktidarda kalmaya devam etti.

Partilerin Durumu

12. Çeşitli partilerin gerçek durumları pek de açık değildi. Hem Venizelosçular hem de Kraliyetçiler kendi aralarında umutsuzca bölünmüş gibi görünüyordular. Ayrıca Kraliyetçiler, idam edilen beş bakanın kayıpla da engellenmişti. Ancak, yılın ilk birkaç ayı Lozan'daki müzakerelerin gölgesinde iç politika ikinci planda kaldı.

“Ulusal Güvenlik Birlikleri”nin Oluşturulması

13. Bu koşullar altında, Devrimci Hükümet öncelikli olarak iki kritik meseleye odaklandı: ordunun yeniden düzenlenmesi ve mültecilerin yerleştirilmesi. Ayrıca halkı, yapılacak seçimlerde Devrimi desteklemeye hazırlamak için çaba sarf ettiler. Bu amaçla Yunanistan'ın her yerinde “Ulusal Güvenlik Birlikleri” kurdular. Bu birliklerin belirtilen amacı, Devrimin

çalışmalarını güçlendirmek, sürdürmek ve tamamlamaktı. Bu doğrultuda aşağıdaki koşulların gerekli olduğunu ilan ettiler:

a. Büyük ulusal felakete yol açan Konstantin güdümündeki politikanın sona erdirilmesi

b. Kişisel partilerin ve hiziplerin kaldırılması

c. İç çatışmaların sona erdirilmesi ve iç barışın yeniden sağlanması

d. Ulusun milli ve ahlaki duygusunun canlandırılması ve son olarak da belirli siyasi kişiliklere bağlı hizipler yerine, ilkelere dayalı partilerin örgütlenmesi yoluyla yeni ve sağlıklı bir siyasi yaşam yaratılması.

Bu birliklerin bir parti oluşturması amaçlanmamıştı ve üyelerin birliklerin amaçlarını sadakatle kabul ettikleri sürece herhangi bir partiye üye olmalarına izin veriliyordu. Bu birliklerin kurulması, muhalefet basını ve diğerleri tarafından ağır şekilde eleştirildi ve bu, idamlar sırasında Dışişleri Bakanı olan M. Rentis'in Adalet Bakanlığı'ndan istifa etmesinin sebeplerinden biriydi. Sonuç olarak, bu birlikler başarılı olmadı ve kısa sürede ortadan kayboldu.

Siyasi Mahkumlar için Genel Af

14.23 Ocak'ta, önceki sonbaharda gerçekleşen devrim sırasında tutuklanan ve hala yargılanmayı bekleyen herkes için genel bir af ilan edildi.

Serbest bırakılanlar arasında M. Calogeropoulos da vardı. Ancak, General Constantinopoulos ve diğer iki subay, suçlarının askeri mi yoksa siyasi mi olduğuna karar verilene kadar hapiste tutuldu. Onların yargılaması birkaç hafta sonra gerçekleşti ve suçun siyasi nitelikte olduğu ve affın kapsamına girdiği kararlaştırıldı. Bu subaylar daha sonra serbest bırakıldı. Bu karar Yunanistan'da olumlu bir etki yarattı.

Albay Plastiras'ın Lozan Ziyareti

15. Albay Plastiras, 25 Ocak'ta M. Venizelos'la hem dış hem de iç durumlara ilgili konularda istişare etmek için Lozan'a kısa bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret doğal olarak çok fazla spekülasyona yol açtı. Bunun nedenlerinden biri de Yunanistan'da devrimin erken sona ermesi ve seçimlerin yapılması arzusu idi. Ancak, Türkiye ile barış sağlanmadan önceki gergin durumun, o anda seçimlerin yapılmasını istenmeyen bir durum haline getirdiği de kabul edildi.

Albay Plastiras'ın Seçimlerle İlgili Basına Sonraki Açıklamaları

16. Dönüşünden sonra Albay Plastiras Selanik'te durdu ve basına yaptığı açıklamada, herkesin Yunanistan'ın barış istediğini bildiğini ancak saldırıya uğrarsa ülkenin kendini savunacağını vurguladı. Devrimin varlığını sonsuza kadar uzatma niyetinde olmadığını ve başlıca amaçlarından birinin barış imzalanır imzalanmaz doğrudan ilan edilecek seçimleri yapmak olduğunu ekledi. Herkese bu seçimlerin özgürce yapılacağına dair güvence verdi ancak daha sonraki açıklamasında “Devrimin çalışmalarını destekleyenlerin seçiminin kolaylaştırılacağını” ve Devrimin Yunan halkını kurtaracağını ekledi. Gerekirse, “Yunanistan'ı boğazından tutup kendi istemese bile onu kurtaracağını” ifade etti. Albay Plastiras'ın vurguladığı önemli bir nokta, Devrimin “M. Venizelos'un yaptığı gibi taçlandırılmış bir demokrasiyi desteklediği” idi. Devrimin ilk günlerinde, bazı aşırı Venizelos yanlıları bir cumhuriyet kurma fikrini yeniden gündeme getirmişti, ancak bu konunun ileriye taşınması halinde Venizelosçu partinin destek kaybedeceği ve muhtemelen bölüneceği anlaşılınca, konu gündemden düşürüldü. O dönemde Yunan halkının çoğunun bir monarşiyi cumhuriyete tercih ettiği genel olarak kabul ediliyordu.

Siyasi Partilerin Belirginleşmesi

17. Bu dönemde, siyasi partiler politikalarını belirginleştirme sürecindeydi. Şubat ayının sonuna doğru, Venizelos karşıtı partinin liderliği için General Metaxas eski Alman yanlısı sempatisi nedeniyle uygun görülmediğinden, M. Coromelas'ı lider olarak davet etmeyi düşündüğü bildirildi. Ancak, bu plan gerçekleşmedi ve M. Coromelas yılın ilerleyen zamanlarında öldü. Venizelosçu parti hala net bir lidere sahip değildi, General Danglis çok yaşlı idi, M. Karapanos ise uygun görülüyordu. Bu dönemde M. Michalacopoulos Yunanistan'da değildi ve M. Cafandaris öne çıkmadı. Parti, “Eleftheron Vima” gazetesi grubu tarafından yönetilen bir ana fraksiyon ve “Patris” ve “Eleftheros Typos” gazeteleri tarafından temsil edilen daha aşırı bir fraksiyon olmak üzere iki ana fraksiyona bölünmüştü. Bu ikinci grup, sonunda, her ne pahasına olursa olsun cumhuriyeti getirmeye kararlı olan aşırı Cumhuriyetçi partiye dönüştü.

Mart Ayındaki İç ve Dış Duruma İlişkin Endişe

18. Mart ayında, Yunanistan'daki iç durum beni oldukça endişelendirdi. Yeni mali önlemler, gerekli olmalarına rağmen, özellikle halkın hiç toplanmayan bir Mecliste konuyu tartışmada söz hakkı olmaması nedeniyle, pek popüler değildi. Kabinetdeki olası değişiklikler hakkında çok fazla tartışma vardı ve

“Eleftheron Vima” grubundaki Venizeloşçular Devrimin sona ermesi ve Anayasal bir rejime dönüş için baskı yapmaya devam ediyordu. Ayın sonunda, Dışişleri Bakanı aniden Monte Carlo'ya giderek M. Venizelos ile görüştü ve ona, Lozan Konferansı'nın dağılmasından bu yana elbette hiçbir ilerleme kaydetmeyen Yunan-Türk sorunuyla bağlantılı olarak Yunanistan'ın iç ve mali durumu hakkında bilgi verdi. Konferansın yenilenme tarihi o sıralarda belirsiz görünüyordu ve Yunanistan, tüm mevcut gelir kaynakları çoktan tükendiği için, Meriç'teki daimî ordusunu uzun süre muhafaza edebilecek durumda değildi.

Yunanistan için, Yunan askeri yetkililerin başarılı bir şekilde sonuçlandırabileceğine inandığı çatışmaların yeniden başlamasının, yavaş ama kaçınılmaz çöküşten çok daha iyi olduğu herkes tarafından açıkça görülüyordu. Tam da bu sırada, Yunan ordusunun komutasında General Pangalos gibi dürtüsel ve dik başlı bir karaktere sahip olmanın tehlikeleri konusunda ciddi endişeler dile getirildi. Hükümet, düşmanlıkları kıskırtma niyetleri olmadığını defalarca ilan etti, ancak General Pangalos ve ekibinin bu yönde güçlü bir eğilimde oldukları biliniyordu. Hatta General Yunan gazetecilerine röportajlar verecek kadar ileri gitti ve bir ilerlemenin kaçınılmaz olacağı günün çok da uzak olmadığını ifade etti.

Devrimci Hükümet ile M. Zaimis Arasındaki Müzakereler

19. Bu arada, Devrimci Hükümet ile M. Zaimis arasında, M. Zaimis'in bir kabine kurmayı kabul edebileceği şartlar konusunda düzensiz müzakereler devam ediyordu. Bu görüşmeler epey zor oluyordu. Çünkü M. Zaimis, konunun bir kısmını görüştüktan sonra, haftalarca Aegina adasında¹⁰¹ balık tutmaya çekiliyor ve kimse ona ulaşamıyordu. M. Zaimis, Devrimci Hükümeti kendi siyasi varlıklarını uzatmak için, kabul edilmesi mümkün olmayan talepler öne sürmekle suçladı. Öte yandan, Devrimci Hükümet, onu mümkün olan her türlü zorluğu çıkardığını iddia ediyordu. Her ne olursa olsun, hiçbir çözüme ulaşamadı ve Nisan ayının ortalarında, M. Zaimis, barış imzalanana kadar bir hükümet kuramayacağını kesin bir şekilde belirtti.

General Pangalos'un Olası Darbe Planı Hakkında Raporlar

20. Bu arada, Albay Plastiras'a rakip olduğu düşünülen, sansasyonel Başkomutan General Pangalos'un olası bir darbe girişimiyle ilgili raporlar, her geçen gün artıyordu. General Pangalos, ordusunu Türklere karşı harekete

101 Atina'ya çok yakın mesafede bulunan bir ada. (Yay. Haz. Notu)

geçirmek için çok hevesliydi, ancak bunu yapması engellenirse, Atina'ya ilerleyeceğinden korkuluyordu. Kendisini diktatör olarak göstererek askeri bir diktatörlük kurma olasılığı, gazetecilere ve diğerlerine yaptığı çeşitli yorumlarla bir nebze destekleniyordu. Özellikle, karargahında İngiliz askeri temsilcisine, askeri diktatörlüğün istenen bir yönetim biçimi olduğunu, Makedonya ve Trakya'da zaten var olduğunu, şu anda ise Atina'da farklı bir yönetim biçiminin olduğunu belirttiği bir açıklaması dikkat çekiciydi. Lozan'daki müzakerelerin tekrar başlaması ve sonucunun Yunanistan'ı tatmin etmemesi General Pangalos için büyük bir hayal kırıklığı oldu. Zira başından beri İstanbul'a ilerlemesine izin verileceğini ummuştu. Şimdi Başkomutanın hükümeti devirmeyi planladığı söylentileri dolaşıyordu. Albay Condylis ve Girit Tümeni'nin, Türkiye'ye karşı düşmanlıkların yenilenmesi ihtimali için hazır tutulan nakliye araçlarıyla Leftere'den Pire'ye hareket etmeye hazırlandığı, General Pangalos'un ise karadan diğer birliklerle birlikte ilerleyeceği iddia ediliyordu. Kaygı verici bir olasılık da kısa süre önce cepheyi gezip orduyu denetleyen ve bu ziyareti sırasında General Pangalos ile birkaç uzun görüşme yapan Albay Plastiras'ın, Pangalos tarafından ikna edilmiş olabileceği ve bir darbe girişimini gizli olarak onaylamayı düşünüyor olmasıydı. Bu endişe verici raporlar doğrultusunda, Bay Atchley'den Albay Plastiras ile bir görüşme yapması ve durumun ne olduğunu öğrenmeye çalışması için yetki istedim¹⁰².

Bay Atchley'nin Haziran Ayında Albay Plastiras ile Görüşmesi

21. 5 Haziran'da Mr. Atchley, Albay Plastiras ile görüştü. Albay, kendi konumundan oldukça emin olduğunu belirterek, orduda General Pangalos'tan çok daha fazla etkisi olduğunu söyledi. Son cephe denetimi sırasında, askerlerin onu idol olarak gördüklerini açıkça belirttiklerini ifade etti. General Pangalos hakkında küçümseyici bir tavırla konuşarak, bu söylentilerin çoğunun, generalin "boş konuşma" alışkanlığından kaynaklandığını belirtti. Albay Plastiras'ın bu söylentilerde gerçeklik payı olduğunu düşünmesi halinde "General Pangalos'u sokağa atacağını" da sözlerine ekledi. Telgraflarım sonucunda, hala Lozan'da

102 1922 tarihli askeri darbenin destekçilerinden olan General Pangalos, Lozan Barış görüşmeleri devam ederken, sık sık görüşmelerden memnun olunmaması durumunda Trakya üzerinden Türklere saldıracağı yönünde beyanatlar veriyordu. Bu onun Yunan halkı arasındaki popülerliğini arttırdı. Aynı zamanda ülkede mevcut rejimin devrilmesi ve Cumhuriyetin ilan edilmesi konusunda kendisinin bazı hazırlıklar içerisinde de olduğuna dair bilgiler etrafta dolaşıyordu.

<https://web.archive.org/web/20160325070957/http://www.athensinfoguide.com/history/t8-84pangalosdictatorship.htm>. Erişim Tarihi: 09.12.2024.

olan Sir Horace Rumbold, M. Venizelos'un dikkatini endişelerime çekmek için yetkilendirilmişti ve Majestelerinin Hükümeti de bana Pire'de bir İngiliz savaş gemisinin bulunmasının belki de yatıştırıcı bir etki yaratabileceğini bildirmişti. Ancak, bir savaş gemisinin gönderilmesinin şu anda yararlı bir amaca hizmet etmeyeceğini düşündüğümü ifade ettim.

Henüz Ortadan Kalkmayan Tehlike

22. Albay Plastiras'ın kendinden bu kadar emin olduğunu öğrenmek beni rahatlattı, ancak Mr. Atchley'nin görüşmesinin ertesi günü, Başkomutanın ardından orduda en etkili subaylar olan yüzbaşı Hacı Kiryakos ve General Othonaios ile birlikte General Pangalos'un Devrim Lideri ile görüşmek üzere Atina'ya geleceğini duyunca endişelerim yeniden arttı. Albay Plastiras'ın Mr. Atchley'ye yaptığı yorumlar göz önüne alındığında, "Eleftheron Vima"nın editörünün (Yunanistan'da kesinlikle en etkili gazeteye sahip olan önemli bir figür) Albay Plastiras'ın Başkomutana karşı çıkmaya cesaret edemeyeceğini ve muhtemelen onun düşünce tarzına ikna olacağını düşündüğünü duymak şaşırtıcıydı. Editör, kendisine ulaşan raporlara uzun süredir inanmadığını, ancak son zamanlarda General Pangalos'tan gelen ve bunları doğrular nitelikte görünen bir mektup gördüğünü belirtti. Ayrıca gazetesini destekleyen ılımlı Venizelosçu politikacılar grubunun bu tür eylemlere tamamen karşı olduğunu ifade etti ve Devrimci Hükümetin—olayların alabileceği yönden endişe duyabileceklerini—M. Zaimis'i görevi kabul etmeye ikna etmek için çaresizce çaba gösterdiklerini ekledi. Bu müzakereler, Devrim Hükümetinin M. Zaimis'in kuracağı herhangi bir kabinede Savaş ve Deniz Bakanlarını atama hakkını talep etmesi üzerine sonuçsuz kaldı.

Tümen Komutanlarının General Pangalos'a Katılmayı Reddetmesi

23. Görünüşe göre General Pangalos bir darbenin gerekliliğine kesin olarak karar vermiş ve durumu çözmek için Atina'ya gelme niyetini dile getirmişti. Ancak, bu tehdidi gerçekleştirme, Albay Condylis dışında tüm tümen komutanlarının yardım etmeye istekli olmadıklarını belirtmeleri nedeniyle engellendi. Albay Plastiras, bunun üzerine Selanik'e gitti ve burada Başkomutan ile çok sert bir görüşme yaptı ve bu görüşmede Başkomutan ona böyle bir şey kalkışırsa tutuklanıp vurulacağını söyledi. General Pangalos hastalanınca durum biraz rahatladı ve bu nedenle birkaç hafta sessiz kalmak zorunda kaldı.

Bay Atchley'in Albay Plastiras ve Başbakanla İkinci Görüşmesi

24. 9 Haziran'da Bay Atchley¹⁰³, bu sefer Başbakan Albay Gonatas'ın eşliğinde Albay Plastiras ile tekrar görüştü. Her ikisi de Bay Atchley'e darbe tehlikesinin artık geçtiğine dair güvence verdiler. Albay Plastiras'tan daha ılımlı görünen Başbakan, iktidarı tarafsız bir kabine'ye devretme isteğini dile getirdi. Ancak, Devrim'in hükümeti kesinlikle General Metaxas'a devretmeyeceğini, Metaxas'ın iktidara gelmesi durumunda geçen yılki idamlardan öncelikli olarak sorumlu olanlara karşı misilleme başlatacağından korktuğunu belirtti.

General Metaxas'ın Konumu

25. General Metaxas, çok çalışmış ve kayda değer bir ilerleme kaydetmişti, hâlâ da bunu yapmaya devam ediyordu. Yılın başında, onun için pek olumlu görünmeyen bir tablo vardı, ancak o zamandan beri birçok Gounaris ve Stratos yanlısı onunla aynı safta yer aldı. Ayrıca seçim fonlarına önemli bir destek almıştı. M. Zaimis birçok kişi tarafından tercih edilmesine rağmen, Metaxas'ın anayasacılığa dönüş ve hemen seçim çağrısı yapan programı, birçok ılımlı görüşü kendi tarafına çekecek nitelikteydi. Yaz başında, M. Zaimis, öne çıkmaya karar vermiş olsaydı, onun için iyi bir tablo olacağı kesindi. Ancak, barış imzalanana kadar hiçbir şey yapmayacağını tekrar belirtmişti. M. Zaimis, Monarşinin kararlı bir destekçisiydi ve anayasal yöntemlere geri dönüşü en çok isteyen ılımlı Venizelosçuların çoğunu çevresine topladı. Ayrıca, "Politeia" grubu, M. George Rhallys yönetimindeki Muhafazakârlar ve MM. Charilaos ve Demerdji yönetimindeki Tarımcılar da dahil olmak üzere, Venizelos karşıtı olanların (Kraliyetçiler) ılımlı kanadının desteğine de sahip olacaktı. Bana ilk adımının, Kral'ın Güçler tarafından tanınmasını sağlamak olacağına dair güvence vermişti. Ayrıca Devrim liderlerinin güvenliğini sağlayacak ve ülkenin siyasal birliği için çalışacaktı.

General Pangalos'un Başkomutanlıktan İstifası

26. 15 Haziran'da Başkomutan, planladığı darbe ve bir cumhuriyetin kurulması konusundaki siyasi partilerin tutumunu öğrenmek için Atina'ya bir elçi gönderdi.

Aşırı Cumhuriyetçiler hariç tüm partilerden açık bir ret cevabı aldı. 26 Haziran'da Selanik'te, Albay Plastiras, Başkomutan ve kolordu komutanlarının katıldığı gizli bir toplantı yapıldı ve bu toplantıda General Pangalos istifa

103 Atina'da görev yapan İngiliz misyon temsilcisi (Yay. Haz. Notu)

etmek zorunda bırakıldı. Ordudan ayrılmasının nedeni olarak sağlığının artık görevini sürdürmesine yetecek kadar iyi olmaması gösterildi. General Pangalos, ordu içinde hükümeti devirmek için bir komplo olduğuna dair kanıtlar bulunduğunu iddia etti ve bu da birçok subay ve askerın tutuklanmasına ve ölüme mahkûm edilmesine yol açtı. Albay Plastiras, bu mahkûmları serbest bırakması için Pangalos'u zorladı ve istifasını kabul etti. General Pangalos'un istifasından sonra, onun yerine General Mavromichaelis geçti. Görünüşe göre aynı zamanda Savaş Bakanı olan Mavromichaelis, General Alexander Mazarakis'i Selanik'teki karargâhına, kurmay başkanı olarak götürdü. General Othonaios ve Albay Condylis, komutanlıklarından alınmayı talep ettiler ancak kamu yararı gerekçesiyle görevde kalmaları için ikna edildiler. Başkomutan ile Albay Plastiras arasında bir güç mücadelesi olduğuna dair şüpheler vardı ve bu mücadeleden Albay Plastiras galip çıkmıştı. Sonuç olarak, "Donanma Şefi" Yüzbaşı Hacı Kiryakos da yalnız bırakıldı ve şu an için bir darbe tehlikesini ortadan kaldırıldı. Ayrıca, Albay Plastiras'ın en kritik anda Kral'ı görmeye gittiğini ve Majestelerine, kendisi açısından bir darbe olmayacağına dair söz verdiğini öğrenmekten memnuniyet duydum. General Pangalos, kesin olarak ordudan emekli olup siyasete girmeye ve M. Zaimis'i desteklemeye karar verdiğini açıkladı. Cumhuriyetçiler hariç, tüm siyasi partilerin, General Pangalos'un önerilerini reddettiğini unutmamak gerekir. Ancak Venizelosçu ve Devrimci partiler artık teoride genel olarak cumhuriyetçi olsalar da o dönemde Anayasada herhangi bir değişiklik yapma niyetinde değillerdi.

Temmuz Ayında İyileşen Durum

27. Temmuz ayının başlarında, Yunan donanması, Girit açıklarında manevralar yapmak üzere Suda Körfezi'ne hareket etti ve bu durum burada bir Cumhuriyetçi darbenin başlatılacağına dair yaygın söylentileri yeniden canlandırdı. Ancak, Yüzbaşı Hacı Kiryakos'un gerçekleştirmeyi umduğu her ne varsa, Albay Plastiras'ın filoya eşlik etme kararı ile engellendi. Görünüşe göre Albay Plastiras, ateşli meslektaşını kontrol altında tutma gereğini fark etmişti. General Pangalos ve Cumhuriyetçi subaylarının ortadan kaybolması, o an için durum üzerinde kesinlikle sakinleştirici bir etki yaratmıştı. Hükümet, aşırılık yanlılarından korkmadıklarını ve onları düzende tutma gücüne sahip olduklarını kesinlikle göstermişti. Sonuç olarak, Kralın durumu düzelmiş gibi görünüyordu ve Majesteleri yavaş yavaş destek kazanmaya devam ediyordu. Kısa süre önce Patras, Korint ve Sparta'yı ziyaret etmiş ve halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştı.

Albay Plastiras ve General Pangalos Arasındaki Gerginliğin Yeniden Canlanması

28. Yüzbaşı Hacı Kiryakos artık iktidarda kalan tek aşırılıkçıydı. Özellikle General Pangalos ile başarısız darbe girişiminin deniz subaylarının çoğunun aşırılıkçı olduğu anlamına gelmemesi nedeniyle, herhangi bir kesin eylemde bulunabilmesi pek olası görünmüyordu. Ancak, Başbakan tarafından yapılan talihsiz bir açıklama sonucunda, Albay Plastiras ile General Pangalos arasındaki gerginlik kısa sürede yeniden alevlendi. Başbakan, General Pangalos'a hiçbir zaman kabinede bir görev verilmeyeceğini belirtmişti. Bu durum görünüşe göre General Pangalos'u çileden çıkarmıştı, öyle ki arkadaşları artık onu engellemekte büyük zorluk çekiyordu.

Venizelos Yanlısı Partinin Hanedanlığa Yönelik Tutumu

29. Temmuz ayında basında seçimler hakkında yapılan tartışmalar yoğun bir şekilde yeniden canlandı. Seçimlerin genel olarak ekim ayında yapılacağı düşünülüyordu, ancak Albay Plastiras, seçimlerin mümkün olan en kısa sürede yapılmasını destekliyor gibi görünüyordu. İlimli Venizelosçu basın, büyük bir tartışmaya yol açan bir makale yayınladı. Makalede, Cumhuriyetçi darbesi niteliğindeki her şeyin reddedilmesi gerektiği, çünkü birkaç yıl içinde barışçıl yöntemlerle bir cumhuriyetin getirilebileceği varsayıldığı belirtiliyordu. Bu açıklama, hemen muhalefet basını tarafından ele alındı ve halka, Venizelosçulara oy vermenin, sonradan ortaya çıktığı gibi, aslında cumhuriyete oy vermek anlamına geleceğini söylendi. Monarşi bir kez daha siyasi arenaya çekilme riskiyle karşı karşıya görünüyordu. Bunun üzerine, Liberal (eski Venizelos yanlısı) partinin lideri, hanedanlık konusunun yaklaşan seçimlerde gündeme getirilmeyeceğini ve Liberal Parti'nin "Taçlı Demokrasi" olarak adlandırdıkları bir sistemi desteklediğini açıkça belirtti.

M. Papanastassiou tarafından temsil edilen küçük Cumhuriyetçi grup ile Liberaller arasında kesin bir ayrılık oluştu. Bu grup, Liberallerle sağlam bir cephe oluşturma konusunda son derece istekli görünüyordu ve siyasi programlarında fedakârlık yapmaya hazır olduklarını belirtmişti. Ancak, Liberaller, temel ilke sorunlarının onları Cumhuriyetçilerden ayırdığını ve seçimlerde aralarında herhangi bir iş birliğinin mümkün olmadığını ifade ettiler.

General Metaxas'ın Mübadil Oylarını Kazanma Çabası

30. Bu dönemde General Metaxas, mübadillerin desteği için bir teklifte bulunarak konumunu güçlendirdi. İktidara gelmesi durumunda Nüfus

Mübadelesi Anlaşması'nı iptal etmek ve göç edenlerin Anadolu'daki evlerine dönmelerini sağlamak için elinden geleni yapacağını açıkladı.

Temmuz Ayının Sonunda M. Zaimis ile Müzakerelerin Yeniden Başlaması

31. Temmuz ayının sonuna doğru Albay Plastiras, Dışişleri Bakanı eşliğinde, Aegina'daki¹⁰⁴ M. Zaimis'i ziyaret ettiler. Ona, seçimleri yönetmek üzere bir "hizmet kabinesi" başkanlığı veya tüm ılımlı unsurları içeren bir Koalisyon Kabinesi liderliği teklif ettiler. M. Zaimis, siyasi durumla ilgili bilgi edinmek ve arkadaşlarıyla istişare etmek için on günlük bir süre istedi. Bazı çevrelerde, Albay Gonatas'ın M. Zaimis yerine "Ulusal Blok"a liderlik etmesi önerildi. Ancak, Albay Gonatas'ın idamlar sırasında Başbakan olması göz önüne alındığında, bu tercih Yunanistan'ın diğer ülkelerle olan ilişkilerini olumsuz etkileyebileceği düşüncesiyle pek olumlu karşılanmadı. Öte yandan Fransız meslektaşım, General Metaxas iktidara gelirse kendi Hükümetinin zorluklar çıkarabileceğini ima etti. Bu sırada Albay Plastiras, aralarında Eylül 1922'de M. Gounaris'in yerine geçen Başbakan M. Triandaphyllakos ve Muhafazakâr parti lideri M. George Rhallys'in de bulunduğu bazı önemli muhalefet politikacılarıyla istişare etti. Ancak, Devrim'e karşı düşmanlığı nedeniyle Muhalefet lideri General Metaxas'ın görüşlerini almayı ihmal etti. M. Rhallys, General Metaxas ve Cumhuriyetçi Parti lideri M. Papanastassiou da dahil olmak üzere tüm siyasi partilerin başkanlarının katılacağı bir Kraliyet Konseyi'nin toplanmasını önerdi. Bu sayede Yunanistan'ın kıdemli devlet adamı M. Zaimis başkanlığında seçimlerin yürütülmesiyle görevlendirilebilecek bir kabine kurulması mümkün olabilirdi. Böyle bir iş birliğinin tüm partiler arasında tepkileri ve iç bölünmelerin devamını engelleyebileceği belirtildi. Bu çözümün, tek olası çözüm olarak düşünüldüğünden, hiçbir partinin buna karşı çıkamayacağı düşünüldü.

32. Ancak kısa süre sonra, M. Zaimis'in Devrimci otoritelerden tam destek almadığı ortaya çıktı. Onlar, gücü tamamen bırakmaya ve ona tam özgürlük tanımaya hazır değildi. Zaimis, basına yaptığı bir açıklamada, ülkenin durumunun kritik olduğunu belirtti; seçimler yaklaşıyordu, ancak seçim sonuçlarının siyasi bölünmelere son vereceğine dair umutlanmasına yol açacak hiçbir şey görmüyordu. Bu nedenle, daha ılımlı bireylerden oluşan yeni bir siyasi parti—Uzlaşma Partisi—kurmaya karar verdi. Zira bu tür insanların

104 Egina Adası. Atina'ya çok yakın dokumda (Yay. Haz. Notu)

sayısı oldukça fazlaydı. Bu partinin amacı, tüm çatışmaları sona erdirmek, dost veya düşman fark etmeksizin herkese adalet sağlamak ve Yunanistan'ın şu anda içinde bulunduğu diplomatik izolasyonu sonlandırmak olacaktı. Durumu değerlendirdikten sonra, bu önerilerin halkın istekleriyle uyumlu olduğuna ikna olursa, ülkesinin iyiliği için seçimlerde partiye liderlik etmeyi üstleneceğini de sözlerine ekledi. Birkaç gün sonra Başbakan, bazı gazetecilere verdiği röportajda, M. Zaimis'in bir politikacı koalisyonu kurmanın imkânsız olduğu sonucuna vardığını belirtti. M. Zaimis, Liberallerin ve İşçi partisinin iş birliğini sağlayamazsa, bu girişimin başarısız olarak değerlendirilebileceğini ifade etti. Çünkü sadece M. Zaimis'in siyasi müttefiklerinden oluşan bir grup "Ulusal Blok" olarak kabul edilemezdi. Bu durumda, Devrim, böyle bir blok oluşturmanın başka yollarını arayacak ve M. Zaimis tarafından oluşturulan bloku desteklemeyecekti. Ayrıca, Devrim'in açıklamalarında sıkça görülen ve genel olarak Yunanlılara atfedilen mantık eksikliğiyle, bu bloğun yalnızca "Devrimin işini kayıtsız şartsız onaylayan" partiler ve politikacılar tarafından oluşturulabileceğini ekledi. Başbakanın açıklaması, elbette, M. Zaimis'in uzlaşma partisini oluşturmak için güvendiği Kraliyetçilerin veya İlımlı Venizelos ve Metaxas karşıtı partilerin onayını almadı. Ayrıca, "Eleftheron Vima" grubu, Albay Gonatas'ın adaylığına kesinlikle karşı olduklarını belirterek, M. Zaimis'i desteklemeye devam ettiklerini açıkladı.

M. Zaimis'in İlımlı Kraliyetçiler ve Devrim Hükümeti ile Yaşadığı Zorluklar

33. M. Zaimis'in Devrim'in eylemlerini kabul etme ve onları geri çevirme veya eleştirme yönünde bir girişimde bulunmaması Venizelos karşıtı "Politeia" grubunun onunla iş birliği yapmasını neredeyse imkânsız hale getirdi. Bu grubun liderlerinden biri olan M. Demerdji bana kendisinin ve arkadaşlarının geçmişi tamamen göz ardı edemeyeceğini ve diğer eski Bakanlar Kasım 1922'de idam edildiğinde müebbet hapis cezasına çarptırılan General Stratigos ve Amiral Goudas'ın serbest bırakılmasında ısrarcı olduğunu ifade etti. Bu subaylar, Lozan Antlaşması'nın onaylanmasının ardından kısa bir süre sonra, antlaşmaya ekli protokolün genel af ile ilgili hükümlerinin yürürlüğe girmesiyle serbest bırakıldı. M. Demerdji, idam edilen bakanların bir şekilde kamuoyu önünde aklanmasının sağlanması ve ayrıca ailelerine verilen para cezalarının iade edilmesi gerektiğini de sözlerine ekledi. Kısa süre sonra, Devrim'in seçimlerden önce hükümeti kimseye devretme niyetinde olmadığı ilan edildi, böylece M. Zaimis'e yapılan ilk teklif geçersiz kılındı. Aynı

zamanda, hükümet, mübadillerin Anadolu'daki evlerine dönme umudu veren General Metaxas tarafından çekilen mübadil oylarını geri kazanmaya çalıştı. Başbakan, seçimlerin ancak mübadillerin rahat bir şekilde yerleşmesinden sonra yapılması gerektiği ve böylece kendi çatıları altında huzur ve sükûnet içinde oy kullanabilmeleri gerektiği görüşünde olduğunu da belirtti.

M. Zaimis'in Hükümet Şartlarını Nihai Olarak Reddetmesi

34. Ağustos ayı başındaki durum böylece belirsizliğini koruyordu. Hükümet, Meclis'in onayı olmadan seçim yarasını değiştirme niyetinde olduğunu açıkladı. Bu anayasaya aykırıydı. Ayrıca, Savaş ve Denizcilik Bakanlıklarını elinde tutma veya bu bakanlıkları kendi adayları tarafından yönetilmesi konusunda ısrarcıydılar. M. Zaimis, kendi kararlarında bağımsız olma konusunda kararlıydı ve sonunda hükümet tarafından kendisine teklif edilen şartları reddetti. Basına yaptığı bir açıklamada, yedi ay boyunca tüm ılımlı partiler arasında bir anlaşmaya varmak için çalıştığını ancak beklenmedik zorluklarla karşılaştığını belirtti. Bu nedenle kendisi ve arkadaşları yaklaşan siyasi kampanyada yer almamaya ve aktif siyasetten çekilmeye karar vermişlerdi. Bu kararı, ılımlı Venizelos karşıtı ve Metaxas karşıtı partinin liderleri MM. Charilaou ve Demerdji izledi. Bu hamle, ılımlılar arasında büyük bir hayal kırıklığına yol açtı, çünkü M. Zaimis'in geri çekilmesinin iki aşırı fraksiyonu karşı karşıya bırakacağı endişesi vardı. Yunan halkı, iç çekişmelerle dolu bir dönemle karşı karşıya gibi görünüyordu. Atina'da yaşanan endişelerin bir göstergesi, M. Zaimis'in kararının açıklanmasıyla drahminin değerinin on üç puan düşmesi oldu.

M. Venizelos'un Yunan Halkına Mesajı

35. M. Venizelos'un Yunan halkına iletildiği bir mesaj 8 Ağustos'ta basında yayınlandı. Mesajında, Yunanistan'a asla geri dönmeme veya iç siyasete girmeme konusundaki "geri alınmaz kararı" yineledi ve nedenlerini açıkladı. 1917'den 1920'ye kadar olan dönemde, sık sık sert baskı önlemlerine başvurmak zorunda kaldığını kabul etti. Halk, Kasım 1920'deki bir halk oylamasıyla onu görevden uzaklaştırmıştı ve böyle bir karardan sonra siyasete geri dönmesinin onun için küçük düşürücü olacağını belirtti. Destekçilerini şaşırtacak şekilde ve daha önceki açıklamalarına ters düşerek, Yunanistan'ın bir cumhuriyet için hazır olmadığını ifade etti. Belki de Yunanların daha karmaşık bir yönetim biçimi olan taçlı bir demokrasiye hazır olmadıklarını, ancak Yunan halkının büyük çoğunluğunun rejim değişikliğine karşı olduğunu kabul etti.

Ağustos'taki Endişe Verici Durum. Albay Plastiras'ın Hastalığı, Grev, Kakavya Olayı

36. Ağustos ayındaki durumu endişe verici kılan unsurlardan biri, gerçek kontrolü elinde tutan ve aşırılık yanlılarına karşı durup Devrimci Hükümeti yolunda tutabilen tek kişi olan Albay Plastiras'ın sağlığıydı. Tüberküloz hastası olduğu bildirildi ve seçimlere kadar görevine devam edip edemeyeceği konusunda şüpheler dile getirildi. Görevinden ayrılmak zorunda kalması durumunda, General Pangalos veya General Metaxas tarafından bir darbe olasılığından bahsediliyordu. 20 Ağustos'ta tüm Yunanistan'da genel grev ilan edildi, ancak çok etkili olmadı. Grev, Komünist partinin büyük çabaları sonucunda gerçekleşmişti. Hükümet bu duruma tepki gösterdi ve durumu başarılı bir şekilde ele alarak pozisyonunu güçlendirdi. Bu olayların ortasında, Yunan-Arnavut Sınır Komisyonu'ndaki İtalyan heyetinin üyelerinin Kakavya'da öldürüldü. Cinayetlerin ülkenin iç durumu üzerindeki başlıca etkisi, seçimlerin süresiz olarak ertelenmesi ve kriz sırasında istifa etmeyi düşünen Devrimci Hükümete, önemli bir mali yük eklenmesi oldu¹⁰⁵. Ancak M. Zaimis ile yapılan müzakereler bozulduğu için hükümetin yerine geçecek kimse bulunamadı. Eylül ayının başında seçimlerin, 28 Ekim'de yapılması kararlaştırılmıştı, ancak Korfu'daki İtalyan işgali sona erene kadar seçimlerin yapılamayacağı biliniyordu ve daha sonra seçimler aralık ayına ertelendi.

2 Aralık İçin Duyurulan Seçimlere İlişkin Kararname

37. Metaxas yanlıları, hükümet tarafından yayımlanan ve yaklaşan seçimlerin bir "Kurucu Meclis" için olacağını belirten bir kararnameye şiddetle karşı çıktılar. Kararname, yedek veya aktif görevdeki memurların seçime katılmasına izin veriyordu ancak aktif görevdekiler Meclis dağılana kadar yedekte tutulacaktı. Seçim yasasındaki değişiklikler arasında Atina ve Pire topluluklarının Attika'nın geri kalanından ayrılması ve Yeni Yunanistan'da kart oylama sisteminin getirilmesi, Eski Yunanistan'da ise geleneksel (oy pusulası) sisteminin kalması yer alıyordu. Artık 2 Aralık için duyurulan seçimler,

¹⁰⁵ Yunanistan-Arnavutluk sınırını belirlemek için Yanya'da kurulmuş olan Uluslararası heyetteki İtalyan temsilcinin öldürülmesi iki ülke ilişkilerini germiştir. Bunun üzerine Mussolini Korfu Adası'nın bombalanması emrini verdi ve adayı işgal etti. Yunanistan sorunun çözümü için Milletler Cemiyeti'ne başvurduysa da sorun çözülmedi. Yunan Hükümeti çareyi İtalya ile anlaşmakta buldu ve İtalya'nın elli milyon lirelik tazminat talebini kabul etmek zorunda kaldı. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih*, 14. Baskı, Alkım Yay., Ankara, s. 173.

neredeysse tamamen iki karşıt grup arasında bir mücadeleye dönüşüyor gibi görünüyordu: Metaxas karşıtları ve Venizelos karşıtları. Ancak durum sürekli değişiyordu, sabah yapılan düzenlemeler akşam tamamen değiştirilebiliyordu ve dış gözlemciler, diplomatların böyle değişken bir durumu kendi hükümetlerine anlaşılır bir şekilde nasıl rapor edebileceklerine şaşırıyordu.

Albay Plastiras'ın Geçici Çekilmesi ve Kabine Değişiklikleri

38. Ekim ayının başında Albay Plastiras o kadar ciddi bir şekilde hastalandı ki dinlenmek için kırsala çekilmek zorunda kaldı. Onun yokluğunda Albay Gonatas hem Başbakan hem de “Devrimin Şefi” olarak görev yaptı. Ağustos ayının başlarında yurtdışına giden General Pangalos ise geri döndü. General Pangalos, Fransa ve diğer yerlerde Yunanistan'a yönelik bulduğu olumsuz tutumdan dolayı büyük hayal kırıklığına uğradığını belirtti. Seçimler için geri döndüğünü söyledi ve kısa süre sonra M. Papanastassiou ile birlikte Cumhuriyetçi partinin liderliğini üstleneceği anlaşıldı. General Pangalos'un dönüşünün Albay Condylis ve Girit Tümeni'nin Atina'ya dönüşüyle aynı zamana denk gelmesi ve bir “Pangalos” darbesi konuşmalarının yeniden canlanması endişeye yol açtı. Ordu subayları büyük ölçüde Cumhuriyetçi olmuştu. Ancak iki gruba ayrılmışlardı; biri Albay Plastiras'ın ılımlı görüşlerini desteklerken, diğeri General Pangalos'un savunduğu gibi hemen bir darbe yapılmasını savunuyordu. Ayrıca, İspanya'da başarılı bir şekilde kurulan askeri diktatörlükten etkilenmişler ve o ülkedeki örneği takip etmek için istekliydi. Ancak şimdilik, rejim sorununun seçimler yapıldıktan sonra bir halkoylamasına sunulması konusunda bir uzlaşmaya varıldı. 12 Ekim'de, kabinede ani bir değişiklik olacağına dair söylentiler yayıldı. Savaş ve İçişleri Bakanları da dahil olmak üzere dört Bakan, seçim kampanyasına katılmak için istifa edecekti. Ayrıca, Dışişleri Bakanı Atina'dan ayrıldı, görünüşe göre başlangıçta hastalık iznine çıktı, ancak geri dönmeyişinin beklenmediği ve aslında istifa ettiği bildirildi. Washington'daki eski Yunan Bakanı M. Roussos'un liderliğinde yeni bir hükümetin kurulması bekleniyordu ve Albay Gonatas, Albay Plastiras ile birlikte “1922 Devrimi'nin Eş-Lideri” olarak görev yapacaktı.

Bu değişikliklerin hanedanı hiçbir şekilde etkilemeyeceği kesin olarak belirtilmişti. Dört Bakan usulüne uygun olarak istifa etti. Ancak, bir yanlış anlaşılma nedeniyle, dört yeni Bakan yemin etmek üzere saraya gitmeye hazırlanırken, düzenlemelerin iptal edildiği bildirildi. Devrim Hükümeti seçimlere kadar devam etme niyetinde olduklarını açıkladı. General Mavromichaelis'in cepheye gitmesinin ardından geçici olarak Albay Gonatas'ın elinde bulunan

Savaş Bakanlığı'na General Manettas atandı ve Adalet Bakanlığı'na da M. Stratigopoulos atandı.

Karşı Devrim Arifesinde Uğursuz Durum, 20-22 Ekim

39. Cumhuriyetçi bir darbe tehlikesinin bir kez daha bertaraf edildiği görünüyordu ve bu durum, donanma şefinin istifasıyla destekleniyordu. 21 Ekim Pazar günü Başbakan, Romanya elçisine, huzursuzluk yaratan üç figür olan General Pangalos, Albay Condylis ve Yüzbaşı Hacı Kiryakos'un nihayet iktidardan uzaklaştırıldığını memnuniyetle bildirdi. Durum hafiflemiş gibi görünse de Kral'ın 21-22 Ekim'de Belgrad'daki Kraliyet vaftiz ve düğün kutlamalarına Kraliçe'ye katılmasını engelleyecek kadar ciddiydi. Başlangıçta hükümet, Majestelerini onun doğru bildiğinin aksine Belgrad'a gitmesi için teşvik etmiş, ancak daha sonra fikir değiştirip, her görüşten siyasi liderlerle mutabık kalarak Majestelerine Atina'da kalmalarını tavsiye etmişti. Basın, 13 Ekim'de sansür kaldırıldıktan sonra daha da kıskırtıcı hale geldi. Özellikle Metaxas yanlısı basın aşırı bir şiddet patlaması sergiledi. Yunanistan'da gazetecilik, bir siyasi rakibi itibarsızlaştırmak için oldukça düşük seviyelere inebilir ve öne çıkan kişilere yönelik en abartılı suçlamalar yapılabilir. Gerilim artıyordu ve birçok ılımlı insan nihai sonuç konusunda umutsuzluklarını dile getiriyordu. M. Zaimis'i seçimlerde aday olmaya ikna etmek için umutsuz çabalar tekrar sarf edildi. 20 Ekim'de Atina'da bir askerî gösteri düzenlendi. Birkaç alay, zırhlı araçlar eşliğinde şehirde yürüyüş yaptı. Çılgın söylentiler bir kez daha yayıldı. Ertesi gün Albay Plastiras'ı kırsalda gören bir arkadaşım, albayın iyimser olduğunu ve herhangi bir sorundan habersiz görüldüğünü söyledi.

Karşı Devrimin Patlak Vermesi

40. Ancak Albay Plastiras yanılıyordu. 21-22 Ekim gecesi, Tatoi havaalanından iki uçak çalındı. Mora Yarımadası ve Makedonya'da General Gargalides, General Leonardopoulos ve Albay Zeras gibi tanınmış askerlerin liderliğinde bir askeri devrim patlak verdiği için sabahın erken saatlerinde Albay Plastiras acilen Atina'ya çağrıldı. General Gargalides'in imzasıyla yayınlanan ve polis tarafından ele geçirilmeden önce Metaxas yanlısı gazeteler tarafından yayımlanan bir bildiri, uçaklar tarafından Atina üzerine bırakıldı. Bildiride, karşı-devrimin tek amacının Devrim Hükümeti'nin istifa etmesi ve Kral'ın anayasal haklarını kullanarak genel güven sağlayacak bir hükümeti göreve çağırması ve 1922 devriminden önceki yasalara dayalı olarak özgür seçimler

yapması olduğu belirtiliyordu. Bu bildirimler mümkün olduğunca ele geçirildi ve baskıları toplatıldı, ancak bazı kopyalar yok edilemedi. Hükümet, sıkıyönetim ilan ederek ve muhalefet basınına askıya alarak kararlı önlemler aldı. Askerlik çağındaki mülteciler ve gönüllüler çağrılarak silahlandırıldı. Yakın zamanda Kabine değişiklikleri sırasında istifa eden General Mavromichaelis, hükümete yardımcı olmak için Atina'ya döndü ve Yüzbaşı Hacı Kiryakos donanmanın komutasını yeniden devraldı. General Pangalos, hükümete hizmetlerini teklif etti ancak herhangi bir resmi görev almayı reddetti ve askeri meseleleri yönetmek için ordunun başında Atina'da kaldı. Orduda General Pangalos'tan daha fazla ağırlığı olan ve Devrimci Hükümet'in M. Zaimis'e devretme konusundaki isteksizliği nedeniyle komutasından yeni istifa eden General Othonaios, komutasına geri döndü ve Albay Zeras'ın karşı-devrimci birliklerin başında olduğu Makedonya'daki Albay Condylis'e katıldı. Metaxas yanlısı gazetenin birkaç editörü bir önceki gece gizlice Atina'yı terk etmişti. General Metaxas ise daha önce Korint'e kaçmıştı ve burada General Leonardopoulos ve General Gargalides ile birlikte geçici bir hükümet kurmuştu.

Makedonya'daki Hareketin Bastırılması ve Atina'daki Durum

41. Bir veya iki gün boyunca güvenilir bilgi edinmek son derece zordu. Hükümet açıkça çok gergindi ve abartılı söylentiler dolaşıyordu. Telgraflar bekletiliyordu ve Majestelerinin Selanik'teki başkonsolosundan, öğrenebildiği ayrıntıları ileten bir haber almam 25'ini buldu. Üç günlük bu telgraflardan, hareketin gerçek amacının yalnızca Albay Zeras ve birkaç subayı tarafından bilindiği anlaşılıyordu. Askerlere nereye veya neden gittikleri söylenmemiştir ve Albay Condylis ve bölüğüyle karşılaşılacak olayın gerçeklerini öğrendiklerinde, toplu halde hükümete teslim olmuşlardı. Albay Zeras, elli beş subayıyla birlikte dağlara çekildi ve Sırbistan sınırını geçmeyi başardı. Ancak, Vodena ve Drama çevresinde küçük çaplı çatışmalar yaşandı. Benzer nedenlerle, Atina'ya ilerleyen Chalkis garnizonunun bir kısmı hızla dağıldı. Ancak karşı-devrimcilerin ana ordusunun bulunduğu Mora'da durum belirsizliğini koruyordu. Hükümet birlikleri Korint Kanalı'nı kontrol ettiklerini iddia ediyordu ve Mora'ya bir tür abluka ilan edildi. Donanma, Yüzbaşı Hacı Kiryakos tarafından sorgulandıklarında yurttaşlarına ateş açmak istemediklerini belirten birkaç subay dışında, orduyla iş birliği yapıyordu; "Averoff" kanalının yakınında, "Helle" Kalamata'da ve "Lemnos" Patras'taydı. M. Zaimis hareketi hemen reddetti, ancak Makedonya partisinin lideri M. Boussios'un diğer birçok kişiyle birlikte gizli bir toplantıda tutuklandığı ve önemli belgelerin hükümetin eline

geçtiği bildirildi. İnsanlar artık sudan sebeplerle sağda solda tutuklanıyordu, aralarında Kral'ın iki yaveri de vardı. Makineli tüfeklerle donatılmış zırhlı araçlar ve askerler Atina'nın çeşitli gözetleme noktalarında görülüyor, ayrıca sokaklarda devriye geziyorlardı. 24'ünde hükümet, kan dökülmesini önlemek için isyancılara yirmi dört saat içinde teslim olmaları yönünde son bir çağrı yaptı. Çağrı etkili olmadı ve akşam saatlerinde yirmi dört saat daha uzatıldı. Gün boyunca bir uçak devrimin her yerde başarılı olduğunu ve halkın hükümet tarafından yayılan yalanlara inanmaması gerektiğini belirten bildirileri Atina üzerine bıraktı. Bu bildirimler düştükçe askerler tarafından toplanarak imha edildi. Öğleden sonra, devrimi destekleyen büyük bir gösteri yapıldı. Albay Gonatas ve Albay Plastiras'ın konuşmaları kalabalık tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı.

Hareketin Sonlandırılması

42. O akşam Albay Plastiras, Amerika Birleşik Devletleri'ne mensup meslektaşına hareketin neredeyse sona erdiğini bildirdi. Askerlerin evlerine gitmelerine izin verileceğini, subayların ise Meclis tarafından suçlarına göre cezalandırılacağını söyledi. Ancak ertesi sabah, yaklaşık 4.000 isyancının Korint Kanalı'nı geçip Loutraki üzerinden Atina ile İstefe arasında kalan dağlara gittikleri anlaşıldı. Karargahları Atina'dan yaklaşık 50 kilometre uzaklıktaki Villia'da bulunan iki general tarafından yönetiliyordu. Başkalarının da onlara katıldığı ve toplam sayılarının yaklaşık 5.000'e ulaştığı (önceden bana verilen maksimum rakam olan 2.500'e kıyasla fazlaydı) ve belirli bir miktarda silaha sahip oldukları bildirildi. Hükümet birlikleri Megara ve Eleusis arasında konuşlanmıştı ve "Averoff" isyancıların tuttuğu tepeleri bombalamaya başladı. Ancak hükümet bu arada hem Selanik'ten hem de Girit'ten takviye birlikler almıştı. Albay Condylis, Makedonya'daki ayaklanmayı bastırdıktan sonra tüm hızıyla güneye doğru ilerledi ve kısa süre sonra belli sayıda süvari ve Girit birlikleriyle birlikte tümeniyle İstefe'ye ulaştı. Albay Plastiras da Girit'ten yeni gelen 3.000 adamla takviye edilmiş Atina birliklerinin komutasını üstlendi. Ertesi gün General Pangalos "Averoff"tan inerek neredeyse hiç dirençle karşılaşmadan Korint'e girdi ve böylece Mora'daki ve İyon Adaları'ndaki hareket bastırıldı. General Leoardopoulos ve General Gargalides, yine de bir iki gün daha direndiler ve 28 Ekim'de yaklaşık 400 subay ve 4.000 askerle teslim oldular. Askerler Atina'ya götürüldü, generaller ve subaylar ise Eleusis'te kurulacak askeri mahkeme için ayrıldı. İki general ölümüne mahkûm edildi, daha sonra sürgüne çevrildi, genç subaylar ise daha hafif cezalara mahkûm edildi ve

çoğu görevden alındı. Bu subaylar, Nisan 1924'te yapılan halk oylamasından sonra affedildi. Albay Plastiras'ın himayesinde düzenlenen Eleusis davaları, General Condylis'in Selanik'te sınırdan kaçmayı başaramayan bazı subay ve askerleri vurarak infaz ettiği hızlı yargılamalara kıyasla çok daha hoşgörülüydü. General Metaxas'ın daha sonra Patras'tan bir Norveç gemisiyle ayrılıp İtalya'ya güvenli bir şekilde ulaştığı ortaya çıktı¹⁰⁶.

Sonraki bilgiler ışığında, karşı devrimin başlangıçta General Pangalos'tan kurtulmak ve ülkeyi sürekli darbe tehdidinden korumak isteyen subaylar arasında bir hareket olarak planlandığı kanaatine vardım. Liderler General Gargalides ve General Leonardopoulos çok saygı duyulan subaylardı. Başbakan Albay Gonatas'ın, General Pangalos'un sert bir muhalifi olarak, başlangıçta

106 18 Ekim 1923'te Devrimci Hükümet, ülkenin gelecekteki hükümet biçimine karar verecek bir Ulusal Meclis için 16 Aralık'ta seçim yapılacağını ilan etti. Ancak Gonatas liderliğindeki Devrimci Hükümet, Venizelos yanlısı Liberal Parti'yi ve diğer monarşi karşıtı partileri büyük ölçüde destekleyen bir seçim yasası çıkarmıştı. Seçimlerin ve neredeyse kesin bir rejim değişikliğinin olasılığı, ordu saflarında hükümeti devirmeyi amaçlayan heterojen bir koalisyonun yaratılmasına imkân verdi. Başlıca itici gücü, kraliyet yanlısı eski Genelkurmay Başkan Yardımcısı ve General Ioannis Metaxas ile yakın temas halinde olan kraliyetçi orta rütbeli subaylardan oluşan sözde "Binbaşılar Örgütü" idi, ancak en önemlisi Leonardopoulos ve Gargalides olmak üzere birkaç hoşnutsuz Venizelos de bu gruba katıldı. Komplocular, Kuzey Yunanistan ve Mora'daki askeri birliklerin çoğunu kazanmayı başardılar. Fakat Atina, Selanik veya diğer büyük şehirlerin garnizonlarında ve ezici bir şekilde Venizelos yanlısı Donanmada ilerleme kaydetmeyi başaramadılar. Metaxas darbenin ülkenin merkezi olan Atina'da gerçekleşmesini tavsiye etmişti, ancak gerçekte 22 Ekim'in erken saatlerinde illerde başlatıldı. İlk aşamalarında hızla başarılı olduğu kanıtlandı. Sabaha kadar tüm Yunan anakarasında yalnızca Atina, Selanik, Larissa ve Yanya şehirleri hükümet kontrolü altında kalabildi. Hükümet başlangıçta hazırlıksız yakalansa da kısa sürede toparlandı. Ordunun başı General Theodoros Pangalos, darbeciler kaçamak cevaplar verirken enerjik karşı önlemler başlattı. Selanik'te, General Georgios Condylis liderliğindeki Venizelos yanlısı subaylar darbenin şehri ele geçirmesini engelledi ve ardından Albay Ziras komutasındaki isyancı güçlerle karşı karşıya geldi. Hükümet güçleri galip geldi ve 25 Ekim'de Kuzey Yunanistan'da kontrolü yeniden sağladı, Ziras ise Yugoslavya'ya kaçtı. Mora'da, Leonardopoulos ve Gargalides birlikleriyle Korint Kıstağı'nı geçtiler ve Atina'ya doğru yürüdüler, ancak hükümet birlikleri tarafından kuşatıldılar ve 27 Ekim'de koşulsuz teslim olmaya zorlandılar. Başarısız darbe, en azından şimdilik, kraliyetçi davanın kapsamlı bir şekilde yenilgiye uğratılmasıyla Yunan tarihinde bir dönüm noktası oldu. Darbenin ardından, kraliyetçi hizip etkisini kaybetti ve etkili bir şekilde başı kesildi. Silahlı Kuvvetlerden 1200'den fazla kraliyetçi subay görevden alındı. Leonardopoulos ve Gargalides askeri mahkemede yargılanarak ölüme mahkûm edildiler, fakat daha sonra affedildiler. Darbe sırasında Korint'te bulunan Ioannis Metaxas ülkeden kaçmayı başardı ve İtalya'ya sürgüne gitti. https://en.wikipedia.org/wiki/Leonardopoulos%E2%80%93Gargalidis_coup_attempt Erişim Tarihi: 10.12.2024.

harekete sempati duyduğu söyleniyordu. Ancak, General Metaxas sahneye çıktığında ve hareketi kendi amaçlarına hizmet edecek şekilde manipüle etmeye başladığında, Albay Gonatas'ın tam zamanında geri çekildiği ifade ediliyor. General Leonardopoulos, General Metaxas'ın veya başka herhangi bir politikacının siyasi amaçlarını ilerletmek için hiçbir şekilde istekli değildi. Ancak, o ve General Gargalides, harekete çok fazla dahil oldukları için geri çekilemediler ve General Metaxas'ın manipülasyonlarına maruz kaldıklarını fark ettiklerinde, kendileri ve birçok subayın cesaretlerini yitirdiği bir hareketi sürdürmek zorunda kaldılar.

İsyanın Hanedanlık Üzerindeki Uzun Vadeli Etkisi

43. İsyân bir ölçüde kolaylıkla bastırılmıştı, ancak sonuçları oldukça önemli ve uzun vadeli oldu. Hükümet destek için aşırılık yanlısı Cumhuriyetçilere güvenmek ve ordunun komutasını artık general olan General Pangalos, Othonaios ve Condylis'e emanet etmek zorunda kalmıştı. Yüzbaşı Hacı Kıryakos ise donanmanın komutanı olarak yeniden görevlendirilmişti. Üstelik Kral'ın konumu ciddi şekilde sarsılmıştı zira birçok kişi onun sadece komployu bildiğini değil, aynı zamanda aktif olarak katıldığını iddia ediyordu. Majestelerinin iki yaverinin ve Kraliyet Muhafızları kaptanının tutuklanması, fakat daha sonra suçluluklarına dair hiçbir kanıt ortaya çıkmadığı için serbest bırakılmaları, bu suçlamalara inanılabilirlik kazandırdı. Majesteleri, hareketi onaylamadığını kamuoyu önünde ifade etmediği için de sert bir şekilde eleştirildi. Hükümet ise onu savunma konusunda zayıf kaldı. Albay Plastiras, Majestelerinin masumiyetine tamamen ikna olmadığını, çünkü Majestelerinin tahttaki konumunu güçlendirmeyi amaçlayan bir harekete sempati duymaktan başka bir şey yapamayacağını ileri sürdü. Ben şahsen Majestelerinin hareketle hiçbir ilgisi olmadığını inanıyorum. Her şeyden önce, Kral, tebaası arasında kan dökülmemesi konusunda derin bir endişe taşıyordu. Anayasal bir hükümdar olarak, bir devrim veya karşı devrim arasında taraf tutmanın onun görevi olmadığını düşünüyordu. Tavsiyesine güvendiği tek kişi, Majestelerine yaklaşmayan ve kritik anda Aegina'ya çekilen M. Zaimis'ti. İlimli Venizeloşçular, Kral'ın, İspanya Kralı'nın yakın zamanda yaptığı gibi daha fırsatçı davranıp mevcut hükümeti desteklemesi gerektiğini savundu. Majestelerinin bunu yapmaması tahtına mal oldu.

Günler geçtikçe, bir Cumhuriyetçi darbesinin sadece mümkün değil, aynı zamanda muhtemel olduğu da ortaya çıkmaya başladı. 29 Ekim'de durum özellikle ciddi hale geldi. Çünkü General Pangalos ve arkadaşları

hükümeti devirmek ve iktidarı zorla ele geçirmekle tehdit ettiler. Venizelosçu partinin daha ılımlı kanadının önde gelen üyeleri, o günü ve gecenin çoğunu generalleri ikna etmeye çalışarak geçirdiler. General Pangalos o sırada aralarında en ılımlısı gibi görünüyordu. Yüzbaşı Hacı Kiryakos ve General Condylis, derhal bir cumhuriyet ilan edilmesini talep ettiler. Ancak bunun olmasının önündeki başlıca kısıtlayıcı etken, son olayların kendisine yüklediği gerginlik sonucu yine çok fazla sınırlenen Albay Plastiras'tı. Kendisi Atina'ya geri çağrıldı ve orada Metaxas yanlıları hariç tüm partilerin davet edildiği bir politikacılar ve askerler konseyi topladı. Ancak, üç aşırılıkçı subay ve Cumhuriyetçi lider M. Papanastassiou, son isyana sempati duyduklarına inandıkları bazı politikacılarla görüşmeyi kabul etmedi. Bu toplantıda, rejim değişikliğinin ancak Majestelerinin dahil olduğunun kesinleşmesi durumunda haklı görülebileceği ileri sürüldü. Albay Gonatas, hemen böyle bir durumun söz konusu olmadığını ve Kral'ın "tamamen tarafsız" olduğuna kişisel olarak inandığını belirtti. Görünüşe göre Albay Plastiras, toplantıda amacına ulaşmıştı ve darbe tehlikesi şimdilik önlenmiş gibi görünüyordu. General Pangalos, cumhuriyet kurmak için böylesine önemli bir fırsatın kaçırılmasına öfkesini gizlemedi. Hatta basında Kral'ı ayaklanmaya karışmış olmakla suçlayan bir açıklama yapacak kadar ileri gitti.

İngiliz, Fransız, Rumen ve Sırp Elçiliklerinin Görüşlerinin Yayınlanması

44. Fransız elçi, hükümetinin görüşlerini geniş çapta duyurdu. Benzer bir açıklamanın Majesteleri Hükümeti tarafından yapılmasının faydalı olabileceğini düşündüğümden, bu görüşleri önde gelen politikacılarla paylaşmak için izin istedim. 31 Ekim'de, Lord Curzon'dan bir telgraf aldım. Bu telgrafta, Majesteleri Hükümeti'nin hanedanlığın devrilmesine yol açacak herhangi bir yeni devrimci hareketi büyük bir endişeyle karşılayacağı belirtiliyordu ve bu görüşleri uygun gördüğüm çevrelere açıklamam için bana izin veriliyordu. Bunun üzerine, Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müdürüne, Majesteleri Hükümeti'nin görüşlerini bildiğimi, ancak Ekselansları bunları öğrenmek istemedikçe Dışişleri Bakanı'na iletmeyeceğimi dolaylı olarak bildirdim. M. Alexandris, bu bilgiyi talep etmek için hemen bir temsilci gönderdi ve bunun hükümetin elini büyük ölçüde güçlendireceğini söyledi. Ardından, hükümeti zorla devirmeye yönelik başka bir plan hazırlandı ve 2 Kasım'da Başbakan ve Dışişleri Bakanı, durumun aşırı tehlikesi göz önünde bulundurularak, hükümetimin görüşlerini derhal yayınlama izni için acilen bana başvurular. Reddetme sorumluluğunu taşıyamayacağımı hissederek, Yunanistan'ın iç işlerine karışma veya herhangi bir

tavsiyede bulunma niyetimin olmadığı ve hükümetimin görüşlerini Yunan Hükümeti'nin özel talebi üzerine ilettiğimin açıkça belirtilmesi koşuluyla bu talebi kabul ettim. Fransız meslektaşım da benzer bir talep almış ve Yunan Hükümeti'nin benimkiyle birlikte yayınlaması için bir bildiri hazırlamıştı. Aynı zamanda, Sırp ve Rumen elçileri de benzer bildirimler hazırladılar ve bunları doğrudan basına ilettiler. Etki anında görüldü: darbe önlenmedi, ancak sonradan anlaşıldı ki, sadece seçimlerden sonraya ertelenmişti. O noktada ne Albay Plastiras ne de Albay Gonatas askeri baskıya karşı koyacak güce veya belki de cesarete sahip değildi. Dışişleri Bakanı M. Alexandris, büyük ölçüde İngiliz ve Fransız Elçiliklerinin iç meseleler hakkındaki görüşlerini sorduğu için karşılaştığı eleştiriler nedeniyle kısa bir süre sonra istifa etti. Başbakan da kendisi başbakanlığa talip olan bir meslektaşından kurtulmaktan kesinlikle kaçınmıyordu. Bu dönemde, Cumhuriyetçi lider de dahil olmak üzere önde gelen politikacılardan birkaçıyla birçok görüşme yaptım. Onlara, seçimlerden hemen önce gerçekleşecek bir darbenin Majesteleri Hükümeti ve özellikle İngiltere'deki mali çevrelerdeki kamuoyu üzerinde yaratacağı yıkıcı etkiyi anlatmaya çalıştım. Birçoğunun Majestelerin Hükümeti'nin gerçek durumu konusunda şaşkıncı derecede belirsiz olduğunu ve Majestelerin Hükümeti'nin savaş sırasında Büyük Britanya'ya ihanet ettiğine inandıkları bir hanedana sempati duyabileceğini düşünmediklerini gördüm. Bu görüşmelerin bazı durumlarda engelleyici bir etkisi olduğunu düşünsem de M. Papanastassiou'nun fanatik Cumhuriyetçiliğinin her türlü argümana karşı dirençli olduğunu düşünüyorum.

Hükümet ve Diğerlerinin Cumhuriyetçi Bir Darbeyi Önleme Çabaları

45. Umut ettiklerini başaramayan ateşli Cumhuriyetçiler, şimdi de hükümeti seçimlerden önce anayasal konuda bir halk oylaması düzenlenmesi için zorlamaya çalıştılar. Ancak hükümet bunu kabul etmedi ve bazı tartışmalardan sonra General Othonaios'un M. Venizelos'a danışmak üzere Paris'e gönderilmesi kararlaştırıldı. Bununla birlikte, Acil Cumhuriyetçiler, M. Venizelos'un ne tavsiye ederse etsin hareketlerini sürdüreceklerini kesin bir şekilde belirttiler. Onun uzun süre Yunanistan'dan uzak kaldığını ve iç durumu değerlendiremeyeceğini, böylesine vurguladığı iç barışın en iyi şekilde bir cumhuriyetin hemen kurulması ve ardından seçimlerle onaylanmasıyla sağlanabileceğini söylediler. Hükümetin, kontrolünden çıkan güçler tarafından gerçekleştirilecek bir darbeyi önlemek için elinden gelen her şeyi yaptığı konusunda şüphe yok. Şu anda biraz zaman kazanmış

olsalar da tehlike kesinlikle ortadan kalkmamıştı. Bay Baldwin'in 9 Kasım'da Belediye Başkanlığı resmi konutunda yaptığı, iç düzenin herhangi bir dış borcun ilk şartı olduğunu açıkça ortaya koyan açıklaması Yunanistan için büyük önem taşıyordu. Ancak, "Temps" gazetesinde, Fransız Bakanı'nın bu açıklamayı kesin bir dille reddettiği, M. de Marcilly'nin yalnızca kendi adına konuştuğu, görüşlerinin Fransız Hükümeti'ni temsil etmediği ve Fransa'nın, Yunan Kralı'nın eski Alman İmparatoru'nun yeğeni olduğunu unutmamasının olası olmadığını yazıyordu. Bu da olumlu etkiyi azalttı. Cumhuriyetçiler, elbette, Büyük Britanya ve Fransa arasındaki görüş ayrılığına hızla dikkat çekerek, Fransızların gerçekten Yunanistan'da bir cumhuriyetin kurulmasını desteklediklerini iddia ettiler.

3 Kasım'da Albay Plastiras ile Özel Görüşmem

46. Birkaç gün önce, görüşmenin olumlu sonuçlar verebileceğini düşündüğüm takdirde Albay Plastiras ile özel olarak görüşme izni istemiştim. Bu doğrultuda, 3 Kasım'da kendisiyle bir görüşme yaptım, olayların gidişatına iyimser bakıyordu ve aşırılık yanlılarını kontrol edebileceği ve herhangi bir güç kullanımını önleyebileceği konusunda güvenini dile getirdi. Birçok subayın derhal bir cumhuriyet kurulmasını desteklediğini, ancak kendisine sadık olduklarını ve böyle bir konuda kendisine kesinlikle açıkça karşı çıkmayacaklarını belirtti. Albay Plastiras'ın pozisyonundan bu kadar emin olduğunu görmek beni memnun etse de onun iyimserliğini paylaşmıyordum. Dikkate değer bir olay, yüzbaşı Hacı Kiryakos'un Atina'nın ana caddelerinden birinde yaptığı balkon konuşmaydı. Bu konuşmada hem Kral'a hem de hükümete şiddetle saldırıyordu ve hâlâ "Donanma Komutanı" olarak görev yapıyordu. Denizcilik Bakanı, Albay Plastiras'ın yetkisiyle onun istifasını talep etti. Kaptan Hacı Kiryakos bunu kabul etmedi ve Bakanı kendisine karşı harekete geçmesi için kıskırttı. Görevinde kaldığına göre, hükümetin durumu aşırıya götürmeye hazır olmadığı açıktı.

Değişken Durum

47. Hükümet, General Pangalos'un işleri aceleye getirme girişimlerine kesinlikle karşı çıkacaklarını belirtti ve birçok kişi General Othonaios'un M. Venizelos'un görüşleriyle geri dönmesini endişeyle beklerken durum birkaç gün boyunca dalgalandı. General Condylis, M. Venizelos'un söyleyeceği hiçbir şeyi umursamadığını, çünkü Venizelos'u durum hakkında yeterince bilgili görmediğini belirtti. Hükümet ayrıca, M. Venizelos'un cumhuriyetin

kurulmasına kesin ve net bir şekilde karşı olmadığını belirtmemesi durumunda meseleleri görmezden geleceklerini veya başka bir deyişle, artık General Pangalos'a ve orduya karşı çıkmayacaklarını bildirdi. Önemli bir konuma sahip olan Komünist parti de fırsattan yararlanarak karışıklık çıkarmaya çalıştı ve monarşiye karşı olduklarını kesin bir şekilde ilan etti.

16 Kasım'da General Othonaios'un Paris'ten M. Venizelos'un Görüşleriyle Dönmesi

48. 16 Kasım'da Albay Plastiras'tan sonra Yunanistan'ın en güçlü adamı olan General Othonaios, M. Venizelos'un görüşleriyle Paris'ten döndü ve bu görüşlere tamamen katıldığını ifade etti. Venizelos'un görüşleri, iki hafta sonra yapılması gereken seçimlerden önce kesin bir adım atmanın saçma olduğu ve kendisinin de her halükârda zorla bir cumhuriyet kurulmasına şiddetle karşı olduğu yönündeydi- böyle bir adım ancak halk iradesini özgürce ifade edebildiğinde atılabilir. Bu umut vericiydi, ancak ne yazık ki mektup, uzun bir mektuptu. M. Venizelos'un Yunan halkına mesajları sık sık olduğu gibi, belirsizdi. Önceki ağustos ayında Yunan halkına yaptığı açıklamayı tekrarladi: Bir cumhuriyet için hazır olsalar da bir "Taçlı Demokrasi" için yeterince hazır değillerdi ve mektup oldukça farklı şekillerde yorumlandı. Meslektaşlarının yorumları, mektubun ilk bölümünün Londra'da, ikinci bölümün ise Paris'te taslak haline getirildiği yönündeydi. Ancak bazı sonuçlar kendini göstermekte gecikmedi. Yüzbaşı Hacı Kiryakos görevden alındı ve Cumhuriyetçiler seçimlerde aday olmaya ve anayasal yollarla bir cumhuriyet kurmaya karar verdiler. Ancak durum dalgalanmaya devam ediyordu. Bir nebze olsun yatışmış olan genel gerginlik kısa sürede geri döndü ve genel huzursuzluk ve parti düşmanlığı neredeyse eskisi kadar kötü görünüyordu. Seçimler 16 Aralık'a ertelendi ve birçok kesimden daha da ertelenmesi yönünde talepler geldi. Ancak, hükümet bu talepleri kesin bir dille reddetti.

Hükümetin Liberal Partiye Seçimlerde Cumhuriyetçi Bir Program Benimsemesi İçin Baskı Yapması

49. Kısa süre sonra başka bir kargaşa daha ortaya çıktı. Albay Plastiras ve hükümet, General Othonaios'a sözlü olarak iletilen M. Venizelos'un isteklerini takip ettiklerini iddia ederek, Liberal partiye artık seçimlerde Cumhuriyetçi bir program benimsemeleri gerektiğini kesin bir dille bildirdiler. Bu durum partiyi böldü. Önde gelen Liberal politikacılardan biri olan M. Kafandaris derhal istifa etti ve Anayasal Venizelosçuların lideri olarak kalan General Danglis, seçimlerde monarşinin durumunu tartışmaya açmayı reddetmeye devam etti.

Birçok Liberal, M. Papanastassiou'nun önderliğindeki hızlı Cumhuriyetçilerle birlikte hareket etmeye başladı, ancak tek koşulları, kararın seçim sonrası bir halk oylamasına bırakılması gerektiği idi. General Danglis, rehberlik için M. Venizelos'a başvurdu ve Venizelos, çeşitli önde gelen Liberallere telgraflar göndererek, mektubunun partinin seçimlere Cumhuriyetçi bayrak altında girmesi anlamına gelmediğini belirtti. Rejim sorununun gelecekteki bir halkoylaması tarafından karara bağlanması gerektiğini vurguladı. Venizelos, Albay Plastiras'a gönderdiği bir telgrafta, özellikle Eski Yunanistan halkı (yani 1912'den önce belirlenen sınırlarla Yunanistan) tarafından kabul edilme olasılığı konusunda, cumhuriyetçi hareketin kapsamına ilişkin bazı şüpheler dile getirdi. Daha sonra, kesin olarak Cumhuriyetçilere katılan Liberallere gönderdiği bir telgrafta, Venizelos, seçimlerden sonra bir halk oylaması ile bir cumhuriyet kurulması durumunda dış tehlikeleri aşılmaz olarak görmediğini belirtti. 28 Kasım'da, M. Venizelos başka bir telgrafta Yunanistan'a geri dönmeme niyetini yineledi.

M. Venizelos'tan Gelen Ek Telgrafların Etkisi

50. General Danglis'e gönderilen telgrafi aldıktan sonra, M. Kafandaris istifasını geri çekti ve General Danglis'e ve partinin anayasal kanadına yeniden katıldı. Hükümet, Liberal partiye bir bütün olarak Cumhuriyetçi bayrak altında birleşmeleri için ikna etmeye çalışsa da başarılı olamadı ve seçimlerde Cumhuriyetçileri destekleyeceklerini açıkladı. Seçimlerin kesinlikle özgür olacağını ve devrimin herhangi bir partiyi kayırmayacağını, sadece düzeni sağlayacağını kamuoyuna ve özel olarak garanti ettikten sonra, hükümet yerel valilere Cumhuriyetçileri hükümetin adayları olarak görmeleri ve onlara manevi destek vermeleri talimatını verdi. Bu dönemde Cumhuriyetçi basın, Fransız basınından alıntı yapılan, hanedanın devrilmesini teşvik eden ve Alman İmparatoru'nun yeğeni tahtta kaldığı sürece Yunanistan'ın Fransız dostluğunu kazanamayacağını belirten birçok makale yayınladı. Bu olaylar, ülkedeki siyasi durumun tamamen kontrolden çıktığı ve iyileşmenin tek umudunun M. Venizelos'un geri dönüşünde olduğu yönünde genel bir duygu yarattı. Ancak Venizelos, bu yöndeki bireysel önerileri kesin bir dille reddetti. 2 Aralık'ta yapılan büyük bir toplantının temsilcileri tarafından gönderilen bir talep sonucunda bu tutumunu biraz değiştirdi. Telgraflarına verdiği yanıtta, hiçbir koşulda siyasi arenaya geri dönmeyeceğini, ancak diğer tanınmış siyasi kişiliklerin de kendisiyle birlikte hizmet etmeye hazır olması şartıyla iki yıl boyunca bir Devlet Konseyi'nde görev yapmaya hazır olduğunu belirtti.

Üç Siyasi Toplantı

51. Bir önceki pazar günü 26 Kasım'da, cumhuriyet kurulmasını savunmak için bir toplantı düzenlendi ve bu toplantıya az çok iyi bir katılım sağlandı. Venizelos yanlıları tarafından düzenlenen 2 Aralık'taki toplantı, M. Venizelos'u Yunanistan'a dönmeye ikna etmeyi amaçlıyordu. Son olarak hükümet, 9 Aralık'ta Anayasa'nın korunması lehine bir toplantı yapılmasına izin vermeye ikna edildi. Ancak, bu toplantının önüne her türlü engel çıkarıldı. Önceki iki toplantı için Kifissia ve diğer bölgelerden insanları taşıyan özel tren veya otobüslerin çalışmasına izin verilmedi. Atina'daki tüm trafik durduruldu ve insanları Atina'ya getiren arabalar yolcularını şehrin dışında indirmek zorunda kaldı ve insanlar toplantı için ayarlanan yere yürüyerek gitmek zorunda kaldı. Tüm bu engellere rağmen, görgü tanıkları bu toplantının önceki iki toplantıdan daha büyük, daha coşkulu olduğunu ve daha üst sınıftan insanların katıldığını belirttiler. ılımlı bir Cumhuriyetçi Yunanlı bile bana bu toplantının her zaman inandığı şeyin kanıtı olduğunu söyledi: Atina halkı bir cumhuriyet istemiyordu. Toplantı, herhangi bir karışıklık ihtimaline karşı hazır tutulan çok sayıda askerın gözetimi altında mükemmel bir düzen içinde geçti, ta ki kalabalık evlerine dönmeye başlayana kadar. Görgü tanıkları, kalabalığın düzenli olduğunu ve kontrolden çıkacağına dair hiçbir belirti göstermediğini iddia ediyor. Ancak, bir iki noktada askerler son derece gergin görünüyordu ve soğukkanlılıklarını kaybederek kalabalığın içine daldılar. Kalabalık, ya onlara doğru gelen gürültücü bir Cumhuriyetçi grupla çarpışmak ya da Devrim Ofisi'nin önünden geçmek zorunda kalmıştı. Bu sırada, kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen bir el ateş edildi ancak kalabalığın içinden birinin ateş ettiği söyleniyor. Bu olay, şehrin çeşitli yerlerindeki askerlerin kalabalığa ateş etmesine neden oldu. Birkaç boş fişek atışından sonra, gerçek mermiler kullanıldı ve bu, sekiz ile seksen arasında olduğu tahmin edilen bir sayıda insanın öldürülmesi ve yaralanmasıyla sonuçlandı¹⁰⁷.

Bu olay doğal olarak tüm Muhalefet partileri arasında muazzam bir öfkeye yol açtı ve ertesi Pazar günü yapılacak seçimlerin muhtemelen adil olmayacağı sonucuna vardılar. Hükümetin resmi savunması son derece zayıftı. Bu olayın

107 Ekim 1923 tarihli başarısız darbe girişiminin ardından Yunanistan'da siyasi çalkantılar gün geçtikçe artmaya devam ediyordu. Hükümet, Monarşi karşıtlarının sebep olduğunu düşündüğü bu kaostan çıkabilmek için çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştı. Ancak ülkede bu önlemlere rağmen Cumhuriyet taraftarları artan bir ilgi ile Monarşiye karşı olduklarını her fırsatta dile getiriyorlardı. (Yay. Haz. Notu)

sonucunda, seçim sistemindeki değişikliklerin ardından, Muhalefet partileri tek tek seçimlerden çekilmeye karar verdi ve taraftarlarına oy kullanmak yerine gün boyunca evde kalmalarını tavsiye etti. Dışarıdan bir gözlemciye göre bu adım tamamen aptalcaydı ve Anayasal partilerin önlemek için can attığı sonuçlara yol açması muhtemel görünüyordu. Ancak, Kraliyetçiler, oy kullanırlarsa bunun sadece karışıklıklara ve kan dökülmesine yol açacağını ilan ettiler ve muhtemelen haklıydılar.

16 Aralık'taki Seçimler

52. Genel gerginlik artıyordu ve seçim sonuçlarının ne olursa olsun, özellikle Cumhuriyetçilerin belirli bir çoğunluk elde edememesi durumunda, seçimden sonraki iki veya üç günün son derece kritik olacağı netleşmişti. Bu nedenle, talebim üzerine, Majestelerinin gemilerinden birinin, Majestelerinin kişisel bir tehlike altında olması durumunda Kralı götürmek için hazır bekletildiğini öğrendiğimde memnun oldum. Seçimler çok sessiz geçti, bana söylendiğine göre, hafızalarda yer eden herhangi bir zamandan daha sessizdi. Atina sokaklarında çok az insan vardı ve kadınların yokluğu özellikle dikkat çekiciydi. Oy verme istasyonlarının sayısı otuzdan 140'a çıkarılmıştı, bu da büyük ölçüde kalabalığın yokluğunu ve günün düzenli bir şekilde geçmesini açıklıyordu. Ayrıca, kart sistemiyle oy kullanma elbette daha hızlı olmuştu. Hiçbir güvenilir veri kamuoyuna açıklanmadığı için çekimsiz oyların yüzdesi hakkında kesin bir fikir edinmek zordu. Ne kadar adil oldukları ise en iyi şekilde M. Venizelos'un kendisi tarafından tarif edilmiştir. M. Venizelos, General Pangalos ve General Condylis gibi kişilerin halka istedikleri gibi oy kullanabileceklerini, ancak yanlış yönde oy vermemeleri gerektiğini söyledikleri bir seçimden ne beklenebileceğini sorguladı. 17'sinde, Muhafazakâr veya Anayasal Liberallerin aslında çoğunluğu kazanamamış olsalar da Cumhuriyetçiler kadar sayıca fazla oldukları ortaya çıktı. Cumhuriyetçileri, birbirlerinin adaylarına oy verme konusunda yapılan anlaşmalara sadık kalmamakla suçladılar. Ortaya çıkan üç ana parti şunlardı:

1. Muhafazakâr Liberaller
2. Liberal Cumhuriyetçiler
3. Cumhuriyetçiler.

Bunlar gökkuşağının renkleri gibi birbirine karışıyordu, birinin aşırı kanadı diğerinin ılımlı kanadı ile birleşiyordu. İlk kategorinin lideri General Danglis, başlangıçta 221 milletvekiline güvenebileceğini iddia etti. Oysa

M. Venizelos'a dönüş davetini imzalayan 279 kişi olduğu biliniyordu. M. Roussos, Liberal Cumhuriyetçiler için 97 milletvekili iddia ederken, M. Papanastassiou, Cumhuriyetçi Birliğe ait 90 milletvekili ve 41 bağımsız Cumhuriyetçi milletvekilini içeren bir listeyi M. Venizelos'a gönderdi. Bu toplam 449 milletvekiline ulaştı ve bunlara sadece 396 üyesi olan bir Meclis'te Venizelos karşıtı partiye ait yedi milletvekili daha eklenmelidir. Siyasi güçlerin ve ittifakların gerçek sınavının Meclis Başkanı seçildiğinde ortaya çıkması bekleniyordu.

Tehdit Edici Durum

53. Bu arada, 14 Aralık akşamı, daha önce oldukça iyimser bulduğum Kral'ın mareşali, durumdan çok endişelendiğini söylemek için bana geldi. Kral'ın sınır dışı edilmeden önce ayrılması gerektiğini düşünüyordu. Aynı akşam, General Pangalos'un 17 Aralık'ta Atina'ya geleceği, Kralı hemen görevden alacağı ve bazı Muhalefet liderlerinin ortadan kaldırılacağı yönünde endişe verici hikayeler dolaşmaya başladı. Kral'ın mareşali, kendisine ulaşan endişe verici raporları Başbakan ve Albay Plastiras'a bildirdi ve Majestelerinin güvenliğini garanti altına almanın gerekliliğini vurguladı. Ona her türlü önlemin alındığına dair güvence verdiler, ancak huzurun sağlanması için Kral'dan seçimler tarihi olan 16 Aralık ile 2 Ocak'ta Meclis'in toplanması arasında herhangi bir zamanda ayrılmasını istemek zorunda kalabileceklerini eklediler. Albay Plastiras'ın kontrolünü kaybetmiş olmaktan korktuğu ordunun tutumundan endişe duydukları çıktı. M. Soutzo daha sonra, çok sayıda insanın Kral'ı, M. Venizelos'u iç işlerini düzenlemesi için Yunanistan'a geri dönmeye davet etmesi için teşvik ettiğini, Başbakan ve Albay Plastiras'ın bu fikir hakkında ne düşündüğünü bilmek istediğini söyledi. Bu iki subay, şimdilik inisiyatif almak istemeseler de Kral'ın böyle bir davette bulunmasında bir sakınca görmediklerini söylediler.

Her halükârda, Majestelerinin tavrı tamamen doğru olurdu çünkü sorumlu danışmanlarına danışmıştı. Mareşal daha sonra yargıları hakkında yüksek bir fikre sahip olduğu birkaç önde gelen politikacıyı gördü ve hepsi Kral'ın bu adımı atması konusunda ısrar etti. Bu nedenle Majesteleri, 15'inin akşamı, ülkeyi kurtarmak için Yunanistan'a gelmesi için M. Venizelos'a kişisel bir çağrıda bulundu. Ancak, daha sonra öğrendiğim üzere, bu telgraf yerine hiç ulaşmadı çünkü olayların gerçek kontrolünü elinde bulunduran Subaylar Birliği tarafından engellendi.

Bay Atchley'nin Başbakan ve Albay Plastiras ile Görüşmeleri

55. 17'sinin sabahında Kral'ın mareşali, Majestelerine ciddi haberi iletmeden önce, doğrudan Başbakan'dan bana geldi. Majestelerinin şahsına herhangi bir şiddet uygulanmasından doğal olarak endişeliydi. Çünkü bu yönde söylentiler ve imalar dolaşıyordu. Bay Atchley'i hemen Başbakan'ı (Dışişleri Bakan Vekili) görmeye gönderdim. Bay Atchley, M. Soutzo'nun güvenini zedelemem için, Albay Gonatas'ın dikkatini, o akşam General Pangalos'un, muhtemelen General Condylis ile birlikte gelmesiyle aynı zamana denk gelen basındaki bazı makalelere çaktı ve bu beni biraz endişelendirmişti. Bay Atchley, iç politikayla ilgili bir meseleye karışma hakkımızın olmadığını gayet iyi anlaşıldığını, ancak Majesteleri Hükümeti'nin Kral George V'in kuzeninin güvenliğinden endişe duyduğunu açıkladı. Basında çıkan bilgiler bana, Yunanistan Kralı'nın sürgün edilmesinin yakın olduğu izlenimini verdi. Albay Gonatas, Kral'dan ayrılmasının isteneceğine karar verildiğini bildirdi, ancak hükümetin kişisel güvenliğini garanti altına alabilecek konumda olduğunu açıkladı. Bay Atchley daha sonra Albay Plastiras'ı gördü ve Albay Plastiras ona ordunun baskısına boyun eğmek zorunda kaldığını söyledi. Subaylar, ona kişisel olarak sadık olduklarını, ancak Kral'ın ayrılmasında ısrar ettiklerini iletmişlerdi. Albay Plastiras, boyun eğmek ya da istifa etmek arasında bir seçim yapmak zorunda kaldığını ve en azından iktidarda kalarak aşırılık yanlıları üzerinde ılımlı bir etki yaratabileceği umuduyla boyun eğmeye karar verdiğini açıkladı. Ayrıca Majestelerinin mutlak kişisel güvenliğini de garanti etti. Benim talebim üzerine, Amerikalı meslektaşım, temas halinde olduğu Kaptan Hacı Kiryakos ve General Pangalos'tan benzer bir garanti aldı. Ancak General Pangalos, Kral'ın acilen ayrılması gerektiğine dair tehditkâr bir şart ekledi. Bu güvenceleri, özellikle de daha önce bana verdiği sözü tutan Albay Plastiras'ın güvencelerini almış olmaktan memnundum, ancak durum o kadar kritik ve tehdit edici görünüyordu ki Majestelerinin gemilerinden birinin çok yakın mesafede kalmasını istemeye karar verdim. Son birkaç haftadır Majestelerinin hayatına karşı komplolar olduğuna dair çeşitli söylentiler vardı- o kadar ki hükümet sarayın etrafındaki muhafız sayısını önce iki katına çıkarmış ve şimdi nihayet üç katından fazla artırmıştı. Ayrıca, Albay Gonatas ve Albay Plastiras'ın Kral'ın ayrılması gibi hayati bir konuda boyun eğmek zorunda kaldıklarını kabul etmeleri, verdikleri güvencelerin değerini azaltmış gibi görünüyordu.

Kralın Güvenliğiyle İlgili Endişe

56. Majestelerinin ayrılışına ilişkin düzenlemeler hakkında mümkün olduğunca çok ayrıntı öğrenmeye ve kişisel güvenliğini sağlamaya çalıştım.

Ayrıca, bu amaçla talep edilen Yunan yatı “Daphni”de Majestelerine eşlik etmek üzere seçilen subaylar hakkında özel soruşturmalar yaptım. Kral’ın mareşali ve Romanya elçisi, bu subaylara güvenilemeyeceğini belirttiler. Gerçek bir ihtiyaç durumunda hazır bulunan Majestelerinin gemisini çağırılmayı haklı görmediğim için, Romanya elçisi Kraliçe’nin güvenliği konusunda ciddi şekilde endişelendi ve Amerikalı meslektaşımın Kraliçe ve Kral için bir Amerikan muhribi tahsis etmesini istedi. Ancak bu istek daha sonra iptal edildi. Bu arada, kendisine çok güvendiğim Deniz Kuvvetleri Komutanı’na ne kadar endişeli olduğumu özel olarak söylemiştim. Daha sonra bana Majestelerine kendisinin eşlik edeceğini söylediğinde büyük bir rahatlama yaşadım. Bunun Majesteleri için de büyük bir memnuniyet kaynağı olduğunu biliyorum, çünkü Komutan Gerondas hakkındaki aynı şekilde düşünüyorduk. M. Soutzo ve Kral’ın özellikle sevdiği bir deniz yaveri Majestelerine eşlik etti ve ayrıca yaklaşık on sekiz subay ve askerden oluşan bir deniz muhafızı vardı. Bir İngiliz gemisi çağırılmama kararım, Kral’ın mareşalini derinden hayal kırıklığına uğrattı ve doğal olarak olaylardan dolayı büyük üzüntü duydu. Bu nedenle durumu hem Kral’a hem de Kraliçe’ye özel olarak açıkladım ve onlara, Yunanistan’a geri dönme olasılıklarını tehlikeye atacak hiçbir şey yapmamanın şimdi ve gelecekte kendi çıkarları açısından büyük önem taşıdığını söyledim. Sanırım her ikisi de durumu anladı ve bana derin memnuniyetlerini ifade ettiler. Kral ayrıca, kendilerine yapılan her şey için Majesteleri Hükümeti’ne minnettarlığını iletmemi rica etti.

Majestelerinin 19 Aralık’ta Ayrılışı

57. Majesteleri, ayrılmadan önce Başbakan’a bir mektup yazarak, rejim hakkında yapılacak olan Meclis tartışmaları sırasında hükümetin ve devrimin görüşlerine uyararak Yunanistan’dan ayrıldığını açıkladı. Majesteleri, her zaman titizlikle siyasetten uzak durduğunu, bu nedenle varlığının tartışma özgürlüğünü etkilemeyeceğini düşündüğünü ekledi. Bu sorunu karara bağlayacak olanların yalnızca ülkeye olan sevgileri ve ulusal çıkarlar doğrultusunda hareket edebileceklerine inanarak ülkeyi terk ettiğini belirtti. Mareşal, başlangıçta Majestelerinin imzalaması için hükümetin tavsiyesine itiraz edecek ve tahttan çekilmeyi reddedip taht üzerindeki tüm haklarını saklı tutacak çok farklı bir mektup taslağı hazırlamıştı. Neyse ki, bu daha sonra değiştirildi. Majesteleri,

nihayet 19 Aralık günü saat 5 civarında Köstence'ye gitmek üzere ayrıldı. İskelede bulunan tek resmi kişiler Başbakan ve Kral'ın özel isteği üzerine tek diplomat olan Rumen elçisiydi. Bana ulaşan tüm raporlar, Majestelerinin gemiye binme yerinin yakınındaki insanların dokunaklı gösterilerine rağmen son ana kadar büyük bir metanet ve soğukkanlılık sergilediği yönündeydi¹⁰⁸.

M. Venizelos'a Yunanistan'a Dönmesi İçin Yapılan Çağrılar

58. Majestelerinin ayrılmasından siyasi durum giderek belirsiz ve tehdit edici hale geldi. Hiç kimse seçimlerin gerçek sonucunu belirleyemiyor gibi görünüyordu hem Ilımlılar hem de Cumhuriyetçiler çoğunluğu elde ettiklerini iddia ediyorlardı. Cumhuriyetçiler, hükümetin istifa etmesi ve iktidarı onlara devretmesi gerektiğini ilan ediyordu. Anayasal Liberallerin lideri General Danglis'ten M. Venizelos'a yapılan bir çağrı, Kral'ın çağrısı gibi engellendi. Ancak, 17 Aralık'ta M. Zaimis tarafından gönderilen ve M. Venizelos'tan iç savaşı önlemek için gelmesini rica eden bir telgraf güvenli bir şekilde yerine ulaştı ve M. Venizelos'un nihai kararını büyük ölçüde etkiledi. 20 Aralık'ta diğer telgraflar gönderildi, biri 279 Milletvekili tarafından imzalandı. Diğerisi ise Bakanlar Kurulu'nun onayıyla 'Devrim Şefi' tarafından gönderilen ve hanedanın kaldırılmasını öngören bir telgraftı. Subaylar Birliği de M. Venizelos'a, hanedanın geri çağrılmayacağına dair garanti vermesi koşuluyla desteklerini sunmak için telgraf çekti. M. Venizelos'un herhangi bir koşulu kabul ederek kendini kısıtlamayacağı herkes tarafından biliniyordu. Birçok kişi, özellikle donanma ona serbest hareket etme imkânı sağlıyor gibi görüldüğünden, birkaç gün içinde her partinin tüm koşulları kaldıracağını düşünülüyordu. 24'ünde M. Venizelos'un seçimlerin ayrıntılarını telgrafla istediği öğrenildi ve Noel Günü olan 29 Aralık'ta Yunanistan'a gideceği duyuruldu¹⁰⁹.

108 Yunanistan'da çalkantılı siyasi süreçte Kral II. Georios, kendisine ve ailesine karşı duyulan hoşnutsuzlukların artması ve Ekim 1923'teki kralcı darbe girişiminin bastırılması üzerine 19 Aralık'ta Kraliçe Elizabeth ile birlikte Yunanistan'dan ayrılmak zorunda kaldı. Yunan Ulusal Meclisi, Mart 1924'te monarşiye son vererek cumhuriyet ilan etti. Georgios, muhafazakâr Halkçı Parti'nin ordunun da desteğiyle meclisin denetimini ele geçirerek monarşinin yeniden kurulduğunu ilan ettiği Ekim 1935'e değin sürgünde yaşadı. Dimitris Keridis, *Historical Dictionary of Modern Greece*, The Scarecrow Press, Plymouth, USA, 2009, pp. 77-78.

109 Eleftherios Venizelos, Yunanistan'ın siyasi çalkantılar içerisinde olduğu bir dönemde yeniden siyasete atılmak üzere ülkesine dönmek durumunda kalmıştır. 16 Aralık 1923'de yapılan seçimlerde milletvekili seçilerek yeniden ülkeye dönmesi istenmiştir. Seçimlerden sonra meclisteki tüm milletvekillerinin evet oyuyla Meclis başkanı seçilmiş, bu durum, Yunanistan'da yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Venizelos, 11 Ocak 1924 tarihinde Yunanistan'da hükümeti kurmakla görevlendirilse de Liberal Parti içinde bir

Onun geri dönme kararı, birçok kararsız kişinin Cumhuriyetçi safları terk ederek hanedanlık meselesinde bir karar vermeden önce M. Venizelos'un gelişini beklemesi için bir işaret oldu. Hükümet ayrıca, Meclis'in 2 Ocak'taki toplantısına kadar iktidarda kalma kararını belirtti ve Albay Plastiras, "Devrimin" 1 Ocak'ta dağılacağını duyurdu. General Pangalos, sadece birkaç destekçisiyle kaldığını fark edince aceleyle Selanik'e döndü ve burada da taraftarları onu terk etti. General Othonaios Askeri Birliğin feshedildiğini duyurdu. Drahmi yaklaşık 60 puan değer kazandı.

Fransız Hükümeti'nin M. Venizelos'a Karşı Tutumu

59. Basında M. Venizelos'un ayrılmasından önce M. Poincare'nin onu görmeyi reddettiği yönündeki bir haberin çıkmasıyla bir miktar karışıklık yaşandı. Ancak, daha sonra M. Venizelos'un sadece M. Peretti della Rocca ile bir görüşme talep ettiği ve bu talebin hemen kabul edildiği açıklandı. Gerçek ne olursa olsun, olay M. Venizelos'un üstlendiği zor görevi kolaylaştırma yönünde değildi. Genel olarak, M. Venizelos'un Majesteleri Hükümeti'nin desteğine güvenebileceği ancak Fransa'nın desteğine güvenemeyeceği yönünde bir işaret olarak algılandı. M. Venizelos daha sonra Meclis'teki bir konuşmasında Fransa'nın mesafeli tavrına atıfta bulundu. M. Venizelos 3 Ocak'ta Atina'ya geldi. Ziyaretinin ve başarısızlığının ayrıntıları daha sonraki bir raporda ele alınacaktır.

Amiral Condouriotis Naip Olarak Atanması

60. 19 Aralık'ta Albay Plastiras tarafından imzalanan bir "Devrim Kararı" ile ülkenin naipliği Amiral Paul Condouriotis'e verildi. Amiral, daha önce Kral Alexander'in ölümünden sonra Aralık 1920 seçimlerine kadar benzer bir görevde bulunmuştu. Meslektaşlarım ve ben, Yunan Hükümeti tarafından Yunanistan Kralı'nın Romanya'ya geçici olarak gitmesi ve naip atanması konusunda resmi olarak bilgilendirildik.

Gregoryen Takvimi (Miladi Takvim) Resmi Olarak Kabul edilmesi

61. Devrimci Hükümet tarafından yıl içinde kabul edilen faydalı önlemlerden biri, bugüne kadar yürürlükte olan Jülyen Takvimi'nin yerine

---

kısım siyasetçi ile yaşadığı görüş ayrılıkları nedeniyle 4 Şubat'ta hükümetten istifa edip Paris'e dönmüştür. Eleftherios Venizelos uzun bir siyasi istikrarsızlık döneminin ardından Mayıs 1927'de yeniden Yunanistan'a dönmek durumunda kalmıştır. Esra Özsüer, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/eleftherios-kyriakos-venizelos-1864-1936/>. Erişim Tarihi. 10.12.2024.

Gregoryen Takvimi (Miladi Takvim)'nin getirilmesiydi. Gregoryen Takvimi (Miladi Takvim), 1 Mart 1923'ten itibaren resmi olarak kabul edildi. Doğu Ortodoks Kilisesi gibi tutucu bir kurumun yeni takvimi zorluk çekmeden kabul etmesi pek beklenemezdi, ancak Kutsal Sinod'un çoğunluğu nispeten liberal adamlardan oluşuyordu ve biraz gecikmeden sonra 14 Ekim'den (yeni takvim) itibaren Gregoryen Takvimi'nin Kilise bayramlarının tarihlerinin belirlenmesi gerektiğine karar verdiler. 23 Mayıs'ta İstanbul'daki Patrikhane'de düzenlenen bir kongrede, özerk Ortodoks Kiliseleri de benzer bir karara vardılar. Ancak Kilise festivallerinin tarihindeki değişiklik, cahil halk kitleleri arasında Kraliyetçi propaganda için kullanıldı ve Jülyen Takvimi'nin Yunanistan'da tamamen terk edilmemiş olması mümkündür. Yıl boyunca getirilen bir diğer reform, bağımsızlık savaşından beri var olan ve o dönemde İstanbul'da yürürlükte olan sisteme dayanan, Atina Metropoliti yönetimindeki eski "Kalıcı Sinod"un değiştirilmesiydi. Bu kurum birçok suistimale açıktı. Henüz Meclis tarafından onaylanmamış olan yeni sistemde, Sinod tüm piskoposları içerir, yılda en az bir kez toplanmalıdır ve gerektiğinde toplantılarını sürdürebilir. Bu organ, istediği herhangi bir dini kuralı çıkarabilir ve laikler ile din adamlarının rehberlik ve önerilerini alabilir.

Komünizm

62. Komünizm, yılın başına kadar Yunan siyasetinde önemli bir rol oynamamıştı, ancak yıl boyunca kaydettiği ilerlemeler nedeniyle oldukça ayrıntılı bir şekilde bahsedilmeyi hak etti. 'Hastalık' 1918'de Atina'da bir merkezin kurulmasıyla başladı, ancak Türk yönetimi altında bile Selanik'te çoğunluğu Yahudiler ve Bulgarlardan oluşan önemli bir "ileri Sosyalist" merkez vardı. Büyük Savaş'tan sonra genel merkez Atina'ya taşındı, ancak Selanik her zaman Yunanistan'daki Uluslararası Komünizmin gerçek merkezi olarak kaldı ve liderlerin çoğu, örneğin Benaroya ve Sargologos, Selanik'ten geliyordu. Maximos, ise geçen yıl Moskova tarafından Türkiye'den transfer edilerek katıldı.

Yunan zihniyetine ilişkin anlayışlarına güvenen Yunan politikacılar, başlangıçta Komünist harekete hiç dikkat etmediler. Sonuç olarak, parti hızla büyüdü ve çeşitli işçi örgütlerinin, özellikle de Yunan İşçi Sendikası Genel Birliği'nin daha eğitimli üyelerinden çok sayıda üye çekti. 1920'de Üçüncü Enternasyonal'e katılarak, artık Komünist Parti olarak adlandırılan ve İşçi örgütlerinin çoğunun kontrolünü elinde tutan parti, 1922'de dikkatini ordu içindeki propagandaya yöneltti. Anadolu'dan çekildikten sonra, artık açıkça

Komünist olan “Eski Askerler Birliği” aracılığıyla bu çalışmaya devam ettiler. Komünizmin pasifist tarafının kazanılan başarıda en etkili faktör olduğuna dair şüphe yoktur. Yunanlar tamamen savaş yorgunu ve ilgisiz durumdalar ve bu nedenle birçok terhis edilmiş asker, kışlarından çıktıklarında kendilerini bekleyen sinsi ve enerjik propagandaya kolayca kurban gitmiş olabilir. Ancak, Teselya’da (ve orada da yalnızca toprak sorunu çözülmediği sürece, yani büyük mülkler dağıtılana kadar), Seres, Drama ve Kavalla çevresindeki tütün yetiştirme bölgelerinde ve kozmopolit Selanik şehrinde pek çoğunun kalıcı Komünist olması pek olası görünmüyor.

Ağustos Ayındaki Grevin Başarısız Olmasının Sonuçları

63. Parti, ağustostaki genel grevde gücünü denedi, ancak bu grev, özellikle grevcilerin işe dönene kadar onların herhangi bir önerisini değerlendirmeyi reddeden Ulusal Ekonomi Bakanı ve hükümet tarafından çok etkili bir şekilde yönetildi. Hükümet, tüm ticaret ve diğer işçi sendikalarını bastırdı, sendika fonlarına el koydu ve işçi yasalarını askıya aldı. Bu sert tedbirler ve mevcut mülteci işgücünün fazlalığı nedeniyle, grev sadece beş gün sürdü ve işçiler 25 Ağustos’ta anlaşmaya vardılar. Bu başarısızlığa rağmen, zamanlama iyi seçilmişti. İşçiler, yaz ve sonbahardan sonra drahminin değer kazanması nedeniyle artan yaşam maliyetinden memnun değildi. Yüksek ücretler ve Moskova’dan gelen paralar sayesinde iyi bir fon kaynağına sahiplerdi ve bu nedenle huzursuzluk çıkarmaya hazırdılar. Liderler, talihsiz bir şekilde, daha önce hiçbir hükümetin yapmadığı şekilde duruma müdahale eden hükümetin gücünü ve enerjisini hafife almıştı. Grev başarısız olunca, partinin yeni komitesinden tüm ılımlılar uzaklaştırıldı ve komite, kapsamlı bir programla ayrı bir parti olarak seçimlere katılmaya karar verdi. İlimliler ise, yalnızca Yunanlılara yönelik bir Sosyalist parti olmayı amaçlayan “Ortodoks Komünistler Partisi”ni kurdular. Ancak, bu ılımlılar şimdiye kadar feci şekilde başarısız oldular çünkü tüm parti örgütlenmesi ve dış fonlar rakipleri tarafından kontrol ediliyordu. Bu bölünmenin etkileri henüz belirlenemiyor. Eylül ayında, kendilerini kamuoyuna karşı güçlü hissettiklerinden, Komünist gazetesi “Rizospastis” partinin devrimci yöntemlerle iktidara gelmeyi hedeflediğini açıkça ilan etti. Hem Rusya’dan hem de İtalya’dan önemli miktarda fon aldıkları söyleniyor. Zankov Hükümeti Bulgaristan’ı ele geçirdiğinden beri, daha önce Sofya’da bulunan Balkan Komünizminin merkezi, bana bildirildiğine göre Viyana’ya taşındı.

Seçimlerin Komünistler Üzerindeki Etkisi

64. Komünistlerin bakış açısına göre, seçimler hayal kırıklığıydı. Seçim harcamaları için Rusya'dan 150.000 altın frank almışlar ve büyük bir çaba göstererek tam elli sekiz aday çıkarmışlardı, ancak bu adayların hepsi az farkla yenildi. Komünistler, Volo ve Tesalya'daki adaylarının kazanmış olacağını ve aslında başarılı olduklarını, ancak sonuçların görevliler tarafından değiştirildiğini iddia ediyorlar ve mevcut kanıtlar bu iddiaları bir ölçüde destekliyor. Her ne olursa olsun, hiçbir Komünist Meclis'e seçilemedi. Ayrıca, Selanik'teki Yahudi kolonisinin kendi adaylarına sahip olmasına izin veren kararname de Komünistleri önemli ölçüde zayıflattı. Ancak, Komünistler hiçbir şekilde cesaretlerini kaybetmiş değiller. Moskova'dan büyük fonlar bekleniyor ve artık Rus tahıl gemileri aracılığıyla doğrudan iletişim kurabiliyorlar. Hiç şüphe yok ki, bir sonraki seçimlerde büyük bir çaba gösterecekler. Komünizmin çoğunlukla nüfusun çoğunluğunun Slavlar veya Helenleşmiş Slavlardan oluştuğu yeni topraklarda başarıya ulaşmış olması dikkat çekicidir. Gerçek Helenik nüfus ve az çok Helenleşmiş Arnavutlar, Komünistlerin dört gözle beklediği diğer insanların mallarının paylaşımına katılmak için şimdilik Komünist bayrağı altında birleşebilirler, ancak eğer paylaşım gerçekleşirse, o paylaşımın ertesi günü Yunan ve Yunan-Arnavut nüfus arasında artık Komünist kalmayacaktır.

Dördüncü Bölüm
Dışışleri ve Lozan Antlaşması
Büyük Britanya ile İlişkiler

Düzensizlik

65. Önceki Kasım ayında Konstantinci Bakanların “yargısal cinayetleri” sonucunda meydana gelen resmi kopuştan kaynaklanan yıl boyunca Britanya ve Yunan Hükümetleri arasındaki düzensiz ilişkilere rağmen, Devrim Hükümeti, Büyük Britanya ile iyi ilişkilere büyük önem verdiklerini açıkça belirtti. Talimatlarım, herhangi bir Kabine Bakanı ile görüşmemi engelliyordu. Dışışleri Bakanlığı ve diğer hükümet daireleriyle olan işler, imzasız yarı resmi “bildirimler” aracılığıyla yürütölmek zorundaydı veya meseleleri görüşmem gerektiğinde Bakanlıktan bana kalıcı bir görevli gönderiliyordu ya da ben personelimden birini sürekli bir yetkili ile görüşmesi için gönderiyordum. Tek istisna, durumun ciddiyeti nedeniyle bir istisna yapılması gerektiğinin açıkça belli olduğu çok özel durumlar oldu. Kabine Bakanlarıyla görüşmekten kaçınmak her zaman kolay değildi, özellikle de bazıları sık sık gittiğim Yunan sosyal çevrelerinde bulunmaya başladığında.

Normal İlişkileri Yeniden Başlatma Çabaları ve Majesteleri Hükümeti'nin Tutumu

66. Yılın başlarında, Dışışleri Bakanı, Genel Sekreter aracılığıyla, Majestelerinin Hükümeti ile ilişkilerini yeniden kurmak için neler yapabileceğini bana danışmak için iki girişimde bulundu. İyi niyet göstergesi olarak M. Calogeropoulos ve diğer siyasi ve askeri mahkumlar serbest bırakıldı ve Albay Gonatas'ın yerine bir sivilin Başbakan olarak atanması önerildi. Dışışleri Bakanlığı'ndaki Genel Sekreter'e, bu mesele ile ilgili olarak beni ikinci kez görmeye geldiğinde, uygun seçimler yapıncaya ve Anayasal bir hükümet iktidara gelinceye kadar, bu konuyu Lord Curzon'a iletmemin bile faydasız olduğunu bildirmem talimatı verildi. Ocak ayında kısa bir ziyaret için Atina'ya gelen Anglo-Helen Birliğı başkanı Bay Harold Spender, Devrim Hükümeti tarafından sistematik propagandaya maruz bırakıldı ve Dışışleri Bakanı bir veda görüşmesinde kendisine doğrudan açık bir teklif yaptı ve bunu Majesteleri Hükümeti'ne iletmesi istendi. Bu teklif şunları içeriyordu:

1. Devrim Hükümeti, Majesteleri Hükümeti'nin bu kabineyi tanınması koşuluyla, iktidarı sivil bir kabineye devretmeye hazırды.

2. Yunan Hükümeti, barış sağlandıktan hemen sonra seçimler yapacaktı.
3. Büyük Britanya'nın Türkiye ile savaşa girmesi durumunda, Yunanistan on tümenle Doğu Trakya'ya girmeye hazırdı,
4. Ancak bu durumda, Yunanistan, Büyük Britanya'dan 15.000.000 £ tutarında bir kredi talep edecekti.

Fakat bu tekliflere rağmen Majesteleri Hükümeti tutumunu değiştirmeyi düşünmedi. Yunan Hükümeti'ni, Majesteleri Hükümeti tarafından tanınmadan önce belirli koşulları kabul etmeye zorlamanın, onları Yunan iç politikalarına fazla yakından dahil edeceğini düşünüyorlardı. Ayrıca, ilişkilerin yeniden başlatılması meselesi o anda Majesteleri Hükümeti için acil bir sorun gibi görünmüyordu. Majesteleri Hükümeti'nin, Yunan siyaset arenasından belirli bir politikacı grubunun kaybolmasını ilişkilerin yeniden başlamasının bir koşulu haline getirmesi istenmeyen bir durum olarak değerlendirildi. Benzer şekilde, Majesteleri Hükümeti'nin Yunan halkı tarafından belirli bir devlet adamının yönetiminde bir hükümetin kurulmasıyla ilişkilendirilmiş olarak görülmesi de istenmeyen bir durumdu. O dönemde, Kral'ın tanınmasının ve resmi ilişkilerin yeniden başlatılmasının hem Kral'ın hem de hükümetin halk tarafından seçimle onaylanması ile bağlantılı olması gerektiği düşünülüyordu. Majestelerinin Hükümeti yukarıdaki önerilerden herhangi birini kabul etmiş olsaydı, M. Zaimis tarafından oluşturulan ve M. Zaimis'in bir zamanlar Devrim Hükümeti'nden devralma koşulu olarak istediği bir kabineye tanınma veya bir tür teşvik sözü vermiş olsaydı, Yunanistan'ı o zamandan beri düzensizliğe sürükleyen ve Kral'ın sınır dışı edilmesiyle sonuçlanan ciddi iç siyasi karışıklıkların önlenebileceği ileri sürülebilir. Ancak, Devrim Hükümeti'nin herhangi bir teklifini kabul etmek, şüphesiz Majesteleri Hükümeti'nin, bir siyasi parti adına Yunan iç işlerine müdahale etmekle suçlanmasına neden olacaktı. Bu, seçimden sonra ilişkilerini yeniledikleri Kabine'nin derhal düşmesi gibi istenmeyen bir sonuca yol açabilirdi. Tıpkı M. Venizelos yönetiminde kurulan ve Ocak 1924'te ilişkilerini yeniden başlatan kısa ömürlü kabinede olduğu gibi. Devrimci Hükümet, aralık ayının ortasına kadar seçim yapma konusunda karar veremediği için diplomatik kopuş devam etti.

Yıl sonunda, M. Venizelos seçimlerden sonra Yunanistan'a bir tür arabulucu veya danışman olarak dönmeye hazırlanırken, Majesteleri Hükümeti'nin, Meclis'te çoğunluğu temsil eden ve "1922'deki idamlardan birincil olarak sorumlu olanlardan hiçbiri tarafından yönetilmeyen" herhangi bir hükümeti

tanımayı olumlu bir şekilde değerlendirmeye hazır olduğunu bildirmem talimatını aldım.

Yunanlıların Kriz Zamanlarında Hâlâ Büyük Britanya'ya Yönelmesi

67. Balkan zihniyeti Majesteleri Hükümeti'nin benimsediği tavrı tam olarak anlayamasa da Devrimci Hükümet, her dış kriz anında kaçınılmaz olarak başvurdukları Büyük Britanya'ya büyük bir güven duymaya devam ediyordu. Muhalefet tarafından İngiliz sempatisini kaybettikleri için eleştirildiklerinde, Yunan Hükümeti, “yüzeysel kopuş” olarak adlandırdıkları durumun neden olduğu rahatsızlığı en aza indirmek için çaba sarf etti. Yunan Hükümeti ayrıca, bir Bakan'ın yokluğunda Atina'daki Majesteleri Temsilciliği tarafından güncel işlerin hâlâ yönetildiğini, Lozan'daki Yunan ve İngiliz elçilikleri arasındaki ilişkilerin mümkün olan en iyi durumda olduğunu ve İngiliz elçiliğinin Türklerle yapılan müzakerelerde Yunan çıkarları için ellerinden geleni yaptıklarını belirtti. Yunan Hükümeti'ni, Anadolu'da ve özellikle İzmir katliamı sırasında destek eksikliğine, Lozan Antlaşması'na, Türkiye ile yeniden başlayan düşmanlıklar durumunda Yunan filosuna Çanakkale Boğazı'nı kapatma kararına—deniz ataşesinin Haziran ayında Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı'na bildirmek zorunda olduğu, ancak zaten farkında olduğu bir durum—ve Eylül ayında Kakavya soruşturması sonuçlanmadan önce Yunanistan'ı tazminat ödemeye mahkûm eden Büyükelçiler Kurulu kararına rağmen, Majesteleri Hükümeti'ni hâlâ en iyi dostları olarak görmektedir. Bu durum, Yunanistan'da İngiltere'ye yönelik sanılandan daha derin kök salmış duygular olduğunu göstermektedir. Ayrıca, savaş sırasında Makedonya'da İngiliz ordusunun bıraktığı muhteşem etkinin kolay kolay unutulmayacağını da açıkça ortaya koymaktadır.

Majesteleri Hükümeti ve Fransız Hükümeti Tarafından Lozan'da Ortak Garantörlük Görevlerinden Vazgeçilmesi

68. Lozan'da Azınlıklar Antlaşması ile ilgili olarak önemli bir karar alındı; bu karara göre Büyük Britanya ve Fransa, 7 Mayıs 1832 ve 14 Kasım 1863 tarihli Londra Antlaşmaları ve 29 Mart 1864 tarihli İyon Adaları ile ilgili antlaşma uyarınca Yunanistan'ın anayasal bir monarşi olarak ortak garantörleri olma görevlerinden feragat ettiler. Bu feragat, bizi merhum Kral'ın tahttan indirilmesini, 1922'de Anayasa'nın Devrimci Hükümet tarafından iptal edilmesini ve eski Kabine Bakanlarının idam edilmesini engellemediğimiz için zaten işlevini yitirmiş can sıkıcı bir yükümlülüğün kurtardığı için memnuniyetle karşılandı. Bu durum, M. Venizelos tarafından da memnuniyetle karşılandı.

Çünkü bu maddeyi, Ağustos 1920'de imzalanan ve artık geçerli olmayan Sevr Antlaşması'na zaten ekletmişti ve bu, ona ve arkadaşlarına yabancı müdahale korkusu olmadan cumhuriyeti kurma yolunda çalışmalarını sürdürme olanağı sağlıyordu.

İngiliz Deniz ve Polis Misyonları

69. Mali sıkıntılar nedeniyle, Yunan Hükümeti mart ayında İngiliz donanması, Fransız askeri ve İtalyan jandarma misyonları da dahil olmak üzere çeşitli yabancı misyonlarla olan sözleşmelerini feshetmek zorunda kaldı. Sadece Sir Frederick Halliday yönetimindeki harika çalışmaları herkes tarafından kabul edilen çok küçük İngiliz Polis Misyonu tutuldu. Deniz misyonu 19 Mart'ta faaliyetlerini durdurdu. Üyeler, üzerinde çalıştıkları mevcut çalışmalar tamamlandığında ayrıldılar. Bu misyonun kaybı ülke genelinde büyük bir üzüntüyle karşılandı ve yalnızca Yunan maliyesinin içler acısı durumunun hükümeti bu adımı atmaya ikna etmiş olabileceği konusunda şüphe yok. Donanmanın içine düştüğü kaotik durum, bu politikanın yanlışlığını ve dar görüşlülüğünü göstermektedir. Zamanı geldiğinde, daha küçük çapta da olsa yeni bir misyon istenebilir. Şu anda Yunanistan'daki tek yabancı misyon olan İngiliz Polis Misyonu, Patras, Korfu ve mayıs ayından itibaren de Pire'deki polis çalışmalarını kontrol ediyor. Misyonun yakında Atina'yı da devralması bekleniyor. Ekim ayında, Sir Frederick Halliday, sözleşmesi gereği yalnızca danışmanlık göreviyle sınırlı olmasına rağmen, kendisine duyulan güveni gösteren bir atama ile kasaba polisinin yürütme kontrolüne atandı. Misyon, kamuoyuna göre, kesin bir başarı olarak değerlendiriliyor ve genel olarak mükemmel bir iş çıkardığı kabul ediliyor.

Türkiye ile İlişkiler

Lozan Konferansı

70. İncelenen yılın başında Yunanlılar ve Türkler neredeyse on yıldır aralıksız savaş halindeydi. Yıl, Lozan Konferansı'nın tam hızla devam ettiği bir dönemde başladı. Yunan ve Türk orduları, Meriç Nehri'nin karşısında karşı karşıya gelmişti. İki ordu, görünüşte küçük Müttefik birlikleri tarafından ayrılmıştı, ancak bu birlikler yetersizdi ve iki taraf arasında gerçek bir engel teşkil etmiyordu. Konferansın üstesinden gelmesi gereken birçok zorluğun olduğu çoktan anlaşılmıştı ve işaretler bir çöküşün muhtemel olduğunu gösteriyordu. Yunan Genelkurmay Başkanlığı, kesin bir kopuş meydana gelirse düşmanlıkların yeniden başlaması için tüm hazırlıkları yapmıştı.

Yunan Hükümeti, münferit bir eylemde bulunma niyetlerinin olmadığını defalarca ve kamuoyuna açık bir şekilde ifade etmiş olsa da Başkomutan General Pangelos'un askeri bir çözümden yana olduğu ve başarıya güvendiği biliniyordu. Ayrıca kontrol edilmesi zor biri olarak ün kazanmıştı. Dolayısıyla, konferans ve hükümeti karşısında bir oldu bitti ile sonuçlanacak şekilde işleri kendi eline alabileceği konusunda bazı endişeler vardı.

Yunanların Meriç'i Geçme Tehdidi

71. Bir ilerleme için her şey hazırlanmıştı. Karaağaç ve Kuleli Burgaz'daki köprü başları derhal ele geçirilecekti ve Türkler köprüleri mayınladığı için nehirden geçişi kolaylaştırmak amacıyla tekneler hazırlanmıştı. Ayrıca, birliklerin Türkleri yandan yakalamak için Çanakkale Boğazı'ndan hızla geçmesini sağlayacak yeterli nakliye aracı da talep edilmişti. Yunanlılar ayrıca, Müttefikler tarafından İstanbul'a girmelerine izin verilmediği sürece yalnızca Çatalca'ya kadar ilerleyeceklerini belirtmişlerdi. Bu hazırlıkların farkında olan ve Yunan ordusuna karşı başarılı bir direniş göstermelerinin mümkün olmadığını anlayan Türkler, Lozan'daki Müttefik temsilcilere sürekli protestolarda bulundular. Herkesin bildiği gibi barış için çok çalıştıklarını, ancak bu kadar açıkça savaşa yönelik hazırlıklar karşısında hareketsiz kalamayacaklarını söylediler. Müttefikler, Yunan Hükümeti'ni uyardılar, ancak bu Yunan Hükümeti'nin anlayamadığı bir adımdı. Yunan ordusunun, Müttefiklerin emrindeki ana askeri güç olduğu açıktı, çünkü İstanbul'daki Müttefik birlikleri herhangi bir düşmanlık için yetersizdi. Yunan ordusunun Meriç'e uyguladığı baskının Türklerle yapılan müzakerelerde koz teşkil ettiği apaçık ortadaydı. Türkler ordularını bir blöf olarak kullanırken, Yunan ordusu bundan çok daha fazlasıydı ve sürekli olarak Müttefiklerin eylemleriyle değersizleştiriliyordu. Yunan Hükümeti, Müttefiklerin benimsemiş olduğu tutumdan doğal olarak rahatsız oldu. Bu tutumun hem Yunanistan'a karşı adil olmadığını hem de genel olarak Müttefiklerin zararına olduğunu düşünüyorlardı.

Düşmanlıkların Yeniden Başlamaması Konusunda Yunan Hükümeti'ne Yapılan Uyarılar

72. 1 Ocak'ta Lord Curzon tarafından, Majesteleri Hükümeti adına Yunan Hükümeti'ne Yunanistan'ın düşmanlıkları yeniden başlatmasının Büyük Britanya'da genel olarak kınanacağına dair bir uyarı iletmem talimatı verildi. Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürü, hükümeti adına bana, Yunanistan'ın saldırgan bir tasarısı veya tek başına hareket etme niyeti olmadığı konusunda

güvence verdi. Ancak, cephede gerekli tüm askeri önlemlerin alınması gerekiyordu. Benzer bir uyarı daha sonra Fransız ve İtalyan meslektaşlarım tarafından da yapıldı. Fransız elçisinin aldığı endişe verici bilgiler nedeniyle bu uyarıları yaklaşık on gün sonra yeniledik. Dışişleri Bakanı, Fransız elçisine, Başkomutanın Lozan Konferansı'nın başarısız olacağını öngördüğünü ve Türkiye ile Büyük Britanya arasında savaş çıkacağını düşündüğünü, bu durumda düşmanlıkları derhal başlatmak istediğini ve altı gün içinde İstanbul'da olacağına emin olduğunu açıkladı. Hükümetin şu anda tek başına ilerleme niyeti olmamasına rağmen, Dışişleri Bakanı, düşmanlıkları derhal başlatmak zorunda kalabileceklerini belirtti. Böyle bir durumda, Dışişleri Bakanı ile doğrudan ilişkideki tek kişi olan Fransız elçiye zamanında uyarı verilecekti. Bu dönemde, Yunanlar sıklıkla Güçlerin tavsiyelerini takip ettiklerinde felaket sonuçlarla karşılaştıklarını savunuyorlardı. Yunanistan'daki koşullar olabilecek en kötü durumdaydı. Şaşırtabilecekleri Türklere yapılacak bir saldırının koşulları çok daha kötü hale getirmeyeceğini ve hatta önemli ölçüde iyileştirebileceğini düşünüyorlardı. Müttefikler, Yunanların İstanbul'u almasına izin vermeseler bile, Doğu Trakya'yı kolayca geri alabilirler ve böylece Anadolu yenilgisinin lekesini temizleyip mülteci sorununu çözebilirlerdi.

Dışişleri Bakanı, Fransız elçiye, Fransız askeri ataşesinin durumu kendi gözleriyle görmesi için Trakya ve Makedonya'daki Yunan ordusu karargahına gitmesini önerdi. M. de Marcilly, şüphesiz meslektaşlarına olan sadakatinden dolayı, Fransız askeri ataşesine İngiliz ve İtalyan meslektaşlarının eşlik etmesi gerektiği yönünde kişisel bir öneride bulundu. Ancak, bu Yunan askeri yetkilileri tarafından kabul edilebilir değildi ve diplomatik kopuş ve Başkomutan General Pangalos ile her türlü temastan kaçınma zorunluluğu göz önüne alındığında ben de buna katılamazdım. İtalyanlar başlangıçta zorluk çıkarmaya meyilliydiler, ancak sonunda tutumlarını Majesteleri Hükümeti'nin tutumuyla uyumlu hale getirmeye karar verdiler. Yüzbaşı De Colombel, Majestelerinin Elçiliği'ndeki askeri ataşeye raporunun bir kopyasını nazikçe verdi. Ona göre, General Pangalos başarıdan aşırı emindi. Ancak, daha sonra öğrendiğim gibi, bu görüş ne İngiliz askeri yetkilileri tarafından ne de Yunan ordusunun Çatalca'ya neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan ilerleyebileceğinin tamamen farkında olan Türkler tarafından paylaşılmıyordu. Ocak ayının sonlarına doğru, Meriç'in her iki yakasında 5 kilometrelik tarafsız bir koridor oluşturulması, her iki ordunun da gerekli mesafeye çekilmesi ve koridorun yalnızca Müttefik birlikleri tarafından işgal edilmesi önerildi. Bu önlemin, geceleri nehrin karşısına ateş açılması gibi olayları önleyeceği ve bazı

istenmeyen olayların yaşanma olasılığını azaltacağı düşünülüyordu. Ancak, öneri hiçbir sonuç vermedi ve General Pangalos, sürekli ilerleme tehdidinde bulunarak Meriç'te kaldı. Atina'da bazıları, eğer Pangalos'un İstanbul'a ilerlemesi engellenirse, birliklerini geri çevirip Atina'ya yürüyeceğinden korkuyordu. Kendisine, İstanbul'daki Müttefik generallerden gelen mesajlarla güçlü uyarılar yapıldı ve Lozan'da M. Venizelos'tan Yunan Hükümeti üzerinde kısıtlayıcı bir etki yapması istendi. M. Venizelos, Yunanistan'ın yeniden düşmanlık başlatması durumunda Hükümetinin tavrı konusunda Lozan'daki Sırp Hırvat Sloven Krallığı temsilcisine yaklaşmıştı. Ancak Sırp Hükümeti kesin bir yanıt vermedi¹¹⁰.

Lozan Konferansı'nın Şubat Ayında Dağılması ve Yunanistan'daki Huzursuzluk

73. 4 Şubat'ta Lozan'daki müzakereler çıkmaza girdi ve beklenildiği gibi konferans sona erdi. Bu olayın yarattığı gergin atmosferde, barışçıl bir çözüm şansını yok etme tehdidinde bulunan birçok küçük olay meydana geldi. Yunan Hükümeti, Müttefikler tarafından kendi amaçları için kullanıldıklarını hissediyordu. Mali açıdan korkunç bir durumdaydılar ve mülteci sorununun yarattığı sıkıntıdan hiçbir şekilde kurtulamamışlardı. 120.000 kişilik bir orduyu sonsuza kadar savaş halinde tutamazlardı çünkü para toplamının tüm yolları tükenmişti. General Pangalos, Şubat ortalarında bir kabine toplantısı için Atina'ya geldi ve kesin bir eylemde bulunulması için baskı yaptı. Bir arkadaşıma, Yunanistan'ın İngiltere ile birlikte savaş istediğini ve bu mümkün değilse, derhal barışa ihtiyaçları olduğunu açıkladı. Yunanistan'ın mevcut silahlı tarafsızlık durumunda devam etmesinin imkânsız olduğunu vurguladı. Mali açıdan bir buçuk aydan fazla dayanamazlardı. General Pangalos, Müttefikler barış yapmazsa Doğu Trakya'yı ele geçirmekle tekrar tehdit etti. Ancak, ılımlı görüşler galip geldi ve Yunanistan'ın Müttefiklerin onayı olmadan hareket etmeyeceği konusunda dolaylı olarak güvence aldım. Albay Plastiras'ın açıkladığı gibi, ordunun moralini korumanın tek yolu savaştan bahsetmektir. Ancak gazeteler savaş veya derhal barış çağrılarını sürdürdü ve orduda savaş hazırlıkları ve donanmada önemli faaliyetler olduğuna dair haberler bana

110 Lozan Barış görüşmelerinin çıkmaza girdiği bir aşamada Yunan Ordusunun Doğu Trakya'ya doğru ilerleyeceği tehlikesi ortaya çıkınca Müttefikler, cunta hükümetinin böyle bir girişimde bulunmaması için Atina'ya sürekli olarak uyarı yapmaya başlamışlardı. Venizelos, bile olası bir savaş durumunda Sırp- Hırvat ve Sloven Krallığının desteğini temin edebilmek için Lozan'da bazı girişimlerde bulunmuştu. (Yay. Haz. Notu)

ulaşmaya devam etti. Durum, Yunanistan için gerçekten sınır bozucuydu. Mart ayının başlarında, Türklerin Mudanya Sözleşmesi'ne aykırı olarak her türlü takviyeyi Marmara'dan Doğu Trakya'ya taşıdığıının gayet farkında olan Yunan Hükümeti, Yunan filosunu devriye çalışmalarında kendilerine yardımcı olması için Müttefiklerin emrine vermeyi teklif etti, bu teklif elbette reddedildi. Müttefik filoları, Marmara ve Boğazlarda devriye gezmek ve Türklerin geçişini engellemekle sorumluydu. Ancak, bu çabalarında oldukça başarısız olmuşlardı. Mart ayının başlarında, resmi olmayan ancak görünüşe göre güvenilir bir kaynaktan, Yunan Hükümeti'nin düşmanlıkların patlak vermesi durumunda Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti'nin tutumunu öğrenmeye çalıştığını ve Bulgaristan'ı kontrol altında tutmaları koşuluyla onlara Florina ve Selanik ile ilgili bazı avantajlar teklif ettiğini gizli bir şekilde öğrendim. Ancak Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti çabalarını her zaman barışı sağlamaya adanmıştı ve böyle bir taahhütte bulunmayı reddetti. Yunanistan'daki savaş yanlıları da Trakya'da ilerlemeyi neredeyse imkânsız hale getiren seller nedeniyle frenlendi.

Esir Değişimi Sözleşmesinden Kaynaklanan Sürtüşme

74. Mülteci ve esir değişimi meseleleriyle ilgili olarak da sürekli sorunlar ortaya çıktı. 1 Mart'ta Türkler, Trabzon ve çevresindeki Rum nüfusunu sınır dışı etmeye başladı. Yunan Hükümeti derhal protesto etti ve baskı yapmak amacıyla, 30 Ocak 1923'te Lozan'da Yunan ve Türk delegeleri tarafından imzalanan sözleşme gereğince Uluslararası Kızılhaç himayesinde gerçekleşen Türk askeri esirlerinin ve rehinelerin geri dönüşünü durdurdu. Uluslararası Kızılhaç, Yunan Hükümeti'ni bu kararı yeniden gözden geçirmeye ikna etmeye çalıştı ve bu eylemlerinin Nüfus Değişim Anlaşması'nın ruhunu ihlal ettiğini belirtti. Yunan Hükümeti ise bu insanları kabul edecek durumda olmadıklarını, yerlerinin olmadığını ve eğer sınır dışı etme işlemleri devam ederse, Makedonya'daki Türk nüfusu derhal sınır dışı etmek zorunda kalacaklarını belirtti. Ayrıca Lord Curzon tarafından, Majestelerinin Hükümetinin hem kendi çıkarları hem de Müttefiklerin genel çıkarları doğrultusunda esir değişimini yeniden başlatacaklarına dair içten umudunu Yunan Hükümetine iletmem talimatı verildi. Fransız ve İtalyan meslektaşlarımız da benzer adımlar attılar. İki hafta sonra, Müttefikler tarafından da uyarılan Türklere yapılan çağrılar sonucunda, Türkler sınır dışı etme işlemlerini durdurdu. Yunanlılar, iç bölgelere geri gönderilemeyen Samsun'dan gelen 5.000 mülteciyi gönülsüzce kabul ederek rehinelerin iadesine derhal yeniden başladı.

Geri Dönen Yunan Savaş Esirlerinin İçler Acısı Durumu

75. Bu çeşitli olaylar, Yunan savaşçı duygularını yatıştırılmaya yardımcı olmadı ve nisan ayının ilk haftasında Anadolu'dan dönen ilk grup Yunan esirlerin gelişiyle daha da alevlendi. Bu talihsiz adamlar, son yedi aydır Türklerin kasıtlı barbarlığına maruz kaldıkları için içler acısı bir durumdaydılar. Yiyecek ve giyecek eksikliğinden, aşırı çalışmaktan ve her türlü zulümden muzdarip olmuşlardı. Yunan halkı, özellikle Yunanistan'daki Türk esirlere son derece özenle davranıldığı, en iyi durumda gönderildiği ve hatta banka mevduatlarının tamamı kendilerine teslim edildiği için, haklı olarak öfkeliydi. Öte yandan Türkler, İzmir bankalarındaki ve İstanbul'daki Atina Bankası'ndaki Yunan mevduatlarına el koyma niyetlerini duyurdular. Majesteleri Elçiliği'ndeki askeri ataşe ve bazı meslektaşlarım, St. George Adası'ndaki karantina istasyonunda bu geri dönen Yunan esirleri ziyaret etti ve durumlarının Atina sokaklarında görülenler kadar kötü olduğunu tespit etti. Yunan esirlerin değişimi temmuz ayına kadar tamamlanmadı ve Yunan Kızılhaç'ı, Türklerin elindeki Yunan askeri esirlerin durumunu araştırmak için uluslararası bir komisyon atadı. Rapora göre, esir alınan 2.000 Yunan subayından sadece 750'si hayatta kalmıştı; Yunanlılar tarafından resmi olarak kayıp bildirilen 54.000 kişiden yaklaşık 20.000'i toplama kamplarına giderken Türk çeteleri tarafından katledilmişti ve Türkler tarafından esir olarak kabul edilen 32.000 kişiden, yarısından fazlası kötü muamele veya hastalık nedeniyle kamplarda ölmüştü¹¹¹.

Çerkes Çetelerinin Anadolu'ya Baskın Düzenlemesi

76. Ankara Hükümeti görünüşe göre Yunanlıları çileden çıkarmak için elinden gelen her şeyi yaparken, Yunanlar da tamamen masum değildi. Çerkes ve Giritli çeteleri, özellikle Samos ve Midilli adalarında kuruluyor ve buradan Anadolu'nun içlerine doğru akınlar düzenliyorlardı. Yunan askeri yetkililerinin bu çetelerin varlığından ve amaçlarından haberdar olduklarına şüphe yok, ancak resmi olarak tüm sorumluluğu reddettiler. Dışişleri Bakanlığı'nın dikkatini konuya özel olarak çektim ve hiçbir askeri amaca ulaşamayan ve kimseye fayda sağlamayan, sadece hayatları feda eden ve durumu daha da

111 Milli Mücadele sırasında esir alınan Rum ve Yunan asker ve sivil sayısı toplamda 25.296 olarak tespit edilmiştir. Bu esirler, Anadolu'da esir tutuldukları kamplarda düzenli olarak Uluslararası Kızılhaç Heyetleri tarafından kontrol edilerek haklarında gerekli malumatlar alınmıştır. Dolayısıyla esir kampları düzenli olarak Uluslararası Kızılhaç Heyetleri tarafından teftiş edilmekteydi. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Cemalettin Taşkıran, *Milli Mücadele'de Türk ve Yunan Esirler (1919-1923)*, İş Bankası Yay., İstanbul, 2018, ss. 129-165.

kötüleştirmeye yol açan bu stratejinin aptallığını vurguladım. Daha sonra Lord Curzon tarafından, bu tür baskınlara müsamaha göstermenin Mudanya Anlaşması'nın ruhunu, hatta belki de metnini ihlal ettiğini belirtmem için yetkilendirildim. Baskınlar kısa süre sonra sona erdi ve yetkililer muhtemelen bu baskınlara göz yummanın faydasızlığını fark ettiler. Çetelerden bazıları Türkler tarafından yakalanarak tamamen yok edildi ve bu durum geriye kalan grupların hevesini kırdı. Daha sonra, bu çetelerin Trakya'daki orduyu güçlendirmek amacıyla organize edildikleri açıklandı.

Yunanlıların nisan ayında maruz kaldığı aşırı kışkırtma ve Yunanistan'ın kararlı ve neredeyse kesin olarak başarılı bir eylemde bulunmasının bariz avantajları göz önüne alındığında -Yunan görüşüne göre Müttefiklerin bundan faydalanacağı avantajlar- hem Yunan Hükümeti hem de halkı sabırları ve özdenetimleri için tam takdiri hak etmektedir. Yunan Hükümeti muhtemelen, Türk karşı tekliflerinin 9 Mart'ta Müttefikler tarafından alındığını ve uzmanlar tarafından yapılan ön incelemenin ardından Lozan Konferansı'nın 23 Nisan'da yeniden açılmasının planlandığını biliyorlardı. Bu nedenle erken ve barışçıl bir çözüm için biraz umut vardı. Bu vesileyle Yunanistan'ı yine M. Venizelos ve Caclamanos temsil etti.

Lozan Konferansı'nın Yeniden Açılması ve Türkiye'nin Tazminat Talebi

77. Lozan Konferansı'nın yeniden açılmasındaki ana mesele, mali durumunun kritik olması nedeniyle ödeme yapma konumunda olmayan Yunanistan'dan tazminat talebinde bulunan Türkiye'ydi. Bu konunun mümkünse Yunan ve Türk delegeleri arasında doğrudan çözülmesi önerilmişti. Ancak, konferans yeniden başladığında M. Venizelos, Yunan kamuoyunun, yukarıda bahsedilen çeşitli olaylar—esirlerin kötü muamelesi, İzmir ve İstanbul'daki Yunan banka kasalarının ele geçirilmesi ve Anadolu'dan Yunanların sürekli olarak sınır dışı edilmesi—nedeniyle Türkiye'ye karşı çok kızgın olduğunu ve Yunan Hükümeti'nin Türkiye'ye bir ultimatom vermeyi düşündüğünü belirtti. Ayrıca, Anadolu'dan gemiyle Doğu Trakya'ya 7.200 Türk'ün gelmesine de itiraz etti ve bu durum doğrulanması halinde çok ciddi bir durumun ortaya çıkacağını, çünkü Yunanistan'ın Mudanya ateşkesinin böyle açık bir şekilde ihlal edilmesine tolerans göstermeyeceğini vurguladı. Albay Plastiras, bana iletilmesi için bir arkadaşımın yaptığı konuşmada, ateşkesin Doğu Trakya'da bulunan 40.000 Türk askeri ve silahı nedeniyle zaten ihlal edildiğini de belirtti. Ancak, bu rapor daha sonra yalanlandı.

Yunanistan'ın Kesin Bir Kararı Zorlamaya Yönelik Girişimleri: Karaağaç Önerisi

78. Yunan Hükümeti, Yunanistan için kesin bir kararın mutlak gerekliliğine o kadar ikna olmuştu ki, Dışişleri Bakanı M. Alexandris, Yunanistan'ın uzun bir gecikmeye fiziksel olarak dayanamayacağını konferansa bildirmek üzere Lozan'a gönderildi. Türk Hükümeti, bu sırada Yunanistan ile ayrı bir barış anlaşması için belirsiz bir öneride bulundu. Ancak bu öneri, Müttefiklerle birlikteliği korumak adına reddedildi. Sonuç olarak Müttefikler kendi çıkarları gereği tazminat konusunda Yunanistan'a etkili destek sunmak zorunda kaldılar. M. Venizelos daha sonra şu çözümü önerdi: Yunanistan, Türkiye'nin tazminat hakkını tanıyacak ve Meriç ile Arda nehirleri arasında kalan Karaağaç üçgenini Türkiye'ye bırakacaktı. Karşılığında, Türkiye tazminatın ödenmesini talep etmeyecek ve her iki ülke de Mondros ateşkesinden bu yana alınan savaş ganimetlerini iade edecekti¹¹².

16 Mayıs'ta Yunan Hükümeti'ne Düşmanlıkların Yeniden Başlatılmaması Konusunda Yeniden Yaptığım Uyarı

79. Bu arada, 16 Mayıs'ta Yunan Hükümeti'ni, askeri yetkililerinin düşmanlıkları tetikleyebilecek ve kesinlikle Lozan'daki konferansı tehlikeye atacak bir durum yaratmalarına izin vermenin tehlikeleri konusunda bir kez daha uyarı talimatı verildi. Müttefik Devletlerin Yunanistan'ın bu tür eylemlerden yararlanmasına izin vermeyeceğini vurgulamam gerekiyordu. Aynı gün bu uyarıyı Siyasi Büro başkanına ilettiğimde, acı dolu şaşkınlığını dile getirdi. Türklerin, Mudanya Anlaşması'nı sürekli olarak cezasız bir şekilde ihlal ettiğini ve Doğu Trakya'daki pozisyonlarını güçlendirdiğini belirtti. Mevcut durumun daha fazla uzatılmaması gerektiğini ve gecikmenin devam etmesi halinde ordunun moralinin düşeceğini dile getirdi. Müttefikler, Yunanlıların Türklerin aklını başına getirebilecek tek silahı kullanmalarına izin vermezlerse, bizim uyarımızın Türkleri uzlaşmaz bir tavır almaya teşvik

112 Lozan Barış Görüşmelerinin ikinci aşamasında Karaağaç Meselesi iki taraf arasında gerginliklere neden olan konuların başında geliyordu. Türk tarafı, Yunan Ordusunun Anadolu'da yaptığı tahribatın bedeli olarak savaş tazminatı talep ederken, Yunanistan mevcut ekonomik zorluklarını gerekçe göstererek tazminat ödemeye yanaşmıyordu. Uzun müzakerelerden sonra sorun, 25 Mayıs'ta tazminat karşılığında Karaağaç'ın Türkiye'ye verilmesi ile çözüme kavuşturulacaktı. Buna mukabil olarak da Müttefikler de Türkiye'den tazminat talep etmekten vazgeçiyorlardı. Mehmet Gönülbol- Cem Sar, "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası" *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996, s. 55.

edeceğinden korkuyordu. Benim baskılarıma karşılık olarak, M. Politis sonunda bana Türkler tazminat konusunda geri adım atarlarsa savaş olmayacağına dair güvence verdi. Eğer reddederlerse, Yunan ordusunun ilerlemesinden önce M. Venizelos'un Müttefikleri bu durumla ilgili bilgilendirmesine olanak verecek bir süre daha olacaktı. General Pangalos komutasındaki ordu Türkleri kolayca yenebilirdi, ancak hükümetin emirlerine karşı gelerek ilerlemeyecekti. Benim izlenimim, M. Politis'in Müttefiklerin eylemlerinin Yunanistan'a karşı adil olmadığını anlamamı istediğiydi, çünkü bu eylemler Yunanistan'ın Türklere karşı konumunu zayıflatırken, Türklerin hem Yunanlılara hem de Müttefiklere karşı tutumunu teşvik ediyordu. Ertesi gün, M. Politis beni ziyaret ederek Bakanlar Kurulu ve General Pangalos adına verdiği güvenceleri yineledi.

Yunanlıların tavsiyemize aykırı hareket etmek istemedikleri açıktı, ancak askeri müdahale tehditleri tamamen bir blöf değildi. Askeri yetkililer bu konuda ciddiye. Benzer nitelikte bir güvence aynı gün Lozan'daki Yunan delegesi tarafından Sir Horace Rumbold'a verildi, ancak M. Venizelos ve Alexandris, tazminat meselesi bir hafta içinde çözülmezse, Yunan askeri yetkilileriyle düşmanlıkların yeniden başlamasının tek çözüm olduğu konusunda anlaşacaklarını eklendi. 18 Mayıs'ta Yunan Hükümeti, M. Venizelos'un tazminat yerine Karaağaç'ı öneren teklifini kabul etti. İsmet Paşa, hemen Ankara'ya bir karar için telgraf çekti, ancak hükümetinin, Yunan tazminatını Müttefiklerin Türkiye'ye yönelik tazminat talepleriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olarak gördüğünde ısrar etti. Tüm meseleyle ilgili nihai kararın 26 Mayıs'ta yapılacak bir genel oturumda alınması kararlaştırıldı.

Yunanistan'da Savaş Hazırlıkları ve Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti'nden Güvenceler

80. Bu sırada, Yunan Hükümeti savaş hazırlıklarına başlamıştı ve Yunanistan'daki gerilim doruk noktasına ulaşıyordu. Batı Trakya'dan büyük Yunan birliklerinin hareketleri bildirildi, bu da Doğu Trakya'ya ve İstanbul'a doğru bir Yunan ilerlemesinin habercisi gibi görünüyordu. Altmış bin tonluk nakliye talep edilmiş ve düşmanlıkların erkenden yeniden başlaması için diğer düzenlemeler tamamlanmıştı. Yunan Hükümeti ayrıca, savaş çıkması durumunda Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti'nin alacağı tutum konusunda tatmin edici güvenceler almıştı. Bu nedenle, 26 Mayıs'ta bir çözüm bulunmazsa heyetlerine Lozan'dan 27 Mayıs'ta ayrılmalarını talimat verdiler. Karar günü olan 26 Mayıs yaklaşırken herhangi bir anlaşmaya varılmaması durumunda, durum giderek daha da ciddileşti ve her geçen gün tehlike artıktı.

Yunanistan'da barışçıl bir çözüm bekleyenlerin sayısı azaldı. Albay Plastiras'ın dolaylı olarak bana bildirdiğine göre Yunanlılar yirmi dört saatlik bildirimle ilerlemeye hazırды. Tüm Helenizm'in rüyası olan İstanbul'un hedefleri olması onları çok cesaretlendirmişti.

25 Mayıs'ta Yunan Hükümeti'ne Tarafımdan Yapılan Acil Uyarılar

81. 25 Mayıs gecesi geç saatlerde, Yunan Hükümeti'nin Lozan'da M. Venizelos'a biraz esneklik tanınmasını sağlamak için acil talimatlar aldım, böylece ertesi gün yapılacak tek bir toplantıda Türkleri makul bir sonuca getirmek mümkün olmazsa, Yunan heyeti ani bir şekilde ayrılmayacaktı. Bu mesajı hemen Siyasi Büro Başkanı aracılığıyla Başbakan'a ilettim. Ancak Albay Plastiras bulunamadığı için kabine onsuz toplanamadı ve hiçbir karar alınamadı. Ertesi sabah, kabine toplandı ve sorunun barışçıl bir şekilde çözülme ihtimali varsa, Yunan heyetine iki gün daha esneklik tanınmasına karar verdi.

26 Mayıs'ta Lozan'da Varılan Anlaşma

82. Uzun tartışmalar, Müttefiklerin Türkiye'den tazminat talepleri nedeniyle yaşanan ek gecikmeler ve son derece gergin bir durumun ardından, Müttefikler tazminat taleplerinden vazgeçmeyi kabul etti ve sonunda 26 Mayıs'ta, Bulgar ve Sırp delegelerin itirazlarına rağmen Karaağaç önerisi temelinde bir anlaşmaya varıldı. Barışçıl çözüm ülkede genel bir memnuniyet sağlamış gibi görünüyordu, ancak Yunan Hükümeti anlaşmanın dezavantajlı olduğu görüşünü gizlemedi. Ordu ve donanmanın başkomutanları Lozan Anlaşması'ndan o kadar hoşnutsuzdular ki, memnuniyetsizliklerini M. Venizelos'a açıkça ifade eden telgraflar gönderecek kadar ileri gittiler. Bu telgraflar sonucunda, Lozan'daki Dışişleri Bakanı M. Alexandris istifasını sundu, ancak istifası kabul edilmedi. Barış Antlaşması ve diğer belgeler nihayet 24 Temmuz'da Lozan'da imzalandı ve Türk ve Yunan Hükümetleri tarafından sırasıyla 23 ve 25 Ağustos'ta onaylandı. Lozan Antlaşması'nın hükümlerine göre, Neuilly Antlaşması ile Müttefiklere devredilmiş olan ve o zamandan beri Yunanlılar tarafından işgal edilen, hatta 1920'de fiilen ilhak edilen Batı Trakya, artık kesin olarak Yunan toprağı oldu.

Antlaşmanın İmzalanmasından Sonra Devam Eden Sürtüşmeler

83. Antlaşmanın imzalanmasından sonra da gerginlikler devam etti. Türkler, diğer şeylerin yanı sıra, Karaağaç üçgenindeki Yunan sakinlerinin ayrılmadan önce bölgedeki yaşamı sürdürülemez hale getirecek şekilde her şeyi götürdüğünü belirterek şikayetlerini sürdürdü.

Buna karşılık, Yunanlılar daha önce bahsedilen esirlerine yönelik kötü muameleye işaret ettiler. Temmuz ayında, Türkler, Beykoz'da on dokuz Osmanlı vatandaşı Rum'u idama mahkûm etti, bu da Af Yasası Sözleşmesi'ne aykırıydı. Ancak bu cezalar daha sonra iptal edildi. Ayrıca, Yunanlıların Meriç deltasındaki Gümüş adasını işgaliyle ilgili küçük bir olay da yaşandı, burada ateş açıldı, ancak meselenin ciddi boyutlara ulaşmasına izin verilmedi. Antlaşma ile Türkiye'ye geri verilen ve neredeyse tamamen Rum olan Gökçeada ve Bozcaada halkı, bu karara karşı çıktı ve topluca adaları terk etme tehdidinde bulundu.

Yine de hem Yunan hem de Türk hükümetleri, Lozan'da imzalanan çeşitli anlaşmaların uygulanmasında birlikte çalışmaya istekli olduklarını gösterdiler. Müttefikler, antlaşmanın onaylanmasını beklerken Karaağaç Demiryolu Komisyonu'nu Trakya sınırını belirlemekle görevlendirmişlerdi. Antlaşma onaylandıktan sonra, bu görevi üstlenmesi için bir Yunan-Türk komisyonu kurulması konusunda anlaşmaya varıldı.

Nüfus Mübadelesi Komisyonu

84. M. Jean Politis, Yunan Maslahatgüzarı olarak İstanbul'a gönderildi ve 22 Aralık'ta Ankara'ya gitmişti. Türk temsilcisi ise yıl sonuna kadar henüz Atina'ya ulaşmamıştı. Bir Türk heyeti, Nüfus Mübadelesi Komisyonu'na katılmak üzere Yunanistan'a gönderildi. Yunanistan'da uzun bir süre çalıştıktan sonra, komisyon İzmir ve İstanbul'a geçti. Bu "insanlık dışı" anlaşmayı açıkça yetkin bir şekilde yürütüyor gibi görünüyorlardı. Kış gelmeden önce bazı Türkleri tahliye ederek mülteciler için yer açmayı başardılar. Ancak, Ankara Hükümeti'nin yavaş hareket etmesi nedeniyle önemli zaman kaybı yaşandı. Aralık ayının başında, komisyonun Yunan üyeleri, Makedonya'daki Müslümanlar arasında kötü koşullar olduğuna dair raporlar alan Türklerin tutumundan giderek daha fazla endişe duymaya başladılar. Türkler, bu durum derhal düzeltilmezse, İstanbul'daki Rum nüfusunu sınır dışı etmekle tehdit ettiler; oysa İstanbul'daki Rum nüfusu ve Batı Trakya'daki Türk nüfusu, antlaşma gereği mübadeleden muaf tutulmuştu.

İtalya ile İlişkiler

Düzensizlik ve Düşmanlığın Nedenleri

85. Bakanların idam edildiği sırada, İtalyan Bakan M. Montagna, Lozan'daydı. Ancak, İtalyan Maslahatgüzarı, hükümeti tarafından Yunan Hükümeti ile tüm ilişkilerden uzak durması konusunda benim örneğimi

izlemesi talimatını almıştı. Sonuç olarak, bizimkine benzer bir diplomatik kopuş yaşandı ve Ocak 1924'e kadar devam etti. Ancak, Yunan Hükümeti'ne diplomatik bir kopuşun gerçekleştiği resmi olarak bildirilmedi, bu durumu kendilerinin fark etmesi sağlandı. İki ülkenin coğrafi konumu, ilişkilerinin gerçekten dostane olmasını zorlaştırıyor. İtalya, Doğu Akdeniz'deki her önemli ticaret merkezinde bulunan büyük Yunan kolonileri nedeniyle bugüne kadar neredeyse ele geçirilmesi imkânsız bir konumda olan Yunan ticaretine uzun süredir kıskançlıkla bakıyor. Yunanlılar da esasen bir denizci ulustur ve ticaret filoları, savaş öncesinde ülkenin büyüklüğü ile orantısız bir şekilde güçlü bir konumdaydı—ki bu konumu zamanla yeniden kazanacakları şüphesizdir. İtalya'nın Oniki Adalar'ı elinde tutmaya devam etmesi, Anadolu'daki Yunan çöküşünden duyduğu gizli olmayan memnuniyet, savaş sırasında Kemalistlere silah göndermedeki kanıtlanmış faaliyetleri ve Yunanlılara gemilerde arama yapma hakkı tanımayı reddetmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşmesine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu gergin durum, daha sonra bahsedilecek olan Korfu olayıyla doruğa ulaşmıştır. İtalya'nın Yunanistan'a karşı düşmanlığı, İtalya'nın Doğu Akdeniz'de egemen güç olma hırısından da kaynaklanmaktadır. Bu, açıkça İngiliz nüfuzunun bir karakolu olarak gördüğü Yunanistan güçlü kaldığı sürece asla ulaşamayacağından korktuğu bir konumdur. Mevcut İtalyan politikası, Yunanistan'ı İtalya'ya tamamen boyun eğmeye zorlamak amacıyla şekillenmiş görünmektedir. İtalya, incelenen yıl boyunca Yunanistan'a düşmanlığını açıkça göstermekte ve amacına ulaşmak için aktif adımlar atmakta hiçbir fırsatı kaçırmamıştır. Yunanistan'ı Korfu olayında küçük düşürüp ağır bir mali darbe indirdikten sonra, Yunanlıların Kemalistlere yönelik kaçak malları aramak için durdurduğu İtalyan gemilerinde yaşanan gecikmeyle ilgili olarak tazminat talebinde ısrar etti. Küçük de olsa başka bir anlaşmazlık nedeni, şimdi de Giritli Müslümanların bazılarının statüsü konusunda ortaya çıktı.

Yunan Hükümeti, bu kişilerin Türk kökenli olduğunu ileri sürerek, Nüfus Mübadelesi Anlaşması uyarınca transferlerini talep etti. Ancak İtalya, bu Giritlilerin Libya kökenli olduğunu ve 1912'de Uşi Antlaşması ile Libya'yı Osmanlı'dan almasından sonra onları İtalyan vatandaşı olarak kabul ettiğini öne sürerek, bu kişileri Nüfus Mübadelesi Anlaşması'nın dışında tutmak istemiştir. Yunan Hükümeti, konuyu Lahey'deki Uluslararası Mahkeme'ye taşımayı teklif etmiş, ancak İtalyanlar bu teklifi kabul etmekte isteksiz davranmıştır. Durum, İtalyan Bakan M. Montagna ve ekibinin, özellikle de Faşist olduğu bildirilen

ve meslektaşları arasında derin bir kızgınlığa neden olan askeri ataşe Albay Perroni'nin açıkça Yunan karşıtı duygularıyla daha da kötüleştii.

On İki Ada Meselesi

86. On İki Ada meselesi, yıl boyunca fazla ilerleme kaydetmedi. Londra ve Roma'da, Majesteleri Hükümeti ile İtalyan Hükümeti arasında görüşmeler yapıldı. İngilizler, Jubaland'ın¹¹³ bir kısmının İtalya'ya devredilmesinin, On İki Adalar'ın bir kısmının Yunanistan'a devrini içeren genel bir barış anlaşmasının parçası olması gerektiğinde ısrar etti. Ancak İtalyan Hükümeti bunu değerlendirmeyi reddetti. Atina'da doğrudan görüşmeler yapılmadı. Yunan Hükümeti, İtalyan Hükümeti'nin adaları ilhak etmesinden veya adalardan birinde bir olay çıkmasından endişe duyuyordu—ki Kalymnos'lu olan ve Albay Plastiras'ın arkadaşı olan biraz fevri bir kişi olan Dr. Zervos, zaman zaman böyle bir olayı kışkırtma tehdidinde bulunuyordu ve Majestelerinin Elçiliği onu bu konuda vazgeçirmek için epey uğraş verdi. Mayıs ayında, iki ülke arasında bir yakınlaşma olacağına dair söylentiler vardı ve Dışişleri Bakanı M. Alexandris, pek de diplomatik olmayan bir şekilde Roma'ya giderek M. Mussolini ile görüştü. Koşullar göz önüne alındığında beklenebileceği gibi, görüşme hiçbir sonuca varmadı ve Yunanistan açısından oldukça hayal kırıklığı yaratan bir şekilde sona erdi. M. Alexandris, On İki Ada meselesini gündeme getirdiğinde, M. Mussolini yalnızca böyle bir sorunun var olmadığı yönünde yanıt verdi. Yıl sonunda, On İki Ada meselesinin çözümüne yönelik bazı başlangıç teklifleri vardı ve İtalyan Hükümeti'nin belirli koşullar altında adaların bir kısmını Yunanistan'a devretmeye istekli olabileceğine dair bazı işaretler vardı. Ancak, bu mesele şu ana kadar süregelen bir anlaşmazlık olarak kalmıştır. Ağustos ayında, M. Venizelos'tan Yunan Hükümeti'nin konuyla ilgili görüşlerini özel olarak iletmesi istendi ancak bunu başaramadı. Aralık ayında ise, bana bu görüşleri öğrenmeye çalışmam talimatı verildi. Ancak sonradan anlaşıldı ki, her Yunan politikacısının kendine özgü görüşleri vardı ve bunlar M. Venizelos'un görüşleriyle örtüşmeyebiliyordu. Bu nedenle Yunan Hükümeti'nin en sonunda neyi kabul etmeye gerçekten hazır olduğunu belirlemek imkânsız hale geldi. Şimdi, iki ülke arasındaki diğer meselelerin büyük ölçüde ortadan kalkmış gibi görüldüğü ve İtalya'nın Atina'daki temsilcisinin M. Montagna'dan farklı bir diplomat olduğu bir dönemde, Onikiada meselesinin adil bir şekilde çözülmesi, iki ülke arasında daha barışçıl bir atmosfer yaratılmasına büyük katkı sağlayacaktır.

113 Güney Somali'de bir bölge. (Yay. Haz. Notu)

Kakavya Cinayeti

87. 27 Ağustos sabahı Arnavutluk sınırına yaklaşık 4 kilometre uzaklıktaki Kakavya'da General Tellini ve Arnavutluk Sınır Komisyonu'ndaki diğer İtalyan heyetinin öldürülmesi haberi Atina'ya ulaştı. Dışişleri Bakanı M. Alexandris, Yunan Hükümeti'nin bu vahşetten duyduğu üzüntüyü dile getirmek için derhal Siyasi Büro başkanını İtalyan Elçiliği'ne gönderdi. Ertesi gün, Yunan Hükümeti, jandarma şefi ve dört adli görevliyi bir savaş gemisiyle olay yerine gönderdi. Onlara, İtalyan elçi tarafından gönderilen İtalyan askeri ataşesi Albay Perroni eşlik ediyordu. Ancak Albay Perroni Patras'tan öteye gitmedi ve bunun yerine sorun çıkarmak için Atina'ya geri döndü. Aynı gün, daha çok özel bir ziyaret amacıyla Atina'da bulunan M. Montagna, Dışişleri Bakanlığı'na bizzat giderek M. Alexandris ile hararetli bir tartışma yaşadı. Yarım saat sonra, kabul edileceğini öğrenen M. Alexandris, İtalyan Elçiliği'ne giderek üzüntüsünü dile getirdi. İtalyan Elçiliği son derece öfkeli, Yunan Hükümeti ise çok üzgün ve gergindi.

29 Ağustos İtalyan Ültimatomu ve Büyükelçiler Konferansı'ndan Gelen Nota

88. 29 Ağustos'ta İtalyan elçisi, Yunan Dışişleri Bakanı'na bir nota göndererek Yunan Hükümeti'ne talepleri kabul etmesi için 24 saatlik bir süre verdi.

Talepler şunlardı:—

1. En yüksek Yunan askeri otoritesinin İtalyan elçiye tam bir özür sunması.
2. Hükümetin tüm üyelerinin huzurunda Atina'da bir cenaze töreni.
3. Yunan donanmasının, Pire'ye doğru yola çıkacak olan İtalyan donanma tümeninin huzurunda İtalyan bayrağını selamlaması.
4. Yunan makamlarının, olay yerinde İtalyan askeri ataşesinin "iş birliği" ile kapsamlı bir soruşturma yürütmesi, bu kişinin güvenliğini tamamen Yunan Hükümeti'nin üstlenmesi. Bu soruşturmanın, taleplerin kabulünden itibaren beş gün içinde tamamlanması.
5. Olayla ilgili tüm sorumlulara idam cezası verilmesi.
6. Bu notun sunulmasından itibaren beş gün içinde 50 milyon liralık tazminat ödenmesi.

7. Kurbanların naaşlarının Preveze'de bir İtalyan gemisine bindirilmesi sırasında askeri tören düzenlenmesi.

Yunan Hükümeti, ertesi akşam (30 Ağustos) saat 19:00'da (4), (5) ve (6) numaralı taleplerin Devletin egemenliğini etkilediğini ve bu nedenle kabul edilemeyeceğini belirten bir uzlaşma notuyla yanıt verdi. Ayrıca, suçun Yunan topraklarında, dost bir devletin vatandaşlarına karşı işlendiğini dikkate alarak, Yunan Hükümeti'nin aşağıdaki hususları kabul ettiğini eklediler:

1. Atina garnizonunun komutanı tarafından özür en kapsamlı şekilde İtalyan elçiye resmen iletilecektir.

2. Kabul edildi.

3. İtalyan bayrağının Atina garnizonunun bir müfrezesi tarafından İtalyan Elçiliği'nde selamlanması yönünde alternatif bir öneri yapıldı.

6 ile ilgili olarak, Yunan Hükümeti, mağdurların ailelerine adil bir tazminat ödeyeceklerini ve soruşturma ile ilgili olarak askeri ataşenin "yardımını" memnuniyetle kabul edeceklerini beyan etti.

7. Kabul edildi.

Yunan Hükümeti, Milletler Cemiyeti'ne, antlaşmanın 11 ila 15. maddeleri uyarınca bir başvuruda bulundu ve Milletler Cemiyeti ya da Büyükelçiler Konferansı tarafından alınabilecek herhangi bir kararı önceden kabul etmeye istekli olduklarını belirtti. Ancak, İtalyan Hükümeti Milletler Cemiyeti'nin yetkisini tanımayı reddetti ve eğer Cemiyet ısrar ederse tamamen çekilmekle tehdit etti. Sonunda, Büyükelçiler Konferansı'nın müdahalesini gönülsüzce kabul ettiler ve 31 Ağustos sabahı, İngiliz, Fransız ve İtalyan Elçilikleri adına Fransız Maslahatgüzarı tarafından Yunan Hükümeti'ne bu kuruldan bir nota iletildi. Bu notada, Büyükelçiler Konferansı'nda temsil edilen güçler, bir Müttefikler arası komisyonun üyeleri olan İtalyan Sınır Delegasyonunun öldürülmesini kınadılar, derhal bir soruşturma talep ettiler ve yaptırımlar ile tazminat talep etme haklarını saklı tuttular.

31 Ağustos'ta Korfu'nun İşgali

89. Bu arada, İtalyan Hükümeti, bir Müttefikler arası komisyon üyelerinin öldürülmesi meselesinin üç büyük devleti ilgilendirmesine rağmen, öldürülen kişilerin İtalyan olması gerçeğinin sorunu esasen İtalya ve Yunanistan'ın tek başına çözeceği bir sorun haline getirdiğini ileri sürdü. Bu nedenle Yunan

karşı tekliflerini kabul etmediler. 31 Ağustos'ta saat 17:00'de, İtalyan Bakan, Yunan Dışişleri Bakanı'na, İtalyan filosunun Korfu'yu işgal etmeye başladığını, ancak bunun bir savaş ilanı anlamına gelmediğini bildirdi. Yunan Hükümeti, ayrıntıları bana daha önce bağımsız kaynaklardan ulaşan olayla ilgili olarak bana bilgi vererek, Majestelerinin Hükümetine bu yasadışı eyleme karşı bir protesto iletmemi rica etti. Yunanlılar, 30 Ağustos'ta Milletler Cemiyeti'ne başvurmuşlardı ve adaletin sağlanması için Cemiyet'e güveniyorlardı. Koramiral Solari komutasındaki beş savaş gemisi, diğer küçük gemiler ve asker taşıma gemilerinden oluşan İtalyan filosu saat 15.00'te Korfu açıklarına vardı ve valiliğe adanın iki saat içinde barışçıl bir şekilde teslim olmasını talep eden bir ultiatom gönderildi.

Ültimatoma aşağıdaki on talepten oluşuyordu:

1. Yunan bayrağının indirilmesi.
2. İtalyan bayrağının çekilmesi ve gemiler tarafından yirmi bir pare top atışıyla selamlanması.
3. Adanın komutasının Tümamiral Bellini tarafından devralınması.
4. Kışlaların teslim edilmesi, askerlerin ve jandarmaların silahsızlandırılması.
5. Silah ve mühimmat depolarının ve askeri araçların teslim edilmesi.
6. Yunan askerlerinin silahsızlandırılması ve tek bir kışlada toplanması.
7. Subay ve askerlerin hareketinin yasaklanması.
8. İşgal kuvvetlerine iki grup halinde kışlaların sağlanması.
9. Telgraf, telefon ve posta iletişimlerinin derhal askıya alınması.
10. İletişim ve ulaştırma araçlarının İtalyan kontrolüne geçmesi.

Vali, eğer imkânı olsaydı, karşı koymanın görevi olduğunu, ancak mevcut koşullarda adanın İtalyanların insafına kaldığını söyledi. Bayrak saat 17:00'ye kadar indirilmediği için üç uyarı atışı yapıldı ve birkaç dakika sonra kaleye ateş açıldı. İtalyanlar, kalede Anadolu'dan gelen binlerce mültecinin bulunduğunu bildikleri halde, saldırıyı gerçekleştirdi. Yirmi kadar sivil öldü, yaklaşık otuz beş kişi ise yaralandı. İtalyan askerleri ardından karaya çıktı ve kasabada bulunan 160 kişilik Yunan askeri birliği tepelere kaçtı. Yunanistan ile tüm nakliye ve telgraf iletişimi derhal askıya alındı, Korfu Kanalı kapatıldı ve bir iki gün sonra komşu Paxos ve Antipaxos adaları da işgal edildi. İtalyan Hükümeti ayrıca

İtalyan gemilerine Yunan limanlarını terk etmeleri talimatını verdi. Çeşitli yerlerde İtalyan muhriplerinin varlığına dair raporlar göz önüne alındığında, Yunan filosu Salamis'e çekildi ve daha sonra herhangi bir olay çıkma ihtimalini önlemek için Volo'ya gönderildi¹¹⁴.

Yunanistan'da Öfke ve Hükümetin Paniği

90. İtalya'nın eylemini kınamak için Yunanistan'ın her yerinde protesto gösterileri düzenlendi ve Selanik ile diğer yerlerde İtalyan mallarına genel bir boykot önerildi. Ancak, hükümetin onaylamaması nedeniyle bu girişim sonuçsuz kaldı. 1 Eylül akşamı ve 2 Eylül sabahı, Londra'dan gelen bir telsiz raporu tüm basında dolaştı ve Majestelerinin Elçiliği'ni ziyaret ettiği iddia edilen kişiler tarafından "doğrulandığı" öne sürüldü. Raporla, İngiliz Akdeniz filosuna derhal Korfu'ya gitmesi emri verildiği ve Atlantik filosunun Akdeniz filosuna katılacağı iddia ediliyordu. Bu haberlerin ardından, Majestelerinin Elçiliği'nin önünde kalabalık tarafından dostane bir gösteri düzenlendi. O gün öğlen saatlerinde, İtalyan savaş gemilerinin Korfu'dan ayrılmasına, ancak raporların asılsız olduğu anlaşıldığında geri dönmelerine, bir tesadüf veya ihtiyatlı bir davranış sebep olmuş olabilir. Hükümet paniğe kapılmıştı. İtalyan filosunun Korfu'ya ulaştığını duyan Albay Plastiras, direniş emri vermek için hızla telgraf ofisine koştu, ancak Dışişleri Bakanı ve Başbakan tarafından böyle fevri bir hata yapmaktan alıkonuldu. Bu iki yetkili, daha önce hem Milletler Cemiyeti'ne hem de Büyükelçiler Konferansı'na başvurmuşlardı. Ardından Kral'a şahsen giderek, Britanya Hükümeti'nin Yunanistan'ın durumunu

¹¹⁴ İtalya, daha önceden yaşanan Kakavya olayı ve ortayı çıkan anlaşmazlığı bahane ederek, 31 Ağustos 1923 tarihinde Korfu adasını işgale başladı ve bu amaçla 5 bin ila 10 bin arasında askerini adaya çıkarttı. İşgal ile birlikte Korfu'da yer alan Yunan kamu görevlileri İtalyanlarca tutuklandı, çıkartma sonrasında yaptığı konuşmada Mussolini Korfu adasınının 400 senelik Venedik toprağı olduğunu dile getirdi. İşgal sonrasında Yunan hükümeti ülke genelinde sıkıyönetim ilan etti. Yunan donanması İtalyan donanmasıyla karşılaşmaması için Volo Körfezine çekildi. 1 Eylül'de Yunan Hükümeti sorunun çözümü için Milletler Cemiyeti'ne başvurdu. Ancak İtalya krize Milletler Cemiyeti'nin dahil olması durumunda cemiyetten ayrılacağını ilan etti. İngiltere, Milletler Cemiyeti'nin krize el koyma hakkının olduğunu söylese de Fransa Ruhr'daki Fransız işgalinin aynı şekilde sonuçlanabileceğinden çekinerek bu duruma karşı çıktı. Milletler Cemiyeti İtalya'nın prestijinin ve Fransa'ya Korfu olayının Ruhr'a bağlanmayacağıının güvencesinin verilmesi üzerine çözüm için toplandı. Çözüm için alınan 9 kararda Yunanistan yine özüir dileyerek, bir İsviçre bankasına yükümlülüklerini yerine getireceğinin güvencesi olarak 50 milyon lired yatırmayı kabul edecekti. Antlaşmadan sonra 30 Eylül'de İtalyan birlikleri Korfu adasını terk ederek işgali sonlandıracaklardı. <https://forum.strategyturk.com/konu-modern-tarih-korfu-olayi-1923>. Erişim Tarihi. 11.12.2024.

çözmek için devreye girip giremeyeceğini benim aracılığımla sormasını rica ettiler. Devrim'in tamamen Britanya'nın kontrolüne girmesi durumunda bu çözümün mümkün olabileceğine inanıyorlardı. Bu hareket başlangıçta panikten kaynaklanıyor gibi görünüyordu, ancak olaylar geliştikçe, meselenin Milletler Cemiyeti veya Büyükelçiler Konferansı'nın katılımı olmadan yalnızca İngiliz Hükümeti tarafından ele alınması durumunda Yunanistan'ın daha adil bir sonuç elde edebileceği ortaya çıktı. Hükümet, o sırada istifa etmeyi düşündü, ancak sonunda görevde kalmaya karar verdi. Bu karar talihsizdi, çünkü İtalyan Maslahatgüzarının daha sonra bana itiraf ettiği gibi, eğer yetki M. Zaimis'e devredilmiş olsaydı, M. Montagna taleplerini bu kadar ısrarla dile getiremezdi. Montagna'nın taleplerinin, 1922'de bakanları idam eden ve İtalyan insani protestolarını hiçe sayan mevcut hükümete duyduğu nefretten kaynaklandığı açıktı.

Yunan Hükümeti'nin Büyükelçiler Konferansı'ndan Gelen Notaya Cevabı

90. Fransız Maslahatgüzarı, yukarıdaki 88. paragrafta belirtildiği gibi, 31 Ağustos'ta bu notayı Dışişleri Bakanı'na teslim ettiğinde, Bakan derhal Yunan Hükümeti'nin Büyükelçiler Konferansı tarafından uygulanacak her türlü yaptırımını veya tazminatı önceden kabul etmeye hazır olduğunu belirtti. Ancak aynı zamanda, İtalyan taleplerine ve ardından Korfu'nun işgaline karşı bir protesto kaydettiğini söyledi.

Yunan Hükümeti, 2 Eylül tarihli bir nota ile verdiği yanıtta işlenen suçtan dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve suçluların yakalanması için her türlü önlemin alındığını, suçlulara örnek teşkil edecek bir ceza verileceğini ekledi. Yunan Hükümeti, Büyükelçiler Konferansı gibi olayın aydınlatılmasını aynı derecede arzu ettiğini belirterek, uyuşu bilinmeyen suçluların sığındığı düşünülen Yunan ve Arnavut topraklarında soruşturma yapmak üzere üç üyeden oluşan özel bir komisyon atanmasını önerdi. Yunan Hükümeti, İtalya'nın Korfu'yu işgal ederek uluslararası hukuku ihlal etmesine itiraz ederken, suçtan herhangi bir sorumluluk taşıdıkları tespit edilirse Büyükelçiler Konferansı tarafından belirlenen tam tazminatı sağlamaya istekli olduklarını yineledi. Nota, Büyükelçiler Konferansı'ndan, İtalyan Hükümeti'ni, ultimatolarının ağır koşullarını geri çekmeye ve Korfu'yu tahliye etmeye ikna etmelerini talep ederek sona eriyordu. 3 Eylül tarihli bir başka notada ise Yunan Hükümeti, davanın Cenevre'deki Yunan temsilcisi tarafından Milletler Cemiyeti'ne sunulmuş olduğunu (30 Ağustos tarihli telgraf) ve Yunan delegesinin, yukarıda belirtilen üç Gücün kontrolü altında, Milletler Cemiyeti'nin bir veya daha

fazla tarafsız üyesiyle cinayet mahallinde bir soruşturma açılmasını önerme yetkisine sahip olduğunu belirtti.

8 Eylül'de Büyükelçiler Konferansı Kararlarının Yunan Hükümeti'ne Bildirilmesi

92. 8 Eylül'de Fransız Maslahatgüzarı, İtalyan elçi ve benimle istişare ettikten sonra, Yunan Hükümetine Büyükelçiler Konferansında olayın sona erdirilmesine ilişkin alınan kararı içeren bir nota sundu. Talepler, büyük ölçüde İtalyan Hükümeti tarafından öne sürülenlerle aynı olmakla birlikte, özürlerin yalnızca İtalya temsilcisine değil, üç Gücün temsilcilerine iletilmesi gerektiği için, bu talepler Yunan Hükümeti için çok daha az aşağılayıcıydı. Talepler şunları içeriyordu:

1. En geç 18 Eylül'e kadar, en yüksek Yunan askeri otoritesi tarafından Atina'daki üç Müttefik Devletin temsilcilerine bir özür sunulması.

2. 19 Eylül'de, Yunan Hükümeti'nin tüm üyelerinin katılımıyla bir anma töreni düzenlenmesi.

3. Aynı gün, Faleron Körfezi'nde bir Müttefik donanma filosunun selamlanması.

4. Preveze'de gemiye alınan naaşlara askeri onurlar verilmesi.

5. Suçluların aranması ve cezalandırılması.

6. Fransa, Britanya, İtalya ve Japonya'dan delegelerin yer aldığı, Japon delegenin başkanlık ettiği özel bir Müttefiklerarası komisyonun soruşturmayı denetlemesi; bu soruşturmanın, İtalyan Hükümeti'nin Korfu'yu tahliye etmeyi vaat ettiği 27 Eylül'de tamamlanması.

7. Yunan Hükümeti'nin bir tazminat ödemesi, bu miktarın Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı tarafından yukarıda belirtilen komisyonun raporu doğrultusunda belirlenmesi. Bu arada, İsviçre Ulusal Bankası'na 50.000.000 liralık tutarında bir teminat yatırmaları gerekiyordu.

Yunanistan'ın 9 Eylül'de Kararları Kabul Etmesi ve 14 Eylül'de Büyükelçilerden Gelen Yeni Nota

93. Yunan Hükümeti'nin 8 Eylül tarihli konferans notuna cevabı, 9 Eylül'de Dışişleri Bakanı tarafından bizzat üç elçiliğe sırayla teslim edildi. Bu cevabında Yunan Hükümeti, yedi koşulu tamamen kabul ediyordu. Korfu'nun işgalinin tek amacının tatmin sağlamak olduğunu kaydettiler

ve bir kez daha Büyükelçiler Konferansı'ndan mümkün olan en kısa sürede tahliye sağlanmasını rica ettiler. Dışişleri Bakanlığı'ndaki Siyasi Büro başkanı, aynı zamanda Yunan Hükümeti'nin soruşturmadan sonra suçluluk tespit edilirse Büyükelçilerin kararını kabul etmeye hazır olduğunu ifade ettiğini bana belirtti. Cezalar, soruşturma gerçeği ortaya çıkarmadan önce verilmişti ve ihmal kanıtlanmadığı sürece bir Devleti topraklarında işlenen suçlardan sorumlu tutmak için uluslararası hukukta hiçbir şey yoktu. Bu görüş aynı zamanda Majestelerinin Hükümeti tarafından da paylaşılmaktaydı.

Tüm bunlara rağmen, meslektaşlarım ve ben, 14 Eylül'de Büyükelçiler Konferansı'ndan Yunan Hükümeti'ne bir nota daha iletme zorunda kaldık. Bu notada, Yunan Hükümeti'nin uyması gereken koşullar ayrıntılı bir şekilde belirtilmişti. Nota, Janina'ya gönderilen Özel Uluslararası Müttefik Komisyonu'nun ön raporunun beş günlük bir soruşturmadan sonra, (5) numaralı koşulun (suçluların aranması) yerine getirilmediğini tespit etmesi halinde, davanın Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmeden İtalya'ya 50 milyon liralık ödemesi gerekebileceği tehdidiyle sona eriyordu. Bu notanın tatmin edici olmayan doğasına rağmen, Fransız Bakan, Yunanistan'ın Korfu'yu geri almak için 50 milyon liralık ödemesinin fazlasıyla değerli olduğunu vurguladı!

Yunan Hükümeti Tarafından Bir Tanesi Hariç Tüm Koşulların Yerine Getirilmesi

94. 18 Eylül'de, Savaş Bakanı General Mavromichalis, hükümet adına özür dilemek için üç Elçiliği ziyaret etti. Ertesi gün, Diplomatik Birlik ve Yunan Hükümeti'nin katıldığı İtalyan bayrağı selamı ve anma töreni olaysız bir şekilde gerçekleşti. Albay Plastiras orada değildi. Preveze'de kurbanların naaşları gemilere alınırken gereken onurlar da yerine getirildi. Böylece, Paris Büyükelçiler Konferansı'nın belirlediği tüm koşullar, (5) numaralı suçluların bulunması ve cezalandırılması hariç, her yönüyle yerine getirilmiş oldu.

Janina¹¹⁵ Soruşturması, 18 Eylül

95. Bu arada Büyükelçiler Konferansı, Paris'teki Japon Askeri Ataşesi Albay Shibouya'nın başkanlığında bir soruşturma komisyonu atamıştı. Komisyonun üyeleri, Fransa, İtalya ve Britanya'yı temsilen Albay Lacombe, Albay Beaud ve Hint ordusundan Binbaşı Harenc'ti. Komisyona 17 Eylül'de Janina'da toplanması ve ilk raporu beş gün içinde sunması, ikinci

115 Yanya (Yay. Haz. Notu)

ve son raporun ise İtalyan Hükümeti'nin Korfu'yu boşaltma sözü verdiği 27 Eylül'de sunulması talimatı verildi. Binbaşı Harenc, 15 Eylül'de İstanbul'dan Atina'ya geldi ve o gece Britanya'ya ait bir muhriple Preveze'ye hareket etti. Kendisine, tercüman olarak görev yapmak üzere Selanik'teki Majestelerinin başkonsolosluğundan gönderilen Mr. E. C. Hole eşlik etti. 16 Eylül'de Janina'ya ulaştılar ve planlanan 17 Eylül tarihinde çalışmalarına başlamaya hazırıldılar. Komisyonun geri kalanı Paris'ten geldi ancak Janina'ya ulaşmaları 18 Eylül sabahını buldu. Binbaşı Harenc'e, asıl görevinin gerçeği ortaya çıkarmak ve komisyon raporunun adil ve doğru olmasını sağlamak için hiçbir çabadan kaçınmamak olduğu söylenmişti. Komisyon, en başından itibaren, İtalyan delegenin uyguladığı engelleyici taktikler nedeniyle zorlandı; İtalyan delege, meslektaşlarının "soruşturma başlamadan önce yeterince kesin bir kanaate varmamış olduklarını" öne sürdü. 19 Eylül'de, komisyon başkanının telgraf talebine yanıt olarak, İngiliz Polis Misyonu Müfettişi Read, ifade vermek üzere derhal Janina'ya gitmesi talimatını aldı. Müfettiş Read, aslında Yunan Hükümeti tarafından 31 Ağustos'ta oraya gönderilmişti, ancak Majestelerinin Hükümeti'nin isteği üzerine geri çağrılmıştı, çünkü durumun hassasiyeti nedeniyle bir İngiliz vatandaşının orada bulunmasının istenmeyen sonuçlar doğurabileceği düşünülmüştü. Ancak M. Montagna, şimdi olay yerine geri dönmüş olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi.

26 Eylül'de Yunanistan Aleyhine Alınan Büyükelçiler Kararı

96. Komisyon, görüşlerini oluştururken birçok zorlukla karşılaştı, ancak nihayetinde —İtalyan delegenin karşı çıkmasına rağmen—Yunan Hükümeti'nin polis gücünün kötü organize edilmiş ve etkisiz olması dışında ihmalkarlıkla suçlanamayacağı sonucuna vardı. Başlıca kusur ise bir ceza soruşturma departmanının olmamasıydı. Komisyon, 27 Eylül sabahı bu yönde nihai raporlarını tartışmak üzereyken, Büyükelçiler Konferansı'ndan aldıkları bir telgraf karşısında şaşkınlıklarını gizleyemediler. Telgrafta, bir önceki gün alınan karara göre, Yunanistan'ın Büyükelçiler Konferansı'nın talebi doğrultusunda bir İsviçre bankasında yatırılan 50 milyon lirenin tamamını ödemesi gerektiği belirtiliyordu. 27 Eylül'de, İtalyan meslektaşım ve ben, Fransız Bakan'a bu nihai kararı Dışişleri Bakanı'na iletmesi için yetki verdik. Bu karar, 5. koşulun yeterince yerine getirilmediği varsayımına dayanıyordu, ancak bu varsayım, komisyonun bulgularıyla neredeyse hiç desteklenmiyordu.

Bu karar, İtalyan Komiserin Yunan Hükümeti'ni suçlama girişimlerinde tamamen izole edildiği Janina Soruşturma Komisyonu'nun ilk raporunun hemen ardından geldi ve hem Yunanistan'da hem meslektaşlarım arasında hem de Janina'daki komisyonun kendisinde büyük bir şaşkınlığa neden oldu. Komisyon, bazı küçük ihmallere rağmen Yunan Hükümetinin nispeten deneyimsiz bir yönetimden beklenen tüm gerekli adımları attığı sonucuna varmıştı. Ayrıca, komisyon, Arnavutluk makamlarının, General Tellini'yi öldürdüğünü itiraf ettiği bildirilen bir çetenin liderine bağlı olduğu iddia edilen bir adamı yakaladıktan sonra sakladığına dair yeni deliller de ortaya çıkarmıştı. Bu raporda, Atina'dan ziyade Paris'i ilgilendiren bu beklenmedik karara yol açan olaylara değinilmesi önerilmemektedir.

Korfu'nun Tahliyesi, Yunanistan'ın Büyükelçiler Kararına İtirazı ve Lahey'e Başvurusu

97. İtalyan filosu, askerlerle birlikte 27 Eylül sabahı saat 8'de Korfu'dan ayrıldı ancak beklenmedik bir şekilde, herhangi bir açıklama yapılmadan öğleden sonra 12:30'da geri döndü. Bu geri dönüş sırasında herhangi bir asker karaya çıkmadı. Filo, nihayet iki gün sonra İtalya'ya doğru yola çıktı. Yunan Hükümeti ve halkı, Yunan maliyesinin istikrarsız durumunda çok ağır bir darbe olan azami para cezasının verilmesi karşısında doğal olarak çok şaşırıldılar. Resmî bir protesto yaparak, 29 Eylül'de Fransız Bakana iletmek üzere Büyükelçiler Konferansı'na bir nota verdiler. Bu notada, Yunan Hükümeti böylesine adaletsiz bir karar karşısında şaşkınlığını dile getirdi ve davanın Lahey Mahkemesi'ne sunulmasını istedi. Ancak, bütün mesele sonunda gündemden düştü. Soruşturma Komisyonu'nun raporu hiçbir zaman kamuoyuna açıklanmadı. Katiller hiçbir zaman bulunamadı ve muhtemelen hiçbir zaman bulunamayacak. Yunanistan'a karşı işgal masrafları için bir dava açma niyetini Lahey'e bildiren İtalyan Hükümeti, kararını akıllıca yeniden gözden geçirdi. Eğer bu kararlarında ısrar etselerdi, Yunan Hükümeti büyük olasılıkla Büyükelçilerin kararına itiraz edecekti ve bir hükümetin kendi topraklarında işlenen suçlardan doğrudan sorumlu olduğuna dair konferansın hükmünün iptal edileceği ya da en azından önemli ölçüde değiştirileceği konusunda neredeyse hiç şüphe yoktur. Olay boyunca, Yunan halkı olağanüstü bir soğukkanlılık gösterdi, özellikle Korfu sakinlerinin son derece zorlayıcı koşullar altında sergilediği sakin ve iyi davranışlar dikkate değerdi. Bütün bu kargaşa ve askeri gürültü arasında, Korfu'da otuz beş masum mültecinin soğukkanlılıkla öldürülüp yaralandığı ve silahsız bir kasabanın barış zamanında

uyarı yapılmadan bombalandığı gerçeği Paris'te tamamen unutuldu. Yunanlılar maruz kaldıkları aşağılanmayı kolay kolay unutmayacaklar, tıpkı İtalya'nın cezasız kalmasına izin verilen bu darbenin ardından Milletler Cemiyeti'nin bu bölgede itibarını geri kazanmasının da kolay olmayacağı gibi. Bu uluslararası hukuk ihlalinin İngiliz kamuoyunun hafızasında yer ettiğini bilmek beni gururlandırıyor. Avrupa için barış sağlandı, ancak onurlu bir şekilde değil. İtalyanlar daha sonra mülteci yardımı için paranın 10 milyonluk kısmını iade etmeye çalıştı ancak Yunan yetkililer buna dokunmayı reddetti. Bu para, o zamandan beri İtalyan ajanları tarafından Korfu ve Atina'da propaganda amaçlı kullanıldı. Bu durumda, güç hakka üstün geldi ve zayıf olan ulus, güçlü olanın çıkarlarına kurban edildi. 26 Eylül'deki önemli kararın ardından soruşturma sanki rafa kaldırıldı. Kakavia'daki cinayetlerin kim tarafından işlendiği hâlâ bilinmiyor ve muhtemelen asla bilinemeyecek.

Fransa ile İlişkiler

Gizli Güvensizlik ve Açık Dalkavukluk

98. Lozan'da Fransa'nın örtülü düşmanlığı, Fransızların Kemal'e sürekli silah tedarik ettiği gerçeğiyle birleşince, Yunanlıların Fransızlara karşı olan hislerini daha da kötüleştirdi. Zira Fransızların savaş sırasında Yunan topraklarını işgalleri sırasındaki davranışları İngilizlerin tutumuyla keskin bir tezat oluşturuyordu. Bu nedenle Yunanlılar içten içe Fransızlara güvenmeseler de açıkça onlara dalkavukluk ediyorlar ve birçok yönden Fransa'yı memnun etmek için İngiltere'den daha fazla çaba sarf ediyorlar. Yunanlılar, İngiltere'nin her zaman dostları olacağını düşünürken, Fransa'nın düşmanlarına karşı çok nahoş olma eğiliminde olduğu için yatıştırılması gerektiğine inanıyorlar. Fransa, Venizelosçular arasında bir ölçüde popülerlik kazanmıştır, çünkü iç çekişmelerde onların davasını desteklemiş ve Anadolu'daki harekâtın son aşamalarına yönelik karşıt tutumu beklenenden daha az tepki çekmişti. Bu çevrelerde ayrıca Fransa'nın yeni cumhuriyeti destekleyeceği bekleniyor. Öte yandan, İngilizler, Yunanlılar tarafından, siyasi görüşlerinden bağımsız, genel olarak saygı görüyor.

Mecliste temsil edilmeyen küçük Komünist partisi, İngilizlerden diğer tüm gruplardan daha fazla nefret ediyor. Çünkü İngilizleri Avrupa'da Komünizme karşı bir kale olarak görüyorlar. Yıl boyunca Fransızlar Yunanistan'a pek ilgi göstermemiş gibi görünüyor. "Yargısal cinayetler" sırasında—ki bu cinayetler büyük ölçüde Fransız kamuoyunu yatıştırmak amacıyla işlendi—herhangi bir

açık çatışma yaşanmamış olmasına rağmen, Fransa'nın Devrim Hükümeti'ne karşı tutumu mesafeli olmuştur. Nisan ayında, Fransız Elçiliği'ndeki sosyal değişiklik bazı çevrelerde eğlence konusu oldu. Fransız Elçiliği salonu şimdiye kadar görünüşe göre sadece Venizelosçulara açıktı. Ancak bu durum değişti ve Madam de Marcilly, her iki partinin üyelerini evine davet etmeye başladı. Bu değişim, Fransa'nın Kral II. George'u tanıyacağı günlerin yakın olduğuna dair bir hazırlık gibi görünüyordu. M. de Marcilly, Fransa'nın barış imzalanır imzalanmaz bunu yapmaya hazır olduğunu belirtti. Gerçekten de M. Poincaré, Romanya Kraliçesi'ni memnun etmek için yaz aylarında bu tanımayı gerçekleştirmeyi planlamıştı. Ancak, İtalyan krizi araya girince bu olay ertelendi.

Fransız Askeri Misyonu

99. 1910'dan beri Yunanistan'da bulunan ve savaş sırasında yaklaşık üç yıl ara veren Fransız Askeri Misyonu, Yunan-Türk savaşı sırasında popülerliğini oldukça yitirmiş bir hale gelmişti. Misyon üyelerinin, Kemalistlerle yakın iletişimde olduklarına inanılıyordu ve muhtemelen bu durumun bazı temelleri vardı. Bu nedenle, olup bitenlerden mümkün olduğunca habersiz tutuldular ve Yunanistan'daki varlıklarının hiçbir faydası olmadı. Ancak hiçbir Yunan Hükümeti, mali sıkıntılar Mart 1923'te Devrim Hükümeti'ni buna zorlayana kadar, bu anlaşmayı resmen feshetmeye cesaret edememişti. Bu sırada İngiliz deniz ve İtalyan jandarma misyonlarıyla olan anlaşmalar da feshedildi. Misyonun başındaki General Gramat'ın, Fransız Elçiliği'ne karşı komplo kurduğuna ve Cumhuriyetçilerle yakın iş birliği içinde olduğuna inanılıyordu. Kendisi, Kasım 1922'de General Pangalos'u İngiltere ile kopuşa neden olan "yargısal cinayetleri" işlemeye teşvik etti. Yunan Hükümeti'nin sözleşmesini feshetmesine rağmen, General Gramat ayrılmak için acele etmedi. Sonunda 16 Haziran'da Yunanistan'dan ayrıldığında birçok kişi rahatladı.

M. Poincaré ve M. Venizelos: Fransız Propagandası

100. M. Poincaré'nin yıl sonunda Yunanistan'a gitmeden önce M. Venizelos ile görüşmeyi reddettiği yönündeki haberler Yunanistan'da bir miktar heyecan yarattı. Birçok kişi bunu, Fransa'nın artık bu ülkeye olan ilgisini kaybettiğinin bir göstergesi olarak gördü. Aslında, bu iki devlet adamı arasında askıya alınan Yunan kredileriyle ilgili olarak hararetli bir tartışmadan kaynaklanan kişisel bir husumet vardı. Fransız propagandası, üçü Atina'da ve diğerleri Selanik'te bulunan Fransız gazeteleri aracılığıyla

yapılıyor. Progrès gazetesi, bir zamanlar Fransız Elçiliği tarafından finanse ediliyordu. Ticari alanda da Fransızlar büyük enerji sergiliyor. Deniz ve askeri ataşeleri, sözleşme alma çabalarındaki etkinlikleri nedeniyle Yunanlılar tarafından defalarca “üniformalı ticari gezginler” olarak adlandırılmışlardır. Yaz aylarında, Pire Limanı'nın iyileştirilmesi için verilen sözleşme, 1920'de M. Venizelos tarafından bir İngiliz firmasına vaat edilmiş ve 1921'de M. Gounaris tarafından yenilenmiş olmasına rağmen, Devrim Hükümeti tarafından bir Fransız firmasına verildi. Resmi ve sosyal faaliyetlerimizin bizi bir araya getirdiği birçok durumda M. de Marcilly'yi her zaman sadık ve dost canlısı bir meslektaş olarak buldum. Yunanistan'ın iç politikasına yaklaşımı tamamen doğrudu. Askeri ve Cumhuriyetçi darbeler tehdit oluşturduğunda, Fransa'nın Yunanistan'ın iç işlerine müdahale etme arzusu olmadığını ve genel kanının aksine Cumhuriyetçi bir darbeyi desteklemeyeceğini birçok kez açıkça dile getirdi. Ancak bu açıklamanın etkisi, Fransız basınında yer alan ve Yunan basınında uzun uzadıya alıntılanan talihsiz makaleler yüzünden büyük ölçüde azaldı. Ayrıca, Cumhuriyetçi radikallere, M. de Marcilly'nin bana Yunan Cumhuriyeti'nin dayanaklarından biri olarak tanımladığı Mr. Morgenthau tarafından verilen güçlü destek de bu durumu zayıflattı.

Belçika ile İlişkiler

101. Belçika'nın Yunanistan'da önemli ticari çıkarları bulunuyor ve buraya hatırı sayılır miktarda Belçika sermayesi yatırılmış durumda. Siyasi olarak, Belçikalı Büyükelçi, Fransızların izlediği çizgiyi yakından takip etti. Resmi bir ilişki kopması yaşanmasa da Belçikalı Büyükelçi'ye Devrim Hükümeti ile ilişkilerinde temkinli bir tutum benimsemesi talimatı verildi. Yunan hanedanının büyük devletler tarafından boykot edilmeye devam etmesi durumunda bir Cumhuriyetçi darbe tehlikesini öngören Belçikalı Büyükelçi, hükümetine sürekli olarak Kral II. George'u tanıması için baskı yaptı. Bu adım nihayet yaz aylarında kararlaştırıldı ve güven mektubunun sunulması için bir randevu ayarlandı. Ancak, Fransa'da olduğu gibi, Korfu olayı meydana geldi ve belgelerin teslimi ertelendi ve hiçbir zaman gerçekleşmedi.

Amerika ile İlişkiler

102. Amerika Birleşik Devletleri, 1921 baharından bu yana Yunanistan'da bir Maslahatgüzar tarafından temsil ediliyordu. Bu nedenle, Majestelerinin Hükümeti'nin örneğini takip ederek, Devrim Hükümeti'nin eylemlerini onaylamadıklarını gösterdiklerinde temsil seviyelerinde herhangi bir değişiklik

yapmadılar. Diplomatik ilişkiler resmi olarak kesilmemiş olmasına rağmen, ilişkiler o kadar soğuktu ki neredeyse yok gibiydi. Amerika'nın Yunanistan'a karşı elbette küçük bir siyasi ilgisi var. Ancak, yıl boyunca mülteci sorununu çözmeye yardımcı olmakta çok önemli bir rol oynadı. Amerikan yardım kuruluşları milyonlarca dolar harcadı ve Amerikan yardımı olmadan binlerce mülteci şüphesiz açlıktan ya da soğuktan ölecekti. 1923 yazına kadar sağlanan büyük yardımlar ve ardından İngiltere Bankası'nın mülteci yerleşimi için sağladığı fonları yöneten Milletler Cemiyeti Yerleşim Komisyonu başkanı Mr. Morgenthau'nun yürüttüğü muazzam propaganda kampanyası göz önüne alındığında, Amerika'nın Yunan halkı üzerindeki etkisi oldukça güçlü. Amerika'nın bu büyük hayırseverlik gösterisinin tamamen fedakârca olup olmadığı bazen sorgulandı. Bazıları, Yunan tarihinin en karanlık dönemlerinden birinde yapılan Amerikan yardımı karşılığında, Yunan Hükümeti'nin daha sonra çeşitli ticari ve ekonomik tavizler vermeye zorlanabileceğini ve bu koşullar altında muhtemelen reddedemeyeceklerini ileri sürmüştür. Amerika'nın Yunanistan'daki etkisine katkıda bulunan bir diğer faktör de özellikle Mora'da sıkça karşılaşılan ve Amerika Birleşik Devletleri'nde rahat bir servet edindikten sonra kendi ülkelerine yerleşmek için geri dönen çok sayıda Yunan göçmenidir. Ticari olarak, Amerika'nın Yunanistan'da, özellikle Kavala çevresinde, önemli çıkarları bulunuyor. Amerikalılar, neredeyse tamamen tütün piyasasını kontrol ediyor. İki ülke arasındaki ticaret, İngiltere ve Yunanistan arasındaki ticareti geçme noktasına gelmiş durumda. Bir dönem Yunanlıların Amerika'ya adalardan birinde bir deniz üssü kurma olanağı sağlayacağına dair söylentiler vardı. Ancak bu söylentiler hem Maslahatgüzar hem de Yunan Hükümeti tarafından yalanlandı ve şu ana kadar böyle bir gelişme olmadı. Elbette Amerika, bayrağını Yunan sularında İtalya hariç diğer tüm ülkelere daha fazla gösterdi. Neredeyse her zaman bir Amerikan muhribi ya Faleron Körfezi'nde ya da Pire Limanı'nda görülebiliyordu.

Srbistan ile İlişkiler

103. Bakanların yargısal infazlarına rağmen, Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti, Devrim Hükümeti ile resmi ilişkilerini sürdürdü ve Sırp Büyükelçi, 26 Mayıs'ta yeni Kral'a yeni itimatnamelerini sundu. Bu vesileyle yaptığı konuşmada, iki ülkeyi birleştiren "dostluk ve ittifak" bağlarını daha da güçlendirme umudunu dile getirdi. Yılın başlarında Sırbistan'ın tutumu düşmanlığa doğru kaymıştı. Bu, görünüşe göre, Yunan Hükümeti'nin Selanik'teki Sırp serbest bölgesiyle ilgili talepleri yerine getirmede yaşadığı

zorluklardan kaynaklanıyordu. Yunan Hükümeti, mart ayında Sırbistan ve Bulgaristan arasında Niş'te düzenlenen konferans sırasında, Sırp-Bulgar ittifakının kendilerine karşı kurulmasından endişe etti. Yunan Dışişleri Bakanı nisan ayında Belgrad'ı ziyaret etti ve hem Başbakan'dan hem de Dışişleri Bakanı'ndan Niş'te hiçbir siyasi konunun tartışılmadığına dair kesin güvenceler aldı. Mayıs ayında, Bulgar komitacı faaliyetleri nedeniyle Üsküp'ün güneyine yapılan Sırp asker yığınağı, Yunanistan'da bazı endişelere yol açtı. Ayrıca, İtalya'nın Adriyatik'te tazminat karşılığında Sırp emellerini Selanik yönünde teşvik edebileceği korkusu da vardı.

Selanik'teki Sırp Serbest Bölgesi

104. Selanik Limanı'ndaki Sırp serbest bölgesi meselesi, bir süredir Yunan Hükümeti ile Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti arasında tartışma konusu olmuştu. Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti şubat ayında Yunan Hükümeti'ne bir taslak sözleşme sunmuş ve Yunan Hükümeti de değerlendirilmesi için bir karşı taslak göndermişti. Görüşmelerin bir çözüme ulaşması olası görünüyordu.

Yunanistan, Sırbistan ile Selanik'te gümrük kontrolü ile bir serbest liman sağlama konusunda anlaşmıştı. Ancak, anlaşmazlık konusu olan geri kalan nokta, Yunanlıların egemenliklerini etkilediğini iddia ettiği limanın yönetimiyle ilgiliydi. Bu anlaşmazlığa rağmen, Yunanistan müttefikini kızdırma riskini göze alabilecek bir konumda değildi. Beklediği gibi nisan ayında, Yunan Hükümeti yalnızca iki koşul talep ederek ek imtiyazlar teklif etti. Bunlar:

1. Sırp serbest bölgesinin Yunan yargı ve polis otoriteleri altında kalması
2. Yunan Hükümeti Selanik'i serbest limana dönüştürmeye karar verirse Sırbistan'a verilen imtiyazın sona ermesi

Mayıs ayında, Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti birinci maddeyi kabul etti, ancak ikinci maddeyi reddetti. Birkaç gün sonra Sırp Bakan ve Yunan Dışişleri Bakanı Atina'dan Belgrad'a doğru yola çıktılar ve 10 Mayıs'ta Sırbistan'a 94.000 metrekaarelik bir alanın elli yıllığına kiralandığı bir anlaşma imzalandı. 28 Ağustos'ta, Selanik'teki serbest bölgeye eklenen dört protokol konusunda Atina'da anlaşmaya varıldı. Bu protokoller;

1. Veteriner önlemleri
2. Posta ve telgraf hizmetleri

3. Demiryolu bağlantıları

4. Bazı gümrük detaylarını içeren teknik konularla ilgiliydi. Son iki madde, iki hükümet arasında önemli fikir ayrılıklarına neden olmuştu, ancak Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti, Yunan Hükümeti'nin egemenlik haklarını etkilediğini düşündüğü konularda geri adım attı. Sözleşme ve dört protokol sonunda 6 Ekim'de Atina'da imzalandı ve 20 Ekim'de onaylandı. Böylece iki Güç arasındaki dostça ilişkilere yönelik önemli bir engel ortadan kaldırıldı.

Lozan'da Sırp Desteği ve Daha Az Önemli Konular

105. İlkbaharda, Yunanistan ile Türkiye arasındaki düşmanlıkların yeniden canlanma tehdidi ortaya çıktığında, Yunan Hükümeti Sırbistan'a bu durumda nasıl bir tutum izleyeceklerini sordu. Sırbistan, bu dönemde Yunanistan'daki savaş yanlısı grupları dizginlemek için tüm nüfuzunu kullandı. Ancak, tazminat meselesine dair konferansın başarısızlığa uğraması yakın görülene kadar kaçamak yanıtlar verdiler. Bu noktada hem Türklere hem de Yunanlılara, Türkiye'nin Avrupa'da güçlenmesine kayıtsız kalamayacaklarını belirterek, Yunanlılara olası düşmanlıklar durumunda nasıl bir tutum takınacakları konusunda olumlu güvenceler verdiler. Sırbistan'ın bu tutumu için resmi Yunanistan en derin minnettarlığını dile getirdi. Sırp ittifakının Yunan politikasının ekseni olduğu ilan edildi ve yabancı güçlerle yürütülen ilişkilerle ilgili resmî açıklamalarda, Yunan Bakanlar Sırp müttefiklerinden ayrı bir kategori olarak bahsetmeye dikkat ettiler. İki ülke arasındaki ilişkilerin iyileşmeye devam etmesi muhtemel görünüyor. Sürekli devam eden Bulgar komitacı baskınları hem Yunanistan hem de Sırbistan için sürekli bir rahatsızlık kaynağıdır ve bu durum iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştırmaktadır. Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti, İtalya'nın Korfu'ya yaptığı çıkarmadan büyük rahatsızlık duymuş ve Yunanistan'a bu sorunda tam destek vermiştir. Temmuz ayında Sinaia Konferansı'nda Sırp-Hırvat-Sloven temsilcisi, Çekoslovak temsilcisinin Yunanistan'ın Küçük Antant'a girmesine geçici olarak karşı çıkmasını desteklediğinde, karar Yunanistan'da sakin karşılandı. Çünkü bu ittifakın esas amacının Orta Avrupa meseleleriyle ilgilenmek olduğu anlaşılmıştı. Yunanlıların sonunda Küçük Antant'a girme arzusu, sık sık reddedilmelerine rağmen devam ediyor. Aralık ayında, Sırp kapitalistlerinin, Selanik ile Sırp sınırı arasındaki demiryolu üzerindeki Fransız haklarını satın aldığına dair söylentiler Atina'da heyecan yarattı. Bu durumun, Sırp serbest bölgesine bir koridor oluşturduğu ifade edildi. Yunan Dışişleri Bakanlığı'na göre, Sırp kapitalistleri gerçekten de bu demiryolu

hattının işletme haklarını satın almıştı ve Yunan Hükümeti ile Compagnie des Chemins de Fer de l'Orient arasında, Manastır şubesiyle ilgili benzer hakların satın alınması için Paris'te müzakereler sürüyordu. Ancak, devlet malı olan demiryollarının satılması söz konusu değildi. Yunanistan'daki anayasa krizi sırasında, Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti, ülkenin iç huzuruna kavuşmasını ve düzenli, anayasal bir hükümete geri dönülmesini arzuladıklarını belirtti. Sırp Büyükelçi, tıpkı benim gibi, Kral'ın güvenliğinden doğal olarak endişe duyuyordu. Sırp Elçiliği, saraya yakın bir konumdaydı ve elçi, aralık ayında bana, Majestelerinin hayatı tehlikeye girdiği takdirde ona sığınma teklif etmeye hazır olduğunu söyledi.

Romanya ile İlişkiler

106. Yunanistan ve Romanya kraliyet aileleri arasındaki yakın hanedan bağları, iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin sürdürülmesine yardımcı oldu. Diğer ülkeler idamlar karşısında tepkilerini gösterirken, Rumen ve Sırp meslektaşlarım, Kral ve Devrim Hükümeti ile yakın temas halinde olmayı görevleri olarak gördüler. Haziran ayında, Yunan Dışişleri Bakanı, Lozan'dan dönüş yolunda Bükreş'i ziyaret etti ve gazetelere yaptığı açıklamada ziyaretin sonuçlarından büyük memnuniyet duyduğunu belirtti. Bükreş'te "sadece bir dost değil, aynı zamanda bir müttefik" olarak karşılandığını söyledi. Amacının, Yunan-Rumen ittifakının sonuçlanması ve Yunanistan'ın Küçük Antant'a girmesi için zemin hazırlamak olduğu ifade etti. Anladığım kadarıyla, Yunanistan'ın Küçük Antant'a katılma çabalarını her zaman teşvik eden Romanya Hükümeti'nin destekleyici tutumundan memnundu. Yunanistan'da, Lozan'da Sırbistan'dan ve daha az ölçüde Romanya'dan alınan desteğe büyük önem verildi. Bulgaristan ile olası çatışmalar konusundaki ortak endişeler Yunanistan ile Sırbistan arasındaki bağı güçlendirmeye nasıl yardımcı oluyorsa, bu durum daha az ölçüde Romanya için de geçerlidir. Ağustos ayında Sinaiada Küçük Antant'ın toplantısında, Rumen temsilcisi özel bir görüşmede Yunanistan'ın kabulünün görüşülmesi gerektiğini önerdi, zira Yunan Hükümeti üyelik isteğini dile getirmiş ve üç Balkan gücünün birlikte Balkanlar'da barışı sağlayabilecek bir konumda olacağını belirtmişti. Ancak Çekoslovakya Dışişleri Bakanı, Küçük Antant'ın faaliyet alanının öncelikle Orta Avrupa olduğunu savunarak teklife şimdilik karşı çıktı. Bu tutumu Sırp delege de destekledi ve konu rafa kaldırıldı. Yunanistan'daki anayasa krizinin şiddetlenmesiyle birlikte Bükreş'te doğal olarak bir endişe oluştu. Rumen Bakan, Yunanistan'a, bir cumhuriyet meselesinin tamamen Yunan halkının

kararı olduğunu, ancak Romanya'nın bunu olumlu karşılamayacağını ifade etti. Kral ve Kraliçe'nin ayrılmasından kısa bir süre sonra, Rumen Bakan, "hükümetine durumu detaylıca bildirmek" üzere geri çağrıldı ve bu metnin yazıldığı sırada, Romanya'nın çıkarlarını hâlâ bir Maslahatgüzar temsil etmektedir.

Bulgaristan ile İlişkiler

107. Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler, hiçbir zaman iyi olmamış ve Makedonya Komitesi'nin faaliyetleri ile Bulgaristan'ın hâlâ karşılanmamış olan Ege Denizi'nde bir liman arzusu nedeniyle daha da karmaşık bir hal almıştır. Neuilly Antlaşması ile Müttefikler, Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne ticari erişimini sağlamayı taahhüt etmişlerdi. Bu konu Lozan'da gündeme getirilmiş ve M. Venizelos tarafından çeşitli teklifler yapılmıştır. Bunlar arasında şunlar yer almaktadır:

1. Yunanistan, Dedeğaç'ın yaklaşık 6 kilometre batısında, Makri yakınlarında bir alanı Bulgaristan'a bırakacak ve burada bir Bulgar limanı inşa edilecek; bu limandan Bulgar sınırına uzanan bir koridor, Uluslararası bir Komisyon ya da Milletler Cemiyeti kontrolüne verilecekti. Buna karşılık, Bulgaristan, Bulgar Trakya'sındaki eşdeğer bir alanı Yunanistan'a devredecekti veya

2. Bulgaristan'a, Sırbistan ile aynı şartlarda Selanik'te kolaylıklar tanınacaktı.

Yukarıdaki satırlarda bir düzenlemeyi içeren bir taslak antlaşma haziran sonunda Bulgar heyetine sunuldu, ancak bu ve sonraki tüm teklifler reddedildi ve Bulgar Hükümeti'nin ticari nedenleri sadece toprak genişlemesini gerçekleştirmek için kullandığı ve Batı Trakya'dan daha azıyla asla tatmin olmayacağı açıkça ortaya çıktı. Daha sonra Bulgaristan'ın, Yunanistan'a karşı güney yönündeki emellerini gerçekleştirmek amacıyla Yugoslavya ile yakınlaştığını gösteren belirgin işaretler görüldü.

Makedonya ve Batı Trakya'dan Sürgünler

108. Mart ayında Meriç cephesindeki askeri durum kritik bir hal aldı. Yunan Başkomutanı Makedonya ve Batı Trakya'daki bazı köylerdeki Bulgar nüfusunun sürgün edilmesini emretti. Bu kişilerin sadakatsiz oldukları ve dolayısıyla savaş durumunda Yunan ordusunun iletişimini engelleyebilecekleri

düşünüüyordu. Yaklaşık 5.000 Bulgarofon¹¹⁶ (Yunan uyruklu) sürgün edildi Çoğunluğu Teselya'ya, geri kalanı ise Girit'e gönderildi. Diğerleri Bulgaristan'a doğru sınırı geçerek kaçtı. Her zamanki gibi, katliam ve genel kötü muameleye dair hikayeler ortaya çıktı ve Bulgar Hükümeti, Yunan Hükümeti'ne protesto ederek Milletler Cemiyeti'ne başvurdu. Mart ayının sonuna doğru, Dışişleri Bakanlığı'na, Volo'dan bu sınır dışı edilenlerin karşılaştığı zorluklarla ilgili aldığım raporları özel olarak bildirdim. Bana, durumun düzeltileceği ve askeri koşullar izin verir vermez bu insanların bazılarının evlerine geri döneceği konusunda güvence verildi.

Bulgaristan'ın protestosuna cevaben Yunan Hükümeti, eylemlerinin nedenlerini açıkladı ve sürgün edilenlerin en azından Anadolu mültecileri kadar iyi muamele gördüklerini, hatta Girit'te daha iyi şartlarda olduklarını gösterdi. Daha sonra, Mayıs ayında, Batı Trakya'daki Bulgar sakinlerinin Bulgaristan sınırından sınır dışı edilmesine Yunan Hükümeti'nin dikkatini çekmem talimatı verildi. Bu konuda şikâyet Sofya'dan Majesteleri Hükümeti'ne ulaşmıştı. Yunan Hükümeti, bu kişilerin sınır dışı edilmediklerini, Girit ve Yunan adalarına sürgün edilmekten kaçınmak için sınırı geçerek Bulgaristan'a kaçtıklarını belirtti. Yunan Hükümeti, geri dönmek isteyenlerin Yunanistan'a dönüşünü kolaylaştırmaya hazır olduklarını ifade etti. O sırada Atina'da bulunan bir Milletler Cemiyeti temsilcisi de bu durumu araştırmakla görevlendirildi. Ancak, bu görevini bir astına devrederek ayrıldı. Bu ast görevli, haziran ayının sonunda Girit'e ve ardından Çuha Adası'na gitti. Girit'te, Yunan yetkililer, görünüşe göre, Majesteleri konsolosundan yardım isteyen bazı Bulgar mültecilerle, Milletler Cemiyeti temsilcisinin görüşmesini kasıtlı olarak engellemişti. Bu nedenle Milletler Cemiyeti temsilcisi, konu hakkında bilgi almak için Majestelerinin Elçiliğine başvurdu ve raporunu benim sağlayabildiğim bilgilere dayandırdı. Ancak soruşturması sona ermeden önce aniden geri çağırıldı. Mayıs ayında, cephedeki durumun daha az kritik hale gelmesiyle birlikte, Yunan Hükümeti, sürgün edilenlerin evlerine dönmelerine izin vermeyi kabul etti. Ancak bu sırada, mülteciler tarafından yağmalanan evlerinin çoğu eşyaları, hayvanları ve hatta pencereleri bile çalınmıştı. Yaz boyunca kademeli olarak gerçekleşen eve dönüş, bu nedenle tamamen mutlu bir dönüş değildi.

116 Bulgarca konuşan Yunan uyruklu (Yay. Haz. Notu)

Genel İlişkiler ve Küçük Olaylar

109. Yunanistan, mayıs ortasında muhtemel görünen bir savaş durumunda Bulgaristan'ın tutumuna karşı temkinliydi. Lozan'da sonunda varılan anlaşma, Bulgaristan tarafından pek olumlu karşılanmadı. Çünkü Bulgaristan, Karaağaç üçgeninin Türkiye'ye bırakılmasını, Ege Denizi'ne uzun süredir arzuladıkları çıkışı elde etme yolunda yeni bir engel olarak gördü. Başlangıçta Yunan Hükümeti, Bulgaristan'daki devrimden dolayı doğal olarak endişeliydi. Haziran ayında, komitacıların Yunan topraklarına düzenlediği baskınlarla ilgili şikayetler de gündeme geldi ve Yunanistan Maslahatgüzarı, bu durumu Sofya'daki Bulgar Hükümeti'nin dikkatine sundu. Bulgaristan'ın gelecekteki tutumuna dair tatmin edici güvenceler alındıktan sonra, Yunan Hükümeti, haziran ortasında yeni Bulgar Hükümeti'ni resmen tanıdı. Genel olarak, M. Stamboliiski'nin düşüşü, Yunanistan aleyhine bir Bulgar-Sırp ittifakı tehlikesini azaltması açısından bir rahatlama olarak görüldü. Korfu olayını takip eden günlerde, Bulgaristan sınırında örgütlü Bulgar çetelerinin yoğunlaşması, Yunan Hükümeti'nde ciddi bir endişe yarattı. Sırp Maslahatgüzarı, bu grupların İtalyanlar tarafından teşvik edildiğine ve finanse edildiğine inanmak için sebepleri olduğunu iddia etti. Bu görüş, bunu destekleyecek bilgiye sahip olduğunu belirten Yunan Başbakanı tarafından da doğrulandı. Neyse ki, benzer bir tehdit altında olan Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti'nin kararlı duruşu sayesinde ciddi sonuçlar yaşanmadı. Yukarıda belirtilen olaylarla sürekli olarak bozulan iki ülke arasındaki ilişkiler, pek de dostça olarak tanımlanamaz ve fırsat verildiğinde Bulgaristan'ın Ege'de bir çıkış yolu bulma sorununu Yunanistan pahasına kendi yöntemiyle çözmeye çalışacağı konusunda pek şüphe yok. Buna karşın, Bulgar Elçiliği, Yunan Hükümeti'nin dostane olmayan tutumundan dolayı bana şikâyetinde bulundu. 4 Ağustos'ta, yeni Bulgar Büyükelçi güven mektuplarını Kral'a sundu ve tören, Majesteleri ile Büyükelçi arasında son derece samimi konuşmaların yapılmasıyla dikkat çekti. Basın, bu yeni atamayı Bulgaristan'ın iki ülke arasındaki ilişkileri iyileştirme girişimi olarak gördü. Gerçekten de o dönemde Bulgar Hükümeti'nin, Yunan Hükümeti ile bir yakınlaşma amacıyla temas kurduğu yönünde bir rapor elime ulaştı. Ancak, önerilen şartlar hiçbir Yunan Hükümeti için kabul edilemezdi. Çünkü bunları kabul etmek Sırbistan'ı kesinlikle rahatsız ederdi. Sonuç olarak, Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki gergin ilişkiler devam ediyor.

Yunan-Bulgar Göçü için Karma Komisyon

110. Yunan-Bulgar Karşılıklı ve Gönüllü Göç için Karma Komisyon, merkezini Sofya'ya taşıdı ve Selanik'te bir alt komisyon oluşturdu. Atina'ya yaptıkları ziyaretler kısa süreliydi, ancak 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly Antlaşması uyarınca Milletler Cemiyeti himayesinde önemli çalışmalarına devam ettiler.

Yunan Hükümeti, zaman zaman komisyonun dikkatine sunduğu Makedonya ve Batı Trakya'daki Bulgar nüfusunun meşru şikayetlerini ele almaya istekli görünüyordu. Milletler Cemiyeti'nin 108. paragrafta bahsi geçen sürgünlerle ilgili başlattığı soruşturma aniden sonuçlanınca, komisyon devreye girdi ve Yunan Hükümeti'ni Batı Trakya'ya geri dönen sürgünlerin durumunu iyileştirmesi için ikna etmeye çalıştı. Komisyon ayrıca, Yunanistan'daki askerlik hizmetinden kaçıp Bulgaristan'a sığınan erkeklerin Makedonya'da yaşayan ailelerinin daha fazla sürgün edilmesine son vermeyi başardı. Temmuz ayında komisyon Batı ve Orta Makedonya'yı gezdi. İddia edilenin aksine, Batı Makedonya'da Bulgarofon nüfusun göç etmesi için herhangi bir baskı yapılmadığını bildirdiler, ancak Orta Makedonya'daki durum pek iç açıcı değildi. Bu bölgeye yerleştirilen mülteciler, Bulgarofon nüfusu göçe zorlamak için ellerinden geleni yapıyordu ve Makedonya Genel Valisi'nin desteğine sahiptiler. Komisyon ayrıca, Makedonya'daki Bulgarofon ailelerin askeri hizmetten firar edenlerle ilgili kanunlar kapsamında sürgün edilmesi konusunda da bazı zorluklarla karşılaştı.

Arnavutluk ile İlişkiler

111. Yunanistan'ın Arnavutluk ile olan ilişkileri, her iki ülkenin de hak iddia ettiği "Güney Arnavutluk" ya da "Kuzey Epir" meselesindeki anlaşmazlıktan büyük ölçüde etkileniyor. Durum, iki hükümet arasındaki gerginliği sürekli körükleyen Epir halklarının eylemleriyle daha da karmaşık hale geliyor. Nisan ayında, Chimarra sakinlerinin Arnavut Hükümeti tarafından kendilerine yapılan muameleden şikayetçi oldukları ve Arnavut Hükümeti'nin saygı göstereceğine söz verdiği eski ayrıcalıkları adına Yunan Hükümeti ve Güçler'in müdahalesini talep ettikleri bir olay yaşandı. Şubat ayında, Midhat Frasheri, Arnavutluk Maslahatgüzarı olarak Atina'ya geldi ve hükümetinin Yunanistan ile iyi ilişkiler kurma arzusunu dile getirdi. Bu duygu, Yunan Hükümeti tarafından da tamamen paylaşıldı. Ancak M. Frasheri, bir Yunan gazetecinin kendisine yönelttiği bir soruya yanıt olarak talihsiz bir

açıklama yaptı ve “Kuzey Epir” (Güney Arnavutluk’un Yunanca adı) diye bir bölge bilmediğini söyledi. Bu açıklama doğal olarak Yunan basınında büyük bir tepkiye yol açmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler dostane olarak tanımlanamaz ve ortak sınırlarının belirlenmesinden önce iyileşmeleri pek olası görünmüyor. Bu görev, Kakavia olayı nedeniyle ertelenmişti, ancak geçen kış tamamlanması umuluyordu. Bu amaçla, Sınır Komisyonu’nun tamamı 16 Ekim’de Yanya’da toplandı. Ne yazık ki, Yunanların Yunan nüfusun yaşadığını iddia ettikleri on dört köyün Arnavutluk’a verilmesi, Yunanlıların komisyon tarafından sürekli olarak kayırıldığına inandıkları Arnavutlara karşı duygularını daha da kötüleştirdi. Kakavia olayı da işleri kolaylaştırmadı, her hükümet suçu kendi vatandaşlarından diğerinin vatandaşlarına yüklemeye çalıştı. Arnavutluk Hükümeti, Kasım ayında konuyla ilgili olarak Yunan Hükümeti tarafından aşağılayıcı olarak algılanan ifadelerle yazılmış bir broşür yayınladı. Yaklaşık üç hafta sonra, Yunan Hükümeti, Arnavutluk Hükümeti’nden tam bir özür dilemesini, Basın Bürosu Müdürü’nün cezalandırılmasını ve Arnavutluk Hükümeti’nin broşürde kullanılan dili kınayarak bu ifadelerden resmen uzaklaştığını açıkça belirtmesini talep etti. Yunan elçiye, üç gün içinde tatmin edici bir yanıt alınmazsa Arnavutluk’u terk etmesi talimatı verildi. 11 Aralık’a kadar tatmin edici bir yanıt gelmeyince, M. Panourias, talimatlarına uyarak 14 Aralık’ta Durazzo’dan ayrıldı. Ancak, Yunan Hükümeti’nin Arnavutluk’un tatmin edici teklifini kabul etmesiyle mesele çözüldü. Yıl sonunda, Arnavutluk Hükümeti, Lozan’da yapılan anlaşmalara aykırı olarak Arnavut Müslümanlarının Nüfus Mübadelesi Anlaşması kapsamına alındığını ileri sürdü. Bu durum daha fazla gerginliğe neden oldu. Ancak, bu endişeler üzerine yapılan diplomatik görüşmeler sonucunda, Arnavut elçinin kayguları giderildi. Yunanistan’da büyük mülklerin dağıtılması da Epir’deki bazı Arnavutlar için tehdit oluşturuyordu, ancak Majestelerinin Hükümeti anlaşma gerekçeleriyle itiraz etmediği sürece Arnavut elçinin bunu yapması zordu.

Çekoslovakya ile İlişkiler

Çekoslovakya, Yunan meselelerinde küçük bir rol oynamaktadır ve bu da esas olarak Küçük Antant’a üye olmasından kaynaklanmaktadır. 10 Ocak 1923’te, Yunan Dışişleri Bakanı ile Çekoslovakya Bakanı, altı aylık bir süre için geçerli olacak geçici bir ticaret anlaşması imzaladılar. Bu anlaşma, süresi dolduktan sonra üç ay daha uzatılmasını sağlayan gayri resmi bir hüküm de içeriyordu.

Bu anlaşma uyarınca, iki ülkenin bazı mallarına, diğer ülkeye ithalatlarında en çok tercihli ülke statüsü verildi. Ancak, Çekoslovakya elçisi, ertesinin yılın başlarında Yunanistan'dan ayrılırken basına, ticari bir anlaşma sonuçlandırma çabalarının başarısız olduğunu söyledi. Elçi, kandırıldığını öne sürdü ve Yunan Hükümeti ticari konularda daha işbirlikçi olmadığı sürece, hükümetinin Yunanistan'ın Küçük Antant'a girişine destek verme olasılığının düşük olduğunu ekledi.

Rusya ile İlişkiler

113. Bolşevik Rusya, bugüne kadar Yunanistan ile ilgili işlerde önemsiz bir rol oynamıştı, ancak yılın başlarında Yunanistan'daki Bolşevik faaliyetinin belirtileri ortaya çıkmaya başladı. Yunanistan'ın Sovyet Hükümeti'ni yasal olarak tanımamasının uygun olup olmadığı basında tartışılmaya başlandı. Mart ayının başlarında, Sovyet elçileri olduklarını iddia eden iki Rus Atina'ya geldi ve Başbakan ile görüştiklerini basında duyurdu. Bu kişilerden biri daha sonra polis tarafından tutuklandı. Rus (Çarlık yanlısı) ve Polonya elçileri tarafından yöneltilen sorulara yanıt olarak Başbakan, bu kişileri kabul etmediğini söyledi ve ayrıca, Yunanistan'ın kendisiyle müttefik Avrupa ülkelerinden bağımsız olarak Sovyet Hükümeti ile diplomatik ilişki kurma niyetinde olmadığını belirtti. Elçilerden biri olan M. Protasiey, bir süre Atina'da kaldı ve büyük olasılıkla Komünist Parti'nin örgütlenmesinde ve genel grevin hazırlanmasında rol oynadı. Yaz aylarında, bazı çevrelerde, mülteci sorunu konusunda Yunanistan'a dışarıdan yardım gelmezse, ülkenin er ya da geç Sovyetlere yönelmek zorunda kalacağı hissediliyordu. Ayrıca İngiltere ve diğer ülkelerin Sovyet Rusya ile diplomatik ilişki kurması halinde Yunanistan'ın da aynı yolu izlemesi gerektiği düşünülüyordu. Sonbaharda basın, Berlin'de Yunan ve Sovyet temsilcileri arasında ön görüşmelerin yapıldığını bildirdi. Amiral Kakoulides, Kasım ayı sonunda Moskova'da bir ay geçirdi, ancak ziyaretinin resmi nitelikte olduğu yönündeki söylentiler yalanlandı. Dönüşünde, M. Chicherin tarafından kabul edilen amiral, resmi bir görevi olmamakla birlikte, amacının iki ülke arasındaki ticari ve diplomatik ilişkilerin yenilenmesini sağlamak olduğunu belirtti. Daha sonra ortaya çıktı ki, Amiral Kakoulides'in görevi resmi değildi, çünkü Sovyet Hükümeti, Yunanistan'a resmi bir heyet göndermelerine izin verilmedikçe resmi bir heyeti kabul etmeyi reddetmişti. Yunan Hükümeti bu talebi doğal olarak geri çevirdi. O dönemde Yunanistan'ın ticari olarak Rusya'ya ihtiyaç duyduğu belirtiliyordu. Güney Rusya'dan gelen 200.000 Yunanlı Yunanistan'da mülteciydi ve yaklaşık 100.000 Yunanlı daha Güney Rusya'da çok zor şartlarda

bulunuyordu. Ticari ilişkilerin yeniden başlatılmasıyla, Rusya'da kalanların durumunun iyileştirilmesi ve Yunanistan'daki mültecilerin bir kısmına Güney Rusya'da iş bulunması umuluyordu. Bununla birlikte, Yunan deniz ticaret filosu, bir zamanlar Karadeniz'de oldukça aktifti, ancak artık bu bölgeden dışlanmıştı. Ayrıca Yunanistan'ın buğdayı Amerika, Arjantin veya Kanada'dan daha ekonomik bir şekilde Güney Rusya'dan elde edebileceği ileri sürülüyordu. Diplomatik ilişkiler nihayet 1924 yılının baharında yeniden başlatıldı.

Almanya, Hollanda, İspanya ve İsveç ile ilişkiler

114. Yıl boyunca Yunanistan'ın Almanya, Hollanda, İspanya ve İsveç ile ilişkileriyle ilgili olarak kayda geçirilecek çok az şey oldu. Almanya, ülkesinin Yunanistan'daki eski nüfuzunu yavaş yavaş yeniden kazanmasına yardımcı olan samimi ve nazik bir elçi tarafından temsil ediliyor. 1924'te Almanya ile bir ticaret anlaşması imzalandı. İspanya'nın Yunanistan'daki çıkarları, esas olarak Selanik'te ticaret yapan belirli İspanyol Yahudilerinin faaliyetleri etrafında dönüyor. Ayrıca, hanedan nedenlerinden dolayı, İspanyol elçi, Yunanistan'daki hanedan çekişmelerine doğal olarak ilgi göstermiştir. Bu dört ülke arasında, yalnızca Almanya hem Kral hem de hükümet ile normal diplomatik ilişkilerini henüz yeniden başlatmamıştı. 1922'deki idamların ardından her ülke Yunan Hükümeti'ne karşı ihtiyatlı bir tutum takınmıştı, ancak İspanyol, İsveçli ve Hollandalı elçiler, Kral George'a olağan şekilde güven mektuplarını sunmuşlardı.

Beşinci Bölüm

Mülteciler

Genel Durum Değerlendirmesi

115. Yılın başlarında Yunanistan'da yaklaşık 1.060.000 mülteci olduğu tahmin ediliyordu. İstanbul ve Karadeniz kıyılarından mülteciler gelmeye devam etti, bu nedenle yıl sonunda toplamda yaklaşık 1.300.000 kişinin Yunanistan'a geldiği veya gelmekte olduğu hesaplandı.

Yunanistan ve Türkiye arasında 30 Ocak 1923'te Lozan'da imzalanan nüfus mübadelesi sözleşmesi sonbaharda yürürlüğe girdi. Bu nedenle, mübadeleye tabi yaklaşık 350.000 Müslümanın toplam mülteci sayısından düşülmesi gerekiyor. Doğumlar ölümleri muhtemelen dengelememiştir, ancak Yunanistan'ın yaklaşık 5 milyon olan nüfusuna ani bir şekilde yaklaşık bir milyon kişinin eklendiği tahmin edilebilir. Bu, yaklaşık 6 milyonluk toplam nüfusun altıda birinin neredeyse yoksul ve hayırseverliğe bağımlı olduğu anlamına geliyordu. Yunanistan gibi, on yıl süren neredeyse kesintisiz savaşlarla fakirleşmiş bir ülkenin bu ek yükü nasıl kaldırabileceğini görmek zordu. Ancak yine de yoksul Yunanistan, Batı güçlerinin birçok yerine getirilmemiş vaatlerde bulunduğu bu Hristiyan azınlıklara kapılarını açtı, üstelik bu azınlıklar Helen tebaası bile değildi. Mülteciler, Osmanlı Rumları (Türklerin gelişinden çok önce 3.000 yıldan uzun bir süredir topraklarda yaşayan Türk tebaası), Ermeniler (savaş sırasındaki taahhütlere rağmen Batı Avrupa'nın kendilerine bir yuva bulamadığı kişiler), Çerkesler (savaşta Büyük Britanya'ya yardım eden Kemalist karşıtı Müslümanlar), Asurlular (tek istekleri İngiliz yönetimi altına girmek olan kişiler), Sovyet karşıtı Ruslar (Wrangel ordusunun kalıntıları), Kemalist karşıtı Türkler (Müttefiklere yardım ettikleri için zor duruma düşenler) ve evleri yıkılmış İngiliz tebaasından oluşuyordu. Yunanistan'ın yaptıklarını İngiliz halkına anlatmak için aklıma gelen en yakın paralellik, İngiltere'deki durumu Amerika'da büyük bir felaket yaşandığını ve Amerika Birleşik Devletleri, Meksika ve Honduras'tan 15 milyon yoksul insanın aniden ülkemize sığındığını varsayarak karşılaştırmak olurdu. Gerçekten de Yunanistan, Avrupa'nın onurunu kurtardı ve başka yerlerde kurtuluş bulamayanlara sığınak sağladı. Ancak Yunanistan Ermenilere hiçbir şekilde söz vermemiştir ve onlara karşı hiçbir yükümlülüğü yoktu. Yılın başında mülteci sorunu olabilecek en kötü seviyedeydi. Yunanların umutla beklediği yabancı yardım gecikiyordu ve 1923 Haziranı'na kadar Amerikalılar tarafından sağlanan yardımlar dışında, bu sorunun büyüklüğü ile karşılaştırıldığında dış yardımlar neredeyse yok

denecek kadar azdı. Bu talihsiz insanlar önceki sonbaharda geldikten sonra, uzun süredir yağmur almayan Güney Yunanistan'a nihayet yağmurlar geldi ve beraberinde zatürre, çiçek hastalığı, ekzantematik tifüs, difteri, kızıl hastalığı, tifo ve çeşitli şiddet derecelerinde diğer salgın hastalıkları getirdi. 1923 yazının sonlarında Japonya'yı vuran felaket ne kadar korkunç olsa da Yunanistan'ı etkileyen felaketin büyüklüğüyle kıyaslanamaz ve bu konuda üzerimizde bir sorumluluk taşıdığımızı inkâr edemeyiz.

Amerikan Yardımı

116. Amerikan yardımı, geniş kapsamlı olarak sağlandı ve buna orantılı bir şekilde israf, aşırılık ve propaganda da eşlik etti. Dolayısıyla diğer tüm yabancı yardımları gölgede bıraktı. Bu yardımlar, Amerikan Kızıl Haçı, Yakın Doğu Yardım Örgütü ve hastane çalışmalarıyla ilgilenen Amerikan Kadınları aracılığıyla gerçekleştirildi. Bir dönem Amerikalılar, neredeyse 900.000 mülteciyi beslediklerini iddia ettiler, ancak bu rakam nisan ayında 400.000 ile 500.000 arasında bir seviyeye düştü. Amerikan Kızıl Haçı, haziran ayının sonunda faaliyetlerini durdurdu. Yakın Doğu Yardım Örgütü ve Amerikan Kadınları ise daha küçük çapta çalışmalarına devam etti. Özellikle Korfu'da sayıca fazla olan Ermenilere özel ilgi gösterildi ve Siros Adası'nda onlar için büyük bir yetimhane inşa edildi.

Yerel İngiliz Yardımları

117. Eylül 1922'de Majesteleri Elçiliği himayesinde Atina'da kurulan Britanya Komitesi, şimdi iki mülteci kampı ve İngiliz Kızıl Haçının baharda devralmasına kadar Atina yakınlarındaki iki hastaneyi işletiyordu. Ayrıca Poros Adası'ndaki Asuriler için bir başka kampı da yönetiyorlardı. Ayrıca Selanik, Volo, Patras, Korfu, Zante, Canea ve Mondros'taki yerel İngiliz komitelerinin çabalarına elimizden geldiğince katkıda bulunuyorduk. Ancak bu çalışmalar büyük ölçüde yerel desteğe, Britanya'daki dostlarımızdan ve Britanya kolonilerindeki Yunanlardan gelen ara sıra yapılan bağışlara ve Majesteleri Hükümeti'nden gönderilen büyük bir tıbbi malzeme sevkiyatına bağlıydı. Yeterli fonla gelip tüm çalışmaları düzenli ve sistematik bir şekilde koordine edecek yetkin bir kuruluş ya da birey arayışımız boşa çıktı. Çeşitli derneklerden temsilciler, durumu incelemek ve rapor etmek üzere Yunanistan'ı ziyaret ediyorlardı. Kendilerine her türlü nezaket ve kolaylık gösterildi ve sonunda bu büyük sorunun ciddiyetle ele alınacağına dair umutlar yeşerse de bu umutlar genellikle hayal kırıklığıyla sonuçlandı.

“Çocukları Koruma” Fonu ve İlgili Fonlar

118. “Çocukları Koruma”, “İmparatorluk Savaş Yardımı” ve “Tüm İngiliz Yardım Çağrısı” fonları Yunanistan’da faaliyetlerine, emrindeki yardımların Britanya kaynaklı olduğunu gizlemek isteyen İsviçreli bir beyefendi tarafından temsil edilmeye devam etti. Çok sayıda şikâyete rağmen bu kişi, nihayet yaz sonlarında yerini Kanadalı Dr. Kennedy’ye bırakana kadar görevde kaldı. Sonunda, bu üç Britanya bağlantılı kuruluş, topladıkları oldukça büyük bir fonla somut sonuçlar elde etmeye başladı. Dr. Kennedy, bir süre Yunanistan’ın çeşitli bölgelerinde yaklaşık 65.000 kişiye yiyecek sağlama sorumluluğunu üstlendi. Lord Mayor’s Fonu, Korfu’da bir grup Ermeni’yi destekledi ve tüm zorluklara rağmen burada bir halı ve dokuma endüstrisi başlatmaya yönelik girişimlerde bulunuldu.

Milletler Cemiyeti

119. 1922 yılında, Majesteleri Hükümeti, diğer ülkelerin de benzer bir miktar bağışlaması şartıyla Milletler Cemiyeti’ne 50.000 sterlin teklif etmişti. Edindiğim bilgilere göre, Yunanistan, Britanya kolonileri ve birkaç diğer ülke, yalnızca yaklaşık 18.200 sterlin katkıda bulundu, ancak Majesteleri Hükümeti yine de bu miktara eşit bir ödeme yaptı. Bu paranın ne olduğu konusunda hiçbir zaman net bir bilgi edinemedim. Tahminimce, paranın büyük kısmı, Dr. Nansen’in 1922 sonbaharında Doğu Trakya’ya yaptığı talihsiz ve maliyetli ziyaret sırasında harcandı. Buna karşın, Milletler Cemiyeti’nin Salgın Hastalıklar Bölümü, yılın başlarında salgın hastalıklar Yunanistan’ı kasıp kavurmasına rağmen, çalışmaları için 5.000 sterlinden daha büyük bir pay alamadı. Dr. Haigh (İngiliz) ve General Gauthier (Fransız) ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştılar. Neyse ki Amerikan Kızıl Haçı onlarla tam bir işbirliği içinde çalıştı ve görünüşe göre sınırsız bir fon kaynağına sahipti. Birçok yerde bit temizleme istasyonları kuruldu ve mülteciler bu istasyonları kullanmaya zorlandı. Amerika’nın desteği ve güneşli hava sayesinde, Yunanistan sonunda tifüs salgınından kurtuldu.

Salgınlar

120. Yılın ilk aylarındaki durum, özellikle Epirus ve İyon Adaları’nda hepsinden önemlisi, iklimin Attika’daki kadar kuru ve güneşli olmadığı Korfu’da son derece ciddiydi. Majestelerinin Korfu konsolosu, şubat ayında tifüsten günde otuz beş ölüm olduğunu ve sadece Korfu’da sekiz doktorun hastalığa yenik düştüğünü bildirdi. Dr. Haigh, bana Korfu’daki koşulların diğer tüm yerlerden

daha kötü olduğunu söyledi. Bir ara Pire'deki durumun son derece kritik hale gelme tehlikesi doğdu. Hastaneler o kadar kalabalıktı ki iki hasta aynı yatağı paylaşmak zorunda kalıyordu. Bu yüzden özellikle tifüs hastaları için aceleyle yeni bir hastane kuruldu. Phaleron'daki İngiliz kampında ise günde ortalama altı yeni tifüs vakası ve aynı sayıda çiçek hastalığı vakası görülmüyordu.

İngiliz Kızıl Haçı

121. Şubat ayında, acil çağrılara yanıt olarak, İngiliz Kızıl Haçı, General Sir James Stewart'ı, tıbbi danışman General Sör Patrick Hehir, Rahip R. Cragg ve bir yardım treniyle birlikte Yunanistan'a gönderdi. Başlangıçta, Sir James'in tüm Britanya yardımlarını tek bir liderlik altında koordine edeceği umulmuştu, ancak bu beklenti hayal kırıklığıyla sonuçlandı. Çünkü general baştan beri sadece yardımın tıbbi ve sağlık tarafıyla ilgilendiğini belirtti. Mart ayında İngiliz Kızıl Haçı, Phaleron'daki İngiliz kampındaki hastanenin yönetimini devraldı ve Nisan ayında, o zamana kadar İngiliz Komitesi tarafından desteklenen ve Pankrati kampındaki hastalarımızın çoğunun gönderildiği Atina'daki başka bir hastanenin sorumluluğunu üstlendi. İngiliz Kızıl Haçı ayrıca Batı Trakya'daki Gümülcine'de bir hastaneyi destekledi. General Stewart, General Hehir, Mr. Cragg, bir şoför ve bir tercüman Atina ve Gümülcine'yi dönüşümlü olarak ziyaret ederken, her iki yerde de bir İngiliz doktor ve üç Kızıl Haç hemşiresi görev yaptı. Ayrıca, yerel İngiliz komitesiyle iş birliği yaparak diğer İngiliz kampı olan Pankrati'de bir mülteci çalışma odası açma girişiminde bulundular. Bu girişim, İngiliz Kızıl Haçının ayrılmasından sonra eski Britanya Deniz Misyonu üyesi Komutan Tribe tarafından bir miktar başarıyla devam ettirildi. Komutan Tribe, nihayetinde yaklaşık 25.000 kişinin yaşadığı Pankrati köyünün yönetimini üstlendi, çünkü Britanya komitesi fon eksikliği nedeniyle oradaki çalışmalarını bırakmak zorunda kaldı.

Nisan Ayında İngilizlerin Genel Çalışmaları

122. Nisan ayının başlarında İngiliz genel çalışmaları hakkında şu şekilde rapor vermiştim:

“Tifo salgını kontrol altında tutuluyor, ancak henüz tamamen ortadan kaldırılmış değil. Atina'daki Klonarides bira fabrikasında bulunan ikinci İngiliz kampındaki mülteciler şimdi Atina'nın dış mahallelerinde bulunan Pankrati adlı sağlıklı bir bölgedeki çadırlara taşındı.” Mültecileri, inşa edilmekte olan kulübeler hazır olduğunda yerleştirmeyi umuyorduk. Raporum şöyle devam etti:

“Stringos’ta tifo salgını tamamen yok edildikten sonra, yaklaşık 500 mülteciyi oradan Pankrati’de Kızıl Haçın sağladığı diğer çadırlara taşımayı umuyoruz. Stringos kampı yavaş yavaş boşaltılıyor. İki gün önce yirmi aile, Larissa’da bir tütün fabrikasında çalışmak üzere gönderildi ve varlıklı bir Ermeni, kendi vatandaşlarından yaklaşık 500 kişiyi bizden devralmayı düşünüyor. Ancak, daha önce de belirttiğim gibi, bu İngiliz çabası fon ve personel eksikliğinden dolayı engelleniyor, bu da Batı Trakya ve Makedonya’da yapıldığı gibi köy yerleşimleri oluşturmayı zorlaştırıyor. İngiltere’den almayı umduğumuz destek, görünüşe göre bu bölgelere yönlendirilmiş durumda.”

“Ne yazık ki, Patras’ta, gelecek hafta ek yardım gelmezse iyi organize edilmiş bir yardım çalışmasının sona erme riskiyle karşı karşıya olduğunu bildirmekten üzüntü duyuyorum. Patras’taki İngiliz yardım görevlileri, yaklaşık 5.000 ila 6.000 mülteciye yardım etti. Bunlardan bazıları Amerika’ya, bazıları Atina’ya gitti, bazıları akrabalarını buldu, mülteci kampındaki birçok kişi ise iş buldu. Anladığım kadarıyla komite, ihtiyaç sahibi olanlara hâlâ bir tür yardım sağlamaya hazır. İngiliz Komitesi tarafından Poros adasında bakılan 320 Asur’un yanı sıra, 200 veya 300 kişi daha Pire’ye geldi. Onları Musul yakınlarındaki evlerine geri göndermek için fon bulma umudu azaldığından, onları araziye yerleştirmeye çalışıyoruz ve Lake Copais Şirketi’nin yöneticisiyle drenaj çalışmaları için 400 işçiye kadar istihdam sağlamak için görüşmeler sürüyor. Bu insanlar hem çalışmaya istekli hem de yetenekli görünüyor, ancak Yunanistan’da kalıcı olarak yerleşme fikrine sıcak bakmıyorlar. Çünkü istekleri Britanya yönetimi altında yaşamak. Milletler Cemiyeti’nin buradaki Yunan temsilcisi M. Adossides, mülteciler arasında dağıtılmak üzere İmparatorluk Savaş Yardım Fonu’ndan alınan giysilerin geniş bir listesini bana nazikçe verdi. İngiliz çabalarının İngiltere’den gelen yardımlarla anılması gerektiğini düşünüyor ve bana mültecilerimiz için en iyi giysileri seçme nezaketinde bulundu. Geri kalanı Lamia’daki bir İngiliz hanım tarafından dağıtılacak. Bu talihsiz mültecilerin açlıktan ve hastalıktan kurtarılması için yapılması gereken daha çok iş var. Daha geçen gün bir grup mültecinin bir istasyonun yakınında açlık koşullarında barındığı fark edildi. Amerikan Kızıl Haçı, anladığım kadarıyla, çocuklara süt vermeye çalışıyor, ancak onlar bile daha fazlasını yapamayacaklarını düşünüyor. Dün, muhtemelen İstanbul’dan gelen yeni bir grubun Pankrati’deki kampımızın yakınına çadırlara yerleştirildiğini öğrendim. Açlık içindeydiler. Ayrıca Makronisa’daki sıhhi istasyona yeni gelenler de var ve burada çok sayıda kişi hastalıktan ölüyor. Neyse ki tifo ve çiçek hastalığı salgınları azalıyor gibi görünüyor ve hatta Korfu’daki durumun bile iyileştiğini

duydum. Ancak sıcak havalar başlayınca başka tür salgınların ortaya çıkmasını bekliyoruz.”

Gümülcine ve Selanik'teki Çalışmalar

123. Kızılhaç'ın bir başka hastaneyi yönettiği Gümülcine'deki mülteci çalışmaları, görünüşe göre Albay Treloar tarafından yürütülüyordu. Milletler Cemiyeti himayesinde Albay Procter tarafından hazırlanan bir arazi yerleşim planı da orada uygulanmak üzereydi. Tüm İngiliz Yardım Çağrısı, Batı Trakya'da 11.000 mülteciyi besleme görevini üstlenmek için Güney Yunanistan'daki “Çocukları Koruma Fonu” çabalarını azalttı. Bu karar Atina'dakiler tarafından talihsiz olarak görüldü, çünkü Batı Trakya'daki mülteciler Doğu Trakya'dan kaçırları sırasında eşyalarının bir kısmını kurtarmayı başarmışlardı ve bu nedenle ihtiyaçları o kadar da acil görünmüyordu. Buna rağmen, Başbakan ve Canterbury Başpiskoposu gibi önemli isimlerin imzasıyla İngiltere'de bir yardım çağrısı yapıldı.

Oradaki çalışmaları şahsen göremedim, ancak bu konuda bilgi sahibi olan kişilerden aldığım bilgiler olumlu değildi. Benzer şekilde, Albay Treloar'ın daha sonra ikamet etmeyi seçtiği Selanik'teki İngiliz topluluğu, Batı Trakya'daki yerleşimin yönetilme biçiminden pek etkilenmemişti veya belki de ihmal edilmişti. Selanik'te, İmparatorluk Savaş Mezarları Komisyonu'ndan Albay Jarvis ve yerel bir İngiliz doktor, Britanya Başkonsolosluğu ve yerel Anglo-Amerikan Komitesi'nin desteğiyle faydalı çalışmalar yürütüyordu. Zaman zaman bu komiteye yiyecek, giysi ve tıbbi malzeme gönderme imkânımız oldu, zira Selanik'teki ihtiyaç çok büyüktü. Dr. Kennedy, Ekim ayında Selanik'e yaptığı bir ziyaretten sonra bana bildirdiği üzere, oradaki durum hâlâ korkunçtu. İstanbul, Pontus ve Yunan adalarından gelen binlerce mülteci hâlâ evsizdi.

Mayıs Ayındaki Durum

124. Mayıs ayında, Yunanistan genelinde salgınların önemli ölçüde azaldığını bildirdim. İngiliz tıp uzmanlarının tahminlerinin aksine, yaz aylarında mülteciler arasında nispeten az hastalık vardı. Güneş ışığı, tıbbi yardımlardan ve kimyasallardan daha etkili bir dezenfektan oldu. Ancak, birçok mülteci hala ciddi açlıkla karşı karşıyaydı. Mültecilerin beslenmesi ve bakımı konusunda büyük yükü taşıyan Amerikan Kızıl Haçı, acil yardım faaliyetlerini haziran sonunda sonlandıracağını duyurdu. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, mültecilere iş vermeden sürekli olarak yiyecek sağlanmasının genel olarak mülteciler üzerinde olumsuz bir etki yarattığını belirterek, Majesteleri

Hükümeti'nden yapıcı bir politika önermesini istedi. Benzer bir davet, şu ana kadar bu büyük soruna tamamen ilgisiz kalan Fransız ve İtalyan Hükümetlerine de yapıldı.

Çalışmaların Sona Ermesi

125. Amerikan Kızıl Haç çalışmaları son verdikten sonra, kısa süre önce faaliyete başlayan İngiliz Kızıl Haç da birçok kişiyi şaşırtarak çalışmalarını durdurdu. İngiliz kampındaki doktor bir ay daha görevde kaldı, ancak o ayrıldığında İngiliz Komitesi'nin fonları o kadar azalmıştı ki, temmuz sonunda kampın yönetimi Yunan yetkililere devredilmek zorunda kaldı. Pankrati kampı, "Çocukları Koruma Fonu" tarafından devralındı ve bu kuruluş kampta bulunan 900'den fazla Yunan ve Ermeni mültecinin beslenmesini üstlendi. Ayrıca, "Çocukları Koruma Fonu" Stringos ve çevresindeki kamplarda bulunan bazı kadın ve çocuklara yiyecek sağlamaya devam etti. Bir Kızıl Haç hemşiresi kampta kaldı ve kampın yönetimi ile küçültülmüş hastanenin denetimini sürdürdü. Poros'taki Asur kampı ise mayıs ayında kapatıldı ve buradaki mülteciler, Copias Gölü'ne yerleştirilme planı başarısız olduğundan, iş bulmak için Calamata'ya gönderildiler.

Ağustos'taki Durum

126. 2 Ağustos tarihli bir raporumda durumu aşağıdaki şekilde, biraz hayal kırıklığı ve eleştirel bir dille özetledim:

"Genel olarak, çalışmalarımızı gözden geçirmenin bir hayal kırıklığı hissi bıraktığını itiraf etmeliyim. Bunun nedeni, İngiliz çabasının hem ülkemizde hem de burada daha verimli bir şekilde organize edilebileceği yönündeki inancım. Bu durumda, İngiliz prestiji ve itibarı için çok daha olumlu yerel sonuçlar olabilirdi. 8 Eylül 1922'de telgraf çekerek, İngiliz Kızıl Haç ve diğer hayır kurumlarının mülteciler, Yunan topraklarına varır varmaz yardım etmeleri gerektiğini talep etmiştim. Ayrıca, tüm İngiliz çabasının tek bir İngiliz lideri altında birleştirilmesi ve Majestelerinin Elçiliğinin, erken aşamalarda üstlendiğimiz ve kesinlikle temmuz sonuna kadar devam etmesini beklemediğim bu zor ve yorucu sorumluluktan kurtarılması konusunda defalarca ısrar ettim. Yerel olarak elimizden gelenin en iyisini yaptık. İngiliz topluluğunun üyeleri cömertçe katkıda bulundu ve hem kampların yönetiminde hem de kıyafet yapımında ve dağıtımında zamanlarını ve yeteneklerini harcayarak takdire şayan bir iş çıkardılar. Majestelerinin Elçiliğinin Papazı Rahip W. A. Wigram, D.D. yükün çoğunu üstlenirken, eşim özellikle Majestelerinin Elçiliğinden

Bayan Hoare Nairne ve Bayan Atchley'den ve diğer İngiliz kadınlardan çok değerli yardımlar aldı. Varşova'daki Majesteleri Elçiliği tarafından bana tavsiye edilen Bayan Keeling, Stringos kampında mükemmel bir komutan oldu ve kampa düzen ve huzur getirdi.

İngiltere'den finanse edilen "Çocukları Koruma Fonu" nun başlangıçta Uluslararası Kızıl Haç'ın adı altında gizlenmiş olması hayal kırıklığı yarattı. Ancak yakın zamanda İngiliz liderliğinde bir İngiliz girişimi olarak kamuoyuna sunuldu. Ayrıca, İngiliz Kızıl Haç'ının mültecilere sadece tıbbi açıdan yardım etmeye hazır olduklarını öğrenmek benim için üzüntü verici oldu. Yunanlıların artık Milletler Cemiyeti'nin çabalarının esasen İngiliz desteğinin bir uzantısı olduğunu anladıklarını düşünüyorum. Bu farklı İngiliz girişimlerinin başka isimler altında gizlenmesi bana her zaman talihsiz bir durum gibi görünmüştür. Yardım fonlarının gerçek kaynağını bilen Yunanların bu durumu biraz alaycı bir şekilde karşıladıklarını anlıyorum. Ayrıca, Milletler Cemiyeti'nin katkılarının şu ana kadar kendini çok az hissettirmesi, uzun tartışmalardan sonra beklentilerin gerisinde kalması ve nihayetinde İngiliz Kızıl Haç sahaya indiğinde ise harcamalarına oranla az katkı sağlamış olması beni hayal kırıklığına uğrattı. Son olarak, mültecilerin iş birliği sağlanması zor bir kitle olduğu ortaya çıktı. Neredeyse herkese iş bulmayı ve sıcak hava başlamadan önce Stringos kampını boşaltmayı ummuştuk, ancak dilencilik emeğe göre daha kazançlı olduğunda, mülteci sorununun ciddi bir yara olarak kalacağından korkuyorum.

Yerel İngiliz Çalışmalarının Yeniden Başlaması

127. Ancak bu olayın ardından, beklenmedik bir şansla karşılaştık. Hindistanlı bir hanımefendi olan Dr. Pennell, Atina'ya gelerek gönüllü olarak hizmetlerini bize sunmayı teklif etti. Ayrıca, "İmparatorluk Savaş Yardımı" kampın tahliyesine ve sakinlerinin kendi geçimlerini sağlayabilecekleri bir duruma getirilmelerine yardımcı olmak amacıyla bize yerleşim çalışmaları için 1,000 £ tahsis etti. Bu sırada kamptaki nüfus 4,000'den yaklaşık 1,200'e düşmüştü. Ayrıca kasamızda, saymanımızın beklediğinden daha fazla bakiye ve yeterli miktarda ilaç bulunduğunu fark ettik. Bunun üzerine Dr. Pennell'den kampın ve hastanenin yönetimini devralmasını ve bu amaçla tahsis edilen 1.000 £ ile mümkün olduğunca çok sayıda insanı yerleştirmeye çalışmasını istedim. Nisan 1924'e gelindiğinde, gönüllü çalışanlar ve bir miktar Mr. Morgenthau'nun desteği ile kamptan 1,051 kişinin yerleştirildiğini ve kendi geçimlerini sağlayabilecek duruma geldiklerini bildirdi. Ancak kamptaki

sayılar azalmamıştı. Çünkü kamp Phaleron'un alçak ve sağlıksız bir kesiminde olmasına rağmen burada bol su kaynağı ve iyi işletilen küçük bir hastane bulunuyordu. Bu nedenle, insanlar kamptan ayrıldıkça yerlerine başkaları geliyordu.

İngiltere Bankası Avansı

128. Mayıs ayında Albay Procter Yunanistan'a gelmiş ve yaklaşık beş hafta orada kaldıktan sonra, mültecilerin Yunanistan'da kalıcı olarak yerleştirilmesine yönelik bir planı özetleyen ayrıntılı bir rapor hazırlamıştı. Bu plan için yaklaşık 12.000.000 £ tutarında bir kredinin gerekli olacağını öne sürdü. Mali uzman M. Parmentier, Yunanistan'ın tüm ipoteksiz gelirlerini yalnızca mülteci kredisine tahsis edemeyeceğini, bütçeyi dengelemek ve diğer devlet ihtiyaçlarını karşılamak için ek bir krediye ihtiyaç duyulacağını belirtti. Bu nedenle Milletler Cemiyeti, Albay Procter'in amaç için gerekli gördüğü miktarın yarısı, yani 6.000.000 £ tutarında bir kredi önermeye karar verdi. Bu kredinin sonuçlandırılması önemli bir zaman alacağından, İngiltere Bankası, başlangıçta 1.000.000 £ tutarında bir avans sağlanması için Yunanistan Ulusal Bankası ile bir anlaşma yaptı. Bu işlem, Ekim 1923'te tamamlandı ve Ocak 1924'te ikinci bir 1.000.000 £ daha sağlandı. Kredinin şartları, Yunanlar tarafından son derece ağır bulunmuştu. Avans, Yunanistan'ın elde edeceği ilk kredi gelirlerinden veya en geç bir yıl içinde geri ödenecek ve Londra'da saklanan 1914 tarihli %5 faizli kredinin henüz çıkarılmamış tahvilleri ile teminat altına alınacaktı. Uluslararası Finans Komisyonu bu tahvilleri kabul edecek ve hizmetlerini yönetecekti. İngiltere Bankası avansı ile elde edilen paralar Atina'da kurulacak bir Mülteci Yerleşim Komisyonu'na ödenecek ve dağıtılacaktı. Avans süresi boyunca veya herhangi bir parçası süresince, Yunan Hükümeti ile Yunanistan Ulusal Bankası altınla tamamen güvence altına alınmadıkça hiçbir dış borç sözleşmesi yapamayacaklardı. Yunan bankalarının ise Londra'da borç verenler arasında %25 oranında katkıda bulunmaları gerekecekti. Yerleşim Komisyonu ise yalnızca Yunan Hükümeti tarafından ücretsiz olarak sağlanan araziler üzerinde yerleşim çalışmalarını yürütecekti. Ödemeler yalnızca üretken amaçlar için yapılacak, ancak hayır amaçlı ödemeler yapılmayacaktı. Elde edilen tüm varlıklar, Uluslararası Mali Komisyon'a teminat olarak devredilecekti.

Yerleşim Komisyonu

129. Atina'da daha sonra "Milletler Cemiyeti Mülteci Yerleşim Komisyonu" olarak bilinen bir komisyon kuruldu ve görevi, mültecileri topraklara ve evlere yerleştirmektir. Mültecilerin beslenmesi ise İngiliz Yardım Derneği ve diğer hayırsever kurumlara bırakıldı. Komite başkanlığına, Frankfurt doğumlu Yahudi bir Amerikan vatandaşı olan ve savaş sırasında İstanbul'da Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi olarak görev yapan Mr. Morgenthau getirildi. Bu, oldukça sıradışı bir seçimdi. Mr. Morgenthau, zamanının büyük kısmını Amerikan propagandası ve gösterişli etkinliklere ayırarak geçirdi, aynı zamanda son derece kritik bir anda Yunan içişlerine oldukça açık bir şekilde karıştı. Cumhuriyetin ilanını hızlandırmak için elinden geleni yaptığını itiraf etti. Diğer yandan, büyük bir özel servete sahipti ve kendisi ve karısı, komisyonun tüzüğünün İngiltere Bankası fonlarından desteklemelerini engellediği yardım çalışmalarına yaptıkları bağışlarda çok cömerttiler. Komisyonunda ayrıca, genellikle atandığı işi yapan perde arkasındaki adam olduğuna inanılan, Hindistan Sivil Hizmetleri'nden Bay J. Campbell adında bir İngiliz ve Ekim ayında atanan iki Yunanlı da vardı. Bir ofis ve geniş bir kadro oluşturuldu. Komisyon ciddi eleştirilere maruz kaldı. Yapılan işin harcamayla orantılı olup olmadığına karar vermek için henüz çok erken olabilir.

Altıncı Bölüm

Maliye

Genel Değerlendirme

130. Bir önceki yılın sonunda, diplomatik kriz ve yetkisiz banknot basımı nedeniyle drahmi, İngiliz sterlini karşısında 410 seviyesine kadar düşmüştü. Daha sonra yılın başlarında 442'ye kadar gerileyen drahmi, ardından 380 ile 400 arasında dalgalanarak dengeye oturdu. Drahmi, savaş beklentisi olduğunda değer kazanıyor, “barış paniği” yaşandığında ise hızla düşüşe geçiyordu. Maliye Bakanı M. Cofinas, uygulamaya koymak üzere olduğu ve her zamanki abartılı iyimserliğiyle Hazine'ye toplam 2.600.000.000 drahmi getireceğini umduğu bazı yeni mali tedbirleri duyurdu. Ayrıca, petrol hariç kinin ve devlet tekellerinin satış fiyatlarının yanı sıra, posta ve telgraf ücretlerinde, tren biletlerinde, eğitim damga vergilerinde, canlı hayvan, patlayıcılar, şarap ve alkol üzerindeki vergilerde de artış yapılmasına karar verdi. Bunun yanı sıra, altın drahmi artık gümrük işlemleri için 15 kâğıt drahmiye eşdeğer olarak değerlendirilecekti. Bu tedbirlerin tümü, bu raporun ticaret bölümünde daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Daha sonra basına yaptığı bir açıklamada, M. Cofinas, yeni tütün vergisinin bütçeye 100.000.000 drahmi daha kazandıracakını; ithalat vergilerinin en az 200.000.000 drahmi sağlayarak aynı zamanda ithalatı azaltacağını; alkol, canlı hayvan ve benzeri kalemlere getirilen yeni vergilerin ise 200.000.000 drahmi daha getireceğini belirtti. Doğrudan vergilerin daha sıkı uygulanması ise 100.000.000 drahmi daha getirecekti. M. Cofinas, “Amacımız,” dedi, “olağan bütçeyi dengelemek ve bunu başaracağız.” Ancak, olağanüstü bütçedeki iki çok ciddi kaleme, yani savaş halinde tutulan orduya ve mültecilere çok az önem vermiş gibi görünüyordu.

1922-1923 Bütçesi

131. Nisan ayında, 1922-23 yılı bütçesinin bir özeti yayınlandı.1923-24 bütçesi onaylanana kadar hem gelir hem de gider eski bütçeye göre hesaplanacaktı. 1922-23 bütçe rakamları şu şekildedeydi:

Olağan bütçe kapsamındaki gelirler 1.472.122.633 drahmi iken, giderler 2.033.038.382 drahmi olarak gerçekleşti ve 560.915.749 drahmilik bir açık oluştu. Olağanüstü bütçede ise gelirler 2.827.293.173 drahmi olarak kaydedilirken, giderler 2.829.588.400 drahmi olarak gerçekleşti, bu da 2.295.227 drahmi açık demektir. Olağanüstü gelir, Nisan 1922'deki zorunlu krediden elde edilen 1.550.070.600 drahmi ile Ulusal Banka'dan

alınan iki krediye dayanmaktaydı ve bu krediler toplamda 1.100.000.000 drahmiye ulaşıyordu. Bu miktarlar, olağanüstü bütçenin neredeyse tamamını oluşturuyordu.

Milletler Cemiyeti için Mali Bildiri

132. Mayıs ayında Maliye Bakanı, mülteci kredisi amacıyla Milletler Cemiyeti için bir mali bildiri hazırladı. Ancak verilen rakamlar o kadar yanıltıcı ki, Uluslararası Mali Komisyon tarafından acımasızca eleştirildi ve burada kaydedilmeye değmez gibi görünüyor.

1920-23 yılları arasındaki üç yıllık dönemin açığı, yaklaşık 6 milyar drahmi veya 300 drahmi üzerinden hesaplandığında 20.000.000 £ olarak verildi. Mayıs ayında, Milletler Cemiyeti tarafından Fransa'dan bir mali uzman olan M. Parmentier, ülkenin mali durumunu incelemek üzere Atina'ya gönderildi. Aşırı iyimserliğini dile getiren M. Cofinas ile yaptığı bir görüşmeden sonra, M. Parmentier'in, sanki Yunanistan'dan ziyade Fransa'nın krediye ihtiyaç duyduğu izlenimini edindiğini esprili bir şekilde ifade ettiği söyleniyor.

1923-1924 Bütçesi

133. Haziran ayında 1923-24 mali yılı bütçesi yayımlandı. Maliye Bakanı, uzun yıllardan sonra ilk kez bütçenin gerçek bir denge gösterdiğini açıkladı. Olağan bütçede 69.762.987 drahmi (300 drahmi üzerinden yaklaşık 623.500 £) ve olağan ve olağanüstü bütçede 48.621.483 drahmi (162.000 £) fazlalık öngörüyordu. Bu başarıyı mali ve vergisel tedbirlerine atfetti. Ancak, tüm bütçede toplam açık 2.682.804.516 drahmi (8.942.600 £) olarak hesaplandı. M. Cofinas, olağanüstü askeri harcamalar ve mültecilerle ilgili harcamaların normal gelirlerle karşılanamayacağını, bunun ancak bir kredi ile sağlanabileceğini belirtti. Eğer bu kredi sağlanamazsa, daha fazla kağıt para basmayı planladığını dile getirdi. Barışın sağlanması ve ordunun terhis edilmesiyle olağanüstü harcamaların önemli ölçüde azalacağı umuluyordu; bu harcamalar şu anda 3 milyar drahminin üzerinde (300 drahmi üzerinden 10.000.000 £) idi. Yaz aylarında Maliye Bakanı tarafından yayımlanan resmi bir raporda, 1923-24 bütçesi oldukça tatmin edici olarak değerlendirildi. Olağan gelirlerin 1920-21'e kıyasla dört kat, 1921-22'ye kıyasla ise üç kat daha fazla olduğu belirtildi.

Kasım Ayındaki Mali Durum

134. Kasım ayı başlarında Maliye Bakanı ile yaptığım bir görüşmede, bütçenin yayınlanmasından bu yana bazı öngörülemeyen harcamaların ortaya çıktığını ve bunun da mali planlarını bozduğunu açıkladı. İlk olarak, Korfu meselesi ile ilgili olarak İtalya'ya 150 milyon drahmi ödeme yapılmıştı. İkinci olarak, Dışişleri Bakanı tarafından yakın zamanda İtalya'nın 1922 baharında Kemalistler için kaçak mal taşıyan İtalyan gemilerine el konulması nedeniyle Yunanistan'ın tazminat ödemesi konusunda ısrar edeceğine dair yakın zamanda bilgilendirilmişti. Bakan, 150 milyon drahmi bulmanın zaten zor olduğunu, kısa sürede başka büyük bir meblağ bulması gerekirse aynı zorluklarla karşılaşacağını belirtti. M. Cofinas ayrıca İtalyan krizi sırasında donanmanın seferber edilmesinin zorunlu olduğunu, Metaxas isyanı¹¹⁷ sırasında ise hem donanmanın hem de ordunun seferber edilmesi gerektiğini ve bunun da önemli öngörülemeyen harcamalara yol açtığını açıkladı. Ayrıca, Metaxas isyanı sırasında büyük miktarda malzeme israfı yaşanmıştı. İngiltere Bankası tarafından Yunan Ulusal Bankası'na mülteci yardımı için vaat edilen 1.000.000 £'un doğrudan Mülteci Komisyonu'na aktarılacağını ve Yunan Hükümeti tarafından kullanılamayacağını da belirtti. Ancak, bu krediyi güvence altına almak için İngiltere Bankası'na yatırılan 300.000 tahvilin (6.000.000£) faizinin Yunan Hükümeti tarafından ödenmesi gerekebileceğini ifade etti. Aynı şekilde, Yunan Hükümeti tarafından ödenecek faiz miktarının, son birkaç yıldır ödenmemiş olan bütçe açığını kapatmak için gelecekte bir kredi alma fikrini daha az cazip hale getireceğinden korkuyordu. Mülteciler için hükümet tarafından şimdiden 250 milyon drahmi harcandığını, bunun 100 milyon drahmisinin mülteci konutlarının inşasına ayrıldığını söyledi. Bu harcamayı Mülteci Yerleşim Komisyonu'ndan geri almayı umduğu bir avans olarak gördüğünü söyledi. İtalya'ya 150 milyon drahmi ödemek için mültecilere ayrılan fonları kullanmak zorunda kaldığını ve bu yüzden konut inşaatlarının geciktüğünü de ekledi. Kışın yaklaşmasıyla birlikte, bu çalışmaların Yardım Komisyonu'nun harekete geçmesini beklemeden sürdürülmesi gerektiğini vurguladı. M. Cofinas, er ya da geç Uluslararası Mali Komisyon'dan ek banknot basımı için izin istemek zorunda kalacağını da belirtti. Bu miktarın 700 milyon drahmiyi geçmemesini umduğunu ve bu adımın seçimlerden sonraya kadar gerekli olmayacağını düşündüğünü ifade etti. Hazine tahvillerinin faizini biraz

117 22 Ekim 1923 tarihinde Devrimci Hükümete karşı gerçekleştirilen başarısız darbe girişimi. Bu konu hakkında daha önceki sayfalarda detaylı bilgi verilmiştir. (Yay. Haz. Notu)

artırarak ek banknot basımını ertelemeyi başardığını belirtti. Ayrıca, ülkenin erzak ihtiyacını karşılamak için yapılan ödemeler nedeniyle Yunan Ulusal Bankası'ndan zaten borçlu olduğu 300 milyon drahmiye ek olarak, 300 milyon drahmi daha borç aldığını söyledi. M. Cofinas, seçimlerden sonra göreve dönmedi ve bahsettiği ek banknot basımı başarılı bir şekilde önlenmiş gibi görünüyor.

Maliye Bakanı'nın Hayal Kırıklığı

135. Aynı konuşma sırasında, M. Cofinas, son mali önlemlerden elde edilecek gelirler konusunda belli bir hayal kırıklığı yaşadığını kabul etti. Halktan gelen baskılar sonucunda sermaye vergisini bir miktar değiştirmek zorunda kalmıştı, bu nedenle hesaplanan 2 milyar drahmi yerine şimdi yaklaşık 230 milyon drahmi almayı bekliyordu. Şu ana kadar 80 milyon drahmi toplanmıştı. M. Cofinas, eğer sermayenin nerede olduğunu bulabilirse 230 milyon drahmiden daha fazlasını toplayabileceğini ekledi. Birçok Yunanlının İngiltere, Amerika ve Fransa'da büyük servetler yatırdığını ve bu paraları beyan etmelerini sağlamakta zorlandıklarını belirtti. Tütün vergisi de hükümet için büyük bir hayal kırıklığı olmuştu. Bununla birlikte, M. Cofinas daha sonra basına yaptığı açıklamada, tahminen 150 milyon drahmi getireceği düşünülen tütün ihracat vergisinin, 300 drahmi üzerinden yapılan hesaplamaya göre aslında 240 milyon drahmi getirmesinin beklendiğini ifade etti. Öte yandan, alkol vergisinden 80 ile 90 milyon drahmi arasında bir gelir beklemişti, ancak bu verginin en az 130 milyon drahmi getireceği görünüyordu. Ulusal Banka'da 300.000 £ biriktirmeyi başardığını ve döviz kurunu stabilize etmek için bu tutarı kademeli olarak artırmayı umduğunu ifade etti.

Kredi Görüşmeleri

136. Ocak, Şubat ve mart aylarında, Yunan Hükümeti ile Amerikan ve diğer finansal kuruluşlar arasında bir kredi görüşmesi yapıldığına dair sürekli raporlar dolaşıyordu. Yunan Hükümeti'nin gerçekten de birkaç kredi teklifi aldığı, ancak teklif edilen şartların kabul edilemeyecek kadar ağır olduğu bilgisi bana ulaştı. Hükümetin bir veya birden fazla türde dış krediyi güvence altına almak için her yolu denediği açıktı. Bu raporlara istinaden, Majestelerinin Hazine Bakanlığı, 1918 Mali Anlaşması şartları uyarınca, Yunan Hükümeti'nin Majestelerinin Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin onayı olmadan dış kredi için teminat veremeyeceğini belirtti. Buna göre Dışişleri Bakanlığı tarafından, sorumlu tarafa belirtilen anlamda bir bildirim iletmem

önerildi ve bunu 24 Mayıs'ta Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürü'ne yazdığım özel bir mektupta yaptım.

Drahmi Dalgalanmaları

137. Nisan ayının ortalarında, Maliye Bakanı, Yunan Ulusal Bankası Müdürü ile birlikte drahminin değerini yapay olarak artırmak için adımlar attı. 5 Mayıs'ta, daha önce kademeli olarak 360 drahmi seviyesine kadar yükselen değer, birden hızlanarak 225, 190, 150 ve son olarak İngiliz sterlini karşısında 120 drahmiye kadar yükseldi. Bu sürekli yükselişin başlıca nedenleri şunlar olarak değerlendirildi:

1. dolar ve sterlin sahiplerinin, iyileşmenin sürdürülebilir olduğuna inandıklarında hızla satışa geçmeleri
2. tütün ödemeleri için büyük miktarda drahmi satın alınması
3. mülteci kredileriyle ilgili haberler

4. esas olarak spekülörlerin bu etkilerin sonucundan kar elde etmek için acele etmesi. Yükseliş, hükümetin yurt dışındaki satın alma ve ödemelerini geçici olarak kolaylaştırır da sağlıklı bir durumdu. Özellikle köylü sınıfları arasında olmak üzere Yunanistan'da çok sayıda döviz sahibi olan kişiler arasında paniğe neden oldu ve yoğun spekülasyonlar durumun ciddiyetini artırdı. Bu durum büyük kayıplara neden oldu. Bazı spekülörler kaçmak zorunda kaldı, hatta intihara başvuranlar bile oldu. Fiyatlarda gözle görülür bir düşüş olmadı. Bir grup bankacının daha fazla miktarda sterlin satın alarak yükselişi durdurma çabaları yalnızca geçici bir rahatlama sağladı. Birçok küçük Yunan bankası ciddi zorluklarla karşı karşıya kaldı, sanayi işletmeleri kapanma tehdidiyle karşılaştı ve mültecilerle ilgili zaten ciddi olan sorunlara bir de işsizlik krizinin eklenmesi olası görünüyordu. Maliye Bakanı bu politika nedeniyle ciddi şekilde eleştirildi. Döviz kuru sonunda daha normal hale geldi, sterlin başına 280 ila 300 arasında dalgalandı ve sonunda sterlin başına 250'ye yükseldi. Bu da ülkenin mali ve ekonomik durumu göz önüne alındığında daha makul bir seviye gibi görünüyordu. Kur, İtalyan krizi boyunca şaşkıncı bir şekilde istikrarlı kaldı, ancak sonbahardaki iç huzursuzluk nedeniyle değer kaybetti.

Banknot İhracı

138. Aralık 1922'nin sonunda Hükümet, Yunan Ulusal Bankası'ndan 600 milyon drahmi tutarında borç aldı ve bankalara bu tutarda banknot

dolaşımını artırma yetkisi verdi. Uluslararası Mali Komisyon, bu hareketin finansal kontrol yasalarını ihlal ettiğini öne sürerek itiraz etti. Sonunda, ek banknotların yeni vergilerle karşılanması üzerine bir uzlaşmaya varıldı. Şubat 1923'te, Maliye Bakanı, Uluslararası Mali Komisyon'dan 2,3 milyar drahmi tutarında banknot basımı için izin istedi ve bu miktarı başvurmak üzere olduğu sert vergilendirme yoluyla yeterince karşılanacağı bir plan açıkladı. Biz de bu talebi ilgili hükümetlerimize ilettik ve mali sıkıntılar ve önerilen karşılıklar göz önünde bulundurularak onay verilmesini önerdik. Ancak konu acildi ve hükümetlerimizden onay almamız için iki hafta bekledikten sonra, Yunan Hükümeti mart ayında aniden 1.050 milyon drahmi tutarında banknot ihracına onay verdi. Bu tutarın 300 milyonu Yunan Ulusal Bankası'na, 750 milyonu ise Yunan hazinesine borç olarak verilmişti. Maliye Bakanı, bu miktarı, 2 milyar drahmi getirmesi beklenen bir emlak vergisi ve beş yıla yayılmış bir milyar drahmi daha getirmesi beklenen tütün, alkol ve benzeri kalemlere uygulanan ek vergilerle karşılamayı bekliyordu. Ancak, alkol vergisi daha sonra planlanan gelir kaynaklarından çıkarıldı. Bunun yanı sıra, Maliye Bakanı, bankalardaki altın mevduatlarından 600 milyon drahmi, 100 milyon altın drahmi ve yıl içinde gelir vergisinden 1 milyar drahmi elde etmeyi umuyordu. Önerilen vergiler ciddi muhalefetle karşılaştı ve azaltılmak zorunda kaldı, sonunda ise büyük bir hayal kırıklığına yol açtı. Banknotlar büyük ölçüde karşılıksız kaldı, yıl sonuna kadar yalnızca 40 milyon drahmi dolaşımdan çekilebildi. Yunan Ulusal Bankası için çıkarılan 300 milyon drahmi ise kısa vadeli kredilerle karşılanacaktı. Daha fazla banknot ihracına başvurulmadı ve yapay bir yükselişin ardından drahmi kademeli olarak makul bir seviyeye ulaştı.

Banknot Dolaşımı

139. Ağustos ayında, Yunan Ulusal Bankası müdürü, ordunun terhis işlemleriyle başa çıkabilmek için ek banknot basımı izni almak amacıyla Majestelerinin Hazine Bakanlığı'ndan Uluslararası Finans Komisyonu'na yapılan bir başvuruyu desteklemesini özel olarak istedi. M. Diomedes'e, Maliye Bakanı'nın komisyona amacı ve tutarı belirterek talebi iletmesi halinde Uluslararası Finans Komisyonu'nun talebi uygun şekilde değerlendireceği bildirildi. Konunun Uluslararası Finans Komisyonu'na taşınmasının ve miktarın mümkün olan en düşük seviyede tutulmasının önemine vurgu yapıldı. Ancak, bu öneri bir sonuç vermedi ve terhis işlemleri yeni bir banknot ihracına başvurulmadan tamamlandı. Yunan Ulusal Bankası'nın 31 Aralık 1922 itibarıyla tedavüldeki banknot miktarı 2.513.405.000 drahmi tutarındaydı.

Yukarıda bahsedilen eklemeler ve çıkarmalar sonrasında, bu tutar 31 Aralık 1923'te 3.523.405.000 drahmeye ulaştı. Bu miktarın 724.836.140 drahmisi, Yunan Ulusal Bankası'ndaki mevduat olarak tutulduğundan dolaşımda değildi. Ek olarak, 19 Mart 1910 tarihli yasa, 1,4 milyar drahmi tutarında banknot ihracını yetkilendirdi ve bu tutarın 1.168.799.745 drahmisi fiilen piyasaya sürüldü. 26 Haziran 1923 tarihli yasayla, 2 drahmi, 1 drahmi ve 50 lepta değerinde küçük banknotların en fazla 55 milyon drahmeye kadar ihraç edilmesine izin verildi ve bu tutarın 51.102.208 drahmisi yıl sonunda dolaşımda bulunuyordu. 23 Nisan 1923 tarihli bir kararname ile Yunan Ulusal Bankası'na, Hazinesin döviz satın alımı amacıyla sınırsız miktarda banknot basma yetkisi verildi. 31 Aralık 1923 itibarıyla bu banknotlar 699.895.110 drahmeye ulaşmış ve döviz satıldıkça hemen tedavülden çekilmiştir. Ayrıca, Uluslararası Finans Komisyonu kurulmadan önce tedavülde bulunan ve yıl sonunda dolaşımda kalan 42.949.314 drahmi tutarındaki banknotlar da hesaba katıldığında (bu banknotların her yıl 2 milyon drahmisi imha ediliyordu), 31 Aralık 1923 itibarıyla toplamda 4.761.315.237 drahmi (yaklaşık 19.045.260 £, drahmi sterlin karşısında 250 olarak alındığında) dolaşımda bulunuyordu ve bunun 1,4 milyar drahmisi yetkilendirilmişti. Yunanistan nüfusu ve 1.300.000 mülteci ile birlikte, 350.000 değış tokuş edilen Müslüman ve açlık ile hastalıktan ölen çok sayıda mülteciyi çıkardığımızda, yaklaşık 6 milyon kişilik bir nüfus kaldığı hesaplanmaktadır. Buna göre, kişi başına düşen tedavüldeki banknot miktarı yaklaşık 3 sterlin 3 şilin gibi düşük bir seviyede kalıyordu, ki bu Avrupa'nın diğer ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük bir miktardır.

Kabul Edilmeyen Tahvil Sahipleri Tazminatı Önerisi

140. Tahvil sahipleri için herhangi bir yeni banknot ihracına onay verilmeden önce tazminat talep edilip edilmeyeceği konusunda Uluslararası Finans Komisyonu'nda bir öneri gündeme getirildi ve bu öneri Fransız ve İtalyan hükümetleri tarafından desteklendi. Ayrıca, komisyonun, önerilen Milletler Cemiyeti mülteci kredisi veya başka bir kredi için hizmet üstlenmesi gerektiği durumlarda, 1898 tarihli Kontrol Yasası'na bazı yaptırımlar eklenmesinin faydalı olabileceği önerildi. Ancak, o sırada bazı itirazlarımı dile getirdim ve bu öneri Majesteleri Hazinesi tarafından desteklenmedi, bu nedenle herhangi bir gelişme olmadı. Komisyon tarafından yönetilen İngiltere Bankası'nın mülteci avansı, tahvil sahipleri için tazminat ile ilgili bir madde içermiyordu. Ancak, Uluslararası Finans Komisyonu'nun onayı olmadan başka banknot ihraç edilemeyeceği koşulu konuldu. Yıl boyunca komisyonun topladığı gelirler son derece iyi bir şekilde geldi ve önceki yıla göre önemli bir artış gösterdi.

Yunan kredileriyle ilgili tahvil sahiplerinin çıkarları konusunda endişe verici bir durum olmadı ve Yunan tahvilleri önemli ölçüde değer kazandı.

Naksos Zımpara Taşı

141. Naksos zımparası, Uluslararası Finans Komisyonu'nun gelir elde ettiği tekel ürünlerinden biridir. Madenlerin daha verimli bir şekilde çalıştırılması ve satışların düzgün bir şekilde düzenlenmesi halinde çok daha fazla üretim sağlanabileceği ve buna bağlı olarak gelirlerin artacağı uzun zamandır düşünülüyordu. Sektör, büyük ölçüde İtalya'da yaygın olarak kullanılan yapay zımparanın rekabetiyle ve kalitesi Naksos madenlerinden düşük olsa da Naksos bu talebi karşılayamazsa ihtiyacı karşılayabilecek olan İzmir madenleri tarafından tehdit edilmektedir. Geçmişte Uluslararası Finans Komisyonu tarafından tekrar tekrar gündeme getirilen spekülasyonun önlenmesi amacıyla satışların düzenlenmesi sorunu sonunda çözülmüş olup, ürünün teslimatı ve adil dağıtımını için gereken formaliteler konusunda yeni bir prosedür benimsenmiştir. Bu yeni düzenlemelere göre, yıllık zımpara üretiminin beşte dördü, her yılın başında Ulusal Ekonomi Bakanlığı ile Uluslararası Finans Komisyonu iş birliğiyle hazırlanan rakamlara göre, bu minerali kullanan endüstriyel şirketlere doğrudan satılmaktadır. Kalan beşte biri ise, en az beş yıldır bu ürünle uğraşan gerçek zımpara tüccarlarına 500 tonu aşmayan partiler halinde açık artırmayla satılmaktadır. Bu şekilde satılan her 500 tonluk parti, her kalitedeki zımparadan belirli bir miktar içermelidir. Taşımayı kolaylaştırmak ve Naksos'taki zımpara üretimini artırmak amacıyla şu projeler değerlendirilmektedir:

1. Koronide ve Apeiranthos madenlerini Moutsouna Körfezi'ne bağlayan 8.480 metre uzunluğunda bir teleferik hattı.

2. Çeşitli madenleri ana teleferik hattına bağlayan, toplamda yaklaşık 1.000 metre uzunluğunda birkaç hat.

3. Moutsouna Körfezi'nde gerekli binaların inşası ve donatılması.

1923 yılı zımpara satışları ise şu şekilde olmuştur:

Almanya:	866 ton
Belçika:	431 ton
Amerika Birleşik Devletleri:	4,381 ton
Fransa:	3,013 ton

Birleşik Krallık:	5,248 ton
Yunanistan:	401 ton
Hollanda:	285 ton
İtalya:	720 ton
Toplam:	15,345 ton

Yedinci Bölüm

Ticaret

Genel Değerlendirme ve Mali Tedbirler

142. Ticari açıdan, özellikle de İngiliz çıkarları bakımından, 1923 yılı, bir önceki yıla göre herhangi bir iyileşme göstermedi.

Devrim Hükümeti, uzun süren savaşlar ve siyasi sorunlarla zarar görmüş olan ülkenin ekonomik durumunu düzeltme konusunda iyi niyetlerle hareket etmiş olsa da bu sorunlar, Ağustos 1922'deki büyük çöküşle doruğa ulaşmış ve ardından ülkeye yoksul mültecilerin akını başlamıştı. Bu mülteciler Yunanistan'ın ekonomik kalkınması için işe yaramayan veya en iyi ihtimalle zaten yük altında olan bir nüfusla hayatta kalma mücadelesinde rakip konumundaydılar. Dahası, hükümetin durumla başa çıkmak için ne gerekli deneyimi ne de uzman tavsiyesi vardı. Döviz kurunu iyileştirme konusundaki ilkel girişimleri, yalnızca drahmide çok şiddetli dalgalanmalara neden oldu ve mayıs başında 360 seviyesinden haziran başında 120'ye kadar neredeyse üç kat artışla sonuçlanan başarıları, ticaret ve sanayide genel bir bozulmaya yol açtı ve bu da ulusal bir felakete neden oldu. Aynı zamanda, muazzam harcamalarını karşılamak için ülkenin gelirlerini artırma konusundaki kaygıları, aceleyle ve yanlış yapılandırılmış mali tedbirlere yol açtı. Bu tedbirler yalnızca halkı korkutup endişelendirmekle kalmadı, aynı zamanda son derece ihtiyaç duydukları yabancı sermayeyi tamamen kaybetme tehdidi oluşturdu. Hükümetin aldığı önlemler arasında şunlar bulunmaktaydı:

1. Doğrudan vergilerin artırılması.
2. Gümrük, ihracat ve tüketim vergilerinin artırılması.
3. Döviz kurlarında müdahaleler ve döviz rezervlerini artırma çabaları.
4. Fiyatların düzenlenmesi ve karaborsacılığın bastırılması için girişimler.

Doğrudan vergilerin artırılması (1.) ile ilgili olarak, yeni mali tedbirlerin getirilmesi en önemli gelişmeler arasındaydı. Bu tedbirler, tekel ürünlerinin fiyatlarının, posta ücretlerinin, damga vergilerinin, eğlence ve lüks vergilerinin ve bazı gümrük vergilerinin artırılması gibi unsurları içeriyordu. Bu tedbirlerin en önemlileri şunlardı:

a. 7 Ocak tarihli kararname, altın para cinsinden yapılan mevduatların ve altın üzerinden ifade edilen borçların kâğıt drahmi ile nominal kurdan

ödenmesini öngörüyordu. 31 Aralık 1922'deki geçerli kur ile nominal kur arasındaki fark ise banka veya borçlu tarafından hükümete aktarılacaktı. Bu kararname büyük eleştiriler aldı ve hem Fransız hem de İngiliz diplomatik temsilcilikleri tarafından şiddetle karşı çıkıldı. Daha sonra, yalnızca üçüncü şahısların altın mevduatlarını kapsayacak şekilde değiştirildi. Yıl sonuna kadar müzakereler devam ediyordu.

b. 17 Ocak tarihli kararname, 30 Temmuz 1922 tarihli yasanın yabancı şirketlere de uygulanmasını öngörüyordu ve bu yasa, limited şirketlerin kârları üzerinden ek vergi getirmekteydi. Bu düzenleme özellikle 1921 yılı kârları üzerinden ağır vergi ödenmesini gerektirdiği için külfetliydi. Bu kârlar, zaten dağıtılmış ya da başka şekillerde kullanılmış olduğundan, yabancı şirketler için sermaye vergisi niteliğindedi ve önceden bu konuda bir uyarı yapılmamıştı. Ayrıca, yabancı para birimiyle olan sermaye nominal kur üzerinden hesaplanırken, kârlar 31 Aralık 1922'deki geçerli kur (yaklaşık 400 drahmi/£) üzerinden hesaplandığı için, özellikle sterlin sermayesi olan şirketler ciddi bir dezavantajla karşı karşıya kaldı. Majesteleri Elçiliği, 1921 yılı kârlarına geriye dönük olarak bu yasayı uygulamanın yarattığı zorluklar ve sigorta şirketlerinin sermayesinin yalnızca 250.000 drahmi tutarındaki teminat mevduatıyla sınırlandırılması konusunda girişimlerde bulundu. Sigorta şirketlerinin sermayelerini belirli rezervler ekleyerek artırmalarına izin verilmesi ve beyan sürelerinin sürekli olarak uzatılması sağlandı. Bu sayede yıl sonuna kadar İngiliz firmaları bu başlık altında herhangi bir ödeme yapmadı.

c. 3 Mart kararnamesi ile getirilen gayrimenkul ve kişisel mülkiyet vergisi, esasen bir sermaye vergisi niteliğindedi ve hem Yunan hem de yabancı mükelleflerden eleştiriler aldı. Ocak 1922'den önce Yunanistan'da ikamet eden kişiler, evler, arazi ve diğer varlıklar gibi mülkler ile Yunanistan'daki ticari faaliyetlerden kaynaklanan mülkler ve ulusal krediler hariç Yunan menkul kıymetleri üzerinden vergilendiriliyordu. Vergi oranı, mülkün toplam değerine göre değişiyordu ve yıllık kira bedelinin on iki katı olarak hesaplanıyordu.

Yabancı limited şirketler ise sabit %5 oranında vergilendiriliyordu ve bu vergi, beyan sırasında ödeniyordu. Vergi, ya 1922 bilançosunda gösterilen sermaye üzerinden ya da 1922 yılı için vergilendirilen net gelirin, kişisel emeğin veya sermayenin işin başarısına katkısına göre 3 ila 10 arasında değişen bir katsayı ile çarpılması yoluyla hesaplanıyordu. Hayat sigortası şirketleri, limited şirket olarak sorumluluklarına ek olarak, tüm hayat poliçelerinin teslim değeri üzerinden ek %5 vergi ödemek zorundaydı. Sermaye vergisi kendi başına

temelde itiraz edilebilir olmasa da vergilendirme için sermaye değerlendirmesi yöntemi endişelere yol açtı.

d. 15 Şubat tarihli kararname, topraksız köylülerin yerleşimi için tarım arazilerinin kamulaştırılmasına yönelikti. Yabancı arazi sahiplerinin bu kararnamedeki itirazları iki temel noktaya dayanıyordu:

1. Mülkiyet, savaş öncesi drahmi değerleriyle değerlendirilmekteydi.
2. ödemeler nakit yerine, 30 yıl vadeli %6 faizli tahvillerle yapılmaktaydı.

e. Daha küçük çaplı ancak dikkate değer bir diğer tedbir ise 17 Ocak tarihli kararnamedir. Bu kararname, iş yerlerinin yabancı dilde tabela bulundurması üzerine özel bir vergi getirmiştir. Sınırlı şirketler için bu vergi, sabit 5.000 drahmi olarak belirlenmiştir.

Arttırılmış Gümrük Vergileri

143. Gümrük, ihracat ve tüketim vergilerinin artırılması (2.) ile ilgili olarak, metalik drahminin kâğıt drahmi karşısındaki değeri, Aralık 1922'de sabitlenen 15 drahmi seviyesinde kaldı. Ancak, belirli gıda maddeleri, petrol ve basit demir ürünleri için bu değer 10 drahmiye, buğday ve un için ise 1,45 drahmiye sabitlendi. Mayıs ayında genel oran 12'ye, haziran ayında ise 10'a düşürüldü ve yıl sonuna kadar bu seviyede kaldı. Nisan ayında gümrük tarifesinde bir dizi küçük değişiklik yapıldı ve bunları 13 Temmuz kararnamesiyle getirilen kapsamlı bir değişiklik listesi izledi. Gümrük tarifesinin genel bir revizyonunu yapmak amacıyla bir komite kuruldu ve esas olarak sınıflandırmayı iyileştirmeye odaklanıldı. 22 Aralık 1923'te yeni bir tarife yayımlandı, ancak ağırlık ve ölçülerin metrik sisteme geçirilmesi nedeniyle, gerçekte vergi artışı yapılmamış olsa bile, örneğin yatak, sabun ve tekstil ürünlerinde yaklaşık %30 oranında bir artış görüldü. Bu tarife henüz yürürlüğe girmemişti. Hükümetin niyeti, bu tarifeyi ancak çeşitli ticaret anlaşmalarını yeniledikten sonra, müzakereler için bir temel olarak kullanmak üzere uygulamaktı. Yunan Hükümeti'nin sanayi gelişimine yönelik ilgisi, daha önce neredeyse tamamen tarım ve deniz taşımacılığına dayanan ülke ekonomisi açısından dikkate değerdi ve gelecekte İngiliz ticaretinin karşılaşılabileceği güçlü yerel rekabetin bir işareti olarak değerlendirildi. Nisan ayında pamuk, mineraller, sabun, çimento gibi çeşitli ürünler, %3 ila %20 arasında değişen değer esaslı oranlarla ihracat vergisine tabi yerli ürünler listesine eklendi. Aynı zamanda, ihracatçının kendisine borçlu olunan dövizin bir kısmını sabit bir oranda hükümete devrettiği daha önce yürürlükte olan düzenleme, oranın %80 olmaya devam

ettiği kuş üzümü hariç olmak üzere kaldırıldı. Yeni düzenlemeler uyarınca, ihracat vergisi yalnızca Londra'da değişim karşılığında ödenecekti ve varış noktasındaki değer gümrük makamları tarafından değerlendirilmek üzere sabitlenecekti. İhracat vergisine tabi ürünlerin sayısı, drahminin ani yükselişi sonrasında önemli ölçüde azaltıldı ve vergi yalnızca tütün üzerinde %20 olarak kaldı. Amerikan tütün ihracatçıları, kâr marjı bırakmadığını iddia ettikleri bu vergiye karşı protestolarda bulundular ve Yunan tütünü alımlarını tamamen bırakmasalar bile azaltmakla tehdit ettiler. Raporlara göre, Türk ve Bulgar tütün alımları büyük ölçüde artırıldı, bu da tehdidi gerçekleştirmeye yönelik bir hazırlık olduğu anlamına geliyordu. Bu durum Yunan ihracat ticareti için ciddi bir felaket anlamına gelebilirdi. Haziran 1923'te Yunan Hükümeti, Majestelerinin Hükümeti'nin ticari anlaşmaya eklenen kuş üzümü ihracatını düzenleyen özel anlaşmalar göz önünde bulundurulduğunda kuş üzümü üzerinde bir ihracat vergisi kabul etmeye hazır olup olmadığını öğrenmek için Majestelerinin Elçiliğine gayri resmi olarak başvurdu. Ancak, imtiyazlı toplum anlaşmasının sona erecek olması ve Yunan Hükümeti'nin kuru üzüm endüstrisini devralma planları göz önüne alınarak mevcut sisteme müdahale edilmemesi kararlaştırıldı. Tütün, alkol ve patlayıcı maddelere yönelik tüketim vergileri ise artmaya devam etti.

Yunanistan'da Vergi Yüğü

144. Yunanistan'daki vergi yükü, Batı Avrupa standartlarına göre ağır görünmeyebilir, ancak 1923 yılı için uygulanan vergilerin aşağıdaki özeti, ciddi ekonomik zorluklar yaşayan bir ulus için oldukça büyük bir yük olduğunu ve ekonominin toparlanmasına katkıda bulunabilecek yabancı yatırımcı için ise cesaret kırıcı olduğunu göstermektedir.

A. Doğrudan Vergiler:

1. Gelir Vergisi:

a. Basit gelir vergisi: Gelirin kaynağına bağlı olarak %4 ile %12 arasında değişmektedir.

b. Bileşik gelir vergisi: Gelir düzeyine göre %5.20 ile %60 arasında değişmektedir.

2. Aşırı Kâr Vergisi: 1912-1914 yılları ortalama gelirinin dört katını aşan gelirler için %25 oranında vergi uygulanmaktadır.

3. Limited Şirket Kârları Üzerinden Ek Vergi:

Bankalar için: Sermayenin %6'sını aşan kârlar üzerinden %20 ila %50 arasında.

Diğer limited şirketler için: Sermayenin %10'unu aşan kârlar üzerinden %10 ila %50 arasında.

4. Mülk Değer Artışı Vergisi: Emlak transferi sırasında, mülk değeri artışı üzerinden %8 ila %25 oranında vergi alınmaktadır.

5. Emlak Değer Artışından Elde Edilen Gelir Vergisi: %12 oranında vergi.

6. Miras ve Bağış Vergisi: %3.30 ila %55 arasında değişmektedir.

7. Tarım Gelir Vergisi: Tarımsal net gelirler üzerinden %3 oranında vergi.

8. Sermaye Vergisi (Tek Vergi): 50.000 drahmi üzerinde değere sahip tüm taşınır ve taşınmaz mülkiyetler üzerinden %2 ila %20 arasında değişen bir vergi olup, beş yıl boyunca yarı yıllık taksitlerle ödenmektedir.

9. Çeşitli vergiler: tütün, ipek kozası, kuru üzüm, zeytinyağı, incir, kuş üzümü vb. üretimi; madenler, orman ürünleri, koyun ve keçiler; ticaret ve mesleki lisanslar, sigorta primleri, askerlik hizmetinden muafiyet, eğitim, yabancı şirketlerin tescili; patentler ve ticari markalar; borsa işlemleri; oteller, restoranlar ve eğlenceler; yabancı dillerdeki reklamlar, tabelalar, Yunanistan ile yurtdışı arasındaki vapur ücretleri; ve her türlü tescil ve damga vergilerini kapsamaktadır.

B. Dolaylı Vergiler.

1. Tütün, şarap, alkol, malt, asetilen patlayıcılar, gaz ve elektrik tüketimine uygulanan vergiler.

2. İthalat ve ihracat vergileri ve bunlarla bağlantılı belediye (verginin %25'i), istatistik ve hayır amaçlı vergiler.

Yukarıdaki vergilerin büyük bir kısmına, 1922'de kurulan zorunlu kredinin geri ödemesini karşılamak için ödenecek tutar üzerinden %10'luk özel bir vergi eklenmiştir. 1923-24 mali yılı için doğrudan vergilerden (A) yaklaşık 600 milyon drahmi, sermaye vergisinden ise ek olarak 400 milyon drahmi (ancak Eylül 1923 sonuna kadar sadece yaklaşık 60 milyon drahmi tahsil edilmiştir) ve dolaylı vergilerden (B) ise toplamda 1,605 milyon drahmi gelir bekleniyordu.

Kamu Hizmetleri ve Sözleşmeleri

145. 1922 yılında Yunanistan'ın doğal kaynaklarının geliştirilmesi ve önemli kamu işleri yürütülmesine yönelik genel tartışma konusu olan planlar henüz uygulanmadı. Yılın başlarında, Bay McArthur önderliğindeki bir Amerikalı grup, Struma ve diğer bataklıkların kurutulması ve Girit'te bir demiryolu inşası için bir imtiyaz karşılığında 40 ila 70 milyon dolarlık bir kredi teklifinde bulundu. Projenin, üç ila dört yıl içinde yaklaşık 3 milyon stremmata (750.000 dönüm) araziye tarıma kazandırması ve kredinin döviz kuru ile mülteci sorunlarına çözüm getirmesi bekleniyordu. Bu sırada, yaklaşık kırk yıldır tartışılan ve incelenen Atina su temini projesi, hükümetin Maraton'da bir baraj inşa edilmesi planını benimsemesiyle daha somut bir aşamaya gelmeye başladı. Projenin maliyetinin yaklaşık 300 milyon drahmi olması ve üç yıl içinde tamamlanması öngörülüyordu. İhaleye katılma davetleri (Ağustos 1924'te kapanacak şekilde) daha sonra yayımlandı, ancak projenin yakın zamanda kayda değer bir ilerleme kaydetmesi zor görünüyor. McArthur grubu, İngiliz firmaları arasında şimdiye kadar ciddi bir ilgi uyandırmamış olan bu sözleşme için önde gelen aday gibi görünüyor. Yıl boyunca, Vladovo Nehri'nden Selanik'e hidroelektrik güç sağlanması, Selanik'te bir drenaj sisteminin kurulması, Pire Limanı'nın yeniden inşası ve Girit ile Patras'ta hidroelektrik projelerinin geliştirilmesi gibi çeşitli projeler için de ihale davetleri yapıldı. Selanik'te serbest bir liman geliştirilmesi, altı drenaj ve hidroelektrik projesinin uygulanması ve Yunan demiryollarının onarımı ve işletilmesi konusunda bir şirket kurmak için bir Fransız-Yunan ortaklığına verilen seçenek de bir miktar ilgi uyandırdı. Yunan makamlarının mart ayında Pire limanının yeniden inşası sözleşmesini uluslararası ihaleye çıkarma yönündeki ani kararı, Majestelerinin Elçiliği'nden sert bir itiraza neden oldu. Bunun nedeni, M. Venizelos'un 1918'de bu işi bir İngiliz firmasına teklif etmesi ve 1921'de Lord Granville'a dört İngiliz firması arasından birine bu sözleşmenin verileceğine dair güvence verilmiş olmasıydı. Orijinal firma 1922'de revize edilmiş bir plan sunmasına rağmen, Devrim Hükümeti yeni ihale şartlarında ısrar etti ve İngiliz firmaları bu yeni şartları kabul edilemez buldukları için sözleşme nihayetinde bir Fransız grubuna (Schneider, Batignolles ve diğerleri) verildi. Benzer şekilde, 1921'de Selanik'te drenaj çalışması için bir sözleşme imzalamış olan McAlpine firması, diğer taahhütler nedeniyle bunu yerine getiremediğinde, Majesteleri Elçiliği'nin diğer İngiliz firmalarına seçenek tanınması talebi Yunan Hükümeti tarafından reddedildi ve proje kamu ihalesine açıldı, ancak hiçbir İngiliz firma bu ihaleye katılmadı. Bir İngiliz firması Patras hidroelektrik projesine ilgi

gösterdi, ancak teklifleri Alman ve diğer yabancı rakipler tarafından kolayca geride bırakıldı. Bir başka İngiliz firması Girit'teki benzer bir proje için başvurdu, ancak sonucun ne olduğu henüz bilinmiyor. Öte yandan, Fransız şirketler ve finans kuruluşları Yunanistan'daki kamu ihalelerine sürekli ilgi göstermekte. Bu durum, ya zorlayıcı şartları kabul etme konusundaki daha esnek yaklaşımlarından ya da ödemelerle ilgili geçmişte İngiliz firmalarının yaşadığı gibi caydırıcı deneyimlerle karşılaşmamış olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Her durumda, İngiltere'deki işsizlik göz önüne alındığında, İngiliz firmalarının bu projelere yönelik girişim eksikliği üzücüdür; ancak, tüm bu şartlar altında temkinli davranmaları anlaşılır ve belki de haklı bir tutum olarak değerlendirilebilir.

Donanma İnşaatı ve Yeniden Silahlanma Çalışmaları

146. Yıl sonuna doğru Denizcilik Bakanı, donanma ataşesi ile İngiliz ve Fransız firmalarına, kapsamlı bir donanma inşaatı, onarımı ve yeniden silahlanma programı hakkında bilgi verdi. Fransızlar, söz konusu çok sayıda sözleşmeyi güvence altına almak için oldukça istekli davranıyorlardı. Öyle ki, 1918 tarihli kredilerin yeniden açılması gibi özel mali destekler sunmaları (kesin gibi görünen) bir olasılıktı. Buna karşılık, Majestelerinin Hükümeti benzer önlemler almaktan kaçındı ve Yunanistan'da denizcilik alanında gelişmeleri teşvik etmekten ziyade, caydırıcı bir tutum benimsedi. Bu durum, İngiliz firmalarının rekabetten tamamen dışlanmasıyla sonuçlanabilecek bir yaklaşım olarak değerlendirildi. Daha sonra gerek İngiliz gerekse yabancı hükümetler ve firmaların, programın tam olarak uygulanabilmesi için gerekli kredileri sunmalarının, Milletler Cemiyeti'nin mülteci kredisi planının hükümleri ve özellikle İngiltere Merkez Bankası avansı şartları nedeniyle engellendiği ve Yunan Hükümetinin buna bağlı olarak programını olağan bütçe kaynaklarından nakit ödemelerle karşılanabilecek satın alımlarla sınırlamak zorunda kaldığı ortaya çıktı. Bu koşullar altında bile, Messrs. Vickers, S. White&Sons ve Whitehead Torpido Şirketi'nin o zamandan beri revize edilen programa dahil edilen denizcilik sözleşmelerinin çoğunu elde etmede başarılı olmaları tebrik edilecek bir durumdur.

İngiliz Firmalarının Durumu

147. Sir Robert McAlpine&Sons firmasının Girit'teki Kandiyeli liman projesinde yürütülen çalışmalar yıl boyunca devam etti. Döviz kurunda istikrar ve siyasi durumun düzelmesi yönünde bazı güvenceler sağlanabilirse,

İngiliz firmalarının Yunanistan'daki projelere, özellikle büyük fırsatlar sunan kalkınma projelerine olan ilgisinin yeniden canlanması ve Fransız ve Amerikalı rakiplerin hakimiyetinin sona ermesi mümkün olabilir. Ancak, şu anda Yunanistan'da bankacılık, sigortacılık ve genel ticaret faaliyetlerinde bulunan İngiliz firmalarının pozisyonu, siyasi istikrarsızlık, dalgalanan ve değer kaybeden döviz ve külfetli ve kötü yönetilen bir vergi sistemi nedeniyle işlerin azalması nedeniyle belirsizliğini koruyor.

Bir yıl içinde hem sermaye vergisi hem de aşırı kâr vergisinin getirilmiş olması—her ikisinin de özellikle yabancı şirketler üzerinde ağır bir yük oluşturması—, ayrıca ciro vergisinin getirilme ihtimali ve artan gümrük ve diğer vergiler, sürekli bürokratik engeller ve yönetsel yetersizliklerle birleşerek bir huzursuzluk hissi yarattı. Ticari güvenilirliğin eksikliği de bu zorlukları artırmaktadır. Ancak, bilindiği kadarıyla, hiçbir İngiliz firması şu ana kadar ciddi bir kayıp yaşamamıştır. Yunanistan'daki en önemli İngiliz girişimi olan Copais Gölü Şirketi, olumlu sonuçlar bildirmiş ve gelecekte daha fazla gelişme beklemektedir. Koşulların kademeli olarak iyileşmesi ve İngiliz ticaretinin, son yıllarda Yunanistan'da sabırla harcadığı emek ve sermaye yatırımlarının karşılığını alması umulmaktadır.

İthalat ve İhracat

148. 1923 yılındaki toplam ithalatın 1922 ile karşılaştırmalı değeri aşağıdaki gibidir:

Yıl	Drahmi Değeri	Ortalama Kur	(£)	Şilin (s)	Peni (d)
1923	6,035,315,777	Ortalama 279 drahmi = £1	21,632,063	14	0
1922	3,085,474,528	Ortalama 160,5 drahmi = £1	19,224,140	7	0
1923 fazlalığı	2,949,801,249		2,407,923	7	0

Ülkelere Göre İthalat Değeri

Sıra	Ülke	Değer (drahmi)	Toplam Yüzdesi (%)
1	Amerika Birleşik Devletleri	1,221,496,394	20,24
2	Birleşik Krallık	862,601,185	12,6

3	İtalya	447,799,749	7,4
4	Fransa	428,598,872	7,1
5	Romanya	311,032,335	5,1
6	Almanya	275,440,626	4,56
7	Türkiye	198,849,320	-
8	Yugoslavya	184,226,733	-
9	Belçika	177,807,409	-
10	Mısır	172,807,409	-
11	Bulgaristan	107,464,744	-
12	Hollanda	100,732,059	-

1923 ve 1922 yıllarında başlıca giriş limanları Pire, Selanik, Patras, Volo ve Korfu idi.

Üretim

Tütün: 1923 yılındaki tütün hasadı oldukça bol oldu ve yaklaşık 53 milyon okka civarındaydı; bu miktar, 1922'deki 23 milyon okka ile karşılaştırıldığında belirgin bir artış göstermiştir. Ancak, sezon başındaki yağışlar nedeniyle kalite biraz düşüktü. Yıl içinde ihraç edilen miktar yaklaşık 5 milyon okka olup, düşük satış hacmi %20'lik bir ihracat vergisi tehdidinden kaynaklandı. Bu vergi daha sonra eski stok için %10, yeni stok için %2'ye indirildi ve alımlar muhtemelen cari yıl boyunca artacaktır.

Frenk Üzümü: Mahsul, önceki iki yıla göre daha az olup toplamda yaklaşık 98.000 tondu. 23 Ağustos 1923'e kadar Patras'tan sevk edilen miktarlar şu şekildedir:

Brüt Ton	
Birleşik Krallık'a toplam	68.355
Diğer ülkelere toplam	22.207
Toplam	90.562

Bu miktar, 1922 yılının aynı tarihine göre 108.531 brüt ton ile karşılaştırıldığında daha düşük kalmıştır. Zante adası, 1923 yılında yaklaşık 5.233 brüt ton ihraç etmiştir.

Kuru Üzüm ve Sultani Üzüm: 1923 yılında yaklaşık 9.500 ton üretildi; bu miktar, 1922 yılına göre yaklaşık 3.000 ton daha azdır.

Tabıllar: 1923 yılında Yunanistan'da yaklaşık 600 milyon kilogram tahıl üretilmiştir.

Tesalya bölgesindeki mahsul, yaklaşık 75 milyon okka ile oldukça zayıf bir üretim göstermiş ve yerel ihtiyaçlar için önemli miktarda ithalat yapılmasını gerektirmiştir.

Yaklaşık tahıl verileri şu şekildedir:

Tahıl Türü	Milyon Kilogram
Buğday	363
Arpa	154
Yulaf	86
Çavdar	31
Maslin (buğday ve çavdar karışımı)	35

Zeytinyağı: Yıl boyunca toplam üretim 48 milyon kilogramdı.

Keçiboynuzu: Yaklaşık 7.000 ton üretildi; 1922 yılında bu miktar 10.000 tondur.

Pamuk: 1923 yılında üretim 700.000 okka olarak gerçekleşti; savaş yıllarının son birkaç yılında ise ortalama 50.000 ila 200.000 okka arasında değişmişti. Üretimin tamamı yerel iplik fabrikaları tarafından kullanıldı.

Afyon: 1923 sezonunda üretim zayıftı ve toplamda yaklaşık 300 kasa elde edildi. Kalite ortalamanın altında olup, elde edilen fiyatlar okka başına 55 şilin ile 120 şilin arasında değişti.

İpek: 1923 yılı koza üretimi yaklaşık 1 milyon kilogram olarak tahmin ediliyor ve 1922-23 sezonunda yaklaşık 350.000 kilogram ihraç edildi. Yaklaşık 14.000 kilogram ipek kumaş üretildi ve bu üretim yaklaşık 30 milyon drahmi değerindeydi.

149. 1923 yılındaki toplam ihracat, 1922 yılı ile karşılaştırıldığında şu şekildedir:

Yıl	Drahmi Değeri	Ortalama Kur	(£)	Şilin (s)	Peni (d)
1923	2,545,110,111	Ortalama 279 drahmi = £1	9,122,258	10	0
1922	2,485,080,174	Ortalama 160,5 drahmi = £1	15,470,904	10	0
1922'ye göre fazlalık	60,029,937		Eksiklik: 6,348,646	0	0

Not: 1923 Şubat ayında, takvimde yapılan 13 günlük değişiklik nedeniyle yalnızca on beş gün bulunmaktaydı.

İhracatın Hedef Ülkelere Göre Değeri

Sıra	Ülke	Drahmi Değeri	Toplam Yüzdesi (%)
1	Birleşik Krallık	703,315,512	27,6
2	Almanya	473,977,817	18,6
3	İtalya	319,338,656	12,5
4	Amerika Birleşik Devletleri	242,526,147	9,5
5	Hollanda	184,110,113	7,0
6	Mısır	129,341,039	5,0
7	Fransa	122,962,504	-
8	Avusturya	74,364,444	-
9	Belçika	66,727,967	-
10	Yugoslavya	45,449,667	-
11	Bulgaristan	40,387,316	-
12	Romanya	36,678,654	-

Başlıca İhracat Limanları

- 1.Kavala
- 2.Patras
- 3.Selanik
- 4.Volo

5.Kalamata

6.Pire

Yunanistan'ın ihracat listesindeki ana kalemi oluşturan tarım ürünlerinde, kuş üzümünün en büyük alıcısı hala Büyük Britanya olup, ilk on ayda toplam 91.362 tonun 70.558 tonunu satın almıştır. Büyük Britanya'yı Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda ve Almanya takip etmektedir. İncirin en büyük alıcıları İtalya ve Birleşik Devletler iken, kuş üzüm dışındaki diğer kuru üzümler ise ağırlıklı olarak İtalya, İngiltere ve Hollanda tarafından alınmaktadır. Tütün alımında başı çeken ülkeler Almanya, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri olmuş, 1923'ün ilk on ayında yalnızca 16.741 ton ihraç edilmiştir. Bu rakam, 1922'nin aynı döneminde 30.897 tondur. Aynı dönemde zeytin ihracatı 9.391 tona ulaşmış ve bunun üçte biri Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilmiştir. Zeytinyağı ihracatı ise 2.924 ton olarak gerçekleşmiş olup, en büyük alıcılar Bulgaristan, Mısır, Amerika Birleşik Devletleri, Yugoslavya, İtalya ve İngiltere olmuştur. Bu miktar, 1922 ihracatının yaklaşık beşte biri kadardır. Ayrıca, kolofan, terebentin ve reçine ihracatında da önemli bir düşüş yaşandı. İhraç edilen şarapların büyük bölümü—1922'deki 43.975 ton ile karşılaştırıldığında 1923'ün ilk on ayında 31.409 ton—her zamanki gibi Fransa'ya gönderildi (21.205 ton). Bunun yaklaşık onda biri ise Mısır, Belçika ve Birleşik Krallık'a sevk edildi. Ayrıca, önemli miktarda konyak Mısır'a gönderildi. Maden ihracatına gelince, ana kalemler olan manyezit ve zımpara taşında kayda değer bir artış görüldü. Zımpara taşı ihracatı 1922'nin ilk on ayında 6.580 ton iken 12.212 tona, manyezit ihracatı ise 23.534 tondan 33.684 tona ulaştı. Manyezitin başlıca üreticisinin bir İngiliz şirketi olması memnuniyet vericidir.

Alacaklar

150. Yıl boyunca, Yunan Hükümeti'ne karşı hem zorunlu alımlar hem de sözleşmelerle ilgili Britanya'ya ait alacakların çözümünde bazı ilerlemeler kaydedildi. Ancak, ihracat döviz yasaları ve drahminin dalgalanması yoluyla büyük miktarda sterlin biriktirmelerine rağmen, Yunan Hükümeti'nden ödeme almak, deyim yerindeyse deveye hendek atlatmak gibiydi. Durumun zorluğu, Majesteleri Hükümeti'nin anayasaya aykırı bir Devrimci Hükümet ile ilgilenme konusundaki isteksizliği nedeniyle daha da arttı; yetkilileri, ilk alacakları ödemeye ikna etmek veya zorlamak yerine daha diplomatik yollar tercih edildi. Yine de Majesteleri Büyükelçiliği, ödenmemiş alacakları şu şekilde azaltmayı başardı:

Alacak	Aralık 1922 Durumu	Aralık 1923 Durumu
Alacak I: Sağlanan mallar için	£129,458 12 ş 7 p 7,553,792,89 drahmi	£84,767 1 ş 10 p
Alacak II: İptal edilen sözleşmeler vb.	£343,711 16 ş 6 p 3,303,911,56 drahmi	£304,162 10 ş 0 p 3,303,911,56 drahmi (ek alacaklarla birlikte)
Alacak III: Hükümet Departmanlarından	£240,116 2 ş 3 p 2,714,591,00 dolar	£250,028 15 ş 2 p 2,714,591,00 dolar
Alacak IV: Zorunlu alımlarla ilgili olarak	£59,685 5 ş 11 p 66,970,00 drahmi	£30,597 3 ş 0 p 66,970,00 drahmi
Alacak V: Döviz kaybı	£1,052 8 ş 10 p	£1,052 8 ş 10 p
Toplam	£774,024 11 ş 7 p 10,904,674,45 drahmi 2,714,591,00 dolar	£670,507 18 ş 10 p 3,370,881,56 drahmi 2,714,591,00 dolar

Ve ilişkilerin yeniden başlaması ile Yunan Hükümeti'nin bir dereceye kadar mülteci yerleşim yükünden kurtulması sonrasında, yetkililer kendilerine yapılan taleplere karşı daha anlayışlı bir tavır sergilemişlerdir. Bu nedenle, siyasi çalkantıların müdahale etmemesi koşuluyla, alacakların büyük bir kısmının nihai olarak çözüme kavuşacağına dair hâlâ bir umut vardır.

Yabancı Ülkelerle Ticari İlişkiler

151. Yunanistan'ın yabancı ülkelerle yaptığı ticari anlaşmaların birçoğu teknik olarak sona ermiş olsa da (eski düşman devletlerle yapılanlar dışında), geçici olarak yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Bu nedenle, Yunan Hükümeti, esas olarak yeni ülkelerle olan ilişkilerini tanımlamaya odaklanmıştır. Aralık ayının sonunda Çekoslovakya ile geçici bir anlaşma imzalanmış, ocak ayında ise Yugoslav ticaretine yönelik Selanik'te bir serbest bölge oluşturulması önerisinin görüşmeleri yeniden başlamıştır. Bu konular hakkında ayrıntılı raporlar başka yerlerde sunulmuştur.

3 Ekim'de, Fransız menşeli mallara, Eylül ayında iptal edilen Fransız-Yunan Ticaret Anlaşması'ndan önceki tarifeyi uygulayan bir kararname yayımlanmıştır. Bu anlaşmanın iptali, Fransız Hükümeti'nin Yunan şaraplarını daha önce belirlenmiş koşullar ve miktarlar dâhilinde kabul etmemesi nedeniyle gerçekleşmişti. Sonrasında, bu miktarları tanımlayan bir düzenleme yapılmıştır.

Sanayi

152. 1923 yılı için öngörülen sanayi gelişimi, kısmen döviz kurunun istikrarsızlığı ve olağandışı iç koşullar nedeniyle gerçekleşmedi. Ulusal Ekonomi Bakanlığı, endüstriyel makinelerin ücretsiz ithalatı için birçok talep aldı ve yeni fabrikalara destek sağlamak üzere, çoğunlukla dokuma, iplik ve gıda üretimi (makarna, bira, şekerleme vb.) alanlarında 144 izin verdi.

Yıl boyunca, 17'si Atina ve Pire'de, 6'sı Makedonya'da, 4'ü Volo'da, 3'ü Patras'ta ve 9'u çeşitli kasaba ve adalarda olmak üzere toplam 39 yeni fabrika ve inşaat sahası kuruldu. İnşaat sektörü ile çimento ve tuğla üretiminde dikkate değer bir hareketlilik görülmüştür. Ayrıca, halı sanayi de önemli bir gelişim göstermiş; 1922'deki fabrika sayısı 7 iken 1923'te bu sayı 22'ye yükselmiş ve üretimin yaklaşık 22 milyon drahmi değerinde olduğu tahmin edilmiştir. Yıl boyunca iki grev yaşanmıştır: İlki haziran ayında Patras'taki liman işçileri arasında kısa süreli bir grev, ikincisi ise Ağustos ayında Pire'deki liman işçileri ve tramvay çalışanlarını da içine alan daha ciddi bir grevdir. Bu grev, fırıncılar, değirmenciler, elektrik ve tramvay işçilerini de kapsayarak adeta bir Sosyalist gösteriye dönüşmüştür. Hükümet, çeşitli işçi sendikalarını feshederek hızlı bir şekilde önlem almış ve işverenlerin kararlı duruşuyla grev sona erdirilmiştir. İşçiler işe geri dönmüş, hükümet ise daha sonra sendikaları feshetme kararını geri çekmiştir.

Sosyal Koşullar

153. Drahminin düşük satın alma gücü, temel gıda maddeleri için büyük ölçüde yabancı ülkelere bağımlı olan Yunanistan'da yaşam maliyetini yükseltmeye devam etti ve drahmi ilkbaharda değer kazanmaya başladığında bile, yaşam maliyeti yükselmeye devam etti. Yaşam maliyeti oranları şu şekildedir (1914 yılı için 100 temel alındığında):

Dönem	Yaşam Maliyeti Endeksi
Ocak - Haziran 1922	542.2
Temmuz - Aralık 1922	1,014.3
Ocak - Haziran 1923	1,234.1
Temmuz 1923	1,032.5
Ağustos 1923	1,111.3
Eylül 1923	1,194.3
Ekim 1923	1,256.2
Kasım 1923	1,305.4

Dönem	Yaşam Maliyeti Endeksi
Aralık 1923	1,300.1

Döviz kurundaki dalgalanmalar, yerel üreticiler ve tüccarların mevcut durumu kendi lehlerine kullanma çabaları, karaborsacılığı ciddi şekilde arttırdı. Buna karşılık, hükümet bu yılın (1924) başında, genel talep gören yerli ve yabancı malların fiyatlarını düzenlemek amacıyla idari, adli ve ticari üyelerden oluşan karma komisyonlar kurdu. Ancak, ağır para cezaları, hapis, iş yerinin kapatılması ve moratoryum yasasının¹¹⁸ sağladığı ayrıcalıklardan mahrum bırakma gibi cezalar verilmesine rağmen, bu çabaların pek başarılı olduğu söylenemez. Moratoryum yasası yıl boyunca yürürlükte kalarak kira karaborsacılığını önlemede faydalı olsa da mülk sahipleri üzerinde ağır bir yük oluşturdu. Mülk sahipleri, mülkün gerçek değerine kıyasla orantısız kiralari kabul etmek zorunda kaldılar ve birçok durumda kendi evlerinde oturma hakkından dahi mahrum kaldılar. Belirli mülteci yerleşimleri dışında, özellikle Atina çevresindeki “bahçe şehirleri”nin inşasına yönelik önemli bir yapılaşma gerçekleşmiş olsa da evler az ve pahalıydı. Bazı İngiliz firmalar inşaat sözleşmeleri yapmayı düşündüler, ancak talep edilen inşaat standartlarının çok temel seviyede olması nedeniyle, İngiliz müteahhitlerin kâr amacıyla rekabet etmeleri mümkün görülmedi.

154. Özellikle gönüllü kuruluşların çabaları ve hükümet yetkililerine örnek teşkil eden çalışmaları sayesinde, halk sağlığı 1922'ye kıyasla büyük ölçüde iyileşme göstermiştir.

Tarım Arazilerinin Kamulaştırılması

Mart 1923'te, tarım arazilerinin geniş çaplı kamulaştırılmasını öngören bir kararname yürürlüğe girmiş olması, Yunanistan'daki az sayıdaki ancak nüfuzlu İngiliz toprak sahibi arasında ciddi bir huzursuzluğa neden olmuştur. Genel olarak yalnızca oy kazanma amacı güttüğü düşünülen bu yasa, birkaç yıldır gündemde olan bir tehdit olarak görülüyordu. Bu yasa, özel mülkiyette bulunan neredeyse tüm tarım arazilerinin Devlet ve Yerel Dernekler aracılığıyla köylülere devrini öngörüyor; mülk sahibine yapılacak tazminat ise savaş öncesi dönemdeki ortalama dönüm fiyatına göre hesaplanıyor ve yüzde 6 faizle otuz yıllık drahmi tahvilleri ile ödeniyordu. Bu yöntem, İngiliz ve diğer yabancı uyruklulara zorluk çıkarma olasılığı yüksek bir yöntemdi.

¹¹⁸ Moratoryum yasası, ekonomik kriz gibi olağanüstü durumlarda borç ödemelerinin geçici olarak durdurulmasına izin veren yasal düzenlemelerdir. (Yay. Haz. Notu)

Majesteleri Büyükelçiliği'ne, yalnızca yasanın uygulanmasının ciddi zorluklara neden olduğu durumlarda, özellikle kamulaştırılacak mülklerin seçimi ile ilgili olarak itirazda bulunmaları talimatı verilmiştir. Bu tedbirin uygulanmasıyla pek çok İngiliz mülkü tehdit edildi, ancak 1923 boyunca tehdidin uygulamaya geçirilmesi için hiçbir adım atılmadı.

Grevler

156. Yüksek yaşam maliyeti ve işçi sınıfı arasında belirgin bir şekilde yayılan Bolşevik propagandanın etkisi, yıl boyunca çeşitli grevlere yol açtı. Bu grevlerden en çok etkilenen sektörler arasında Pire'deki deniz taşımacılığı, Laurium ve diğer bölgelerdeki madencilik ile demiryolları, tramvaylar, gaz ve elektrik gibi kamu hizmetleri yer almaktaydı. Eylül ayında ise Patras bölgesinde genel bir grev gerçekleşti. Bu grevlerin çoğu, isyanın temel nedeni olan ücretlerin artırılmasıyla çözüldü ve hiçbiri ülkenin ekonomik yaşamına ciddi bir müdahalede bulunacak kadar uzun sürmedi. Sendika sistemi Yunanistan'da henüz çok örgütlü değil, ancak Yunanistan'ın sanayi gelişimi belirgin bir boyut kazandıkça, Bolşevik eğilimlerle ilham aldığı şüphesiz olan örgütlü işçi taleplerinin dikkate alınması gerekeceği açıkça görülmektedir.

Nakliye

157. Pire.—1923'te Pire limanındaki hareketler, bir önceki yıla kıyasla limana giren toplam gemi sayısında küçük bir artış olduğunu göstermektedir. Limana giriş yapan buharlı gemilerin toplam sayısı, 1922'deki 5,789'a karşılık 6,277'dir. Ayrıca, limana giren yelkenli gemi sayısı 1922'de 5.792'ye kıyasla 1923'te 6.907'dir. Aşağıdaki tablo, liman yetkilileri tarafından kaydedilen Yunan ve yabancı bayraklı gemilerin altı ana ülkeye göre dağılımını göstermektedir:

	Buharlı	Gemiler
	1923	1922
Yunan	4,862	4,419
İtalyan	459	482
İngiliz	444	450
Fransız	105	123
Alman	94	61
Hollanda	64	55
Romanya	58	26

Pire'ye uğrayan İngiliz gemilerinin sayısı neredeyse aynı kalırken, Fransız ve İtalyan gemilerinin faaliyetlerinde gözle görülür bir azalma olmuştur. Buna karşılık, Alman nakliye faaliyetleri bir önceki yıla göre %50 artış göstermiş ve büyük ölçüde Hamburg veya Rotterdam ile Levant arasında sefer yapan Hollanda ve İsveç gemilerinin sayısı da artış göstermiştir. Rumen ve Bulgar gemileri de yerel ticarete giderek daha fazla rol oynamaktadır.1923'te Pire limanına giren İngiliz gemilerinin toplam net tonajı şu şekildeydi:—

Buharlı gemiler (yük ile): 681,445 ton

Buharlı gemiler (balast ile): 4,917 ton

Yelkenli gemiler (balast ile): 261 ton

Pire'de düzenli olarak sefer yapan başlıca İngiliz şirketleri şunlardır:

Byron Steamship Company (Londra),

Johnston Line (Liverpool),

American Levant Line (Londra),

Westcott and Laurence (Londra),

Furness, Withy and Co. (Londra).

Bu gemiler Güney Galler'den kömür, Amerikan ve Rus limanlarından tahıl ve genel mallar taşımaktadır.

Ayrıca, Khedivial Mail Steamship Company tarafından İngiliz bayrağı altında İskenderiye, Pire ve İstanbul arasında düzenli bir haftalık sefer de yürütülmektedir.

Selanik Limanı'na 1923 yılı boyunca giren gemilerin toplam sayısı 1,722 olup, bu gemilerin ülkelere göre dağılımı ise şöyledir:

Toplam Tonaj

Yunan	1,161
İngiliz	171
İtalyan	132
Alman	64

Patras Limanı'na 1923 yılı boyunca giren gemilerin toplam sayısı 313 olup, toplam tonajı 523,386'dır. Bunların dağılımı ise şöyledir:

Toplam Tonaj

İngiliz	69
İtalyan	170
Alman	22
Hollanda	13
A.B.D.	6

Volo'da yıl boyunca toplam 137 gemi giriş yapmış olup, bunların dağılımı aşağıdaki gibidir:

Toplam Tonaj

İngiliz	34
İtalyan	57
Hollanda	18
Alman	13

Girit'te, Kasım 1922'de "Lloyd Trestino" tarafından başlatılan ve İtalya'dan Kanea, Resmo, Kandiye, Pire, Volo, Selanik, Kavala, Dedeğaç, Çanakkale Boğazı, İstanbul, Burgaz, Varna, Odessa ve geri dönüş şeklinde işleyen yeni hat, Ocak 1923'te durduruldu. Aynı denizcilik şirketi, İtalya, Korfu, Patras, Pire, Kanea, Resmo, Kandiye, Mısır, Suriye, Kıbrıs ve İzmir arasında başka bir hattı sürdürdü; ancak yılın sonlarında Korint Kanalı üzerinden iletişimin kesilmesi nedeniyle Pire Limanı güzergâhtan çıkarıldı. Yılın ilk çeyreğinde Yunan denizcilik şirketleri tarafından ücretler artırıldı ve Kanea'dan Pire'ye olan ücret 295 drahmiye çıkarıldı. Yılın ilerleyen zamanlarında, rekabet nedeniyle ücretler o kadar düşürüldü ki, farklı şirketlerin iki gemisi limanda olduğunda bir yolcu yaklaşık 30 drahmi karşılığında birinci sınıf bilet alabiliyordu. Aynı rekabet nedeniyle yük taşımacılığı ücretleri de büyük ölçüde düşmüştür.

Mısır hatlarını durdurmuş olan Pantaleo Denizcilik Şirketi, yıl içinde bu hatları yeniden başlattı. Bunun yanı sıra, yeni bir Yunan şirketi ("Kyriakides"), Pire, Girit limanları ve İskenderiye arasında düzensiz bir hat başlattı. Zante limanında yükü ayrılan gemiler şunlardır:

Toplam Tonaj

İngiliz	13
Hollanda	12

İki Norveç gemisi ve İsveç ile Almanya'dan birer gemi ile toplam tonajı 41,819 olan otuz gemi yükle ayrılmıştır.

1923 yılı boyunca Siros Adası limanına giren gemi sayısı altmış sekiz olup, toplam tonajı 112,539'dur. Bunlara aşağıdakiler dahildir:

Toplam Tonaj

İngiliz	21
Yunan	12
Alman	13

Korfu'da 737 ticaret gemisi limana uğramış olup, bunlara aşağıdakiler dahildir:

Yunan buharlı gemileri:	812
İtalyan:	393
İngiliz:	13

Sekizinci Bölüm

Denizcilik

İngiliz Deniz Misyonu

158. Donanma için bu yılın en önemli olayı, esas olarak acil ekonomik nedenlerle zorunlu hale gelen İngiliz Deniz Misyonunun geri çekilmesiydi.

Bu olayın hemen ardından gelen ve hizmetteki tüm rütbelere ve derecelere hızla nüfuz eden siyasi anlaşmazlıklar, Yunan donanma tarihinde bile eşi benzeri olmayan bir kaos ve disiplinsizlik durumu yarattı. Öyle ki, savaşın sona ermesinden bu yana misyon tarafından yürütülen sabırlı ve değerli çalışmalar ya büyük ölçüde zayıflatıldı ya da tamamen boşa çıkarıldı. Gerçekten de siyasi tarafsızlık o kadar acı ve geneldi ve subayların ve erlerin disiplini ve tutumları üzerindeki etkileri o kadar ciddiydi ki, donanmanın dışarıdan yardıma tekrar başvurmadan moralini geri kazanabilmesi şüpheli görünüyor. Bu şartlarda, iktidarda olan yetkililer ve aynı zamanda gerçekten donanmanın iyiliğini düşünen herkes, bir şekilde İngiliz Deniz Misyonunun geri dönmesini hem beklemekte hem de umut etmektedir. Ancak, yetkililerin kanaati, eskiye nazaran daha mütevazı bir misyonun tercih edilmesi gerektiği yönünde olup, görevlendirilecek subayların belki de teğmen-komutan veya komutan rütbesini aşmayan teknik subaylardan oluşması önerilmektedir.

Malzemeler

159. Yıl için planlanan tek büyük onarım, “Leon” sınıfı dört muhrip üzerinde aralık ayında başlanması öngörülen çalışmalarıdır. Bu gemilerin kapsamlı bir şekilde yeniden donatılması ve silahlandırılması için yaklaşık 360.000 £ harcama içeren sözleşme, Messrs. Samuel White ve Vickers firmalarına verilmiş ve Kasım ayında imzalanmıştır. Bu dört gemi İngiltere’de yeniden donatılacak ve gelecek yılın temmuz veya ağustos ayında tekrar hizmete hazır olmaları bekleniyor. Hükümet, yakın zamanda eskiyen “Kilkis” ve “Lemnos” zırhlılarının yanı sıra bazı eski torpido botları ve yardımcı gemileri silahsızlandırma ve elden çıkarma niyetlerini duyurdu. Yıl boyunca yeni bir gemi yapımına başlanmamış olmakla birlikte, Denizcilik Bakanlığı tarafından birçok yeni birim, mevcut gemilerin onarımı ve yeniden inşası ve uçak, uçaksavar silahları, mayınlar ve diğer malzemelerin sağlanmasını içeren büyük ve kapsamlı bir program önerildi. Bu tekliflerden bazı küçük kalemler bütçeye dahil edilmiş olsa da programın büyük bölümü hâlâ onay beklemektedir. İngiliz yapımı gemi ve malzemenin yabancı yapılara göre

üstünlüğü Denizcilik Bakanlığı tarafından genel olarak kabul ediliyor ve İngiliz şirketlerinin sözleşmeleri yabancı rakiplerinden daha dakik ve hızlı bir şekilde yürütme yetenekleri tamamen takdir ediliyor. Ancak, Yunan donanma inşa programının ilerlemesi durumunda, Fransız firmalarının hükümetlerine finansal kolaylıklar sunmaları için baskı yaparak, İngiliz rakiplerinin rekabet edemeyeceği avantajlar elde etme olasılığı bulunuyor. Bu durum, İngiliz firmaları bu program için teklif verirken ciddi bir dezavantaja sokabilir.

Personel

160. İncelenen yıl içerisinde bu başlık altında kayda değer kalıcı bir değişiklik yapılmamıştır.

Mali

161. 1923-24 mali yılı için denizcilik bütçesi, mevcut döviz kuruna göre yaklaşık 649 milyon drahmiye (yaklaşık 2 ¼ milyon sterlin) ulaşmaktadır ve bu, bir önceki yıla göre 420 milyon drahmi (yaklaşık 1 ½ milyon sterlin) üzerinde bir artıştır. Ancak bu artışın neredeyse tamamı, savaş koşulları nedeniyle yapılan olağanüstü harcamalardan kaynaklanmaktadır. Onarım ve yeni yapım için ayrılan ödenekler küçüktür; yıl boyunca bu alanlarda çok az bir faaliyet gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, mevcut hükümet döneminde ve usulüne uygun bir Meclis'in yeniden kurulması beklenirken, bu kalemler altındaki büyük parasal ödeneklerin tamamının yalnızca Bakanlar Kurulu'nun yetkisiyle, ayrı ayrı onaylandığı ve bu nedenle denizcilik bütçesine dahil edilmediği anlaşılmaktadır.

“Alexandros”un Kaybı

162. 10 Mart'ta, Yunan donanmasının şimdiye kadar yaşadığı en büyük felaket olarak değerlendirilen ve 316 subay ve askerin hayatını kaybetmesine yol açan trajik bir olay, Pire açıklarında gerçekleşti. Bu olay, sorumluların kararlarını sorgulatan bir durum ortaya koymuştur. “Alexandros” adlı küçük buharlı gemi, Keratsini'deki filodan hafta sonu izni için Pire'ye gidecek personeli taşımak amacıyla kullanılmaktaydı. Olay anında teknede yaklaşık 375 subay ve asker bulunuyordu.

Hava koşulları sertti ve Pire Limanı girişine yaklaşıldığında “Alexandros” alabora oldu ve battı. Resmi soruşturma raporundan, kazanın tamamen geminin aşırı kalabalık olmasından kaynaklandığı açıkça anlaşılıyordu; gemi, normal koşullar altında ve güzel havalarda bile yaklaşık 100 kişiden fazlasını

taşıyamıyordu. Aşırı yüklü olan gemideki adamların bir kısmı rüzgâr ve dalgalardan korunmak için rüzgar-altı tarafa sığınırken, diğerleri üst yapılarda toplandığından gemi dengesini kaybetti ve rüzgar-altı tarafa ağır bir şekilde yana yattı. Bu durumda, güçlü bir dalga gemiyi yana yatırarak suyla dolmasına ve hızla batmasına neden oldu. Bu kaza, Yunan donanması için, sayılarla ifade edilemeyecek kadar büyük bir kayıp oluşturdu; zira kurbanlar arasında filonun en iyi ve yetenekli subay ve askerlerinden birçoğu bulunmaktaydı.

Dokuzuncu Bölüm

Ordu

Giriş

163. Ordu açısından 1923 yılı, Lozan'da barış anlaşmasının imzalanmasından önceki ve sonraki dönemler olarak ikiye ayrılabilir. Ancak bu dönemlerden herhangi biri ayrıntılı olarak ele alınmadan önce, 1922'nin son haftalarına geri dönmek gerekmektedir. Devrimden ve Kral Konstantin'in Eylül 1923'ün sonunda tahttan çekilmesinden hemen sonra, Devrim Komitesi tarafından ele alınan ilk görevlerden biri Anadolu'da felaketten kurtulabilmiş Yunan ordusunun bu bölümlerini yeniden örgütlemek olmuştur. Bu amacı gerçekleştirmek için komite şu kararları almıştır:

i. Ordunun toplam gücü on dört piyade tümenine ve bir süvari tümenine düşürülecekti.

ii. Anadolu'daki sefer sırasında oluşturulan belirli birlikler dağıtılacak ve personel, yeniden organize edilen birliklere aktarılacaktı.

iii. 1916 yılına kadar olan tüm sınıflar terhis edilecek, 1917-18 sınıfları ise yeniden göreve çağrılacaktı.

iv. 1919-22 sınıfları izne gönderilecek ve dönüşlerinde yeniden organize edilen birliklere atanacaklardı.

v. 1923 sınıfı hemen eğitime çağrılacaktı.

vi. Anadolu'daki bozgunun sorumlusu oldukları düşünülen tüm subay ve astsubaylar görevden alınacak ve bunların yerine daha önce Venizelos'un altında görev yapmış olanlar atanacaktı.

vii. Birlikler tamamen yeniden donatılacak ve erzakları iyileştirilecekti.

viii. Öncelikle Trakya'daki ordu ele alınacak, gücü altı tümen seviyesine yükseltilerek tüm ihtiyaçları karşılanacak, ardından ordunun geri kalanının yeniden örgütlenmesine başlanacaktı.

Yeniden örgütlenme

164. Bu planı belirledikten sonra, hükümet hızla çalışmaya koyuldu. Albay Gonatas'ın 28 Kasım 1922'de, infazlardan hemen önce hükümetini kurmasıyla Devrim Komitesi dağılmıştı. Yüzbaşı Hacı Kiryakos donanmanın komutasını alırken, Albay Plastiras "Devrim Şefi" olarak hükümet dışında bir yetki

konumunda kalmaya devam etti. Sahada, General Pangalos başkomutan olarak atandı ve son derece yetenekli bir subay olan Albay Kalogeras da onun kurmay başkanı oldu. Yeniden örgütlenme çalışmaları büyük bir hızla yürütüldü ve Ocak 1923 sonuna kadar önemli bir başarı elde edildi. Meriç Nehri boyunca ve Batı Trakya'da, her biri üç tümen olmak üzere iki kolordu kuruldu. Bu kolordular toplamda 30.000 piyade ve 144 top ile 1.000 süvariden ve elli altı toptan oluşan bir süvari tümenini içeriyordu. Makedonya'da, 15.000 piyade ve on altı toptan oluşan üç tümenli üçüncü bir kolordu oluşturuldu. Eski Yunanistan, adalar ve Epir'de ise yaklaşık 18.000 piyade ve yetmiş beş toptan oluşan iki ek kolordu organize edildi. Gerektiğinde bu kolorduların saha ordusu için iki ek tümen sağlayabileceği tahmin ediliyordu. Ancak bu bağlamda, Epir'deki 5. Kolordu'nun Arnavutluk sınırını savunmakla görevlendirildiğini ve sadece bu görev için yeterli güce sahip olduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca, Trakya ve Makedonya'daki ordular, Prespa Gölü'nden Meriç Nehri'ne kadar uzanan Sırp ve Bulgar sınırları boyunca da birlik bulundurmamak zorundaydı.

Doğu Trakya'ya doğru bir Yunan ilerlemesi veya Batı Trakya'da savunma amaçlı bir harekât durumunda, sınır bölgelerinin 15.000 ila 20.000 askere, bunun içinde muhtemelen 8.000 ila 10.000 tüfekli piyadeye ihtiyaç duyacağı tahmin ediliyordu. Bu nedenle, saha ordusunun gerçek gücünü belirlemek için bu rakamların Trakya ve Makedonya'daki toplam kuvvetten düşülmesi gerekiyordu. Saha ordusunun, görevden alınanların yerini alan subayları genç ve güçlüydü ve çoğunlukla 1912 harekâtına kadar uzanan savaş deneyimine sahipti. 1919-1923 sınıflarını içeren askerler iyi besleniyor ve düzenli olarak maaş alıyordu; ancak savaşan birlikler oldukça iyi donanımlı olsa da, destek ve idari hizmetlerde ciddi organizasyon eksiklikleri ve ekipman yetersizlikleri bulunuyordu. Kullanılan tür çeşitliliği nedeniyle mühimmat tedariki karmaşıktı, Trakya'da gerekli olan yük taşımacılığı ise ciddi bir yük hayvanı eksikliği nedeniyle engelleniyordu. Devrim Hükümeti, programına tamamen sadık kalamamıştı. Örneğin, 1917 ve 1918 sınıflarının yeniden göreve çağrılması planlanmış olmasına rağmen, çatışmaların yenilenmesi kesinleşmeden herhangi bir girişimde bulunulması durumunda ortaya çıkacak hoşnutsuzluk korkusuyla bu niyetten vazgeçilmek zorunda kalındı. 1923 sınıfı ise tamamen cepheye gönderilmek üzere göreve çağrılmış ve hiçbirinin Eski Yunanistan'da kalmaması için sıkı talimatlar verildi. Bu talimatlar uygulanmış olsa da çeşitli nedenlerle 1923 sınıfından katılan asker sayısı nispeten azdı. Saha ordusunun iletişim hatları hem karadan hem de denizdendi, ancak Atina'dan Selanik'e ve tekrar Selanik'ten Meriç cephesine giden demir yolu sürekli olarak

bozuk olduğundan, genellikle deniz yolu tercih edildi. Kullanılan başlıca limanlar Selanik, Kavala ve Dedeğaç'tı. Ordu için gerekli malzemeler hem yerel olarak hem de denizaşırı ülkelerden sağlanıyordu. Un her zaman ordu ve sivil nüfus için büyük ölçüde ithal edilmek zorundaydı. Belli bir miktarda et de ithal edilmek zorundaydı ama Yunanlılar pek fazla et yemiyordu. Zeytin, peynir, şarap ve yağ gibi temel besin maddeleri yerel olarak üretiliyordu. Savaş malzemelerinin çoğu yurt dışından temin edilmiştir. Bunlar arasında İngiltere ve Amerika'ya ait eski uniformalar da yer almaktaydı. Silahlara gelince, Ocak 1923 itibarıyla tüm saha ordusunu aynı modelle donatmaya yetecek sayıda Mannlicher tüfeği bulunduğu düşünülüyordu. Toplar çeşitlilik gösteriyordu; Fransız yapımı 75 mm sahra topları, 65 mm dağ topları, İngiliz yapımı 6 inçlik obüsler, Schneider-Danglis 75 mm dağ topları, 105 ve 150 mm Skoda topları ve muhtemelen bazı Ehrhardt modelleri kullanılıyordu. Saha topçusu, çoğunlukla kazma kısmında değişiklik yapılmış olan ve Fransız mühimmatı kullanan 75 mm Schneider-Canet topuyla donatılmıştı.

Kuvvet ve Konumlar

165. Mayıs 1923'ün başlarında Yunan kara ordusu, Meriç Nehri'nin sağ kıyısını, Bulgar sınırından Ege Denizi'ne kadar kontrol ediyordu. Bu cephenin kuzey kısmı, Çerman'dan Suffi dahil olmak üzere, 6., 7. ve 11. tümenler tarafından tutuluyordu. Güney kısmı ise, Suffi hariç Enos'un karşısındaki bir noktaya kadar, 3. ve 12. tümenlerden oluşan 3. Kolordu tarafından savunuluyordu. Aynı kolordunun 10. tümeni Gümölcine'de, süvari tümeni ise Dedeğaç'taydı. Daha batıda, 4. tümeni İskeçe'de, 14. tümeni Drama'da ve Girit tümeni Kavala bölgesinde bulunan 2. Kolordu bulunuyordu. Selanik'teki bağımsız bir tugay, mayıs ayının ortalarında 9. tümen olarak yeniden yapılandırıldı ve beş sınır taburu ile birlikte saha ordusunu tamamladı. Saha ordusunun toplam tayın gücü 139.000 kişiydi. Tüfek ve kılıç sayısı 60.500, top sayısı ise 308'di. Epir'de, merkezi Yanya'da bulunan 5. Kolordu yalnızca 8. tümeden oluşuyordu ve 3.500 tüfek ile 16 topa sahipti. Eski Yunanistan'da, merkezi Atina'da bulunan 1. Kolordu (1., 2. ve 13. tümenlerden oluşuyordu) 6.000 tüfek ve 46 topa sahipti. Bu şekilde, tüm Yunan ordusu on dört piyade tümeni ve bir süvari tümeninden oluşmaktaydı ve Devrim Komitesi'nin planı uygulanmıştı. Tüfek ve kılıç gücü 70.000, toplam tayın gücü yaklaşık 160.000 ve top sayısı 370 idi. Mayıs ayının ortalarında, Atina'daki Yunan Genelkurmayı, yalnızca Trakya ve Makedonya'da göreve hazır durumda olan asker sayısını yaklaşık 130.000 olarak tahmin ediyordu. Aynı sıralarda, Refet Paşa komutasındaki Türk

Trakya ordusunun, İngiliz Savaş Bakanlığı tarafından yapılan tahmine göre, Meriç cephesinde iki güçlü tümen ve yedekte üç kadro tümeninden oluştuğu düşünülüyordu.

Bu tümenlerdeki düzenli asker sayısının 18.000 tüfek ve kılıç, top sayısının ise 80 ila 100 arasında olduğu tahmin edilmiştir; ancak yerel asker alımıyla hızlı bir şekilde 25.000 ek asker elde edilebileceği, buna karşın tüfek ve teçhizat eksikliği yaşanabileceği hesaplanmıştır. Bu rakamlar, elbette İstanbul'daki ve Anadolu'nun diğer bölgelerindeki Türk silahlı kuvvetlerini içermiyordu. Ancak, bu kuvvetler Büyük Güçlerin izni olmadan Türk Trakya ordusunu güçlendirmek için kullanılamayacağı için bu hesaplama dahil edilmemiştir. Yunan saha ordusunun gücü, Türk Trakya ordusunun yaklaşık üç katıydı ve bu nedenle Yunanların Türkleri yenebileceklerini ve istedikleri zaman İstanbul'a ilerleyebileceklerini düşünmeleri şaşırtıcı değildi.

Moral

166. Barışın imzalanmasından önceki haftalarda, Lozan'dan gelen haberlere bağlı olarak askerlerin morali sürekli dalgalanıyordu. Barış uzak görüldüğünde, askeri hazırlıklar aktif olarak sürdürüldüğünde ve her gün Meriç'i geçme emri beklendiğinde, moral düzeliyordu. Ancak barış umutları artma belirtileri gösterdiği anda tekrar düşüyordu. Sonlara doğru, moralin, bozgun dan hemen önce Anadolu'da hâkim olan duruma benzer bir durumda olduğu anlaşılıyordu. O dönemde, Yunan askerleri Anadolu'nun er ya da geç boşaltılacağından emin olmuş, sonunda tamamen cesaretini hatta savaşıma isteğini bile tamamen kaybetmişti. Yunan Genel Komutanlığı'nın, mevcut ruh halini tamamen farkında olduğu ve son bir çaresiz askeri hamle yapmaya güçlü bir şekilde teşvik edildiği kesindir. Ancak, moralin ötesinde başka faktörler de dikkate alınmak zorundaydı. Bunların en önemlilerinden biri, konferansın en kritik aşamasında devam eden şiddetli yağmurlardı ve bu yağmurlar büyük çaplı bir ilerlemeyi imkânsız hale getirmişti. Yağmur ve etkileri azaldığında barışçıl bir çözüm neredeyse kesinleşmişti ve ordu bundan sonra evlerine erken dönmekten başka bir şey düşünmüyordu.

Siyasi Değerlendirmeler

167. Yunan ordusunun bir bütün olarak savaşmak isteyip istemediği ve yukarıda belirtilen hızla yeniden kazandırılan moralinin geçici bir yenilginin bile gerginliğine dayanıp dayanamayacağı konusunda görüşler bölünmüştür. Ancak, General Pangalos ve en iyi subaylarının önemli bir kısmının, Ağustos ve Eylül

1922'deki utancı ortadan kaldırmaya kararlı olduklarına dair hiçbir şüphe yoktur. Düşmanlıklar elverişli bir zamanda yeniden başlasaydı, muhtemelen askerlerini bu hedef doğrultusunda harekete geçirmesi oldukça olasıdır. Yunanistan halkı gerçekten barış istiyordu ve Yunan Hükümeti de daha az ölçüde de olsa aynı şekilde düşünüyordu. Ancak Lozan'daki müzakereler uzadıkça hükümetin durumu giderek daha zor hale geliyordu. Bir yandan, sahra ordusunun bakımı günde 7 ½ milyon drahmiye mal oluyor ve bu durum ülkeyi hızla ekonomik çöküşün eşiğine getiriyordu. Öte yandan, Yunan Hükümeti, Büyük Güçlerin onayı olmaksızın düşmanlıkları yeniden başlatamıyordu ve bu onay kesin bir şekilde reddedilmişti. Türkler bu durumun tamamen farkındaydı ve Yunan Hükümeti ile halkı haklı olarak şu sonuca varmıştı: Yunan ordusundan bir tehdit görmeyen Türkler, Lozan Konferansı'nı süresiz şekilde uzatarak Yunanistan'a daha fazla zarar verecekti. Aslında, Türkler askeri güçle başaramadıklarını, müzakereleri uzatarak kademeli bir yıpratma süreciyle elde ediyordu. Bu koşullar altında, General Pangalos ve subaylarının, Büyük Güçler'in tutumunu göz ardı ederek bağımsız bir şekilde hareket etme ve Türklerle saldırma konusunda güçlü bir şekilde teşvik edilmiş olmaları şaşırtıcı değildi. Mayıs ayının sonuna doğru, şüphesiz bir saldırı için son hazırlıklar yapılmıştı, Yunan ordusu sürekli olarak harekete geçmek için sabırsızlanıyordu ve birkaç kez düşmanlıkların aniden yeniden başlaması yakın görünüyordu. Ancak sonunda, daha ılımlı görüşler ağır bastı ve General Pangalos bir saldırı başlatmaktan vazgeçti. 22 Haziran'da, birkaç haftadır rahatsız olan General Pangalos'a "hastalık izni" verildi. Aynı dönemde, kendisi ve Albay Plastiras arasında, ikisinin de geri adım atmasının çok zor olduğu bir olay yaşandıktan sonra, ordunun komutasını bıraktı. Yerine, Savaş Bakanı General Mavromichaelis geçti; onun bakanlık görevi ise geçici olarak, diğer sorumluluklarına ek olarak, Konsey Başkanı Albay Gonatas tarafından üstlenildi. Pangalos'un Kurmay Başkanı Albay Afthonides de görevinden ayrıldı ve yerine Tümgeneral Alexander Mazarakis getirildi. Yaklaşık aynı dönemde, saha ordusunun yüksek komutasında başka değişiklikler de yapıldı. Bu değişiklikler genelde aşırı uçtaki isimlerin yerine daha ılımlı kişilerin getirilmesine yönelikti. Ancak, Deniz Kuvvetleri Başkomutanı Yüzbaşı Hadjiriakos görevinde kalmaya devam etti.

Terhis

Genel olarak, Lozan Barışı tüm rütbelere tarafından memnuniyetle karşılandı. Çünkü bu barış, hemen terhis sürecini başlattı. Ancak, ordunun daimî kesimleri, barışın, Anadolu'daki yenilginin telafi edilmesi fırsatı

doğmadan sonuçlandırılmasından dolayı memnuniyetsizliklerini dile getirdi. Terhis düzenlemelerinin iyi organize edildiği görülüyordu. Disiplin eksikliğini gösteren herhangi bir olay yaşanmadı, askerler genel olarak örnek bir tutum sergiledi ve sarhoşluk vakaları nadirdi. 1919 ve 1920 sınıflarının terhisine 29 Temmuz'da başlandı ve 17 Ağustos itibarıyla yaklaşık 60.000 kişi terhis edilerek bu süreç büyük ölçüde tamamlanmıştı. Aynı zamanda, 1921 sınıfının cepheden yedek birliklere nakli başladı. 1910, 1911 ve 1912 sınıflarının yanı sıra 1922 ve 1923 sınıflarına ait tüm gönüllü ve muafların terhisi, ayrıca 31 Aralık'ta terhis edilen 1921 sınıfı, birliklerin ve tertiplerin gücünü önemli ölçüde azalttı. Trakya kökenli tüm yedek askerlere, yardımcı hizmetlerde görev yapanlara ve 1913 ile 1914-1919 sınıflarına mensup kişilere süresiz izin verildi. Anadolu ve Batı Trakya'dan gelen, terhis edilen kuvvetlere mensup subay ve askerlere ise istedikleri takdirde orduda kalma seçeneği sunuldu. Hava kuvvetlerine gelince, temmuz ayı sonunda, Trakya'da Yunanların muhtemel düşmanlıklar için hazır durumda olan elli üç çalışır vaziyetteki uçağı bulunduğu kesin olarak bildirildi. Barışın yakında imzalanacağı kesinleşince, uçaklar cepheden yavaş yavaş geri çekilmeye başlanmış, ancak bir ya da birden fazla hava filosunun toplu halde çekilmesi gerçekleşmedi. Bunun yerine uçaklar genellikle tek tek ya da küçük gruplar halinde geri çekildi. Terhis edilen birimlere ait hava subayları, genellikle istifalarını sunarak emekliye ayrıldılar. Gökçeada'daki deniz uçağı üssü söküldü ve D.H. 9 tipi olan tüm uçaklar Atina'ya geri gönderildi. Bir kraliyet kararnamesi ile, "Havacılık Müdürlüğü"nü lağvederek yerine Atina merkezli "Ordu Genel Havacılık Müdürlüğü"nü kuruldu. Yunan Genel Karargahı'ndaki baş havacılık danışmanının hava kuvvetlerinin terhis edilmesiyle ilgili görüşüne göre, subaylar %50 oranında azaltılacak ve bir uçak filosu eğitim amaçlı tutulacaktı. Savaş Bakanı Albay Gonatas, askeri ve hava kuvvetlerinin terhis edilmesiyle ilgili yorum yaparken, bunun Yunanistan'da ilk kez bu kadar iyi bir şekilde ilerlediğini belirtti. Bu durumu esas olarak sorumlu yetkililerin hazırlık çalışmalarına bağladı. Askerler Yunan limanlarına ulaştıklarında büyük bir coşkuyla karşılandı.

Savaş Esirlerinin İadesi

169. Terhisten sonra meydana gelen en önemli olaylardan biri, Yunan savaş esirlerinin Türk esaretinden geri dönüşü olmuştur. Kızılay Derneği tarafından temmuz ayında hazırlanan istatistiklere göre, 360 subay ve 10.304 diğer rütbeli esir vatanlarına geri getirilmiştir. Ağustos ayında iki gemi Pire'den yola çıkmış ve aralarında General Trieoupis'in de bulunduğu 353 subay olmak üzere 1.652

esir daha getirmiştir. Savaş Bakanlığı'ndan alınan resmi istatistiklere göre, Anadolu'nun tahliyesinden sonra Türklerin elinde kalan Yunan esir sayısı 43.700 olarak belirtilirken, Yunan Genelkurmayı aralık ayında bu sayıdan sadece 853 subay ve 11.152 diğer rütbeli esirin geri döndüğünü bildirmiştir. Geri kalan esirlerin akıbeti açıklanmamış, ancak kolayca tahmin edilebilir. Yunan Genelkurmayı ayrıca sivil esir kamplarındaki sakinlerin yüzde 30'unun Ankara Hükümeti tarafından askeri esir olarak tanınmayan askerler olduğunu ve bunun da geri gönderilmeyen çok sayıda askeri esiri açıklayabileceğini belirtti. Öte yandan, çok sayıda ve sağlam temellere dayanan rapordan, Türklerin Kut-el-Amara esirleri durumunda kullanılanla aynı zorla yürüyüşlerle imha yöntemine başvurmuş olması muhtemel görünüyor. Konvoyları takip eden silahlı muhafızlar, esasen mahkumları kamçılarla ilerletmek ve geride kalanları vurmak veya süngülemekle görevliydi. Her yürüyüşün sonunda, konvoylar neredeyse başlangıçtaki sayılarının üçte birine düşüyordu. Geri dönen savaş esirlerinin fiziksel durumu iyi olmaktan uzak görünüyor. Sert hava koşullarında yetersiz barınma ve yiyecek nedeniyle uzun süre açıkta kalmışlar ve kapasitelerinin ötesinde uzun saatler boyunca çalıştırılmışlardır. Sonuç olarak, dönenlerin çoğunun sağlıklarında kalıcı zayıflıklar yaşaması muhtemeldir¹¹⁹.

Anadolu Felaketi Üzerine Resmi Soruşturma

170. Anadolu felaketine ilişkin resmi soruşturma, şu anda Savaş Bakanlığı Kurmay Başkanı olarak görev yapan General Mazarakis'in başkanlık ettiği özel bir komisyon tarafından yürütülmüştür.

Komisyon, esaretten dönen subayların raporlarını incelemeyi tamamlamış, ancak nihai rapor henüz yayımlanmamıştır. Aslında, bu raporun ve benzer birçok raporun, Anadolu bozgununun zaten utanç verici olan tarihine daha fazla kara sayfa eklememek için yayınlanıp yayınlanmayacağı şüphelidir.

Karşı Devrim ve Ordunun Tasfiyesi

171. Ekim ayındaki karşı-devrim hareketi başka raporlarda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Hükümetin bu hareketle ilgili olarak aldığı önlemlerden biri de orduyu herhangi bir şekilde bu harekete katılmış veya geçmişte

119 İngiliz Büyükelçi gidip inceleyip görmediği sadece duyumlarla ulaştığı kanısını yazmaktadır. Konu ile ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Mehmet Çanlı, "Milli Mücadele Döneminde Türk ve Yunan Esirleri", *Milli Mücadelenin Yerel Tarihi 1918-1923 (Cilt 1): İzmir, Aydın, Manisa, Uşak, Kütahya, Afyonkarahisar, Eskişehir*, ss. 503-534. <https://doi.org/10.53478/tuba.978-625-8352-63-4.ch14>

kraliyetçi eğilimler göstermiş tüm subaylardan temizlemek idi. Görevden alınan subayların kesin sayısı bilinmemekle birlikte, yerel basın bu sayının çoğu binbaşı rütbesinin üzerinde olmak üzere 800 ile 1.300 arasında olduğunu tahmin etmektedir. Bazı tahminlere göre ise bu sayı 2.000'e kadar çıkmaktadır. Ancak sayı her ne olursa olsun, Yunan ordusunun savaş etkinliğini ciddi şekilde etkileyecek kadar yüksekti.

Barış Döneminde Kuvvet ve Dağılım

172. Yıl sonunda elde edilen son bilgilere göre, barış döneminde Yunan ordusu, Larissa'da konuşlanmış bir süvari tümeni ile beş kolorduya organize edilmiş on dört piyade tümeninden oluşacaktır. Bu kolorduların merkezleri Atina, Patras, Selanik, Kavala ve Yanya'da bulunacaktır. Bu kuvvetlerin toplam gücünün yalnızca 1922 ve 1923 sınıflarından alınan 5.275 subay ve 74.148 er ve erbaştan oluştuğu tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra, Yunan-Bulgar sınırında komitacı faaliyetlerinin yeniden artması nedeniyle, 2. Kolordu'ya bağlı 4. Tümen'in yarısı, yalnızca komitacı çeteleriyle mücadele amacıyla Demirhisar'a konuşlandırılmıştır. Sınırdaki bir süredir sık sık çatışmalar yaşanıyordu, ancak Yunanlıların sahada orduları olduğu sürece bunlar onları ciddi şekilde rahatsız etmiyordu. Ancak ordu terhis edildikten sonra komitacıların faaliyetlerine büyük bir endişeyle bakıyorlar.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları The National Archive (TNA), Foreign Office (FO)/476/36. C. 15199/15199/19.

TNA FO. 476/36, C. 15954/14841/19.

TNA FO. 476/36, C. 3272/3272/19.

TNA FO. 286/857, E. 12734/143/44, No. 1.

TNA FO. 286/857, E. 11922/143/44, No. 1.

TNA FO. 286/854, No. 658.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Abbott, G. F, *Greece and the Allies (1914-1922)*, Methuen &Co. Ltd. London, 1922.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih*, 14. Baskı, Alkım Yay., Ankara.

Azakoğlu, Necip (Der.), Çev. Lale Akalın, *Dört Rapor Müttefik Kuşvetler Komisyonu'nun Yunan Mezalimini Araştırma Raporları 1919-1921*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2016.

Bakar, Bülent, *Beyaz Ruslar Esir Şebri'nin Misafirleri*, İstanbul 2012. Oya Dağlar Macar-Elçin Macar, *Beyaz Rus Ordusu Türkiye'de*, İstanbul 2010.

Baytok, Taner, *İngiliz Belgeleriyle Sev'nden Lozan'a Dünden Bugüne Değişen ne var?* Doğan Kitap Yay. İstanbul, 2007.

Berber, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yay., Ankara, 1997.

Bozkurt, Abdurrahman, "İtilaf Devletleri'nin Türk-Yunan Savaşı'nda Tarafsızlık İlanı (13 Mayıs 1921)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 26, S. 76, Ocak 2010.

Clogg, Richard, *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, çev. Dilek Şendil, 2. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2018.

Çanlı, Mehmet, "Milli Mücadele Döneminde Türk ve Yunan Esirleri", *Milli Mücadelenin Yerel Tarihi 1918-1923 (Cilt 1): İzmir, Aydın, Manisa, Uşak, Kütahya, Afyonkarahisar, Eskişehir*, ss. 503-534. <https://doi.org/10.53478/tuba.978-625-8352-63-4.ch14>

Demirhan, Hasan, *Yunanistan'da Emperyalist Kavga (1914-1918)*, İdil Yay., İstanbul, 2012;

Dilek, Mehmet Sait – KÜÇÜK, Evren, "San Remo Konferansı'nda İngiltere'nin Politikası (18-26 Nisan 1920)", *Turkish Studies*, Vol.7/3, Yaz, 2012.

- Ediz, İsmail, “*Batı Anadolu’da Yunan İşgali (1919–1922)*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2011.
- Ediz, İsmail, *Diplomasi ve Savaş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2015
- Erdem, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919–1923)*, Derlem Yay., İstanbul, 2010.
- Gönlübol, Mehmet – SAR, Cem, “1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası” *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919–1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.
- Halaçlı, Cengizhan, “Amerikan Basınının Gözünden İşgal Yıllarında İzmir’de Kurulmuş Özerk Bir Yunan İdaresi: İyonya Devleti”, *Tarih ve Günce*, Sayı: 11, Yaz, 2022.
- Hatip, Özer, *Yunan Parlamentosunda Görev Yapmış Türk Milletvekilleri*, Bakeş Yayınları, Gümölcine 2015.
- Helmreich, Paul C., *Sevr Entrikaları Büyük Güçler, Maşalar Gizli Antlaşmalar ve Türkiye’nin Taksimi*, Çev. Şerif Erol, Sabah Yay., İstanbul, 1996.
- Keridis, Dimitris, *Historical Dictionary of Modern Greece*, The Scarecrow Press, Plymouth, USA, 2009.
- Özsüer Esra, *Megali İdea*, Kronik Yay., İstanbul, 2025.
- Öztoprak, İzzet, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Türk RENÇBERLER, Özgür, *Küçük Asya Felaketinin Yunan Siyasetine Etkisi (1919–1922)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.
- İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 2006,
- Satan, Ali, (Der.) *İngiltere’nin Yıllık Raporlarında Türkiye 1922*, , Çev. Ayşegül Angı, İstanbul 2011.
- Smith, Michael Llewellyn, *Yunan Düşü*, Çev. Halil İnal, Ayraç Yay., Ankara, 2002.
- Sofuoğlu, Adnan, Seyfi Yıldırım, *Arşiv Vesikalarına Göre 1921 Londra Konferansı*, ATAM Yay., Ankara, 2018.
- Tağmat, Çağla Derya, “Sevr Barış Antlaşması Sürecinde Eleftherios Venizelos: Görüşmeler, Konferanslar ve İmza”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, V/2, 2016.
- Taşkıran, Cemalettin, *Milli Mücadele’de Türk ve Yunan Esirler (1919–1923)*, İş Bankası Yay., İstanbul, 2018.
- Tavukçu, İbrahim, *Milli Mücadele’de İnönü Muharebeleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019.
- Toynbee, Arnold Joseph, *Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi*, Çev. Dr. Kadri Mustafa Orağlı, Yeditepe Yay., İstanbul, 2007.

- Vardağlı, Emine Tutku, “Doğu- Batı Ekseninde Türk- Yunan Diplomasisi: Lozan Barış Görüşmeleri ve Nansen- Venizelos Mektuplaşmaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, C. 17, S. 34, Bahar, 2017.
- Yavuz, Resul, “Batı Anadolu’da Haziran 1920’de Meydana Gelen Yunan Askeri İlerlemesinin İngiliz Belgelerine Yansıması”, *Karesi’den Balıkesir’e*, Edi. Zeki Çevik- Ahmet Köç, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, ss. 92- 110.
- Yavuz, Resul, (Haz.), *David Lloyd George’un Hatıralarında Sevr ve Lozan’a Giden Süreç*, İdeal Kültür Yay. İstanbul, 2020.
- Yavuz, Resul, “Mudanya Mütarekesi’ne Giden Süreçte Çanakkale’ye Yönelen Türk Kuvvetlerini Durdurmak için İngiliz ve Fransız Hükümetleri Arasında Yaşanan Görüş Ayrılıkları”, *Sakarya Zaferi ve Haymana V*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 2023, ss. 507-527.
- Yavuz Resul, “Lozan Barış Konferansı’nın İlk Aylarında Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Mübadelede Yaşanan Sıkıntıların İngiliz Belgelerine Yansıması”, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Tapu Senedi Lozan Barış Antlaşması 100. Yıl*, Editör: Behçet Kemal Yeşilbursa, Sentez Yay., İstanbul, 2023.
- Yavuz, Resul, OKUR Mehmet, “İngiliz Belgelerine Göre Yunan Ordusunun Anadolu Faciası Sonrası Atina’da Meydana Gelen Olaylar”, *Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi (SAVSAD)*, C. 34, S. 2, 2024, ss. 121-150.
- Yıldız, Muhammed, *Türk Kamuoyunda Sakarya Savaşı*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023.

İnternet Kaynakları

- <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/prens-philip-kraliyet-ailesinde-olmayi-ataturke-mi-borclu-41788985>. Erişim Tarih. 03.12. 2024.
- <https://web.archive.org/web/20160325070957/http://www.athensinfoguide.com/history/t8-84pangalosdictatorship.htm>.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Leonardopoulos%E2%80%93Gargalidis_coup_attempt
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/eleftherios-kyriakos-venizelos-1864-1936/>.
- <https://forum.strategyturk.com/konu-modern-tarih-korfu-olayi-1923>.

DİZİN

A

- Adalar 180, 284, 285
Akdeniz 1, 41, 109, 180, 284, 289
Akropolis 179
Albay Hoare Nairne 1, 41
Alman Arkeoloji Okulu 96
Amadiye 190
Amerika 35, 36, 69, 95, 97, 98, 105,
148, 182, 183, 187, 193, 195, 204,
205, 207, 208, 210, 229, 236, 252,
297, 298, 308, 309, 311, 313, 314,
318, 322, 326, 335, 338, 339, 352
Amiral Brock 169, 176
Amiral Coundouriotis 12, 14, 47, 68,
89
Amiral Kelly 79, 109, 177
Anadolu 1, 2, 10, 14, 22, 27, 28, 30, 33,
39, 40, 41, 48, 49, 50, 53, 54, 55,
62, 63, 65, 70, 72, 74, 75, 77, 78,
79, 81, 82, 84, 85, 86, 88, 90, 91,
93, 94, 96, 99, 100, 102, 109, 110,
111, 113, 125, 126, 127, 128, 129,
130, 135, 136, 138, 141, 142, 150,
151, 152, 153, 154, 155, 156, 158,
159, 160, 161, 162, 163, 164, 166,
170, 171, 178, 180, 183, 187, 188,
189, 192, 193, 200, 208, 212, 213,
214, 215, 216, 217, 219, 222, 223,
226, 235, 245, 247, 267, 272, 275,
278, 279, 280, 284, 288, 295, 303,
350, 353, 354, 355, 356, 360, 361
Ankara 4, 20, 22, 49, 53, 75, 76, 78, 81,
82, 83, 84, 85, 87, 113, 114, 128,
153, 163, 164, 167, 171, 214, 228,
248, 278, 280, 281, 283, 356, 359,
360, 361
Arnavutluk 25, 26, 27, 28, 88, 92, 93,
94, 95, 185, 188, 248, 286, 294,
305, 306, 351
Asya 50, 128, 150, 154, 162, 200, 228,
360
Atchley 41, 225, 240, 241, 242, 263, 316
Atina 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 18,
19, 20, 21, 24, 28, 29, 30, 35, 40,
41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 51, 52,
53, 54, 55, 57, 58, 59, 61, 64, 68,
69, 70, 73, 75, 78, 79, 80, 81, 82,
85, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 103, 107,
109, 115, 116, 119, 123, 127, 128,
130, 132, 135, 136, 138, 144, 147,
148, 149, 151, 152, 153, 158, 162,
167, 168, 171, 172, 174, 176, 177,
178, 179, 183, 184, 185, 189, 190,
192, 198, 202, 213, 215, 216, 218,
220, 221, 222, 223, 225, 227, 228,
229, 231, 239, 240, 241, 242, 245,
247, 248, 249, 250, 251, 252, 253,
255, 257, 260, 261, 262, 266, 267,
270, 272, 273, 276, 278, 283, 285,
286, 287, 291, 293, 294, 295, 296,
299, 300, 303, 305, 307, 310, 312,
313, 314, 316, 317, 318, 320, 333,
341, 342, 351, 352, 355, 357, 361

B

- Balkan Post 8
 Baltazzi 48, 49, 54, 57, 59, 60, 66, 89,
 92, 94, 116, 117, 119, 120, 122,
 123, 124, 137, 141, 142, 150, 151,
 155, 156, 158, 159, 160, 161, 169,
 181, 186
 Batum 187
 Bekir Sami 75
 Belgrad 92, 181, 182, 250, 299
 Bentinck 1, 41, 115, 124, 145, 146, 147,
 158, 159, 160, 174, 225
 Bozcaada 88, 283
 Bulgaristan 2, 22, 23, 24, 26, 28, 45,
 86, 91, 92, 151, 181, 183, 184, 229,
 236, 268, 277, 299, 301, 302, 303,
 304, 305, 336, 338, 339
 Bükreş 18, 44, 181, 184, 301
 Büyük Britanya 28, 29, 30, 34, 36, 37,
 38, 46, 66, 78, 79, 82, 83, 84, 85,
 86, 87, 88, 90, 95, 96, 97, 98, 101,
 109, 131, 133, 136, 140, 152, 157,
 162, 174, 176, 183, 185, 205, 207,
 208, 229, 230, 256, 257, 270, 271,
 272, 274, 275, 309, 339
 büyük devletler 297

C-Ç

- Cafer Tayyar 21, 22, 23
 Calogeropoulos 14, 45, 47, 48, 49, 56,
 59, 65, 237, 270
 Cenevre 191, 290
 Chimarra 26, 305
 Christopher 12, 18, 44
 Çanakkale 57, 63, 151, 159, 162, 164,
 169, 235, 272, 274, 345, 361

D

- Dedeâğaç 24, 223, 302, 345, 352
 Demetrapoulos 6, 53

Demetrics Rhallys 6

Diggle 1, 41

- drahmi 31, 32, 33, 37, 61, 96, 97, 99,
 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107,
 108, 142, 185, 188, 191, 194, 195,
 197, 198, 199, 200, 201, 204, 205,
 206, 207, 208, 319, 320, 321, 322,
 323, 324, 325, 328, 329, 330, 332,
 333, 335, 337, 338, 340, 341, 342,
 345, 348

E

- Edirne 21, 22, 163
 Ege adaları 13
 Epir 13, 20, 25, 28, 39, 49, 61, 88, 93,
 94, 95, 172, 185, 188, 212, 222,
 223, 305, 306, 351, 352

F

- Faleron 18, 190, 291, 298
 Falkenhausen 57, 63
 Fransa 11, 18, 20, 28, 36, 50, 65, 74,
 75, 79, 85, 87, 89, 90, 95, 98, 101,
 105, 106, 131, 134, 157, 161, 175,
 176, 177, 178, 179, 180, 187, 198,
 204, 205, 207, 227, 229, 230, 236,
 249, 257, 266, 272, 289, 291, 292,
 295, 296, 297, 320, 322, 326, 336,
 338, 339

G

- General Danglis 47, 51, 68, 119, 133,
 152, 153, 229, 238, 258, 259, 261,
 265
 General Dousmanis 7, 50, 51, 55, 57,
 62, 63, 113, 117, 119, 181, 184, 220
 General Leonardopoulos 39, 81, 250,
 251, 253, 254
 General Metaxas 7, 50, 51, 117, 125,
 146, 238, 242, 244, 245, 247, 248,
 251, 253, 254

- General Milne 21
 General Pangalos 128, 143, 145, 179,
 222, 223, 228, 232, 235, 239, 240,
 241, 242, 243, 244, 248, 249, 250,
 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258,
 261, 262, 263, 266, 274, 275, 276,
 281, 296, 351, 353, 354
 General Paraskevopoulos 21, 22, 40
 General Zymbrakakis 40
 George Theotokis 56, 58
 Georgios Averoff 36
 Girit 3, 9, 13, 20, 39, 40, 49, 55, 61,
 69, 70, 71, 119, 124, 126, 131, 147,
 172, 203, 207, 211, 222, 234, 235,
 240, 243, 249, 252, 303, 333, 334,
 345, 352
 Gounaris 3, 6, 10, 12, 13, 14, 26, 27, 46,
 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
 56, 57, 58, 68, 69, 70, 74, 75, 79,
 83, 84, 85, 86, 89, 97, 98, 116, 117,
 118, 119, 120, 122, 125, 129, 130,
 136, 141, 142, 144, 150, 153, 155,
 194, 201, 242, 245, 297
 Gökçeda 88, 283, 355
 Granville 1, 42, 46, 47, 48, 49, 51, 52,
 53, 54, 56, 57, 58, 64, 65, 66, 67,
 68, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80,
 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 93, 94,
 116, 158, 333
 Gudi devrimi 58

H

- Hacı Kiryakos 135, 143, 177, 207, 232,
 234, 235, 241, 243, 244, 250, 251,
 254, 255, 257, 258, 263, 350
 Helenizm 43, 282
 Hoare Nairne 1, 41, 316
 Hristiyanlık 54

I-İ

- II. William 43
 İngiliz Deniz Misyonu 15, 38, 109,
 130, 135, 176, 179, 347
 İngiliz Polis Misyonu 15, 116, 177,
 273, 293
 İngiltere 2, 8, 15, 18, 21, 28, 36, 43, 44,
 50, 56, 57, 61, 65, 73, 74, 75, 77,
 78, 79, 83, 89, 90, 98, 114, 116,
 137, 138, 140, 142, 144, 146, 175,
 189, 191, 198, 206, 207, 208, 227,
 230, 256, 272, 276, 289, 295, 296,
 298, 307, 309, 313, 314, 316, 317,
 318, 321, 322, 325, 334, 339, 347,
 352, 359, 360
 İstanbul 3, 10, 15, 20, 21, 22, 28, 30, 42,
 53, 57, 64, 65, 69, 70, 71, 73, 74,
 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
 84, 87, 88, 91, 109, 125, 126, 127,
 128, 135, 147, 148, 149, 152, 154,
 156, 158, 159, 160, 162, 163, 164,
 166, 168, 169, 171, 182, 187, 192,
 193, 199, 213, 217, 221, 235, 240,
 267, 274, 275, 276, 278, 279, 281,
 282, 283, 293, 309, 313, 314, 318,
 344, 345, 353, 359, 360, 361
 İtalya 6, 11, 12, 14, 18, 20, 21, 26, 27,
 28, 36, 48, 57, 74, 85, 87, 88, 89,
 90, 94, 95, 101, 105, 106, 107, 118,
 161, 175, 179, 180, 181, 187, 198,
 204, 205, 208, 215, 229, 236, 248,
 253, 268, 283, 284, 285, 287, 289,
 290, 291, 292, 294, 295, 298, 299,
 300, 321, 326, 327, 336, 338, 339,
 345
 İyonya Bankası 33, 103
 İzmir 19, 20, 21, 22, 27, 28, 39, 40, 43,
 53, 54, 57, 61, 72, 73, 74, 80, 81,

86, 87, 91, 109, 111, 118, 148, 153,
154, 155, 159, 160, 161, 172, 175,
176, 188, 198, 209, 213, 214, 215,
216, 218, 220, 221, 227, 272, 278,
279, 283, 326, 345, 356, 359, 360

J

Jean Dragoumis 9, 64

Jean Rallys 14, 46, 51

Jonnart 3, 4

K

Kafkasya 208

Kavala 2, 31, 298, 338, 345, 352, 357

Kilikya 87, 90, 187, 212

Konstantinopolis 148

Kont Sforza 27

Koramiral Kelly 15

Korfu 12, 31, 58, 93, 119, 130, 177, 180,

190, 191, 192, 207, 233, 248, 273,

284, 287, 288, 289, 290, 291, 292,

293, 294, 295, 297, 300, 304, 310,

311, 313, 321, 336, 345, 346

Korint 18, 21, 58, 228, 243, 251, 252,
253, 345

Korsika 6, 50, 57

Köstence 18, 265

Kral Alexander 11, 37, 89, 95, 182, 230,
231, 266

Kral Aleksander 3, 5, 10, 11, 12, 30, 43,
45, 68

Kral George 3, 130, 131, 133, 134, 139,
146, 147, 174, 180, 182, 184, 227,
229, 230, 231, 263, 308

Kraliçe Draga 5

Kraliçe Olga 11, 12, 14, 44, 45

Kraliçe Sophie 18

Kraliçe Victoria 43, 44, 228

Kral Konstantin 2, 3, 8, 10, 11, 12, 13,
15, 16, 17, 18, 24, 26, 27, 28, 30, 38,

42, 44, 45, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 63,
64, 65, 72, 74, 78, 79, 80, 82, 89, 95,
96, 108, 116, 117, 118, 119, 121,
124, 127, 128, 129, 130, 131, 142,
147, 153, 155, 177, 184, 185, 216,
227, 229, 230, 231, 235, 350

Küçük Asya 50, 128, 154, 200, 228,
360

Kyriacos 8

L

Laurium 31, 127, 128, 343

Liberal Parti 60, 68, 120, 244, 253, 265

Limni 88

Lindley 41, 115, 142, 191, 194, 197,
233

Lloyd-Triestino Şirketi 107

Lombardos 47

Londra 16, 18, 19, 25, 27, 29, 31, 47,
48, 49, 50, 54, 56, 59, 65, 68, 69,
72, 74, 75, 78, 79, 80, 83, 84, 85,
86, 90, 94, 97, 98, 99, 103, 111,
116, 117, 118, 134, 138, 144, 148,
150, 156, 157, 159, 161, 165, 168,
174, 175, 194, 204, 258, 272, 285,
289, 317, 331, 344, 360

Lord Curzon 16, 87, 130, 138, 139,
140, 142, 143, 150, 163, 164, 166,
167, 168, 174, 230, 255, 270, 274,
277, 279

Lord Granville 42, 46, 47, 48, 49, 51,
52, 53, 54, 56, 57, 58, 64, 65, 66,
67, 68, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79,
80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 93,
94, 116, 158, 333

M

Manos 5, 6, 11, 12, 45, 231

Matapan Burnu 18

Mavromichalis 9, 14, 61, 142, 292

Maximos 61, 98, 101, 267
 Metaxas 7, 50, 51, 55, 57, 62, 63, 117,
 125, 134, 146, 235, 238, 242, 244,
 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251,
 253, 254, 255, 321

Milletler Cemiyeti 67, 73, 91, 94, 126,
 151, 154, 163, 164, 170, 171, 172,
 183, 185, 188, 189, 192, 248, 287,
 288, 289, 290, 295, 298, 302, 303,
 305, 311, 313, 314, 316, 317, 318,
 320, 325, 334

Montagna 27, 180, 233, 283, 284, 285,
 286, 290, 293

Mustafa Kemal 49, 72, 73, 110, 212,
 214

Musul 190, 313

N

Nansen 126, 170, 171, 172, 192, 311,
 361

Neuilly Antlaşması 23, 91, 184, 282,
 302, 305

Novorossisk 76, 187

P

Panhellenik Popüler Siyasi Birlik 55

Paris 4, 6, 8, 9, 10, 16, 18, 19, 20, 21,
 27, 48, 49, 54, 57, 58, 59, 72, 80,
 81, 83, 85, 86, 94, 95, 99, 126, 136,
 146, 150, 151, 152, 153, 155, 161,
 162, 163, 164, 165, 166, 168, 177,
 178, 179, 182, 213, 256, 258, 266,
 292, 293, 294, 295, 301

Patras 12, 31, 35, 177, 190, 191, 228, 243,
 251, 253, 273, 286, 310, 313, 333,
 336, 338, 341, 343, 344, 345, 357

Patrik Germanos 69

Petros Mavromichalis 61

Pire Limanı 106, 107, 199, 202, 210,
 211, 297, 298, 333, 345, 348

Politis 5, 8, 20, 29, 47, 48, 131, 132,
 134, 136, 137, 138, 139, 140, 144,
 171, 281, 283

Prens Andrew 18, 44, 130, 137, 145,
 227, 228

Prenses Helene 43, 44, 45

Prens George 3, 11, 44, 230

Prens Paul XII, 11, 44, 63, 230, 231

Protopapadakis VII, 48, 50, 58, 69,
 100, 101, 119, 122, 129, 141, 142,
 195, 198

R

Rangabe 175, 176

Rawlins 1, 41

Reuters 83

Revizyonist 10, 121

Rhallys 6, 14, 15, 16, 17, 45, 46, 47, 48,
 50, 53, 56, 59, 60, 242, 245

Romanya 3, 24, 25, 34, 36, 43, 44, 45,
 58, 92, 101, 183, 184, 205, 207,
 229, 250, 264, 266, 296, 301, 302,
 336, 338, 343

Rupel Kalesi 7

S-Ş

Sakız 21, 127, 128, 130, 190, 218

Sakız Adası 21, 218

San Remo Konferansı 7, 21, 359

Save the Children 192

Selanik 2, 3, 4, 12, 24, 28, 29, 31, 35, 39,
 43, 44, 51, 60, 66, 87, 91, 92, 119,
 131, 142, 143, 174, 176, 182, 189,
 190, 191, 192, 202, 211, 223, 232,
 233, 236, 238, 241, 242, 243, 251,
 252, 253, 266, 267, 268, 269, 277,
 289, 293, 296, 298, 299, 300, 302,
 305, 308, 310, 314, 333, 336, 338,
 340, 344, 345, 351, 352, 357

Sevr 7, 10, 11, 21, 22, 28, 29, 30, 49,
59, 72, 73, 74, 75, 79, 80, 82, 85,
86, 89, 99, 120, 152, 177, 178, 181,
183, 273, 359, 360, 361

Sir Frederick Halliday 15, 116, 120,
177, 273

Smith 4, 12, 14, 15, 17, 46, 49, 50, 54,
81, 109, 127, 129, 176, 177, 360

Spiridon Stais 62

Sterghiades 20, 21, 28, 52, 53, 61, 117,
118, 124, 153, 154, 155, 156, 160,
216

Stratos 3, 15, 27, 46, 49, 50, 51, 53, 56,
60, 61, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 129, 141, 142, 152, 153,
221, 242

T

Taşöz Adası 218

Tekirdağ 22, 167, 170

Teselya 202, 233, 268, 303

Theotokis 2, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
55, 56, 57, 58, 59, 62, 119, 129,
220, 222

Trakya 13, 20, 21, 23, 39, 40, 46, 47, 73,
78, 81, 86, 91, 92, 100, 126, 127,
131, 135, 151, 158, 159, 160, 163,
164, 165, 166, 167, 168, 169, 170,
171, 172, 173, 176, 183, 184, 189,
192, 208, 212, 215, 216, 217, 218,
219, 221, 222, 223, 227, 232, 233,
234, 235, 240, 271, 275, 276, 277,
279, 280, 281, 282, 283, 302, 303,
305, 311, 312, 313, 314, 350, 351,
352, 353, 355

Tsaldaris 14, 45, 48, 50, 70

Tserepis 8

Tuğamiral Aubrey-Smith 176

Türk Hükümeti 147, 280

Türkiye 16, 19, 21, 22, 26, 34, 36, 45,
69, 73, 76, 80, 81, 83, 84, 85, 86,
87, 91, 102, 109, 126, 152, 157,
160, 162, 163, 164, 165, 171, 177,
178, 181, 184, 187, 190, 213, 226,
227, 237, 240, 267, 271, 272, 273,
275, 279, 280, 281, 282, 283, 300,
304, 309, 336, 359, 360, 361

Türk ordusu 128

U

Ulusal Banka 61, 98, 99, 101, 103, 198,
199, 207, 319, 322

V

Venizelos 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12,
13, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 30, 31, 38, 42, 43,
44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74,
81, 86, 88, 89, 94, 95, 96, 99, 100,
101, 108, 118, 119, 123, 125, 126,
127, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
143, 144, 145, 147, 148, 149, 151,
152, 153, 154, 161, 162, 165, 167,
168, 171, 173, 176, 181, 216, 226,
227, 230, 232, 233, 235, 237, 238,
239, 241, 242, 244, 246, 247, 249,
253, 256, 257, 258, 259, 260, 261,
262, 265, 266, 271, 272, 276, 279,
280, 281, 282, 285, 296, 297, 302,
333, 350, 360, 361

Volo 12, 31, 106, 116, 190, 191, 192,
269, 289, 303, 310, 336, 338, 341,
345

Y

Yahudi 60, 269, 318

Yugoslavya 24, 92, 204, 207, 253, 302,
336, 338, 339

Yunanistan 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11,
12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42,
43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62,
63, 64, 65, 66, 68, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102,
103, 104, 105, 106, 107, 108, 110,
115, 117, 118, 122, 124, 125, 126,
128, 129, 130, 131, 132, 133, 135,
136, 137, 138, 139, 140, 141, 142,
143, 144, 146, 147, 148, 149, 150,
151, 152, 153, 154, 156, 157, 159,
160, 161, 162, 163, 164, 165, 166,
168, 169, 170, 171, 172, 173, 174,
175, 177, 178, 179, 180, 181, 182,
183, 184, 185, 186, 187, 188, 189,
190, 192, 193, 194, 195, 198, 199,
201, 202, 203, 204, 206, 207, 208,
209, 211, 212, 213, 217, 221, 222,
223, 225, 226, 227, 228, 229, 230,
231, 233, 235, 236, 237, 238, 239,
240, 241, 245, 246, 247, 248, 249,
250, 253, 255, 256, 257, 258, 259,
260, 262, 263, 264, 265, 266, 267,
271, 272, 273, 274, 275, 276, 277,
278, 279, 280, 281, 282, 283, 284,
285, 287, 288, 289, 290, 291, 292,
293, 294, 295, 296, 297, 298, 299,
300, 301, 302, 303, 304, 305, 306,
307, 308, 309, 310, 311, 312, 313,
314, 317, 320, 321, 323, 325, 327,
328, 329, 331, 332, 333, 334, 335,
337, 339, 340, 341, 342, 343, 351,
352, 354, 355, 359, 360, 361

Yunan işgali 23, 40

Yüzbaşı Gyparis 9

Yüzbaşı Hambrough 41

Z

Zaimis 14, 45, 48, 55, 61, 131, 132,
133, 139, 147, 228, 234, 236, 239,
241, 242, 243, 245, 246, 247, 248,
250, 251, 254, 265, 271, 290

İngiltere'nin Atina Büyükelçiliği tarafından büyük bir titizlikle ve ayrıntılı gözlemler eşliğinde kaleme alınan bu raporlar, 1920-1923 yılları arasında Yunanistan'da yaşanan siyasi, iktisadi ve toplumsal dönüşüm süreçlerini çok boyutlu bir perspektiften ele almaktadır. Söz konusu belgeler, yalnızca olayların kronolojik bir dökümünü sunmakla kalmayıp, aynı zamanda bu gelişmelerin arka planında yatan nedenleri, aktörleri ve sonuçları analitik bir çerçevede irdellemektedir. Bu yönüyle raporlar, dönemin devletlerarası ilişkiler sisteminde Yunanistan'ın konumunu anlamaya yönelik önemli birincil kaynaklar arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda, Batı Anadolu'da yürütülen Yunan işgal harekâtı, yalnızca askeri bir girişim olarak değil, aynı zamanda ülkenin iç siyasal dengelerini ve uluslararası prestijini doğrudan etkileyen bir süreç olarak ele alınmaktadır. Harekâtın başlangıcındaki stratejik hedefler, lojistik imkânlar ve siyasi beklentiler ayrıntılı biçimde incelenirken; süreç içerisinde yaşanan askeri başarısızlıkların, yönetsel zafiyetlerin ve diplomatik yalnızlaşmanın bu girişimi nasıl bir fiyaskoya dönüştürdüğü kapsamlı şekilde analiz edilmektedir. Bunun yanı sıra, yenilginin Yunanistan kamuoyunda yarattığı psikolojik ve siyasal sarsıntı, toplumsal huzursuzlukların artışı ve nihayetinde ortaya çıkan darbe süreci ile birlikte değerlendirilmekte; böylece askeri yenilginin iç politikaya olan yansımaları bütüncül bir yaklaşımla ortaya konulmaktadır.

Eser, 1920 yılı gelişmelerini başlangıç noktası olarak alarak, Eleftherios Venizelos ile Kral Konstantin arasındaki siyasal ayrışmayı derinlemesine incelemektedir. Bu ayrışma, yalnızca iki lider arasındaki bir iktidar mücadelesi olarak değil; aynı zamanda Yunanistan'ın dış politika yönelimi, monarşi-demokrasi dengesi ve Batı ile olan ilişkileri bağlamında yapısal bir kırılma olarak değerlendirilmektedir. İngiliz diplomatik bakış açısı çerçevesinde yapılan bu analizler, dönemin uluslararası güç dengeleriyle de ilişkilendirilerek daha geniş bir bağlama oturtulmaktadır.

Ayrıca, ilgili dönemde ülkenin mali yapısı, bütçe dengeleri, borçlanma politikaları ve ticari faaliyetleri detaylı veriler ışığında ele alınmakta; ekonomik göstergelerdeki dalgalanmaların siyasi istikrarsızlıkla olan ilişkisi ortaya konulmaktadır. Müttefik Devletler ile kurulan ilişkiler, diplomatik destek arayışları ve bu ilişkilerin zaman içerisinde geçirdiği dönüşüm de dikkatle incelenmektedir.